നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

# ഖുദ്ദകനികായേ

## മിലിന്ദപഞ്ഹപാളി

൧. മിലിന്ദോ നാമ സോ രാജാ, സാഗലായം പുരുത്തമേ;
ഉപഗഞ്ഛി നാഗസേനം, ഗങ്ഗാ ച [ഗങ്ഗാവ (സീ॰ പീ॰)] യഥാ സാഗരം.

ആസജ്ജ രാജാ ചിത്രകഥിം, ഉക്കാധാരം തമോനുദം;
അപുച്ഛി നിപുണേ പഞ്ഹേ, ഠാനാട്ഠാനഗതേ പുഥൂ.

പുച്ഛാ വിസജ്ജനാ [വിസ്സജ്ജനാ (സീ॰ പീ॰)] ചേവ, ഗമ്ഭീരത്ഥൂപനിസ്സിതാ;
ഹദയങ്ഗമാ കണ്ണസുഖാ, അബ്ഭുതാ ലോമഹംസനാ.

അഭിധമ്മവിനയോഗാള്ഹാ, സുത്തജാലസമത്ഥിതാ;
നാഗസേനകഥാ ചിത്രാ, ഓപമ്മേഹി നയേഹി ച.

തത്ഥ ഞാണം പണിധായ, ഹാസയിത്വാന മാനസം;
സുണാഥ നിപുണേ പഞ്ഹേ, കങ്ഖാട്ഠാനവിദാലനേതി.

൨. തം യഥാനുസൂയതേ - അത്ഥി യോനകാനം നാനാപുടഭേദനം സാഗലം നാമ നഗരം നദീപബ്ബതസോഭിതം രമണീയഭൂമിപ്പദേസഭാഗം ആരാമുയ്യാനോപവനതളാകപോക്ഖരണിസമ്പന്നം നദീപബ്ബതവനരാമണേയ്യകം സുതവന്തനിമ്മിതം നിഹതപച്ചത്ഥികം [നിപ്പച്ചത്ഥികം (ക॰)] പച്ചാമിത്താനുപപീളിതം വിവിധവിചിത്രദള്ഹമട്ടാലകോട്ഠകം വരപവരഗോപുര [പവരപചുരഗോപുര (സീ॰)] തോരണം ഗമ്ഭീരപരിഖാപണ്ഡരപാകാരപരിക്ഖിത്തന്തേപുരം. സുവിഭത്തവീഥിചച്ചരചതുക്കസിങ്ഘാടകം സുപ്പസാരിതാനേകവിധവരഭണ്ഡപരിപൂരിതന്തരാപണം വിവിധദാനഗ്ഗസതസമുപസോഭിതം [സതസമുപസോഭിതം (സീ॰ പീ॰)] ഹിമഗിരിസിഖരസങ്കാസവരഭവനസതസഹസ്സപ്പടിമണ്ഡിതം ഗജഹയരഥപത്തിസമാകുലം അഭിരൂപനരനാരിഗണാനുചരിതം ആകിണ്ണജനമനുസ്സം പുഥുഖത്തിയബ്രാഹ്മണവേസ്സസുദ്ദം വിവിധസമണബ്രാഹ്മണസഭാജന [സഭാജന (സീ॰ പീ॰), സമ്മാഭാജന (ക॰)] സങ്ഘടിതം ബഹുവിധവിജ്ജാവന്ത [വിജ്ജാധര (ക॰)] നരചിര [നരവിര (സീ॰ പീ॰)] നിസേവിതം കാസികകോടുമ്ബരികാദിനാനാവിധവത്ഥാപണസമ്പന്നം സുപ്പസാരിതരുചിരബഹുവിധപുപ്ഫഗന്ധാപണം ഗന്ധഗന്ധിതം ആസീസനീയബഹുരതനപരിപൂരിതം ദിസാമുഖസുപ്പസാരിതാപണം സിങ്ഗാരവാണിജഗണാനുചരിതം കഹാപണരജതസുവണ്ണകംസപത്ഥരപരിപൂരം പജ്ജോതമാനനിധിനികേതം പഹൂതധനധഞ്ഞവിത്തൂപകരണം പരിപുണ്ണകോസകോട്ഠാഗാരം ബഹ്വന്നപാനം

ബഹുവിധഖജ്ജഭോജ്ജലേയ്യപേയ്യസായനീയം ഉത്തരകുരുസങ്കാസം സമ്പന്നസസ്സം ആളകമന്ദാ വിയ ദേവപുരം.

ഏത്ഥ ഠത്വാ തേസം പുബ്ബകമ്മം കഥേതബ്ബം, കഥേന്തേന ച ഛധാ വിഭജിത്വാ കഥേതബ്ബം. സേയ്യഥിദം - പുബ്ബയോഗോ മിലിന്ദപഞ്ഹം ലക്ഖണപഞ്ഹം മേണ്ഡകപഞ്ഹം അനുമാനപഞ്ഹം ഓപമ്മകഥാപഞ്ഹന്തി.

തത്ഥ മിലിന്ദപഞ്ഹോ ലക്ഖണപഞ്ഹോ, വിമതിച്ഛേദനപഞ്ഹോതി ദുവിധോ. മേണ്ഡകപഞ്ഹോപി മഹാവഗ്ഗോ, യോഗികഥാപഞ്ഹോതി ദുവിധോ.

**പുബ്ബയോഗോതി** തേസം പുബ്ബകമ്മം.

## ൧. ബാഹിരകഥാ

## പുബ്ബയോഗാദി

**൧.** അതീതേ കിര കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ വത്തമാനേ ഗങ്ഗായ സമീപേ ഏകസ്മിം ആവാസേ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘോ പടിവസതി, തത്ഥ വത്തസീലസമ്പന്നാ ഭിക്ഖൂ പാതോവ ഉട്ഠായ യട്ഠിസമ്മജ്ജനിയോ [യട്ഠിസമ്മുഞ്ജനിയോ (സീ॰ പീ॰)] ആദായ ബുദ്ധഗുണേ ആവജ്ജേന്താ അങ്ഗണം സമ്മജ്ജിത്വാ കചവരബ്യൂഹം കരോന്തി. അഥേകോ ഭിക്ഖു ഏകം സാമണേരം ''ഏഹി സാമണേര, ഇമം കചവരം ഛഡ്ഡേഹീ''തി ആഹ, സോ അസുണന്തോ വിയ ഗച്ഛതി, സോ ദുതിയമ്പി…പേ॰… തതിയമ്പി ആമന്തിയമാനോ അസുണന്തോ വിയ ഗച്ഛതേവ. തതോ സോ ഭിക്ഖു ''ദുബ്ബചോ വതായം സാമണേരോ''തി കുദ്ധോ സമ്മജ്ജനിദണ്ഡേന പഹാരം അദാസി. തതോ സോ രോദന്തോ ഭയേന കചവരം ഛഡ്ഡേന്തോ ''ഇമിനാ കചവരഛഡ്ഡനപുഞ്ഞകമ്മേന യാവാഹം നിബ്ബാനം പാപുണാമി [ന പാപുണാമി (സ്യാ॰)], ഏത്ഥന്തരേ നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ മജ്ഝന്ഹികസൂരിയോ [സുരിയോ (സീ॰ പീ॰)] വിയ മഹേസക്ഖോ മഹാതേജോ ഭവേയ്യ''ന്തി പഠമം പത്ഥനം പട്ഠപേസി. കചവരം ഛഡ്ഡേത്വാ നഹാനത്ഥായ ഗങ്ഗാതിത്ഥം ഗതോ ഗങ്ഗായ ഊമിവേഗം ഗഗ്ഗരായമാനം ദിസ്വാ ''യാവാഹം നിബ്ബാനം പാപുണാമി [ന പാപുണാമി (സ്യാ॰)], ഏത്ഥന്തരേ നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ അയം ഊമിവേഗോ വിയ ഠാനുപ്പത്തികപടിഭാനോ ഭവേയ്യം അക്ഖയപടിഭാനോ''തി ദുതിയമ്പി പത്ഥനം പട്ഠപേസി.

സോപി ഭിക്ഖു സമ്മജ്ജനിസാലായ സമ്മജ്ജനിം ഠപേത്വാ നഹാനത്ഥായ ഗങ്ഗാതിത്ഥം ഗച്ഛന്തോ സാമണേരസ്സ പത്ഥനം സുത്വാ ''ഏസ മയാ പയോജിതോപി താവ ഏവം പത്ഥേതി, മയ്ഹം കിം ന സമിജ്ഝിസ്സതീ''തി ചിന്തേത്വാ ''യാവാഹം നിബ്ബാനം പാപുണാമി [ന പാപുണാമി (സ്യാ॰)], ഏത്ഥന്തരേ നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ അയം ഗങ്ഗാഊമിവേഗോ വിയ അക്ഖയപടിഭാനോ ഭവേയ്യം, ഇമിനാ പുച്ഛിതപുച്ഛിതം സബ്ബം പഞ്ഹപടിഭാനം വിജടേതും നിബ്ബേഠേതും സമത്ഥോ ഭവേയ്യ''ന്തി പത്ഥനം പട്ഠപേസി.

തേ ഉഭോപി ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സംസരന്താ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ഖേപേസും. അഥ അമ്ഹാകം ഭഗവതാപി യഥാ മോഗ്ഗലിപുത്തതിസ്സത്ഥേരോ ദിസ്സതി, ഏവമേതേപി ദിസ്സന്തി മമ പരിനിബ്ബാനതോ പഞ്ചവസ്സസതേ അതിക്കന്തേ ഏതേ ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തി, യം മയാ സുഖുമം കത്വാ ദേസിതം ധമ്മവിനയം, തം ഏതേ പഞ്ഹപുച്ഛനഓപമ്മയുത്തിവസേന നിജ്ജടം നിഗ്ഗുമ്ബം കത്വാ വിഭജിസ്സന്തീതി നിദ്ദിട്ഠാ.

൪. തേസു സാമണേരോ ജമ്ബുദീപേ സാഗലനഗരേ മിലിന്ദോ നാമ രാജാ അഹോസി പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോ മേധാവീ പടിബലോ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം മന്തയോഗവിധാനകിരിയാനം [സമന്തയോഗ ... (സീ॰ പീ॰)], കരണകാലേ നിസമ്മകാരീ ഹോതി, ബഹൂനി ചസ്സ സത്ഥാനി ഉഗ്ഗഹിതാനി ഹോന്തി. സേയ്യഥിദം, സുതി സമ്മുതി സങ്ഖ്യാ യോഗാ നീതി വിസേസികാ ഗണികാ ഗന്ധബ്ബാ തികിച്ഛാ ധനുബ്ബേദാ [ചതുബ്ബേദാ (സീ॰ പീ॰)] പുരാണാ ഇതിഹാസാ ജോതിസാ മായാ കേതു [ഹേതു (സീ॰ പീ॰)] മന്തനാ യുദ്ധാ ഛന്ദസാ ബുദ്ധവചനേന [ഛന്ദസാമുദ്ദവചനേന (സീ॰ പീ॰)] ഏകൂനവീസതി, വിതണ്ഡവാദീ [വാദീ (സീ॰ പീ॰)] ദുരാസദോ ദുപ്പസഹോ പുഥുതിത്ഥകരാനം അഗ്ഗമക്ഖായതി, സകലജമ്ബുദീപേ മിലിന്ദേന രഞ്ഞാ സമോ കോചി നാഹോസി യദിദം ഥാമേന ജവേന സൂരേന പഞ്ഞായ, അഡ്ഢോ മഹദ്ധനോ മഹാഭോഗോ അനന്തബലവാഹനോ.

൫. അഥേകദിവസം മിലിന്ദോ രാജാ അനന്തബലവാഹനം ചതുരങ്ഗിനിം ബലഗ്ഗസേനാബ്യൂഹം ദസ്സനകമ്യതായ നഗരാ നിക്ഖമിത്വാ ബഹിനഗരേ സേനങ്ഗദസ്സനം കത്വാ [സേനാഗണനം കാരേത്വാ (സീ॰ പീ॰)] സാരേത്വാ സോ രാജാ ഭസ്സപ്പവാദകോ ലോകായതവിതണ്ഡ [പവത്ത (സീ॰ പീ॰)] ജനസല്ലാപപ്ലവ ചിത്തകോതൂഹലോ വിസാരദോ വിജമ്ഭകോ സൂരിയം ഓലോകേത്വാ അമച്ചേ ആമന്തേസി "ബഹു ഭണേ താവ ദിവസാവസേസോ കിം കരിസ്സാമ, ഇദാനേവ നഗരം പവിസിത്വാ അത്ഥി കോചി പണ്ഡിതോ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ സങ്ഘീ ഗണീ ഗണാചരിയോ അപി അരഹന്തം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം പടിജാനമാനോ, യോ മയാ സദ്ധിം സല്ലപിതും സക്കോതി കങ്ഖം പടിവിനേതും, തം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമ, കങ്ഖം പടിവിനയിസ്സാമാ"തി.

ഏവം വുത്തേ പഞ്ചസതാ യോനകാ രാജാനം മിലിന്ദം ഏതദവോചും "അത്ഥി, മഹാരാജ, ഛ സത്ഥാരോ പൂരണോ കസ്സപോ മക്ഖലിഗോസാലോ നിഗണ്ഠോ നാടപുത്തോ [നാഥപുത്തോ (സീ॰ പീ॰)] സഞ്ജയോ ബേലട്ഠപുത്തോ അജിതോ കേസകമ്ബലോ പകുധോ കച്ചായനോ, തേ സങ്ഘിനോ ഗണിനോ ഗണാചരിയകാ ഞാതാ യസസ്സിനോ തിത്ഥകരാ സാധുസമ്മതാ ബഹുജനസ്സ, ഗച്ഛ ത്വം മഹാരാജ, തേ പഞ്ഹം പുച്ഛസ്സു, കങ്ഖം പടിവിനയസ്സൂ"തി.

൬. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ പഞ്ചഹി യോനകസതേഹി പരിവുതോ ഭദ്രവാഹനം രഥവരമാരുയ്ഹ യേന പൂരണോ കസ്സപോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ പൂരണേന കസ്സപേന സദ്ധിം സമ്മോദി, സമ്മോദനീയം കഥം സാരണീയം വീതിസാരേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി, ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ പൂരണം കസ്സപം ഏതദവോച "കോ, ഭന്തേ കസ്സപ, ലോകം പാലേതീ"തി? "പഥവീ, മഹാരാജ , ലോകം പാലേതീ"തി. "യദി, ഭന്തേ കസ്സപ,

പഥവീ [പഠവീ (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] ലോകം പാലേതി, അഥ കസ്മാ അവീചിനിരയം ഗച്ഛന്താ സത്താ പഥവിം അതിക്കമിത്വാ ഗച്ഛന്തീ''തി? ഏവം വുത്തേ പൂരണോ കസ്സപോ നേവ സക്ഖി ഓഗിലിതും, നോ സക്ഖി ഉഗ്ഗിലിതും, അധോമുഖോ പത്തക്ഖന്ധോ തുണ്ഹീഭൂതോ പജ്ഝായന്തോ നിസീദി.

൭. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ മക്ഖലിം ഗോസാലം ഏതദവോച ''അത്ഥി, ഭന്തേ ഗോസാല, കുസലാകുസലാനി കമ്മാനി, അത്ഥി സുകതദുക്കടാനം കമ്മാനം ഫലം വിപാകോ''തി? ''നത്ഥി, മഹാരാജ, കുസലാകുസലാനി കമ്മാനി, നത്ഥി സുകതദുക്കടാനം കമ്മാനം ഫലം വിപാകോ. യേ തേ, മഹാരാജ, ഇധ ലോകേ ഖത്തിയാ, തേ പരലോകം ഗന്ത്വാപി പുന ഖത്തിയാവ ഭവിസ്സന്തി, യേ തേ ബ്രാഹ്മണാ വേസ്സാ സുദ്ദാ ചണ്ഡാലാ പുക്കുസാ, തേ പരലോകം ഗന്ത്വാപി പുന ബ്രാഹ്മണാ വേസ്സാ സുദ്ദാ ചണ്ഡാലാ പുക്കുസാവ ഭവിസ്സന്തി. കിം കുസലാകുസലേഹി കമ്മേഹീ''തി? ''യദി, ഭന്തേ ഗോസാല, ഇധ ലോകേ ഖത്തിയാ ബ്രാഹ്മണാ വേസ്സാ സുദ്ദാ ചണ്ഡാലാ പുക്കുസാ, തേ പരലോകം ഗന്ത്വാപി പുന ഖത്തിയാ ബ്രാഹ്മണാ വേസ്സാ സുദ്ദാ ചണ്ഡാലാ പുക്കുസാവ ഭവിസ്സന്തി, നത്ഥി കുസലാകുസലേഹി കമ്മേഹി കരണീയം. തേന ഹി, ഭന്തേ ഗോസാല, യേ തേ ഇധ ലോകേ ഹത്ഥച്ഛിന്നാ, തേ പരലോകം ഗന്ത്വാപി പുന ഹത്ഥച്ഛിന്നാവ ഭവിസ്സന്തി. യേ പാദച്ഛിന്നാ, തേ പാദച്ഛിന്നാവ ഭവിസ്സന്തി. യേ ഹത്ഥപാദച്ഛിന്നാ, തേ ഹത്ഥപാദച്ഛിന്നാവ ഭവിസ്സന്തി. യേ കണ്ണച്ഛിന്നാ, തേ കണ്ണച്ഛിന്നാവ ഭവിസ്സന്തി. യേ നാസച്ഛിന്നാ, തേ നാസച്ഛിന്നാവ ഭവിസ്സന്തി. യേ കണ്ണനാസച്ഛിന്നാ, തേ കണ്ണനാസച്ഛിന്നാവ ഭവിസ്സന്തീ''തി. ഏവം വുത്തേ ഗോസാലോ തുണ്ഹീ അഹോസി.

അഥ ഖോ മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ ഏതദഹോസി ''തുച്ഛോ വത ഭോ ജമ്ബുദീപോ, പലാപോ വത ഭോ ജമ്ബുദീപോ, നത്ഥി കോചി സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ, യോ മയാ സദ്ധിം സല്ലപിതും സക്കോതി കങ്ഖം പടിവിനേതു''ന്തി.

അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ അമച്ചേ ആമന്തേസി ''രമണീയാ വത ഭോ ദോസിനാ രത്തി, കം നു ഖ്വജ്ജ സമണം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ ഉപസങ്കമേയ്യാമ പഞ്ഹം പുച്ഛിതും, കോ മയാ സദ്ധിം സല്ലപിതും സക്കോതി കങ്ഖം പടിവിനേതു''ന്തി? ഏവം വുത്തേ അമച്ചാ തുണ്ഹീഭൂതാ രഞ്ഞോ മുഖം ഓലോകയമാനാ അട്ഠംസു.

തേന ഖോ പന സമയേന സാഗലനഗരം ദ്വാദസ വസ്സാനി സുഞ്ഞം അഹോസി സമണബ്രാഹ്മണഗഹപതിപണ്ഡിതേഹി, യത്ഥ സമണബ്രാഹ്മണഗഹപതിപണ്ഡിതാ പടിവസന്തീതി സുണാതി, തത്ഥ ഗന്ത്വാ രാജാ തേ പഞ്ഹം പുച്ഛതി, തേ സബ്ബേപി പഞ്ഹവിസജ്ജനേന രാജാനം ആരാധേതും അസക്കോന്താ യേന വാ തേന വാ പക്കമന്തി. യേ അഞ്ഞം ദിസം ന പക്കമന്തി, തേ സബ്ബേ തുണ്ഹീഭൂതാ അച്ഛന്തി. ഭിക്ഖൂ പന യേഭുയ്യേന ഹിമവന്തമേവ ഗച്ഛന്തി.

൮. തേന ഖോ പന സമയേന കോടിസതാ അരഹന്തോ ഹിമവന്തേ പബ്ബതേ രക്ഖിതതലേ പടിവസന്തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ അസ്സഗുത്തോ ദിബ്ബായ സോതധാതുയാ മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ വചനം സുത്വാ യുഗന്ധരമത്ഥകേ

ഭിക്ഖുസങ്ഘം സന്നിപാതേത്വാ ഭിക്ഖൂ പുച്ഛി "അത്ഥാവുസോ കോചി ഭിക്ഖു പടിബലോ മിലിന്ദേന രഞ്ഞാ സദ്ധിം സല്ലപിതും കങ്ഖം പടിവിനേതു"ന്തി?

ഏവം വുത്തേ കോടിസതാ അരഹന്തോ തുണ്ഹീ അഹേസും. ദുതിയമ്പി തതിയമ്പി പുട്ഠാ തുണ്ഹീ അഹേസും. അഥ ഖോ ആയസ്മാ അസ്സഗുത്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഏതദവോച "അത്ഥാവുസോ താവതിംസഭവനേ വേജയന്തസ്സ പാചീനതോ **കേതുമതീ** നാമ വിമാനം, തത്ഥ **മഹാസേനോ** നാമ ദേവപുത്തോ പടിവസതി, സോ പടിബലോ തേന മിലിന്ദേന രഞ്ഞാ സദ്ധിം സല്ലപിതും കങ്ഖം പടിവിനേതു"ന്തി.

അഥ ഖോ കോടിസതാ അരഹന്തോ യുഗന്ധരപബ്ബതേ അന്തരഹിതാ താവതിംസഭവനേ പാതുരഹേസും. അദ്ദസാ ഖോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ തേ ഭിക്ഖൂ ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തേ, ദിസ്വാന യേനായസ്മാ അസ്സഗുത്തോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മന്തം അസ്സഗുത്തം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠാസി, ഏകമന്തം ഠിതോ ഖോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ആയസ്മന്തം അസ്സഗുത്തം ഏതദവോച "മഹാ ഖോ, ഭന്തേ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോ അനുപ്പത്തോ, അഹം സങ്ഘസ്സ ആരാമികോ, കേനത്ഥോ, കിം മയാ കരണീയ"ന്തി?

അഥ ഖോ ആയസ്മാ അസ്സഗുത്തോ സക്കം ദേവാനമിന്ദം ഏതദവോച "അയം ഖോ, മഹാരാജ, ജമ്ബുദീപേ സാഗലനഗരേ **മിലിന്ദോ** നാമ രാജാ വിതണ്ഡവാദീ ദുരാസദോ ദുപ്പസഹോ പുഥുതിത്ഥകരാനം അഗ്ഗമക്ഖായതി, സോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഉപസങ്കമിത്വാ ദിട്ഠിവാദേന പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം വിഹേഠേതീ"തി.

അഥ ഖോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ആയസ്മന്തം അസ്സഗുത്തം ഏതദവോച "അയം ഖോ, ഭന്തേ, മിലിന്ദോ രാജാ ഇതോ ചുതോ മനുസ്സേസു ഉപ്പന്നോ, ഏസോ ഖോ, ഭന്തേ, കേതുമതിവിമാനേ മഹാസേനോ നാമ ദേവപുത്തോ പടിവസതി, സോ പടിബലോ തേന മിലിന്ദേന രഞ്ഞാ സദ്ധിം സല്ലപിതും കങ്ഖം പടിവിനേതും, തം ദേവപുത്തം യാചിസ്സാമ മനുസ്സലോകൂപപത്തിയാ"തി.

അഥ ഖോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം പുരക്ഖത്വാ കേതുമതിവിമാനം പവിസിത്വാ മഹാസേനം ദേവപുത്തം ആലിങ്ഗിത്വാ ഏതദവോച "യാചതി തം, മാരിസ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോ മനുസ്സലോകൂപപത്തിയാ"തി. "ന മേ, ഭന്തേ, മനുസ്സലോകേനത്ഥോ കമ്മബഹുലേന, തിബ്ബോ മനുസ്സലോകോ, ഇധേവാഹം, ഭന്തേ, ദേവലോകേ ഉപരൂപരൂപപത്തികോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സാമീ"തി. ദുതിയമ്പി...പേ॰... തതിയമ്പി ഖോ സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന യാചിതോ മഹാസേനോ ദേവപുത്തോ ഏവമാഹ "ന മേ, ഭന്തേ, മനുസ്സലോകേനത്ഥോ കമ്മബഹുലേന, തിബ്ബോ മനുസ്സലോകോ, ഇധേവാഹം, ഭന്തേ, ദേവലോകേ ഉപരൂപരൂപപത്തികോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സാമീ"തി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ അസ്സഗുത്തോ മഹാസേനം ദേവപുത്തം ഏതദവോച "ഇധ മയം, മാരിസ, സദേവകം ലോകം അനുവിലോകയമാനാ അഞ്ഞത്ര തയാ

മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ വാദം ഭിന്ദിത്വാ സാസനം പഗ്ഗഹേതും സമത്ഥം അഞ്ഞം കഞ്ചി ന പസ്സാമ, യാചതി തം, മാരിസ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോ, സാധു സപ്പുരിസ മനുസ്സലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ ദസബലസ്സ സാസനം പഗ്ഗണ്ഹാഹീ''തി. ഏവം വുത്തേ മഹാസേനോ ദേവപുത്തോ ''അഹം കിര മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ വാദം ഭിന്ദിത്വാ ബുദ്ധസാസനം പഗ്ഗഹേതും സമത്ഥോ ഭവിസ്സാമീ''തി ഹട്ഠപഹട്ഠോ ഉദഗ്ഗുദഗ്ഗോ ഹുത്വാ ''സാധു, ഭന്തേ, മനുസ്സലോകേ ഉപ്പജ്ജിസ്സാമീ''തി പടിഞ്ഞം അദാസി.

**൯**. അഥ ഖോ തേ ഭിക്ഖൂ ദേവലോകേ തം കരണീയം തീരേത്വാ ദേവേസു താവതിംസേസു അന്തരഹിതാ ഹിമവന്തേ പബ്ബതേ രക്ഖിതതലേ പാതുരഹേസും.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ അസ്സഗുത്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഏതദവോച ''അത്ഥാവുസോ, ഇമസ്മിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേ കോചി ഭിക്ഖു സന്നിപാതം അനാഗതോ''തി. ഏവം വുത്തേ അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു ആയസ്മന്തം അസ്സഗുത്തം ഏതദവോച ''അത്ഥി, ഭന്തേ , ആയസ്മാ **രോഹണോ** ഇതോ സത്തമേ ദിവസേ ഹിമവന്തം പബ്ബതം പവിസിത്വാ നിരോധം സമാപന്നോ, തസ്സ സന്തികേ ദൂതം പാഹേഥാ''തി. ആയസ്മാപി രോഹണോ തങ്ഖണഞ്ഞേവ നിരോധാ വുട്ഠായ ''സങ്ഘോ മം പടിമാനേതീ''തി ഹിമവന്തേ പബ്ബതേ അന്തരഹിതോ രക്ഖിതതലേ കോടിസതാനം അരഹന്താനം പുരതോ പാതുരഹോസി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ അസ്സഗുത്തോ ആയസ്മന്തം രോഹണം ഏതദവോച ''കിം നു ഖോ, ആവുസോ, രോഹണ ബുദ്ധസാസനേ ഭിജ്ജന്തേ [പലുജ്ജന്തേ (സീ॰ പീ॰)] ന പസ്സസി സങ്ഘസ്സ കരണീയാനീ''തി. ''അമനസികാരോ മേ, ഭന്തേ, അഹോസീ''തി.

''തേന , ഹാവുസോ രോഹണ, ദണ്ഡകമ്മം കരോഹീ''തി. ''കിം, ഭന്തേ, കരോമീ''തി? ''അത്ഥാവുസോ രോഹണ, ഹിമവന്തപബ്ബതപസ്സേ **ഗജങ്ഗലം** [കജങ്ഗലം (സീ॰ പീ॰)] നാമ ബ്രാഹ്മണഗാമോ, തത്ഥ **സോണുത്തരോ** നാമ ബ്രാഹ്മണോ പടിവസതി, തസ്സ പുത്തോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി **നാഗസേനോ**തി നാമ ദാരകോ, തേന ഹി ത്വം, ആവുസോ രോഹണ, ദസമാസാധികാനി സത്ത വസ്സാനി തം കുലം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ നാഗസേനം ദാരകം നീഹരിത്വാ പബ്ബാജേഹി, പബ്ബജിതേവ തസ്മിം ദണ്ഡകമ്മതോ മുച്ചിസ്സസീ''തി. ആയസ്മാപി ഖോ രോഹണോ ''സാധൂ''തി സമ്പടിച്ഛി.

**൧൦**. മഹാസേനോപി ഖോ ദേവപുത്തോ ദേവലോകാ ചവിത്വാ സോണുത്തരബ്രാഹ്മണസ്സ ഭരിയായ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി, സഹ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണാ തയോ അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതാ ധമ്മാ പാതുരഹേസും, ആവുധഭണ്ഡാനി പജ്ജലിംസു, അഗ്ഗസസ്സം അഭിനിപ്ഫന്നം, മഹാമേഘോ അഭിപ്പവസ്സി. ആയസ്മാപി ഖോ രോഹണോ തസ്സ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണതോ പട്ഠായ ദസമാസാധികാനി സത്ത വസ്സാനി തം കുലം പിണ്ഡായ പവിസന്തോ ഏകദിവസമ്പി കടച്ഛുമത്തം ഭത്തം വാ ഉളുങ്കമത്തം യാഗും വാ അഭിവാദനം വാ അഞ്ജലികമ്മം വാ സാമീചികമ്മം വാ നാലത്ഥ, അഥ ഖോ അക്കോസഞ്ഞേവ പരിഭാസഞ്ഞേവ പടിലഭതി ''അതിച്ഛഥ ഭന്തേ''തി വചനമത്തമ്പി വത്താ നാമ നാഹോസി, ദസമാസാധികാനം പന സത്തന്നം വസ്സാനം അച്ചയേന ഏകദിവസം ''അതിച്ഛഥ ഭന്തേ''തി വചനമത്തം അലത്ഥ.

തം ദിവസമേവ ബ്രാഹ്മണോപി ബഹി കമ്മന്താ ആഗച്ഛന്തോ പടിപഥേ ഥേരം ദിസ്വാ "കിം, ഭോ പബ്ബജിത, അമ്ഹാകം ഗേഹം അഗമിത്ഥാ"തി ആഹ. "ആമ, ബ്രാഹ്മണ, അഗമമ്ഹാ"തി. "അപി കിഞ്ചി ലഭിത്ഥാ"തി. "ആമ, ബ്രാഹ്മണ, ലഭിമ്ഹാ"തി. സോ അനത്തമനോ ഗേഹം ഗന്ത്വാ പുച്ഛി "തസ്സ പബ്ബജിതസ്സ കിഞ്ചി അദത്ഥാ"തി. "ന കിഞ്ചി അദമ്ഹാ"തി. ബ്രാഹ്മണോ ദുതിയദിവസേ ഘരദ്വാരേ യേവ നിസീദി "അജ്ജ പബ്ബജിതം മുസാവാദേന നിഗ്ഗഹേസ്സാമീ"തി. ഥേരോ ദുതിയദിവസേ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഘരദ്വാരം സമ്പത്തോ.

ബ്രാഹ്മണോ ഥേരം ദിസ്വാവ ഏവമാഹ "തുമ്ഹേ ഹിയ്യോ അമ്ഹാകം ഗേഹേ കിഞ്ചി അലഭിത്വാവ "ലഭിമ്ഹാ"തി അവോചുത്ഥ, വട്ടതി നു ഖോ തുമ്ഹാകം മുസാവാദോ"തി. ഥേരോ ആഹ "മയം, ബ്രാഹ്മണ, തുമ്ഹാകം ഗേഹേ ( ) [(പവിസന്താ) (ക॰)] ദസമാസാധികാനി സത്ത വസ്സാനി 'അതിച്ഛഥാ'തി വചനമത്തമ്പി അലഭിത്വാ ഹിയ്യോ 'അതിച്ഛഥാ'തി വചനമത്തം ലഭിമ്ഹാ, അഥേതം വാചാപടിസന്ധാരം [പടിസന്താരം (സീ॰ പീ॰)] ഉപാദായ ഏവമവോചുമ്ഹാ"തി.

ബ്രാഹ്മണോ ചിന്തേസി "ഇമേ വാചാപടിസന്ധാരമത്തമ്പി ലഭിത്വാ ജനമജ്ഝേ 'ലഭിമ്ഹാ'തി പസംസന്തി, അഞ്ഞം കിഞ്ചി ഖാദനീയം വാ ഭോജനീയം വാ ലഭിത്വാ കസ്മാ നപ്പസംസന്തീ"തി പസീദിത്വാ അത്തനോ അത്ഥായ പടിയാദിതഭത്തതോ കടച്ഛുഭിക്ഖം, തദുപിയഞ്ച ബ്യഞ്ജനം ദാപേത്വാ "ഇമം ഭിക്ഖം സബ്ബകാലം തുമ്ഹേ ലഭിസ്സഥാ"തി ആഹ.

സോ പുനദിവസതോ പഭുതി ഉപസങ്കമന്തസ്സ ഥേരസ്സ ഉപസമം ദിസ്വാ ഭിയ്യോസോ മത്തായ പസീദിത്വാ ഥേരം നിച്ചകാലം അത്തനോ ഘരേ ഭത്തവിസ്സഗ്ഗകരണത്ഥായ യാചി. ഥേരോ തുണ്ഹീഭാവേന അധിവാസേത്വാ ദിവസേ ദിവസേ ഭത്തകിച്ചം കത്വാ ഗച്ഛന്തോ ഥോകം ഥോകം ബുദ്ധവചനം കഥേത്വാ ഗച്ഛതി. സാപി ഖോ ബ്രാഹ്മണീ ദസമാസച്ചയേന പുത്തം വിജായി, "നാഗസേനോ"തിസ്സ നാമമകംസു, സോ അനുക്കമേന വഡ്ഢന്തോ സത്തവസ്സികോ ജാതോ.

**൧൧**. അഥ ഖോ നാഗസേനസ്സ ദാരകസ്സ പിതാ നാഗസേനം ദാരകം ഏതദവോച "ഇമസ്മിം ഖോ , താത നാഗസേന, ബ്രാഹ്മണകുലേ സിക്ഖാനി സിക്ഖേയ്യാസീ"തി. "കതമാനി, താത, ഇമസ്മിം ബ്രാഹ്മണകുലേ സിക്ഖാനി നാമാ"തി? "തയോ ഖോ, താത നാഗസേന, വേദാ **സിക്ഖാനി** നാമ, അവസേസാനി സിപ്പാനി **സിപ്പം** നാമാ"തി. "തേന ഹി, താത, സിക്ഖിസ്സാമീ"തി.

അഥ ഖോ സോണുത്തരോ ബ്രാഹ്മണോ ആചരിയബ്രാഹ്മണസ്സ ആചരിയഭാഗം സഹസ്സം ദത്വാ അന്തോപാസാദേ ഏകസ്മിം ഗബ്ഭേ ഏകതോ മഞ്ചകം പഞ്ഞപേത്വാ ആചരിയബ്രാഹ്മണം ഏതദവോച "സജ്ഝാപേഹി ഖോ, ത്വം ബ്രാഹ്മണ, ഇമം ദാരകം മന്താനീതി. തേന ഹി 'താത ദാരക' ഉഗ്ഗണ്ഹാഹി മന്താനീ"തി. ആചരിയബ്രാഹ്മണോ സജ്ഝായതി നാഗസേനസ്സ ദാരകസ്സ ഏകേനേവ ഉദ്ദേസേന തയോ വേദാ ഹദയങ്ഗതാ വാചുഗ്ഗതാ സൂപധാരിതാ സുവവത്ഥാപിതാ സുമനസികതാ അഹേസും, സകിമേവ ചക്ഖും ഉദപാദി തീസു വേദേസു സനിഘണ്ഡുകേടുഭേസു [സനിഘണ്ടുകേടുഭേസു (ക॰)] സാക്ഖരപ്പഭേദേസു ഇതിഹാസപഞ്ചമേസു പദകോ വേയ്യാകരണോ ലോകായതമഹാപുരിസലക്ഖണേസു അനവയോ അഹോസി.

അഥ ഖോ നാഗസേനോ ദാരകോ പിതരം ഏതദവോച "അത്ഥി നു ഖോ, താത, ഇമസ്മിം ബ്രാഹ്മണകുലേ ഇതോ ഉത്തരിമ്പി സിക്ഖിതബ്ബാനി, ഉദാഹു ഏത്തകാനേവാ"തി. "നത്ഥി, താത നാഗസേന, ഇമസ്മിം ബ്രാഹ്മണകുലേ ഇതോ ഉത്തരിം സിക്ഖിതബ്ബാനി, ഏത്തകാനേവ സിക്ഖിതബ്ബാനീ"തി.

അഥ ഖോ നാഗസേനോ ദാരകോ ആചരിയസ്സ അനുയോഗം ദത്വാ പാസാദാ ഓരുയ്ഹ പുബ്ബവാസനായ ചോദിതഹദയോ രഹോഗതോ പടിസല്ലീനോ അത്തനോ സിപ്പസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം ഓലോകേന്തോ ആദിമ്ഹി വാ മജ്ഝേ വാ പരിയോസാനേ വാ അപ്പമത്തകമ്പി സാരം അദിസ്വാ "തുച്ഛാ വത ഭോ ഇമേ വേദാ, പലാപാ വത ഭോ ഇമേ വേദാ അസാരാ നിസ്സാരാ"തി വിപ്പടിസാരീ അനത്തമനോ അഹോസി.

൧൨. തേന ഖോ പന സമയേന ആയസ്മാ രോഹണോ വത്തനിയേ സേനാസനേ നിസിന്നോ നാഗസേനസ്സ ദാരകസ്സ ചേതസാ ചേതോപരിവിതക്കമഞ്ഞായ നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ വത്തനിയേ സേനാസനേ അന്തരഹിതോ ഗജങ്ഗലബ്രാഹ്മണഗാമസ്സ പുരതോ പാതുരഹോസി. അദ്ദസാ ഖോ നാഗസേനോ ദാരകോ അത്തനോ ദ്വാരകോട്ഠകേ ഠിതോ ആയസ്മന്തം രോഹണം ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തം, ദിസ്വാന അത്തമനോ ഉദഗ്ഗോ പമുദിതോ പീതിസോമനസ്സജാതോ "അപ്പേവ നാമായം പബ്ബജിതോ കഞ്ചി സാരം ജാനേയ്യാ"തി യേനായസ്മാ രോഹണോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മന്തം രോഹണം ഏതദവോച "കോ നു ഖോ, ത്വം മാരിസ, ഏദിസോ ഭണ്ഡുകാസാവവസനോ"തി. "പബ്ബജിതോ [പാപകാനം മലാനം പബ്ബാജേതും പബ്ബജിതോ (സീ॰ പീ॰)] നാമാഹം ദാരകാ"തി. "കേന, ത്വം മാരിസ, പബ്ബജിതോ നാമാസീ"തി? "പാപകാനി മലാനി പബ്ബാജേതി, തസ്മാഹം, ദാരക, പബ്ബജിതോ നാമാ"തി. "കിംകാരണാ, മാരിസ, കേസാ തേ ന യഥാ അഞ്ഞേസ"ന്തി ? "സോളസിമേ, ദാരക, പലിബോധേ ദിസ്വാ കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ പബ്ബജിതോ. "കതമേ സോളസ"? "അലങ്കാരപലിബോധോ മണ്ഡനപലിബോധോ തേലമക്ഖനപലിബോധോ ധോവനപലിബോധോ മാലാപലിബോധോ ഗന്ധപലിബോധോ വാസനപലിബോധോ ഹരീടകപലിബോധോ ആമലകപലിബോധോ രങ്ഗപലിബോധോ ബന്ധനപലിബോധോ കോച്ഛപലിബോധോ കപ്പകപലിബോധോ വിജടനപലിബോധോ ഊകാപലിബോധോ, കേസേസു വിലൂനേസു സോചന്തി കിലമന്തി പരിദേവന്തി ഉരത്താളിം കന്ദന്തി സമ്മോഹം ആപജ്ജന്തി, ഇമേസു ഖോ, ദാരക, സോളസസു പലിബോധേസു പലിഗുണ്ഠിതാ മനുസ്സാ സബ്ബാനി അതിസുഖുമാനി സിപ്പാനി നാസേന്തീ"തി. "കിംകാരണാ, മാരിസ, വത്ഥാനിപി തേ ന യഥാ അഞ്ഞേസ"ന്തി? "കാമനിസ്സിതാനി ഖോ, ദാരക, വത്ഥാനി, കാമനിസ്സിതാനി ഗിഹിബ്യഞ്ജനഭണ്ഡാനി [കമനീയാനി ഗിഹിബ്യഞ്ജനാനി (സീ॰ പീ॰)], യാനി കാനിചി ഖോ ഭയാനി വത്ഥതോ ഉപ്പജ്ജന്തി, താനി കാസാവവസനസ്സ ന ഹോന്തി, തസ്മാ വത്ഥാനിപി മേ ന യഥാ അഞ്ഞേസ"ന്തി. "ജാനാസി ഖോ, ത്വം മാരിസ, സിപ്പാനി നാമാ"തി? "ആമ, ദാരക, ജാനാമഹം സിപ്പാനി, യം ലോകേ ഉത്തമം മന്തം, തമ്പി ജാനാമീ"തി. "മയ്ഹമ്പി തം, മാരിസ, ദാതും സക്കാ"തി? "ആമ, ദാരക, സക്കാ"തി. "തേന ഹി മേ ദേഹീ"തി. "അകാലോ ഖോ, ദാരക, അന്തരഘരം പിണ്ഡായ പവിട്ഠമ്ഹാ"തി.

അഥ ഖോ നാഗസേനോ ദാരകോ ആയസ്മതോ രോഹണസ്സ ഹത്ഥതോ പത്തം ഗഹേത്വാ ഘരം പവേസേത്വാ പണീതേന ഖാദനീയേന ഭോജനീയേന സഹത്ഥാ സന്തപ്പേത്വാ സമ്പവാരേത്വാ ആയസ്മന്തം രോഹണം ഭുത്താവിം ഓനീതപത്തപാണിം ഏതദവോച "ദേഹി മേ ദാനി, മാരിസ, മന്ത"ന്തി. "യദാ ഖോ ത്വം, ദാരക, നിപ്പലിബോധോ ഹുത്വാ മാതാപിതരോ അനുജാനാപേത്വാ മയാ ഗഹിതം പബ്ബജിതവേസം ഗണ്ഹിസ്സസി, തദാ ദസ്സാമീ"തി ആഹ.

അഥ ഖോ നാഗസേനോ ദാരകോ മാതാപിതരോ ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ "അമ്മതാതാ, അയം പബ്ബജിതോ 'യം ലോകേ ഉത്തമം മന്തം, തം ജാനാമീ'തി വദതി, ന ച അത്തനോ സന്തികേ അപബ്ബജിതസ്സ ദേതി, അഹം ഏതസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ തം ഉത്തമം മന്തം ഉഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി. അഥസ്സ മാതാപിതരോ "പബ്ബജിത്വാപി നോ പുത്തോ മന്തം ഗണ്ഹതു, ഗഹേത്വാ പുന ആഗച്ഛിസ്സതീ"തി മഞ്ഞമാനാ "ഗണ്ഹ പുത്താ"തി അനുജാനിംസു.

**൧൩**. അഥ ഖോ ആയസ്മാ രോഹണോ നാഗസേനം ദാരകം ആദായ യേന വത്തനിയം സേനാസനം, യേന വിജമ്ഭവത്ഥു തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ വിജമ്ഭവത്ഥുസ്മിം സേനാസനേ ഏകരത്തം വസിത്വാ യേന രക്ഖിതതലം തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ കോടിസതാനം അരഹന്താനം മജ്ഝേ നാഗസേനം ദാരകം പബ്ബാജേസി. പബ്ബജിതോ ച പനായസ്മാ നാഗസേനോ ആയസ്മന്തം രോഹണം ഏതദവോച "ഗഹിതോ മേ, ഭന്തേ, തവ വേസോ, ദേഥ മേ ദാനി മന്ത"ന്തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ രോഹണോ "കിമ്ഹി നു ഖോഹം നാഗസേനം വിനേയ്യം പഠമം വിനയേ വാ സുത്തന്തേ വാ അഭിധമ്മേ വാ"തി ചിന്തേത്വാ "പണ്ഡിതോ ഖോ അയം നാഗസേനോ, സക്കോതി സുഖേനേവ അഭിധമ്മം പരിയാപുണിതു"ന്തി പഠമം അഭിധമ്മേ വിനേസി.

ആയസ്മാ ച നാഗസേനോ "കുസലാ ധമ്മാ, അകുസലാ ധമ്മാ, അബ്യാകതാ ധമ്മാ"തി തികദുകപടിമണ്ഡിതം ധമ്മസങ്ഗണീപകരണം, ഖന്ധവിഭങ്ഗാദി അട്ഠാരസ വിഭങ്ഗപടിമണ്ഡിതം വിഭങ്ഗപ്പകരണം, "സങ്ഗഹോ അസങ്ഗഹോ"തി ആദിനാ ചുദ്ദസവിധേന വിഭത്തം ധാതുകഥാപകരണം, "ഖന്ധപഞ്ഞത്തി ആയതനപഞ്ഞത്തീ"തി ആദിനാ ഛബ്ബിധേന വിഭത്തം പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിപ്പകരണം, സകവാദേ പഞ്ചസുത്തസതാനി പരവാദേ പഞ്ചസുത്തസതാനീതി സുത്തസഹസ്സം സമോധാനേത്വാ വിഭത്തം കഥാവത്ഥുപ്പകരണം, "മൂലയമകം ഖന്ധയമക"ന്തി ആദിനാ ദസവിധേന വിഭത്തം യമകപ്പകരണം, "ഹേതുപച്ചയോ ആരമ്മണപച്ചയോ"തി ആദിനാ ചതുവീസതിവിധേന വിഭത്തം പട്ഠാനപ്പകരണന്തി സബ്ബം തം അഭിധമ്മപിടകം ഏകേനേവ സജ്ഝായേന പഗുണം കത്വാ "തിട്ഠഥ ഭന്തേ, ന പുന ഓസാരേഥ, ഏത്തകേനേവാഹം സജ്ഝായിസ്സാമീ"തി ആഹ.

**൧൪**. അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ യേന കോടിസതാ അരഹന്തോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ കോടിസതേ അരഹന്തേ ഏതദവോച "അഹം ഖോ ഭന്തേ 'കുസലാ ധമ്മാ, അകുസലാ ധമ്മാ , അബ്യാകതാ ധമ്മാ'തി ഇമേസു തീസു പദേസു പക്ഖിപിത്വാ സബ്ബം തം അഭിധമ്മപിടകം വിത്ഥാരേന ഓസാരേസ്സാമീ"തി. "സാധു, നാഗസേന, ഓസാരേഹീ"തി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ സത്ത മാസാനി സത്ത പകരണാനി വിത്ഥാരേന ഓസാരേസി, പഥവീ ഉന്നദി, ദേവതാ സാധുകാരമദംസു,

ബ്രഹ്മാനോ അപ്ഫോടേസും, ദിബ്ബാനി ചന്ദനചുണ്ണാനി ദിബ്ബാനി ച മന്ദാരവപുപ്ഫാനി അഭിപ്പവസ്സിംസു.

൧൧. അഥ ഖോ കോടിസതാ അരഹന്തോ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം പരിപുണ്ണവീസതിവസ്സം രക്ഖിതതലേ ഉപസമ്പാദേസും. ഉപസമ്പന്നോ ച പനായസ്മാ നാഗസേനോ തസ്സാ രത്തിയാ അച്ചയേന പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ ഉപജ്ഝായേന സദ്ധിം ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസന്തോ ഏവരൂപം പരിവിതക്കം ഉപ്പാദേസി "തുച്ഛോ വത മേ ഉപജ്ഝായോ, ബാലോ വത മേ ഉപജ്ഝായോ, ഠപേത്വാ അവസേസം ബുദ്ധവചനം പഠമം മം അഭിധമ്മേ വിനേസീ"തി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ രോഹണോ ആയസ്മതോ നാഗസേനസ്സ ചേതസാ ചേതോപരിവിതക്കമഞ്ഞായ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച "അനനുച്ഛവികം ഖോ നാഗസേന പരിവിതക്കം വിതക്കേസി, ന ഖോ പനേതം നാഗസേന തവാനുച്ഛവിക"ന്തി.

അഥ ഖോ ആയസ്മതോ നാഗസേനസ്സ ഏതദഹോസി "അച്ഛരിയം വത ഭോ, അബ്ഭുതം വത ഭോ, യത്ര ഹി നാമ മേ ഉപജ്ഝായോ ചേതസാ ചേതോപരിവിതക്കം ജാനിസ്സതി, പണ്ഡിതോ വത മേ ഉപജ്ഝായോ, യംനൂനാഹം ഉപജ്ഝായം ഖമാപേയ്യ"ന്തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ ആയസ്മന്തം രോഹണം ഏതദവോച "ഖമഥ മേ, ഭന്തേ, ന പുന ഏവരൂപം വിതക്കേസ്സാമീ"തി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ രോഹണോ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച "ന ഖോ ത്യാഹം നാഗസേന ഏത്താവതാ ഖമാമി, അത്ഥി ഖോ നാഗസേന സാഗലം നാമ നഗരം, തത്ഥ മിലിന്ദോ നാമ രാജാ രജ്ജം കാരേതി, സോ ദിട്ഠിവാദേന പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം വിഹേഠേതി, സചേ ത്വം തത്ഥ ഗന്ത്വാ തം രാജാനം ദമേത്വാ ബുദ്ധസാസനേ പസാദേസ്സസി, ഏവാഹം തം ഖമിസ്സാമീ"തി.

"തിട്ഠതു, ഭന്തേ, ഏകോ മിലിന്ദോ രാജാ; സചേ, ഭന്തേ, സകലജമ്ബുദീപേ സബ്ബേ രാജാനോ ആഗന്ത്വാ മം പഞ്ഹം പുച്ഛേയ്യും, സബ്ബം തം വിസജ്ജേത്വാ സമ്പദാലേസ്സാമി, 'ഖമഥ മേ ഭന്തേ'തി വത്വാ, 'ന ഖമാമീ'തി വുത്തേ 'തേന ഹി, ഭന്തേ, ഇമം തേമാസം കസ്സ സന്തികേ വസിസ്സാമീ'തി ആഹ" . അയം ഖോ, നാഗസേന, ആയസ്മാ അസ്സഗുത്തോ വത്തനിയേ സേനാസനേ വിഹരതി, ഗച്ഛ ത്വം, നാഗസേന, യേനായസ്മാ അസ്സഗുത്തോ തേനുപസങ്കമ, ഉപസങ്കമിത്വാ മമ വചനേന ആയസ്മതോ അസ്സഗുത്തസ്സ പാദേ സിരസാ വന്ദ, ഏവഞ്ച നം വദേഹി 'ഉപജ്ഝായോ മേ, ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം പാദേ സിരസാ വന്ദതി, അപ്പാബാധം അപ്പാതങ്കം ലഹുട്ഠാനം ബലം ഫാസുവിഹാരം പുച്ഛതി, ഉപജ്ഝായോ മേ, ഭന്തേ, ഇമം തേമാസം തുമ്ഹാകം സന്തികേ വസിതും മം പഹിണീ'തി , 'കോനാമോ തേ ഉപജ്ഝായോ'തി ച വുത്തേ 'രോഹണത്ഥേരോ നാമ ഭന്തേ"തി വദേയ്യാസി, 'അഹം കോനാമോ'തി വുത്തേ ഏവം വദേയ്യാസി 'മമ ഉപജ്ഝായോ, ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം നാമം ജാനാതീ'"തി. "ഏവം ഭന്തേ"തി ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ ആയസ്മന്തം രോഹണം അഭിവാദേത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ പത്തചീവരമാദായ അനുപുബ്ബേന ചാരികം ചരമാനോ യേന വത്തനിയം സേനാസനം, യേനായസ്മാ അസ്സഗുത്തോ തേനുപസങ്കമി,

ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മന്തം അസ്സഗുത്തം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠാസി, ഏകമന്തം ഠിതോ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ ആയസ്മന്തം അസ്സഗുത്തം ഏതദവോച "ഉപജ്ഝായോ മേ, ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം പാദേ സിരസാ വന്ദതി, ഏവഞ്ച വദേതി അപ്പാബാധം അപ്പാതങ്കം ലഹുട്ഠാനം ബലം ഫാസുവിഹാരം പുച്ഛതി, ഉപജ്ഝായോ മേ, ഭന്തേ, ഇമം തേമാസം തുമ്ഹാകം സന്തികേ വസിതും മം പഹിണീ"തി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ അസ്സഗുത്തോ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച "ത്വം കിന്നാമോസീ"തി. "അഹം, ഭന്തേ, നാഗസേനോ നാമാ"തി. "കോനാമോ തേ ഉപജ്ഝായോ"തി? "ഉപജ്ഝായോ മേ, ഭന്തേ, രോഹണോ നാമാ"തി. "അഹം കോനാമോ"തി. "ഉപജ്ഝായോ മേ, ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം നാമം ജാനാതീ"തി.

"സാധു, നാഗസേന, പത്തചീവരം പടിസാമേഹീ"തി. "സാധു ഭന്തേ"തി പത്തചീവരം പടിസാമേത്വാ പുനദിവസേ പരിവേണം സമ്മജ്ജിത്വാ മുഖോദകം ദന്തപോണം ഉപട്ഠപേസി. ഥേരോ സമ്മജ്ജിതട്ഠാനം പടിസമ്മജ്ജി, തം ഉദകം ഛഡ്ഡേത്വാ അഞ്ഞം ഉദകം ആഹരി, തഞ്ച ദന്തകട്ഠം അപനേത്വാ അഞ്ഞം ദന്തകട്ഠം ഗണ്ഹി, ന ആലാപസല്ലാപം അകാസി, ഏവം സത്ത ദിവസാനി കത്വാ സത്തമേ ദിവസേ പുന പുച്ഛിത്വാ പുന തേന തഥേവ വുത്തേ വസ്സവാസം അനുജാനി.

൧൩. തേന ഖോ പന സമയേന ഏകാ മഹാഉപാസികാ ആയസ്മന്തം അസ്സഗുത്തം തിംസമത്താനി വസ്സാനി ഉപട്ഠാസി. അഥ ഖോ സാ മഹാഉപാസികാ തേമാസച്ചയേന യേനായസ്മാ അസ്സഗുത്തോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മന്തം അസ്സഗുത്തം ഏതദവോച "അത്ഥി നു ഖോ, താത, തുമ്ഹാകം സന്തികേ അഞ്ഞോ ഭിക്ഖൂ"തി. "അത്ഥി, മഹാഉപാസികേ, അമ്ഹാകം സന്തികേ നാഗസേനോ നാമ ഭിക്ഖൂ"തി . "തേന ഹി, താത അസ്സഗുത്ത, അധിവാസേഹി നാഗസേനേന സദ്ധിം സ്വാതനായ ഭത്ത"ന്തി. അധിവാസേസി ഖോ ആയസ്മാ അസ്സഗുത്തോ തുണ്ഹീഭാവേന.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ അസ്സഗുത്തോ തസ്സാ രത്തിയാ അച്ചയേന പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ ആയസ്മതാ നാഗസേനേന സദ്ധിം പച്ഛാസമണേന യേന മഹാഉപാസികായ നിവേസനം തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദി. അഥ ഖോ സാ മഹാഉപാസികാ ആയസ്മന്തം അസ്സഗുത്തം ആയസ്മന്തഞ്ച നാഗസേനം പണീതേന ഖാദനീയേന ഭോജനീയേന സഹത്ഥാ സന്തപ്പേസി സമ്പവാരേസി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ അസ്സഗുത്തോ ഭുത്താവിം ഓനീതപത്തപാണിം ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച "ത്വം, നാഗസേന, മഹാഉപാസികായ അനുമോദനം കരോഹീ"തി ഇദം വത്വാ ഉട്ഠായാസനാ പക്കാമി.

അഥ ഖോ സാ മഹാഉപാസികാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച "മഹല്ലികാ ഖോഹം, താത നാഗസേന, ഗമ്ഭീരായ ധമ്മകഥായ മയ്ഹം അനുമോദനം കരോഹീ"തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ തസ്സാ മഹാഉപാസികായ ഗമ്ഭീരായ ധമ്മകഥായ ലോകുത്തരായ സുഞ്ഞതപ്പടിസംയുത്തായ അനുമോദനം അകാസി. അഥ ഖോ തസ്സാ മഹാഉപാസികായ തസ്മിംയേവ ആസനേ വിരജം വീതമലം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദി "യം കിഞ്ചി സമുദയധമ്മം, സബ്ബം തം നിരോധധമ്മ"ന്തി. ആയസ്മാപി

ഖോ നാഗസേനോ തസ്സാ മഹാഉപാസികായ അനുമോദനം കത്വാ അത്തനാ ദേസിതം ധമ്മം പച്ചവേക്ഖന്തോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ തസ്മിംയേവ ആസനേ നിസിന്നോ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ അസ്സഗുത്തോ മണ്ഡലമാളേ നിസിന്നോ ദ്വിന്നമ്പി ധമ്മചക്ഖുപടിലാഭം ഞത്വാ സാധുകാരം പവത്തേസി "സാധു സാധു നാഗസേന, ഏകേന കണ്ഡപ്പഹാരേന ദ്വേ മഹാകായാ പദാലിതാ"തി, അനേകാനി ച ദേവതാസഹസ്സാനി സാധുകാരം പവത്തേസും.

൧൭. അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ ഉട്ഠായാസനാ യേനായസ്മാ അസ്സഗുത്തോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മന്തം അസ്സഗുത്തം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി, ഏകമന്തം നിസിന്നം ഖോ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ആയസ്മാ അസ്സഗുത്തോ ഏതദവോച "ഗച്ഛ, ത്വം നാഗസേന, പാടലിപുത്തം, പാടലിപുത്തനഗരേ അസോകാരാമേ ആയസ്മാ ധമ്മരക്ഖിതോ പടിവസതി, തസ്സ സന്തികേ ബുദ്ധവചനം പരിയാപുണാഹീ"തി. "കീവ ദൂരോ, ഭന്തേ, ഇതോ പാടലിപുത്തനഗര"ന്തി? "യോജനസതാനി ഖോ നാഗസേനാ"തി. "ദൂരോ ഖോ, ഭന്തേ, മഗ്ഗോ . അന്തരാമഗ്ഗേ ഭിക്ഖാ ദുല്ലഭാ, കഥാഹം ഗമിസ്സാമീ"തി? "ഗച്ഛ, ത്വം നാഗസേന, അന്തരാമഗ്ഗേ പിണ്ഡപാതം ലഭിസ്സസി സാലീനം ഓദനം വിഗതകാളകം അനേകസൂപം അനേകബ്യഞ്ജന"ന്തി. "ഏവം ഭന്തേ"തി ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ ആയസ്മന്തം അസ്സഗുത്തം അഭിവാദേത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ പത്തചീവരമാദായ യേന പാടലിപുത്തം തേന ചാരികം പക്കാമി.

൧൮. തേന ഖോ പന സമയേന പാടലിപുത്തകോ സേട്ഠി പഞ്ചഹി സകടസതേഹി പാടലിപുത്തഗാമിമഗ്ഗം പടിപന്നോ ഹോതി. അദ്ദസാ ഖോ പാടലിപുത്തകോ സേട്ഠി ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തം, ദിസ്വാന യേനായസ്മാ നാഗസേനോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം അഭിവാദേത്വാ "കുഹിം ഗച്ഛസി താതാ"തി ആഹ. "പാടലിപുത്തം ഗഹപതീ"തി. "സാധു താത, മയമ്പി പാടലിപുത്തം ഗച്ഛാമ. അമ്ഹേഹി സദ്ധിം സുഖം ഗച്ഛഥാ"തി.

അഥ ഖോ പാടലിപുത്തകോ സേട്ഠി ആയസ്മതോ നാഗസേനസ്സ ഇരിയാപഥേ പസീദിത്വാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം പണീതേന ഖാദനീയേന ഭോജനീയേന സഹത്ഥാ സന്തപ്പേത്വാ സമ്പവാരേത്വാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഭുത്താവിം ഓനീതപത്തപാണിം അഞ്ഞതരം നീചം ആസനം ഗഹേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി, ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഖോ പാടലിപുത്തകോ സേട്ഠി ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച "കിന്നാമോസി ത്വം താതാ"തി. "അഹം, ഗഹപതി, നാഗസേനോ നാമാ"തി. "ജാനാസി ഖോ, ത്വം താത, ബുദ്ധവചനം നാമാ"തി? "ജാനാമി ഖോഹം, ഗഹപതി, അഭിധമ്മപദാനീ"തി. "ലാഭാ നോ താത, സുലദ്ധം നോ താത, അഹമ്പി ഖോ, താത, ആഭിധമ്മികോ, ത്വമ്പി ആഭിധമ്മികോ, ഭണ, താത, അഭിധമ്മപദാനീ"തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ പാടലിപുത്തകസ്സ സേട്ഠിസ്സ അഭിധമ്മം ദേസേസി, ദേസേന്തേ യേവ പാടലിപുത്തകസ്സ സേട്ഠിസ്സ വിരജം വീതമലം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദി "യം കിഞ്ചി സമുദയധമ്മം, സബ്ബം തം നിരോധധമ്മ"ന്തി.

അഥ ഖോ പാടലിപുത്തകോ സേട്ഠി പഞ്ചമത്താനി സകടസതാനി പുരതോ ഉയ്യോജേത്വാ സയം പച്ഛതോ ഗച്ഛന്തോ പാടലിപുത്തസ്സ അവിദൂരേ ദ്വേധാപഥേ ഠത്വാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച "അയം ഖോ, താത നാഗസേന, അസോകാരാമസ്സ മഗ്ഗോ, ഇദം ഖോ, താത, അമ്ഹാകം കമ്ബലരതനം സോളസഹത്ഥം ആയാമേന, അട്ഠഹത്ഥം വിത്ഥാരേന, പടിഗ്ഗണ്ഹാഹി ഖോ, താത, ഇദം കമ്ബലരതനം അനുകമ്പം ഉപാദായാ"തി. പടിഗ്ഗഹേസി ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ തം കമ്ബലരതനം അനുകമ്പം ഉപാദായ. അഥ ഖോ പാടലിപുത്തകോ സേട്ഠി അത്തമനോ ഉദഗ്ഗോ പമുദിതോ പീതിസോമനസ്സജാതോ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം അഭിവാദേത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കാമി.

**൧൯**. അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ യേന അസോകാരാമോ യേനായസ്മാ ധമ്മരക്ഖിതോ തേനുപസങ്കമി , ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മന്തം ധമ്മരക്ഖിതം അഭിവാദേത്വാ അത്തനോ ആഗതകാരണം കഥേത്വാ ആയസ്മതോ ധമ്മരക്ഖിതസ്സ സന്തികേ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ഏകേനേവ ഉദ്ദേസേന തീഹി മാസേഹി ബ്യഞ്ജനസോ പരിയാപുണിത്വാ പുന തീഹി മാസേഹി അത്ഥസോ മനസാകാസി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ ധമ്മരക്ഖിതോ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച "സേയ്യഥാപി, നാഗസേന, ഗോപാലകോ ഗാവോ രക്ഖതി, അഞ്ഞേ ഗോരസം പരിഭുഞ്ജന്തി. ഏവമേവ ഖോ, ത്വം നാഗസേന, തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ധാരേന്തോപി ന ഭാഗീ സാമഞ്ഞസ്സാ"തി. "ഹോതു, ഭന്തേ, അലം ഏത്തകേനാ"തി. തേനേവ ദിവസഭാഗേന തേന രത്തിഭാഗേന സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണി, സഹ സച്ചപ്പടിവേധേന ആയസ്മതോ നാഗസേനസ്സ സബ്ബേ ദേവാ സാധുകാരമദംസു, പഥവീ ഉന്നദി, ബ്രഹ്മാനോ അപ്ഫോടേസും, ദിബ്ബാനി ചന്ദനചുണ്ണാനി ദിബ്ബാനി ച മന്ദാരവപുപ്ഫാനി അഭിപ്പവസ്സിംസു.

**൨൦**. തേന ഖോ പന സമയേന കോടിസതാ അരഹന്തോ ഹിമവന്തേ പബ്ബതേ രക്ഖിതതലേ സന്നിപതിത്വാ ആയസ്മതോ നാഗസേനസ്സ സന്തികേ ദൂതം പാഹേസും "ആഗച്ഛതു നാഗസേനോ, ദസ്സനകാമാ മയം നാഗസേന"ന്തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ ദൂതസ്സ വചനം സുത്വാ അസോകാരാമേ അന്തരഹിതോ ഹിമവന്തേ പബ്ബതേ രക്ഖിതതലേ കോടിസതാനം അരഹന്താനം പുരതോ പാതുരഹോസി.

അഥ ഖോ കോടിസതാ അരഹന്തോ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോചും "ഏസോ ഖോ, നാഗസേന, മിലിന്ദോ രാജാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം വിഹേഠേതി വാദപ്പടിവാദേന പഞ്ഹപുച്ഛായ. സാധു, നാഗസേന, ഗച്ഛ ത്വം മിലിന്ദം രാജാനം ദമേഹീ"തി. "തിട്ഠതു, ഭന്തേ, ഏകോ മിലിന്ദോ രാജാ; സചേ, ഭന്തേ, സകലജമ്ബുദീപേ രാജാനോ ആഗന്ത്വാ മം പഞ്ഹം പുച്ഛേയ്യും, സബ്ബം തം വിസജ്ജേത്വാ സമ്പദാലേസ്സാമി, ഗച്ഛഥ വോ, ഭന്തേ, അച്ഛമ്ഭിതാ സാഗലനഗര"ന്തി. അഥ ഖോ ഥേരാ ഭിക്ഖൂ സാഗലനഗരം കാസാവപ്പജ്ജോതം ഇസിവാതപടിവാതം അകംസു.

**൨൧**. തേന ഖോ പന സമയേന ആയസ്മാ ആയുപാലോ സങ്ഖേയ്യപരിവേണേ പടിവസതി. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ അമച്ചേ

ഏതദവോച "രമണീയാ വത ഭോ ദോസിനാ രത്തി, കന്നു ഖ്വജ്ജ സമണം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ ഉപസങ്കമേയ്യാമ സാകച്ഛായ പഞ്ഹപുച്ഛനായ, കോ മയാ സദ്ധിം സല്ലപിതും ഉസ്സഹതി കങ്ഖം പടിവിനേതു"ന്തി. ഏവം വുത്തേ പഞ്ചസതാ യോനകാ രാജാനം മിലിന്ദം ഏതദവോചും "അത്ഥി, മഹാരാജ, ആയുപാലോ നാമ ഥേരോ തേപിടകോ ബഹുസ്സുതോ ആഗതാഗമോ, സോ ഏതരഹി സങ്ഖേയ്യപരിവേണേ പടിവസതി; ഗച്ഛ, ത്വം മഹാരാജ, ആയസ്മന്തം ആയുപാലം പഞ്ഹം പുച്ഛസ്സൂ"തി. "തേന ഹി, ഭണേ, ഭദന്തസ്സ ആരോചേഥാ"തി.

അഥ ഖോ നേമിത്തികോ ആയസ്മതോ ആയുപാലസ്സ സന്തികേ ദൂതം പാഹേസി "രാജാ, ഭന്തേ, മിലിന്ദോ ആയസ്മന്തം ആയുപാലം ദസ്സനകാമോ"തി. ആയസ്മാപി ഖോ ആയുപാലോ ഏവമാഹ "തേന ഹി ആഗച്ഛതൂ"തി. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ പഞ്ചമത്തേഹി യോനകസതേഹി പരിവുതോ രഥവരമാരുയ്ഹ യേന സങ്ഖേയ്യപരിവേണം യേനായസ്മാ ആയുപാലോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മതാ ആയുപാലേന സദ്ധിം സമ്മോദി, സമ്മോദനീയം കഥം സാരണീയം വീതിസാരേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി, ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ആയസ്മന്തം ആയുപാലം ഏതദവോച "കിമത്ഥിയാ, ഭന്തേ ആയുപാല, തുമ്ഹാകം പബ്ബജ്ജാ, കോ ച തുമ്ഹാകം പരമത്ഥോ"തി. ഥേരോ ആഹ "ധമ്മചരിയസമചരിയത്ഥാ ഖോ, മഹാരാജ, പബ്ബജ്ജാ, സാമഞ്ഞഫലം ഖോ പന അമ്ഹാകം പരമത്ഥോ"തി. "അത്ഥി പന, ഭന്തേ, കോചി ഗിഹീപി ധമ്മചാരീ സമചാരീ"തി? "ആമ, മഹാരാജ, അത്ഥി ഗിഹീപി ധമ്മചാരീ സമചാരീ, ഭഗവതി ഖോ, മഹാരാജ, ബാരാണസിയം ഇസിപതനേ മിഗദായേ ധമ്മചക്കം പവത്തേന്തേ അട്ഠാരസന്നം ബ്രഹ്മകോടീനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി, ദേവതാനം പന ധമ്മാഭിസമയോ ഗണനപഥം വീതിവത്തോ, സബ്ബേതേ ഗിഹിഭൂതാ, ന പബ്ബജിതാ.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ഖോ മഹാസമയസുത്തന്തേ ദേസിയമാനേ, മഹാമങ്ഗലസുത്തന്തേ ദേസിയമാനേ, സമചിത്തപരിയായസുത്തന്തേ ദേസിയമാനേ, രാഹുലോവാദസുത്തന്തേ ദേസിയമാനേ, പരാഭവസുത്തന്തേ ദേസിയമാനേ ഗണനപഥം വീതിവത്താനം ദേവതാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി, സബ്ബേതേ ഗിഹിഭൂതാ, ന പബ്ബജിതാ"തി. "തേന ഹി, ഭന്തേ ആയുപാല, നിരത്ഥികാ തുമ്ഹാകം പബ്ബജ്ജാ, പുബ്ബേ കതസ്സ പാപകമ്മസ്സ നിസ്സന്ദേന സമണാ സക്യപുത്തിയാ പബ്ബജന്തി ധുതങ്ഗാനി ച പരിഹരന്തി. യേ ഖോ തേ, ഭന്തേ ആയുപാല, ഭിക്ഖൂ ഏകാസനികാ, നൂന തേ പുബ്ബേ പരേസം ഭോഗഹാരകാ ചോരാ, തേ പരേസം ഭോഗേ അച്ഛിന്ദിത്വാ തസ്സ കമ്മസ്സ നിസ്സന്ദേന ഏതരഹി ഏകാസനികാ ഭവന്തി, ന ലഭന്തി കാലേന കാലം പരിഭുഞ്ജിതും, നത്ഥി തേസം സീലം, നത്ഥി തപോ, നത്ഥി ബ്രഹ്മചരിയം. യേ ഖോ പന തേ, ഭന്തേ ആയുപാല, ഭിക്ഖൂ അബ്ഭോകാസികാ, നൂന തേ പുബ്ബേ ഗാമഘാതകാ ചോരാ, തേ പരേസം ഗേഹാനി വിനാസേത്വാ തസ്സ കമ്മസ്സ നിസ്സന്ദേന ഏതരഹി അബ്ഭോകാസികാ ഭവന്തി, ന ലഭന്തി സേനാസനാനി പരിഭുഞ്ജിതും, നത്ഥി തേസം സീലം, നത്ഥി തപോ, നത്ഥി ബ്രഹ്മചരിയം. യേ ഖോ പന തേ, ഭന്തേ ആയുപാല, ഭിക്ഖൂ നേസജ്ജികാ, നൂന തേ പുബ്ബേ പന്ഥദൂസകാ ചോരാ, തേ പരേസം പഥികേ ജനേ ഗഹേത്വാ ബന്ധിത്വാ നിസീദാപേത്വാ തസ്സ കമ്മസ്സ നിസ്സന്ദേന ഏതരഹി

നേസജ്ജികാ ഭവന്തി, ന ലഭന്തി സേയ്യം കപ്പേതും, നത്ഥി തേസം സീലം, നത്ഥി തപോ, നത്ഥി ബ്രഹ്മചരിയ''ന്തി ആഹ.

ഏവം വുത്തേ ആയസ്മാ ആയുപാലോ തുണ്ഹീ അഹോസി, ന കിഞ്ചി പടിഭാസി. അഥ ഖോ പഞ്ചസതാ യോനകാ രാജാനം മിലിന്ദം ഏതദവോചും ''പണ്ഡിതോ, മഹാരാജ, ഥേരോ, അപി ച ഖോ അവിസാരദോ ന കിഞ്ചി പടിഭാസതീ''തി.

അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ആയസ്മന്തം ആയുപാലം തുണ്ഹീഭൂതം ദിസ്വാ അപ്ഫോടേത്വാ ഉക്കുട്ഠിം കത്വാ യോനകേ ഏതദവോച ''തുച്ഛോ വത ഭോ ജമ്ബുദീപോ, പലാപോ വത ഭോ ജമ്ബുദീപോ, നത്ഥി കോചി സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ, യോ മയാ സദ്ധിം സല്ലപിതും ഉസ്സഹതി കങ്ഖം പടിവിനേതു''ന്തി.

**൨൨.** അഥ ഖോ മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ സബ്ബം തം പരിസം അനുവിലോകേന്തസ്സ അഭീതേ അമങ്കുഭൂതേ യോനകേ ദിസ്വാ ഏതദഹോസി ''നിസ്സംസയം അത്ഥി മഞ്ഞേ അഞ്ഞോ കോചി പണ്ഡിതോ ഭിക്ഖു, യോ മയാ സദ്ധിം സല്ലപിതും ഉസ്സഹതി, യേനിമേ യോനകാ ന മങ്കുഭൂതാ''തി. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ യോനകേ ഏതദവോച ''അത്ഥി, ഭണേ, അഞ്ഞോ കോചി പണ്ഡിതോ ഭിക്ഖു, യോ മയാ സദ്ധിം സല്ലപിതും ഉസ്സഹതി കങ്ഖം പടിവിനേതു''ന്തി.

തേന ഖോ പന സമയേന ആയസ്മാ നാഗസേനോ സമണഗണപരിവുതോ സങ്ഘീ ഗണീ ഗണാചരിയോ ഞാതോ യസസ്സീ സാധുസമ്മതോ ബഹുജനസ്സ പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോ മേധാവീ നിപുണോ വിഞ്ഞൂ വിഭാവീ വിനീതോ വിസാരദോ ബഹുസ്സുതോ തേപിടകോ വേദഗൂ പഭിന്നബുദ്ധിമാ ആഗതാഗമോ പഭിന്നപടിസമ്ഭിദോ നവങ്ഗസത്ഥുസാസനേ പരിയത്തിധരോ പാരമിപ്പത്തോ ജിനവചനേ ധമ്മത്ഥദേസനാപടിവേധകുസലോ അക്ഖയവിചിത്രപടിഭാനോ ചിത്രകഥീ കല്യാണവാക്കരണോ ദുരാസദോ ദുപ്പസഹോ ദുരുത്തരോ ദുരാവരണോ ദുന്നിവാരയോ, സാഗരോ വിയ അക്ഖോഭോ, ഗിരിരാജാ വിയ നിച്ചലോ, രണഞ്ജഹോ തമോനുദോ പഭങ്കരോ മഹാകഥീ പരഗണിഗണമഥനോ പരതിത്ഥിയമദ്ദനോ ഭിക്ഖൂനം ഭിക്ഖുനീനം ഉപാസകാനം ഉപാസികാനം രാജൂനം രാജമഹാമത്താനം സക്കതോ ഗരുകതോ മാനിതോ പൂജിതോ അപചിതോ ലാഭീ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപ്പച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാനം ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്തോ വുദ്ധാനം വിഞ്ഞൂനം സോതാവധാനേന സമന്നാഗതാനം സന്ദസ്സേന്തോ നവങ്ഗം ജിനസാസനരതനം, ഉപദിസന്തോ ധമ്മമഗ്ഗം, ധാരേന്തോ ധമ്മപ്പജ്ജോതം, ഉസ്സാപേന്തോ ധമ്മയൂപം, യജന്തോ ധമ്മയാഗം, പഗ്ഗണ്ഹന്തോ ധമ്മദ്ധജം, ഉസ്സാപേന്തോ ധമ്മകേതും, ധമേന്തോ [ഉപ്പളാസേന്തോ (സീ॰ പീ॰)] ധമ്മസങ്ഖം, ആഹനന്തോ ധമ്മഭേരിം, നദന്തോ സീഹനാദം , ഗജ്ജന്തോ ഇന്ദഗജ്ജിതം, മധുരഗിരഗജ്ജിതേന ഞാണവരവിജ്ജുജാലപരിവേഠിതേന കരുണാജലഭരിതേന മഹതാ ധമ്മാമതമേഘേന സകലലോകമഭിതപ്പയന്തോ ഗാമനിഗമരാജധാനീസു ചാരികം ചരമാനോ അനുപുബ്ബേന സാഗലനഗരം അനുപ്പത്തോ ഹോതി. തത്ര സുദം ആയസ്മാ നാഗസേനോ അസീതിയാ ഭിക്ഖുസഹസ്സേഹി സദ്ധിം സങ്ഖ്യേയ്യപരിവേണേ പടിവസതി. തേനാഹു പോരാണാ -

“ബഹുസ്സുതോ ചിത്രകഥീ, നിപുണോ ച വിസാരദോ;
സാമയികോ ച കുസലോ, പടിഭാനേ ച കോവിദോ.

“തേ ച തേപിടകാ ഭിക്ഖൂ, പഞ്ചനേകായികാപി ച;
ചതുനേകായികാ ചേവ, നാഗസേനം പുരക്ഖരും.

“ഗമ്ഭീരപഞ്ഞോ മേധാവീ, മഗ്ഗാമഗ്ഗസ്സ കോവിദോ;
ഉത്തമത്ഥം അനുപ്പത്തോ, നാഗസേനോ വിസാരദോ.

“തേഹി ഭിക്ഖൂഹി പരിവുതോ, നിപുണേഹി സച്ചവാദിഭി;
ചരന്തോ ഗാമനിഗമം, സാഗലം ഉപസങ്കമി.

“സങ്ഖ്യേയ്യപരിവേണസ്മിം , നാഗസേനോ തദാ വസി;
കഥേതി സോ മനുസ്സേഹി, പബ്ബതേ കേസരീ യഥാ”തി.

**൨൩.** അഥ ഖോ ദേവമന്തിയോ രാജാനം മിലിന്ദം ഏതദവോച “ആഗമേഹി, ത്വം മഹാരാജ; അത്ഥി, മഹാരാജ, നാഗസേനോ നാമ ഥേരോ പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോ മേധാവീ വിനീതോ വിസാരദോ ബഹുസ്സുതോ ചിത്രകഥീ കല്യാണപടിഭാനോ അത്ഥധമ്മനിരുത്തിപടിഭാനപടിസമ്ഭിദാസു പാരമിപ്പത്തോ, സോ ഏതരഹി സങ്ഖ്യേയ്യപരിവേണേ പടിവസതി, ഗച്ഛ, ത്വം മഹാരാജ, ആയസ്മന്തം നാഗസേനം പഞ്ഹം പുച്ഛസ്സു, ഉസ്സഹതി സോ തയാ സദ്ധിം സല്ലപിതും കങ്ഖം പടിവിനേതു”ന്തി. അഥ ഖോ മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ സഹസാ “നാഗസേനോ”തി സദ്ദം സുത്വാവ അഹുദേവ ഭയം, അഹുദേവ ഛമ്ഭിതത്തം, അഹുദേവ ലോമഹംസോ. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ദേവമന്തിയം ഏതദവോച “ഉസ്സഹതി ഭോ നാഗസേനോ ഭിക്ഖു മയാ സദ്ധിം സല്ലപിതു”ന്തി? “ഉസ്സഹതി, മഹാരാജ, അപി ഇന്ദയമവരുണകുവേരപജാപതി സുയാമ സന്തുസിതലോകപാലേഹിപി പിതുപിതാമഹേന മഹാബ്രഹ്മുനാപി സദ്ധിം സല്ലപിതും, കിമങ്ഗം പന മനുസ്സഭൂതേനാ”തി.

അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ദേവമന്തിയം ഏതദവോച “തേന ഹി, ത്വം ദേവമന്തിയ, ഭദന്തസ്സ സന്തികേ ദൂതം പേസേഹീ”തി. “ഏവം ദേവാ”തി ഖോ ദേവമന്തിയോ ആയസ്മതോ നാഗസേനസ്സ സന്തികേ ദൂതം പാഹേസി “രാജാ, ഭന്തേ, മിലിന്ദോ ആയസ്മന്തം ദസ്സനകാമോ”തി. ആയസ്മാപി ഖോ നാഗസേനോ ഏവമാഹ “തേന ഹി ആഗച്ഛതൂ”തി.

അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ പഞ്ചമത്തേഹി യോനകസതേഹി പരിവുതോ രഥവരമാരുയ്ഹ മഹതാ ബലകായേന സദ്ധിം യേന സങ്ഖ്യേയ്യപരിവേണം യേനായസ്മാ നാഗസേനോ തേനുപസങ്കമി. തേന ഖോ പന സമയേന ആയസ്മാ നാഗസേനോ അസീതിയാ ഭിക്ഖുസഹസ്സേഹി സദ്ധിം മണ്ഡലമാളേ നിസിന്നോ ഹോതി. അദ്ദസാ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ആയസ്മതോ നാഗസേനസ്സ പരിസം ദൂരതോവ, ദിസ്വാന ദേവമന്തിയം ഏതദവോച “കസ്സേസാ, ദേവമന്തിയ, മഹതീ പരിസാ”തി? “ആയസ്മതോ ഖോ, മഹാരാജ, നാഗസേനസ്സ പരിസാ”തി.

അഥ ഖോ മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ ആയസ്മതോ നാഗസേനസ്സ പരിസം ദൂരതോവ ദിസ്വാ അഹുദേവ ഭയം, അഹുദേവ ഛമ്ഭിതത്തം, അഹുദേവ ലോമഹംസോ. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ഖഗ്ഗപരിവാരിതോ വിയ ഗജോ,

ഗരുളപരിവാരിതോ വിയ നാഗോ, അജഗരപരിവാരിതോ വിയ കോത്ഥുകോ [കോത്ഥുകോ (സീ॰ പീ॰)], മഹിംസപരിവുതോ വിയ അച്ഛോ, നാഗാനുബദ്ധോ വിയ മണ്ഡൂകോ, സദ്ദൂലാനുബദ്ധോ വിയ മിഗോ, അഹിതുണ്ഡികസമാഗതോ [അഭിഗുണ്ഠികസമാഗതോ (സീ॰ പീ॰)] വിയ പന്നഗോ, മജ്ജാരസമാഗതോ വിയ ഉന്ദൂരോ, ഭൂതവേജ്ജസമാഗതോ വിയ പിസാചോ, രാഹുമുഖഗതോ വിയ ചന്ദോ, പന്നഗോ വിയ പേളന്തരഗതോ, സകുണോ വിയ പഞ്ജരന്തരഗതോ, മച്ഛോ വിയ ജാലന്തരഗതോ, വാളവനമനുപ്പവിട്ഠോ വിയ പുരിസോ, വേസ്സവണാപരാധികോ വിയ യക്ഖോ, പരിക്ഖീണായുകോ വിയ ദേവപുത്തോ ഭീതോ ഉബ്ബിഗ്ഗോ ഉത്രസ്തോ സംവിഗ്ഗോ ലോമഹട്ഠജാതോ വിമനോ ദുമ്മനോ ഭന്തചിത്തോ വിപരിണതമാനസോ ''മാ മം അയം പരിജനോ പരിഭവീ''തി സതിം [ധിതിം (സീ॰ പീ॰)] ഉപട്ഠപേത്വാ ദേവമന്തിയം ഏതദവോച - ''മാ ഖോ, ത്വം ദേവമന്തിയ , ആയസ്മന്തം നാഗസേനം മയ്ഹം ആചിക്ഖേയ്യാസി, അനക്ഖാതഞ്ഞേവാഹം നാഗസേനം ജാനിസ്സാമീ''തി. ''സാധു, മഹാരാജ, ത്വഞ്ഞേവ ജാനാഹീ''തി.

തേന ഖോ പന സമയേന ആയസ്മാ നാഗസേനോ തസ്സാ ഭിക്ഖുപരിസായ പുരതോ ചത്താലീസായ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനം നവകതരോ ഹോതി പച്ഛതോ ചത്താലീസായ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനം വുഡ്ഢതരോ.

അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ സബ്ബം തം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പുരതോ ച പച്ഛതോ ച മജ്ഝതോ ച അനുവിലോകേന്തോ അദ്ദസാ ഖോ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ദൂരതോവ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മജ്ഝേ നിസിന്നം കേസരസീഹം വിയ വിഗതഭയഭേരവം വിഗതലോമഹംസം വിഗതഭയസാരജ്ജം, ദിസ്വാന ആകാരേനേവ അഞ്ഞാസി ''ഏസോ ഖോ ഏത്ഥ നാഗസേനോ''തി.

അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ദേവമന്തിയം ഏതദവോച ''ഏസോ ഖോ, ദേവമന്തിയ, ആയസ്മാ നാഗസേനോ''തി. ''ആമ, മഹാരാജ, ഏസോ ഖോ നാഗസേനോ, സുട്ഠു ഖോ, ത്വം മഹാരാജ, നാഗസേനം അഞ്ഞാസീ''തി . തതോ രാജാ തുട്ഠോ അഹോസി ''അനക്ഖാതോവ മയാ നാഗസേനോ അഞ്ഞാതോ''തി. അഥ ഖോ മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ദിസ്വാവ അഹുദേവ ഭയം, അഹുദേവ ഛമ്ഭിതത്തം, അഹുദേവ ലോമഹംസോ.

തേനാഹു -

''ചരണേന ച സമ്പന്നം, സുദന്തം ഉത്തമേ ദമേ;
ദിസ്വാ രാജാ നാഗസേനം, ഇദം വചനമബ്രവി.

''കഥിതാ [കഥികാ (സീ॰ പീ॰)] മയാ ബഹൂ ദിട്ഠാ, സാകച്ഛാ ഓസടാ ബഹൂ;
ന താദിസം ഭയം ആസി, അജ്ജ താസോ യഥാ മമ.

''നിസ്സംസയം പരാജയോ, മമ അജ്ജ ഭവിസ്സതി;
ജയോ ച നാഗസേനസ്സ, യഥാ ചിത്തം ന സണ്ഠിത''ന്തി.

ബാഹിരകഥാ നിട്ഠിതാ.

# ൨-൩. മിലിന്ദപഞ്ഹോ

## ൧. മഹാവഗ്ഗോ

### ൧. പഞ്ഞത്തിപഞ്ഹോ

൧. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ യേനായസ്മാ നാഗസേനോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മതാ നാഗസേനേന സദ്ധിം സമ്മോദി, സമ്മോദനീയം കഥം സാരണീയം വീതിസാരേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. ആയസ്മാപി ഖോ നാഗസേനോ പടിസമ്മോദനീയേനേവ [പടിസമ്മോദി, തേനേവ (സീ॰)] മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ ചിത്തം ആരാധേസി. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച "കഥം ഭദന്തോ ഞായതി, കിന്നാമോസി ഭന്തേ"തി? "നാഗസേനോ"തി ഖോ അഹം, മഹാരാജ, ഞായാമി, "നാഗസേനോ"തി ഖോ മം, മഹാരാജ, സബ്രഹ്മചാരീ സമുദാചരന്തി, അപി ച മാതാപിതരോ നാമം കരോന്തി "നാഗസേനോ"തി വാ "സൂരസേനോ"തി വാ "വീരസേനോ"തി വാ "സീഹസേനോ"തി വാ, അപി ച ഖോ, മഹാരാജ, സങ്ഖാ സമഞ്ഞാ പഞ്ഞത്തി വോഹാരോ നാമമത്തം യദിദം നാഗസേനോതി, ന ഹേത്ഥ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതീതി.

അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ഏവമാഹ "സുണന്തു മേ ഭോന്തോ പഞ്ചസതാ യോനകാ അസീതിസഹസ്സാ ച ഭിക്ഖൂ, അയം നാഗസേനോ ഏവമാഹ 'ന ഹേത്ഥ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതീ'തി, കല്ലം നു ഖോ തദഭിനന്ദിതു"ന്തി. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച "സചേ, ഭന്തേ നാഗസേന, പുഗ്ഗലോ നൂപലബ്ഭതി, കോ ചരഹി തുമ്ഹാകം ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപ്പച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരം ദേതി, കോ തം പരിഭുഞ്ജതി, കോ സീലം രക്ഖതി, കോ ഭാവനമനുയുഞ്ജതി, കോ മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി സച്ഛികരോതി, കോ പാണം ഹനതി, കോ അദിന്നം ആദിയതി, കോ കാമേസുമിച്ഛാചാരം ചരതി, കോ മുസാ ഭണതി, കോ മജ്ജം പിവതി, കോ പഞ്ചാനന്തരിയകമ്മം കരോതി, തസ്മാ നത്ഥി കുസലം, നത്ഥി അകുസലം, നത്ഥി കുസലാകുസലാനം കമ്മാനം കത്താ വാ കാരേതാ വാ, നത്ഥി സുകതദുക്കടാനം കമ്മാനം ഫലം വിപാകോ, സചേ , ഭന്തേ നാഗസേന, യോ തുമ്ഹേ മാരേതി, നത്ഥി തസ്സാപി പാണാതിപാതോ, തുമ്ഹാകമ്പി, ഭന്തേ നാഗസേന, നത്ഥി ആചരിയോ, നത്ഥി ഉപജ്ഝായോ, നത്ഥി ഉപസമ്പദാ. 'നാഗസേനോതി മം, മഹാരാജ, സബ്രഹ്മചാരീ സമുദാചരന്തീ'തി യം വദേസി, 'കതമോ ഏത്ഥ നാഗസേനോ ? കിന്നു ഖോ, ഭന്തേ, കേസാ നാഗസേനോ"തി? "ന ഹി മഹാരാജാ"തി. "ലോമാ നാഗസേനോ"തി? "ന ഹി മഹാരാജാ"തി. "നഖാ...പേ॰... ദന്താ...പേ॰... തചോ...പേ॰... മംസം...പേ॰... ന്ഹാരു...പേ॰... അട്ഠി...പേ॰... അട്ഠിമിഞ്ജം...പേ॰... വക്കം...പേ॰... ഹദയം...പേ॰... യകനം...പേ॰... കിലോമകം...പേ॰... പിഹകം...പേ॰... പപ്ഫാസം...പേ॰... അന്തം...പേ॰... അന്തഗുണം...പേ॰... ഉദരിയം...പേ॰... കരീസം...പേ॰... പിത്തം...പേ॰... സേമ്ഹം...പേ॰... പുബ്ബോ...പേ॰... ലോഹിതം...പേ॰... സേദോ...പേ॰... മേദോ...പേ॰... അസ്സു...പേ॰... വസാ...പേ॰... ഖേളോ...പേ॰... സിങ്ഘാണികാ...പേ॰... ലസികാ...പേ॰... മുത്തം...പേ॰... മത്ഥകേ മത്ഥലുങ്ഗം നാഗസേനോ"തി? "ന ഹിമഹാരാജാ"തി. "കിം നു ഖോ, ഭന്തേ, രൂപം നാഗസേനോ"തി? "നഹി മഹാരാജാ"തി. "വേദനാ നാഗസേനോ"തി?"ന ഹി മഹാരാജാ"തി. "സഞ്ഞാ നാഗസേനോ"തി? "ന ഹി മഹാരാജാ"തി. "സങ്ഖാരാ നാഗസേനോ"തി? "ന ഹി മഹാരാജാ"തി. "വിഞ്ഞാണം നാഗസേനോ"തി? "ന ഹി മഹാരാജാ"തി. "കിം പന, ഭന്തേ, രൂപവേദനാസഞ്ഞാസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം നാഗസേനോ"തി? "ന ഹി

മഹാരാജാ''തി. ''കിം പന, ഭന്തേ, അഞ്ഞത്ര രൂപവേദനാസഞ്ഞാസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം നാഗസേനോ''തി? ''ന ഹി മഹാരാജാ''തി. ''തമഹം ഭന്തേ, പുച്ഛന്തോ പുച്ഛന്തോ ന പസ്സാമി നാഗസേനം. നാഗസേനസദ്ദോ യേവ നു ഖോ, ഭന്തേ, നാഗസേനോ''തി? ''ന ഹി മഹാരാജാ''തി. ''കോ പനേത്ഥ നാഗസേനോ, അലികം ത്വം, ഭന്തേ, ഭാസസി മുസാവാദം, നത്ഥി നാഗസേനോ''തി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ മിലിന്ദം രാജാനം ഏതദവോച ''ത്വം ഖോസി, മഹാരാജ, ഖത്തിയസുഖുമാലോ അച്ചന്തസുഖുമാലോ, തസ്സ തേ, മഹാരാജ, മജ്ഝന്ഹികസമയം തത്തായ ഭൂമിയാ ഉണ്ഹായ വാലികായ ഖരായ സക്ഖരകഥലികായ [ഖരാ സക്ഖരകഠലവാലികാ (സീ॰ പീ॰)] മദ്ദിത്വാ പാദേനാഗച്ഛന്തസ്സ പാദാ രുജ്ജന്തി, കായോ കിലമതി, ചിത്തം ഉപഹഞ്ഞതി, ദുക്ഖസഹഗതം കായവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, കിം നു ഖോ ത്വം പാദേനാഗതോസി, ഉദാഹു വാഹനേനാ''തി? ''നാഹം, ഭന്തേ, പാദേനാഗച്ഛാമി, രഥേനാഹം ആഗതോസ്മീ''തി. ''സചേ, ത്വം മഹാരാജ, രഥേനാഗതോസി, രഥം മേ ആരോചേഹി, കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, ഈസാ രഥോ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''അക്ഖോ രഥോ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''ചക്കാനി രഥോ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''രഥപഞ്ജരം രഥോ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''രഥദണ്ഡകോ രഥോ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''യുഗം രഥോ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''രസ്മിയോ രഥോ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''പതോദലട്ഠി രഥോ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, ഈസാഅക്ഖചക്കരഥപഞ്ജരരഥദണ്ഡയുഗരസ്മിപതോദാ രഥോ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''കിം പന, മഹാരാജ , അഞ്ഞത്ര ഈസാഅക്ഖചക്കരഥപഞ്ജരരഥദണ്ഡയുഗരസ്മിപതോദാ രഥോ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''തമഹം, മഹാരാജ, പുച്ഛന്തോ പുച്ഛന്തോ ന പസ്സാമി രഥം. രഥസദ്ദോയേവ നു ഖോ, മഹാരാജ, രഥോ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''കോ പനേത്ഥ രഥോ, അലികം, ത്വം മഹാരാജ, ഭാസസി മുസാവാദം, നത്ഥി രഥോ, ത്വംസി, മഹാരാജ, സകലജമ്ബുദീപേ അഗ്ഗരാജാ, കസ്സ പന ത്വം ഭായിത്വാ മുസാവാദം ഭാസസി, സുണന്തു മേ ഭോന്തോ പഞ്ചസതാ യോനകാ അസീതിസഹസ്സാ ച ഭിക്ഖൂ, അയം മിലിന്ദോ രാജാ ഏവമാഹ 'രഥേനാഹം ആഗതോസ്മീ'തി, സചേ ത്വം, മഹാരാജ, രഥേനാഗതോ'സി, രഥം മേ ആരോചേഹീ'തി വുത്തോ സമാനോ രഥം ന സമ്പാദേതി, കല്ലം നു ഖോ തദഭിനന്ദിതു''ന്തി. ഏവം വുത്തേ പഞ്ചസതാ യോനകാ ആയസ്മതോ നാഗസേനസ്സ സാധുകാരം ദത്വാ മിലിന്ദം രാജാനം ഏതദവോചും ''ഇദാനി ഖോ ത്വം, മഹാരാജ, സക്കോന്തോ ഭാസസ്സൂ''തി.

അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച ''നാഹം, ഭന്തേ നാഗസേന, മുസാ ഭണാമി, ഈസഞ്ച പടിച്ച അക്ഖഞ്ച പടിച്ച ചക്കാനി ച പടിച്ച രഥപഞ്ജരഞ്ച പടിച്ച രഥദണ്ഡകഞ്ച പടിച്ച 'രഥോ'തി സങ്ഖാ സമഞ്ഞാ പഞ്ഞത്തി വോഹാരോ നാമമത്തം പവത്തതീ''തി.

''സാധു ഖോ, ത്വം മഹാരാജ, രഥം ജാനാസി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, മയ്ഹമ്പി കേസേ ച പടിച്ച ലോമേ ച പടിച്ച...പേ॰... മത്ഥകേ മത്ഥലുങ്ഗഞ്ച പടിച്ച രൂപഞ്ച പടിച്ച വേദനഞ്ച പടിച്ച സഞ്ഞഞ്ച പടിച്ച സങ്ഖാരേ ച പടിച്ച വിഞ്ഞാണഞ്ച പടിച്ച 'നാഗസേനോ'തി സങ്ഖാ സമഞ്ഞാ പഞ്ഞത്തി വോഹാരോ നാമമത്തം പവത്തതി, പരമത്ഥതോ പനേത്ഥ പുഗ്ഗലോ നൂപലബ്ഭതി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, വജിരായ ഭിക്ഖുനിയാ ഭഗവതോ സമ്മുഖാ -

'''യഥാ ഹി അങ്ഗസമ്ഭാരാ, ഹോതി സദ്ദോ രഥോ ഇതി;

ഏവം ഖന്ധേസു സന്തേസു, ഹോതി "സത്തോ"തി സമ്മുതീ'"തി [പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൧൭൧].

"അച്ഛരിയം, ഭന്തേ നാഗസേന, അബ്ഭുതം, ഭന്തേ നാഗസേന, അതിചിത്രാനി പഞ്ഹപടിഭാനാനി വിസജ്ജിതാനി, യദി ബുദ്ധോ തിട്ഠേയ്യ സാധുകാരം ദദേയ്യ, സാധു സാധു നാഗസേന, അതിചിത്രാനി പഞ്ഹപടിഭാനാനി വിസജ്ജിതാനീ"തി.

പഞ്ഞത്തിപഞ്ഹോ പഠമോ.

## ൨. വസ്സഗണനപഞ്ഹോ

൨. "കതിവസ്സോസി ത്വം, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി? "സത്തവസ്സോഹം, മഹാരാജാ"തി. "കേ തേ, ഭന്തേ, സത്ത, ത്വം വാ സത്ത, ഗണനാ വാ സത്താ"തി?

തേന ഖോ പന സമയേന മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ സബ്ബാഭരണപടിമണ്ഡിതസ്സ അലങ്കതപടിയത്തസ്സ പഥവിയം ഛായാ ദിസ്സതി, ഉദകമണികേ ച ഛായാ ദിസ്സതി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ മിലിന്ദം രാജാനം ഏതദവോച "അയം തേ, മഹാരാജ, ഛായാ പഥവിയം ഉദകമണികേ ച ദിസ്സതി, കിം പന, മഹാരാജ, ത്വം വാ രാജാ, ഛായാ വാ രാജാ"തി? "അഹം, ഭന്തേ നാഗസേന, രാജാ, നായം ഛായാ രാജാ, മം പന നിസ്സായ ഛായാ പവത്തതീ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, വസ്സാനം ഗണനാ സത്ത, ന പനാഹം സത്ത, മം പന നിസ്സായ സത്ത പവത്തതി, ഛായൂപമം മഹാരാജാ"തി. "അച്ഛരിയം, ഭന്തേ നാഗസേന, അബ്ഭുതം, ഭന്തേ നാഗസേന, അതിചിത്രാനി പഞ്ഹപടിഭാനാനി വിസജ്ജിതാനീ"തി.

വസ്സഗണനപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

## ൩. വീമംസനപഞ്ഹോ

൩. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, സല്ലപിസ്സസി മയാ സദ്ധി"ന്തി? "സചേ, ത്വം മഹാരാജ, പണ്ഡിതവാദം [പണ്ഡിതവാദാ (സീ॰ പീ॰)] സല്ലപിസ്സസി സല്ലപിസ്സാമി, സചേ പന രാജവാദം സല്ലപിസ്സസി ന സല്ലപിസ്സാമീ"തി. "കഥം, ഭന്തേ നാഗസേന, പണ്ഡിതാ സല്ലപന്തീ"തി? "പണ്ഡിതാനം ഖോ, മഹാരാജ, സല്ലാപേ ആവേഠനമ്പി കയിരതി, നിബ്ബേഠനമ്പി കയിരതി, നിഗ്ഗഹോപി കയിരതി, പടികമ്മമ്പി കയിരതി, വിസ്സാസോപി [വിസേസോപി (സീ॰ പീ॰)] കയിരതി, പടിവിസ്സാസോപി കയിരതി, ന ച തേന പണ്ഡിതാ കുപ്പന്തി, ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, പണ്ഡിതാ സല്ലപന്തീ"തി. "കഥം പന, ഭന്തേ, രാജാനോ സല്ലപന്തീ"തി? "രാജാനോ ഖോ, മഹാരാജ, സല്ലാപേ ഏകം വത്ഥും പടിജാനന്തി, യോ തം വത്ഥും വിലോമേതി, തസ്സ ദണ്ഡം ആണാപേന്തി 'ഇമസ്സ ദണ്ഡം പണേഥാ'തി, ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, രാജാനോ സല്ലപന്തീ"തി. "പണ്ഡിതവാദാഹം, ഭന്തേ, സല്ലപിസ്സാമി, നോ രാജവാദം, വിസ്സട്ഠോ ഭദന്തോ സല്ലപതു യഥാ ഭിക്ഖുനാ വാ സാമണേരേന വാ ഉപാസകേന വാ ആരാമികേന വാ സദ്ധിം സല്ലപതി , ഏവം വിസ്സട്ഠോ ഭദന്തോ സല്ലപതു മാ ഭായതൂ"തി. "സുട്ഠു മഹാരാജാ"തി ഥേരോ അബ്ഭാനുമോദി.

രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, പുച്ഛിസ്സാമീ"തി. "പുച്ഛ മഹാരാജാ"തി. "പുച്ഛിതോസി മേ ഭന്തേ"തി. "വിസജ്ജിതം മഹാരാജാ"തി. "കിം പന, ഭന്തേ, തയാ വിസജ്ജിത"ന്തി? "കിം പന, മഹാരാജ, തയാ പുച്ഛിത"ന്തി.

വീമംസനപഞ്ഹോ തതിയോ.

## ൪. അനന്തകായപഞ്ഹോ

൪. അഥ ഖോ മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ എതദഹോസി "പണ്ഡിതോ ഖോ അയം ഭിക്ഖു പടിബലോ മയാ സദ്ധിം സല്ലപിതും, ബഹുകാനി ച മേ ഠാനാനി പുച്ഛിതബ്ബാനി ഭവിസ്സന്തി, യാവ അപുച്ഛിതാനി യേവ താനി ഠാനാനി ഭവിസ്സന്തി, അഥ സൂരിയോ അത്ഥം ഗമിസ്സതി, യംനൂനാഹം സ്വേ അന്തേപുരേ സല്ലപേയ്യ"ന്തി. അഥ ഖോ രാജാ ദേവമന്തിയം എതദവോച "തേന ഹി, ത്വം ദേവമന്തിയ, ഭദന്തസ്സ ആരോചേയ്യാസി 'സ്വേ അന്തേപുരേ രഞ്ഞാ സദ്ധിം സല്ലാപോ ഭവിസ്സതീ'"തി. ഇദം വത്വാ മിലിന്ദോ രാജാ ഉട്ഠായാസനാ ഥേരം നാഗസേനം ആപുച്ഛിത്വാ രഥം അഭിരൂഹിത്വാ "നാഗസേനോ നാഗസേനോ"തി സജ്ഝായം കരോന്തോ പക്കാമി.

അഥ ഖോ ദേവമന്തിയോ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം എതദവോച "രാജാ, ഭന്തേ, മിലിന്ദോ എവമാഹ 'സ്വേ അന്തേപുരേ രഞ്ഞാ സദ്ധിം സല്ലാപോ ഭവിസ്സതീ'"തി. "സുട്ഠൂ"തി ഥേരോ അബ്ഭാനുമോദി. അഥ ഖോ തസ്സാ രത്തിയാ അച്ചയേന ദേവമന്തിയോ ച അനന്തകായോ ച മങ്കുരോ ച സബ്ബദിന്നോ ച യേന മിലിന്ദോ രാജാ തേനുപസങ്കമിംസു, ഉപസങ്കമിത്വാ രാജാനം മിലിന്ദം എതദവോചും "ആഗച്ഛതു, മഹാരാജ, ഭദന്തോ നാഗസേനോ"തി ? "ആമ ആഗച്ഛതൂ"തി. "കിത്തകേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ആഗച്ഛതൂ"തി? "യത്തകേ ഭിക്ഖൂ ഇച്ഛതി, തത്തകേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ആഗച്ഛതൂ"തി.

അഥ ഖോ സബ്ബദിന്നോ ആഹ "ആഗച്ഛതു, മഹാരാജ, ദസഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധി"ന്തി, ദുതിയമ്പി ഖോ രാജാ ആഹ "യത്തകേ ഭിക്ഖൂ ഇച്ഛതി, തത്തകേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ആഗച്ഛതൂ"തി . ദുതിയമ്പി ഖോ സബ്ബദിന്നോ ആഹ "ആഗച്ഛതു, മഹാരാജ, ദസഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധി"ന്തി. തതിയമ്പി ഖോ രാജാ ആഹ "യത്തകേ ഭിക്ഖൂ ഇച്ഛതി, തത്തകേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ആഗച്ഛതൂ"തി. തതിയമ്പി ഖോ സബ്ബദിന്നോ ആഹ "ആഗച്ഛതു, മഹാരാജ, ദസഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധി"ന്തി. "സബ്ബോ പനായം സക്കാരോ പടിയാദിതോ, അഹം ഭണാമി 'യത്തകേ ഭിക്ഖൂ ഇച്ഛതി, തത്തകേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ആഗച്ഛതൂ'തി. അയം, ഭണേ സബ്ബദിന്നോ, അഞ്ഞഥാ ഭണതി, കിം നു മയം നപ്പടിബലാ ഭിക്ഖൂനം ഭോജനം ദാതു"ന്തി? എവം വുത്തേ സബ്ബദിന്നോ മങ്കു അഹോസി.

അഥ ഖോ ദേവമന്തിയോ ച അനന്തകായോ ച മങ്കുരോ ച യേനായസ്മാ നാഗസേനോ തേനുപസങ്കമിംസു, ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം എതദവോചും "രാജാ, ഭന്തേ, മിലിന്ദോ എവമാഹ 'യത്തകേ ഭിക്ഖൂ ഇച്ഛതി, തത്തകേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ആഗച്ഛതൂ'"തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ അസീതിയാ ഭിക്ഖുസഹസ്സേഹി സദ്ധിം സാഗലം പാവിസി.

അഥ ഖോ അനന്തകായോ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം നിസ്സായ ഗച്ഛന്തോ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം എതദവോച "ഭന്തേ നാഗസേന, യം പനേതം ബ്രൂസി 'നാഗസേനോ'തി, കതമോ എത്ഥ, നാഗസേനോ"തി? ഥേരോ ആഹ "കോ പനേത്ഥ 'നാഗസേനോ'തി മഞ്ഞസീ"തി? "യോ സോ, ഭന്തേ, അബ്ഭന്തരേ വാതോ ജീവോ പവിസതി ച നിക്ഖമതി ച, സോ 'നാഗസേനോ'തി മഞ്ഞാമീ"തി. "യദി പനേസോ വാതോ നിക്ഖമിത്വാ നപ്പവിസേയ്യ, പവിസിത്വാ ന നിക്ഖമേയ്യ, ജീവേയ്യ നു ഖോ സോ പുരിസോ"തി? "ന ഹി ഭന്തേ"തി . "യേ പനിമേ സങ്ഖധമകാ സങ്ഖം ധമേന്തി, തേസം വാതോ പുന പവിസതീ"തി? "ന ഹി ഭന്തേ"തി. "യേ പനിമേ വംസധമകാ വംസം ധമേന്തി, തേസം വാതോ പുന പവിസതീ"തി? "ന ഹി ഭന്തേ"തി. "യേ പനിമേ സിങ്ഗധമകാ സിങ്ഗം ധമേന്തി, തേസം വാതോ പുന

പവിസതീ’’തി? ‘‘ന ഹി ഭന്തേ’’തി. ‘‘അഥ കിസ്സ പന തേന ന മരന്തീ’’തി. ‘‘നാഹം പടിബലോ തയാ വാദിനാ സദ്ധിം സല്ലപിതും, സാധു, ഭന്തേ, അത്ഥം ജപ്പേഹീ’’തി. ‘‘നേസോ ജീവോ, അസ്സാസപസ്സാസാ നാമേതേ കായസങ്ഖാരാ’’തി ഥേരോ അഭിധമ്മകഥം കഥേസി. അഥ അനന്തകായോ ഉപാസകത്തം പടിവേദേസീതി.

അനന്തകായപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

### ൫. പബ്ബജ്ജപഞ്ഹോ

൫. അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ യേന മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ നിവേസനം തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദി. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം സപരിസം പണീതേന ഖാദനീയേന ഭോജനീയേന സഹത്ഥാ സന്തപ്പേത്വാ സമ്പവാരേത്വാ ഏകമേകം ഭിക്ഖും ഏകമേകേന ദുസ്സയുഗേന അച്ഛാദേത്വാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം തിചീവരേന അച്ഛാദേത്വാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന ദസഹി, ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ഇധ നിസീദഥ, അവസേസാ ഗച്ഛന്തൂ’’തി.

അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഭുത്താവിം ഓനീതപത്തപാണിം വിദിത്വാ അഞ്ഞതരം നീചം ആസനം ഗഹേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി, ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, കിമ്ഹി ഹോതി കഥാസല്ലാപോ’’തി? ‘‘അത്ഥേന മയം, മഹാരാജ, അത്ഥികാ, അത്ഥേ ഹോതു കഥാസല്ലാപോ’’തി.

രാജാ ആഹ ‘‘കിമത്ഥിയാ, ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹാകം പബ്ബജ്ജാ, കോ ച തുമ്ഹാകം പരമത്ഥോ’’തി. ഥേരോ ആഹ ‘‘കിന്തി, മഹാരാജ, ഇദം ദുക്ഖം നിരുജ്ഝേയ്യ, അഞ്ഞഞ്ച ദുക്ഖം ന ഉപ്പജ്ജേയ്യാതി. ഏതദത്ഥാ, മഹാരാജ, അമ്ഹാകം പബ്ബജ്ജാ, അനുപാദാ പരിനിബ്ബാനം ഖോ പന അമ്ഹാകം പരമത്ഥോ’’തി.

‘‘കിം പന, ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേ ഏതദത്ഥായ പബ്ബജന്തീ’’തി? ‘‘ന ഹി, മഹാരാജ, കേചി ഏതദത്ഥായ പബ്ബജന്തി, കേചി രാജാഭിനീതാ [രാജഭീതിതാ (സീ॰)] പബ്ബജന്തി, കേചി ചോരാഭിനീതാ [ചോരഭീതിതാ (സീ॰)] പബ്ബജന്തി, കേചി ഇണട്ടാ പബ്ബജന്തി, കേചി ആജീവികത്ഥായ പബ്ബജന്തി, യേ പന സമ്മാ പബ്ബജന്തി, തേ ഏതദത്ഥായ പബ്ബജന്തീ’’തി.

‘‘ത്വം പന, ഭന്തേ, ഏതദത്ഥായ പബ്ബജിതോസീ’’തി? ‘‘അഹം ഖോ, മഹാരാജ, ദഹരകോ സന്തോ പബ്ബജിതോ, ന ജാനാമി ഇമസ്സ നാമത്ഥായ പബ്ബജാമീതി, അപി ച ഖോ മേ ഏവം അഹോസി ‘പണ്ഡിതാ ഇമേ സമണാ സക്യപുത്തിയാ, തേ മം സിക്ഖാപേസ്സന്തീ’തി, സ്വാഹം തേഹി സിക്ഖാപിതോ ജാനാമി ച പസ്സാമി ച ‘ഇമസ്സ നാമത്ഥായ പബ്ബജ്ജാ’’’തി.

‘‘കല്ലോസി , ഭന്തേ നാഗസേനാ’’തി.

പബ്ബജ്ജപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

### ൬. പടിസന്ധിപഞ്ഹോ

൬. രാജാ ആഹ ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, അത്ഥി കോചി മതോ ന പടിസന്ദഹതീ’’തി. ഥേരോ ആഹ ‘‘കോചി പടിസന്ദഹതി, കോചി ന പടിസന്ദഹതീ’’തി. ‘‘കോ

പടിസന്ദഹതി, കോ ന പടിസന്ദഹതീ"തി? "സകിലേസോ, മഹാരാജ, പടിസന്ദഹതി, നിക്കിലേസോ ന പടിസന്ദഹതീ"തി. "ത്വം പന, ഭന്തേ നാഗസേന, പടിസന്ദഹിസ്സസീ"തി? "സചേ, മഹാരാജ, സഉപാദാനോ ഭവിസ്സാമി പടിസന്ദഹിസ്സാമി, സചേ അനുപാദാനോ ഭവിസ്സാമി ന പടിസന്ദഹിസ്സാമീ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

പടിസന്ധിപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

**൭. യോനിസോമനസികാരപഞ്ഹോ**

൭. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, യോ ന പടിസന്ദഹതി, നനു സോ യോനിസോ മനസികാരേന ന പടിസന്ദഹതീ"തി? "യോനിസോ ച മഹാരാജ, മനസികാരേന പഞ്ഞായ ച അഞ്ഞേഹി ച കുസലേഹി ധമ്മേഹീ"തി. "നനു, ഭന്തേ, യോനിസോ മനസികാരോ യേവ പഞ്ഞാ"തി? "ന ഹി, മഹാരാജ, അഞ്ഞോ മനസികാരോ, അഞ്ഞാ പഞ്ഞാ, ഇമേസം ഖോ, മഹാരാജ, അജേളകഗോണമഹിംസഓട്ഠഗദ്രഭാനമ്പി മനസികാരോ അത്ഥി, പഞ്ഞാ പന തേസം നത്ഥീ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

യോനിസോമനസികാരപഞ്ഹോ സത്തമോ.

**൮. മനസികാരലക്ഖണപഞ്ഹോ**

൮. രാജാ ആഹ "കിംലക്ഖണോ, ഭന്തേ നാഗസേന, മനസികാരോ, കിംലക്ഖണാ പഞ്ഞാ"തി? "ഊഹനലക്ഖണോ ഖോ, മഹാരാജ, മനസികാരോ, ഛേദനലക്ഖണാ പഞ്ഞാ"തി.

"കഥം ഊഹനലക്ഖണോ മനസികാരോ, കഥം ഛേദനലക്ഖണാ പഞ്ഞാ, ഓപമ്മം കരോഹീ"തി. "ജാനാസി, ത്വം മഹാരാജ, യവലാവകേ"തി. "ആമ , ഭന്തേ, ജാനാമീ"തി . "കഥം, മഹാരാജ, യവലാവകാ യവം ലുനന്തീ"തി? "വാമേന, ഭന്തേ, ഹത്ഥേന യവകലാപം ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണേന ഹത്ഥേന ദാത്തം ഗഹേത്വാ ദാത്തേന ഛിന്ദന്തീ"തി.

"യഥാ, മഹാരാജ, യവലാവകോ വാമേന ഹത്ഥേന യവകലാപം ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണേന ഹത്ഥേന ദാത്തം ഗഹേത്വാ യവം ഛിന്ദതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗാവചരോ മനസികാരേന മാനസം ഗഹേത്വാ പഞ്ഞായ കിലേസേ ഛിന്ദതി, ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, ഊഹനലക്ഖണോ മനസികാരോ, ഏവം ഛേദനലക്ഖണാ പഞ്ഞാ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

മനസികാരലക്ഖണപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

**൯. സീലലക്ഖണപഞ്ഹോ**

൯. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, യം പനേതം ബ്രൂസി 'അഞ്ഞേഹി ച കുസലേഹി ധമ്മേഹീ'തി, കതമേ തേ കുസലാ ധമ്മാ"തി? "സീലം, മഹാരാജ,

സദ്ധാ വീരിയം സതി സമാധി, ഇമേ തേ കുസലാ ധമ്മാ''തി. ''കിംലക്ഖണം, ഭന്തേ, സീല''ന്തി? ''പതിട്ഠാനലക്ഖണം, മഹാരാജ, സീലം സബ്ബേസം കുസലാനം ധമ്മാനം, ഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗസതിപട്ഠാനസമ്മപ്പധാനഇദ്ധിപാദഝാനവിമോക്ഖസ-മാധിസമാപത്തീനം സീലം പതിട്ഠം, സീലേ പതിട്ഠിതോ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗാവചരോ സീലം നിസ്സായ സീലേ പതിട്ഠായ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഭാവേതി സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയന്തി, സബ്ബേ കുസലാ ധമ്മാ ന പരിഹായന്തീ''തി. ''ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ , യേ കേചി ബീജഗാമഭൂതഗാമാ വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജന്തി, സബ്ബേ തേ പഥവിം നിസ്സായ പഥവിയം പതിട്ഠായ വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗാവചരോ സീലം നിസ്സായ സീലേ പതിട്ഠായ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഭാവേതി സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയ''ന്തി.

''ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, യേ കേചി ബലകരണീയാ കമ്മന്താ കയിരന്തി, സബ്ബേ തേ പഥവിം നിസ്സായ പഥവിയം പതിട്ഠായ കയിരന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗാവചരോ സീലം നിസ്സായ സീലേ പതിട്ഠായ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഭാവേതി സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയ''ന്തി .

''ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, നഗരവഡ്ഢകീ നഗരം മാപേതുകാമോ പഠമം നഗരട്ഠാനം സോധാപേത്വാ ഖാണുകണ്ടകം അപകഡ്ഢാപേത്വാ ഭൂമിം സമം കാരാപേത്വാ തതോ അപരഭാഗേ വീഥിചതുക്കസിങ്ഘാടകാദിപരിച്ഛേദേന വിഭജിത്വാ നഗരം മാപേതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗാവചരോ സീലം നിസ്സായ സീലേ പതിട്ഠായ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഭാവേതി സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയ''ന്തി.

''ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, ലങ്ഘകോ സിപ്പം ദസ്സേതുകാമോ പഥവിം ഖണാപേത്വാ സക്ഖരകഥലം അപകഡ്ഢാപേത്വാ ഭൂമിം സമം കാരാപേത്വാ മുദുകായ ഭൂമിയാ സിപ്പം ദസ്സേതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗാവചരോ സീലം നിസ്സായ സീലേ പതിട്ഠായ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഭാവേതി സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയന്തി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ -

> '''സീലേ പതിട്ഠായ നരോ സപഞ്ഞോ, ചിത്തം പഞ്ഞഞ്ച ഭാവയം;
> ആതാപീ നിപകോ ഭിക്ഖു, സോ ഇമം വിജടയേ ജട''ന്തി [പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൨൩].
>
> '''അയം പതിട്ഠാ ധരണീവ പാണിനം, ഇദഞ്ച മൂലം കുസലാഭിവുഡ്ഢിയാ;
> മുഖഞ്ചിദം സബ്ബജിനാനുസാസനേ, യോ സീലക്ഖന്ധോ വരപാതിമോക്ഖിയോ'''തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

സീലലക്ഖണപഞ്ഹോ നവമോ.

**൧൦. സമ്പസാദനലക്ഖണസദ്ധാപഞ്ഹോ**

൧൦. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, കിംലക്ഖണാ സദ്ധാ"തി? "സമ്പസാദനലക്ഖണാ ച, മഹാരാജ, സദ്ധാ, സമ്പക്ഖന്ദനലക്ഖണാ ചാ"തി. "കഥം, ഭന്തേ, സമ്പസാദനലക്ഖണാ സദ്ധാ"തി? "സദ്ധാ ഖോ, മഹാരാജ, ഉപ്പജ്ജമാനാ നീവരണേ വിക്ഖമ്ഭേതി, വിനീവരണം ചിത്തം ഹോതി അച്ഛം വിപ്പസന്നം അനാവിലം. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, സമ്പസാദനലക്ഖണാ സദ്ധാ"തി.

"ഓപമ്മം കരോഹീ"തി. "യഥാ, മഹാരാജ, രാജാ ചക്കവത്തീ ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ സദ്ധിം അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ പരിത്തം ഉദകം തരേയ്യ, തം ഉദകം ഹത്ഥീഹി ച അസ്സേഹി ച രഥേഹി ച പത്തീഹി ച ഖുഭിതം ഭവേയ്യ ആവിലം ലുളിതം കലലീഭൂതം. ഉത്തിണ്ണോ ച രാജാ ചക്കവത്തീ മനുസ്സേ ആണാപേയ്യ 'പാനീയം, ഭണേ, ആഹരഥ, പിവിസ്സാമീ'തി, രഞ്ഞോ ച ഉദകപ്പസാദകോ മണി ഭവേയ്യ. 'ഏവം ദേവാ'തി ഖോ തേ മനുസ്സാ രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ പടിസ്സുത്വാ തം ഉദകപ്പസാദകം മണിം ഉദകേ പക്ഖിപേയ്യും, തസ്മിം ഉദകേ പക്ഖിത്തമത്തേ സങ്ഖസേവാലപണകം വിഗച്ഛേയ്യ, കദ്ദമോ ച സന്നിസീദേയ്യ, അച്ഛം ഭവേയ്യ ഉദകം വിപ്പസന്നം അനാവിലം. തതോ രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ പാനീയം ഉപനാമേയ്യും 'പിവതു, ദേവ, പാനീയ'ന്തി.

"യഥാ, മഹാരാജ, ഉദകം, ഏവം ചിത്തം ദട്ഠബ്ബം, യഥാ തേ മനുസ്സാ, ഏവം യോഗാവചരോ ദട്ഠബ്ബോ, യഥാ സങ്ഖസേവാലപണകം കദ്ദമോ ച, ഏവം കിലേസാ ദട്ഠബ്ബാ. യഥാ ഉദകപ്പസാദകോ മണി, ഏവം സദ്ധാ ദട്ഠബ്ബാ, യഥാ ഉദകപ്പസാദകേ മണിമ്ഹി ഉദകേ പക്ഖിത്തമത്തേ സങ്ഖസേവാലപണകം വിഗച്ഛേയ്യ, കദ്ദമോ ച സന്നിസീദേയ്യ, അച്ഛം ഭവേയ്യ ഉദകം വിപ്പസന്നം അനാവിലം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സദ്ധാ ഉപ്പജ്ജമാനാ നീവരണേ വിക്ഖമ്ഭേതി, വിനീവരണം ചിത്തം ഹോതി അച്ഛം വിപ്പസന്നം അനാവിലം, ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, സമ്പസാദനലക്ഖണാ സദ്ധാ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

സമ്പസാദനലക്ഖണസദ്ധാപഞ്ഹോ ദസമോ.

### ൧൧. സമ്പക്ഖന്ദനലക്ഖണസദ്ധാപഞ്ഹോ

൧൧. "കഥം , ഭന്തേ, സമ്പക്ഖന്ദനലക്ഖണാ സദ്ധാ"തി,? "യഥാ, മഹാരാജ, യോഗാവചരോ അഞ്ഞേസം ചിത്തം വിമുത്തം പസ്സിത്വാ സോതാപത്തിഫലേ വാ സകദാഗാമിഫലേ വാ അനാഗാമിഫലേ വാ അരഹത്തേ വാ സമ്പക്ഖന്ദതി യോഗം കരോതി അപ്പത്തസ്സ പത്തിയാ അനധിഗതസ്സ അധിഗമായ അസച്ഛികതസ്സ സച്ഛികിരിയായ. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, സമ്പക്ഖന്ദനലക്ഖണാ സദ്ധാ"തി.

"ഓപമ്മം കരോഹീ"തി. "യഥാ, മഹാരാജ, ഉപരിപബ്ബതേ മഹാമേഘോ അഭിപ്പവസ്സേയ്യ, തം ഉദകം യഥാനിന്നം പവത്തമാനം പബ്ബതകന്ദരപദരസാഖാ പരിപൂരേത്വാ നദിം പരിപൂരേയ്യ, സാ ഉഭതോ കൂലാനി സംവിസ്സന്ദന്തീ ഗച്ഛേയ്യ, അഥ മഹാജനകായോ ആഗന്ത്വാ തസ്സാ നദിയാ ഉത്താനതം വാ ഗമ്ഭീരതം വാ അജാനന്തോ ഭീതോ വിത്ഥതോ തീരേ തിട്ഠേയ്യ, അഥഞ്ഞതരോ പുരിസോ ആഗന്ത്വാ അത്തനോ ഥാമഞ്ച ബലഞ്ച സമ്പസ്സന്തോ ഗാള്ഹം കച്ഛം ബന്ധിത്വാ പക്ഖന്ദിത്വാ തരേയ്യ, തം തിണ്ണം പസ്സിത്വാ മഹാജനകായോപി തരേയ്യ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗാവചരോ അഞ്ഞേസം ചിത്തം വിമുത്തം പസ്സിത്വാ സോതാപത്തിഫലേ വാ സകദാഗാമിഫലേ വാ അനാഗാമിഫലേ വാ അരഹത്തേ വാ സമ്പക്ഖന്ദതി യോഗം കരോതി അപ്പത്തസ്സ പത്തിയാ അനധിഗതസ്സ

അധിഗമായ അസച്ഛികതസ്സ സച്ഛികിരിയായ. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, സമ്പക്ഖന്ദനലക്ഖണാ സദ്ധാതി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ സംയുത്തനികായവരേ -

> '''സദ്ധായ തരതീ ഓഘം, അപ്പമാദേന അണ്ണവം;
> വീരിയേന ദുക്ഖമച്ചേതി, പഞ്ഞായ പരിസുജ്ഝതീ'''തി [പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬].

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

സമ്പക്ഖന്ദനലക്ഖണസദ്ധാപഞ്ഹോ ഏകാദസമോ.

### ൧൨. വീരിയലക്ഖണപഞ്ഹോ

**൧൨**. രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, കിംലക്ഖണം വീരിയ''ന്തി? ''ഉപത്ഥമ്ഭനലക്ഖണം, മഹാരാജ, വീരിയം, വീരിയൂപത്ഥമ്ഭിതാ സബ്ബേ കുസലാ ധമ്മാ ന പരിഹായന്തീ''തി.

''ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ ഗേഹേ പതന്തേ അഞ്ഞേന ദാരുനാ ഉപത്ഥമ്ഭേയ്യ, ഉപത്ഥമ്ഭിതം സന്തം ഏവം തം ഗേഹം ന പതേയ്യ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഉപത്ഥമ്ഭനലക്ഖണം വീരിയം, വീരിയൂപത്ഥമ്ഭിതാ സബ്ബേ കുസലാ ധമ്മാ ന പരിഹായന്തീ''തി.

''ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, പരിത്തകം സേനം മഹതീ സേനാ ഭഞ്ജേയ്യ, തതോ രാജാ അഞ്ഞമഞ്ഞം അനുസ്സാരേയ്യ അനുപേസേയ്യ അത്തനോ പരിത്തകായ സേനായ ബലം അനുപദം ദദേയ്യ, തായ സദ്ധിം പരിത്തകാ സേനാ മഹതിം സേനം ഭഞ്ജേയ്യ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഉപത്ഥമ്ഭനലക്ഖണം വീരിയം, വീരിയൂപത്ഥമ്ഭിതാ സബ്ബേ കുസലാ ധമ്മാ ന പരിഹായന്തി. ഭാസിതമ്പേതം , മഹാരാജ, ഭഗവതാ - 'വീരിയവാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ അകുസലം പജഹതി, കുസലം ഭാവേതി. സാവജ്ജം പജഹതി, അനവജ്ജം ഭാവേതി. സുദ്ധമത്താനം പരിഹരതീ'''തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

വീരിയലക്ഖണപഞ്ഹോ ദ്വാദസമോ.

### ൧൩. സതിലക്ഖണപഞ്ഹോ

**൧൩**. രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, കിംലക്ഖണാ സതീ''തി? ''അപിലാപനലക്ഖണാ, മഹാരാജ, സതി, ഉപഗ്ഗണ്ഹനലക്ഖണാ ചാ''തി. ''കഥം, ഭന്തേ, അപിലാപനലക്ഖണാ സതീ''തി? ''സതി, മഹാരാജ, ഉപ്പജ്ജമാനാ കുസലാകുസലസാവജ്ജാനവജ്ജഹീനപ്പണീതകണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗധമ്മേ അപിലാപേതി 'ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, ഇമേ ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ, ഇമേ ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ, ഇമാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, ഇമാനി പഞ്ച ബലാനി, ഇമേ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ, അയം അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, അയം സമഥോ, അയം വിപസ്സനാ, അയം വിജ്ജാ, അയം വിമുത്തീ'തി. തതോ യോഗാവചരോ സേവിതബ്ബേ ധമ്മേ സേവതി, അസേവിതബ്ബേ ധമ്മേ ന സേവതി. ഭജിതബ്ബേ ധമ്മേ ഭജതി അഭജിതബ്ബേ ധമ്മേ ന ഭജതി. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, അപിലാപനലക്ഖണാ സതീ''തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ ഭണ്ഡാഗാരികോ രാജാനം ചക്കവത്തിം സായം പാതം യസം സരാപേതി ‘എത്തകാ, ദേവ, തേ ഹത്ഥീ, എത്തകാ അസ്സാ, എത്തകാ രഥാ, എത്തകാ പത്തീ, എത്തകം ഹിരഞ്ഞം, എത്തകം സുവണ്ണം, എത്തകം സാപതേയ്യം, തം ദേവോ സരതൂ’തി രഞ്ഞോ സാപതേയ്യം അപിലാപേതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സതി ഉപ്പജ്ജമാനാ
കുസലാകുസലസാവജ്ജാനവജ്ജഹീനപ്പണീതകണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗധമ്മേ അപിലാപേതി ‘ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, ഇമേ ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ, ഇമേ ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ, ഇമാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, ഇമാനി പഞ്ച ബലാനി, ഇമേ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ, അയം അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, അയം സമഥോ, അയം വിപസ്സനാ, അയം വിജ്ജാ, അയം വിമുത്തീ’തി. തതോ യോഗാവചരോ സേവിതബ്ബേ ധമ്മേ സേവതി, അസേവിതബ്ബേ ധമ്മേ ന സേവതി. ഭജിതബ്ബേ ധമ്മേ ഭജതി, അഭജിതബ്ബേ ധമ്മേ ന ഭജതി. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, അപിലാപനലക്ഖണാ സതീ”തി.

“കഥം, ഭന്തേ, ഉപഗ്ഗണ്ഹനലക്ഖണാ സതീ”തി? “സതി, മഹാരാജ, ഉപ്പജ്ജമാനാ ഹിതാഹിതാനം ധമ്മാനം ഗതിയോ സമന്വേതി ‘ഇമേ ധമ്മാ ഹിതാ, ഇമേ ധമ്മാ അഹിതാ. ഇമേ ധമ്മാ ഉപകാരാ, ഇമേ ധമ്മാ അനുപകാരാ’തി. തതോ യോഗാവചരോ അഹിതേ ധമ്മേ അപനുദേതി, ഹിതേ ധമ്മേ ഉപഗ്ഗണ്ഹാതി. അനുപകാരേ ധമ്മേ അപനുദേതി, ഉപകാരേ ധമ്മേ ഉപഗ്ഗണ്ഹാതി. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, ഉപഗ്ഗണ്ഹനലക്ഖണാ സതീ”തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ പരിണായകരതനം രഞ്ഞോ ഹിതാഹിതേ ജാനാതി ‘ഇമേ രഞ്ഞോ ഹിതാ, ഇമേ അഹിതാ. ഇമേ ഉപകാരാ, ഇമേ അനുപകാരാ’തി. തതോ അഹിതേ അപനുദേതി, ഹിതേ ഉപഗ്ഗണ്ഹാതി. അനുപകാരേ അപനുദേതി, ഉപകാരേ ഉപഗ്ഗണ്ഹാതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സതി ഉപ്പജ്ജമാനാ ഹിതാഹിതാനം ധമ്മാനം ഗതിയോ സമന്വേതി ‘ഇമേ ധമ്മാ ഹിതാ, ഇമേ ധമ്മാ അഹിതാ. ഇമേ ധമ്മാ ഉപകാരാ, ഇമേ ധമ്മാ അനുപകാരാ’തി. തതോ യോഗാവചരോ അഹിതേ ധമ്മേ അപനുദേതി, ഹിതേ ധമ്മേ ഉപഗ്ഗണ്ഹാ’തി. അനുപകാരേ ധമ്മേ അപനുദേതി, ഉപകാരേ ദമ്മേ ഉപഗ്ഗണ്ഹാതി. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, ഉപഗ്ഗണ്ഹനലക്ഖണാ സതി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ - ‘സതിഞ്ച ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബത്ഥികം വദാമീ’”തി.

“കല്ലോസി , ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

സതിലക്ഖണപഞ്ഹോ തേരസമോ.

**൧൪. സമാധിപഞ്ഹോ**

**൧൪**. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, കിംലക്ഖണോ സമാധീ”തി? “പമുഖലക്ഖണോ, മഹാരാജ, സമാധി, യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ സമാധിപമുഖാ ഹോന്തി സമാധിനിന്നാ സമാധിപോണാ സമാധിപബ്ഭാരാ”തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, കൂടാഗാരസ്സ യാ കാചി ഗോപാനസിയോ, സബ്ബാ താ കൂടങ്ഗമാ ഹോന്തി കൂടനിന്നാ കൂടസമോസരണാ, കൂടം താസം അഗ്ഗമക്ഖായതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ കേചി കുസലാ

ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ സമാധിപമുഖാ ഹോന്തി സമാധിനിന്നാ സമാധിപോണാ സമാധിപബ്ഭാരാതി.

“ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, കോചി രാജാ ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ സദ്ധിം സങ്ഗാമം ഓതരേയ്യ, സബ്ബാവ സേനാ ഹത്ഥീ ച അസ്സാ ച രഥാ ച പത്തീ ച തപ്പമുഖാ [തമ്പമുഖാ (സ്യാ॰ ക॰)] ഭവേയ്യും തന്നിന്നാ തപ്പോണാ തപ്പബ്ഭാരാ തം യേവ അനുപരിയായേയ്യും. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ സമാധിപമുഖാ ഹോന്തി സമാധിനിന്നാ സമാധിപോണാ സമാധിപബ്ഭാരാ. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, പമുഖലക്ഖണോ സമാധി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ - “സമാധിം, ഭിക്ഖവേ, ഭാവേഥ, സമാഹിതോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു യഥാഭൂതം പജാനാതീ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

സമാധിപഞ്ഹോ ചുദ്ദസമോ.

**൧൫. പഞ്ഞാലക്ഖണപഞ്ഹോ**

**൧൫**. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, കിംലക്ഖണാ പഞ്ഞാ”തി? “പുബ്ബേവ ഖോ, മഹാരാജ, മയാ വുത്തം ‘ഛേദനലക്ഖണാ പഞ്ഞാ’തി, അപി ച ഓഭാസനലക്ഖണാ പഞ്ഞാ”തി. “കഥം, ഭന്തേ, ഓഭാസനലക്ഖണാ പഞ്ഞാ”തി? “പഞ്ഞാ, മഹാരാജ, ഉപ്പജ്ജമാനാ അവിജ്ജന്ധകാരം വിധമേതി, വിജ്ജോഭാസം ജനേതി, ഞാണാലോകം വിദംസേതി, അരിയസച്ചാനി പാകടാനി കരോതി. തതോ യോഗാവചരോ ‘അനിച്ച’ന്തി വാ ‘ദുക്ഖ’ന്തി വാ ‘അനത്താ’തി വാ സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതീ”തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ അന്ധകാരേ ഗേഹേ പദീപം പവേസേയ്യ, പവിട്ഠോ പദീപോ അന്ധകാരം വിധമേതി, ഓഭാസം ജനേതി, ആലോകം വിദംസേതി, രൂപാനി പാകടാനി കരോതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജമാനാ അവിജ്ജന്ധകാരം വിധമേതി, വിജ്ജോഭാസം ജനേതി, ഞാണാലോകം വിദംസേതി, അരിയസച്ചാനി പാകടാനി കരോതി. തതോ യോഗാവചരോ ‘അനിച്ച’ന്തി വാ ‘ദുക്ഖ’ന്തി വാ ‘അനത്താ’തി വാ സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതി. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, ഓഭാസനലക്ഖണാ പഞ്ഞാ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

പഞ്ഞാലക്ഖണപഞ്ഹോ പന്നരസമോ.

**൧൬. നാനാധമ്മാനം ഏകകിച്ചഅഭിനിപ്ഫാദനപഞ്ഹോ**

**൧൬**. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, ഇമേ ധമ്മാ നാനാ സന്താ ഏകം അത്ഥം അഭിനിപ്ഫാദേന്തീ”തി? “ആമ, മഹാരാജ, ഇമേ ധമ്മാ നാനാ സന്താ ഏകം അത്ഥം അഭിനിപ്ഫാദേന്തി, കിലേസേ ഹനന്തീ”തി.

“കഥം, ഭന്തേ, ഇമേ ധമ്മാ നാനാ സന്താ ഏകം അത്ഥം അഭിനിപ്ഫാദേന്തി, കിലേസേ ഹനന്തി? ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, സേനാ നാനാ സന്താ ഹത്ഥീ ച അസ്സാ ച രഥാ ച പത്തീ ച ഏകം അത്ഥം അഭിനിപ്ഫാദേന്തി, സങ്ഗാമേ പരസേനം അഭിവിജിനന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇമേ ധമ്മാ നാനാ സന്താ ഏകം അത്ഥം അഭിനിപ്ഫാദേന്തി, കിലേസേ ഹനന്തീ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

നാനാധമ്മാനം ഏകകിച്ചഅഭിനിപ്ഫാദനപഞ്ഹോ സോളസമോ.

മഹാവഗ്ഗോ പഠമോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ സോളസ പഞ്ഹാ.

**൨. അദ്ധാനവഗ്ഗോ**

**൧. ധമ്മസന്തതിപഞ്ഹോ**

൧. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, യോ ഉപ്പജ്ജതി, സോ ഏവ സോ, ഉദാഹു അഞ്ഞോ”തി? ഥേരോ ആഹ “ന ച സോ, ന ച അഞ്ഞോ”തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, യദാ ത്വം ദഹരോ തരുണോ മന്ദോ ഉത്താനസേയ്യകോ അഹോസി, സോ യേവ ത്വം ഏതരഹി മഹന്തോ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, അഞ്ഞോ സോ ദഹരോ തരുണോ മന്ദോ ഉത്താനസേയ്യകോ അഹോസി, അഞ്ഞോ അഹം ഏതരഹി മഹന്തോ”തി. “ഏവം സന്തേ ഖോ, മഹാരാജ, മാതാതിപി ന ഭവിസ്സതി, പിതാതിപി ന ഭവിസ്സതി, ആചരിയോതിപി ന ഭവിസ്സതി, സിപ്പവാതിപി ന ഭവിസ്സതി, സീലവാതിപി ന ഭവിസ്സതി, പഞ്ഞവാതിപി ന ഭവിസ്സതി. കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, അഞ്ഞാ ഏവ കലലസ്സ മാതാ, അഞ്ഞാ അബ്ബുദസ്സ മാതാ, അഞ്ഞാ പേസിയാ മാതാ, അഞ്ഞാ ഘനസ്സ മാതാ, അഞ്ഞാ ഖുദ്ദകസ്സ മാതാ, അഞ്ഞാ മഹന്തസ്സ മാതാ, അഞ്ഞോ സിപ്പം സിക്ഖതി, അഞ്ഞോ സിക്ഖിതോ ഭവതി, അഞ്ഞോ പാപകമ്മം കരോതി, അഞ്ഞസ്സ ഹത്ഥപാദാ ഛിജ്ജന്തീ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ. ത്വം പന, ഭന്തേ, ഏവം വുത്തേ കിം വദേയ്യാസീ”തി? ഥേരോ ആഹ “അഹഞ്ഞേവ ഖോ, മഹാരാജ, ദഹരോ അഹോസിം തരുണോ മന്ദോ ഉത്താനസേയ്യകോ, അഹഞ്ഞേവ ഏതരഹി മഹന്തോ, ഇമമേവ കായം നിസ്സായ സബ്ബേ തേ ഏകസങ്ഗഹിതാ”തി.

“ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ പദീപം പദീപേയ്യ, കിം സോ സബ്ബരത്തിം പദീപേയ്യാ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, സബ്ബരത്തിം പദീപേയ്യാ”തി. “കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, യാ പുരിമേ യാമേ അച്ചി, സാ മജ്ഝിമേ യാമേ അച്ചീ”തി? “ന ഹി ഭന്തേ”തി. “യാ മജ്ഝിമേ യാമേ അച്ചി, സാ പച്ഛിമേ യാമേ അച്ചീ”തി? “ന ഹി ഭന്തേ”തി. “കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, അഞ്ഞോ സോ അഹോസി പുരിമേ യാമേ പദീപോ, അഞ്ഞോ മജ്ഝിമേ യാമേ പദീപോ, അഞ്ഞോ പച്ഛിമേ യാമേ പദീപോ”തി? “ന ഹി ഭന്തേ, തം യേവ നിസ്സായ സബ്ബരത്തിം പദീപിതോ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ധമ്മസന്തതി സന്ദഹതി, അഞ്ഞോ ഉപ്പജ്ജതി, അഞ്ഞോ നിരുജ്ഝതി, അപുബ്ബം അചരിമം വിയ സന്ദഹതി, തേന ന ച സോ, ന ച അഞ്ഞോ, പുരിമവിഞ്ഞാണേ പച്ഛിമവിഞ്ഞാണം സങ്ഗഹം ഗച്ഛതീ”തി.

“ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, ഖീരം ദുയ്ഹമാനം കാലന്തരേന ദധി പരിവത്തേയ്യ, ദധിതോ നവനീതം, നവനീതതോ ഘതം പരിവത്തേയ്യ, യോ നു ഖോ, മഹാരാജ, ഏവം വദേയ്യ ‘യം യേവ ഖീരം തം യേവ ദധി, യം യേവ ദധി തം യേവ നവനീതം, യം യേവ നവനീതം തം യേവ ഘത’ന്തി, സമ്മാ നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, വദമാനോ വദേയ്യാ”തി? “ന ഹി ഭന്തേ, തംയേവ നിസ്സായ സമ്ഭൂത”ന്തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ധമ്മസന്തതി

സന്ദഹതി, അഞ്ഞോ ഉപ്പജ്ജതി, അഞ്ഞോ നിരുജ്ഝതി, അപുബ്ബം അചരിമം വിയ സന്ദഹതി, തേന ന ച സോ, ന ച അഞ്ഞോ, പുരിമവിഞ്ഞാണേ പച്ഛിമവിഞ്ഞാണം സങ്ഗഹം ഗച്ഛതീ''തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

ധമ്മസന്തതിപഞ്ഹോ പഠമോ.

**൨. പടിസന്ദഹനപഞ്ഹോ**

**൨.** രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, യോ ന പടിസന്ദഹതി, ജാനാതി സോ 'ന പടിസന്ദഹിസ്സാമീ'തി? ''ആമ, മഹാരാജ, യോ ന പടിസന്ദഹതി, ജാനാതി സോ 'ന പടിസന്ദഹിസ്സാമീ'തി. ''കഥം, ഭന്തേ, ജാനാതീ''തി? ''യോ ഹേതു യോ പച്ചയോ, മഹാരാജ, പടിസന്ദഹനായ, തസ്സ ഹേതുസ്സ തസ്സ പച്ചയസ്സ ഉപരമാ ജാനാതി സോ 'ന പടിസന്ദഹിസ്സാമീ'''തി.

''ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, കസ്സകോ ഗഹപതികോ കസിത്വാ ച വപിത്വാ ച ധഞ്ഞാഗാരം പരിപൂരേയ്യ. സോ അപരേന സമയേന നേവ കസ്സേയ്യ ന വപ്പേയ്യ, യഥാസമ്ഭതഞ്ച ധഞ്ഞം പരിഭുഞ്ജേയ്യ വാ വിസജ്ജേയ്യ വാ യഥാ പച്ചയം വാ കരേയ്യ, ജാനേയ്യ സോ, മഹാരാജ, കസ്സകോ ഗഹപതികോ 'ന മേ ധഞ്ഞാഗാരം പരിപൂരേസ്സതീ'തി? ''ആമ, ഭന്തേ, ജാനേയ്യാ''തി. ''കഥം ജാനേയ്യാ''തി? ''യോ ഹേതു യോ പച്ചയോ ധഞ്ഞാഗാരസ്സ പരിപൂരണായ, തസ്സ ഹേതുസ്സ തസ്സ പച്ചയസ്സ ഉപരമാ ജാനാതി 'ന മേ ധഞ്ഞാഗാരം പരിപൂരേസ്സതീ'''തി. ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ ഹേതു യോ പച്ചയോ പടിസന്ദഹനായ, തസ്സ ഹേതുസ്സ തസ്സ പച്ചയസ്സ ഉപരമാ ജാനാതി സോ 'ന പടിസന്ദഹിസ്സാമീ'തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

പടിസന്ദഹനപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

**൩. ഞാണപഞ്ഞാപഞ്ഹോ**

**൩.** രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, യസ്സ ഞാണം ഉപ്പന്നം, തസ്സ പഞ്ഞാ ഉപ്പന്നാ''തി? ''ആമ, മഹാരാജ, യസ്സ ഞാണം ഉപ്പന്നം, തസ്സ പഞ്ഞാ ഉപ്പന്നാ''തി. ''കിം, ഭന്തേ, യഞ്ഞേവ ഞാണം സാ യേവ പഞ്ഞാ''തി? ''ആമ, മഹാരാജ, യഞ്ഞേവ ഞാണം സാ യേവ പഞ്ഞാ''തി. ''യസ്സ പന, ഭന്തേ, തഞ്ഞേവ ഞാണം സാ യേവ പഞ്ഞാ ഉപ്പന്നാ, കിം സമ്മുയ്ഹേയ്യ സോ, ഉദാഹു ന സമ്മുയ്ഹേയ്യാ''തി? ''കത്ഥചി, മഹാരാജ, സമ്മുയ്ഹേയ്യ, കത്ഥചി ന സമ്മുയ്ഹേയ്യാ''തി. ''കുഹിം, ഭന്തേ, സമ്മുയ്ഹേയ്യാ''തി? ''അഞ്ഞാതപുബ്ബേസു വാ, മഹാരാജ, സിപ്പട്ഠാനേസു, അഗതപുബ്ബായ വാ ദിസായ, അസ്സുതപുബ്ബായ വാ നാമപഞ്ഞത്തിയാ സമ്മുയ്ഹേയ്യാ''തി. ''കുഹിം ന സമ്മുയ്ഹേയ്യാ''തി? ''യം ഖോ പന, മഹാരാജ, തായ പഞ്ഞായ കതം 'അനിച്ച'ന്തി വാ 'ദുക്ഖ'ന്തി വാ 'അനത്താ'തി വാ, തഹിം ന സമ്മുയ്ഹേയ്യാ''തി. ''മോഹോ പനസ്സ, ഭന്തേ, കുഹിം ഗച്ഛതീ''തി? ''മോഹോ ഖോ, മഹാരാജ, ഞാണേ ഉപ്പന്നമത്തേ തത്ഥേവ നിരുജ്ഝതീ''തി.

''ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ അന്ധകാരഗേഹേ പദീപം ആരോപേയ്യ, തതോ അന്ധകാരോ നിരുജ്ഝേയ്യ,

ആലോകോ പാതുഭവേയ്യ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഞാണേ ഉപ്പന്നമത്തേ മോഹോ തത്ഥേവ നിരുജ്ഝതീ''തി.

''പഞ്ഞാ പന, ഭന്തേ, കുഹിം ഗച്ഛതീ''തി? ''പഞ്ഞാപി ഖോ, മഹാരാജ, സകിച്ചയം കത്വാ തത്ഥേവ നിരുജ്ഝതി, യം പന തായ പഞ്ഞായ കതം 'അനിച്ച'ന്തി വാ 'ദുക്ഖ'ന്തി വാ 'അനത്താ'തി വാ, തം ന നിരുജ്ഝതീ''തി.

''ഭന്തേ നാഗസേന, യം പനേതം ബ്രൂസി 'പഞ്ഞാ സകിച്ചയം കത്വാ തത്ഥേവ നിരുജ്ഝതി, യം പന തായ പഞ്ഞായ കതം 'അനിച്ച'ന്തി വാ 'ദുക്ഖ'ന്തി വാ 'അനത്താ'തി വാ, തം ന നിരുജ്ഝതീ'തി, തസ്സ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, യോ കോചി പുരിസോ രത്തിം ലേഖം പേസേതുകാമോ ലേഖകം പക്കോസാപേത്വാ പദീപം ആരോപേത്വാ ലേഖം ലിഖാപേയ്യ, ലിഖിതേ പന ലേഖേ പദീപം വിജ്ഝാപേയ്യ, വിജ്ഝാപിതേപി പദീപേ ലേഖം ന വിനസ്സേയ്യ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പഞ്ഞാ സകിച്ചയം കത്വാ തത്ഥേവ നിരുജ്ഝതി, യം പന തായ പഞ്ഞായ കതം 'അനിച്ച'ന്തി വാ 'ദുക്ഖ'ന്തി വാ 'അനത്താ'തി വാ, തം ന നിരുജ്ഝതീ''തി.

''ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, പുരത്ഥിമേസു ജനപദേസു മനുസ്സാ അനുഘരം പഞ്ച പഞ്ച ഉദകഘടകാനി ഠപേന്തി ആലിമ്പനം വിജ്ഝാപേതും, ഘരേ പദിത്തേ താനി പഞ്ച ഉദകഘടകാനി ഘരസ്സൂപരി ഖിപന്തി, തതോ അഗ്ഗി വിജ്ഝായതി, കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, തേസം മനുസ്സാനം ഏവം ഹോതി 'പുന തേഹി ഘടേഹി ഘടകിച്ചം കരിസ്സാമാ'''തി? ''ന ഹി, ഭന്തേ, അലം തേഹി ഘടേഹി, കിം തേഹി ഘടേഹീ''തി? ''യഥാ, മഹാരാജ, പഞ്ച ഉദകഘടകാനി, ഏവം പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ദട്ഠബ്ബാനി സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയം. യഥാ തേ മനുസ്സാ, ഏവം യോഗാവചരോ ദട്ഠബ്ബോ. യഥാ അഗ്ഗി, ഏവം കിലേസാ ദട്ഠബ്ബാ. യഥാ പഞ്ചഹി ഉദകഘടകേഹി അഗ്ഗി വിജ്ഝാപീയതി, ഏവം പഞ്ചിന്ദ്രിയേഹി കിലേസാ വിജ്ഝാപിയന്തി, വിജ്ഝാപിതാപി കിലേസാ ന പുന സമ്ഭവന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പഞ്ഞാ സകിച്ചയം കത്വാ തത്ഥേവ നിരുജ്ഝതി, യം പന തായ പഞ്ഞായ കതം 'അനിച്ച'ന്തി വാ 'ദുക്ഖ'ന്തി വാ 'അനത്താ'തി വാ, തം ന നിരുജ്ഝതീ''തി.

''ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, വേജ്ജോ പഞ്ചമൂലഭേസജ്ജാനി ഗഹേത്വാ ഗിലാനകം ഉപസങ്കമിത്വാ താനി പഞ്ചമൂലഭേസജ്ജാനി പിസിത്വാ [പിംസിത്വാ (സീ॰ പീ॰)] ഗിലാനകം പായേയ്യ, തേഹി ച ദോസാ നിദ്ധമേയ്യും, കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, തസ്സ വേജ്ജസ്സ ഏവം ഹോതി 'പുന തേഹി പഞ്ചമൂലഭേസജ്ജേഹി ഭേസജ്ജകിച്ചം കരിസ്സാമീ'''തി? ''ന ഹി, ഭന്തേ, അലം തേഹി പഞ്ചമൂലഭേസജ്ജേഹി, കിം തേഹി പഞ്ചമൂലഭേസജ്ജേഹീ''തി? ''യഥാ, മഹാരാജ, പഞ്ചമൂലഭേസജ്ജാനി, ഏവം പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ദട്ഠബ്ബാനി സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയം, യഥാ വേജ്ജോ, ഏവം യോഗാവചരോ ദട്ഠബ്ബോ. യഥാ ബ്യാധി, ഏവം കിലേസാ ദട്ഠബ്ബാ. യഥാ ബ്യാധിതോ പുരിസോ, ഏവം പുഥുജ്ജനോ ദട്ഠബ്ബോ. യഥാ പഞ്ചമൂലഭേസജ്ജേഹി ഗിലാനസ്സ ദോസാ നിദ്ധന്താ, ദോസേ നിദ്ധന്തേ ഗിലാനോ അരോഗോ ഹോതി, ഏവം പഞ്ചിന്ദ്രിയേഹി കിലേസാ നിദ്ധമീയന്തി, നിദ്ധമിതാ ച കിലേസാ ന പുന സമ്ഭവന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പഞ്ഞാ സകിച്ചയം കത്വാ തത്ഥേവ നിരുജ്ഝതി, യം പന തായ

പഞ്ഞായ കതം ‘അനിച്ച’ന്തി വാ ‘ദുക്ഖ’ന്തി വാ ‘അനത്താ’തി വാ, തം ന നിരുജ്ഝതീ”തി.

“ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, സങ്ഗാമാവചരോ യോധോ പഞ്ച കണ്ഡാനി ഗഹേത്വാ സങ്ഗാമം ഓതരേയ്യ പരസേനം വിജേതും, സോ സങ്ഗാമഗതോ താനി പഞ്ച കണ്ഡാനി ഖിപേയ്യ, തേഹി ച പരസേനാ ഭിജ്ജേയ്യ , കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, തസ്സ സങ്ഗാമാവചരസ്സ യോധസ്സ ഏവം ഹോതി ‘പുന തേഹി കണ്ഡേഹി കണ്ഡകിച്ചം കരിസ്സാമീ’”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, അലം തേഹി കണ്ഡേഹി, കിം തേഹി കണ്ഡേഹീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, പഞ്ച കണ്ഡാനി, ഏവം പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ദട്ഠബ്ബാനി സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയം. യഥാ, മഹാരാജ, സങ്ഗാമാവചരോ യോധോ, ഏവം യോഗാവചരോ ദട്ഠബ്ബോ. യഥാ പരസേനാ, ഏവം കിലേസാ ദട്ഠബ്ബാ. യഥാ പഞ്ചഹി കണ്ഡേഹി പരസേനാ ഭിജ്ജതി, ഏവം പഞ്ചിന്ദ്രിയേഹി കിലേസാ ഭിജ്ജന്തി, ഭഗ്ഗാ ച കിലേസാ ന പുന സമ്ഭവന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പഞ്ഞാ സകിച്ചയം കത്വാ തത്ഥേവ നിരുജ്ഝതി, യം പന തായ പഞ്ഞായ കതം ‘അനിച്ച’ന്തി വാ ‘ദുക്ഖ’ന്തി വാ ‘അനത്താ’തി വാ, തം ന നിരുജ്ഝതീ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

ഞാണപഞ്ഞാപഞ്ഹോ തതിയോ.

### ൪. പടിസന്ദഹനപുഗ്ഗലവേദിയനപഞ്ഹോ

**൪**. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, യോ ന പടിസന്ദഹതി, വേദേതി സോ കിഞ്ചി ദുക്ഖം വേദന”ന്തി? ഥേരോ ആഹ “കിഞ്ചി വേദേതി, കിഞ്ചി ന വേദേതീ”തി. “കിം വേദേതി, കിം ന വേദേതീ”തി? “കായികം, മഹാരാജ, വേദനം വേദേതി, ചേതസികം വേദനം ന വേദേതീ”തി. “കഥം, ഭന്തേ, കായികം വേദനം വേദേതി, കഥം ചേതസികം വേദനം ന വേദേതീ”തി? “യോ ഹേതു യോ പച്ചയോ കായികായ ദുക്ഖവേദനായ ഉപ്പത്തിയാ, തസ്സ ഹേതുസ്സ തസ്സ പച്ചയസ്സ അനുപരമാ കായികം ദുക്ഖവേദനം വേദേതി, യോ ഹേതു യോ പച്ചയോ ചേതസികായ ദുക്ഖവേദനായ ഉപ്പത്തിയാ, തസ്സ ഹേതുസ്സ തസ്സ പച്ചയസ്സ ഉപരമാ ചേതസികം ദുക്ഖവേദനം ന വേദേതി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ - ‘സോ ഏകം വേദനം വേദേതി കായികം ന ചേതസിക’”ന്തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, യോ ദുക്ഖം വേദനം വേദേതി, കസ്മാ സോ ന പരിനിബ്ബായതീ”തി? “നത്ഥി, മഹാരാജ, അരഹതോ അനുനയോ വാ പടിഘോ വാ, ന ച അരഹന്തോ അപക്കം പാതേന്തി പരിപാകം ആഗമേന്തി പണ്ഡിതാ. ഭാസിതമ്പേതം , മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

“‘നാഭിനന്ദാമി മരണം, നാഭിനന്ദാമി ജീവിതം;
കാലഞ്ച പടികങ്ഖാമി, നിബ്ബിസം ഭതകോ യഥാ.

“‘നാഭിനന്ദാമി മരണം, നാഭിനന്ദാമി ജീവിതം;
കാലഞ്ച പടികങ്ഖാമി, സമ്പജാനോ പതിസ്സതോ’”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി [പസ്സ ഥേരഗാ॰ ൬൫൪].

പടിസന്ദഹനപുഗ്ഗലവേദിയനപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

## ൫. വേദനാപഞ്ഹോ

൫. രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, സുഖാ വേദനാ കുസലാ വാ അകുസലാ വാ അബ്യാകതാ വാ''തി? ''സിയാ, മഹാരാജ, കുസലാ, സിയാ അകുസലാ, സിയാ അബ്യാകതാ''തി. ''യദി, ഭന്തേ, കുസലാ ന ദുക്ഖാ, യദി ദുക്ഖാ ന കുസലാ, കുസലം ദുക്ഖന്തി നുപ്പജ്ജതീ''തി. ''തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, ഇധ പുരിസസ്സ ഹത്ഥേ തത്തം അയോഗുളം നിക്ഖിപേയ്യ, ദുതിയേ ഹത്ഥേ സീതം ഹിമപിണ്ഡം നിക്ഖിപേയ്യ, കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, ഉഭോപി തേ ദഹേയ്യു''ന്തി? ''ആമ, ഭന്തേ, ഉഭോപി തേ ദഹേയ്യു''ന്തി. ''കിം നു ഖോ, തേ മഹാരാജ, ഉഭോപി ഉണ്ഹാ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''കിം പന തേ, മഹാരാജ, ഉഭോപി സീതലാ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''ആജാനാഹി നിഗ്ഗഹം യദി തത്തം ദഹതി, ന ച തേ ഉഭോപി ഉണ്ഹാ, തേന നുപ്പജ്ജതി. യദി സീതലം ദഹതി, ന ച തേ ഉഭോപി സീതലാ, തേന നുപ്പജ്ജതി. കിസ്സ പന തേ, മഹാരാജ, ഉഭോപി ദഹന്തി, ന ച തേ ഉഭോപി ഉണ്ഹാ, ന ച തേ ഉഭോപി സീതലാ? ഏകം ഉണ്ഹം, ഏകം സീതലം, ഉഭോപി തേ ദഹന്തി, തേന നുപ്പജ്ജതീ''തി. ''നാഹം പടിബലോ തയാ വാദിനാ സദ്ധിം സല്ലപിതും, സാധു അത്ഥം ജപ്പേഹീ''തി. തതോ ഥേരോ അഭിധമ്മസംയുത്തായ കഥായ രാജാനം മിലിന്ദം സഞ്ഞാപേസി -

''ഛയിമാനി , മഹാരാജ, ഗേഹനിസ്സിതാനി സോമനസ്സാനി, ഛ നേക്ഖമ്മനിസ്സിതാനി സോമനസ്സാനി, ഛ ഗേഹനിസ്സിതാനി ദോമനസ്സാനി, ഛ നേക്ഖമ്മനിസ്സിതാനി ദോമനസ്സാനി, ഛ ഗേഹനിസ്സിതാ ഉപേക്ഖാ, ഛ നേക്ഖമ്മനിസ്സിതാ ഉപേക്ഖാതി, ഇമാനി ഛ ഛക്കാനി, അതീതാപി ഛത്തിംസവിധാ വേദനാ, അനാഗതാപി ഛത്തിംസവിധാ വേദനാ, പച്ചുപ്പന്നാപി ഛത്തിംസവിധാ വേദനാ, തദേകജ്ഝം അഭിസഞ്ഞുഹിത്വാ അഭിസമ്പിണ്ഡേത്വാ അട്ഠസതം വേദനാ ഹോന്തീ''തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

വേദനാപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

## ൬. നാമരൂപഏകത്തനാനത്തപഞ്ഹോ

൬. രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, കോ പടിസന്ദഹതീ''തി? ഥേരോ ആഹ ''നാമരൂപം ഖോ, മഹാരാജ, പടിസന്ദഹതീ''തി. ''കിം ഇമം യേവ നാമരൂപം പടിസന്ദഹതീ''തി? ''ന ഖോ, മഹാരാജ, ഇമം യേവ നാമരൂപം പടിസന്ദഹതി, ഇമിനാ പന, മഹാരാജ, നാമരൂപേന കമ്മം കരോതി സോഭനം വാ പാപകം വാ, തേന കമ്മേന അഞ്ഞം നാമരൂപം പടിസന്ദഹതീ''തി. ''യദി, ഭന്തേ, ന ഇമം യേവ നാമരൂപം പടിസന്ദഹതി, നനു സോ മുത്തോ ഭവിസ്സതി പാപകേഹി കമ്മേഹീ''തി? ഥേരോ ആഹ ''യദി ന പടിസന്ദഹേയ്യ, മുത്തോ ഭവേയ്യ പാപകേഹി കമ്മേഹി. യസ്മാ ച ഖോ, മഹാരാജ, പടിസന്ദഹതി, തസ്മാ ന മുത്തോ പാപകേഹി കമ്മേഹീ''തി.

''ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ അഞ്ഞതരസ്സ പുരിസസ്സ അമ്ബം അവഹരേയ്യ, തമേനം അമ്ബസാമികോ ഗഹേത്വാ രഞ്ഞോ ദസ്സേയ്യ 'ഇമിനാ ദേവ പുരിസേന മയ്ഹം അമ്ബാ അവഹടാ'തി, സോ ഏവം വദേയ്യ 'നാഹം, ദേവ, ഇമസ്സ അമ്ബേ അവഹരാമി, അഞ്ഞേ തേ അമ്ബാ, യേ ഇമിനാ രോപിതാ, അഞ്ഞേ തേ അമ്ബാ, യേ മയാ അവഹടാ, നാഹം ദണ്ഡപ്പത്തോ'തി. കിം നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, പുരിസോ ദണ്ഡപ്പത്തോ

ഭവേയ്യാ’’തി? ‘‘ആമ, ഭന്തേ, ദണ്ഡപ്പത്തോ ഭവേയ്യാ’’തി. ‘‘കേന കാരണേനാ’’തി? ‘‘കിഞ്ചാപി സോ ഏവം വദേയ്യ, പുരിമം, ഭന്തേ, അമ്ബം അപ്പച്ചക്ഖായ പച്ഛിമേന അമ്ബേന സോ പുരിസോ ദണ്ഡപ്പത്തോ ഭവേയ്യാ’’തി. ‘‘ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇമിനാ നാമരൂപേന കമ്മം കരോതി സോഭനം വാ പാപകം വാ, തേന കമ്മേന അഞ്ഞം നാമരൂപം പടിസന്ദഹതി, തസ്മാ ന മുത്തോ പാപകേഹി കമ്മേഹീ’’തി.

‘‘ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ’’തി. ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ അഞ്ഞതരസ്സ പുരിസസ്സ സാലിം അവഹരേയ്യ…പേ॰… ഉച്ഛും അവഹരേയ്യ…പേ॰… യഥാ മഹാരാജ കോചി പുരിസോ ഹേമന്തകാലേ അഗ്ഗിം ജാലേത്വാ വിസിബ്ബേത്വാ [വിസീവേത്വാ (സീ॰ പീ॰)] അവിജ്ഝാപേത്വാ പക്കമേയ്യ, അഥ ഖോ സോ അഗ്ഗി അഞ്ഞതരസ്സ പുരിസസ്സ ഖേത്തം ഡഹേയ്യ [ഉപഡഹേയ്യ (ക॰)], തമേനം ഖേത്തസാമികോ ഗഹേത്വാ രഞ്ഞോ ദസ്സേയ്യ ‘ഇമിനാ, ദേവ, പുരിസേന മയ്ഹം ഖേത്തം ദഡ്ഢ’ന്തി. സോ ഏവം വദേയ്യ ‘നാഹം, ദേവ, ഇമസ്സ ഖേത്തം ഝാപേമി, അഞ്ഞോ സോ അഗ്ഗി, യോ മയാ അവിജ്ഝാപിതോ, അഞ്ഞോ സോ അഗ്ഗി, യേനിമസ്സ ഖേത്തം ദഡ്ഢം, നാഹം ദണ്ഡപ്പത്തോ’തി. കിം നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, പുരിസോ ദണ്ഡപ്പത്തോ ഭവേയ്യാ’’തി? ‘‘ആമ, ഭന്തേ, ദണ്ഡപ്പത്തോ ഭവേയ്യാ’’തി. ‘‘കേന കാരണേനാ’’തി? ‘‘കിഞ്ചാപി സോ ഏവം വദേയ്യ, പുരിമം, ഭന്തേ, അഗ്ഗിം അപ്പച്ചക്ഖായ പച്ഛിമേന അഗ്ഗിനാ സോ പുരിസോ ദണ്ഡപ്പത്തോ ഭവേയ്യാ’’തി. ‘‘ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇമിനാ നാമരൂപേന കമ്മം കരോതി സോഭനം വാ പാപകം വാ, തേന കമ്മേന അഞ്ഞം നാമരൂപം പടിസന്ദഹതി, തസ്മാ ന മുത്തോ പാപകേഹി കമ്മേഹീ’’തി.

‘‘ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ’’തി. ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ പദീപം ആദായ പാസാദം അഭിരൂഹിത്വാ ഭുഞ്ജേയ്യ, പദീപോ ഝായമാനോ തിണം ഝാപേയ്യ, തിണം ഝായമാനം ഘരം ഝാപേയ്യ, ഘരം ഝായമാനം ഗാമം ഝാപേയ്യ, ഗാമജനോ തം പുരിസം ഗഹേത്വാ ഏവം വദേയ്യ ‘കിസ്സ ത്വം, ഭോ പുരിസ, ഗാമം ഝാപേസീ’തി, സോ ഏവം വദേയ്യ ‘നാഹം, ഭോ, ഗാമം ഝാപേമി, അഞ്ഞോ സോ പദീപഗ്ഗി, യസ്സാഹം ആലോകേന ഭുഞ്ജിം, അഞ്ഞോ സോ അഗ്ഗി, യേന ഗാമോ ഝാപിതോ’തി, തേ വിവദമാനാ തവ സന്തികേ ആഗച്ഛേയ്യും, കസ്സ ത്വം, മഹാരാജ, അട്ടം [അത്ഥം (സീ॰ പീ॰)] ധാരേയ്യാസീ’’തി? ‘‘ഗാമജനസ്സ ഭന്തേ’’തി. ‘‘കിം കാരണാ’’തി? ‘‘കിഞ്ചാപി സോ ഏവം വദേയ്യ, അപി ച തതോ ഏവ സോ അഗ്ഗി നിബ്ബത്തോ’’തി. ‘‘ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, കിഞ്ചാപി അഞ്ഞം മാരണന്തികം നാമരൂപം, അഞ്ഞം പടിസന്ധിസ്മിം നാമരൂപം, അപി ച തതോ യേവ തം നിബ്ബത്തം, തസ്മാ ന മുത്തോ പാപകേഹി കമ്മേഹീ’’തി.

‘‘ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ’’തി. ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ ദഹരിം ദാരികം വാരേത്വാ സുങ്കം ദത്വാ പക്കമേയ്യ. സാ അപരേന സമയേന മഹതീ അസ്സ വയപ്പത്താ, തതോ അഞ്ഞോ പുരിസോ സുങ്കം ദത്വാ വിവാഹം കരേയ്യ, ഇതരോ ആഗന്ത്വാ ഏവം വദേയ്യ ‘കിസ്സ പന മേ ത്വം, അമ്ഭോ പുരിസ, ഭരിയം നേസീ’തി? സോ ഏവം വദേയ്യ ‘നാഹം തവ ഭരിയം നേമി, അഞ്ഞാ സാ ദാരികാ ദഹരീ തരുണീ, യാ തയാ വാരിതാ ച ദിന്നസുങ്കാ ച, അഞ്ഞായം ദാരികാ മഹതീ വയപ്പത്താ മയാ വാരിതാ ച ദിന്നസുങ്കാ ചാ’തി, തേ വിവദമാനാ തവ സന്തികേ ആഗച്ഛേയ്യും. കസ്സ ത്വം, മഹാരാജ, അട്ടം ധാരേയ്യാസീ’’തി? ‘‘പുരിമസ്സ ഭന്തേ’’തി. ‘‘കിം കാരണാ’’തി? ‘‘കിഞ്ചാപി സോ ഏവം വദേയ്യ, അപി ച തതോ യേവ സാ മഹതീ നിബ്ബത്താ’’തി. ‘‘ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, കിഞ്ചാപി അഞ്ഞം മാരണന്തികം നാമരൂപം, അഞ്ഞം പടിസന്ധിസ്മിം

നാമരൂപം, അപി ച തതോ യേവ തം നിബ്ബത്തം, തസ്മാ നപരിമുത്തോ പാപകേഹി കമ്മേഹീ''തി.

''ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ ഗോപാലകസ്സ ഹത്ഥതോ ഖീരഘടം കിണിത്വാ തസ്സേവ ഹത്ഥേ നിക്ഖിപിത്വാ പക്കമേയ്യ 'സ്വേ ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സാമീ'തി, തം അപരജ്ജു ദധി സമ്പജ്ജേയ്യ. സോ ആഗന്ത്വാ ഏവം വദേയ്യ 'ദേഹി മേ ഖീരഘട'ന്തി. സോ ദധിം ദസ്സേയ്യ. ഇതരോ ഏവം വദേയ്യ 'നാഹം തവ ഹത്ഥതോ ദധിം കിണാമി, ദേഹി മേ ഖീരഘട'ന്തി. സോ ഏവം വദേയ്യ 'അജാനതോ തേ ഖീരം ദധിഭൂത'ന്തി തേ വിവദമാനാ തവ സന്തികേ ആഗച്ഛേയ്യും, കസ്സ ത്വം മഹാരാജ, അട്ടം ധാരേയ്യാസീ''തി? ''ഗോപാലകസ്സ ഭന്തേ''തി. ''കിം കാരണാ''തി? ''കിഞ്ചാപി സോ ഏവം വദേയ്യ, അപി ച തതോ യേവ തം നിബ്ബത്ത''ന്തി. ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, കിഞ്ചാപി അഞ്ഞം മാരണന്തികം നാമരൂപം, അഞ്ഞം പടിസന്ധിസ്മിം നാമരൂപം, അപി ച തതോ യേവ തം നിബ്ബത്തം, തസ്മാ ന പരിമുത്തോ പാപകേഹി കമ്മേഹീ''തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

നാമരൂപഏകത്തനാനത്തപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

### ൭. ഥേരപടിസന്ദഹനാപടിസന്ദഹനപഞ്ഹോ

൭. രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, ത്വം പന പടിസന്ദഹിസ്സസീ''തി? ''അലം, മഹാരാജ, കിം തേ തേന പുച്ഛിതേന, നനു മയാ പടികച്ചേവ അക്ഖാതം 'സചേ, മഹാരാജ, സഉപാദാനോ ഭവിസ്സാമി , പടിസന്ദഹിസ്സാമി, സചേ അനുപാദാനോ ഭവിസ്സാമി, ന പടിസന്ദഹിസ്സാമീ'''തി.

''ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ രഞ്ഞോ അധികാരം കരേയ്യ. രാജാ തുട്ഠോ അധികാരം ദദേയ്യ, സോ തേന അധികാരേന പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി സമപ്പിതോ സമങ്ഗിഭൂതോ പരിചരേയ്യ, സോ ചേ ജനസ്സ ആരോചേയ്യ 'ന മേ രാജാ കിഞ്ചി പടികരോതീ' തി. കിം നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, പുരിസോ യുത്തകാരീ ഭവേയ്യാ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ , കിം തേ തേന പുച്ഛിതേന, നനു മയാ പടികച്ചേവ അക്ഖാതം 'സചേ സഉപാദാനോ ഭവിസ്സാമി, പടിസന്ദഹിസ്സാമി, സചേ അനുപാദാനോ ഭവിസ്സാമി, ന പടിസന്ദഹിസ്സാമീ'''തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

ഥേരപടിസന്ദഹനാപടിസന്ദഹനപഞ്ഹോ സത്തമോ.

### ൮. നാമരൂപപടിസന്ദഹനപഞ്ഹോ

൮. രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, യം പനേതം ബ്രൂസി 'നാമരൂപ'ന്തി, തത്ഥ കതമം നാമം, കതമം രൂപ''ന്തി. ''യം തത്ഥ, മഹാരാജ, ഓളാരികം, ഏതം രൂപം, യേ തത്ഥ സുഖുമാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ, ഏതം നാമ''ന്തി. ''ഭന്തേ നാഗസേന, കേന കാരണേന നാമം യേവ ന പടിസന്ദഹതി, രൂപം യേവ വാ''തി? ''അഞ്ഞമഞ്ഞൂപനിസ്സിതാ, മഹാരാജ, ഏതേ ധമ്മാ ഏകതോവ ഉപ്പജ്ജന്തീ''തി.

''ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, കുക്കുടിയാ കലലം ന ഭവേയ്യ, അണ്ഡമ്പി ന ഭവേയ്യ, യഞ്ച തത്ഥ കലലം, യഞ്ച അണ്ഡം, ഉഭോപേതേ

അഞ്ഞമഞ്ഞൂപനിസ്സിതാ, ഏകതോവ നേസം ഉപ്പത്തി ഹോതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യദി തത്ഥ നാമം ന ഭവേയ്യ, രൂപമ്പി ന ഭവേയ്യ, യഞ്ചേവ തത്ഥ നാമം, യഞ്ചേവ രൂപം, ഉഭോപേതേ അഞ്ഞമഞ്ഞൂപനിസ്സിതാ, ഏകതോവ നേസം ഉപ്പത്തി ഹോതി. ഏവമേതം ദീഘമദ്ധാനം സന്ധാവിത''ന്തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

നാമരൂപപടിസന്ദഹനപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

**൯. അദ്ധാനപഞ്ഹോ**

**൯.** രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, യം പനേതം ബ്രൂസി 'ദീഘമദ്ധാന'ന്തി, കിമേതം അദ്ധാനം നാമാ''തി ? ''അതീതോ, മഹാരാജ, അദ്ധാ, അനാഗതോ അദ്ധാ, പച്ചുപ്പന്നോ അദ്ധാ''തി. ''കിം പന, ഭന്തേ, സബ്ബേ അദ്ധാ അത്ഥീ''തി? ''കോചി, മഹാരാജ , അദ്ധാ അത്ഥി, കോചി നത്ഥീ''തി. ''കതമോ പന, ഭന്തേ, അത്ഥി, കതമോ നത്ഥീ''തി? ''യേ തേ, മഹാരാജ, സങ്ഖാരാ അതീതാ വിഗതാ നിരുദ്ധാ വിപരിണതാ, സോ അദ്ധാ നത്ഥി, യേ ധമ്മാ വിപാകാ, യേ ച വിപാകധമ്മധമ്മാ, യേ ച അഞ്ഞത്ര പടിസന്ധിം ദേന്തി, സോ അദ്ധാ അത്ഥി. യേ സത്താ കാലങ്കതാ അഞ്ഞത്ര ഉപ്പന്നാ, സോ ച അദ്ധാ അത്ഥി. യേ സത്താ കാലങ്കതാ അഞ്ഞത്ര അനുപ്പന്നാ, സോ അദ്ധാ നത്ഥി. യേ ച സത്താ പരിനിബ്ബുതാ, സോ ച അദ്ധാ നത്ഥി പരിനിബ്ബുതത്താ''തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

അദ്ധാനപഞ്ഹോ നവമോ.

അദ്ധാനവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ നവ പഞ്ഹാ.

**൩. വിചാരവഗ്ഗോ**

**൧. അദ്ധാനമൂലപഞ്ഹോ**

**൧.** രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, അതീതസ്സ അദ്ധാനസ്സ കിം മൂലം, അനാഗതസ്സ അദ്ധാനസ്സ കിം മൂലം, പച്ചുപ്പന്നസ്സ അദ്ധാനസ്സ കിം മൂല''ന്തി? ''അതീതസ്സ ച, മഹാരാജ, അദ്ധാനസ്സ അനാഗതസ്സ ച അദ്ധാനസ്സ പച്ചുപ്പന്നസ്സ ച അദ്ധാനസ്സ അവിജ്ജാ മൂലം. അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ, സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപം, നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനം, സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സോ, ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ, വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ, തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനം, ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ, ഭവപച്ചയാ ജാതി, ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ സമ്ഭവന്തി. ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ അദ്ധാനസ്സ [ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ അദ്ധാനസ്സ (സീ॰)] പുരിമാ കോടി ന പഞ്ഞായതീ''തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

അദ്ധാനമൂലപഞ്ഹോ പഠമോ.

## ൨. പുരിമകോടിപഞ്ഹോ

൨. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, യം പനേതം ബ്രൂസി 'പുരിമാ കോടി ന പഞ്ഞായതീ'തി, തസ്സ ഓപമ്മം കരോഹീ"തി. "യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ പരിത്തം [പരിപക്കം (ക॰)] ബീജം പഥവിയം നിക്ഖിപേയ്യ, തതോ അങ്കുരോ ഉട്ഠഹിത്വാ അനുപുബ്ബേന വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജിത്വാ ഫലം ദദേയ്യ. തതോ ബീജം ഗഹേത്വാ പുന രോപേയ്യ, തതോപി അങ്കുരോ ഉട്ഠഹിത്വാ അനുപുബ്ബേന വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജിത്വാ ഫലം ദദേയ്യ. ഏവമേതിസ്സാ സന്തതിയാ അത്ഥി അന്തോ"തി? "നത്ഥി ഭന്തേ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അദ്ധാനസ്സാപി പുരിമാ കോടി ന പഞ്ഞായതീ"തി.

"ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ"തി. "യഥാ, മഹാരാജ, കുക്കുടിയാ അണ്ഡം ഭവേയ്യ, അണ്ഡതോ കുക്കുടീ കുക്കുടിയാ അണ്ഡന്തി. ഏവമേതിസ്സാ സന്തതിയാ അത്ഥി അന്തോ"തി? "നത്ഥി ഭന്തേ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അദ്ധാനസ്സാപി പുരിമാ കോടി ന പഞ്ഞായതീ"തി.

"ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ"തി. ഥേരോ പഥവിയാ ചക്കം ലിഖിത്വാ മിലിന്ദം രാജാനം ഏതദവോച "അത്ഥി, മഹാരാജ, ഇമസ്സ ചക്കസ്സ അന്തോ"തി? "നത്ഥി ഭന്തേ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇമാനി ചക്കാനി വുത്താനി ഭഗവതാ 'ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ച ഉപ്പജ്ജതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം, തിണ്ണം സങ്ഗതി ഫസ്സോ, ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ, വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ, തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനം, ഉപാദാനപച്ചയാ കമ്മം, കമ്മതോ പുന ചക്ഖും ജായതീ'തി. ഏവമേതിസ്സാ സന്തതിയാ അത്ഥി അന്തോ"തി? "നത്ഥി ഭന്തേ"തി.

"'സോതഞ്ച പടിച്ച സദ്ദേ ച...പേ॰... മനഞ്ച പടിച്ച ധമ്മേ ച ഉപ്പജ്ജതി മനോവിഞ്ഞാണം, തിണ്ണം സങ്ഗതി ഫസ്സോ, ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ, വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ, തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനം, ഉപാദാനപച്ചയാ കമ്മം, കമ്മതോ പുന മനോ ജായതീ'തി. ഏവമേതിസ്സാ സന്തതിയാ അത്ഥി അന്തോ"തി? "നത്ഥി ഭന്തേ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അദ്ധാനസ്സാപി പുരിമാ കോടി ന പഞ്ഞായതീ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

പുരിമകോടിപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

## ൩. കോടിപഞ്ഞായനപഞ്ഹോ

൩. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, യം പനേതം ബ്രൂസി 'പുരിമാ കോടി ന പഞ്ഞായതീ'തി, കതമാ ച സാ പുരിമാ കോടീ"തി? "യോ ഖോ, മഹാരാജ, അതീതോ അദ്ധാ, ഏസാ പുരിമാ കോടീ"തി. "ഭന്തേ നാഗസേന, യം പനേതം ബ്രൂസി 'പുരിമാ കോടി ന പഞ്ഞായതീ'തി, കിം പന, ഭന്തേ , സബ്ബാപി പുരിമാ കോടി ന പഞ്ഞായതീ"തി? "കാചി, മഹാരാജ, പഞ്ഞായതി, കാചി ന പഞ്ഞായതീ"തി. "കതമാ, ഭന്തേ, പഞ്ഞായതി, കതമാ ന പഞ്ഞായതീ"തി? "ഇതോ പുബ്ബേ, മഹാരാജ, സബ്ബേന സബ്ബം സബ്ബഥാ സബ്ബം അവിജ്ജാ നാഹോസീതി ഏസാ പുരിമാ കോടി ന പഞ്ഞായതി, യം അഹുത്വാ സമ്ഭോതി, ഹുത്വാ പടിവിഗച്ഛതി, ഏസപ പുരിമാ കോടി പഞ്ഞായതീ"തി .

"ഭന്തേ നാഗസേന, യം അഹുത്വാ സമ്ഭോതി, ഹുത്വാ പടിവിഗച്ഛതി, നനു തം ഉഭതോ ഛിന്നം അത്ഥം ഗച്ഛതീ"തി? "യദി, മഹാരാജ, ഉഭതോ ഛിന്നം അത്ഥം

ഗച്ഛതി, ഉഭതോ ഛിന്നാ സക്കാ വഡ്ഢേതു''ന്തി? ''ആമ, സാപി സക്കാ വഡ്ഢേതു''ന്തി.''നാഹം, ഭന്തേ, ഏതം പുച്ഛാമി കോടിതോ സക്കാ വഡ്ഢേതു''ന്തി? ''ആമ സക്കാ വഡ്ഢേതു''ന്തി.

''ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ഥേരോ തസ്സ രുക്ഖൂപമം അകാസി, ഖന്ധാ ച കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ ബീജാനീ''തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

കോടിപഞ്ഞായനപഞ്ഹോ തതിയോ.

**൪. സങ്ഖാരജായമാനപഞ്ഹോ**

**൪.** രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, അത്ഥി കേചി സങ്ഖാരാ, യേ ജായന്തീ''തി? ''ആമ, മഹാരാജ, അത്ഥി സങ്ഖാരാ, യേ ജായന്തീ''തി. ''കതമേ തേ, ഭന്തേ''തി? ''ചക്ഖുസ്മിഞ്ച ഖോ, മഹാരാജ, സതി രൂപേസു ച ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഹോതി, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേ സതി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ ഹോതി, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സേ സതി വേദനാ ഹോതി, വേദനായ സതി തണ്ഹാ ഹോതി, തണ്ഹായ സതി ഉപാദാനം ഹോതി, ഉപാദാനേ സതി ഭവോ ഹോതി, ഭവേ സതി ജാതി ഹോതി, ജാതിയാ സതി ജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ സമ്ഭവന്തി, ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതി. ചക്ഖുസ്മിഞ്ച ഖോ, മഹാരാജ, അസതി രൂപേസു ച അസതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ന ഹോതി, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേ അസതി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ ന ഹോതി, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സേ അസതി വേദനാ ന ഹോതി, വേദനായ അസതി തണ്ഹാ ന ഹോതി, തണ്ഹായ അസതി ഉപാദാനം ന ഹോതി, ഉപാദാനേ അസതി ഭവോ ന ഹോതി, ഭവേ അസതി ജാതി ന ഹോതി, ജാതിയാ അസതി ജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ ന ഹോന്തി, ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോ ഹോതീ''തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

സങ്ഖാരജായമാനപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. ഭവന്തസങ്ഖാരജായമാനപഞ്ഹോ**

**൫.** രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, അത്ഥി കേചി സങ്ഖാരാ, യേ അഭവന്താ ജായന്തീ''തി? ''നത്ഥി, മഹാരാജ, കേചി സങ്ഖാരാ, യേ അഭവന്താ ജായന്തി, ഭവന്താ യേവ ഖോ, മഹാരാജ, സങ്ഖാരാ ജായന്തീ''തി.

''ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, ഇദം ഗേഹം അഭവന്തം ജാതം, യത്ഥ ത്വം നിസിന്നോസീ''തി? ''നത്ഥി കിഞ്ചി, ഭന്തേ, ഇധ അഭവന്തം ജാതം, ഭവന്തം യേവ ജാതം, ഇമാനി ഖോ, ഭന്തേ, ദാരൂനി വനേ അഹേസും, അയഞ്ച മത്തികാ പഥവിയം അഹോസി, ഇത്ഥീനഞ്ച പുരിസാനഞ്ച തജ്ജേന വായാമേന ഏവമിദം ഗേഹം നിബ്ബത്ത''ന്തി. ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നത്ഥി കേചി സങ്ഖാരാ, യേ അഭവന്താ ജായന്തി, ഭവന്താ യേവ സങ്ഖാരാ ജായന്തീ''തി.

''ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, യേ കേചി ബീജഗാമഭൂതഗാമാ പഥവിയം നിക്ഖിത്താ അനുപുബ്ബേന വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം

വേപുല്ലം ആപജ്ജമാനാ പുപ്ഫാനി ച ഫലാനി ച ദദേയ്യും, ന തേ രുക്ഖാ അഭവന്താ ജാതാ, ഭവന്താ യേവ തേ രുക്ഖാ ജാതാ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നത്ഥി കേചി സങ്ഖാരാ, യേ അഭവന്താ ജായന്തി, ഭവന്താ യേവ തേ സങ്ഖാരാ ജായന്തീ''തി.

''ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, കുമ്ഭകാരോ പഥവിയാ മത്തികം ഉദ്ധരിത്വാ നാനാഭാജനാനി കരോതി, ന താനി ഭാജനാനി അഭവന്താനി ജാതാനി, ഭവന്താനി യേവ ജാതാനി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നത്ഥി കേചി സങ്ഖാരാ, യേ അഭവന്താ ജായന്തി, ഭവന്താ യേവ സങ്ഖാരാ ജായന്തീ''തി.

''ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, വീണായ പത്തം ന സിയാ, ചമ്മം ന സിയാ, ദോണി ന സിയാ, ദണ്ഡോ ന സിയാ, ഉപവീണോ ന സിയാ, തന്തിയോ ന സിയും, കോണോ ന സിയാ, പുരിസസ്സ ച തജ്ജോ വായാമോ ന സിയാ, ജായേയ്യ സദ്ദോ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''യതോ ച ഖോ, മഹാരാജ, വീണായ പത്തം സിയാ, ചമ്മം സിയാ, ദോണി സിയാ, ദണ്ഡോ സിയാ, ഉപവീണോ സിയാ, തന്തിയോ സിയും, കോണോ സിയാ, പുരിസസ്സ ച തജ്ജോ വായാമോ സിയാ, ജായേയ്യ സദ്ദോ''തി? ''ആമ, ഭന്തേ, ജായേയ്യാ''തി. ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നത്ഥി കേചി സങ്ഖാരാ, യേ അഭവന്താ ജായന്തി, ഭവന്താ യേവ ഖോ സങ്ഖാരാ ജായന്തീ''തി.

''ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, അരണി ന സിയാ, അരണിപോതകോ ന സിയാ, അരണിയോത്തകം ന സിയാ, ഉത്തരാരണി ന സിയാ, ചോളകം ന സിയാ, പുരിസസ്സ ച തജ്ജോ വായാമോ ന സിയാ, ജായേയ്യ സോ അഗ്ഗീ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''യതോ ച ഖോ, മഹാരാജ, അരണി സിയാ, അരണിപോതകോ സിയാ, അരണിയോത്തകം സിയാ, ഉത്തരാരണി സിയാ, ചോളകം സിയാ, പുരിസസ്സ ച തജ്ജോ വായാമോ സിയാ, ജായേയ്യ സോ അഗ്ഗീ''തി? ''ആമ, ഭന്തേ , ജായേയ്യാ''തി. ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നത്ഥി കേചി സങ്ഖാരാ, യേ അഭവന്താ ജായന്തി, ഭവന്താ യേവ ഖോ സങ്ഖാരാ ജായന്തീ''തി.

''ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, മണി ന സിയാ, ആതപോ ന സിയാ, ഗോമയം ന സിയാ, ജായേയ്യ സോ അഗ്ഗീ''തി? ''ന ഹി ഭന്തേ''തി. ''യതോ ച ഖോ, മഹാരാജ, മണി സിയാ, ആതപോ സിയാ, ഗോമയം സിയാ, ജായേയ്യ സോ അഗ്ഗീ''തി? ''ആമ, ഭന്തേ, ജായേയ്യാ''തി. ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നത്ഥി കേചി സങ്ഖാരാ യേ അഭവന്താ ജായന്തി, ഭവന്താ യേവ ഖോ സങ്ഖാരാ ജായന്തീ''തി.

''ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, ആദാസോ ന സിയാ, ആഭാ ന സിയാ, മുഖം ന സിയാ, ജായേയ്യ അത്താ''തി? ''ന ഹി, ഭന്തേ''തി. ''യതോ ച ഖോ, മഹാരാജ, ആദാസോ സിയാ, ആഭാ സിയാ, മുഖം സിയാ, ജായേയ്യ അത്താ''തി? ''ആമ, ഭന്തേ, ജായേയ്യാ''തി. ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നത്ഥി കേചി സങ്ഖാരാ, യേ അഭവന്താ ജായന്തി, ഭവന്താ യേവ ഖോ സങ്ഖാരാ ജായന്തീ''തി.

''കല്ലോസി , ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

ഭവന്തസങ്ഖാരജായമാനപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. വേദഗൂപഞ്ഹോ**

൩. രാജാ ആഹ ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, വേദഗൂ ഉപലബ്ഭതീ’’തി? ‘‘കോ പനേസ, മഹാരാജ, വേദഗൂ നാമാ’’തി? ‘‘യോ, ഭന്തേ, അബ്ഭന്തരേ ജീവോ ചക്ഖുനാ രൂപം പസ്സതി, സോതേന സദ്ദം സുണാതി, ഘാനേന ഗന്ധം ഘായതി, ജിവ്ഹായ രസം സായതി, കായേന ഫോട്ഠബ്ബം ഫുസതി, മനസാ ധമ്മം വിജാനാതി, യഥാ മയം ഇധ പാസാദേ നിസിന്നാ യേന യേന വാതപാനേന ഇച്ഛേയ്യാമ പസ്സിതും, തേന തേന വാതപാനേന പസ്സേയ്യാമ, പുരത്ഥിമേനപി വാതപാനേന പസ്സേയ്യാമ, പച്ഛിമേനപി വാതപാനേന പസ്സേയ്യാമ, ഉത്തരേനപി വാതപാനേന പസ്സേയ്യാമ, ദക്ഖിണേനപി വാതപാനേന പസ്സേയ്യാമ. ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ, അയം അബ്ഭന്തരേ ജീവോ യേന യേന ദ്വാരേന ഇച്ഛതി പസ്സിതും, തേന തേന ദ്വാരേന പസ്സതീ’’തി.

ഥേരോ ആഹ ‘‘പഞ്ചദ്വാരം, മഹാരാജ, ഭണിസ്സാമി, തം സുണോഹി, സാധുകം മനസികരോഹി, യദി അബ്ഭന്തരേ ജീവോ ചക്ഖുനാ രൂപം പസ്സതി, യഥാ മയം ഇധ പാസാദേ നിസിന്നാ യേന യേന വാതപാനേന ഇച്ഛേയ്യാമ പസ്സിതും, തേന തേന വാതപാനേന രൂപം യേവ പസ്സേയ്യാമ, പുരത്ഥിമേനപി വാതപാനേന രൂപം യേവ പസ്സേയ്യാമ, പച്ഛിമേനപി വാതപാനേന രൂപം യേവ പസ്സേയ്യാമ, ഉത്തരേനപി വാതപാനേന രൂപം യേവ പസ്സേയ്യാമ, ദക്ഖിണേനപി വാതപാനേന രൂപം യേവ പസ്സേയ്യാമ, ഏവമേതേന അബ്ഭന്തരേ ജീവേന സോതേനപി രൂപം യേവ പസ്സിതബ്ബം, ഘാനേനപി രൂപം യേവ പസ്സിതബ്ബം, ജിവ്ഹായപി രൂപം യേവ പസ്സിതബ്ബം, കായേനപി രൂപം യേവ പസ്സിതബ്ബം, മനസാപി രൂപം യേവ പസ്സിതബ്ബം; ചക്ഖുനാപി സദ്ദോ യേവ സോതബ്ബോ, ഘാനേനപി സദ്ദോ യേവ സോതബ്ബോ, ജിവ്ഹായപി സദ്ദോ യേവ സോതബ്ബോ, കായേനപി സദ്ദോ യേവ സോതബ്ബോ, മനസാപി സദ്ദോ യേവ സോതബ്ബോ; ചക്ഖുനാപി ഗന്ധോ യേവ ഘായിതബ്ബോ, സോതേനപി ഗന്ധോ യേവ ഘായിതബ്ബോ, ജിവ്ഹായപി ഗന്ധോ യേവ ഘായിതബ്ബോ, കായേനപി ഗന്ധോ യേവ ഘായിതബ്ബോ, മനസാപി ഗന്ധോ യേവ ഘായിതബ്ബോ; ചക്ഖുനാപി രസോ യേവ സായിതബ്ബോ, സോതേനപി രസോ യേവ സായിതബ്ബോ, ഘാനേനപി രസോ യേവ സായിതബ്ബോ, കായേനപി രസോ യേവ സായിതബ്ബോ, മനസാപി രസോ യേവ സായിതബ്ബോ; ചക്ഖുനാപി ഫോട്ഠബ്ബം യേവ ഫുസിതബ്ബം, സോതേനപി ഫോട്ഠബ്ബം യേവ ഫുസിതബ്ബം, ഘാനേനപി ഫോട്ഠബ്ബം യേവ ഫുസിതബ്ബം, ജിവ്ഹായപി ഫോട്ഠബ്ബം യേവ ഫുസിതബ്ബം, മനസാപി ഫോട്ഠബ്ബം യേവ ഫുസിതബ്ബം; ചക്ഖുനാപി ധമ്മം യേവ വിജാനിതബ്ബം, സോതേനപി ധമ്മം യേവ വിജാനിതബ്ബം, ഘാനേനപി ധമ്മം യേവ വിജാനിതബ്ബം, ജിവ്ഹായപി ധമ്മം യേവ വിജാനിതബ്ബം, കായേനപി ധമ്മം യേവ വിജാനിതബ്ബ’’ന്തി? ‘‘ന ഹി ഭന്തേ’’തി.

‘‘ന ഖോ തേ, മഹാരാജ, യുജ്ജതി പുരിമേന വാ പച്ഛിമം, പച്ഛിമേന വാ പുരിമം, യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, മയം ഇധ പാസാദേ നിസിന്നാ ഇമേസു ജാലവാതപാനേസു ഉഗ്ഘാടിതേസു മഹന്തേന ആകാസേന ബഹിമുഖാ സുട്ഠുതരം രൂപം പസ്സാമ, ഏവമേതേന അബ്ഭന്തരേ ജീവേനാപി ചക്ഖുദ്വാരേസു ഉഗ്ഘാടിതേസു മഹന്തേന ആകാസേന സുട്ഠുതരം രൂപം പസ്സിതബ്ബം, സോതേസു ഉഗ്ഘാടിതേസു…പേ॰… ഘാനേ ഉഗ്ഘാടിതേ…പേ॰… ജിവ്ഹായ ഉഗ്ഘാടിതായ…പേ॰… കായേ ഉഗ്ഘാടിതേ മഹന്തേന ആകാസേന സുട്ഠുതരം സദ്ദോ സോതബ്ബോ, ഗന്ധോ ഘായിതബ്ബോ, രസോ സായിതബ്ബോ, ഫോട്ഠബ്ബോ ഫുസിതബ്ബോ’’തി? ‘‘ന ഹി ഭന്തേ’’തി .

‘‘ന ഖോ തേ, മഹാരാജ, യുജ്ജതി പുരിമേന വാ പച്ഛിമം, പച്ഛിമേന വാ പുരിമം, യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, അയം ദിന്നോ നിക്ഖമിത്വാ

ബഹിദ്വാരകോട്ഠകേ തിട്ഠേയ്യ, ജാനാസി ത്വം, മഹാരാജ, ‘അയം ദിന്നോ നിക്ഖമിത്വാ ബഹിദ്വാരകോട്ഠകേ ഠിതോ’”തി? “ആമ, ഭന്തേ, ജാനാമീ”തി. “യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, അയം ദിന്നോ അന്തോ പവിസിത്വാ തവ പുരതോ തിട്ഠേയ്യ, ജാനാസി ത്വം, മഹാരാജ, ‘അയം ദിന്നോ അന്തോ പവിസിത്വാ മമ പുരതോ ഠിതോ’”തി? “ആമ, ഭന്തേ, ജാനാമീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അബ്ഭന്തരേ സോ ജീവോ ജിവ്ഹായ രസേ നിക്ഖിത്തേ ജാനേയ്യ അമ്ബിലത്തം വാ ലവണത്തം വാ തിത്തകത്തം വാ കടുകത്തം വാ കസായത്തം വാ മധുരത്തം വാ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, ജാനേയ്യാ”തി. “തേ രസേ അന്തോ പവിട്ഠേ ജാനേയ്യ അമ്ബിലത്തം വാ ലവണത്തം വാ തിത്തകത്തം വാ കടുകത്തം വാ കസായത്തം വാ മധുരത്തം വാ”തി. “ന ഹി ഭന്തേ”തി.

“ന ഖോ തേ, മഹാരാജ, യുജ്ജതി പുരിമേന വാ പച്ഛിമം, പച്ഛിമേന വാ പുരിമം, യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ മധുഘടസതം ആഹരാപേത്വാ മധുദോണിം പൂരാപേത്വാ പുരിസസ്സ മുഖം പിദഹിത്വാ [പിദഹിത്വാവ (ക॰)] മധുദോണിയാ പക്ഖിപേയ്യ, ജാനേയ്യ, മഹാരാജ, സോ പുരിസോ മധും സമ്പന്നം വാ ന സമ്പന്നം വാ”തി? “ന ഹി ഭന്തേ”തി. “കേന കാരണേനാ”തി. “ന ഹി തസ്സ, ഭന്തേ, മുഖേ മധു പവിട്ഠ”ന്തി.

“ന ഖോ തേ, മഹാരാജ, യുജ്ജതി പുരിമേന വാ പച്ഛിമം, പച്ഛിമേന വാ പുരിമ”ന്തി. “നാഹം പടിബലോ തയാ വാദിനാ സദ്ധിം സല്ലപിതും; സാധു, ഭന്തേ, അത്ഥം ജപ്പേഹീ”തി.

ഥേരോ അഭിധമ്മസംയുത്തായ കഥായ രാജാനം മിലിന്ദം സഞ്ഞാപേസി - “ഇധ, മഹാരാജ, ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ച ഉപ്പജ്ജതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം, തംസഹജാതാ ഫസ്സോ വേദനാ സഞ്ഞാ ചേതനാ ഏകഗ്ഗതാ ജീവിതിന്ദ്രിയം മനസികാരോതി ഏവമേതേ ധമ്മാ പച്ചയതോ ജായന്തി, ന ഹേത്ഥ വേദഗൂ ഉപലബ്ഭതി, സോതഞ്ച പടിച്ച സദ്ദേ ച...പേ॰... മനഞ്ച പടിച്ച ധമ്മേ ച ഉപ്പജ്ജതി മനോവിഞ്ഞാണം, തംസഹജാതാ ഫസ്സോ വേദനാ സഞ്ഞാ ചേതനാ ഏകഗ്ഗതാ ജീവിതിന്ദ്രിയം മനസികാരോതി ഏവമേതേ ധമ്മാ പച്ചയതോ ജായന്തി, ന ഹേത്ഥ വേദഗൂ ഉപലബ്ഭതീ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

വേദഗൂപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

### ൭. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിപഞ്ഹോ

൭. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, യത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതീ”തി? “ആമ, മഹാരാജ, യത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതീ”തി.

“കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഠമം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, പച്ഛാ മനോവിഞ്ഞാണം, ഉദാഹു മനോവിഞ്ഞാണം പഠമം ഉപ്പജ്ജതി, പച്ഛാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ”ന്തി? “പഠമം, മഹാരാജ, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, പച്ഛാ മനോവിഞ്ഞാണ”ന്തി.

“കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം മനോവിഞ്ഞാണം ആണാപേതി ‘യത്ഥാഹം ഉപ്പജ്ജാമി, ത്വമ്പി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജാഹീ’തി, ഉദാഹു

മനോവിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ആണാപേതി ‘യത്ഥ ത്വം ഉപ്പജ്ജിസ്സസി, അഹമ്പി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജിസ്സാമീ’”തി? “ന ഹി, മഹാരാജ, അനാലാപോ തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞേഹീ”തി.

“കഥം , ഭന്തേ നാഗസേന, യത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതീ”തി? “നിന്നത്താ ച, മഹാരാജ, ദ്വാരത്താ ച ചിണ്ണത്താ ച സമുദാചരിതത്താ ചാ”തി.

“കഥം, ഭന്തേ നാഗസേന, നിന്നത്താ യത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതി? ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, ദേവേ വസ്സന്തേ കതമേന ഉദകം ഗച്ഛേയ്യാ”തി? “യേന, ഭന്തേ, നിന്നം, തേന ഗച്ഛേയ്യാ”തി. “അഥാപരേന സമയേന ദേവോ വസ്സേയ്യ, കതമേന തം ഉദകം ഗച്ഛേയ്യാ”തി. “യേന, ഭന്തേ, പുരിമം ഉദകം ഗതം, തമ്പി തേന ഗച്ഛേയ്യാ”തി.

“കിം നും ഖോ, മഹാരാജ, പുരിമം ഉദകം പച്ഛിമം ഉദകം ആണാപേതി ‘യേനാഹം ഗച്ഛാമി, ത്വമ്പി തേന ഗച്ഛാഹീ’തി, പച്ഛിമം വാ ഉദകം പുരിമം ഉദകം ആണാപേതി ‘യേന ത്വം ഗച്ഛിസ്സസി, അഹമ്പി തേന ഗച്ഛിസ്സാമീ’”തി. “ന ഹി, ഭന്തേ, അനാലാപോ തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി, നിന്നത്താ ഗച്ഛന്തീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിന്നത്താ യത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതി, ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം മനോവിഞ്ഞാണം ആണാപേതി ‘യത്ഥാഹം ഉപ്പജ്ജാമി, ത്വമ്പി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജാഹീ’തി, നാപി മനോവിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ആണാപേതി ‘യത്ഥ ത്വം ഉപ്പജ്ജിസ്സസി, അഹമ്പി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജിസ്സാമീ’തി, അനാലാപോ തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി, നിന്നത്താ ഉപ്പജ്ജന്തീ’”തി.

“കഥം, ഭന്തേ നാഗസേന, ദ്വാരത്താ യത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതി? അപേപമ്മം കരോഹീ”തി. “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ പച്ചന്തിമം നഗരം അസ്സ ദള്ഹപാകാരതോരണം ഏകദ്വാരം, തതോ പുരിസോ നിക്ഖമിതുകാമോ ഭവേയ്യ, കതമേന നിക്ഖമേയ്യാ”തി? “ദ്വാരേന, ഭന്തേ, നിക്ഖമേയ്യാ”തി. “അഥാപരോ പുരിസോ നിക്ഖമിതുകാമോ ഭവേയ്യ, കതമേന സോ നിക്ഖമേയ്യാ”തി? “യേന, ഭന്തേ, പുരിമോ പുരിസോ നിക്ഖന്തോ, സോപി തേന നിക്ഖമേയ്യാ”തി.

“കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, പുരിമോ പുരിസോ പച്ഛിമം പുരിസം ആണാപേതി ‘യേനാഹം ഗച്ഛാമി, ത്വമ്പി തേന ഗച്ഛാഹീ’തി, പച്ഛിമോ വാ പുരിസോ പുരിമം പുരിസം ആണാപേതി ‘യേന ത്വം ഗച്ഛിസ്സസി, അഹമ്പി തേന ഗച്ഛിസ്സാമീ’തി. “ന ഹി, ഭന്തേ, അനാലാപോ തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി, ദ്വാരത്താ ഗച്ഛന്തീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ദ്വാരത്താ യത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതി, ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം മനോവിഞ്ഞാണം ആണാപേതി ‘യത്ഥാഹം ഉപ്പജ്ജാമി , ത്വമ്പി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജാഹീ’തി, നാപി മനോവിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ആണാപേതി ‘യത്ഥ ത്വം ഉപ്പജ്ജിസ്സസി, അഹമ്പി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജിസ്സാമീ’തി, അനാലാപോ തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി, ദ്വാരത്താ ഉപ്പജ്ജന്തീ”തി.

“കഥം, ഭന്തേ നാഗസേന, ചിണ്ണത്താ യത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതി?ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, പഠമം ഏകം സകടം ഗച്ഛേയ്യ, അഥ ദുതിയം സകടം കതമേന ഗച്ഛേയ്യാ”തി? “യേന, ഭന്തേ, പുരിമം സകടം ഗതം, തമ്പി തേന ഗച്ഛേയ്യാ”തി.

“കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, പുരിമം സകടം പച്ഛിമം സകടം ആണാപേതി ‘യേനാഹം ഗച്ഛാമി, ത്വമ്പി തേന ഗച്ഛാഹീ’തി, പച്ഛിമം വാ സകടം പുരിമം സകടം ആണാപേതി ‘യേന ത്വം ഗച്ഛിസ്സസി, അഹമ്പി തേന ഗച്ഛിസ്സാമീ’”തി. “ന ഹി, ഭന്തേ, അനാലാപോ തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി, ചിണ്ണത്താ ഗച്ഛന്തീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ചിണ്ണത്താ യത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതി, ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം മനോവിഞ്ഞാണം ആണാപേതി ‘യത്ഥാഹം ഉപ്പജ്ജാമി, ത്വമ്പി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജാഹീ’തി, നാപി മനോവിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ആണാപേതി ‘യത്ഥ ത്വം ഉപ്പജ്ജിസ്സസി, അഹമ്പി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജിസ്സാമീ’തി, അനാലാപോ തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി, ചിണ്ണത്താ ഉപ്പജ്ജന്തീ”തി.

“കഥം, ഭന്തേ നാഗസേന, സമുദാചരിതത്താ യത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതി? ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, മുദ്ദാഗണനാസങ്ഖ്യാലേഖാസിപ്പട്ഠാനേസു ആദികമ്മികസ്സ ദന്ധായനാ ഭവതി, അഥാപരേന സമയേന നിസമ്മകിരിയായ സമുദാചരിതത്താ അദന്ധായനാ ഭവതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സമുദാചരിതത്താ യത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതി, ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം മനോവിഞ്ഞാണം ആണാപേതി ‘യത്ഥാഹം ഉപ്പജ്ജാമി, ത്വമ്പി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജാഹീ’തി, നാപി മനോവിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ആണാപേതി ‘യത്ഥ ത്വം ഉപ്പജ്ജിസ്സസി, അഹമ്പി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജിസ്സാമീ’തി, അനാലാപോ തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി, സമുദാചരിതത്താ ഉപ്പജ്ജന്തീ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, യത്ഥ സോതവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതീതി…പേ॰… യത്ഥ ഘാനവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി…പേ॰… യത്ഥ ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി …പേ॰… യത്ഥ കായവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതീ”തി? “ആമ, മഹാരാജ, യത്ഥ കായവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതീ”തി.

“കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഠമം കായവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, പച്ഛാ മനോവിഞ്ഞാണം, ഉദാഹു മനോവിഞ്ഞാണം പഠമം ഉപ്പജ്ജതി, പച്ഛാ കായവിഞ്ഞാണ”ന്തി? “കായവിഞ്ഞാണം, മഹാരാജ, പഠമം ഉപ്പജ്ജതി, പച്ഛാ മനോവിഞ്ഞാണ”ന്തി.

“കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന,…പേ॰… അനാലാപോ തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി, സമുദാചരിതത്താ ഉപ്പജ്ജന്തീ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിപഞ്ഹോ സത്തമോ.

### ൮. ഫസ്സലക്ഖണപഞ്ഹോ

൮. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, യത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, ഫസ്സോപി വേദനാപി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജതീ”തി? “ആമ, മഹാരാജ, യത്ഥ മനോവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, ഫസ്സോപി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജതി, വേദനാപി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജതി, സഞ്ഞാപി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജതി, ചേതനാപി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജതി, വിതക്കോപി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജതി, വിചാരോപി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജതി, സബ്ബേപി ഫസ്സപ്പമുഖാ ധമ്മാ തത്ഥ ഉപ്പജ്ജന്തീ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, കിംലക്ഖണോ ഫസ്സോ”തി? “ഫുസനലക്ഖണോ, മഹാരാജ, ഫസ്സോ”തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, ദ്വേ മേണ്ഡാ യുജ്ഝേയ്യും, തേസു യഥാ ഏകോ മേണ്ഡോ, ഏവം ചക്ഖു ദട്ഠബ്ബം യഥാ ദുതിയോ മേണ്ഡോ, ഏവം രൂപം ദട്ഠബ്ബം. യഥാ തേസം സന്നിപാതോ, ഏവം ഫസ്സോ ദട്ഠബ്ബോ”തി.

“ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, ദ്വേ പാണീ വജ്ജേയ്യും, തേസു യഥാ ഏകോ പാണി, ഏവം ചക്ഖു ദട്ഠബ്ബം. യഥാ ദുതിയോ പാണി, ഏവം രൂപം ദട്ഠബ്ബം. യഥാ തേസം സന്നിപാതോ, ഏവം ഫസ്സോ ദട്ഠബ്ബോ”തി.

“ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, ദ്വേ സമ്മാ വജ്ജേയ്യും, തേസു യഥാ ഏകോ സമ്മോ, ഏവം ചക്ഖു ദട്ഠബ്ബം. യഥാ ദുതിയോ സമ്മോ, ഏവം രൂപം ദട്ഠബ്ബം. യഥാ തേസം സന്നിപാതോ, ഏവം ഫസ്സോ ദട്ഠബ്ബോ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

ഫസ്സലക്ഖണപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

**൯. വേദനാലക്ഖണപഞ്ഹോ**

**൯**. “ഭന്തേ നാഗസേന, കിംലക്ഖണാ വേദനാ”തി? “വേദയിതലക്ഖണാ, മഹാരാജ, വേദനാ അനുഭവനലക്ഖണാ ചാ”തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ രഞ്ഞോ അധികാരം കരേയ്യ, തസ്സ രാജാ തുട്ഠോ അധികാരം ദദേയ്യ, സോ തേന അധികാരേന പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി സമപ്പിതോ സമങ്ഗിഭൂതോ പരിചരേയ്യ, തസ്സ ഏവമസ്സ ‘മയാ ഖോ പുബ്ബേ രഞ്ഞോ അധികാരോ കതോ, തസ്സ മേ രാജാ തുട്ഠോ അധികാരം അദാസി, സ്വാഹം തതോനിദാനം ഇമം ഏവരൂപം വേദനം വേദയാമീ’തി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ കുസലം കമ്മം കത്വാ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജേയ്യ, സോ ച തത്ഥ ദിബ്ബേഹി പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി സമപ്പിതോ സമങ്ഗിഭൂതോ പരിചരേയ്യ, തസ്സ ഏവമസ്സ ‘സ്വാഹം ഖോ പുബ്ബേ കുസലം കമ്മം അകാസിം, സോഹം തതോനിദാനം ഇമം ഏവരൂപം വേദനം വേദയാമീ’തി, ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, വേദയിതലക്ഖണാ വേദനാ അനുഭവനലക്ഖണാ ചാ”തി.

“കല്ലോസി , ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

വേദനാലക്ഖണപഞ്ഹോ നവമോ.

**൧൦. സഞ്ഞാലക്ഖണപഞ്ഹോ**

**൧൦**. “ഭന്തേ നാഗസേന, കിംലക്ഖണാ സഞ്ഞാ”തി? “സഞ്ജാനനലക്ഖണാ, മഹാരാജ, സഞ്ഞാ. കിം സഞ്ജാനാതി? നീലമ്പി സഞ്ജാനാതി, പീതമ്പി സഞ്ജാനാതി, ലോഹിതമ്പി സഞ്ജാനാതി, ഓദാതമ്പി സഞ്ജാനാതി, മഞ്ജിട്ഠമ്പി [മഞ്ജേട്ഠമ്പി (സീ॰ പീ॰)] സഞ്ജാനാതി. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, സഞ്ജാനനലക്ഖണാ സഞ്ഞാ”തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ ഭണ്ഡാഗാരികോ ഭണ്ഡാഗാരം പവിസിത്വാ നീലപീതലോഹിതോദാതമഞ്ജിട്ഠാനി [മഞ്ജേട്ഠാനി (സീ॰ പീ॰)] രാജഭോഗാനി രൂപാനി പസ്സിത്വാ സഞ്ജാനാതി. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, സഞ്ജാനനലക്ഖണാ സഞ്ഞാ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

സഞ്ഞാലക്ഖണപഞ്ഹോ ദസമോ.

**൧൧. ചേതനാലക്ഖണപഞ്ഹോ**

**൧൧**. “ഭന്തേ നാഗസേന, കിംലക്ഖണാ ചേതനാ”തി? “ചേതയിതലക്ഖണാ, മഹാരാജ, ചേതനാ അഭിസങ്ഖരണലക്ഖണാ ചാ”തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ വിസം അഭിസങ്ഖരിത്വാ അത്തനാ ച പിവേയ്യ, പരേ ച പായേയ്യ, സോ അത്തനാപി ദുക്ഖിതോ ഭവേയ്യ, പരേപി ദുക്ഖിതാ ഭവേയ്യും. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ അകുസലം കമ്മം ചേതനായ ചേതയിത്വാ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപജ്ജേയ്യ. യേപി തസ്സ അനുസിക്ഖന്തി , തേപി കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപജ്ജന്തി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ സപ്പിനവനീതതേലമധുഫാണിതം ഏകജ്ഝം അഭിസങ്ഖരിത്വാ അത്തനാ ച പിവേയ്യ, പരേ ച പായേയ്യ, സോ അത്തനാ സുഖിതോ ഭവേയ്യ, പരേപി സുഖിതാ ഭവേയ്യും. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ കുസലം കമ്മം ചേതനായ ചേതയിത്വാ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജതി. യേപി തസ്സ അനുസിക്ഖന്തി, തേപി കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജന്തി. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, ചേതയിതലക്ഖണാ ചേതനാ അഭിസങ്ഖരണലക്ഖണാ ചാ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

ചേതനാലക്ഖണപഞ്ഹോ ഏകാദസമോ.

**൧൨. വിഞ്ഞാണലക്ഖണപഞ്ഹോ**

**൧൨**. “ഭന്തേ നാഗസേന, കിംലക്ഖണം വിഞ്ഞാണ”ന്തി? “വിജാനനലക്ഖണം, മഹാരാജ, വിഞ്ഞാണ”ന്തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, നഗരഗുത്തികോ മജ്ഝേ നഗരസിങ്ഘാടകേ നിസിന്നോ പസ്സേയ്യ പുരത്ഥിമദിസതോ പുരിസം ആഗച്ഛന്തം, പസ്സേയ്യ ദക്ഖിണദിസതോ പുരിസം ആഗച്ഛന്തം, പസ്സേയ്യ പച്ഛിമദിസതോ പുരിസം ആഗച്ഛന്തം, പസ്സേയ്യ ഉത്തരദിസതോ പുരിസം ആഗച്ഛന്തം. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യഞ്ച പുരിസോ ചക്ഖുനാ രൂപം പസ്സതി, തം വിഞ്ഞാണേന വിജാനാതി. യഞ്ച സോതേന സദ്ദം സുണാതി, തം വിഞ്ഞാണേന വിജാനാതി. യഞ്ച ഘാനേന ഗന്ധം ഘായതി, തം വിഞ്ഞാണേന വിജാനാതി. യഞ്ച ജിവ്ഹായ രസം സായതി, തം വിഞ്ഞാണേന വിജാനാതി. യഞ്ച കായേന ഫോട്ഠബ്ബം ഫുസതി, തം

വിഞ്ഞാണേന വിജാനാതി, യഞ്ച മനസാ ധമ്മം വിജാനാതി, തം വിഞ്ഞാണേന വിജാനാതി. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, വിജാനനലക്ഖണം വിഞ്ഞാണ''ന്തി.

''കല്ലോസി , ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

വിഞ്ഞാണലക്ഖണപഞ്ഹോ ദ്വാദസമോ.

**൧൩. വിതക്കലക്ഖണപഞ്ഹോ**

**൧൩**. ''ഭന്തേ നാഗസേന, കിംലക്ഖണോ വിതക്കോ''തി? ''അപ്പനാലക്ഖണോ മഹാരാജ, വിതക്കോ''തി.

''ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, വഡ്ഢകീ സുപരികമ്മകതം ദാരും സന്ധിസ്മിം അപ്പേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അപ്പനാലക്ഖണോ വിതക്കോ''തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

വിതക്കലക്ഖണപഞ്ഹോ തേരസമോ.

**൧൪. വിചാരലക്ഖണപഞ്ഹോ**

**൧൪**. ''ഭന്തേ നാഗസേന, കിംലക്ഖണോ വിചാരോ''തി? ''അനുമജ്ജനലക്ഖണോ, മഹാരാജ, വിചാരോ''തി.

''ഓപമ്മം കരോഹീ''തി. ''യഥാ, മഹാരാജ, കംസഥാലം ആകോടിതം പച്ഛാ അനുരവതി അനുസന്ദഹതി [അനുസദ്ദായതി (ക॰)], യഥാ, മഹാരാജ, ആകോടനാ, ഏവം വിതക്കോ ദട്ഠബ്ബോ. യഥാ അനുരവനാ [അനുമജ്ജനാ (ക॰)], ഏവം വിചാരോ ദട്ഠബ്ബോ''തി.

''കല്ലോസി , ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

വിചാരലക്ഖണപഞ്ഹോ ചുദ്ദസമോ.

വിചാരവഗ്ഗോ തതിയോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ ചുദ്ദസ പഞ്ഹാ.

**൪. നിബ്ബാനവഗ്ഗോ**

**൧. ഫസ്സാദിവിനിബ്ഭുജനപഞ്ഹോ**

൧. രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, സക്കാ ഇമേസം ധമ്മാനം ഏകതോഭാവഗതാനം വിനിബ്ഭുജിത്വാ വിനിബ്ഭുജിത്വാ നാനാകരണം പഞ്ഞാപേതും 'അയം ഫസ്സോ, അയം വേദനാ, അയം സഞ്ഞാ, അയം ചേതനാ, ഇദം വിഞ്ഞാണം, അയം വിതക്കോ, അയം വിചാരോ'തി''? ''ന സക്കാ, മഹാരാജ, ഇമേസം ധമ്മാനം ഏകതോഭാവഗതാനം വിനിബ്ഭുജിത്വാ വിനിബ്ഭുജിത്വാ നാനാകരണം പഞ്ഞാപേതും 'അയം ഫസ്സോ, അയം വേദനാ, അയം സഞ്ഞാ, അയം ചേതനാ, ഇദം വിഞ്ഞാണം, അയം വിതക്കോ, അയം വിചാരോ'''തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ സൂദോ അരസം വാ രസം വാ [യൂസം വാ രസം വാ (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] കരേയ്യ, സോ തത്ഥ ദധിമ്പി പക്ഖിപേയ്യ, ലോണമ്പി പക്ഖിപേയ്യ, സിങ്ഗിവേരമ്പി പക്ഖിപേയ്യ, ജീരകമ്പി പക്ഖിപേയ്യ, മരിചമ്പി പക്ഖിപേയ്യ, അഞ്ഞാനിപി പകാരാനി പക്ഖിപേയ്യ, തമേനം രാജാ ഏവം വദേയ്യ, ‘ദധിസ്സ മേ രസം ആഹര, ലോണസ്സ മേ രസം ആഹര, സിങ്ഗിവേരസ്സ മേ രസം ആഹര, ജീരകസ്സ മേ രസം ആഹര, മരിചസ്സ മേ രസം ആഹര, സബ്ബേസം മേ പക്ഖിത്താനം രസം ആഹരാ’തി. സക്കാ നു ഖോ, മഹാരാജ, തേസം രസാനം ഏകതോഭാവഗതാനം വിനിബ്ഭുജിത്വാ വിനിബ്ഭുജിത്വാ രസം ആഹരിതും അമ്ബിലത്തം വാ ലവണത്തം വാ തിത്തകത്തം വാ കടുകത്തം വാ കസായത്തം വാ മധുരത്തം വാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, സക്കാ തേസം രസാനം ഏകതോഭാവഗതാനം വിനിബ്ഭുജിത്വാ വിനിബ്ഭുജിത്വാ രസം ആഹരിതും അമ്ബിലത്തം വാ ലവണത്തം വാ തിത്തകത്തം വാ കടുകത്തം വാ കസായത്തം വാ മധുരത്തം വാ, അപി ച ഖോ പന സകേന സകേന ലക്ഖണേന ഉപട്ഠഹന്തീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ന സക്കാ ഇമേസം ധമ്മാനം ഏകതോഭാവഗതാനം വിനിബ്ഭുജിത്വാ വിനിബ്ഭുജിത്വാ നാനാകരണം പഞ്ഞാപേതും ‘അയം ഫസ്സോ, അയം വേദനാ, അയം സഞ്ഞാ, അയം ചേതനാ, ഇദം വിഞ്ഞാണം, അയം വിതക്കോ, അയം വിചാരോ’തി, അപി ച ഖോ പന സകേന സകേന ലക്ഖണേന ഉപട്ഠഹന്തീ”തി.

“കല്ലോസി , ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

ഫസ്സാദിവിനിബ്ഭുജനപഞ്ഹോ പഠമോ.

**൨. നാഗസേനപഞ്ഹോ**

൨. ഥേരോ ആഹ “ലോണം, മഹാരാജ, ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യ”ന്തി. “ആമ, ഭന്തേ, ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യ”ന്തി. “സുട്ഠു ഖോ, മഹാരാജ, ജാനാഹീ”തി. “കിം പന, ഭന്തേ, ജിവ്ഹാവിഞ്ഞേയ്യ”ന്തി? “ആമ, മഹാരാജ, ജിവ്ഹാവിഞ്ഞേയ്യ”ന്തി. “കിം പന, ഭന്തേ, സബ്ബം ലോണം ജിവ്ഹായ വിജാനാതീ”തി? “ആമ, മഹാരാജ, സബ്ബം ലോണം ജിവ്ഹായ വിജാനാതി”.

“യദി, ഭന്തേ, സബ്ബം ലോണം ജിവ്ഹായ വിജാനാതി, കിസ്സ പന തം സകടേഹി ബലീബദ്ദാ [ബലിബദ്ദാ (സീ॰ പീ॰)] ആഹരന്തി, നനു ലോണമേവ ആഹരിതബ്ബ”ന്തി? “ന സക്കാ, മഹാരാജ, ലോണമേവ ആഹരിതും ഏകതോഭാവഗതാ ഏതേ ധമ്മാ ഗോചരനാനത്തഗതാ ലോണം ഗരുഭാവോ ചാതി. സക്കാ പന, മഹാരാജ, ലോണം തുലായ തുലയിതു”ന്തി? “ആമ, ഭന്തേ, സക്കാ”തി. “ന സക്കാ, മഹാരാജ, ലോണം തുലായ തുലയിതും, ഗരുഭാവോ തുലായ തുലിയതീ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

നാഗസേനപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

**൩. പഞ്ചായതനകമ്മനിബ്ബത്തപഞ്ഹോ**

൩. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, യാനിമാനി പഞ്ചായതനാനി, കിം നു താനി നാനാകമ്മേഹി നിബ്ബത്താനി, ഉദാഹു ഏകേന കമ്മേനാ”തി? “നാനാകമ്മേഹി, മഹാരാജ, നിബ്ബത്താനി, ന ഏകേന കമ്മേനാ”തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, ഏകസ്മിം ഖേത്തേ നാനാബീജാനി വപ്പേയ്യും , തേസം നാനാബീജാനം നാനാഫലാനി നിബ്ബത്തേയ്യു”ന്തി? “ആമ, ഭന്തേ, നിബ്ബത്തേയ്യു”ന്തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യാനി യാനി പഞ്ചായതനാനി, താനി താനി നാനാകമ്മേഹി നിബ്ബത്താനി, ന ഏകേന കമ്മേനാ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

പഞ്ചായതനകമ്മനിബ്ബത്തപഞ്ഹോ തതിയോ.

### ൪. കമ്മനാനാകരണപഞ്ഹോ

**൪**. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, കേന കാരണേന മനുസ്സാ ന സബ്ബേ സമകാ, അഞ്ഞേ അപ്പായുകാ, അഞ്ഞേ ദീഘായുകാ, അഞ്ഞേ ബഹ്വാബാധാ അഞ്ഞേ അപ്പാബാധാ, അഞ്ഞേ ദുബ്ബണ്ണാ, അഞ്ഞേ വണ്ണവന്തോ, അഞ്ഞേ അപ്പേസക്ഖാ, അഞ്ഞേ മഹേസക്ഖാ, അഞ്ഞേ അപ്പഭോഗാ, അഞ്ഞേ മഹാഭോഗാ, അഞ്ഞേ നീചകുലീനാ, അഞ്ഞേ മഹാകുലീനാ, അഞ്ഞേ ദുപ്പഞ്ഞാ, അഞ്ഞേ പഞ്ഞവന്തോ”തി?

ഥേരോ ആഹ “കിസ്സ പന, മഹാരാജ, രുക്ഖാ ന സബ്ബേ സമകാ, അഞ്ഞേ അമ്ബിലാ, അഞ്ഞേ ലവണാ, അഞ്ഞേ തിത്തകാ, അഞ്ഞേ കടുകാ, അഞ്ഞേ കസാവാ, അഞ്ഞേ മധുരാ”തി? “മഞ്ഞാമി, ഭന്തേ, ബീജാനം നാനാകരണേനാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, കമ്മാനം നാനാകരണേന മനുസ്സാ ന സബ്ബേ സമകാ, അഞ്ഞേ അപ്പായുകാ, അഞ്ഞേ ദീഘായുകാ, അഞ്ഞേ ബഹ്വാബാധാ, അഞ്ഞേ അപ്പാബാധാ, അഞ്ഞേ ദുബ്ബണ്ണാ, അഞ്ഞേ വണ്ണവന്തോ, അഞ്ഞേ അപ്പേസക്ഖാ, അഞ്ഞേ മഹേസക്ഖാ, അഞ്ഞേ അപ്പഭോഗാ, അഞ്ഞേ മഹാഭോഗാ, അഞ്ഞേ നീചകുലീനാ, അഞ്ഞേ മഹാകുലീനാ, അഞ്ഞേ ദുപ്പഞ്ഞാ, അഞ്ഞേ പഞ്ഞവന്തോ. ഭാസിതമ്പേതം മഹാരാജ ഭഗവതാ - ‘കമ്മസ്സകാ, മാണവ, സത്താ കമ്മദായാദാ കമ്മയോനീ കമ്മബന്ധൂ കമ്മപ്പടിസരണാ, കമ്മം സത്തേ വിഭജതി യദിദം ഹീനപ്പണീതതായാ’”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

കമ്മനാനാകരണപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

### ൫. വായാമകരണപഞ്ഹോ

൫. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ ‘കിന്തി ഇമം ദുക്ഖം നിരുജ്ഝേയ്യ, അഞ്ഞഞ്ച ദുക്ഖം നുപ്പജ്ജേയ്യാ’തി . ഏതദത്ഥാ, മഹാരാജ, അമ്ഹാകം പബ്ബജ്ജാ”തി. “കിം പടികച്ചേവ വായമിതേന, നനു സമ്പത്തേ കാലേ വായമിതബ്ബ”ന്തി? ഥേരോ ആഹ “സമ്പത്തേ കാലേ, മഹാരാജ, വായാമോ അകിച്ചകരോ ഭവതി, പടികച്ചേവ വായാമോ കിച്ചകരോ ഭവതീ”തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, യദാ ത്വം പിപാസിതോ ഭവേയ്യാസി, തദാ ത്വം ഉദപാനം ഖണാപേയ്യാസി, തളാകം ഖണാപേയ്യാസി ‘പാനീയം പിവിസ്സാമീ’തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സമ്പത്തേ കാലേ വായാമോ അകിച്ചകരോ ഭവതി, പടികച്ചേവ വായാമോ കിച്ചകരോ ഭവതീ”തി.

“ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, യദാ ത്വം ബുഭുക്ഖിതോ ഭവേയ്യാസി, തദാ ത്വം ഖേത്തം കസാപേയ്യാസി, സാലിം രോപാപേയ്യാസി, ധഞ്ഞം അതിഹരാപേയ്യാസി ‘ഭത്തം ഭുഞ്ജിസ്സാമീ’തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സമ്പത്തേ കാലേ വായാമോ അകിച്ചകരോ ഭവതി, പടികച്ചേവ വായാമോ കിച്ചകരോ ഭവതീതി.

“ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, യദാ തേ സങ്ഗാമോ പച്ചുപട്ഠിതോ ഭവേയ്യ, തദാ ത്വം പരിഖം ഖണാപേയ്യാസി, പാകാരം കാരാപേയ്യാസി, ഗോപുരം കാരാപേയ്യാസി, അട്ടാലകം കാരാപേയ്യാസി, ധഞ്ഞം അതിഹരാപേയ്യാസി, തദാ ത്വം ഹത്ഥിസ്മിം സിക്ഖേയ്യാസി, അസ്സസ്മിം സിക്ഖേയ്യാസി, രഥസ്മിം സിക്ഖേയ്യാസി, ധനുസ്മിം സിക്ഖേയ്യാസി, ഥരുസ്മിം സിക്ഖേയ്യാസീ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സമ്പത്തേ കാലേ വായാമോ അകിച്ചകരോ ഭവതി, പടികച്ചേവ വായാമോ കിച്ചകരോ ഭവതി. ഭാസിതമ്പേതം മഹാരാജ ഭഗവതാ -

“‘പടികച്ചേവ തം കയിരാ, യം ജഞ്ഞാ ഹിതമത്തനോ;
ന സാകടികചിന്തായ, മന്താ ധീരോ പരക്കമേ.

“‘യഥാ സാകടികോ മട്ഠം [നാമ (സീ॰ പീ॰ ക॰) സം॰ നി॰ ൧.൧൦൨], സമം ഹിത്വാ മഹാപഥം;
വിസമം മഗ്ഗമാരുയ്ഹ, അക്ഖച്ഛിന്നോവ ഝായതി.

“‘ഏവം ധമ്മാ അപക്കമ്മ, അധമ്മമനുവത്തിയ;
മന്ദോ മച്ചു മുഖം പത്തോ, അക്ഖച്ഛിന്നോവ ഝായതീ’”തി [സോചതീതി (സബ്ബത്ഥ)].

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

വായാമകരണപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

## ൬. നേരയികഗ്ഗിഉണ്ഹഭാവപഞ്ഹോ

**൬.** രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ ‘പാകതികഅഗ്ഗിതോ നേരയികോ അഗ്ഗി മഹാഭിതാപതരോ ഹോതി, ഖുദ്ദകോപി പാസാണോ പാകതികേ അഗ്ഗിമ്ഹി പക്ഖിത്തോ ദിവസമ്പി പച്ചമാനോ [ധമമാനോ (സീ॰ പീ॰)] ന വിലയം ഗച്ഛതി, കൂടാഗാരമത്തോപി പാസാണോ നേരയികഗ്ഗിമ്ഹി പക്ഖിത്തോ ഖണേന വിലയം ഗച്ഛതീ’തി, ഏതം വചനം ന സദ്ദഹാമി, ഏവഞ്ച പന വദേഥ ‘യേ ച തത്ഥ ഉപ്പന്നാ സത്താ, തേ അനേകാനിപി വസ്സസഹസ്സാനി നിരയേ പച്ചമാനാ ന വിലയം ഗച്ഛന്തീ’തി, തമ്പി വചനം ന സദ്ദഹാമീ”തി.

ഥേരോ ആഹ “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, യാ താ സന്തി മകരിനിയോപി സുസുമാരിനിയോപി കച്ഛപിനിയോപി മോരിനിയോപി കപോതിനിയോപി, കിംനു താ കക്ഖളാനി പാസാണാനി സക്ഖരായോ ച ഖാദന്തീ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, ഖാദന്തീ”തി. “കിം പന താനി താസം കുച്ഛിയം കോട്ഠബ്ഭന്തരഗതാനി വിലയം ഗച്ഛന്തീ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, വിലയം ഗച്ഛന്തീ”തി. “യോ പന താസം കുച്ഛിയം ഗബ്ഭോ, സോപി വിലയം ഗച്ഛതീ”തി? “ന ഹി ഭന്തേ”തി. “കേന കാരണേനാ”തി? “മഞ്ഞാമി, ഭന്തേ, കമ്മാധികതേന ന വിലയം ഗച്ഛതീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, കമ്മാധികതേന നേരയികാ സത്താ അനേകാനിപി വസ്സസഹസ്സാനി

നിരയേ പച്ചമാനാ ന വിലയം ഗച്ഛന്തി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ - ‘സോ ന താവ കാലം കരോതി, യാവ ന തം പാപകമ്മം ബ്യന്തീഹോതീ’’’തി.

‘‘ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ’’തി. ‘‘തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, യാ താ സന്തി സീഹിനിയോപി ബ്യഗ്ഘിനിയോപി ദീപിനിയോപി കുക്കുരിനിയോപി, കിംനു താ കക്ഖളാനി അട്ഠികാനി മംസാനി ഖാദന്തീതി? ‘‘ആമ, ഭന്തേ, ഖാദന്തീ’’തി. ‘‘കിം പന താനി താസം കുച്ഛിയം കോട്ഠബ്ഭന്തരഗതാനി വിലയം ഗച്ഛന്തീ’’തി? ‘‘ആമ, ഭന്തേ, വിലയം ഗച്ഛന്തീ’’തി. ‘‘യോ പന താസം കുച്ഛിയം ഗബ്ഭോ, സോപി വിലയം ഗച്ഛതീ’’തി? ‘‘ന ഹി ഭന്തേ’’തി. ‘‘കേന കാരണേനാ’’തി? ‘‘മഞ്ഞാമി, ഭന്തേ, കമ്മാധികതേന ന വിലയം ഗച്ഛതീ’’തി. ‘‘ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, കമ്മാധികതേന നേരയികാ സത്താ അനേകാനിപി വസ്സസഹസ്സാനി നിരയേ പച്ചമാനാ ന വിലയം ഗച്ഛന്തീ’’തി.

‘‘ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ’’തി. ‘‘തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, യാ താ സന്തി യോനകസുഖുമാലിനിയോപി ഖത്തിയസുഖുമാലിനിയോപി ബ്രാഹ്മണസുഖുമാലിനിയോപി ഗഹപതിസുഖുമാലിനിയോപി, കിംനു താ കക്ഖളാനി ഖജ്ജകാനി മംസാനി ഖാദന്തീ’’തി? ‘‘ആമ, ഭന്തേ, ഖാദന്തീ’’തി. ‘‘കിം പന താനി താസം കുച്ഛിയം കോട്ഠബ്ഭന്തരഗതാനി വിലയം ഗച്ഛന്തീ’’തി? ‘‘ആമ, ഭന്തേ, വിലയം ഗച്ഛന്തീ’’തി. ‘‘യോ പന താസം കുച്ഛിയം ഗബ്ഭോ സോപി വിലയം ഗച്ഛതീ’’തി? ‘‘ന ഹി ഭന്തേ’’തി. ‘‘കേന കാരണേനാ’’തി. ‘‘മഞ്ഞാമി, ഭന്തേ, കമ്മാധികതേന ന വിലയം ഗച്ഛതീ’’തി. ‘‘ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, കമ്മാധികതേന നേരയികാ സത്താ അനേകാനിപി വസ്സസഹസ്സാനി നിരയേ പച്ചമാനാ ന വിലയം ഗച്ഛന്തി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ - ‘‘സോ ന താവ കാലം കരോതി, യാവ ന തം പാപകമ്മം ബ്യന്തീഹോതീ’’തി.

‘‘കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ’’തി.

നേരയികഗ്ഗിഉണ്ഹഭാവപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

### ൭. പഥവിസന്ധാരകപഞ്ഹോ

൭. രാജാ ആഹ ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ ‘അയം മഹാ പഥവീ ഉദകേ പതിട്ഠിതാ, ഉദകം വാതേ പതിട്ഠിതം, വാതോ ആകാസേ പതിട്ഠിതോ’തി, ഏതമ്പി വചനം ന സദ്ദഹാമീ’’തി. ഥേരോ ധമ്മകരകേന [ധമ്മകരണേന (ക॰)] ഉദകം ഗഹേത്വാ രാജാനം മിലിന്ദം സഞ്ഞാപേസി ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, ഇമം ഉദകം വാതേന ആധാരിതം, ഏവം തമ്പി ഉദകം വാതേന ആധാരിത’’ന്തി.

‘‘കല്ലോസി , ഭന്തേ നാഗസേനാ’’തി.

പഥവിസന്ധാരകപഞ്ഹോ സത്തമോ.

### ൮. നിരോധനിബ്ബാനപഞ്ഹോ

൮. രാജാ ആഹ ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, നിരോധോ നിബ്ബാന’’ന്തി? ‘‘ആമ, മഹാരാജ, നിരോധോ നിബ്ബാന’’ന്തി. ‘‘കഥം, ഭന്തേ , നാഗസേന, നിരോധോ നിബ്ബാന’’ന്തി? ‘‘സബ്ബേ ബാലപുഥുജ്ജനാ ഖോ, മഹാരാജ, അജ്ഝത്തികബാഹിരേ ആയതനേ അഭിനന്ദന്തി അഭിവദന്തി അജ്ഝോസായ തിട്ഠന്തി, തേ തേന സോതേന വുയ്ഹന്തി, ന പരിമുച്ചന്തി ജാതിയാ ജരായ മരണേന സോകേന പരിദേവേന ദുക്ഖേഹി ദോമനസ്സേഹി ഉപായാസേഹി ന പരിമുച്ചന്തി ദുക്ഖസ്മാതി വദാമി.

സുതവാ ച ഖോ, മഹാരാജ, അരിയസാവകോ അജ്ഝത്തികബാഹിരേ ആയതനേ നാഭിനന്ദതി നാഭിവദതി നാജ്ഝോസായ തിട്ഠതി, തസ്സ തം അനഭിനന്ദതോ അനഭിവദതോ അനജ്ഝോസായ തിട്ഠതോ തണ്ഹാ നിരുജ്ഝതി, തണ്ഹാനിരോധാ ഉപാദാനനിരോധോ, ഉപാദാനനിരോധാ ഭവനിരോധോ, ഭവനിരോധാ ജാതിനിരോധോ, ജാതിനിരോധാ ജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ നിരുജ്ഝന്തി, ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോ ഹോതി, ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, നിരോധോ നിബ്ബാന''ന്തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

നിരോധനിബ്ബാനപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

**൯. നിബ്ബാനലഭനപഞ്ഹോ**

**൯**. രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേവ ലഭന്തി നിബ്ബാന''ന്തി? ''ന ഖോ, മഹാരാജ, സബ്ബേവ ലഭന്തി നിബ്ബാനം, അപി ച ഖോ, മഹാരാജ, യോ സമ്മാ പടിപന്നോ അഭിഞ്ഞേയ്യേ ധമ്മേ അഭിജാനാതി, പരിഞ്ഞേയ്യേ ധമ്മേ പരിജാനാതി, പഹാതബ്ബേ ധമ്മേ പജഹതി, ഭാവേതബ്ബേ ധമ്മേ ഭാവേതി, സച്ഛികാതബ്ബേ ധമ്മേ സച്ഛികരോതി, സോ ലഭതി നിബ്ബാന''ന്തി.

''കല്ലോസി , ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

നിബ്ബാനലഭനപഞ്ഹോ നവമോ.

**൧൦. നിബ്ബാനസുഖജാനനപഞ്ഹോ**

**൧൦**. രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, യോ ന ലഭതി നിബ്ബാനം, ജാനാതി സോ 'സുഖം നിബ്ബാന'''ന്തി? ''ആമ, മഹാരാജ, യോ ന ലഭതി നിബ്ബാനം, ജാനാതി സോ 'സുഖം നിബ്ബാന'''ന്തി. ''കഥം, ഭന്തേ നാഗസേന, അലഭന്തോ ജാനാതി 'സുഖം നിബ്ബാന'''ന്തി? ''തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, യേസം നച്ഛിന്നാ ഹത്ഥപാദാ , ജാനേയ്യും തേ, മഹാരാജ, 'ദുക്ഖം ഹത്ഥപാദച്ഛേദന'''ന്തി? ''ആമ, ഭന്തേ, ജാനേയ്യു''ന്തി. ''കഥം ജാനേയ്യു''ന്തി? ''അഞ്ഞേസം, ഭന്തേ, ഛിന്നഹത്ഥപാദാനം പരിദേവിതസദ്ദം സുത്വാ ജാനന്തി 'ദുക്ഖം ഹത്ഥപാദച്ഛേദന'''ന്തി . ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേസം ദിട്ഠം നിബ്ബാനം, തേസം സദ്ദം സുത്വാ ജാനാതി 'സുഖം നിബ്ബാന'''ന്തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

നിബ്ബാനസുഖജാനനപഞ്ഹോ ദസമോ.

നിബ്ബാനവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ ദസ പഞ്ഹാ.

**൫. ബുദ്ധവഗ്ഗോ**

**൧. ബുദ്ധസ്സ അത്ഥിനത്ഥിഭാവപഞ്ഹോ**

൧. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ തയാ ദിട്ഠോ”തി? “ന ഹി, മഹാരാജാ”തി. “അഥ തേ ആചരിയേഹി ബുദ്ധോ ദിട്ഠോ”തി? “ന ഹി, മഹാരാജാ”തി. “തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, നത്ഥി ബുദ്ധോ”തി. “കിം പന, മഹാരാജ, ഹിമവതി ഊഹാ നദീ തയാ ദിട്ഠാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “അഥ തേ പിതരാ ഊഹാ നദീ ദിട്ഠാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “തേന ഹി, മഹാരാജ, നത്ഥി ഊഹാ നദീ”തി. “അത്ഥി, ഭന്തേ, കിഞ്ചാപി മയാ ഊഹാ നദീ ന ദിട്ഠാ, പിതരാപി മേ ഊഹാ നദീ ന ദിട്ഠാ, അപി ച അത്ഥി ഊഹാ നദീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, കിഞ്ചാപി മയാ ഭഗവാ ന ദിട്ഠോ, ആചരിയേഹിപി മേ ഭഗവാ ന ദിട്ഠോ, അപി ച അത്ഥി ഭഗവാ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

ബുദ്ധസ്സ അത്ഥിനത്ഥിഭാവപഞ്ഹോ പഠമോ.

### ൨. ബുദ്ധസ്സ അനുത്തരഭാവപഞ്ഹോ

൨. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ അനുത്തരോ”തി? “ആമ, മഹാരാജ, ഭഗവാ അനുത്തരോ”തി. “കഥം, ഭന്തേ നാഗസേന, അദിട്ഠപുബ്ബം ജാനാസി ‘ബുദ്ധോ അനുത്തരോ’”തി? “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, യേഹി അദിട്ഠപുബ്ബോ മഹാസമുദ്ദോ, ജാനേയ്യും തേ, മഹാരാജ, മഹന്തോ ഖോ മഹാസമുദ്ദോ ഗമ്ഭീരോ അപ്പമേയ്യോ ദുപ്പരിയോഗാഹോ, യത്ഥിമാ പഞ്ച മഹാനദിയോ സതതം സമിതം അപ്പേന്തി, സേയ്യഥിദം, ഗങ്ഗാ യമുനാ അചിരവതീ സരഭൂ മഹീ, നേവ തസ്സ ഊനത്തം വാ പൂരത്തം വാ പഞ്ഞായതീ”തി ? “ആമ, ഭന്തേ, ജാനേയ്യു”ന്തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സാവകേ മഹന്തേ പരിനിബ്ബുതേ പസ്സിത്വാ ജാനാമി ‘ഭഗവാ അനുത്തരോ’”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

ബുദ്ധസ്സ അനുത്തരഭാവപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

### ൩. ബുദ്ധസ്സ അനുത്തരഭാവജാനനപഞ്ഹോ

൩. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, സക്കാ ജാനിതും ‘ബുദ്ധോ അനുത്തരോ’”തി? “ആമ, മഹാരാജ, സക്കാ ജാനിതും ‘ഭഗവാ അനുത്തരോ’”തി. “കഥം, ഭന്തേ നാഗസേന, സക്കാ ജാനിതും ‘ബുദ്ധോ അനുത്തരോ’”തി. “ഭൂതപുബ്ബം, മഹാരാജ, തിസ്സത്ഥേരോ നാമ ലേഖാചരിയോ അഹോസി, ബഹൂനി വസ്സാനി അബ്ഭതീതാനി കാലങ്കതസ്സ കഥം സോ ഞായതീ”തി. “ലേഖേന ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ ധമ്മം പസ്സതി, സോ ഭഗവന്തം പസ്സതി, ധമ്മോ ഹി, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേസിതോ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

ബുദ്ധസ്സ അനുത്തരഭാവജാനനപഞ്ഹോ തതിയോ.

### ൪. ധമ്മദിട്ഠപഞ്ഹോ

൪. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, ധമ്മോ തയാ ദിട്ഠോ”തി. “ബുദ്ധനേത്തിയാ ഖോ, മഹാരാജ, ബുദ്ധപഞ്ഞത്തിയാ യാവജീവം സാവകേഹി വത്തിതബ്ബ”ന്തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

ധമ്മദിട്ഠപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. അസങ്കമനപടിസന്ദഹനപഞ്ഹോ**

**൫.** രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, ന ച സങ്കമതി പടിസന്ദഹതി ചാ”തി? “ആമ, മഹാരാജ, ന ച സങ്കമതി പടിസന്ദഹതി ചാ”തി. “കഥം, ഭന്തേ നാഗസേന, ന ച സങ്കമതി പടിസന്ദഹതി ച, ഓപമ്മം കരോഹീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ പദീപതോ പദീപം പദീപേയ്യ, കിംനു ഖോ സോ, മഹാരാജ, പദീപോ പദീപമ്ഹാ സങ്കന്തോ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ന ച സങ്കമതി പടിസന്ദഹതി ചാ”തി.

“ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “അഭിജാനാസി നു, ത്വം മഹാരാജ, ദഹരകോ സന്തോ സിലോകാചരിയസ്സ സന്തികേ കിഞ്ചി സിലോകം ഗഹിത”ന്തി? “ആമ, ഭന്തേ”തി . “കിംനു ഖോ, മഹാരാജ, സോ സിലോകോ ആചരിയമ്ഹാ സങ്കന്തോ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ന ച സങ്കമതി പടിസന്ദഹതി ചാതി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

അസങ്കമനപടിസന്ദഹനപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. വേദഗൂപഞ്ഹോ**

**൬.** രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, വേദഗൂ ഉപലബ്ഭതീ”തി? ഥേരോ ആഹ “പരമത്ഥേന ഖോ, മഹാരാജ, വേദഗൂ നുപലബ്ഭതീ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

വേദഗൂപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

**൭. അഞ്ഞകായസങ്കമനപഞ്ഹോ**

**൭.** രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, അത്ഥി കോചി സത്തോ യോ ഇമമ്ഹാ കായാ അഞ്ഞം കായം സങ്കമതീ”തി? “ന ഹി, മഹാരാജാ”തി. “യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഇമമ്ഹാ കായാ അഞ്ഞം കായം സങ്കമന്തോ നത്ഥി, നനു മുത്തോ ഭവിസ്സതി പാപകേഹി കമ്മേഹീ”തി? “ആമ, മഹാരാജ, യദി ന പടിസന്ദഹേയ്യ, മുത്തോ ഭവിസ്സതി പാപകേഹി കമ്മേഹീതി, യസ്മാ ച ഖോ, മഹാരാജ, പടിസന്ദഹതി, തസ്മാ ന പരിമുത്തോ പാപകേഹി കമ്മേഹീ”തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ അഞ്ഞതരസ്സ പുരിസസ്സ അമ്ബം അവഹരേയ്യ, കിം സോ ദണ്ഡപ്പത്തോ ഭവേയ്യാ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, ദണ്ഡപ്പത്തോ ഭവേയ്യാ”തി. “ന ഖോ സോ, മഹാരാജ, താനി അമ്ബാനി അവഹരി, യാനി തേന രോപിതാനി, കസ്മാ ദണ്ഡപ്പത്തോ ഭവേയ്യാ”തി? “താനി, ഭന്തേ, അമ്ബാനി നിസ്സായ ജാതാനി, തസ്മാ ദണ്ഡപ്പത്തോ ഭവേയ്യാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇമിനാ നാമരൂപേന കമ്മം കരോതി സോഭനം വാ അസോഭനം വാ, തേന കമ്മേന അഞ്ഞം നാമരൂപം പടിസന്ദഹതി, തസ്മാ ന പരിമുത്തോ പാപകേഹി കമ്മേഹീ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

അഞ്ഞകായസങ്കമനപഞ്ഹോ സത്തമോ.

### ൮. കമ്മഫലഅത്ഥിഭാവപഞ്ഹോ

**൮**. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, ഇമിനാ നാമരൂപേന കമ്മം കതം കുസലം വാ അകുസലം വാ, കുഹിം താനി കമ്മാനി തിട്ഠന്തീ”തി? “അനുബന്ധേയ്യും ഖോ, മഹാരാജ, താനി കമ്മാനി ഛായാവ അനപായിനീ”തി [അനുപായിനീതി (ക॰)]. “സക്കാ പന, ഭന്തേ, താനി കമ്മാനി ദസ്സേതും ‘ഇധ വാ ഇധ വാ താനി കമ്മാനി തിട്ഠന്തീ’”തി? “ന സക്കാ, മഹാരാജ, താനി കമ്മാനി ദസ്സേതും ‘ഇധ വാ ഇധ വാ താനി കമ്മാനി തിട്ഠന്തീ’”തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, യാനിമാനി രുക്ഖാനി അനിബ്ബത്തഫലാനി, സക്കാ തേസം ഫലാനി ദസ്സേതും ‘ഇധ വാ ഇധ വാ താനി ഫലാനി തിട്ഠന്തീ’”തി. “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അബ്ബോച്ഛിന്നായ സന്തതിയാ ന സക്കാ താനി കമ്മാനി ദസ്സേതും ‘ഇധ വാ ഇധ വാ താനി കമ്മാനി തിട്ഠന്തീ’തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

കമ്മഫലഅത്ഥിഭാവപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

### ൯. ഉപ്പജ്ജതിജാനനപഞ്ഹോ

**൯**. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, യോ ഉപ്പജ്ജതി, ജാനാതി സോ ‘ഉപ്പജ്ജിസ്സാമീ’”തി? “ആമ, മഹാരാജ, യോ ഉപ്പജ്ജതി ജാനാതി സോ ‘ഉപ്പജ്ജിസ്സാമീ’”തി. “ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, കസ്സകോ ഗഹപതികോ ബീജാനി പഥവിയം നിക്ഖിപിത്വാ സമ്മാ ദേവേ വസ്സന്തേ ജാനാതി ‘ധഞ്ഞം നിബ്ബത്തിസ്സതീ’”തി? “ആമ, ഭന്തേ, ജാനേയ്യാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ ഉപ്പജ്ജതി, ജാനാതി സോ ‘ഉപ്പജ്ജിസ്സാമീ’”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

ഉപ്പജ്ജതിജാനനപഞ്ഹോ നവമോ.

### ൧൦. ബുദ്ധനിദസ്സനപഞ്ഹോ

**൧൦**. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ അത്ഥീ”തി? “ആമ, മഹാരാജ, ഭഗവാ അത്ഥീ”തി. “സക്കാ പന, ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ നിദസ്സേതും ഇധവാ ഇധവാ”തി? “പരിനിബ്ബുതോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ, ന സക്കാ ഭഗവാ നിദസ്സേതും ‘ഇധ വാ ഇധ വാ’”തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, മഹതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധസ്സ ജലമാനസ്സ യാ അച്ചി അത്ഥങ്ഗതാ, സക്കാ സാ അച്ചി ദസ്സേതും ‘ഇധ വാ ഇധ വാ’”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, നിരുദ്ധാ സാ അച്ചി അപ്പഞ്ഞത്തിം ഗതാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതോ അത്ഥങ്ഗതോ, ന സക്കാ ഭഗവാ നിദസ്സേതും ‘ഇധ

വാ ഇധ വാ’ തി, ധമ്മകായേന പന ഖോ, മഹാരാജ, സക്കാ ഭഗവാ നിദസ്സേതും. ധമ്മോ ഹി, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേസിതോ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

ബുദ്ധനിദസ്സനപഞ്ഹോ ദസമോ.

ബുദ്ധവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ ദസ പഞ്ഹാ.

**൬. സതിവഗ്ഗോ**

**൧. കായപിയായനപഞ്ഹോ**

൧. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, പിയോ പബ്ബജിതാനം കായോ”തി? “ന ഖോ, മഹാരാജ, പിയോ പബ്ബജിതാനം കായോ”തി. “അഥ കിസ്സ നു ഖോ, ഭന്തേ, കേലായഥ മമായഥാ”തി? “കിം പന തേ, മഹാരാജ, കദാചി കരഹചി സങ്ഗാമഗതസ്സ കണ്ഡപ്പഹാരോ ഹോതീ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, ഹോതീ”തി. “കിംനു ഖോ , മഹാരാജ, സോ വണോ ആലേപേന ച ആലിമ്പീയതി തേലേന ച മക്ഖീയതി സുഖുമേന ച ചോളപട്ടേന പലിവേഠീയതീ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, ആലേപേന ച ആലിമ്പീയതി തേലേന ച മക്ഖീയതി സുഖുമേന ച ചോളപട്ടേന പലിവേഠീയതീ”തി. “കിംനു ഖോ, മഹാരാജ, പിയോ തേ വണോ, തേന ആലേപേന ച ആലിമ്പീയതി തേലേന ച മക്ഖീയതി സുഖുമേന ച ചോളപട്ടേന പലിവേഠീയതീ”തി? “ന മേ, ഭന്തേ, പിയോ വണോ, അപി ച മംസസ്സ രുഹനത്ഥായ ആലേപേന ച ആലിമ്പീയതി തേലേന ച മക്ഖീയതി സുഖുമേന ച ചോളപട്ടേന പലിവേഠീയതീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അപ്പിയോ പബ്ബജിതാനം കായോ, അഥ ച പബ്ബജിതാ അനജ്ഝോസിതാ കായം പരിഹരന്തി ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായ. അപി ച ഖോ, മഹാരാജ, വണൂപമോ കായോ വുത്തോ ഭഗവതാ, തേന പബ്ബജിതാ വണമിവ കായം പരിഹരന്തി അനജ്ഝോസിതാ. ഭാസിതമ്പേതം മഹാരാജ ഭഗവതാ -

“‘അല്ലചമ്മപടിച്ഛന്നോ, നവദ്വാരോ മഹാവണോ;
സമന്തതോ പഗ്ഘരതി, അസുചിപൂതിഗന്ധിയോ’”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

കായപിയായനപഞ്ഹോ പഠമോ.

**൨. സബ്ബഞ്ഞുഭാവപഞ്ഹോ**

൨. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ സബ്ബഞ്ഞൂ സബ്ബദസ്സാവീ”തി? “ആമ, മഹാരാജ, ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞൂ സബ്ബദസ്സാവീ”തി. “അഥ കിസ്സ നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, സാവകാനം അനുപുബ്ബേന സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേസീ”തി? “അത്ഥി പന തേ മഹാരാജ, കോചി വേജ്ജോ, യോ ഇമിസ്സം പഥവിയം സബ്ബഭേസജ്ജാനി ജാനാതീ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, അത്ഥീ”തി. “കിംനു ഖോ, മഹാരാജ, സോ വേജ്ജോ ഗിലാനകം സമ്പത്തേ കാലേ ഭേസജ്ജം പായേതി, ഉദാഹു അസമ്പത്തേ കാലേ”തി? “സമ്പത്തേ കാലേ, ഭന്തേ, ഗിലാനകം ഭേസജ്ജം പായേതി, നോ അസമ്പത്തേ കാലേ”തി? “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞൂ സബ്ബദസ്സാവീ ന

അസമ്പത്തേ കാലേ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞാപേതി, സമ്പത്തേ കാലേ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞാപേതി യാവജീവം അനതിക്കമനീയ''ന്തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

സബ്ബഞ്ഞുഭാവപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

## ൩. മഹാപുരിസലക്ഖണപഞ്ഹോ

**൩.** രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ അസീതിയാ ച അനുബ്യഞ്ജനേഹി പരിരഞ്ജിതോ സുവണ്ണവണ്ണോ കഞ്ചനസന്നിഭത്തചോ ബ്യാമപ്പഭോ''തി? ''ആമ, മഹാരാജ, ഭഗവാ ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ അസീതിയാ ച അനുബ്യഞ്ജനേഹി പരിരഞ്ജിതോ സുവണ്ണവണ്ണോ കഞ്ചനസന്നിഭത്തചോ ബ്യാമപ്പഭോ''തി.

''കിം പനസ്സ, ഭന്തേ, മാതാപിതരോപി ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതാ അസീതിയാ ച അനുബ്യഞ്ജനേഹി പരിരഞ്ജിതാ സുവണ്ണവണ്ണാ കഞ്ചനസന്നിഭത്തചാ ബ്യാമപ്പഭാ''തി? ''നോ ചസ്സ, മഹാരാജ, മാതാപിതരോ ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതാ അസീതിയാ ച അനുബ്യഞ്ജനേഹി പരിരഞ്ജിതാ സുവണ്ണവണ്ണാ കഞ്ചനസന്നിഭത്തചാ ബ്യാമപ്പഭാ''തി.

''ഏവം സന്തേ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, ന ഉപ്പജ്ജതി ബുദ്ധോ ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ അസീതിയാ ച അനുബ്യഞ്ജനേഹി പരിരഞ്ജിതോ സുവണ്ണവണ്ണോ കഞ്ചനസന്നിഭത്തചോ ബ്യാമപ്പഭോതി, അപി ച മാതുസദിസോ വാ പുത്തോ ഹോതി മാതുപക്ഖോ വാ, പിതുസദിസോ വാ പുത്തോ ഹോതി പിതുപക്ഖോ വാ''തി. ഥേരോ ആഹ ''അത്ഥി പന, മഹാരാജ, കിഞ്ചി പദുമം സതപത്ത''ന്തി? ''ആമ, ഭന്തേ, അത്ഥീ''തി. ''തസ്സ പന കുഹിം സമ്ഭവോ''തി? ''കദ്ദമേ ജായതി ഉദകേ ആസീയതീ''തി . ''കിംനു ഖോ, മഹാരാജ, പദുമം കദ്ദമേന സദിസം വണ്ണേന വാ ഗന്ധേന വാ രസേന വാ''തി? ''ന ഹി, ഭന്തേ''തി. ''അഥ ഉദകേന വാ ഗന്ധേന വാ രസേന വാ''തി? ''ന ഹി, ഭന്തേ''തി. ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ അസീതിയാ ച അനുബ്യഞ്ജനേഹി പരിരഞ്ജിതോ സുവണ്ണവണ്ണോ കഞ്ചനസന്നിഭത്തചോ ബ്യാമപ്പഭോ, നോ ചസ്സ മാതാപിതരോ ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതാ അസീതിയാ ച അനുബ്യഞ്ജനേഹി പരിരഞ്ജിതാ സുവണ്ണവണ്ണാ കഞ്ചനസന്നിഭത്തചാ ബ്യാമപ്പഭാ''തി.

''കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

മഹാപുരിസലക്ഖണപഞ്ഹോ തതിയോ.

## ൪. ഭഗവതോ ബ്രഹ്മചാരിപഞ്ഹോ

**൪.** രാജാ ആഹ ''ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ ബ്രഹ്മചാരീ''തി? ''ആമ, മഹാരാജ, ഭഗവാ ബ്രഹ്മചാരീ''തി. ''തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ ബ്രഹ്മുനോ സിസ്സോ''തി? ''അത്ഥി പന തേ, മഹാരാജ, ഹത്ഥിപാമോക്ഖോ''തി? ''അത്ഥി , ഭന്തേ''തി. ''കിംനു ഖോ, മഹാരാജ, സോ ഹത്ഥീ കദാചി കരഹചി കോഞ്ചനാദം

നദതീതി? ‘‘ആമ, ഭന്തേ, നദതീ’’തി ‘‘തേന ഹി, മഹാരാജ, സോ ഹത്ഥീ കോഞ്ചസകുണസ്സ സിസ്സോ’’തി? ‘‘ന ഹി, ഭന്തേ’’തി. ‘‘കിം പന, മഹാരാജ, ബ്രഹ്മാ സബുദ്ധികോ അബുദ്ധികോ’’തി? ‘‘സബുദ്ധികോ, ഭന്തേ’’തി. ‘‘തേന ഹി, മഹാരാജ, ബ്രഹ്മാ ഭഗവതോ സിസ്സോ’’തി.

‘‘കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ’’തി.

ഭഗവതോ ബ്രഹ്മചാരിപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. ഭഗവതോ ഉപസമ്പദാപഞ്ഹോ**

൫. രാജാ ആഹ ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ഉപസമ്പദാ സുന്ദരാ’’തി? ‘‘ആമ, മഹാരാജ, ഉപസമ്പദാ സുന്ദരാ’’തി. ‘‘അത്ഥി പന, ഭന്തേ, ബുദ്ധസ്സ ഉപസമ്പദാ, ഉദാഹു നത്ഥീ’’തി? ‘‘ഉപസമ്പന്നോ ഖോ, മഹാരാജ , ഭഗവാ ബോധിരുക്ഖമൂലേ സഹ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന, നത്ഥി ഭഗവതോ ഉപസമ്പദാ അഞ്ഞേഹി ദിന്നാ, യഥാ സാവകാനം, മഹാരാജ, ഭഗവാ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേതി യാവജീവം അനതിക്കമനീയ’’ന്തി.

‘‘കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ’’തി.

ഭഗവതോ ഉപസമ്പദാപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. അസ്സുഭേസജ്ജാഭേസജ്ജപഞ്ഹോ**

൬. രാജാ ആഹ ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, യോ ച മാതരി മതായ രോദതി, യോ ച ധമ്മപേമേന രോദതി, ഉഭിന്നം തേസം രോദന്താനം കസ്സ അസ്സു ഭേസജ്ജം, കസ്സ ന ഭേസജ്ജ’’ന്തി? ‘‘ഏകസ്സ ഖോ, മഹാരാജ, അസ്സു രാഗദോസമോഹേഹി സമലം ഉണ്ഹം, ഏകസ്സ പീതിസോമനസ്സേന വിമലം സീതലം. യം ഖോ, മഹാരാജ, സീതലം, തം ഭേസജ്ജം, യം ഉണ്ഹം, തം ന ഭേസജ്ജ’’ന്തി.

‘‘കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ’’തി.

അസ്സുഭേസജ്ജാഭേസജ്ജപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

**൭. സരാഗവീതരാഗനാനാകരണപഞ്ഹോ**

൭. രാജാ ആഹ ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, കിം നാനാകരണം സരാഗസ്സ ച വീതരാഗസ്സ ചാ’’തി? ‘‘ഏകോ ഖോ, മഹാരാജ, അജ്ഝോസിതോ, ഏകോ അനജ്ഝോസിതോ’’തി. ‘‘കിം ഏതം, ഭന്തേ, അജ്ഝോസിതോ അനജ്ഝോസിതോ നാമാ’’തി? ‘‘ഏകോ ഖോ, മഹാരാജ, അത്ഥികോ, ഏകോ അനത്ഥികോ’’തി. ‘‘പസ്സാമഹം, ഭന്തേ, ഏവരൂപം യോ ച സരാഗോ, യോ ച വീതരാഗോ, സബ്ബോപേസോ സോഭനം യേവ ഇച്ഛതി ഖാദനീയം വാ ഭോജനീയം വാ, ന കോചി പാപകം ഇച്ഛതീ’’തി. ‘‘അവീതരാഗോ ഖോ, മഹാരാജ, രസപടിസംവേദീ ച രസരാഗപടിസംവേദീ ച ഭോജനം ഭുഞ്ജതി, വീതരാഗോ പന രസപടിസംവേദീ ഭോജനം ഭുഞ്ജതി, നോ ച ഖോ രസരാഗപടിസംവേദീ’’തി.

‘‘കല്ലോസി , ഭന്തേ നാഗസേനാ’’തി.

സരാഗവീതരാഗനാനാകരണപഞ്ഹോ സത്തമോ.

### ൮. പഞ്ഞാപതിട്ഠാനപഞ്ഹോ

**൮**. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഞാ കുഹിം പടിവസതീ"തി? "ന കത്ഥചി മഹാരാജാ"തി. "തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, നത്ഥി പഞ്ഞാ"തി. "വാതോ, മഹാരാജ, കുഹിം പടിവസതീ"തി? "ന കത്ഥചി ഭന്തേ"തി. "തേന ഹി, മഹാരാജ, നത്ഥി വാതോ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

പഞ്ഞാപതിട്ഠാനപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

### ൯. സംസാരപഞ്ഹോ

**൯**. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, യം പനേതം ബ്രൂസി 'സംസാരോ'തി, കതമോ സോ സംസാരോ"തി? "ഇധ, മഹാരാജ, ജാതോ ഇധേവ മരതി, ഇധ മതോ അഞ്ഞത്ര ഉപ്പജ്ജതി, തഹിം ജാതോ തഹിം യേവ മരതി, തഹിം മതോ അഞ്ഞത്ര ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, സംസാരോ ഹോതീ"തി. "ഓപമ്മം കരോഹീ"തി. "യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ പക്കം അമ്ബം ഖാദിത്വാ അട്ഠിം രോപേയ്യ, തതോ മഹന്തോ അമ്ബരുക്ഖോ നിബ്ബത്തിത്വാ ഫലാനി ദദേയ്യ, അഥ സോ പുരിസോ തതോപി പക്കം അമ്ബം ഖാദിത്വാ അട്ഠിം രോപേയ്യ, തതോപി മഹന്തോ അമ്ബരുക്ഖോ നിബ്ബത്തിത്വാ ഫലാനി ദദേയ്യ, ഏവമേതേസം രുക്ഖാനം കോടി ന പഞ്ഞായതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇധ ജാതോ ഇധേവ മരതി, ഇധ മതോ അഞ്ഞത്ര ഉപ്പജ്ജതി, തഹിം ജാതോ തഹിം യേവ മരതി, തഹിം മതോ അഞ്ഞത്ര ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, സംസാരോ ഹോതീ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

സംസാരപഞ്ഹോ നവമോ.

### ൧൦. ചിരകതസരണപഞ്ഹോ

**൧൦**. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, കേന അതീതം ചിരകതം സരതീ"തി? "സതിയാ, മഹാരാജാ"തി. "നനു, ഭന്തേ നാഗസേന, ചിത്തേന സരതി നോ സതിയാ"തി? "അഭിജാനാസി നു, ത്വം മഹാരാജ, കിഞ്ചിദേവ കരണീയം കത്വാ പമുട്ഠ"ന്തി? "ആമ ഭന്തേ"തി. "കിം നു ഖോ, ത്വം മഹാരാജ, തസ്മിം സമയേ അചിത്തകോ അഹോസീ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, സതി തസ്മിം സമയേ നാഹോസീ"തി. "അഥ കസ്മാ, ത്വം മഹാരാജ, ഏവമാഹ 'ചിത്തേന സരതി, നോ സതിയാ'"തി?

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

ചിരകതസരണപഞ്ഹോ ദസമോ.

### ൧൧. അഭിജാനന്തസതിപഞ്ഹോ

**൧൧**. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബാ സതി അഭിജാനന്തീ ഉപ്പജ്ജതി , ഉദാഹു കടുമികാവ സതീ"തി? "അഭിജാനന്തീപി, മഹാരാജ, കടുമികാപി സതീ"തി. "ഏവഞ്ഹി ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബാ സതി അഭിജാനന്തീ, നത്ഥി കടുമികാ

സതീ’’തി? ‘‘യദി നത്ഥി, മഹാരാജ, കടുമികാ സതി, നത്ഥി കിഞ്ചി സിപ്പികാനം കമ്മായതനേഹി വാ സിപ്പായതനേഹി വാ വിജ്ജാട്ഠാനേഹി വാ കരണീയം, നിരത്ഥകാ ആചരിയാ, യസ്മാ ച ഖോ, മഹാരാജ, അത്ഥി കടുമികാ സതി, തസ്മാ അത്ഥി കമ്മായതനേഹി വാ സിപ്പായതനേഹി വാ വിജ്ജാട്ഠാനേഹി വാ കരണീയം, അത്ഥോ ച ആചരിയേഹീ’’തി.

‘‘കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ’’തി.

അഭിജാനന്തസതിപഞ്ഹോ ഏകാദസമോ.

സതിവഗ്ഗോ ഛട്ഠോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ ഏകാദസ പഞ്ഹാ.

**൭. അരൂപധമ്മവവത്ഥനവഗ്ഗോ**

**൧. സതിഉപ്പജ്ജനപഞ്ഹോ**

൧. രാജാ ആഹ ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, കതിഹാകാരേഹി സതി ഉപ്പജ്ജതീ’’തി? ‘‘സത്തരസഹാകാരേഹി, മഹാരാജ, സതി ഉപ്പജ്ജതീ’’തി. ‘‘കതമേഹി സത്തരസഹാകാരേഹീ’’തി? ‘‘അഭിജാനതോപി, മഹാരാജ, സതി ഉപ്പജ്ജതി, കടുമികായപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, ഓളാരികവിഞ്ഞാണതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, ഹിതവിഞ്ഞാണതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, അഹിതവിഞ്ഞാണതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, സഭാഗനിമിത്തതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, വിസഭാഗനിമിത്തതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, കഥാഭിഞ്ഞാണതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, ലക്ഖണതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, സാരണതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, മുദ്ദാതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, ഗണനാതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, ധാരണതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, ഭാവനതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, പോത്ഥകനിബന്ധനതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, ഉപനിക്ഖേപതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതി, അനുഭൂതതോപി സതി ഉപ്പജ്ജതീതി.

‘‘കഥം അഭിജാനതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? യഥാ, മഹാരാജ, ആയസ്മാ ച ആനന്ദോ ഖുജ്ജുത്തരാ ച ഉപാസികാ, യേ വാ പന അഞ്ഞേപി കേചി ജാതിസ്സരാ ജാതിം സരന്തി, ഏവം അഭിജാനതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

‘‘കഥം കടുമികായ സതി ഉപ്പജ്ജതി? യോ പകതിയാ മുട്ഠസ്സതികോ, പരേ ച തം സരാപനത്ഥം നിബന്ധന്തി, ഏവം കടുമികായ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

‘‘കഥം ഓളാരികവിഞ്ഞാണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? യദാ രജ്ജേ വാ അഭിസിത്തോ ഹോതി, സോതാപത്തിഫലം വാ പത്തോ ഹോതി, ഏവം ഓളാരികവിഞ്ഞാണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

‘‘കഥം ഹിതവിഞ്ഞാണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? യമ്ഹി സുഖാപിതോ, ‘അമുകസ്മിം ഏവം സുഖാപിതോ’തി സരതി, ഏവം ഹിതവിഞ്ഞാണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

‘‘കഥം അഹിതവിഞ്ഞാണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? യമ്ഹി ദുക്ഖാപിതോ, ‘അമുകസ്മിം ഏവം ദുക്ഖാപിതോ’തി സരതി, ഏവം അഹിതവിഞ്ഞാണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

“കഥം സഭാഗനിമിത്തതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? സദിസം പുഗ്ഗലം ദിസ്വാ മാതരം വാ പിതരം വാ ഭാതരം വാ ഭഗിനിം വാ സരതി, ഓട്ഠം വാ ഗോണം വാ ഗദ്രഭം വാ ദിസ്വാ അഞ്ഞം താദിസം ഓട്ഠം വാ ഗോണം വാ ഗദ്രഭം വാ സരതി, ഏവം സഭാഗനിമിത്തതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

“കഥം വിസഭാഗനിമത്തതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? അസുകസ്സ നാമ വണ്ണോ ഏദിസോ, സദ്ദോ ഏദിസോ, ഗന്ധോ ഏദിസോ, രസോ ഏദിസോ, ഫോട്ഠബ്ബോ ഏദിസോതി സരതി, ഏവമ്പി വിസഭാഗനിമിത്തതോപി ംസതി ഉപ്പജ്ജതി.

“കഥം കഥാഭിഞ്ഞാണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? യോ പകതിയാ മുട്ഠസ്സതികോ ഹോതി, തം പരേ സരാപേന്തി, തേന സോ സരതി, ഏവം കഥാഭിഞ്ഞാണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

“കഥം ലക്ഖണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? യോ പകതിയാ ബലീബദ്ദാനം അങ്ഗേന ജാനാതി, ലക്ഖണേന ജാനാതി, ഏവം ലക്ഖണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

“കഥം സാരണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? യോ പകതിയാ മുട്ഠസ്സതികോ ഹോതി, യോ തം ‘സരാഹി ഭോ, സരാഹി ഭോ’തി പുനപ്പുനം സരാപേതി, ഏവം സാരണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

“കഥം മുദ്ദാതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? ലിപിയാ സിക്ഖിതത്താ ജാനാതി ‘ഇമസ്സ അക്ഖരസ്സ അനന്തരം ഇമം അക്ഖരം കാതബ്ബ’ന്തി ഏവം മുദ്ദാതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

“കഥം ഗണനാതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? ഗണനായ സിക്ഖിതത്താ ഗണകാ ബഹുമ്പി ഗണേന്തി, ഏവം ഗണനാതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

“കഥം ധാരണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? ധാരണായ സിക്ഖിതത്താ ധാരണകാ ബഹുമ്പി ധാരേന്തി , ഏവം ധാരണതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

“കഥം ഭാവനാതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? ഇധ ഭിക്ഖു അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതി, സേയ്യഥീദം, ഏകമ്പി ജാതിം ദ്വേപി ജാതിയോ…പേ॰… ഇതി സാകാരം സഉദ്ദേസം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതി, ഏവം ഭാവനാതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

“കഥം പോത്ഥകനിബന്ധനതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? രാജാനോ അനുസാസനിയം അസ്സരന്താ [അനുസ്സരന്താ (സബ്ബത്ഥ)] ഏതം പോത്ഥകം ആഹരഥാതി, തേന പോത്ഥകേന അനുസ്സരന്തി, ഏവം പോത്ഥകനിബന്ധനതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

“കഥം ഉപനിക്ഖേപതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? ഉപനിക്ഖിത്തം ഭണ്ഡം ദിസ്വാ സരതി, ഏവം ഉപനിക്ഖേപതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി.

“കഥം അനുഭൂതതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി? ദിട്ഠത്താ രൂപം സരതി, സുതത്താ സദ്ദം സരതി, ഘായിതത്താ ഗന്ധം സരതി, സായിതത്താ രസം സരതി, ഫുട്ഠത്താ ഫോട്ഠബ്ബം സരതി, വിഞ്ഞാതത്താ ധമ്മം സരതി, ഏവം അനുഭൂതതോ സതി ഉപ്പജ്ജതി. ഇമേഹി ഖോ, മഹാരാജ, സത്തരസഹാകാരേഹി സതി ഉപ്പജ്ജതീ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

സതിഉപ്പജ്ജനപഞ്ഹോ പഠമോ.

## ൨. ബുദ്ധഗുണസതിപടിലാഭപഞ്ഹോ

൨. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഏവം ഭണഥ 'യോ വസ്സസതം അകുസലം കരേയ്യ, മരണകാലേ ച ഏകം ബുദ്ധഗുണം സതിം പടിലഭേയ്യ, സോ ദേവേസു ഉപ്പജ്ജേയ്യാ'തി ഏതം ന സദ്ദഹാമി, ഏവഞ്ച പന വദേഥ 'ഏകേന പാണാതിപാതേന നിരയേ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ'തി ഏതമ്പി ന സദ്ദഹാമീ"തി.

"തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, ഖുദ്ദകോപി പാസാണോ വിനാ നാവായ ഉദകേ ഉപ്പിലവേയ്യാ"തി . "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, വാഹസതമ്പി പാസാണാനം നാവായ ആരോപിതം ഉദകേ ഉപ്പിലവേയ്യാ"തി? "ആമ, ഭന്തേ"തി. "യഥാ, മഹാരാജ, നാവാ, ഏവം കുസലാനി കമ്മാനി ദട്ഠബ്ബാനീ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

ബുദ്ധഗുണസതിപടിലാഭപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

## ൩. ദുക്ഖപ്പഹാനവായമപഞ്ഹോ

൩. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, കിം തുമ്ഹേ അതീതസ്സ ദുക്ഖസ്സ പഹാനായ വായമഥാ"തി? "ന ഹി, മഹാരാജാ"തി. "കിം പന, ഭന്തേ, അനാഗതസ്സ ദുക്ഖസ്സ പഹാനായ വായമഥാ"തി? "ന ഹി, മഹാരാജാ"തി. "കിം പന പച്ചുപ്പന്നസ്സ ദുക്ഖസ്സ പഹാനായ വായമഥാ"തി? "ന ഹി, മഹാരാജാ"തി. "യദി തുമ്ഹേ ന അതീതസ്സ ദുക്ഖസ്സ പഹാനായ വായമഥ, ന അനാഗതസ്സ ദുക്ഖസ്സ പഹാനായ വായമഥ, ന പച്ചുപ്പന്നസ്സ ദുക്ഖസ്സ പഹാനായ വായമഥ, അഥ കിമത്ഥായ വായമഥാ"തി. ഥേരോ ആഹ 'കിന്തി, മഹാരാജ, ഇദഞ്ച ദുക്ഖം നിരുജ്ഝേയ്യ, അഞ്ഞഞ്ച ദുക്ഖം നുപ്പജ്ജേയ്യാ'തി ഏതദത്ഥായ വായമാമാ"തി.

"അത്ഥി പന തേ, ഭന്തേ നാഗസേന, അനാഗതം ദുക്ഖ"ന്തി? "നത്ഥി [കഥാ॰ ൮൭൮, ൮൭൯ പസ്സിതബ്ബം], മഹാരാജാ"തി "തുമ്ഹേ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, അതിപണ്ഡിതാ, യേ തുമ്ഹേ അസന്താനം അനാഗതാനം ദുക്ഖാനം പഹാനായ വായമഥാ"തി? "അത്ഥി പന തേ, മഹാരാജ, കേചി പടിരാജാനോ പച്ചത്ഥികാ പച്ചാമിത്താ പച്ചുപട്ഠിതാ ഹോന്തീ"തി? "ആമ, ഭന്തേ, അത്ഥീ"തി. "കിംനു ഖോ, മഹാരാജ, തദാ തുമ്ഹേ പരിഖം ഖണാപേയ്യാഥ, പാകാരം ചിനാപേയ്യാഥ ഗോപുരം കാരാപേയ്യാഥ, അട്ടാലകം കാരാപേയ്യാഥ, ധഞ്ഞം അതിഹരാപേയ്യാഥാ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, പടികച്ചേവ തം പടിയത്തം ഹോതീ"തി. "കിം തുമ്ഹേ, മഹാരാജ, തദാ ഹത്ഥിസ്മിം സിക്ഖേയ്യാഥ, അസ്സസ്മിം സിക്ഖേയ്യാഥ, രഥസ്മിം സിക്ഖേയ്യാഥ, ധനുസ്മിം സിക്ഖേയ്യാഥ, ഥരുസ്മിം സിക്ഖേയ്യാഥാ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, പടികച്ചേവ തം സിക്ഖിതം ഹോതീ"തി. "കിസ്സത്ഥായാ"തി? "അനാഗതാനം, ഭന്തേ, ഭയാനം പടിബാഹനത്ഥായാ"തി. "കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, അത്ഥി അനാഗതം ഭയ"ന്തി? "നത്ഥി, ഭന്തേ"തി . "തുമ്ഹേ ച ഖോ, മഹാരാജ, അതിപണ്ഡിതാ, യേ തുമ്ഹേ അസന്താനം അനാഗതാനം ഭയാനം പടിബാഹനത്ഥായ പടിയാദേഥാ"തി.

"ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീതി. "തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, യദാ ത്വം പിപാസിതോ ഭവേയ്യാസി, തദാ ത്വം ഉദപാനം ഖണാപേയ്യാസി, പോക്ഖരണിം ഖണാപേയ്യാസി, തളാകം ഖണാപേയ്യാസി 'പാനീയം പിവിസ്സാമീ'"തി? "ന ഹി,

ഭന്തേ, പടികച്ചേവ തം പടിയത്തം ഹോതീ"തി. "കിസ്സത്ഥായാ"തി? "അനാഗതാനം, ഭന്തേ, പിപാസാനം പടിബാഹനത്ഥായ പടിയത്തം ഹോതീ"തി. "അത്ഥി പന, മഹാരാജ, അനാഗതാ പിപാസാ"തി? "നത്ഥി, ഭന്തേ"തി. "തുമ്ഹേ ഖോ, മഹാരാജ, അതിപണ്ഡിതാ , യേ തുമ്ഹേ അസന്താനം അനാഗതാനം പിപാസാനം പടിബാഹനത്ഥായ തം പടിയാദേഥാ"തി.

"ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ"തി. "തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, യദാ ത്വം ബുഭുക്ഖിതോ ഭവേയ്യാസി, തദാ ത്വം ഖേത്തം കസാപേയ്യാസി, സാലിം വപാപേയ്യാസി 'ഭത്തം ഭുഞ്ജിസ്സാമീ'"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, പടികച്ചേവ തം പടിയത്തം ഹോതീ"തി. "കിസ്സത്ഥായാ"തി. "അനാഗതാനം, ഭന്തേ, ബുഭുക്ഖാനം പടിബാഹനത്ഥായാ"തി. "അത്ഥി പന, മഹാരാജ, അനാഗതാ ബുഭുക്ഖാ"തി? "നത്ഥി, ഭന്തേ"തി. "തുമ്ഹേ ഖോ, മഹാരാജ, അതിപണ്ഡിതാ, യേ തുമ്ഹേ അസന്താനം അനാഗതാനം ബുഭുക്ഖാനം പടിബാഹനത്ഥായ പടിയാദേഥാ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

ദുക്ഖപ്പഹാനവായമപഞ്ഹോ തതിയോ.

**൪. ബ്രഹ്മലോകപഞ്ഹോ**

**൪.** രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, കീവദൂരോ ഇതോ ബ്രഹ്മലോകോ"തി? "ദൂരോ ഖോ, മഹാരാജ, ഇതോ ബ്രഹ്മലോകോ കൂടാഗാരമത്താ സിലാ തമ്ഹാ പതിതാ അഹോരത്തേന അട്ഠചത്താലീസയോജനസഹസ്സാനി ഭസ്സമാനാ ചതൂഹി മാസേഹി പഥവിയം പതിട്ഠഹേയ്യാ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഏവം ഭണഥ 'സേയ്യഥാപി ബലവാ പുരിസോ സമിഞ്ജിതം വാ ബാഹം പസാരേയ്യ , പസാരിതം വാ ബാഹം സമിഞ്ജേയ്യ, ഏവമേവ ഇദ്ധിമാ ഭിക്ഖു ചേതോവസിപ്പത്തോ ജമ്ബുദീപേ അന്തരഹിതോ ബ്രഹ്മലോകേ പാതുഭവേയ്യാ'തി ഏതം വചനം ന സദ്ദഹാമി, ഏവം അതിസീഘം താവ ബഹൂനി യോജനസതാനി ഗച്ഛിസ്സതീ"തി.

ഥേരോ ആഹ "കുഹിം പന, മഹാരാജ, തവ ജാതഭൂമീ"തി? "അത്ഥി, ഭന്തേ, അലസന്ദോ നാമ ദീപോ, തത്ഥാഹം ജാതോ"തി. "കീവ ദൂരോ, മഹാരാജ, ഇതോ അലസന്ദോ ഹോതീ"തി? "ദ്വിമത്താനി, ഭന്തേ, യോജനസതാനീ"തി. "അഭിജാനാസി നു ത്വം, മഹാരാജ, തത്ഥ കിഞ്ചിദേവ കരണീയം കരിത്വാ സരിതാ"തി? "ആമ, ഭന്തേ, സരാമീ"തി. "ലഹും ഖോ ത്വം, മഹാരാജ, ഗതോസി ദ്വിമത്താനി യോജനസതാനീ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

ബ്രഹ്മലോകപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. ദ്വിന്നം ലോകുപ്പന്നാനം സമകഭാവപഞ്ഹോ**

**൫.** രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, യോ ഇധ കാലങ്കതോ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, യോ ച ഇധ കാലങ്കതോ കസ്മീരേ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, കോ ചിരതരം കോ സീഘതര"ന്തി? "സമകം, മഹാരാജാ"തി.

“ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “കുഹിം പന, മഹാരാജ, തവ ജാതനഗര”ന്തി? “അത്ഥി, ഭന്തേ, കലസിഗാമോ നാമ, തത്ഥാഹം ജാതോ”തി. “കീവ ദൂരോ, മഹാരാജ, ഇതോ കലസിഗാമോ ഹോതീ”തി. “ദ്വിമത്താനി, ഭന്തേ, യോജനസതാനീ”തി. “കീവ ദൂരം, മഹാരാജ, ഇതോ കസ്മീരം ഹോതീ”തി? “ദ്വാദസ, ഭന്തേ, യോജനാനീ”തി. “ഇങ്ഘ, ത്വം മഹാരാജ, കലസിഗാമം ചിന്തേഹീ”തി. “ചിന്തിതോ, ഭന്തേ”തി. “ഇങ്ഘ, ത്വം മഹാരാജ, കസ്മീരം ചിന്തേഹീ”തി. “ചിന്തിതം ഭന്തേ”തി. “കതമം നു ഖോ, മഹാരാജ, ചിരേന ചിന്തിതം, കതമം സീഘതര”ന്തി? “സമകം ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ ഇധ കാലങ്കതോ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, യോ ച ഇധ കാലങ്കതോ കസ്മീരേ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, സമകം യേവ ഉപ്പജ്ജന്തീ”തി.

“ഭിയ്യോ ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, ദ്വേ സകുണാ ആകാസേന ഗച്ഛേയ്യും , തേസു ഏകോ ഉച്ചേ രുക്ഖേ നിസീദേയ്യ, ഏകോ നീചേ രുക്ഖേ നിസീദേയ്യ, തേസം സമകം പതിട്ഠിതാനം കതമസ്സ ഛായാ പഠമതരം പഥവിയം പതിട്ഠഹേയ്യ, കതമസ്സ ഛായാ ചിരേന പഥവിയം പതിട്ഠഹേയ്യാ”തി? “സമകം, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ ഇധ കാലങ്കതോ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, യോ ച ഇധ കാലങ്കതോ കസ്മീരേ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, സമകം യേവ ഉപ്പജ്ജന്തീ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

ദ്വിന്നം ലോകുപ്പന്നാനം സമകഭാവപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. ബോജ്ഝങ്ഗപഞ്ഹോ**

൬. രാജാ ആഹ “കതി നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, ബോജ്ഝങ്ഗാ”തി? “സത്ത ഖോ, മഹാരാജ, ബോജ്ഝങ്ഗാ”തി. “കതിഹി പന, ഭന്തേ, ബോജ്ഝങ്ഗേഹി ബുജ്ഝതീ”തി? “ഏകേന ഖോ, മഹാരാജ, ബോജ്ഝങ്ഗേന ബുജ്ഝതി ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗേനാ”തി. “അഥ കിസ്സ നു ഖോ, ഭന്തേ, വുച്ചന്തി ‘സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ’”തി? “തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, അസി കോസിയാ പക്ഖിത്തോ അഗ്ഗഹിതോ ഹത്ഥേന ഉസ്സഹതി ഛേജ്ജം ഛിന്ദിതു”ന്തി. “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗേന വിനാ ഛഹി ബോജ്ഝങ്ഗേഹി ന ബുജ്ഝതീ”തി.

“കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ”തി.

ബോജ്ഝങ്ഗപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

**൭. പാപപുഞ്ഞാനം അപ്പാനപ്പഭാവപഞ്ഹോ**

൭. രാജാ ആഹ “ഭന്തേ നാഗസേന, കതരം നു ഖോ ബഹുതരം പുഞ്ഞം വാ അപുഞ്ഞം വാ”തി? “പുഞ്ഞം ഖോ, മഹാരാജ , ബഹുതരം, അപുഞ്ഞം ഥോക”ന്തി. “കേന കാരണേനാ”തി? “അപുഞ്ഞം ഖോ, മഹാരാജ, കരോന്തോ വിപ്പടിസാരീ ഹോതി ‘പാപകമ്മം മയാ കത’ന്തി, തേന പാപം ന വഡ്ഢതി. പുഞ്ഞം ഖോ, മഹാരാജ, കരോന്തോ അവിപ്പടിസാരീ ഹോതി, അവിപ്പടിസാരിനോ പാമോജ്ജം ജായതി, പമുദിതസ്സ പീതി ജായതി, പീതിമനസ്സ കായോ പസ്സമ്ഭതി, പസ്സദ്ധകായോ സുഖം വേദേതി, സുഖിനോ ചിത്തം സമാധിയതി, സമാഹിതോ യഥാഭൂതം പജാനാതി, തേന കാരണേന പുഞ്ഞം

വഡ്ഢതി. പുരിസോ ഖോ, മഹാരാജ, ഛിന്നഹത്ഥപാദോ ഭഗവതോ ഏകം ഉപ്പലഹത്ഥം ദത്വാ ഏകനവുതികപ്പാനി വിനിപാതം ന ഗച്ഛിസ്സതി. ഇമിനാപി, മഹാരാജ, കാരണേന ഭണാമി 'പുഞ്ഞം ബഹുതരം, അപുഞ്ഞം ഥോക'''ന്തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

പാപപുഞ്ഞാനം അപ്പാനപ്പഭാവപഞ്ഹോ സത്തമോ.

**൮. ജാനന്താജാനന്തപാപകരണപഞ്ഹോ**

**൮.** രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, യോ ജാനന്തോ പാപകമ്മം കരോതി, യോ അജാനന്തോ പാപകമ്മം കരോതി, കസ്സ ബഹുതരം അപുഞ്ഞ''ന്തി? ഥേരോ ആഹ "യോ ഖോ, മഹാരാജ, അജാനന്തോ പാപകമ്മം കരോതി, തസ്സ ബഹുതരം അപുഞ്ഞ''ന്തി. "തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, യോ അമ്ഹാകം രാജപുത്തോ വാ രാജമഹാമത്തോ വാ അജാനന്തോ പാപകമ്മം കരോതി, തം മയം ദിഗുണം ദണ്ഡേമാ''തി? "തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, തത്തം അയോഗുളം ആദിത്തം സമ്പജ്ജലിതം സജോതിഭൂതം ഏകോ ജാനന്തോ ഗണ്ഹേയ്യ, ഏകോ അജാനന്തോ ഗണ്ഹേയ്യ, കതമോ [കസ്സ (കം॰)] ബലവതരം ഡയ്ഹേയ്യാ''തി. "യോ ഖോ, ഭന്തേ, അജാനന്തോ ഗണ്ഹേയ്യ, സോ [തസ്സ (പീ॰ കം॰)] ബലവതരം ഡയ്ഹേയ്യാ''തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ അജാനന്തോ പാപകമ്മം കരോതി, തസ്സ ബഹുതരം അപുഞ്ഞ''ന്തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

ജാനന്താജാനന്തപാപകരണപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

**൯. ഉത്തരകുരുകാദിഗമനപഞ്ഹോ**

**൯.** രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, അത്ഥി കോചി, യോ ഇമിനാ സരീരേന ഉത്തരകുരും വാ ഗച്ഛേയ്യ, ബ്രഹ്മലോകം വാ, അഞ്ഞം വാ പന ദീപ''ന്തി? "അത്ഥി, മഹാരാജ, യോ ഇമിനാ ചാതുമ്മഹാഭൂതികേന കായേന ഉത്തരകുരും വാ ഗച്ഛേയ്യ, ബ്രഹ്മലോകം വാ, അഞ്ഞം വാ പന ദീപ''ന്തി.

"കഥം, ഭന്തേ നാഗസേന, ഇമിനാ ചാതുമ്മഹാഭൂതികേന കായേന ഉത്തരകുരും വാ ഗച്ഛേയ്യ, ബ്രഹ്മലോകം വാ, അഞ്ഞം വാ പന ദീപ''ന്തി? "അഭിജാനാസി നു, ത്വം മഹാരാജ, ഇമിസ്സാ പഥവിയാ വിദത്ഥിം വാ രതനം വാ ലങ്ഘിതാ''തി? "ആമ, ഭന്തേ, അഭിജാനാമി 'അഹം, ഭന്തേ നാഗസേന, അട്ഠപി രതനിയോ ലങ്ഘേമീ'''തി. "കഥം, ത്വം മഹാരാജ, അട്ഠപി രതനിയോ ലങ്ഘേസീ''തി? "അഹഞ്ഹി, ഭന്തേ, ചിത്തം ഉപ്പാദേമി 'ഏത്ഥ നിപതിസ്സാമീ'തി സഹ ചിത്തുപ്പാദേന കായോ മേ ലഹുകോ ഹോതീ''തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇദ്ധിമാ ഭിക്ഖു ചേതോവസിപ്പത്തോ കായം ചിത്തേ സമാരോപേത്വാ ചിത്തവസേന വേഹാസം ഗച്ഛതീ''തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ''തി.

ഉത്തരകുരുകാദിഗമനപഞ്ഹോ നവമോ.

**൧൦. ദീഘട്ഠിപഞ്ഹോ**

൧൦. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഏവം ഭണഥ 'അട്ഠികാനി ദീഘാനി യോജനസതികാനിപീ'തി, രുക്ഖോപി താവ നത്ഥി യോജനസതികോ, കുതോ പന അട്ഠികാനി ദീഘാനി യോജനസതികാനി ഭവിസ്സന്തീ"തി?

"തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, സുതം തേ 'മഹാസമുദ്ദേ പഞ്ചയോജനസതികാപി മച്ഛാ അത്ഥീ'"തി? "ആമ, ഭന്തേ, സുത"ന്തി. "നനു മഹാരാജ, പഞ്ചയോജനസതികസ്സ മച്ഛസ്സ അട്ഠികാനി ദീഘാനി ഭവിസ്സന്തി യോജനസതികാനിപീ"തി?

"കല്ലോസി , ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

ദീഘട്ഠിപഞ്ഹോ ദസമോ.

## ൧൧. അസ്സാസപസ്സാസനിരോധപഞ്ഹോ

൧൧. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഏവം ഭണഥ 'സക്കാ അസ്സാസപസ്സാസേ നിരോധേതു'"ന്തി? "ആമ, മഹാരാജ, സക്കാ അസ്സാസപസ്സാസേ നിരോധേതു"ന്തി. "കഥം, ഭന്തേ നാഗസേന, സക്കാ അസ്സാസപസ്സാസേ നിരോധേതു"ന്തി. "തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, സുതപുബ്ബോ തേ കോചി കാകച്ഛമാനോ"തി. "ആമ, ഭന്തേ, സുതപുബ്ബോ"തി. "കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, സോ സദ്ദോ കായേ നമിതേ വിരമേയ്യാ"തി. "ആമ, ഭന്തേ, വിരമേയ്യാ"തി. "സോ ഹി നാമ, മഹാരാജ, സദ്ദോ അഭാവിതകായസ്സ അഭാവിതസീലസ്സ അഭാവിതചിത്തസ്സ അഭാവിതപഞ്ഞസ്സ കായേ നമിതേ വിരമിസ്സതി, കിം പന ഭാവിതകായസ്സ ഭാവിതസീലസ്സ ഭാവിതചിത്തസ്സ ഭാവിതപഞ്ഞസ്സ ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപന്നസ്സ അസ്സാസപസ്സാസാ ന നിരുജ്ഝിസ്സന്തീ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

അസ്സാസപസ്സാസനിരോധപഞ്ഹോ ഏകാദസമോ.

## ൧൨. സമുദ്ദപഞ്ഹോ

൧൨. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, 'സമുദ്ദോ സമുദ്ദോ'തി വുച്ചതി, കേന കാരണേന ഉദകം 'സമുദ്ദോ'തി വുച്ചതീ"തി? ഥേരോ ആഹ "യത്തകം, മഹാരാജ, ഉദകം, തത്തകം ലോണം. യത്തകം ലോണം, തത്തകം ഉദകം. തസ്മാ 'സമുദ്ദോ'തി വുച്ചതീ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

സമുദ്ദപഞ്ഹോ ദ്വാദസമോ.

## ൧൩. സമുദ്ദഏകരസപഞ്ഹോ

൧൩. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, കേന കാരണേന സമുദ്ദോ ഏകരസോ ലോണരസോ"തി? "ചിരസണ്ഠിതത്താ ഖോ, മഹാരാജ, ഉദകസ്സ സമുദ്ദോ ഏകരസോ ലോണരസോ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

സമുദ്ദഏകരസപഞ്ഹോ തേരസമോ.

## ൧ർ. സുഖുമപഞ്ഹോ

**൧ർ**. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, സക്കാ സബ്ബം സുഖുമം ഛിന്ദിതു"ന്തി? "ആമ, മഹാരാജ, സക്കാ സബ്ബം സുഖുമം ഛിന്ദിതു"ന്തി. "കിം പന, ഭന്തേ, സബ്ബം സുഖുമ"ന്തി? "ധമ്മോ ഖോ, മഹാരാജ, സബ്ബസുഖുമോ, ന ഖോ, മഹാരാജ, ധമ്മാ സബ്ബേ സുഖുമാ, 'സുഖുമ'ന്തി വാ 'ഥൂല'ന്തി വാ ധമ്മാനമേതമധിവചനം. യം കിഞ്ചി ഛിന്ദിതബ്ബം, സബ്ബം തം പഞ്ഞായ ഛിന്ദതി, നത്ഥി ദുതിയം പഞ്ഞായ ഛേദന"ന്തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

സുഖുമപഞ്ഹോ ചുദ്ദസമോ.

## ൧൫. വിഞ്ഞാണനാനത്ഥപഞ്ഹോ

**൧൫**. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, 'വിഞ്ഞാണ'ന്തി വാ 'പഞ്ഞാ'തി വാ 'ഭൂതസ്മിം ജീവോ'തി വാ ഇമേ ധമ്മാ നാനത്ഥാ ചേവ നാനാബ്യഞ്ജനാ ച, ഉദാഹു ഏകത്ഥാ ബ്യഞ്ജനമേവ നാന"ന്തി ? "വിജാനനലക്ഖണം, മഹാരാജ, വിഞ്ഞാണം, പജാനനലക്ഖണാ പഞ്ഞാ, ഭൂതസ്മിം ജീവോ നുപലബ്ഭതീ"തി. "യദി ജീവോ നുപലബ്ഭതി, അഥ കോ ചരഹി ചക്ഖുനാ രൂപം പസ്സതി, സോതേന സദ്ദം സുണാതി, ഘാനേന ഗന്ധം ഘായതി, ജിവ്ഹായ രസം സായതി, കായേന ഫോട്ഠബ്ബം ഫുസതി, മനസാ ധമ്മം വിജാനാതീ"തി? ഥേരോ ആഹ "യദി ജീവോ ചക്ഖുനാ രൂപം പസ്സതി...പേ॰... മനസാ ധമ്മം വിജാനാതി, സോ ജീവോ ചക്ഖുദ്വാരേസു ഉപ്പാടിതേസു മഹന്തേന ആകാസേന ബഹിമുഖോ സുട്ഠുതരം രൂപം പസ്സേയ്യ, സോതേസു ഉപ്പാടിതേസു, ഘാനേ ഉപ്പാടിതേ, ജിവ്ഹായ ഉപ്പാടിതായ, കായേ ഉപ്പാടിതേ മഹന്തേന ആകാസേന സുട്ഠുതരം സദ്ദം സുണേയ്യ, ഗന്ധം ഘായേയ്യ, രസം സായേയ്യ, ഫോട്ഠബ്ബം ഫുസേയ്യാ"തി? "ന ഹി , ഭന്തേ"തി. "തേന ഹി, മഹാരാജ, ഭൂതസ്മിം ജീവോ നുപലബ്ഭതീ"തി.

"കല്ലോസി, ഭന്തേ നാഗസേനാ"തി.

വിഞ്ഞാണനാനത്ഥപഞ്ഹോ പന്നരസമോ.

## ൧൬. അരൂപധമ്മവവത്ഥാനദുക്കരപഞ്ഹോ

**൧൬**. രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, ദുക്കരം നു ഖോ ഭഗവതാ കത"ന്തി? ഥേരോ ആഹ "ദുക്കരം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ കത"ന്തി. "കിം പന, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ദുക്കരം കത"ന്തി. "ദുക്കരം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ കതം ഇമേസം അരൂപീനം ചിത്തചേതസികാനം ധമ്മാനം ഏകാരമ്മണേ വത്തമാനാനം വവത്ഥാനം അക്ഖാതം 'അയം ഫസ്സോ, അയം വേദനാ, അയം സഞ്ഞാ, അയം ചേതനാ, ഇദം ചിത്ത'"ന്തി.

"ഓപമ്മം കരോഹീ"തി. "യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ നാവായ മഹാസമുദ്ദം അജ്ഝോഗാഹേത്വാ ഹത്ഥപുടേന ഉദകം ഗഹേത്വാ ജിവ്ഹായ സായിത്വാ ജാനേയ്യ നു ഖോ, മഹാരാജ, സോ പുരിസോ "ഇദം ഗങ്ഗായ ഉദകം, ഇദം യമുനായ ഉദകം, ഇദം അചിരവതിയാ ഉദകം, ഇദം സരഭുയാ ഉദകം, ഇദം മഹിയാ ഉദക'"ന്തി? "ദുക്കരം, ഭന്തേ, ജാനിതു"ന്തി. "ഇതോ ദുക്കരതരം ഖോ,

മഹാരാജ, ഭഗവതാ കതം ഇമേസം അരൂപീനം ചിത്തചേതസികാനം ധമ്മാനം ഏകാരമ്മണേ വത്തമാനാനം വവത്ഥാനം അക്ഖാതം 'അയം ഫസ്സോ, അയം വേദനാ, അയം സഞ്ഞാ, അയം ചേതനാ, ഇദം ചിത്ത'"ന്തി. "സുട്ഠു, ഭന്തേ"തി രാജാ അബ്ഭാനുമോദീതി.

അരൂപധമ്മവവത്ഥാനദുക്കരപഞ്ഹോ സോളസമോ.

അരൂപധമ്മവവത്ഥാനവഗ്ഗോ സത്തമോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ സോളസ പഞ്ഹാ.

**മിലിന്ദപഞ്ഹപുച്ഛാവിസജ്ജനാ**

ഥേരോ ആഹ "ജാനാസി ഖോ, മഹാരാജ, സമ്പതി കാ വേലാ"തി? "ആമ, ഭന്തേ, ജാനാമി 'സമ്പതി പഠമോ യാമോ അതിക്കന്തോ, മജ്ഝിമോ യാമോ പവത്തതി, ഉക്കാ പദീപീയന്തി, ചത്താരി പടാകാനി ആണത്താനി ഗമിസ്സന്തി ഭണ്ഡതോ രാജദേയ്യാനീ'"തി.

യോനകാ ഏവമാഹംസു "കല്ലോസി, മഹാരാജ, പണ്ഡിതോ ഥേരോ"തി. "ആമ, ഭണേ, പണ്ഡിതോ ഥേരോ, ഏദിസോ ആചരിയോ ഭവേയ്യ മാദിസോ ച അന്തേവാസീ, നചിരസ്സേവ പണ്ഡിതോ ധമ്മം ആജാനേയ്യാ"തി. തസ്സ പഞ്ഹവേയ്യാകരണേന തുട്ഠോ രാജാ ഥേരം നാഗസേനം സതസഹസ്സഗ്ഘനകേന കമ്ബലേന അച്ഛാദേത്വാ "ഭന്തേ നാഗസേന, അജ്ജതഗ്ഗേ തേ അട്ഠസതം ഭത്തം പഞ്ഞപേമി, യം കിഞ്ചി അന്തേപുരേ കപ്പിയം, തേന ച പവാരേമീ"തി ആഹ. അലം മഹാരാജ ജീവാമീ"തി. "ജാനാമി, ഭന്തേ നാഗസേന, ജീവസി, അപി ച അത്താനഞ്ച രക്ഖ, മമഞ്ച രക്ഖാഹീ"തി. "കഥം അത്താനം രക്ഖസി, 'നാഗസേനോ മിലിന്ദം രാജാനം പസാദേതി, ന ച കിഞ്ചി അലഭീ'തി പരാപവാദോ [പരപ്പവാദോ (ക॰)] ആഗച്ഛേയ്യാതി, ഏവം അത്താനം രക്ഖ. കഥം മമം രക്ഖസി, 'മിലിന്ദോ രാജാ പസന്നോ പസന്നാകാരം ന കരോതീ'തി പരാപവാദോ ആഗച്ഛേയ്യാതി, ഏവം മമം രക്ഖാഹീ"തി. "തഥാ ഹോതു, മഹാരാജാ"തി. "സേയ്യഥാപി, ഭന്തേ, സീഹോ മിഗരാജാ സുവണ്ണപഞ്ജരേ പക്ഖിത്തോപി ബഹിമുഖോ യേവ ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ അഹം, ഭന്തേ, കിഞ്ചാപി അഗാരം അജ്ഝാവസാമി ബഹിമുഖോ യേവ പന അച്ഛാമി. സചേ അഹം, ഭന്തേ, അഗാരസ്മാ അനാഗാരിയം പബ്ബജേയ്യം, ന ചിരം ജീവേയ്യം, ബഹൂ മേ പച്ചത്ഥികാ"തി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ പഞ്ഹം വിസജ്ജേത്വാ ഉട്ഠായാസനാ സങ്ഘാരാമം അഗമാസി. അചിരപക്കന്തേ ച ആയസ്മന്തേ നാഗസേനേ മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ ഏതദഹോസി "കിം മയാ പുച്ഛിതം, കിം ഭദന്തേന നാഗസേനേന വിസജ്ജിത"ന്തി? അഥ ഖോ മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ ഏതദഹോസി "സബ്ബം മയാ സുപുച്ഛിതം, സബ്ബം ഭദന്തേന നാഗസേനേന സുവിസജ്ജിത"ന്തി. ആയസ്മതോപി നാഗസേനസ്സ സങ്ഘാരാമഗതസ്സ ഏതദഹോസി "കിം മിലിന്ദേന രഞ്ഞാ പുച്ഛിതം, കിം മയാ വിസജ്ജിത"ന്തി. അഥ ഖോ ആയസ്മതോ നാഗസേനസ്സ ഏതദഹോസി "സബ്ബം മിലിന്ദേന രഞ്ഞാ സുപുച്ഛിതം, സബ്ബം മയാ സുവിസജ്ജിത"ന്തി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ നാഗസേനോ തസ്സാ രത്തിയാ അച്ചയേന പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ യേന മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ

നിവേസനം തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദി. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി, ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച -

"മാ ഖോ ഭദന്തസ്സ ഏവം അഹോസി 'നാഗസേനോ മയാ പഞ്ഹം പുച്ഛിതോ'തി തേനേവ സോമനസ്സേന തം രത്താവസേസം വീതിനാമേസീതി ന തേ ഏവം ദട്ഠബ്ബം. തസ്സ മയ്ഹം, ഭന്തേ, തം രത്താവസേസം ഏതദഹോസി 'കിം മയാ പുച്ഛിതം, കിം ഭദന്തേന വിസജ്ജിത'ന്തി, 'സബ്ബം മയാ സുപുച്ഛിതം, സബ്ബം ഭദന്തേന സുവിസജ്ജിത'"ന്തി.

ഥേരോപി ഏവമാഹ - "മാ ഖോ മഹാരാജസ്സ ഏവം അഹോസി 'മിലിന്ദസ്സ രഞ്ഞോ മയാ പഞ്ഹോ വിസജ്ജിതോ'തി തേനേവ സോമനസ്സേന തം രത്താവസേസം വീതിനാമേസീതി ന തേ ഏവം ദട്ഠബ്ബം. തസ്സ മയ്ഹം, മഹാരാജ, തം രത്താവസേസം ഏതദഹോസി 'കിം മിലിന്ദേന രഞ്ഞാ പുച്ഛിതം, കിം മയാ വിസജ്ജിത'ന്തി, 'സബ്ബം മിലിന്ദേന രഞ്ഞാ സുപുച്ഛിതം, സബ്ബം മയാ സുവിസജ്ജിത'"ന്തി ഇതിഹ തേ മഹാനാഗാ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ സുഭാസിതം സമനുമോദിംസൂതി.

മിലിന്ദപഞ്ഹപുച്ഛാവിസജ്ജനാ നിട്ഠിതാ.

**മേണ്ഡകപഞ്ഹാരമ്ഭകഥാ**

**അട്ഠമന്തപരിവജ്ജനീയട്ഠാനാനി**

ഭസ്സപ്പവാദോ [ഭസ്സപ്പവേദീ (സീ॰ പീ॰)] വേതണ്ഡീ, അതിബുദ്ധി വിചക്ഖണോ;
മിലിന്ദോ ഞാണഭേദായ, നാഗസേനമുപാഗമി.

വസന്തോ തസ്സ ഛായായ, പരിപുച്ഛം പുനപ്പുനം;
പഭിന്നബുദ്ധി ഹുത്വാന, സോപി ആസി തിപേടകോ.

നവങ്ഗം അനുമജ്ജന്തോ, രത്തിഭാഗേ രഹോഗതോ;
അദ്ദക്ഖി മേണ്ഡകേ പഞ്ഹേ, ദുന്നിവേഠേ സനിഗ്ഗഹേ.

"പരിയായഭാസിതം അത്ഥി, അത്ഥി സന്ധായഭാസിതം;
സഭാവഭാസിതം അത്ഥി, ധമ്മരാജസ്സ സാസനേ.

"തേസമത്ഥം അവിഞ്ഞായ, മേണ്ഡകേ ജിനഭാസിതേ;
അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, വിഗ്ഗഹോ തത്ഥ ഹേസ്സതി.

"ഹന്ദ കഥിം പസാദേത്വാ, ഛേജ്ജാപേസ്സാമി മേണ്ഡകേ;
തസ്സ നിദ്ദിട്ഠമഗ്ഗേന, നിദ്ദിസിസ്സന്ത്യനാഗതേ"തി.

അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ പഭാതായ രത്തിയാ ഉദ്ധസ്തേ [ഉട്ഠിതേ (സ്യാ॰), ഉഗ്ഗതേ (സീ॰ പീ॰)] അരുണേ സീസം ന്ഹത്വാ സിരസി അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ അനുസ്സരിത്വാ അട്ഠ വത്തപദാനി സമാദിയി "ഇതോ മേ അനാഗതാനി സത്ത ദിവസാനി അട്ഠ ഗുണേ സമാദിയിത്വാ തപോ ചരിതബ്ബോ ഭവിസ്സതി , സോഹം ചിണ്ണതപോ സമാനോ ആചരിയം

ആരാധേത്വാ മേണ്ഡകേ പഞ്ഹേ പുച്ഛിസ്സാമീ”തി. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ പകതിദുസ്സയുഗം അപനേത്വാ ആഭരണാനി ച ഓമുഞ്ചിത്വാ കാസാവം നിവാസേത്വാ മുണ്ഡകപടിസീസകം സീസേ പടിമുഞ്ചിത്വാ മുനിഭാവമുപഗന്ത്വാ അട്ഠ ഗുണേ സമാദിയി “ഇമം സത്താഹം മയാ ന രാജത്ഥോ അനുസാസിതബ്ബോ, ന രാഗൂപസഞ്ഹിതം ചിത്തം ഉപ്പാദേതബ്ബം, ന ദോസൂപസഞ്ഹിതം ചിത്തം ഉപ്പാദേതബ്ബം, ന മോഹൂപസഞ്ഹിതം ചിത്തം ഉപ്പാദേതബ്ബം, ദാസകമ്മകരപോരിസേ ജനേപി നിവാതവുത്തിനാ ഭവിതബ്ബം, കായികം വാചസികം അനുരക്ഖിതബ്ബം, ഛപി ആയതനാനി നിരവസേസതോ അനുരക്ഖിതബ്ബാനി, മേത്താഭാവനായ മാനസം പക്ഖിപിതബ്ബ”ന്തി. ഇമേ അട്ഠ ഗുണേ സമാദിയിത്വാ തേസ്വേവ അട്ഠസു ഗുണേസു മാനസം പതിട്ഠപേത്വാ ബഹി അനിക്ഖമിത്വാ സത്താഹം വീതിനാമേത്വാ അട്ഠമേ ദിവസേ പഭാതായ രത്തിയാ പഗേവ പാതരാസം കത്വാ ഓക്ഖിത്തചക്ഖു മിതഭാണീ സുസണ്ഠിതേന ഇരിയാപഥേന അവിക്ഖിത്തേന ചിത്തേന ഹട്ഠേന ഉദഗ്ഗേന വിപ്പസന്നേന ഥേരം നാഗസേനം ഉപസങ്കമിത്വാ ഥേരസ്സ പാദേ സിരസാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം ഠിതോ ഇദമവോച -

“അത്ഥി മേ, ഭന്തേ നാഗസേന, കോചി അത്ഥോ തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം മന്തയിതബ്ബോ, ന തത്ഥ അഞ്ഞോ കോചി തതിയോ ഇച്ഛിതബ്ബോ, സുഞ്ഞേ ഓകാസേ പവിവിത്തേ അരഞ്ഞേ അട്ഠങ്ഗുപാഗതേ സമണസാരുപ്പേ. തത്ഥ സോ പഞ്ഹോ പുച്ഛിതബ്ബോ ഭവിസ്സതി, തത്ഥ മേ ഗുയ്ഹം ന കാതബ്ബം ന രഹസ്സകം, അരഹാമഹം രഹസ്സകം സുണിതും സുമന്തനേ ഉപഗതേ, ഉപമായപി സോ അത്ഥോ ഉപപരിക്ഖിതബ്ബോ, യഥാ കിം വിയ, യഥാ നാമ, ഭന്തേ നാഗസേന, മഹാപഥവീ നിക്ഖേപം അരഹതി നിക്ഖേപേ ഉപഗതേ. ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, അരഹാമഹം രഹസ്സകം സുണിതും സുമന്തനേ ഉപഗതേ”തി. ഗരുനാ സഹ പവിവിത്തപവനം പവിസിത്വാ ഇദമവോച - “ഭന്തേ നാഗസേന, ഇധ പുരിസേന മന്തയിതുകാമേന അട്ഠ ഠാനാനി പരിവജ്ജയിതബ്ബാനി ഭവന്തി, ന തേസു ഠാനേസു വിഞ്ഞൂ പുരിസോ അത്ഥം മന്തേതി, മന്തിതോപി അത്ഥോ പരിപതതി ന സമ്ഭവതി. കതമാനി അട്ഠ ഠാനാനി? വിസമട്ഠാനം പരിവജ്ജനീയം, സഭയം പരിവജ്ജനീയം, അതിവാതട്ഠാനം പരിവജ്ജനീയം, പടിച്ഛന്നട്ഠാനം പരിവജ്ജനീയം, ദേവട്ഠാനം പരിവജ്ജനീയം, പന്ഥോ പരിവജ്ജനീയോ, സങ്ഗാമോ [സങ്കമോ (സീ॰ പീ॰)] പരിവജ്ജനീയോ, ഉദകതിത്ഥം പരിവജ്ജനീയം. ഇമാനി അട്ഠ ഠാനാനി പരിവജ്ജനീയാനീ”തി.

ഥേരോ ആഹ “കോ ദോസോ വിസമട്ഠാനേ, സഭയേ, അതിവാതേ, പടിച്ഛന്നേ, ദേവട്ഠാനേ, പന്ഥേ, സങ്ഗാമേ, ഉദകതിത്ഥേ”തി? “വിസമേ, ഭന്തേ നാഗസേന, മന്തിതോ അത്ഥോ വികിരതി വിധമതി പഗ്ഘരതി ന സമ്ഭവതി, സഭയേ മനോ സന്തസ്സതി, സന്തസ്സിതോ ന സമ്മാ അത്ഥം സമനുപസ്സതി, അതിവാതേ സദ്ദോ അവിഭൂതോ ഹോതി, പടിച്ഛന്നേ ഉപസ്സുതിം തിട്ഠന്തി, ദേവട്ഠാനേ മന്തിതോ അത്ഥോ ഗരുകം പരിണമതി, പന്ഥേ മന്തിതോ അത്ഥോ തുച്ഛോ ഭവതി, സങ്ഗാമേ ചഞ്ചലോ ഭവതി, ഉദകതിത്ഥേ പാകടോ ഭവതി. ഭവതീഹ -

“‘വിസമം സഭയം അതിവാതോ, പടിച്ഛന്നം ദേവനിസ്സിതം;
പന്ഥോ ച സങ്ഗാമോ തിത്ഥം, അട്ഠേതേ പരിവജ്ജിയാ’”തി.

അട്ഠ മന്തനസ്സ പരിവജ്ജനീയട്ഠാനാനി.

**അട്ഠമന്തവിനാസകപുഗ്ഗലാ**

“ഭന്തേ നാഗസേന, അട്ഠിമേ പുഗ്ഗലാ മന്തിയമാനാ മന്തിതം അത്ഥം ബ്യാപാദേന്തി. കതമേ അട്ഠ? രാഗചരിതോ ദോസചരിതോ മോഹചരിതോ മാനചരിതോ ലുദ്ധോ അലസോ ഏകചിന്തീ ബാലോതി. ഇമേ അട്ഠ പുഗ്ഗലാ മന്തിതം അത്ഥം ബ്യാപാദേന്തീ”തി.

ഥേരോ ആഹ “തേസം കോ ദോസോ”തി? “രാഗചരിതോ, ഭന്തേ നാഗസേന, രാഗവസേന മന്തിതം അത്ഥം ബ്യാപാദേതി, ദോസചരിതോ ദോസവസേന മന്തിതം അത്ഥം ബ്യാപാദേതി, മോഹചരിതോ മോഹവസേന മന്തിതം അത്ഥം ബ്യാപാദേതി, മാനചരിതോ മാനവസേന മന്തിതം അത്ഥം ബ്യാപാദേതി, ലുദ്ധോ ലോഭവസേന മന്തിതം അത്ഥം ബ്യാപാദേതി, അലസോ അലസതായ മന്തിതം അത്ഥം ബ്യാപാദേതി, ഏകചിന്തീ ഏകചിന്തിതായ മന്തിതം അത്ഥം ബ്യാപാദേതി, ബാലോ ബാലതായ മന്തിതം അത്ഥം ബ്യാപാദേതി. ഭവതീഹ -

“‘രത്തോ ദുട്ഠോ ച മൂള്ഹോ ച, മാനീ ലുദ്ധോ തഥാലസോ;
ഏകചിന്തീ ച ബാലോ ച, ഏതേ അത്ഥവിനാസകാ’”തി.

അട്ഠ മന്തവിനാസകപുഗ്ഗലാ.

**നവഗുയ്ഹമന്തവിധംസകം**

“ഭന്തേ നാഗസേന, നവിമേ പുഗ്ഗലാ മന്തിതം ഗുയ്ഹം വിവരന്തി ന ധാരേന്തി. കതമേ നവ? രാഗചരിതോ ദോസചരിതോ മോഹചരിതോ ഭീരുകോ ആമിസഗരുകോ ഇത്ഥീ സോണ്ഡോ പണ്ഡകോ ദാരകോ”തി.

ഥേരോ ആഹ “തേസം കോ ദോസോ”തി? “രാഗചരിതോ, ഭന്തേ നാഗസേന, രാഗവസേന മന്തിതം ഗുയ്ഹം വിവരതി ന ധാരേതി, ദോസചരിതോ, ഭന്തേ , ദോസവസേന മന്തിതം ഗുയ്ഹം വിവരതി ന ധാരേതി, മൂള്ഹോ മോഹവസേന മന്തിതം ഗുയ്ഹം വിവരതി ന ധാരേതി, ഭീരുകോ ഭയവസേന മന്തിതം ഗുയ്ഹം വിവരതി ന ധാരേതി, ആമിസഗരുകോ ആമിസഹേതു മന്തിതം ഗുയ്ഹം വിവരതി ന ധാരേതി, ഇത്ഥീ പഞ്ഞായ ഇത്തരതായ മന്തിതം ഗുയ്ഹം വിവരതി ന ധാരേതി, സോണ്ഡികോ സുരാലോലതായ മന്തിതം ഗുയ്ഹം വിവരതി ന ധാരേതി, പണ്ഡകോ അനേകംസികതായ മന്തിതം ഗുയ്ഹം വിവരതി ന ധാരേതി, ദാരകോ ചപലതായ മന്തിതം ഗുയ്ഹം വിവരതി ന ധാരേതി. ഭവതീഹ -

“‘രത്തോ ദുട്ഠോ ച മൂള്ഹോ ച, ഭീരു ആമിസഗരുകോ
[ആമിസചക്ഖുകോ (സീ॰ പീ॰)];
ഇത്ഥീ സോണ്ഡോ പണ്ഡകോ ച, നവമോ ഭവതി ദാരകോ.

“നവേതേ പുഗ്ഗലാ ലോകേ, ഇത്തരാ ചലിതാ ചലാ;
ഏതേഹി മന്തിതം ഗുയ്ഹം, ഖിപ്പം ഭവതി പാകട’”ന്തി.

നവ ഗുയ്ഹമന്തവിധംസകാ പുഗ്ഗലാ.

**അട്ഠ പഞ്ഞാപടിലാഭകാരണം**

“ഭന്തേ നാഗസേന, അട്ഠഹി കാരണേഹി ബുദ്ധി പരിണമതി പരിപാകം ഗച്ഛതി. കതമേഹി അട്ഠഹി? വയപരിണാമേന ബുദ്ധി പരിണമതി പരിപാകം ഗച്ഛതി, യസപരിണാമേന ബുദ്ധി പരിണമതി പരിപാകം ഗച്ഛതി, പരിപുച്ഛായ ബുദ്ധി പരിണമതി പരിപാകം ഗച്ഛതി, തിത്ഥസംവാസേന ബുദ്ധി പരിണമതി

പരിപാകം ഗച്ഛതി, യോനിസോ മനസികാരേന ബുദ്ധി പരിണമതി പരിപാകം ഗച്ഛതി, സാകച്ഛായ ബുദ്ധി പരിണമതി പരിപാകം ഗച്ഛതി, സ്നേഹൂപസേവനേന ബുദ്ധി പരിണമതി പരിപാകം ഗച്ഛതി, പതിരൂപദേസവാസേന ബുദ്ധി പരിണമതി പരിപാകം ഗച്ഛതി. ഭവതീഹ -

‘‘‘വയേന യസപുച്ഛാഹി, തിത്ഥവാസേന യോനിസോ;
സാകച്ഛാ സ്നേഹസംസേവാ, പതിരൂപവസേന ച.

‘‘ഏതാനി അട്ഠ ഠാനാനി, ബുദ്ധിവിസദകാരണാ;
യേസം ഏതാനി സമ്ഭോന്തി, തേസം ബുദ്ധി പഭിജ്ജതീ’’’തി.

അട്ഠ പഞ്ഞാപടിലാഭകാരണാനി.

**ആചരിയഗുണം**

‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, അയം ഭൂമിഭാഗോ അട്ഠ മന്തദോസവിവജ്ജിതോ, അഹഞ്ച ലോകേ പരമോ മന്തിസഹായോ [മന്തസഹായോ (സീ॰)], ഗുയ്ഹമനുരക്ഖീ ചാഹം യാവാഹം ജീവിസ്സാമി താവ ഗുയ്ഹമനുരക്ഖിസ്സാമി, അട്ഠഹി ച മേ കാരണേഹി ബുദ്ധി പരിണാമം ഗതാ, ദുല്ലഭോ ഏതരഹി മാദിസോ അന്തേവാസീ, സമ്മാ പടിപന്നേ അന്തേവാസികേ യേ ആചരിയാനം പഞ്ചവീസതി ആചരിയഗുണാ, തേഹി ഗുണേഹി ആചരിയേന സമ്മാ പടിപജ്ജിതബ്ബം. കതമേ പഞ്ചവീസതി ഗുണാ?

‘‘ഇധ, ഭന്തേ നാഗസേന, ആചരിയേന അന്തേവാസിമ്ഹി സതതം സമിതം ആരക്ഖാ ഉപട്ഠപേതബ്ബാ, അസേവനസേവനാ ജാനിതബ്ബാ, പമത്താപ്പമത്താ ജാനിതബ്ബാ, സേയ്യവകാസോ ജാനിതബ്ബോ, ഗേലഞ്ഞം ജാനിതബ്ബം, ഭോജനസ്സ [ഭോജനീയം (സ്യാ॰)] ലദ്ധാലദ്ധം ജാനിതബ്ബം, വിസേസോ ജാനിതബ്ബോ, പത്തഗതം സംവിഭജിതബ്ബം, അസ്സാസിതബ്ബോ ‘മാ ഭായി, അത്ഥോ തേ അഭിക്കമതീ’തി, ‘ഇമിനാ പുഗ്ഗലേന പടിചരതീ’തി [പടിചരാഹീതി (ക॰)] പടിചാരോ ജാനിതബ്ബോ, ഗാമേ പടിചാരോ ജാനിതബ്ബോ, വിഹാരേ പടിചാരോ ജാനിതബ്ബോ, ന തേന ഹാസോ ദവോ കാതബ്ബോ [ന തേന സഹ സല്ലാപോ കാതബ്ബോ (സീ॰ പീ॰)], തേന സഹ ആലാപോ കാതബ്ബോ, ഛിദ്ദം ദിസ്വാ അധിവാസേതബ്ബം, സക്കച്ചകാരിനാ ഭവിതബ്ബം, അഖണ്ഡകാരിനാ ഭവിതബ്ബം, അരഹസ്സകാരിനാ ഭവിതബ്ബം, നിരവസേസകാരിനാ ഭവിതബ്ബം, ‘ജനേമിമം [ജാനേമിമം (സ്യാ॰)] സിപ്പേസൂ’തി ജനകചിത്തം ഉപട്ഠപേതബ്ബം, ‘കഥം അയം ന പരിഹായേയ്യാ’തി വഡ്ഢിചിത്തം ഉപട്ഠപേതബ്ബം, ‘ബലവം ഇമം കരോമി സിക്ഖാബലേനാ’തി ചിത്തം ഉപട്ഠപേതബ്ബം, മേത്തചിത്തം ഉപട്ഠപേതബ്ബം, ആപദാസു ന വിജഹിതബ്ബം, കരണീയേ നപ്പമജ്ജിതബ്ബം, ഖലിതേ ധമ്മേന പഗ്ഗഹേതബ്ബോതി. ഇമേ ഖോ, ഭന്തേ, പഞ്ചവീസതി ആചരിയസ്സ ആചരിയഗുണാ, തേഹി ഗുണേഹി മയി സമ്മാ പടിപജ്ജസ്സു, സംസയോ മേ, ഭന്തേ, ഉപ്പന്നോ, അത്ഥി മേണ്ഡകപഞ്ഹാ ജിനഭാസിതാ , അനാഗതേ അദ്ധാനേ തത്ഥ വിഗ്ഗഹോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, അനാഗതേ ച അദ്ധാനേ ദുല്ലഭാ ഭവിസ്സന്തി തുമ്ഹാദിസാ ബുദ്ധിമന്തോ, തേസു മേ പഞ്ഹേസു ചക്ഖും ദേഹി പരവാദാനം നിഗ്ഗഹായാ’’തി.

**ഉപാസകഗുണം**

ഥേരോ ‘‘സാധൂ’’തി സമ്പടിച്ഛിത്വാ ദസ ഉപാസകസ്സ ഉപാസകഗുണേ പരിദീപേസി. ‘‘ദസ ഇമേ, മഹാരാജ, ഉപാസകസ്സ ഉപാസകഗുണാ. കതമേ ദസ ,

ഇധ, മഹാരാജ, ഉപാസകോ സങ്ഘേന സമാനസുഖദുക്ഖോ ഹോതി, ധമ്മാധിപതേയ്യോ ഹോതി, യഥാബലം സംവിഭാഗരതോ ഹോതി, ജിനസാസനപരിഹാനിം ദിസ്വാ അഭിവഡ്ഢിയാ വായമതി. സമ്മാദിട്ഠികോ ഹോതി, അപഗതകോതൂഹലമങ്ഗലികോ ജീവിതഹേതുപി ന അഞ്ഞം സത്ഥാരം ഉദ്ദിസതി, കായികവാചസികഞ്ചസ്സ രക്ഖിതം ഹോതി, സമഗ്ഗാരാമോ ഹോതി സമഗ്ഗരതോ, അനുസൂയകോ ഹോതി, ന ച കുഹനവസേന സാസനേ ചരതി, ബുദ്ധം സരണം ഗതോ ഹോതി, ധമ്മം സരണം ഗതോ ഹോതി, സങ്ഘം സരണം ഗതോ ഹോതി. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ദസ ഉപാസകസ്സ ഉപാസകഗുണാ, തേ സബ്ബേ ഗുണാ തയി സംവിജ്ജന്തി, തം തേ യുത്തം പത്തം അനുച്ഛവികം പതിരൂപം യം ത്വം ജിനസാസനപരിഹാനിം ദിസ്വാ അഭിവഡ്ഢിം ഇച്ഛസി, കരോമി തേ ഓകാസം, പുച്ഛ മം ത്വം യഥാസുഖ''ന്തി.

മേണ്ഡകപഞ്ഹാരമ്ഭകഥാ നിട്ഠിതാ.

# ൪. മേണ്ഡകപഞ്ഹോ

## ൧. ഇദ്ധിബലവഗ്ഗോ

### ൧. കതാധികാരസഫലപഞ്ഹോ

൧. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ കതാവകാസോ നിപച്ച ഗരുനോ പാദേ സിരസി അഞ്ജലിം കത്വാ ഏതദവോച "ഭന്തേ നാഗസേന, ഇമേ തിത്ഥിയാ ഏവം ഭണന്തി [വഞ്ഝോ ഭവതി അഫലോ (സീ॰ പീ॰ ക॰)] 'യദി ബുദ്ധോ പൂജം സാദിയതി, ന പരിനിബ്ബുതോ ബുദ്ധോ സംയുത്തോ ലോകേന അന്തോഭവികോ ലോകസ്മിം ലോകസാധാരണോ, തസ്മാ തസ്സ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോ. യദി പരിനിബ്ബുതോ വിസംയുത്തോ ലോകേന നിസ്സടോ സബ്ബഭവേഹി, തസ്സ പൂജാ നുപ്പജ്ജതി, പരിനിബ്ബുതോ ന കിഞ്ചി സാദിയതി, അസാദിയന്തസ്സ കതോ അധികാരോ വഞ്ഝോ ഭവതി അഫലോ'തി ഉഭതോ കോടികോ ഏസോ പഞ്ഹോ, നേസോ വിസയോ അപ്പത്തമാനസാനം, മഹന്താനം യേവേസോ വിസയോ, ഭിന്ദേതം ദിട്ഠിജാലം ഏകംസേ ഠപയ, തവേസോ പഞ്ഹോ അനുപ്പത്തോ, അനാഗതാനം ജിനപുത്താനം ചക്ഖും ദേഹി പരവാദനിഗ്ഗഹായാ"തി.

ഥേരോ ആഹ "പരിനിബ്ബുതോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ, ന ച ഭഗവാ പൂജം സാദിയതി, ബോധിമൂലേ യേവ തഥാഗതസ്സ സാദിയനാ പഹീനാ, കിം പന അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതസ്സ. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

> '"പൂജിയന്താ [പൂജിതാ (സ്യാ॰)] അസമസമാ, സദേവമാനുസേഹി തേ;
> ന സാദിയന്തി സക്കാരം, ബുദ്ധാനം ഏസ ധമ്മതാ'"തി.

രാജാ ആഹ "ഭന്തേ നാഗസേന, പുത്തോ വാ പിതുനോ വണ്ണം ഭാസതി, പിതാ വാ പുത്തസ്സ വണ്ണം ഭാസതി, ന ചേതം കാരണം പരവാദാനം നിഗ്ഗഹായ, പസാദപ്പകാസനം നാമേതം, ഇങ്ഘ മേ ത്വം തത്ഥ കാരണം സമ്മാ ബ്രൂഹി സകവാദസ്സ പതിട്ഠാപനായ ദിട്ഠിജാലവിനിവേഠനായാ"തി.

ഥേരോ ആഹ "പരിനിബ്ബുതോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ, ന ച ഭഗവാ പൂജം സാദിയതി, അസാദിയന്തസ്സേവ തഥാഗതസ്സ ദേവമനുസ്സാ ധാതുരതനം വത്ഥും കരിത്വാ തഥാഗതസ്സ ഞാണരതനാരമ്മണേന സമ്മാപടിപത്തിം സേവന്താ തിസ്സോ സമ്പത്തിയോ പടിലഭന്തി.

"യഥാ , മഹാരാജ, മഹതിമഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പജ്ജലിത്വാ നിബ്ബായേയ്യ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, മഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ സാദിയതി തിണകട്ഠുപാദാന"ന്തി? "ജലമാനോപി സോ, ഭന്തേ, മഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ തിണകട്ഠുപാദാനം ന സാദിയതി, കിം പന നിബ്ബുതോ ഉപസന്തോ അചേതനോ സാദിയതി? "തസ്മിം പന, മഹാരാജ, അഗ്ഗിക്ഖന്ധേ ഉപരതേ ഉപസന്തേ ലോകേ അഗ്ഗി സുഞ്ഞോ ഹോതീ"തി. "ന ഹി, ഭന്തേ, കട്ഠം അഗ്ഗിസ്സ വത്ഥു ഹോതി ഉപാദാനം, യേ കേചി മനുസ്സാ അഗ്ഗികാമാ, തേ അത്തനോ ഥാമബലവീരിയേന പച്ചത്തപുരിസകാരേന കട്ഠം മന്ഥയിത്വാ [മദ്ദിത്വാ (ക॰)] അഗ്ഗിം നിബ്ബത്തേത്വാ തേന അഗ്ഗിനാ അഗ്ഗികരണീയാനി കമ്മാനി കരോന്തീ"തി. "തേന ഹി, മഹാരാജ, തിത്ഥിയാനം വചനം മിച്ഛാ ഭവതി 'അസാദിയന്തസ്സ കതോ അധികാരോ വഞ്ഝോ ഭവതി അഫലോ'തി.

"യഥാ, മഹാരാജ, മഹതിമഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പജ്ജലി, ഏവമേവ ഭഗവാ ദസസഹസ്സിയാ [ദസസഹസ്സിമ്ഹി (സീ॰ പീ॰ ക॰)] ലോകധാതുയാ ബുദ്ധസിരിയാ പജ്ജലി. യഥാ, മഹാരാജ, മഹതിമഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പജ്ജലിത്വാ നിബ്ബുതോ, ഏവമേവ ഭഗവാ ദസസഹസ്സിയാ ലോകധാതുയാ ബുദ്ധസിരിയാ പജ്ജലിത്വാ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതോ. യഥാ, മഹാരാജ, നിബ്ബുതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ തിണകട്ഠുപാദാനം ന സാദിയതി, ഏവമേവ ഖോ ലോകഹിതസ്സ സാദിയനാ പഹീനാ ഉപസന്താ. യഥാ, മഹാരാജ, മനുസ്സാ നിബ്ബുതേ അഗ്ഗിക്ഖന്ധേ അനുപാദാനേ അത്തനോ ഥാമബലവീരിയേന പച്ചത്തപുരിസകാരേന കട്ഠം മന്ഥയിത്വാ അഗ്ഗിം നിബ്ബത്തേത്വാ തേന അഗ്ഗിനാ അഗ്ഗികരണീയാനി കമ്മാനി കരോന്തി, ഏവമേവ ഖോ ദേവമനുസ്സാ തഥാഗതസ്സ

പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ ധാതുരതനം വത്ഥും കരിത്വാ തഥാഗതസ്സ ഞാണരതനാരമ്മണേന സമ്മാപടിപത്തിം സേവന്താ തിസ്സോ സമ്പത്തിയോ പടിലഭന്തി, ഇമിനാപി, മഹാരാജ, കാരണേന തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോ.

“അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി യേന കാരണേന തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോ. യഥാ, മഹാരാജ, മഹതിമഹാവാതോ വായിത്വാ ഉപരമേയ്യ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, ഉപരതോ വാതോ സാദിയതി പുന നിബ്ബത്താപന”ന്തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, ഉപരതസ്സ വാതസ്സ ആഭോഗോ വാ മനസികാരോ വാ പുന നിബ്ബത്താപനായ”. “കിം കാരണം”? “അചേതനാ സാ വായോധാതൂ”തി. “അപി നു തസ്സ, മഹാരാജ, ഉപരതസ്സ വാതസ്സ വാതോതി സമഞ്ഞാ അപഗച്ഛതീ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, താലവണ്ടവിധൂപനാനി വാതസ്സ ഉപ്പത്തിയാ പച്ചയാ, യേ കേചി മനുസ്സാ ഉണ്ഹാഭിതത്താ പരിളാഹപരിപീളിതാ, തേ താലവണ്ടേന വാ വിധൂപനേന വാ അത്തനോ ഥാമബലവീരിയേന പച്ചത്തപുരിസകാരേന തം നിബ്ബത്തേത്വാ തേന വാതേന ഉണ്ഹം നിബ്ബാപേന്തി പരിളാഹം വൂപസമേന്തീ”തി. “തേന ഹി, മഹാരാജ, തിത്ഥിയാനം വചനം മിച്ഛാ ഭവതി ‘അസാദിയന്തസ്സ കതോ അധികാരോ വഞ്ഝോ ഭവതി അഫലോ’തി.

“യഥാ, മഹാരാജ, മഹതിമഹാവാതോ വായി, ഏവമേവ ഭഗവാ ദസസഹസ്സിയാ ലോകധാതുയാ സീതലമധുരസന്തസുഖുമമേത്താവാതേന ഉപവായി. യഥാ, മഹാരാജ, മഹതിമഹാവാതോ വായിത്വാ ഉപരതോ, ഏവമേവ ഭഗവാ സീതലമധുരസന്തസുഖുമമേത്താവാതേന ഉപവായിത്വാ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതോ. യഥാ, മഹാരാജ, ഉപരതോ വാതോ പുന നിബ്ബത്താപനം ന സാദിയതി, ഏവമേവ ലോകഹിതസ്സ സാദിയനാ പഹീനാ ഉപസന്താ. യഥാ, മഹാരാജ, തേ മനുസ്സാ ഉണ്ഹാഭിതത്താ പരിളാഹപരിപീളിതാ, ഏവമേവ ദേവമനുസ്സാ തിവിധഗ്ഗിസന്താപപരിളാഹപരിപീളിതാ. യഥാ താലവണ്ടവിധൂപനാനി വാതസ്സ നിബ്ബത്തിയാ പച്ചയാ ഹോന്തി, ഏവമേവ തഥാഗതസ്സ ധാതു ച ഞാണരതനഞ്ച പച്ചയോ ഹോതി തിസ്സന്നം സമ്പത്തീനം പടിലാഭായ. യഥാ മനുസ്സാ ഉണ്ഹാഭിതത്താ പരിളാഹപരിപീളിതാ താലവണ്ടേന വാ വിധൂപനേന വാ വാതം നിബ്ബത്തേത്വാ ഉണ്ഹം നിബ്ബാപേന്തി പരിളാഹം വൂപസമേന്തി, ഏവമേവ ദേവമനുസ്സാ തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ ധാതുഞ്ച ഞാണരതനഞ്ച പൂജേത്വാ കുസലം നിബ്ബത്തേത്വാ തേന കുസലേന തിവിധഗ്ഗിസന്താപപരിളാഹം നിബ്ബാപേന്തി വൂപസമേന്തി. ഇമിനാപി, മഹാരാജ, കാരണേന തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോതി.

“അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി പരവാദാനം നിഗ്ഗഹായ. യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ ഭേരിം ആകോടേത്വാ സദ്ദം നിബ്ബത്തേയ്യ, യോ സോ ഭേരിസദ്ദോ പുരിസേന നിബ്ബത്തിതോ, സോ സദ്ദോ അന്തരധായേയ്യ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, സദ്ദോ സാദിയതി പുന നിബ്ബത്താപന”ന്തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, അന്തരഹിതോ സോ സദ്ദോ, നത്ഥി തസ്സ പുന ഉപ്പാദായ ആഭോഗോ വാ മനസികാരോ വാ, സകിം നിബ്ബത്തേ ഭേരിസദ്ദേ അന്തരഹിതേ സോ ഭേരിസദ്ദോ സമുച്ഛിന്നോ ഹോതി. ഭേരീ പന, ഭന്തേ, പച്ചയോ ഹോതി സദ്ദസ്സ നിബ്ബത്തിയാ, അഥ പുരിസോ പച്ചയേ സതി അത്തജേന വായാമേന ഭേരിം അകോടേത്വാ സദ്ദം നിബ്ബത്തേതീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ സീലസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിവിമുത്തിഞാണദസ്സനപരിഭാവിതം ധാതുരതനഞ്ച ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച അനുസിട്ഠഞ്ച [അനുസത്ഥിഞ്ച (സീ॰ പീ॰)] സത്ഥാരം ഠപയിത്വാ സയം അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതോ, ന ച പരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി സമ്പത്തിലാഭോ ഉപച്ഛിന്നോ ഹോതി, ഭവദുക്ഖപടിപീളിതാ സത്താ ധാതുരതനഞ്ച ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച അനുസിട്ഠഞ്ച പച്ചയം കരിത്വാ സമ്പത്തികാമാ സമ്പത്തിയോ പടിലഭന്തി, ഇമിനാപി, മഹാരാജ, കാരണേന തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോതി.

“ദിട്ഠഞ്ചേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ അനാഗതമദ്ധാനം. കഥിതഞ്ച ഭണിതഞ്ച ആചിക്ഖിതഞ്ച ‘സിയാ ഖോ പനാനന്ദ, തുമ്ഹാകം ഏവമസ്സ അതീതസത്ഥുകം പാവചനം നത്ഥി നോ സത്ഥാതി, ന ഖോ പനേതം, ആനന്ദ, ഏവം ദട്ഠബ്ബം, യോ വോ, ആനന്ദ, മയാ ധമ്മോ ച

വിനയോ ച ദേസിതോ പഞ്ഞത്തോ, സോ വോ മമച്ചയേന സത്ഥാ'തി. പരിനിബ്ബുതസ്സ തഥാഗതസ്സ അസാദിയന്തസ്സ കതോ അധികാരോ വഞ്ഝോ ഭവതി അഫലോതി, തം തേസം തിത്ഥിയാനം വചനം മിച്ഛാ അഭൂതം വിതഥം അലികം വിരുദ്ധം വിപരീതം ദുക്ഖദായകം ദുക്ഖവിപാകം അപായഗമനീയന്തി.

"അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി യേന കാരണേന തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോ. സാദിയതി നു ഖോ, മഹാരാജ, അയം മഹാപഥവീ 'സബ്ബബീജാനി മയി സംവിരുഹന്തൂ'"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "കിസ്സ പന താനി, മഹാരാജ, ബീജാനി അസാദിയന്തിയാ മഹാപഥവിയാ സംവിരുഹിത്വാ ദള്ഹമൂലജടാപതിട്ഠിതാ ഖന്ധസാരസാഖാപരിവിത്ഥിണ്ണാ പുപ്ഫഫലധരാ ഹോന്തീ"തി? "അസാദിയന്തീപി, ഭന്തേ, മഹാപഥവീ തേസം ബീജാനം വത്ഥും ഹോതി പച്ചയം ദേതി വിരുഹനായ, താനി ബീജാനി തം വത്ഥും നിസ്സായ തേന പച്ചയേന സംവിരുഹിത്വാ ദള്ഹമൂലജടാപതിട്ഠിതാ ഖന്ധസാരസാഖാപരിവിത്ഥിണ്ണാ പുപ്ഫഫലധരാ ഹോന്തീ"തി. "തേന ഹി, മഹാരാജ, തിത്ഥിയാ സകേ വാദേ നട്ഠാ ഹോന്തി ഹതാ വിരുദ്ധാ, സചേ തേ ഭണന്തി 'അസാദിയന്തസ്സ കതോ അധികാരോ വഞ്ഝോ ഭവതി അഫലോ' തി.

"യഥാ, മഹാരാജ, മഹാപഥവീ, ഏവം തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ. യഥാ, മഹാരാജ, മഹാപഥവീ ന കിഞ്ചി സാദിയതി, ഏവം തഥാഗതോ ന കിഞ്ചി സാദിയതി. യഥാ, മഹാരാജ, താനി ബീജാനി പഥവിം നിസ്സായ സംവിരുഹിത്വാ ദള്ഹമൂലജടാപതിട്ഠിതാ ഖന്ധസാരസാഖാപരിവിത്ഥിണ്ണാ പുപ്ഫഫലധരാ ഹോന്തി, ഏവം ദേവമനുസ്സാ തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ ധാതുഞ്ച ഞാണരതനഞ്ച നിസ്സായ ദള്ഹകുസലമൂലപതിട്ഠിതാ സമാധിക്ഖന്ധധമ്മസാരസീലസാഖാപരിവിത്ഥിണ്ണാ വിമുത്തിപുപ്ഫസാമഞ്ഞഫലധരാ ഹോന്തി, ഇമിനാപി, മഹാരാജ , കാരണേന തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോതി.

"അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി യേന കാരണേന തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോ. സാദിയന്തി നു ഖോ, മഹാരാജ, ഇമേ ഓട്ഠാ ഗോണാ ഗദ്രഭാ അജാ പസൂ മനുസ്സാ അന്തോകുച്ഛിസ്മിം കിമികുലാനം സമ്ഭവ"ന്തി? "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "കിസ്സ പന തേ, മഹാരാജ, കിമയോ തേസം അസാദിയന്താനം അന്തോകുച്ഛിസ്മിം സമ്ഭവിത്വാ ബഹുപുത്തനത്താ വേപുല്ലതം പാപുണന്തീ"തി? "പാപസ്സ, ഭന്തേ, കമ്മസ്സ ബലവതായ അസാദിയന്താനം യേവ തേസം സത്താനം അന്തോകുച്ഛിസ്മിം കിമയോ സമ്ഭവിത്വാ ബഹുപുത്തനത്താ വേപുല്ലതം പാപുണന്തീ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ ധാതുസ്സ ച ഞാണാരമ്മണസ്സ ച ബലവതായ തഥാഗതേ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോതി.

"അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി യേന കാരണേന തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോ. സാദിയന്തി നു ഖോ, മഹാരാജ, ഇമേ മനുസ്സാ ഇമേ അട്ഠനവുതി രോഗാ കായേ നിബ്ബത്തന്തൂ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "കിസ്സ പന തേ, മഹാരാജ, രോഗാ അസാദിയന്താനം കായേ നിപതന്തീ"തി? "പുബ്ബേ കതേന, ഭന്തേ, ദുച്ചരിതേനാ"തി. "യദി, മഹാരാജ, പുബ്ബേ കതം അകുസലം ഇധ വേദനീയം ഹോതി, തേന ഹി, മഹാരാജ, പുബ്ബേ കതമ്പി ഇധ കതമ്പി കുസലാകുസലം കമ്മം അവഞ്ഝം ഭവതി സഫലന്തി. ഇമിനാപി, മഹാരാജ, കാരണേന തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോതി.

"സുതപുബ്ബം പന തയാ, മഹാരാജ, നന്ദകോ നാമ യക്ഖോ ഥേരം സാരിപുത്തം ആസാദയിത്വാ പഥവിം പവിട്ഠോ"തി? "ആമ, ഭന്തേ, സുയ്യതി, ലോകേ പാകടോ ഏസോ"തി. "അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, ഥേരോ സാരിപുത്തോ സാദിയി നന്ദകസ്സ യക്ഖസ്സ മഹാപഥവിഗിലന"ന്തി [പവത്തമാനേപി (സ്യാ॰)]. "ഉബ്ബത്തിയന്തേപി, ഭന്തേ, സദേവകേ ലോകേ പതമാനേപി ഛമായം ചന്ദിമസൂരിയേ വികിരന്തേപി സിനേരുപബ്ബതരാജേ ഥേരോ സാരിപുത്തോ ന പരസ്സ ദുക്ഖം സാദിയേയ്യ. തം കിസ്സ ഹേതു? യേന ഹേതുനാ ഥേരോ സാരിപുത്തോ കുജ്ഝേയ്യ വാ ദുസ്സേയ്യ വാ, സോ ഹേതു ഥേരസ്സ സാരിപുത്തസ്സ സമൂഹതോ സമുച്ഛിന്നോ, ഹേതുനോ സമുഗ്ഘാതിതത്താ, ഭന്തേ, ഥേരോ സാരിപുത്തോ ജീവിതഹാരകേപി

കോപം ന കരേയ്യാ"തി. "യദി, മഹാരാജ , ഥേരോ സാരിപുത്തോ നന്ദകസ്സ യക്ഖസ്സ പഥവിഗിലനം ന സാദിയി, കിസ്സ പന നന്ദകോ യക്ഖോ പഥവിം പവിട്ഠോ"തി? "അകുസലസ്സ, ഭന്തേ, കമ്മസ്സ ബലവതായാ"തി. "യദി, മഹാരാജ, അകുസലസ്സ കമ്മസ്സ ബലവതായ നന്ദകോ യക്ഖോ പഥവിം പവിട്ഠോ, അസാദിയന്തസ്സാപി കതോ അപരാധോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോ. തേന ഹി, മഹാരാജ, അകുസലസ്സപി കമ്മസ്സ ബലവതായ അസാദിയന്തസ്സ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോതി. ഇമിനാപി, മഹാരാജ, കാരണേന തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോതി.

"കതി നു ഖോ തേ, മഹാരാജ, മനുസ്സാ, യേ ഏതരഹി മഹാപഥവിം പവിട്ഠാ, അത്ഥി തേ തത്ഥ സവണ"ന്തി? "ആമ, ഭന്തേ, സുയ്യതീ"തി. "ഇങ്ഘ ത്വം, മഹാരാജ, സാവേഹീ"തി? "ചിഞ്ചമാണവികാ, ഭന്തേ, സുപ്പബുദ്ധോ ച സക്കോ, ദേവദത്തോ ച ഥേരോ, നന്ദകോ ച യക്ഖോ, നന്ദോ ച മാണവകോതി. സുതമേതം, ഭന്തേ, ഇമേ പഞ്ച ജനാ മഹാപഥവിം പവിട്ഠാ"തി. "കിസ്മിം തേ, മഹാരാജ, അപരദ്ധാ"തി? "ഭഗവതി ച, ഭന്തേ, സാവകേസു ചാ"തി. "അപി നു ഖോ, മഹാരാജ , ഭഗവാ വാ സാവകാ വാ സാദിയിംസു ഇമേസം മഹാപഥവിപവിസന"ന്തി? "ന ഹി ഭന്തേ"തി. "തേന ഹി, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ അസാദിയന്തസ്സേവ കതോ അധികാരോ അവഞ്ഝോ ഭവതി സഫലോ"തി. "സുവിഞ്ഞാപിതോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഹോ ഗമ്ഭീരോ ഉത്താനീകതോ, ഗുയ്ഹം വിദംസിതം , ഗണ്ഠി ഭിന്നോ, ഗഹനം അഗഹനം കതം, നട്ഠാ പരവാദാ, ഭഗ്ഗാ കുദിട്ഠീ, നിപ്പഭാ ജാതാ കുതിത്ഥിയാ, ത്വം ഗണീവരപവരമാസജ്ജാ"തി.

കതാധികാരസഫലപഞ്ഹോ പഠമോ.

### ൨. സബ്ബഞ്ഞുഭാവപഞ്ഹോ

൨. "ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ സബ്ബഞ്ഞൂ"തി? "ആമ, മഹാരാജ, ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞൂ, ന ച ഭഗവതോ സതതം സമിതം ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം, ആവജ്ജനപടിബദ്ധം ഭഗവതോ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം, ആവജ്ജിത്വാ യദിച്ഛകം ജാനാതീ"തി. "തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ അസബ്ബഞ്ഞൂതി. യദി തസ്സ പരിയേസനായ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം ഹോതീ"തി. "വാഹസതം ഖോ, മഹാരാജ, വീഹീനം അഡ്ഢചൂളഞ്ച വാഹാ വീഹിസത്തമ്ബണാനി ദ്വേ ച തുമ്ബാ ഏകച്ഛരാക്ഖണേ പവത്തചിത്തസ്സ ഏത്തകാ വീഹീ ലക്ഖം ഠപീയമാനാ [ഠപീയമാനേ (സീ॰ പീ॰)] പരിക്ഖയം പരിയാദാനം ഗച്ഛേയ്യും?

"തത്രിമേ സത്തവിധാ ചിത്താ പവത്തന്തി, യേ തേ, മഹാരാജ, സരാഗാ സദോസാ സമോഹാ സകിലേസാ അഭാവിതകായാ അഭാവിതസീലാ അഭാവിതചിത്താ അഭാവിതപഞ്ഞാ, തേസം തം ചിത്തം ഗരുകം ഉപ്പജ്ജതി ദന്ധം പവത്തതി. കിം കാരണാ? അഭാവിതത്താ ചിത്തസ്സ. യഥാ, മഹാരാജ, വംസനാളസ്സ വിതതസ്സ വിസാലസ്സ വിത്ഥിണ്ണസ്സ സംസിബ്ബിതവിസിബ്ബിതസ്സ സാഖാജടാജടിതസ്സ ആകഡ്ഢിയന്തസ്സ ഗരുകം ഹോതി ആഗമനം ദന്ധം. കിം കാരണാ? സംസിബ്ബിതവിസിബ്ബിതത്താ സാഖാനം. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ സരാഗാ സദോസാ സമോഹാ സകിലേസാ അഭാവിതകായാ അഭാവിതസീലാ അഭാവിതചിത്താ അഭാവിതപഞ്ഞാ, തേസം തം ചിത്തം ഗരുകം ഉപ്പജ്ജതി ദന്ധം പവത്തതി. കിം കാരണാ? സംസിബ്ബിതവിസിബ്ബിതത്താ കിലേസേഹി, ഇദം പഠമം ചിത്തം.

"തത്രിദം ദുതിയം ചിത്തം വിഭത്തമാപജ്ജതി - യേ തേ, മഹാരാജ, സോതാപന്നാ പിഹിതാപായാ ദിട്ഠിപ്പത്താ വിഞ്ഞാതസത്ഥുസാസനാ, തേസം തം ചിത്തം തീസു ഠാനേസു ലഹുകം ഉപ്പജ്ജതി ലഹുകം പവത്തതി. ഉപരിഭൂമീസു ഗരുകം ഉപ്പജ്ജതി ദന്ധം പവത്തതി. കിം കാരണാ? തീസു ഠാനേസു ചിത്തസ്സ പരിസുദ്ധത്താ ഉപരി കിലേസാനം അപ്പഹീനത്താ. യഥാ, മഹാരാജ, വംസനാളസ്സ തിപബ്ബഗണ്ഠിപരിസുദ്ധസ്സ ഉപരി സാഖാജടാജടിതസ്സ ആകഡ്ഢിയന്തസ്സ യാവ തിപബ്ബം താവ ലഹുകം ഏതി, തതോ ഉപരി ഥദ്ധം. കിം കാരണാ? ഹേട്ഠാ പരിസുദ്ധത്താ ഉപരി സാഖാജടാജടിതത്താ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ സോതാപന്നാ പിഹിതാപായാ ദിട്ഠിപ്പത്താ വിഞ്ഞാതസത്ഥുസാസനാ, തേസം തം ചിത്തം തീസു ഠാനേസു ലഹുകം ഉപ്പജ്ജതി ലഹുകം പവത്തതി, ഉപരിഭൂമീസു ഗരുകം ഉപ്പജ്ജതി ദന്ധം പവത്തതി. കിം കാരണാ? തീസു ഠാനേസു ചിത്തസ്സ പരിസുദ്ധത്താ ഉപരി കിലേസാനം അപ്പഹീനത്താ, ഇദം ദുതിയം ചിത്തം.

“തത്രിദം തതിയം ചിത്തം വിഭത്തമാപജ്ജതി - യേ തേ, മഹാരാജ, സകദാഗാമിനോ, യേസം രാഗദോസമോഹാ തനുഭൂതാ, തേസം തം ചിത്തം പഞ്ചസു ഠാനേസു ലഹുകം ഉപ്പജ്ജതി ലഹുകം പവത്തതി, ഉപരിഭൂമീസു ഗരുകം ഉപ്പജ്ജതി ദന്ധം പവത്തതി. കിം കാരണാ? പഞ്ചസു ഠാനേസു ചിത്തസ്സ പരിസുദ്ധത്താ ഉപരി കിലേസാനം അപ്പഹീനത്താ. യഥാ, മഹാരാജ, വംസനാളസ്സ പഞ്ചപബ്ബഗണ്ഠിപരിസുദ്ധസ്സ ഉപരി സാഖാജടാജടിതസ്സ ആകഡ്ഢിയന്തസ്സ യാവ പഞ്ചപബ്ബം താവ ലഹുകം ഏതി, തതോ ഉപരി ഥദ്ധം. കിം കാരണാ? ഹേട്ഠാ പരിസുദ്ധത്താ ഉപരി സാഖാജടാജടിതത്താ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ സകദാഗാമിനോ, യേസം രാഗദോസമോഹാ തനുഭൂതാ, തേസം തം ചിത്തം പഞ്ചസു ഠാനേസു ലഹുകം ഉപ്പജ്ജതി ലഹുകം പവത്തതി, ഉപരിഭൂമീസു ഗരുകം ഉപ്പജ്ജതി ദന്ധം പവത്തതി. കിം കാരണാ? പഞ്ചസു ഠാനേസു ചിത്തസ്സ പരിസുദ്ധത്താ ഉപരി കിലേസാനം അപ്പഹീനത്താ, ഇദം തതിയം ചിത്തം.

“തത്രിദം ചതുത്ഥം ചിത്തം വിഭത്തമാപജ്ജതി - യേ തേ, മഹാരാജ, അനാഗാമിനോ, യേസം പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയാനി സഞ്ഞോജനാനി പഹീനാനി, തേസം തം ചിത്തം ദസസു ഠാനേസു ലഹുകം ഉപ്പജ്ജതി ലഹുകം പവത്തതി, ഉപരിഭൂമീസു ഗരുകം ഉപ്പജ്ജതി ദന്ധം പവത്തതി. കിം കാരണാ? ദസസു ഠാനേസു ചിത്തസ്സ പരിസുദ്ധത്താ ഉപരി കിലേസാനം അപ്പഹീനത്താ. യഥാ, മഹാരാജ, വംസനാളസ്സ ദസപബ്ബഗണ്ഠിപരിസുദ്ധസ്സ ഉപരി സാഖാജടാജടിതസ്സ ആകഡ്ഢിയന്തസ്സ യാവ ദസപബ്ബം താവ ലഹുകം ഏതി, തതോ ഉപരി ഥദ്ധം. കിം കാരണാ? ഹേട്ഠാ പരിസുദ്ധത്താ ഉപരി സാഖാജടാജടിതത്താ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ അനാഗാമിനോ, യേസം പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയാനി സഞ്ഞോജനാനി പഹീനാനി, തേസം തം ചിത്തം ദസസു ഠാനേസു ലഹുകം ഉപ്പജ്ജതി ലഹുകം പവത്തതി, ഉപരിഭൂമീസു ഗരുകം ഉപ്പജ്ജതി ദന്ധം പവത്തതി. കിം കാരണാ? ദസസു ഠാനേസു ചിത്തസ്സ പരിസുദ്ധത്താ ഉപരി കിലേസാനം അപ്പഹീനത്താ, ഇദം ചതുത്ഥം ചിത്തം.

“തത്രിദം പഞ്ചമം ചിത്തം വിഭത്തമാപജ്ജതി - യേ തേ, മഹാരാജ, അരഹന്തോ ഖീണാസവാ ധോതമലാ വന്തകിലേസാ വുസിതവന്തോ കതകരണീയാ ഓഹിതഭാരാ അനുപ്പത്തസദത്ഥാ പരിക്ഖീണഭവസഞ്ഞോജനാ പത്തപടിസമ്ഭിദാ സാവകഭൂമീസു പരിസുദ്ധാ, തേസം തം ചിത്തം സാവകവിസയേ ലഹുകം ഉപ്പജ്ജതി ലഹുകം പവത്തതി, പച്ചേകബുദ്ധഭൂമീസു ഗരുകം ഉപ്പജ്ജതി ദന്ധം പവത്തതി. കിം കാരണാ? പരിസുദ്ധത്താ സാവകവിസയേ, അപരിസുദ്ധത്താ പച്ചേകബുദ്ധവിസയേ. യഥാ, മഹാരാജ, വംസനാളസ്സ സബ്ബപബ്ബഗണ്ഠിപരിസുദ്ധസ്സ ആകഡ്ഢിയന്തസ്സ ലഹുകം ഹോതി ആഗമനം അദന്ധം. കിം കാരണാ? സബ്ബപബ്ബഗണ്ഠിപരിസുദ്ധത്താ അഗഹനത്താ വംസസ്സ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ അരഹന്തോ ഖീണാസവാ ധോതമലാ വന്തകിലേസാ വുസിതവന്തോ കതകരണീയാ ഓഹിതഭാരാ അനുപ്പത്തസദത്ഥാ പരിക്ഖീണഭവസഞ്ഞോജനാ പത്തപടിസമ്ഭിദാ സാവകഭൂമീസു പരിസുദ്ധാ, തേസം തം ചിത്തം സാവകവിസയേ ലഹുകം ഉപ്പജ്ജതി ലഹുകം പവത്തതി, പച്ചേകബുദ്ധഭൂമീസു ഗരുകം ഉപ്പജ്ജതി ദന്ധം പവത്തതി. കിം കാരണാ? പരിസുദ്ധത്താ സാവകവിസയേ, അപരിസുദ്ധത്താ പച്ചേകബുദ്ധവിസയേ, ഇദം പഞ്ചമം ചിത്തം.

“തത്രിദം ഛട്ഠം ചിത്തം വിഭത്തമാപജ്ജതി - യേ തേ, മഹാരാജ, പച്ചേകബുദ്ധാ സയമ്ഭുനോ അനാചരിയകാ ഏകചാരിനോ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പാ സകവിസയേ പരിസുദ്ധവിമലചിത്താ, തേസം തം ചിത്തം സകവിസയേ ലഹുകം ഉപ്പജ്ജതി ലഹുകം പവത്തതി, സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധഭൂമീസു ഗരുകം ഉപ്പജ്ജതി ദന്ധം പവത്തതി. കിം കാരണാ? പരിസുദ്ധത്താ സകവിസയേ മഹന്തത്താ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധവിസയസ്സ. യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ സകവിസയം പരിത്തം നദിം രത്തിമ്പി ദിവാപി യദിച്ഛക അച്ഛമ്ഭിതോ ഓതരേയ്യ, അഥ പരതോ മഹാസമുദ്ദം ഗമ്ഭീരം വിത്ഥതം അഗാധമപാരം ദിസ്വാ ഭായേയ്യ, ദന്ധായേയ്യ ന വിസഹേയ്യ ഓതരിതും. കിം കാരണാ? തിണ്ണത്താ [ചിണ്ണത്താ (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] സകവിസയസ്സ, മഹന്തത്താ ച മഹാസമുദ്ദസ്സ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ പച്ചേകബുദ്ധാ സയമ്ഭുനോ അനാചരിയകാ ഏകചാരിനോ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പാ സകവിസയേ പരിസുദ്ധവിമലചിത്താ, തേസം തം ചിത്തം സകവിസയേ ലഹുകം ഉപ്പജ്ജതി ലഹുകം പവത്തതി, സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധഭൂമീസു ഗരുകം ഉപ്പജ്ജതി ദന്ധം പവത്തതി. കിം കാരണാ? പരിസുദ്ധത്താ സകവിസയേ മഹന്തത്താ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധവിസയസ്സ, ഇദം ഛട്ഠം ചിത്തം.

“തത്രിദം സത്തമം ചിത്തം വിഭത്തമാപജ്ജതി - യേ തേ, മഹാരാജ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ സബ്ബഞ്ഞുനോ ദസബലധരാ ചതുവേസാരജ്ജവിസാരദാ അട്ഠാരസഹി ബുദ്ധധമ്മേഹി സമന്നാഗതാ അനന്തജിനാ അനാവരണഞാണാ, തേസം തം ചിത്തം സബ്ബത്ഥ ലഹുകം ഉപ്പജ്ജതി ലഹുകം പവത്തതി. കിം കാരണാ? സബ്ബത്ഥ പരിസുദ്ധത്താ. അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, നാരാചസ്സ സുധോതസ്സ വിമലസ്സ നിഗ്ഗണ്ഠിസ്സ സുഖുമധാരസ്സ അജിമ്ഹസ്സ അവങ്കസ്സ അകുടിലസ്സ ദള്ഹചാപസമാരൂള്ഹസ്സ ഖോമസുഖുമേ വാ കപ്പാസസുഖുമേ വാ കമ്ബലസുഖുമേ വാ ബലവനിപാതിതസ്സ ദന്ധായിതത്തം വാ ലഗ്ഗനം വാ ഹോതീ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, “കിം കാരണാ”? “സുഖുമത്താ വത്ഥാനം സുധോതത്താ നാരാചസ്സ നിപാതസ്സ ച ബലവത്താ”തി , ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ സബ്ബഞ്ഞുനോ ദസബലധരാ ചതുവേസാരജ്ജവിസാരദാ അട്ഠാരസഹി ബുദ്ധധമ്മേഹി സമന്നാഗതാ അനന്തജിനാ അനാവരണഞാണാ, തേസം തം ചിത്തം സബ്ബത്ഥ ലഹുകം ഉപ്പജ്ജതി ലഹുകം പവത്തതി. കിം കാരണാ? സബ്ബത്ഥ പരിസുദ്ധത്താ, ഇദം സത്തമം ചിത്തം.

“തത്ര, മഹാരാജ, യദിദം സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനം ചിത്തം, തം ഛന്നമ്പി ചിത്താനം ഗണനം അതിക്കമിത്വാ അസങ്ഖ്യേയ്യേന ഗുണേന പരിസുദ്ധഞ്ച ലഹുകഞ്ച. യസ്മാ ച ഭഗവതോ ചിത്തം പരിസുദ്ധഞ്ച ലഹുകഞ്ച, തസ്മാ, മഹാരാജ, ഭഗവാ യമകപാടിഹീരം ദസ്സേതി. യമകപാടിഹീരേ, മഹാരാജ, ഞാതബ്ബം ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ചിത്തം ഏവം ലഹുപരിവത്തന്തി, ന തത്ഥ സക്കാ ഉത്തരിം കാരണം വത്തും, തേപി, മഹാരാജ, പാടിഹീരാ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനം ചിത്തം ഉപാദായ ഗണനമ്പി സങ്ഖമ്പി കലമ്പി കലഭാഗമ്പി ന ഉപേന്തി, ആവജ്ജനപടിബദ്ധം, മഹാരാജ, ഭഗവതോ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം, ആവജ്ജേത്വാ യദിച്ഛകം ജാനാതി.

“യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ ഹത്ഥേ ഠപിതം യം കിഞ്ചി ദുതിയേ ഹത്ഥേ ഠപേയ്യ വിവടേന മുഖേന വാചം നിച്ഛാരേയ്യ, മുഖഗതം ഭോജനം ഗിലേയ്യ, ഉമ്മീലേത്വാ വാ നിമീലേയ്യ, നിമീലേത്വാ വാ ഉമ്മീലേയ്യ, സമിഞ്ജിതം വാ ബാഹം പസാരേയ്യ, പസാരിതം വാ ബാഹം സമിഞ്ജേയ്യ, ചിരതരം ഏതം, മഹാരാജ, ലഹുതരം ഭഗവതോ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം, ലഹുതരം ആവജ്ജനം, ആവജ്ജേത്വാ യദിച്ഛകം ജാനാതി , ആവജ്ജനവികലമത്തകേന ന താവതാ ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ അസബ്ബഞ്ഞുനോ നാമ ഹോന്തീ”തി.

“ആവജ്ജനമ്പി , ഭന്തേ നാഗസേന, പരിയേസനായ കാതബ്ബം, ഇങ്ഘ മം തത്ഥ കാരണേന സഞ്ഞാപേഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസസ്സ അഡ്ഢസ്സ മഹദ്ധനസ്സ മഹാഭോഗസ്സ പഹൂതജാതരൂപരജതസ്സ പഹൂതവിത്തൂപകരണസ്സ പഹൂതധനധഞ്ഞസ്സ സാലിവീഹിയവതണ്ഡുലതിലമുഗ്ഗമാസപുബ്ബണ്ണാപരണ്ണസപ്പിതേലനവനീതഖീരദധിമധുഗുളഫാണിതാ ച ഖള്ളോപികുമ്ഭിപീഠരകോട്ഠഭാജനഗതാ ഭവേയ്യും, തസ്സ ച പുരിസസ്സ പാഹുനകോ ആഗച്ഛേയ്യ ഭത്താരഹോ ഭത്താഭികങ്ഖീ, തസ്സ ച ഗേഹേ യം രന്ധം ഭോജനം, തം പരിനിട്ഠിതം ഭവേയ്യ, കുമ്ഭിതോ തണ്ഡുലേ നീഹരിത്വാ ഭോജനം രന്ധേയ്യ, അപി ച ഖോ സോ, മഹാരാജ, താവതകേന ഭോജനവേകല്ലമത്തകേന അധനോ നാമ കപണോ നാമ ഭവേയ്യാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ ഘരേപി, ഭന്തേ, അകാലേ ഭോജനവേകല്ലം ഹോതി, കിം പന ഗഹപതികസ്സാ”തി? “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ ആവജ്ജനവികലമത്തകം സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം ആവജ്ജേത്വാ യദിച്ഛകം ജാനാതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, രുക്ഖോ അസ്സ ഫലിതോ ഓണതവിനതോ പിണ്ഡിഭാരഭരിതോ, ന കിഞ്ചി തത്ഥ പതിതം ഫലം ഭവേയ്യ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, രുക്ഖോ താവതകേന പതിതഫലവേകല്ലമത്തകേന അഫലോ നാമ ഭവേയ്യാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, പതനപടിബദ്ധാനി താനി രുക്ഖഫലാനി, പതിതേ യദിച്ഛകം ലഭതീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ ആവജ്ജനപടിബദ്ധം സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം ആവജ്ജേത്വാ യദിച്ഛകം ജാനാതീ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, ആവജ്ജേത്വാ ആവജ്ജേത്വാ ബുദ്ധോ യദിച്ഛകം ജാനാതീ”തി? “ആമ, മഹാരാജ, ഭഗവാ ആവജ്ജേത്വാ ആവജ്ജേത്വാ യദിച്ഛകം ജാനാതീ”തി.

“യഥാ, മഹാരാജ, ചക്കവത്തീ രാജാ യദാ ചക്കരതനം സരതി ‘ഉപേതു മേ ചക്കരതന’ന്തി, സരിതേ ചക്കരതനം ഉപേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ആവജ്ജേത്വാ

ആവജ്ജേത്വാ യദിച്ഛകം ജാനാതീ”തി. “ദള്ഹം, ഭന്തേ നാഗസേന, കാരണം, ബുദ്ധോ സബ്ബഞ്ഞൂ, സമ്പടിച്ഛാമ ബുദ്ധോ സബ്ബഞ്ഞൂ”തി.

ബുദ്ധസബ്ബഞ്ഞുഭാവപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

**൩. ദേവദത്തപബ്ബജ്ജപഞ്ഹോ**

൩. “ഭന്തേ നാഗസേന, ദേവദത്തോ കേന പബ്ബാജിതോ”തി? “ഛ യിമേ, മഹാരാജ, ഖത്തിയകുമാരാ ഭദ്ദിയോ ച അനുരുദ്ധോ ച ആനന്ദോ ച ഭഗു ച കിമിലോ [കിമ്ബിലോ (സീ॰ പീ॰) മ॰ നി॰ ൨.൧൬൬ പസ്സിതബ്ബം] ച ദേവദത്തോ ച ഉപാലികപ്പകോ സത്തമോ അഭിസമ്ബുദ്ധേ സത്ഥരി സക്യകുലാനന്ദജനനേ ഭഗവന്തം അനുപബ്ബജന്താ നിക്ഖമിംസു, തേ ഭഗവാ പബ്ബാജേസീ”തി. “നനു, ഭന്തേ, ദേവദത്തേന പബ്ബജിത്വാ സങ്ഘോ ഭിന്നോ”തി? “ആമ, മഹാരാജ, ദേവദത്തേന പബ്ബജിത്വാ സങ്ഘോ ഭിന്നോ, ന ഗിഹീ സങ്ഘം ഭിന്ദതി, ന ഭിക്ഖുനീ, ന സിക്ഖമാനാ, ന സാമണേരോ, ന സാമണേരീ സങ്ഘം ഭിന്ദതി, ഭിക്ഖു പകതത്തോ സമാനസംവാസകോ സമാനസീമായം ഠിതോ സങ്ഘം ഭിന്ദതീതി. സങ്ഘഭേദകോ, ഭന്തേ, പുഗ്ഗലോ കിം കമ്മം ഫുസതീ”തി? “കപ്പട്ഠിതികം, മഹാരാജ, കമ്മം ഫുസതീ”തി.

“കിം പന, ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ ജാനാതി ‘ദേവദത്തോ പബ്ബജിത്വാ സങ്ഘം ഭിന്ദിസ്സതി, സങ്ഘം ഭിന്ദിത്വാ കപ്പം നിരയേ പച്ചിസ്സതീ’”തി? “ആമ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ജാനാതി ‘ദേവദത്തോ പബ്ബജിത്വാ സങ്ഘം ഭിന്ദിസ്സതി, സങ്ഘം ഭിന്ദിത്വാ കപ്പം നിരയേ പച്ചിസ്സതീ’”തി. “യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ ജാനാതി ‘ദേവദത്തോ പബ്ബജിത്വാ സങ്ഘം ഭിന്ദിസ്സതി, സങ്ഘം ഭിന്ദിത്വാ കപ്പം നിരയേ പച്ചിസ്സതീ’തി, തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ കാരുണികോ അനുകമ്പകോ ഹിതേസീ സബ്ബസത്താനം അഹിതം അപനേത്വാ ഹിതമുപദഹതീതി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തം അജാനിത്വാ പബ്ബാജേസി, തേന ഹി ബുദ്ധോ അസബ്ബഞ്ഞൂതി, അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, വിജടേഹി ഏതം മഹാജടം, ഭിന്ദ പരാപവാദം, അനാഗതേ അദ്ധാനേ തയാ സദിസാ ബുദ്ധിമന്തോ ഭിക്ഖൂ ദുല്ലഭാ ഭവിസ്സന്തി, ഏത്ഥ തവ ബലം പകാസേഹീ”തി.

“കാരുണികോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞൂ ച, കാരുഞ്ഞേന, മഹാരാജ, ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണേന ദേവദത്തസ്സ ഗതിം ഓലോകേന്തോ അദ്ദസ ദേവദത്തം ആപായികം കമ്മം [അപരാപരിയകമ്മം (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] ആയൂഹിത്വാ അനേകാനി കപ്പകോടിസതസഹസ്സാനി നിരയേന നിരയം വിനിപാതേന വിനിപാതം ഗച്ഛന്തം, തം ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണേന ജാനിത്വാ ഇമസ്സ അപരിയന്തകതം കമ്മം മമ സാസനേ പബ്ബജിതസ്സ പരിയന്തകതം ഭവിസ്സതി, പുരിമം ഉപാദായ പരിയന്തകതം ദുക്ഖം ഭവിസ്സതി, അപബ്ബജിതോപി അയം മോഘപുരിസോ കപ്പട്ഠിയമേവ കമ്മം ആയൂഹിസ്സതീതി കാരുഞ്ഞേന ദേവദത്തം പബ്ബാജേസീ”തി.

“തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധോ വധിത്വാ തേലേന മക്ഖേതി, പപാതേ പാതേത്വാ ഹത്ഥം ദേതി, മാരേത്വാ ജീവിതം പരിയേസതി, യം സോ പഠമം ദുക്ഖം ദത്വാ പച്ഛാ സുഖം ഉപദഹതീ”തി? “വധേതിപി, മഹാരാജ, തഥാഗതോ സത്താനം ഹിതവസേന, പാതേതിപി സത്താനം ഹിതവസേന, മാരേതിപി സത്താനം ഹിതവസേന, വധിത്വാപി, മഹാരാജ, തഥാഗതോ സത്താനം ഹിതമേവ ഉപദഹതി, പാതേത്വാപി സത്താനം ഹിതമേവ ഉപദഹതി, മാരേത്വാപി സത്താനം ഹിതമേവ ഉപദഹതി. യഥാ, മഹാരാജ, മാതാപിതരോ നാമ വധിത്വാപി പാതയിത്വാപി പുത്താനം ഹിതമേവ ഉപദഹന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ വധേതിപി സത്താനം ഹിതവസേന, പാതേതിപി സത്താനം ഹിതവസേന, മാരേതിപി സത്താനം ഹിതവസേന, വധിത്വാപി, മഹാരാജ, തഥാഗതോ സത്താനം ഹിതമേവ ഉപദഹതി, പാതേത്വാപി സത്താനം ഹിതമേവ ഉപദഹതി, മാരേത്വാപി സത്താനം ഹിതമേവ ഉപദഹതി, യേന യേന യോഗേന സത്താനം ഗുണവുഡ്ഢി ഹോതി, തേന തേന യോഗേന സബ്ബസത്താനം ഹിതമേവ ഉപദഹതി. സചേ, മഹാരാജ, ദേവദത്തോ ന പബ്ബാജേയ്യ, ഗിഹിഭൂതോ സമാനോ നിരയസംവത്തനികം ബഹും പാപകമ്മം കത്വാ അനേകാനി കപ്പകോടിസതസഹസ്സാനി നിരയേന നിരയം വിനിപാതേന വിനിപാതം ഗച്ഛന്തോ ബഹും ദുക്ഖം വേദയിസ്സതി, തം ഭഗവാ ജാനമാനോ കാരുഞ്ഞേന ദേവദത്തം പബ്ബാജേസി, ‘മമ സാസനേ പബ്ബജിതസ്സ ദുക്ഖം പരിയന്തകതം ഭവിസ്സതീ’തി കാരുഞ്ഞേന ഗരുകം ദുക്ഖം ലഹുകം അകാസി.

“യഥാ വാ, മഹാരാജ, ധനയസസിരിഞാതിബലേന ബലവാ പുരിസോ അത്തനോ ഞാതിം വാ മിത്തം വാ രഞ്ഞാ ഗരുകം ദണ്ഡം ധാരേന്തം അത്തനോ ബഹുവിസ്സത്ഥഭാവേന സമത്ഥതായ ഗരുകം ദണ്ഡം ലഹുകം അകാസി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ ബഹൂനി കപ്പകോടിസതസഹസ്സാനി ദുക്ഖം വേദയമാനം ദേവദത്തം പബ്ബാജേത്വാ സീലസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിബലസമത്ഥഭാവേന ഗരുകം ദുക്ഖം ലഹുകം അകാസി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, കുസലോ ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോ ഗരുകം രോഗം ബലവോസധബലേന ലഹുകം കരോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ബഹൂനി കപ്പകോടിസതസഹസ്സാനി ദുക്ഖം വേദയമാനം ദേവദത്തം ഭഗവാ രോഗഞ്ഞുതായ പബ്ബാജേത്വാ കാരുഞ്ഞബലോ പത്ഥദ്ധധമ്മോസധബലേന ഗരുകം ദുക്ഖം ലഹുകം അകാസി. അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ ബഹുവേദനീയം ദേവദത്തം അപ്പവേദനീയം കരോന്തോ കിഞ്ചി അപുഞ്ഞം ആപജ്ജേയ്യാ”തി? “ന കിഞ്ചി, ഭന്തേ, അപുഞ്ഞം ആപജ്ജേയ്യ അന്തമസോ ഗദ്ദൂഹനമത്തമ്പീ”തി. “ഇമമ്പി ഖോ, മഹാരാജ, കാരണം അത്ഥതോ സമ്പടിച്ഛ, യേന കാരണേന ഭഗവാ ദേവദത്തം പബ്ബാജേസി.

“അപരമ്പി , മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന ഭഗവാ ദേവദത്തം പബ്ബാജേസി. യഥാ, മഹാരാജ, ചോരം ആഗുചാരിം ഗഹേത്വാ രഞ്ഞോ ദസ്സേയ്യും, ‘അയം ഖോ, ദേവ, ചോരോ ആഗുചാരീ, ഇമസ്സ യം ഇച്ഛസി, തം ദണ്ഡം പണേഹീ’തി. തമേനം രാജാ ഏവം വദേയ്യ ‘തേന ഹി , ഭണേ, ഇമം ചോരം ബഹിനഗരം നീഹരിത്വാ ആഘാതനേ സീസം ഛിന്ദഥാ”തി, ‘ഏവം ദേവാ’തി ഖോ തേ രഞ്ഞോ പടിസ്സുത്വാ തം ബഹിനഗരം നീഹരിത്വാ ആഘാതനം നയേയ്യും. തമേനം പസ്സേയ്യ കോചിദേവ പുരിസോ രഞ്ഞോ സന്തികാ ലദ്ധവരോ ലദ്ധയസധനഭോഗോ ആദേയ്യവചനോ ബലവിച്ഛിതകാരീ, സോ തസ്സ കാരുഞ്ഞം കത്വാ തേ പുരിസേ ഏവം വദേയ്യ ‘അലം, ഭോ, കിം തുമ്ഹാകം ഇമസ്സ സീസച്ഛേദനേന, തേന ഹി ഭോ ഇമസ്സ ഹത്ഥം വാ പാദം വാ ഛിന്ദിത്വാ ജീവിതം രക്ഖഥ, അഹമേതസ്സ കാരണാ രഞ്ഞോ സന്തികേ പടിവചനം കരിസ്സാമീ’തി. തേ തസ്സ ബലവതോ വചനേന തസ്സ ചോരസ്സ ഹത്ഥം വാ പാദം വാ ഛിന്ദിത്വാ ജീവിതം രക്ഖേയ്യും. അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, പുരിസോ ഏവം കാരീ തസ്സ ചോരസ്സ കിച്ചകാരീ അസ്സാ”തി? “ജീവിതദായകോ സോ, ഭന്തേ, പുരിസോ തസ്സ ചോരസ്സ, ജീവിതേ ദിന്നേ കിം തസ്സ അകതം നാമ അത്ഥീ”തി? “യാ പന ഹത്ഥപാദച്ഛേദനേ വേദനാ, സോ തായ വേദനായ കിഞ്ചി അപുഞ്ഞം ആപജ്ജേയ്യാ”തി? “അത്തനോ കതേന സോ, ഭന്തേ, ചോരോ ദുക്ഖവേദനം വേദയതി, ജീവിതദായകോ പന പുരിസോ ന കിഞ്ചി അപുഞ്ഞം ആപജ്ജേയ്യാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ കാരുഞ്ഞേന ദേവദത്തം പബ്ബാജേസി ‘മമ സാസനേ പബ്ബജിതസ്സ ദുക്ഖം പരിയന്തകതം ഭവിസ്സതീ’തി. പരിയന്തകതഞ്ച, മഹാരാജ, ദേവദത്തസ്സ ദുക്ഖം, ദേവദത്തോ, മഹാരാജ, മരണകാലേ -

“‘ഇമേഹി അട്ഠീഹി തമഗ്ഗപുഗ്ഗലം, ദേവാതിദേവം നരദമ്മസാരഥിം;
സമന്തചക്ഖും സതപുഞ്ഞലക്ഖണം, പാണേഹി ബുദ്ധം സരണം ഉപേമീ’തി.

“പാണുപേതം സരണമഗമാസി. ദേവദത്തോ, മഹാരാജ, ഛ കോട്ഠാസേ കതേ കപ്പേ അതിക്കന്തേ പഠമകോട്ഠാസേ സങ്ഘം ഭിന്ദി, പഞ്ച കോട്ഠാസേ നിരയേ പച്ചിത്വാ തതോ മുച്ചിത്വാ അട്ഠിസ്സരോ നാമ പച്ചേകബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി. അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ ഏവം കാരീ ദേവദത്തസ്സ കിച്ചകാരീ അസ്സാ”തി? “സബ്ബദദോ, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതോ ദേവദത്തസ്സ, യം തഥാഗതോ ദേവദത്തം പച്ചേകബോധിം പാപേസ്സതി, കിം തഥാഗതേന ദേവദത്തസ്സ അകതം നാമ അത്ഥീ”തി? “യം പന, മഹാരാജ, ദേവദത്തോ സങ്ഘം ഭിന്ദിത്വാ നിരയേ ദുക്ഖവേദനം വേദയതി, അപി നു ഖോ ഭഗവാ തതോനിദാനം കിഞ്ചി അപുഞ്ഞം ആപജ്ജേയ്യാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, അത്തനാ കതേന, ഭന്തേ, ദേവദത്തോ കപ്പം നിരയേ പച്ചതി, ദുക്ഖപരിയന്തകാരകോ സത്ഥാ ന കിഞ്ചി അപുഞ്ഞം ആപജ്ജതീ”തി. “ഇമമ്പി ഖോ, ത്വം മഹാരാജ, കാരണം അത്ഥതോ സമ്പടിച്ഛ, യേന കാരണേന ഭഗവാ ദേവദത്തം പബ്ബാജേസി.

“അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന ഭഗവാ ദേവദത്തം പബ്ബാജേസി . യഥാ, മഹാരാജ, കുസലോ ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോ വാതപിത്തസേമ്ഹസന്നിപാതഉതുപരിണാമവിസമപരിഹാരഓപക്കമികോപക്കന്തം പൂതികുണപദുഗ്ഗന്ധാഭിസഞ്ഛന്നം അന്തോസല്ലം സുസിരഗതം പുബ്ബരുഹിരസമ്പുണ്ണം വണം

വൂപസമേന്തോ വണമുഖം കക്ഖളതിഖിണഖാരകടുകേന ഭേസജ്ജേന അനുലിമ്പതി പരിപച്ചനായ, പരിപച്ചിത്വാ മുദുഭാവമുപഗതം സത്ഥേന വികന്തയിത്വാ ഡഹതി സലാകായ, ദഡ്ഢേ ഖാരലവണം ദേതി, ഭേസജ്ജേന അനുലിമ്പതി വണരുഹനായ ബ്യാധിതസ്സ സോത്ഥിഭാവമനുപ്പത്തിയാ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോ അഹിതചിത്തോ ഭേസജ്ജേന അനുലിമ്പതി, സത്ഥേന വികന്തേതി, ഡഹതി സലാകായ, ഖാരലവണം ദേതീ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, ഹിതചിത്തോ സോത്ഥികാമോ താനി കിരിയാനി കരോതീ"തി. "യാ പനസ്സ ഭേസജ്ജകിരിയാകരണേന ഉപ്പന്നാ ദുക്ഖവേദനാ, തതോനിദാനം സോ ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോ കിഞ്ചി അപുഞ്ഞം ആപജ്ജേയ്യാ"തി? "ഹിതചിത്തോ, ഭന്തേ, സോത്ഥികാമോ ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോ താനി കിരിയാനി കരോതി, കിം സോ തതോനിദാനം അപുഞ്ഞം ആപജ്ജേയ്യ, സഗ്ഗഗാമീ സോ, ഭന്തേ, ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, കാരുഞ്ഞേന ഭഗവാ ദേവദത്തം പബ്ബാജേസി ദുക്ഖപരിമുത്തിയാ.

"അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന ഭഗവാ ദേവദത്തം പബ്ബാജേസി. യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ കണ്ടകേന വിദ്ധോ അസ്സ, അഥഞ്ഞതരോ പുരിസോ തസ്സ ഹിതകാമോ സോത്ഥികാമോ തിണ്ഹേന കണ്ടകേനവാ സത്ഥമുഖേന വാ സമന്തതോ ഛിന്ദിത്വാ പഗ്ഘരന്തേന ലോഹിതേന തം കണ്ടകം നീഹരേയ്യ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, പുരിസോ അഹിതകാമോ തം കണ്ടകം നീഹരതീ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, ഹിതകാമോ സോ, ഭന്തേ, പുരിസോ സോത്ഥികാമോ തം കണ്ടകം നീഹരതി. സചേ സോ, ഭന്തേ, തം കണ്ടകം ന നീഹരേയ്യ, മരണം വാ സോ തേന പാപുണേയ്യ മരണമത്തം വാ ദുക്ഖ"ന്തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ കാരുഞ്ഞേന ദേവദത്തം പബ്ബാജേസി ദുക്ഖപരിമുത്തിയാ. സചേ മഹാരാജ, ഭഗവാ ദേവദത്തം ന പബ്ബാജേയ്യ, കപ്പകോടിസതസഹസ്സമ്പി ദേവദത്തോ ഭവപരമ്പരായ നിരയേ പച്ചേയ്യാ"തി.

"അനുസോതഗാമിം, ഭന്തേ നാഗസേന, ദേവദത്തം തഥാഗതോ പടിസോതം പാപേസി, വിപന്ഥപടിപന്നം ദേവദത്തം പന്ഥേ പടിപാദേസി, പപാതേ പതിതസ്സ ദേവദത്തസ്സ പതിട്ഠം അദാസി, വിസമഗതം ദേവദത്തം തഥാഗതോ സമം ആരോപേസി, ഇമേ ച, ഭന്തേ നാഗസേന, ഹേതൂ ഇമാനി ച കാരണാനി ന സക്കാ അഞ്ഞേന സന്ദസ്സേതും അഞ്ഞത്ര തവാദിസേന ബുദ്ധിമതാ"തി.

ദേവദത്തപബ്ബജ്ജപഞ്ഹോ തതിയോ.

### ർ. പഥവിചലനപഞ്ഹോ

**ർ.** "ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ - 'അട്ഠിമേ, ഭിക്ഖവേ [അട്ഠിമേ ആനന്ദ (അം. നി. വ്യ.൩൦)], ഹേതൂ അട്ഠ പച്ചയാ മഹതോ ഭൂമിചാലസ്സ പാതുഭാവായാ'തി. അസേസവചനം ഇദം, നിസ്സേസവചനം ഇദം, നിപ്പരിയായവചനം ഇദം, നത്ഥഞ്ഞോ നവമോ ഹേതു മഹതോ ഭൂമിചാലസ്സ പാതുഭാവായ. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, അഞ്ഞോ നവമോ ഹേതു ഭവേയ്യ മഹതോ ഭൂമിചാലസ്സ പാതുഭാവായ, തമ്പി ഹേതും ഭഗവാ കഥേയ്യ. യസ്മാ ച ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, നത്ഥഞ്ഞോ നവമോ ഹേതു മഹതോ ഭൂമിചാലസ്സ പാതുഭാവായ, തസ്മാ അനാചിക്ഖിതോ ഭഗവതാ, അയഞ്ച നവമോ ഹേതു ദിസ്സതി മഹതോ ഭൂമിചാലസ്സ പാതുഭാവായ, യം വേസ്സന്തരേന രഞ്ഞാ മഹാദാനേ ദീയമാനേ സത്തക്ഖത്തും മഹാപഥവീ കമ്പിതാതി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, അട്ഠേവ ഹേതൂ അട്ഠ പച്ചയാ മഹതോ ഭൂമിചാലസ്സ പാതുഭാവായ, തേന ഹി വേസ്സന്തരേന രഞ്ഞാ മഹാദാനേ ദീയമാനേ സത്തക്ഖത്തും മഹാപഥവീ കമ്പിതാതി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി വേസ്സന്തരേന രഞ്ഞാ മഹാദാനേ ദീയമാനേ സത്തക്ഖത്തും മഹാപഥവീ കമ്പിതാ, തേന ഹി അട്ഠേവ ഹേതൂ അട്ഠ പച്ചയാ മഹതോ ഭൂമിചാലസ്സ പാതുഭാവായാതി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ സുഖുമോ ദുന്നിവേഠിയോ അന്ധകരണോ ചേവ ഗമ്ഭീരോ ച, സോ തവാനുപ്പത്തോ, നേസോ അഞ്ഞേന ഇത്തരപഞ്ഞേന സക്കാ വിസജ്ജേതും അഞ്ഞത്ര തവാദിസേന ബുദ്ധിമതാ"തി.

"ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ - 'അട്ഠിമേ, ഭിക്ഖവേ, ഹേതൂ അട്ഠ പച്ചയാ മഹതോ ഭൂമിചാലസ്സ പാതുഭാവായാ'തി. യം വേസ്സന്തരേന രഞ്ഞാ മഹാദാനേ ദീയമാനേ സത്തക്ഖത്തും മഹാപഥവീ കമ്പിതാ, തഞ്ച പന അകാലികം കദാചുപ്പത്തികം അട്ഠഹി ഹേതൂഹി വിപ്പമുത്തം, തസ്മാ അഗണിതം അട്ഠഹി ഹേതൂഹി.

“യഥാ, മഹാരാജ, ലോകേ തയോ യേവ മേഘാ ഗണീയന്തി വസ്സികോ ഹേമന്തികോ പാവുസകോതി. യദി തേ മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞോ മേഘോ പവസ്സതി, ന സോ മേഘോ ഗണീയതി സമ്മതേഹി മേഘേഹി, അകാലമേഘോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരേന രഞ്ഞാ മഹാദാനേ ദീയമാനേ യം സത്തക്ഖത്തും മഹാപഥവീ കമ്പിതാ, അകാലികം ഏതം കദാചുപ്പത്തികം അട്ഠഹി ഹേതൂഹി വിപ്പമുത്തം, ന തം ഗണീയതി അട്ഠഹി ഹേതൂഹി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഹിമവന്താ പബ്ബതാ പഞ്ച നദിസതാനി സന്ദന്തി, തേസം, മഹാരാജ, പഞ്ചന്നം നദിസതാനം ദസേവ നദിയോ നദിഗണനായ ഗണീയന്തി. സേയ്യഥിദം, ഗങ്ഗാ യമുനാ അചിരവതീ സരഭൂ മഹീ സിന്ധു സരസ്സതീ വേത്രവതീ വീതംസാ ചന്ദഭാഗാതി, അവസേസാ നദിയോ നദിഗണനായ അഗണിതാ. കിം കാരണാ? ന താ നദിയോ ധുവസലിലാ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരേന രഞ്ഞാ മഹാദാനേ ദീയമാനേ യം സത്തക്ഖത്തും മഹാപഥവീ കമ്പിതാ, അകാലികം ഏതം കദാചുപ്പത്തികം അട്ഠഹി ഹേതൂഹി വിപ്പമുത്തം, ന തം ഗണീയതി അട്ഠഹി ഹേതൂഹി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ സതമ്പി ദ്വിസതമ്പി തിസതമ്പി അമച്ചാ ഹോന്തി, തേസം ഛ യേവ ജനാ അമച്ചഗണനായ ഗണീയന്തി. സേയ്യഥിദം, സേനാപതി പുരോഹിതോ അക്ഖദസ്സോ ഭണ്ഡാഗാരികോ ഛത്തഗ്ഗാഹകോ ഖഗ്ഗഗ്ഗാഹകോ. ഏതേ യേവ അമച്ചഗണനായ ഗണീയന്തി. കിം കാരണാ? യുത്തത്താ രാജഗുണേഹി, അവസേസാ അഗണിതാ, സബ്ബേ അമച്ചാത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി . ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരേന രഞ്ഞാ മഹാദാനേ ദീയമാനേ യം സത്തക്ഖത്തും മഹാപഥവീ കമ്പിതാ, അകാലികം ഏതം കദാചുപ്പത്തികം അട്ഠഹി ഹേതൂഹി വിപ്പമുത്തം, ന തം ഗണീയതി അട്ഠഹി ഹേതൂഹി.

“സുയ്യതി നു ഖോ, മഹാരാജ, ഏതരഹി ജിനസാസനേ കതാധികാരാനം ദിട്ഠധമ്മസുഖവേദനീയകമ്മം, കിത്തി ച യേസം അബ്ഭുഗ്ഗതാ ദേവമനുസ്സേസൂ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, സുയ്യതി ഏതരഹി ജിനസാസനേ കതാധികാരാനം ദിട്ഠധമ്മസുഖവേദനീയകമ്മം, കിത്തി ച യേസം അബ്ഭുഗ്ഗതാ ദേവമനുസ്സേസു സത്ത ജനാതി”. “കേ ച തേ, മഹാരാജാ”തി? “സുമനോ ച, ഭന്തേ, മാലാകാരോ, ഏകസാടകോ ച ബ്രാഹ്മണോ, പുണ്ണോ ച ഭതകോ, മല്ലികാ ച ദേവീ, ഗോപാലമാതാ ച ദേവീ, സുപ്പിയാ ച ഉപാസികാ, പുണ്ണാ ച ദാസീതി ഇമേ സത്ത ദിട്ഠധമ്മസുഖവേദനീയാ സത്താ, കിത്തി ച ഇമേസം അബ്ഭുഗ്ഗതാ ദേവമനുസ്സേസൂ”തി.

“അപരേപി സുയ്യന്തി നു ഖോ അതീതേ മാനുസകേനേവ സരീരദേഹേന തിദസഭവനം ഗതാ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, സുയ്യന്തീ”തി. “കേ ച തേ, മഹാരാജാ”തി? “ഗുത്തിലോ ച ഗന്ധബ്ബോ, സാധീനോ ച രാജാ, നിമി ച രാജാ, മന്ധാതാ ച രാജാതി ഇമേ ചതുരോ ജനാ സുയ്യന്തി, തേനേവ മാനുസകേന സരീരദേഹേന തിദസഭവനം ഗതാ”തി. “സുചിരമ്പി കതം സുയ്യതി സുകതദുക്കടന്തി? സുതപുബ്ബം പന തയാ, മഹാരാജ, അതീതേ വാ അദ്ധാനേ വത്തമാനേ വാ അദ്ധാനേ ഇത്ഥന്നാമസ്സ ദാനേ ദീയമാനേ സകിം വാ ദ്വിക്ഖത്തും വാ തിക്ഖത്തും വാ മഹാപഥവീ കമ്പിതാ”തി? “ന ഹി ഭന്തേ”തി. “അത്ഥി മേ, മഹാരാജ, ആഗമോ അധിഗമോ പരിയത്തി സവനം സിക്ഖാബലം സുസ്സൂസാ പരിപുച്ഛാ ആചരിയുപാസനം, മയാപി ന സുതപുബ്ബം ‘ഇത്ഥന്നാമസ്സ ദാനേ ദീയമാനേ സകിം വാ ദ്വിക്ഖത്തും വാ തിക്ഖത്തും വാ മഹാപഥവീ കമ്പിതാ’തി ഠപേത്വാ വേസ്സന്തരസ്സ രാജവസഭസ്സ ദാനവരം . ഭഗവതോ ച, മഹാരാജ, കസ്സപസ്സ, ഭഗവതോ ച സക്യമുനിനോതി ദ്വിന്നം ബുദ്ധാനം അന്തരേ ഗണനപഥം വീതിവത്താ വസ്സകോടിയോ അതിക്കന്താ, തത്ഥപി മേ സവനം നത്ഥി ‘ഇത്ഥന്നാമസ്സ ദാനേ ദീയമാനേ സകിം വാ ദ്വിക്ഖത്തും വാ തിക്ഖത്തും വാ മഹാപഥവീ കമ്പിതാ’തി. ന, മഹാരാജ, താവതകേന വീരിയേന താവതകേന പരക്കമേന മഹാപഥവീ കമ്പതി, ഗുണഭാരഭരിതാ, മഹാരാജ, സബ്ബസോചേയ്യകിരിയഗുണഭാരഭരിതാ ധാരേതും ന വിസഹന്തീ മഹാപഥവീ ചലതി കമ്പതി പവേധതി.

“യഥാ, മഹാരാജ, സകടസ്സ അതിഭാരഭരിതസ്സ നാഭിയോ ച നേമിയോ ച ഫലന്തി അക്ഖോ ഭിജ്ജതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സബ്ബസോചേയ്യകിരിയഗുണഭാരഭരിതാ മഹാപഥവീ ധാരേതും ന വിസഹന്തീ ചലതി കമ്പതി പവേധതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഗഗനം അനിലജലവേഗസഞ്ചരാദിതം ഉസ്സന്നജലഭാരഭരിതം അതിവാതേന ഫുടിതത്താ നദതി രവതി ഗളഗളായതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, മഹാപഥവീ രഞ്ഞോ വേസ്സന്തരസ്സ ദാനബലവിപുലഉസ്സന്നഭാരഭരിതാ ധാരേതും ന വിസഹന്തീ ചലതി കമ്പതി പവേധതി. ന ഹി, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ വേസ്സന്തരസ്സ ചിത്തം രാഗവസേന പവത്തതി, ന ദോസവസേന പവത്തതി, ന മോഹവസേന പവത്തതി, ന മാനവസേന പവത്തതി, ന ദിട്ഠിവസേന പവത്തതി, ന കിലേസവസേന പവത്തതി, ന വിതക്കവസേന പവത്തതി, ന അരതിവസേന പവത്തതി, അഥ ഖോ ദാനവസേന ബഹുലം പവത്തതി ‘കിന്തി അനാഗതാ യാചകാ മമ സന്തികേ ആഗച്ഛേയ്യും, ആഗതാ ച യാചകാ യഥാകാമം ലഭിത്വാ അത്തമനാ ഭവേയ്യു’ന്തി സതതം സമിതം ദാനം പതി മാനസം ഠപിതം ഹോതി. രഞ്ഞോ, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരസ്സ സതതം സമിതം ദസസു ഠാനേസു മാനസം ഠപിതം ഹോതി ദമേ സമേ ഖന്തിയം സംവരേ യമേ നിയമേ അക്കോധേ അവിഹിംസായം സച്ചേ സോചേയ്യേ. രഞ്ഞോ, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരസ്സ കാമേസനാ പഹീനാ, ഭവേസനാ പടിപ്പസ്സദ്ധാ, ബ്രഹ്മചരിയേസനായ യേവ ഉസ്സുക്കം ആപന്നോ, രഞ്ഞോ, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരസ്സ അത്തരക്ഖാ [പരരക്ഖായ (സീ॰ പീ॰)] പഹീനാ, സബ്ബസത്തരക്ഖായ ഉസ്സുക്കം ആപന്നോ ‘കിന്തി ഇമേ സത്താ സമഗ്ഗാ അസ്സു അരോഗാ സധനാ ദീഘായുകാ’തി ബഹുലം യേവ മാനസം പവത്തതി. ദദമാനോ ച, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരോ രാജാ തം ദാനം ന ഭവസമ്പത്തിഹേതു ദേതി, ന ധനഹേതു ദേതി, ന പടിദാനഹേതു ദേതി, ന ഉപലാപനഹേതു ദേതി, ന ആയുഹേതു ദേതി, ന വണ്ണഹേതു ദേതി, ന സുഖഹേതു ദേതി, ന ബലഹേതു ദേതി, ന യസഹേതു ദേതി, ന പുത്തഹേതു ദേതി, ന ധീതുഹേതു ദേതി, അഥ ഖോ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണഹേതു സബ്ബഞ്ഞുതഞാണരതനസ്സ കാരണാ ഏവരൂപേ അതുലവിപുലാനുത്തരേ ദാനവരേ അദാസി, സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ ച ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

“‘ജാലിം കണ്ഹാജിനം ധീതം, മദ്ദിദേവിം പതിബ്ബതം;
ചജമാനോ ന ചിന്തേസിം, ബോധിയാ യേവ കാരണാ’തി.

“വേസ്സന്തരോ, മഹാരാജ, രാജാ അക്കോധേന കോധം ജിനാതി, അസാധും സാധുനാ ജിനാതി, കദരിയം ദാനേന ജിനാതി, അലികവാദിനം സച്ചേന ജിനാതി, സബ്ബം അകുസലം കുസലേന ജിനാതി. തസ്സ ഏവം ദദമാനസ്സ ധമ്മാനുഗതസ്സ ധമ്മസീസകസ്സ [ധമ്മാസീസകസ്സ (ക॰)] ദാനനിസ്സന്ദബലവ [ദാനനിസ്സന്ദബല (സീ॰ പീ॰)] വീരിയവിപുലവിപ്ഫാരേന ഹേട്ഠാ മഹാവാതാ സഞ്ചലന്തി സണികം സണികം സകിം സകിം ആകുലാകുലാ വായന്തി ഓനമന്തി ഉന്നമന്തി വിനമന്തി, ഛിന്നപത്തപാദപാ [സീന്നപത്തപാദപാ (സീ॰)] പപതന്തി, ഗുമ്ബം ഗുമ്ബം വലാഹകാ ഗഗനേ സന്ധാവന്തി, രജോസഞ്ചിതാ വാതാ ദാരുണാ ഹോന്തി, ഗഗനം ഉപ്പീളിതാ വാതാ വായന്തി, സഹസാ ധമധമായന്തി, മഹാഭീമോ സദ്ദോ നിച്ഛരതി, തേസു വാതേസു കുപിതേസു ഉദകം സണികം സണികം ചലതി, ഉദകേ ചലിതേ ഖുബ്ഭന്തി മച്ഛകച്ഛപാ, യമകയമകാ ഊമിയോ ജായന്തി, ജലചരാ സത്താ തസന്തി, ജലവീചി യുഗനദ്ധോ വത്തതി, വീചിനാദോ പവത്തതി, ഘോരാ ബുബ്ബുളാ [പുബ്ബുളാ (ക॰)] ഉട്ഠഹന്തി, ഫേണമാലാ ഭവന്തി, ഉത്തരതി മഹാസമുദ്ദോ, ദിസാവിദിസം ധാവതി ഉദകം, ഉദ്ധംസോതപടിസോതമുഖാ സന്ദന്തി സലിലധാരാ, തസന്തി അസുരാ ഗരുളാ നാഗാ യക്ഖാ, ഉബ്ബിജ്ജന്തി ‘കിം നു ഖോ, കഥം നു ഖോ, സാഗരോ വിപരിവത്തതീ’തി, ഗമനപഥമേസന്തി ഭീതചിത്താ, ഖുഭിതേ ലുളിതേ ജലധാരേ പകമ്പതി മഹാപഥവീ സനഗാ സസാഗരാ , പരിവത്തതി സിനേരുഗിരി കൂടസേലസിഖരോ വിനമമാനോ ഹോതി, വിമനാ ഹോന്തി അഹിനകുലബിളാരകോട്ഠുകസൂകരമിഗപക്ഖിനോ, രുദന്തി യക്ഖാ അപ്പേസക്ഖാ, ഹസന്തി യക്ഖാ മഹേസക്ഖാ കമ്പമാനായ മഹാപഥവിയാ.

“യഥാ, മഹാരാജ, മഹതി മഹാപരിയോഗേ ഉദ്ധനഗതേ ഉദകസമ്പുണ്ണേ ആകിണ്ണതണ്ഡുലേ ഹേട്ഠതോ അഗ്ഗി ജലമാനോ പഠമം താവ പരിയോഗം സന്താപേതി, പരിയോഗോ സന്തത്തോ ഉദകം സന്താപേതി, ഉദകം സന്തത്തം തണ്ഡുലം സന്താപേതി, തണ്ഡുലം സന്തത്തം ഉമ്മുജ്ജതി നിമുജ്ജതി, ബുബ്ബുളകജാതം ഹോതി, ഫേണമാലാ ഉത്തരതി; ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരോ രാജാ യം ലോകേ ദുച്ചജം, തം ചജി, തസ്സ തം ദുച്ചജം ചജന്തസ്സ ദാനസ്സ സഭാവനിസ്സന്ദേന ഹേട്ഠാ മഹാവാതാ ധാരേതും ന വിസഹന്താ പരികുപ്പിംസു [പരികമ്പിംസു (ക॰)], മഹാവാതേസു പരികുപിതേസു [പരിഖുബ്ഭിതേസു (സ്യാ॰)] ഉദകം കമ്പി, ഉദകേ കമ്പിതേ മഹാപഥവീ കമ്പി, ഇതി തദാ മഹാവാതാ ച ഉദകഞ്ച മഹാപഥവീ

ചാതി ഇമേ തയോ ഏകമനാ വിയ അഹേസും മഹാദാനനിസ്സന്ദേന വിപുലബലവീരിയേന നത്ഥേദിസോ, മഹാരാജ, അഞ്ഞസ്സ ദാനാനുഭാവോ, യഥാ വേസ്സന്തരസ്സ രഞ്ഞോ മഹാദാനാനുഭാവോ. യഥാ, മഹാരാജ, മഹിയാ ബഹുവിധാ മണയോ വിജ്ജന്തി. സേയ്യഥീദം, ഇന്ദനീലോ മഹാനീലോ ജോതിരസോ വേളുരിയോ ഉമ്മാപുപ്ഫോ സിരീസപുപ്ഫോ മനോഹരോ സൂരിയകന്തോ ചന്ദകന്തോ വജിരോ ഖജ്ജോപനകോ ഫുസ്സരാഗോ ലോഹിതങ്ഗോ മസാരഗല്ലോതി, ഏതേ സബ്ബേ അതിക്കമ്മ ചക്കവത്തിമണി അഗ്ഗമക്ഖായതി, ചക്കവത്തിമണി, മഹാരാജ, സമന്താ യോജനം ഓഭാസേതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യം കിഞ്ചി മഹിയാ ദാനം വിജ്ജതി അപി അസദിസദാനം പരമം, തം സബ്ബം അതിക്കമ്മ വേസ്സന്തരസ്സ രഞ്ഞോ മഹാദാനം അഗ്ഗമക്ഖായതി, വേസ്സന്തരസ്സ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ മഹാദാനേ ദീയമാനേ സത്തക്ഖത്തും മഹാപഥവീ കമ്പിതാ''തി.

''അച്ഛരിയം, ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധാനം, അബ്ഭുതം, ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധാനം, യം തഥാഗതോ ബോധിസത്തോ സമാനോ അസമോ ലോകേന ഏവംഖന്തി ഏവംചിത്തോ ഏവംഅധിമുത്തി ഏവംഅധിപ്പായോ, ബോധിസത്താനം, ഭന്തേ നാഗസേന, പരക്കമോ ദക്ഖാപിതോ, പാരമീ ച ജിനാനം ഭിയ്യോ ഓഭാസിതാ, ചരിയം ചരതോപി താവ തഥാഗതസ്സ സദേവകേ ലോകേ സേട്ഠഭാവോ അനുദസ്സിതോ. സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഥോമിതം ജിനസാസനം, ജോതിതാ ജിനപാരമീ, ഛിന്നോ തിത്ഥിയാനം വാദഗണ്ഠി, ഭിന്നോ പരാപവാദകുമ്ഭോ [ഗുമ്ബോ തയാ വിദ്ധംസിതോ (സ്യാ॰)], പഞ്ഹോ ഗമ്ഭീരോ ഉത്താനീകതോ, ഗഹനം അഗഹനം കതം, സമ്മാ ലദ്ധം ജിനപുത്താനം നിബ്ബാഹനം [നിബ്ബായനം (ക॰)], ഏവമേതം ഗണിവരപവര തഥാ സമ്പടിച്ഛാമാ''തി.

പഥവിചലനപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

### ൫. സിവിരാജചക്ഖുദാനപഞ്ഹോ

൫. ''ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഏവം ഭണഥ 'സിവിരാജേന യാചകസ്സ ചക്ഖൂനി ദിന്നാനി, അന്ധസ്സ സതോ പുന ദിബ്ബചക്ഖൂനി ഉപ്പന്നാനീ'തി, ഏതമ്പി വചനം സകസടം സനിഗ്ഗഹം സദോസം 'ഹേതുസമുഗ്ഘാതേ അഹേതുസ്മിം അവത്ഥുസ്മിം നത്ഥി ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ ഉപ്പാദോ'തി സുത്തേ വുത്തം, യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, സിവിരാജേന യാചകസ്സ ചക്ഖൂനി ദിന്നാനി, തേന ഹി 'പുന ദിബ്ബചക്ഖൂനി ഉപ്പന്നാനീ'തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ; യദി ദിബ്ബചക്ഖൂനി ഉപ്പന്നാനി, തേന ഹി 'സിവിരാജേന യാചകസ്സ ചക്ഖൂനി ദിന്നാനീ'തി യം വചനം, തമ്പി മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ ഗണ്ഠിതോപി ഗണ്ഠിതരോ വേഠതോപി വേഠതരോ ഗഹനതോപി ഗഹനതരോ, സോ തവാനുപ്പത്തോ, തത്ഥ ഛന്ദമഭിജനേഹി നിബ്ബാഹനായ പരവാദാനം നിഗ്ഗഹായാ''തി.

''ദിന്നാനി , മഹാരാജ, സിവിരാജേന യാചകസ്സ ചക്ഖൂനി, തത്ഥ മാ വിമതിം ഉപ്പാദേഹി, പുന ദിബ്ബാനി ച ചക്ഖൂനി ഉപ്പന്നാനി, തത്ഥാപി മാ വിമതിം ജനേഹീ''തി. ''അപി നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, ഹേതുസമുഗ്ഘാതേ അഹേതുസ്മിം അവത്ഥുസ്മിം ദിബ്ബചക്ഖു ഉപ്പജ്ജതീ''തി? ''ന ഹി, മഹാരാജാ''തി. ''കിം പന, ഭന്തേ, ഏത്ഥ കാരണം, യേന കാരണേന ഹേതുസമുഗ്ഘാതേ അഹേതുസ്മിം അവത്ഥുസ്മിം ദിബ്ബചക്ഖു ഉപ്പജ്ജതി, ഇങ്ഘ താവ കാരണേന മം സഞ്ഞാപേഹീ''തി?

''കിം പന, മഹാരാജ, അത്ഥി ലോകേ സച്ചം നാമ, യേന സച്ചവാദിനോ സച്ചകിരിയം കരോന്തീ''തി? ''ആമ, ഭന്തേ, അത്ഥി ലോകേ സച്ചം നാമ, സച്ചേന, ഭന്തേ നാഗസേന, സച്ചവാദിനോ സച്ചകിരിയം കത്വാ ദേവം വസ്സാപേന്തി, അഗ്ഗിം നിബ്ബാപേന്തി, വിസം പടിഹനന്തി, അഞ്ഞമ്പി വിവിധം കത്തബ്ബം കരോന്തീ''തി. ''തേന ഹി, മഹാരാജ, യുജ്ജതി സമേതി സിവിരാജസ്സ സച്ചബലേന ദിബ്ബചക്ഖൂനി ഉപ്പന്നാനീതി, സച്ചബലേന, മഹാരാജ, അവത്ഥുസ്മിം ദിബ്ബചക്ഖു ഉപ്പജ്ജതി, സച്ചം യേവ തത്ഥ വത്ഥു ഭവതി ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ ഉപ്പാദായ.

''യഥാ, മഹാരാജ, യേ കേചി സത്താ സച്ചമനുഗായന്തി 'മഹാമേഘോ പവസ്സതൂ'തി, തേസം സഹ സച്ചമനുഗീതേന മഹാമേഘോ പവസ്സതി, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, അത്ഥി ആകാസേ വസ്സഹേതു സന്നിചിതോ 'യേന ഹേതുനാ മഹാമേഘോ പവസ്സതീ'''തി? ''ന ഹി, ഭന്തേ, സച്ചം യേവ തത്ഥ ഹേതു ഭവതി മഹതോ മേഘസ്സ പവസ്സനായാ''തി. ''ഏവമേവ

ഖോ, മഹാരാജ, നത്ഥി തസ്സ പകതിഹേതു, സച്ചം യേവേത്ഥ വത്ഥു ഭവതി ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ ഉപ്പാദായാതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, യേ കേചി സത്താ സച്ചമനുഗായന്തി ‘ജലിതപജ്ജലിതമഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പടിനിവത്തതൂ’തി, തേസം സഹ സച്ചമനുഗീതേന ജലിതപജ്ജലിതമഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ ഖണേന പടിനിവത്തതി. അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, അത്ഥി തസ്മിം ജലിതപജ്ജലിതേ മഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധേ ഹേതു സന്നിചിതോ ‘യേന ഹേതുനാ ജലിതപജ്ജലിതമഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ ഖണേന പടിനിവത്തതീ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, സച്ചം യേവ തത്ഥ വത്ഥു ഹോതി തസ്സ ജലിതപജ്ജലിതസ്സ മഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധസ്സ ഖണേന പടിനിവത്തനായാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നത്ഥി തസ്സ പകതിഹേതു, സച്ചം യേവേത്ഥ വത്ഥു ഭവതി ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ ഉപ്പാദായാതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, യേ കേചി സത്താ സച്ചമനുഗായന്തി ‘വിസം ഹലാഹലം അഗദം ഭവതൂ’തി. തേസം സഹ സച്ചമനുഗീതേന വിസം ഹലാഹലം ഖണേന അഗദം ഭവതി, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, അത്ഥി തസ്മിം ഹലാഹലവിസേ ഹേതു സന്നിചിതോ ‘യേന ഹേതുനാ വിസം ഹലാഹലം ഖണേന അഗദം ഭവതീ”’തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, സച്ചം യേവ തത്ഥ ഹേതു ഭവതി വിസസ്സ ഹലാഹലസ്സ ഖണേന പടിഘാതായാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, വിനാ പകതിഹേതും സച്ചം യേവേത്ഥ വത്ഥു ഭവതി ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ ഉപ്പാദായാതി.

“ചതുന്നമ്പി, മഹാരാജ, അരിയസച്ചാനം പടിവേധായ നത്ഥഞ്ഞം വത്ഥു, സച്ചം വത്ഥും കത്വാ ചത്താരി അരിയസച്ചാനി പടിവിജ്ഝന്തീതി. അത്ഥി, മഹാരാജ, ചീനവിസയേ ചീനരാജാ, സോ മഹാസമുദ്ദേ കീളിതുകാമോ [ബലിം കാതുകാമോ (സീ॰ പീ॰)] ചതുമാസേ ചതുമാസേ സച്ചകിരിയം കത്വാ സഹ രഥേന അന്തോമഹാസമുദ്ദേ യോജനം പവിസതി, തസ്സ രഥസീസസ്സ പുരതോ പുരതോ മഹാവാരിക്ഖന്ധോ പടിക്കമതി, നിക്ഖന്തസ്സ പുന ഓത്ഥരതി, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, സോ മഹാസമുദ്ദോ സദേവമനുസ്സേനപി ലോകേന പകതികായബലേന സക്കാ പടിക്കമാപേതു”ന്തി? “അതിപരിത്തകേപി, ഭന്തേ, തളാകേ ഉദകം ന സക്കാ സദേവമനുസ്സേനപി ലോകേന പകതികായബലേന പടിക്കമാപേതും, കിം പന മഹാസമുദ്ദേ ഉദക”ന്തി? “ഇമിനാപി, മഹാരാജ, കാരണേന സച്ചബലം ഞാതബ്ബം ‘നത്ഥി തം ഠാനം, യം സച്ചേന ന പത്തബ്ബ’ന്തി.

“നഗരേ, മഹാരാജ, പാടലിപുത്തേ അസോകോ ധമ്മരാജാ സനേഗമജാനപദഅമച്ചഭടബലമഹാമത്തേഹി പരിവുതോ ഗങ്ഗം നദിം [ഗങ്ഗാനദിം (സീ॰)] നവസലിലസമ്പുണ്ണം സമതിത്ഥികം സമ്ഭരിതം പഞ്ചയോജനസതായാമം യോജനപുഥുലം സന്ദമാനം ദിസ്വാ അമച്ചേ ഏവമാഹ ‘അത്ഥി കോചി, ഭണേ, സമത്ഥോ, യോ ഇമം മഹാഗങ്ഗം പടിസോതം സന്ദാപേതു’ന്തി. അമച്ചാ ആഹംസു ‘ദുക്കരം ദേവാ’തി.

“തസ്മിം യേവ ഗങ്ഗാകൂലേ ഠിതാ ബന്ധുമതീ നാമ ഗണികാ അസ്സോസി രഞ്ഞാ കിര ഏവം വുത്തം ‘സക്കാ നു ഖോ ഇമം മഹാഗങ്ഗം പടിസോതം സന്ദാപേതു’ന്തി, സാ ഏവമാഹ ‘അഹഞ്ഹി നഗരേ പാടലിപുത്തേ ഗണികാ രൂപൂപജീവിനീ അന്തിമജീവികാ, മമ താവ രാജാ സച്ചകിരിയം പസ്സതൂ’തി. അഥ സാ സച്ചകിരിയം അകാസി, സഹ തസ്സാ സച്ചകിരിയായ ഖണേന സാ മഹാഗങ്ഗാ ഗളഗളായന്തീ പടിസോതം സന്ദിത്ഥ മഹതോ ജനകായസ്സ പസ്സതോ.

“അഥ രാജാ ഗങ്ഗായ ആവട്ടഊമിവേഗജനിതം ഹലാഹലസദ്ദം സുത്വാ വിമ്ഹിതോ അച്ഛരിയബ്ഭുതജാതോ അമച്ചേ ഏവമാഹ ‘കിസ്സായം, ഭണേ, മഹാഗങ്ഗാ പടിസോതം സന്ദതീ’തി? ‘ബന്ധുമതീ, മഹാരാജ, ഗണികാ തവ വചനം സുത്വാ സച്ചകിരിയം അകാസി, തസ്സാ സച്ചകിരിയായ മഹാഗങ്ഗാ ഉദ്ധംമുഖാ സന്ദതീ’തി.

“അഥ സംവിഗ്ഗഹദയോ രാജാ തുരിതതുരിതോ സയം ഗന്ത്വാ തം ഗണികം പുച്ഛി ‘സച്ചം കിര, ജേ , തയാ സച്ചകിരിയായ അയം ഗങ്ഗാ പടിസോതം സന്ദാപിതാ’തി? ‘ആമ ദേവാ’തി. രാജാ ആഹ ‘കിം തേ തത്ഥ ബലം അത്ഥി, കോ വാ തേ വചനം ആദിയതി അനുമ്മത്തോ, കേന ത്വം ബലേന ഇമം മഹാഗങ്ഗം പടിസോതം സന്ദാപേസീ’തി? സാ ആഹ ‘സച്ചബലേനാഹം, മഹാരാജ, ഇമം മഹാഗങ്ഗം പടിസോതം സന്ദാപേസി’ന്തി. രാജാ ആഹ ‘കിം തേ സച്ചബലം അത്ഥി ചോരിയാ ധുത്തിയാ അസതിയാ ഛിന്നികായ പാപിയാ

ഭിന്നസീലായ [പാപികായ ഭിന്നസീമായ (സീ॰)] ഹിരിഅതിക്കന്തികായ അന്ധജനപലോഭികായാ’തി. ‘സച്ചം, മഹാരാജ, താദിസികാ അഹം, താദിസികായപി മേ, മഹാരാജ, സച്ചകിരിയാ അത്ഥി, യായാഹം ഇച്ഛമാനാ സദേവകമ്പി ലോകം പരിവത്തേയ്യ’ന്തി. രാജാ ആഹ ‘കതമാ പന സാ ഹോതി സച്ചകിരിയാ, ഇങ്ഘ മം സാവേഹീ’തി. ‘യോ മേ, മഹാരാജ, ധനം ദേതി ഖത്തിയോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ വേസ്സോ വാ സുദ്ദോ വാ അഞ്ഞോ വാ കോചി, തേസം സമകം യേവ ഉപട്ഠഹാമി, “ഖത്തിയോ”തി വിസേസോ നത്ഥി, “സുദ്ദോ”തി അതിമഞ്ഞനാ [അതിമഞ്ഞമാനോ (ക॰)] നത്ഥി, അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്താ ധനസ്സാമികം പരിചരാമി, ഏസാ മേ ദേവ സച്ചകിരിയാ, യായാഹം ഇമം മഹാഗങ്ഗം പടിസോതം സന്ദാപേസി’ന്തി.

“ഇതിപി, മഹാരാജ, സച്ചേ ഠിതാ ന കിഞ്ചി അത്ഥം ന വിന്ദന്തി. ദിന്നാനി ച, മഹാരാജ, സിവിരാജേന യാചകസ്സ ചക്ഖൂനി , ദിബ്ബചക്ഖൂനി ച ഉപ്പന്നാനി, തഞ്ച സച്ചകിരിയായ. യം പന സുത്തേ വുത്തം ‘മംസചക്ഖുസ്മിം നട്ഠേ അഹേതുസ്മിം അവത്ഥുസ്മിം നത്ഥി ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ ഉപ്പാദോ’തി. തം ഭാവനാമയം ചക്ഖും സന്ധായ വുത്തം, ഏവമേതം, മഹാരാജ, ധാരേഹീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, സുനിബ്ബേഠിതോ പഞ്ഹോ, സുനിദ്ദിട്ഠോ നിഗ്ഗഹോ, സുമദ്ദിതാ പരവാദാ, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

സിവിരാജചക്ഖുദാനപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

### ൬. ഗബ്ഭാവക്കന്തിപഞ്ഹോ

൬. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ‘തിണ്ണം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, സന്നിപാതാ ഗബ്ഭസ്സ അവക്കന്തി [ഗബ്ഭസ്സാവക്കന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൦൮)] ഹോതി, ഇധ മാതാപിതരോ ച സന്നിപതിതാ ഹോന്തി, മാതാ ച ഉതുനീ ഹോതി, ഗന്ധബ്ബോ ച പച്ചുപട്ഠിതോ ഹോതി, ഇമേസം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തിണ്ണം സന്നിപാതാ ഗബ്ഭസ്സ അവക്കന്തി ഹോതീ’തി, അസേസവചനമേതം, നിസ്സേസവചനമേതം, നിപ്പരിയായവചനമേതം, അരഹസ്സവചനമേതം, സദേവമനുസ്സാനം മജ്ഝേ നിസീദിത്വാ ഭണിതം, അയഞ്ച ദ്വിന്നം സന്നിപാതാ ഗബ്ഭസ്സ അവക്കന്തി ദിസ്സതി, ദുകൂലേന താപസേന പാരികായ താപസിയാ ഉതുനികാലേ ദക്ഖിണേന ഹത്ഥങ്ഗുട്ഠേന നാഭി പരാമട്ഠാ, തസ്സ തേന നാഭിപരാമസനേന സാമകുമാരോ നിബ്ബത്തോ. മാതങ്ഗേനാപി ഇസിനാ ബ്രാഹ്മണകഞ്ഞായ ഉതുനികാലേ ദക്ഖിണേന ഹത്ഥങ്ഗുട്ഠേന നാഭി പരാമട്ഠാ, തസ്സ തേന നാഭിപരാമസനേന മണ്ഡബ്യോ നാമ മാണവകോ നിബ്ബത്തോതി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘തിണ്ണം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, സന്നിപാതാ ഗബ്ഭസ്സ അവക്കന്തി ഹോതീ’തി. തേന ഹി സാമോ ച കുമാരോ മണ്ഡബ്യോ ച മാണവകോ ഉഭോപി തേ നാഭിപരാമസനേന നിബ്ബത്താതി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി, ഭന്തേ, തഥാഗതേന ഭണിതം ‘സാമോ ച കുമാരോ മണ്ഡബ്യോ ച മാണവകോ നാഭിപരാമസനേന നിബ്ബത്താ”തി, തേന ഹി ‘തിണ്ണം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, സന്നിപാതാ ഗബ്ഭസ്സ അവക്കന്തി ഹോതീ’തി യം വചനം, തമ്പി മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ സുഗമ്ഭീരോ സുനിപുണോ വിസയോ ബുദ്ധിമന്താനം, സോ തവാനുപ്പത്തോ, ഛിന്ദ വിമതിപഥം, ധാരേഹി ഞാണവരപ്പജ്ജോത”ന്തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘തിണ്ണം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, സന്നിപാതാ ഗബ്ഭസ്സ അവക്കന്തി ഹോതി, ഇധ മാതാപിതരോ ച സന്നിപതിതാ ഹോന്തി, മാതാ ച ഉതുനീ ഹോതി, ഗന്ധബ്ബോ ച പച്ചുപട്ഠിതോ ഹോതി, ഏവം തിണ്ണം സന്നിപാതാ ഗബ്ഭസ്സ അവക്കന്തി ഹോതീ’തി. ഭണിതഞ്ച ‘സാമോ ച കുമാരോ മണ്ഡബ്യോ ച മാണവകോ നാഭിപരാമസനേന നിബ്ബത്താ”തി. “തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, യേന കാരണേന പഞ്ഹോ സുവിനിച്ഛിതോ ഹോതി, തേന കാരണേന മം സഞ്ഞാപേഹീ”തി.

“സുതപുബ്ബം പന തയാ, മഹാരാജ, സംകിച്ചോ ച കുമാരോ ഇസിസിങ്ഗോ ച താപസോ ഥേരോ ച കുമാരകസ്സപോ ‘ഇമിനാ നാമ തേ നിബ്ബത്താ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, സുയ്യതി, അബ്ഭുഗ്ഗതാ തേസം ജാതി, ദ്വേ മിഗധേനുയോ താവ ഉതുനികാലേ ദ്വിന്നം താപസാനം പസ്സാവട്ഠാനം ആഗന്ത്വാ സസമ്ഭവം പസ്സാവം പിവിംസു, തേന പസ്സാവസമ്ഭവേന സംകിച്ചോ ച കുമാരോ ഇസിസിങ്ഗോ ച താപസോ നിബ്ബത്താ. ഥേരസ്സ ഉദായിസ്സ ഭിക്ഖുനുപസ്സയം ഉപഗതസ്സ രത്തചിത്തേന ഭിക്ഖുനിയാ അങ്ഗജാതം ഉപനിജ്ഝായന്തസ്സ സമ്ഭവം കാസാവേ മുച്ചി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ ഉദായി തം ഭിക്ഖുനിം ഏതദവോച ‘ഗച്ഛ ഭഗിനി, ഉദകം ആഹര അന്തരവാസകം ധോവിസ്സാമീ’തി. ‘ആഹരയ്യ

അഹമേവ ധോവിസ്സാമീ’തി. തതോ സാ ഭിക്ഖുനീ ഉതുനിസമയേ തം സമ്ഭവം ഏകദേസം മുഖേന അഗ്ഗഹേസി, ഏകദേസം അങ്ഗജാതേ പക്ഖിപി, തേന ഥേരോ കുമാരകസ്സപോ നിബ്ബത്തോതി ഏതം ജനോ ആഹാ”തി.

“അപി നു ഖോ ത്വം, മഹാരാജ, സദ്ദഹസി തം വചന”ന്തി? “ആമ ഭന്തേ, ബലവം തത്ഥ മയം കാരണം ഉപലഭാമ, യേന മയം കാരണേന സദ്ദഹാമ ‘ഇമിനാ കാരണേന നിബ്ബത്താ”തി. “കിം പനേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണ”ന്തി? “സുപരികമ്മകതേ , ഭന്തേ, കലലേ ബീജം നിപതിത്വാ ഖിപ്പം സംവിരുഹതീ”തി . “ആമ മഹാരാജാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ, സാ ഭിക്ഖുനീ ഉതുനീ സമാനാ സണ്ഠിതേ കലലേ രുഹിരേ പച്ഛിന്നവേഗേ ഠിതായ ധാതുയാ തം സമ്ഭവം ഗഹേത്വാ തസ്മിം കലലേ പക്ഖിപി, തേന തസ്സാ ഗബ്ഭോ സണ്ഠാസി, ഏവം തത്ഥ കാരണം പച്ചേമ തേസം നിബ്ബത്തിയാ”തി. “ഏവമേതം, മഹാരാജ, തഥാ സമ്പടിച്ഛാമി, യോനിപ്പവേസേന ഗബ്ഭോ സമ്ഭവതീതി. സമ്പടിച്ഛസി പന, ത്വം മഹാരാജ, ഥേരസ്സ കുമാരകസ്സപസ്സ ഗബ്ഭാവക്കമന”ന്തി? “ആമ ഭന്തേ”തി. “സാധു, മഹാരാജ, പച്ചാഗതോസി മമ വിസയം, ഏകവിധേനപി ഗബ്ഭാവക്കന്തിം കഥയന്തോ മമാനുബലം ഭവിസ്സസി, അഥ യാ പന താ ദ്വേ മിഗധേനുയോ പസ്സാവം പിവിത്വാ ഗബ്ഭം പടിലഭിംസു, താസം ത്വം സദ്ദഹസി ഗബ്ഭസ്സാവക്കമന”ന്തി? “ആമ, ഭന്തേ, യം കിഞ്ചി ഭുത്തം പീതം ഖായിതം ലേഹിതം, സബ്ബം തം കലലം ഓസരതി, ഠാനഗതം വുഡ്ഢിമാപജ്ജതി. യഥാ, ഭന്തേ നാഗസേന, യാ കാചി സരിതാ നാമ, സബ്ബാ താ മഹാസമുദ്ദം ഓസരന്തി, ഠാനഗതാ വുഡ്ഢിമാപജ്ജന്തി. ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, യം കിഞ്ചി ഭുത്തം പീതം ഖായിതം ലേഹിതം, സബ്ബം തം കലലം ഓസരതി, ഠാനഗതം വുഡ്ഢിമാപജ്ജതി, തേനാഹം കാരണേന സദ്ദഹാമി മുഖഗതേനപി ഗബ്ഭസ്സ അവക്കന്തി ഹോതീ”തി. “സാധു, മഹാരാജ, ഗാള്ഹതരം ഉപഗതോസി മമ വിസയം, മുഖപാനേനപി ദ്വയസന്നിപാതോ ഭവതി. സംകിച്ചസ്സ ച, മഹാരാജ, കുമാരസ്സ ഇസിസിങ്ഗസ്സ ച താപസസ്സ ഥേരസ്സ ച കുമാരകസ്സപസ്സ ഗബ്ഭാവക്കമനം സമ്പടിച്ഛസീ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, സന്നിപാതോ ഓസരതീ”തി.

“സാമോപി, മഹാരാജ, കുമാരോ മണ്ഡബ്യോപി മാണവകോ തീസു സന്നിപാതേസു അന്തോഗധാ, ഏകരസാ യേവ പുരിമേന, തത്ഥ കാരണം വക്ഖാമി. ദുകൂലോ ച, മഹാരാജ, താപസോ പാരികാ ച താപസീ ഉഭോപി തേ അരഞ്ഞവാസാ അഹേസും പവിവേകാധിമുത്താ ഉത്തമത്ഥഗവേസകാ, തപതേജേന യാവ ബ്രഹ്മലോകം സന്താപേസും . തേസം തദാ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ സായം പാതം ഉപട്ഠാനം ആഗച്ഛതി. സോ തേസം ഗരുകതമേത്തതായ ഉപധാരേന്തോ അദ്ദസ അനാഗതമദ്ധാനേ ദ്വിന്നമ്പി തേസം ചക്ഖൂനം അന്തരധാനം, ദിസ്വാ തേ ഏവമാഹ ‘ഏകം മേ, ഭോന്തോ, വചനം കരോഥ, സാധു ഏകം പുത്തം ജനേയ്യാഥ, സോ തുമ്ഹാകം ഉപട്ഠാകോ ഭവിസ്സതി ആലമ്ബനോ ചാ’തി. ‘അലം, കോസിയ, മാ ഏവം ഭണീ’തി. തേ തസ്സ തം വചനം ന സമ്പടിച്ഛിംസു. അനുകമ്പകോ അത്ഥകാമോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ദുതിയമ്പി…പേ॰… തതിയമ്പി തേ ഏവമാഹ ‘ഏകം മേ, ഭോന്തോ, വചനം കരോഥ, സാധു ഏകം പുത്തം ജനേയ്യാഥ, സോ തുമ്ഹാകം ഉപട്ഠാകോ ഭവിസ്സതി ആലമ്ബനോ ചാ’തി. തതിയമ്പി തേ ആഹംസു ‘അലം, കോസിയ, മാ ത്വം ഖോ അമ്ഹേ അനത്ഥേ നിയോജേഹി, കദായം കായോ ന ഭിജ്ജിസ്സതി, ഭിജ്ജതു അയം കായോ ഭേദനധമ്മോ, ഭിജ്ജന്തിയാപി ധരണിയാ പതന്തേപി സേലസിഖരേ ഫലന്തേപി ആകാസേ പതന്തേപി ചന്ദിമസൂരിയേ നേവ മയം ലോകധമ്മേഹി മിസ്സയിസ്സാമ, മാ ത്വം അമ്ഹാകം സമ്മുഖഭാവം ഉപഗച്ഛ, ഉപഗതസ്സ തേ ഏസോ വിസ്സാസോ, അനത്ഥചരോ ത്വം മഞ്ഞേ’തി.

തതോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ തേസം മനം അലഭമാനോ ഗരുകതോ പഞ്ജലികോ പുന യാചി ‘യദി മേ വചനം ന ഉസ്സഹഥ കാതും, യദാ താപസീ ഉതുനീ ഹോതി പുപ്ഫവതീ, തദാ ത്വം, ഭന്തേ, ദക്ഖിണേന ഹത്ഥങ്ഗുട്ഠേന നാഭിം പരാമസേയ്യാസി, തേന സാ ഗബ്ഭം ലച്ഛതി, സന്നിപാതോ യേവേസ ഗബ്ഭാവക്കന്തിയാ’തി. ‘സക്കോമഹം, കോസിയ, തം വചനം കാതും, ന താവതകേന അമ്ഹാകം തപോ ഭിജ്ജതി, ഹോതൂ’തി സമ്പടിച്ഛിംസു. തായ ച പന വേലായ ദേവഭവനേ അത്ഥി ദേവപുത്തോ ഉസ്സന്നകുസലമൂലോ ഖീണായുകോ ആയുക്ഖയപ്പത്തോ യദിച്ഛകം സമത്ഥോ ഓക്കമിതും അപി ചക്കവത്തികുലേപി. അഥ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ തം ദേവപുത്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏവമാഹ ‘ഏഹി ഖോ, മാരിസ, സുപഭാതോ തേ ദിവസോ, അത്ഥസിദ്ധി ഉപഗതാ, യമഹം തേ ഉപട്ഠാനമാഗമിം, രമണീയേ തേ ഓകാസേ വാസോ ഭവിസ്സതി, പതിരൂപേ കുലേ പടിസന്ധി ഭവിസ്സതി, സുന്ദരേഹി

മാതാപിതൂഹി വഡ്ഢേതബ്ബോ, ഏഹി മേ വചനം കരോഹീ'തി യാചി. ദുതിയമ്പി…പേ॰… തതിയമ്പി യാചി സിരസി പഞ്ജലികതോ.

തതോ സോ ദേവപുത്തോ ഏവമാഹ 'കതമം തം, മാരിസ, കുലം, യം ത്വം അഭിക്ഖണം കിത്തയസി പുനപ്പുന'ന്തി. 'ദുകൂലോ ച താപസോ പാരികാ ച താപസീ'തി. സോ തസ്സ വചനം സുത്വാ തുട്ഠോ സമ്പടിച്ഛി 'സാധു, മാരിസ, യോ തവ ഛന്ദോ, സോ ഹോതു, ആകങ്ഖമാനോ അഹം, മാരിസ, പത്ഥിതേ കുലേ ഉപ്പജ്ജേയ്യം, കിമ്ഹി കുലേ ഉപ്പജ്ജാമി അണ്ഡജേ വാ ജലാബുജേ വാ സംസേദജേ വാ ഓപപാതികേ വാ'തി? 'ജലാബുജായ, മാരിസ, യോനിയാ ഉപ്പജ്ജാഹീ'തി. അഥ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ഉപ്പത്തിദിവസം വിഗണേത്വാ ദുകൂലസ്സ താപസസ്സ ആരോചേസി 'അസുകസ്മിം നാമ ദിവസേ താപസീ ഉതുനീ ഭവിസ്സതി പുപ്ഫവതീ, തദാ ത്വം, ഭന്തേ, ദക്ഖിണേന ഹത്ഥങ്ഗുട്ഠേന നാഭിം പരാമസേയ്യാസീ'തി. തസ്മിം, മഹാരാജ, ദിവസേ താപസീ ച ഉതുനീ പുപ്ഫവതീ അഹോസി, ദേവപുത്തോ ച തത്ഥൂപഗോ പച്ചുപട്ഠിതോ അഹോസി, താപസോ ച ദക്ഖിണേന ഹത്ഥങ്ഗുട്ഠേന താപസിയാ നാഭിം പരാമസി, ഇതി തേ തയോ സന്നിപാതാ അഹേസും, നാഭിപരാമസനേന താപസിയാ രാഗോ ഉദപാദി, സോ പനസ്സാ രാഗോ നാഭിപരാമസനം പടിച്ച മാ ത്വം സന്നിപാതം അജ്ഝാചാരമേവ മഞ്ഞി, ഊഹസനമ്പി [ഹസനമ്പി (ക॰)] സന്നിപാതോ, ഉല്ലപനമ്പി സന്നിപാതോ, ഉപനിജ്ഝായനമ്പി സന്നിപാതോ, പുബ്ബഭാഗഭാവതോ രാഗസ്സ ഉപ്പാദായ ആമസനേന സന്നിപാതോ ജായതി, സന്നിപാതാ ഓക്കമനം ഹോതീതി.

"അനജ്ഝാചാരേപി, മഹാരാജ, പരാമസനേന ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി. യഥാ, മഹാരാജ, അഗ്ഗി ജലമാനോ അപരാമസനോപി ഉപഗതസ്സ സീതം ബ്യപഹന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അനജ്ഝാചാരേപി പരാമസനേന ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി.

"ചതുന്നം, മഹാരാജ, വസേന സത്താനം ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി കമ്മവസേന യോനിവസേന കുലവസേന ആയാചനവസേന, അപി ച സബ്ബേപേതേ സത്താ കമ്മസമ്ഭവാ കമ്മസമുട്ഠാനാ .

"കഥം, മഹാരാജ, കമ്മവസേന സത്താനം ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി? ഉസ്സന്നകുസലമൂലാ, മഹാരാജ, സത്താ യദിച്ഛകം ഉപ്പജ്ജന്തി ഖത്തിയമഹാസാലകുലേ വാ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ വാ ഗഹപതിമഹാസാലകുലേ വാ ദേവേസു വാ അണ്ഡജായ വാ യോനിയാ ജലാബുജായ വാ യോനിയാ സംസേദജായ വാ യോനിയാ ഓപപാതികായ വാ യോനിയാ. യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ അഡ്ഢോ മഹദ്ധനോ മഹാഭോഗോ പഹൂതജാതരൂപരജതോ പഹൂതവിത്തൂപകരണോ പഹൂതധനധഞ്ഞോ പഹൂതഞാതിപക്ഖോ ദാസിം വാ ദാസം വാ ഖേത്തം വാ വത്ഥും വാ ഗാമം വാ നിഗമം വാ ജനപദം വാ യം കിഞ്ചി മനസാ അഭിപത്ഥിതം, യദിച്ഛകം ദ്വിഗുണതിഗുണമ്പി ധനം ദത്വാ കിണാതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഉസ്സന്നകുസലമൂലാ സത്താ യദിച്ഛകം ഉപ്പജ്ജന്തി ഖത്തിയമഹാസാലകുലേ വാ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ വാ ഗഹപതിമഹാസാലകുലേ വാ ദേവേസു വാ അണ്ഡജായ വാ യോനിയാ ജലാബുജായ വാ യോനിയാ സംസേദജായ വാ യോനിയാ ഓപപാതികായ വാ യോനിയാ. ഏവം കമ്മവസേന സത്താനം ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി.

"കഥം യോനിവസേന സത്താനം ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി? കുക്കുടാനം, മഹാരാജ, വാതേന ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി. ബലാകാനം മേഘസദ്ദേന ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി. സബ്ബേപി ദേവാ അഗബ്ഭസേയ്യകാ സത്താ യേവ, തേസം നാനാവണ്ണേന ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി. യഥാ, മഹാരാജ, മനുസ്സാ നാനാവണ്ണേന മഹിയാ ചരന്തി, കേചി പുരതോ പടിച്ഛാദേന്തി, കേചി പച്ഛതോ പടിച്ഛാദേന്തി, കേചി നഗ്ഗാ ഹോന്തി, കേചി ഭണ്ഡൂ ഹോന്തി സേതപടധരാ, കേചി മോളിബദ്ധാ ഹോന്തി, കേചി ഭണ്ഡൂ കാസാവവസനാ ഹോന്തി, കേചി കാസാവവസനാ മോളിബദ്ധാ ഹോന്തി, കേചി ജടിനോ വാകചീരധരാ [വാകചീരാ (ക॰)] ഹോന്തി, കേചി ചമ്മവസനാ ഹോന്തി, കേചി രസ്മിയോ നിവാസേന്തി, സബ്ബേപേതേ മനുസ്സാ നാനാവണ്ണേന മഹിയാ ചരന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സത്താ യേവ തേ സബ്ബേ, തേസം നാനാവണ്ണേന ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി. ഏവം യോനിവസേന സത്താനം ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി.

"കഥം കുലവസേന സത്താനം ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി? കുലം നാമ, മഹാരാജ, ചത്താരി കുലാനി അണ്ഡജം ജലാബുജം സംസേദജം ഓപപാതികം. യദി തത്ഥ ഗന്ധബ്ബോ യതോ

കുതോചി ആഗന്ത്വാ അണ്ഡജേ കുലേ ഉപ്പജ്ജതി, സോ തത്ഥ അണ്ഡജോ ഹോതി...പേ॰... ജലാബുജേ കുലേ...പേ॰... സംസേദജേ കുലേ...പേ॰... ഓപപാതികേ കുലേ ഉപ്പജ്ജതി, സോ തത്ഥ ഓപപാതികോ ഹോതി. തേസു തേസു കുലേസു താദിസാ യേവ സത്താ സമ്ഭവന്തി. യഥാ, മഹാരാജ, ഹിമവതി നേരുപബ്ബതം യേ കേചി മിഗപക്ഖിനോ ഉപേന്തി, സബ്ബേ തേ സകവണ്ണം വിജഹിത്വാ സുവണ്ണവണ്ണാ ഹോന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി ഗന്ധബ്ബോ യതോ കുതോചി ആഗന്ത്വാ അണ്ഡജം യോനിം ഉപഗന്ത്വാ സഭാവവണ്ണം വിജഹിത്വാ അണ്ഡജോ ഹോതി...പേ॰... ജലാബുജം...പേ॰... സംസേദജം...പേ॰... ഓപപാതികം യോനിം ഉപഗന്ത്വാ സഭാവവണ്ണം വിജഹിത്വാ ഓപപാതികോ ഹോതി, ഏവം കുലവസേന സത്താനം ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി.

"കഥം ആയാചനവസേന സത്താനം ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി? ഇധ, മഹാരാജ, കുലം ഹോതി അപുത്തകം ബഹുസാപതേയ്യം സദ്ധം പസന്നം സീലവന്തം കല്യാണധമ്മം തപനിസ്സിതം, ദേവപുത്തോ ച ഉസ്സന്നകുസലമൂലോ ചവനധമ്മോ ഹോതി. അഥ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ തസ്സ കുലസ്സ അനുകമ്പായ തം ദേവപുത്തം ആയാചതി 'പണിധേഹി, മാരിസ, അസുകസ്സ കുലസ്സ മഹേസിയാ കുച്ഛി'ന്തി. സോ തസ്സ ആയാചനഹേതു തം കുലം പണിധേതി. യഥാ, മഹാരാജ, മനുസ്സാ പുഞ്ഞകാമാ സമണം മനോഭാവനീയം ആയാചിത്വാ ഗേഹം ഉപനേന്തി, അയം ഉപഗന്ത്വാ സബ്ബസ്സ കുലസ്സ സുഖാവഹോ ഭവിസ്സതീതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ തം ദേവപുത്തം ആയാചിത്വാ തം കുലം ഉപനേതി. ഏവം ആയാചനവസേന സത്താനം ഗബ്ഭാവക്കന്തി ഹോതി.

"സാമോ, മഹാരാജ, കുമാരോ സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന ആയാചിതോ പാരികായ താപസിയാ കുച്ഛിം ഓക്കന്തോ. സാമോ, മഹാരാജ, കുമാരോ കതപുഞ്ഞോ, മാതാപിതരോ സീലവന്തോ കല്യാണധമ്മാ, ആയാചകോ സക്കോ, തിണ്ണം ചേതോപണിധിയാ സാമോ കുമാരോ നിബ്ബത്തോ. ഇധ, മഹാരാജ, നയകുസലോ പുരിസോ സുകട്ഠേ അനൂപഖേത്തേ ബീജം രോപേയ്യ, അപി നു തസ്സ ബീജസ്സ അന്തരായം വിവജ്ജേന്തസ്സ വുഡ്ഢിയാ കോചി അന്തരായോ ഭവേയ്യാ"തി ? "ന ഹി, ഭന്തേ, നിരുപഘാതം ബീജം ഖിപ്പം സംവിരുഹേയ്യാ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സാമോ കുമാരോ മുത്തോ ഉപ്പന്നന്തരായേഹി തിണ്ണം ചേതോപണിധിയാ നിബ്ബത്തോ.

"അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, സുതപുബ്ബം തയാ ഇസീനം മനോപദോസേന ഇദ്ധോ ഫീതോ മഹാജനപദോ സജനോ സമുച്ഛിന്നോ"തി? "ആമ, ഭന്തേ, സുയ്യതി. മഹിയാ ദണ്ഡകാരഞ്ഞം [ദണ്ഡകീരഞ്ഞം (മ॰ നി॰ വ.൬൪)] മജ്ഝാരഞ്ഞം കാലിങ്ഗാരഞ്ഞം മാതങ്ഗാരഞ്ഞം, സബ്ബം തം അരഞ്ഞം അരഞ്ഞഭൂതം, സബ്ബേപേതേ ജനപദാ ഇസീനം മനോപദോസേന ഖയം ഗതാ"തി. "യദി , മഹാരാജ, തേസം മനോപദോസേന സുസമിദ്ധാ ജനപദാ ഉച്ഛിജ്ജന്തി, അപി നു ഖോ തേസം മനോപസാദേന കിഞ്ചി നിബ്ബത്തേയ്യാ"തി? "ആമ ഭന്തേ"തി. "തേന ഹി, മഹാരാജ, സാമോ കുമാരോ തിണ്ണം ബലവന്താനം ചേതോപസാദേന നിബ്ബത്തോ ഇസിനിമ്മിതോ ദേവനിമ്മിതോ പുഞ്ഞനിമ്മിതോതി. ഏവമേതം, മഹാരാജ, ധാരേഹി.

"തയോമേ, മഹാരാജ, ദേവപുത്താ സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന ആയാചിതാ കുലം ഉപ്പന്നാ. കതമേ തയോ? സാമോ കുമാരോ മഹാപനാദോ കുസരാജാ, തയോപേതേ ബോധിസത്താ"തി. "സുനിദ്ദിട്ഠാ, ഭന്തേ നാഗസേന, ഗബ്ഭാവക്കന്തി, സുകഥിതം കാരണം, അന്ധകാരോ ആലോകോ കതോ, ജടാ വിജടിതാ, നിച്ഛുദ്ധാ പരവാദാ, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

ഗബ്ഭാവക്കന്തിപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

**൭. സദ്ധമ്മന്തരധാനപഞ്ഹോ**

൭. "ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ 'പഞ്ചേവ ദാനി, ആനന്ദ, വസ്സസതാനി [വസ്സസഹസ്സാനി (സീ॰) പസ്സ അം॰ നി॰ വ്യ.൫൧] സദ്ധമ്മോ ഠസ്സതീ'തി. പുന ച പരിനിബ്ബാനസമയേ സുഭദ്ദേന പരിബ്ബാജകേന പഞ്ഹം പുട്ഠേന ഭഗവതാ ഭണിതം 'ഇമേ ച, സുഭദ്ദ [ദീ॰ നി॰ വ.വ൫൪ പസ്സിതബ്ബം], ഭിക്ഖൂ സമ്മാ വിഹരേയ്യും, അസുഞ്ഞോ ലോകോ അരഹന്തേഹി അസ്സാ'തി, അസേസവചനമേതം, നിസ്സേസവചനമേതം, നിപ്പരിയായവചനമേതം. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതേന ഭണിതം 'പഞ്ചേവ ദാനി, ആനന്ദ, വസ്സസതാനി സദ്ധമ്മോ ഠസ്സതീ'തി, തേന ഹി 'അസുഞ്ഞോ ലോകോ അരഹന്തേഹി അസ്സാ'തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ.

യദി തഥാഗതേന ഭണിതം ‘അസുഞ്ഞോ ലോകോ അരഹന്തേഹി അസ്സാ’തി, തേന ഹി ‘പഞ്ചേവ ദാനി, ആനന്ദ, വസ്സസതാനി സദ്ധമ്മോ ഠസ്സതീ’തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ ഗഹനതോപി ഗഹനതരോ ബലവതോപി ബലവതരോ ഗണ്ഠിതോപി ഗണ്ഠിതരോ, സോ തവാനുപ്പത്തോ, തത്ഥ തേ ഞാണബലവിപ്ഫാരം ദസ്സേഹി മകരോ വിയ സാഗരബ്ഭന്തരഗതോ”തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘പഞ്ചേവ ദാനി, ആനന്ദ, വസ്സസതാനി സദ്ധമ്മോ ഠസ്സതീ’തി. പരിനിബ്ബാനസമയേ ച സുഭദ്ദസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ ഭണിതം ‘ഇമേ ച, സുഭദ്ദ, ഭിക്ഖൂ സമ്മാ വിഹരേയ്യും, അസുഞ്ഞോ ലോകോ അരഹന്തേഹി അസ്സാ’തി. തഞ്ച പന, മഹാരാജ, ഭഗവതോ വചനം നാനത്ഥഞ്ചേവ ഹോതി നാനാബ്യഞ്ജനഞ്ച, അയം സാസനപരിച്ഛേദോ, അയം പടിപത്തി പരിദീപനാതി ദൂരം വിവജ്ജിതാ തേ ഉഭോ അഞ്ഞമഞ്ഞം. യഥാ, മഹാരാജ, നഭം പഥവിതോ ദൂരം വിവജ്ജിതം , നിരയം സഗ്ഗതോ ദൂരം വിവജ്ജിതം, കുസലം അകുസലതോ ദൂരം വിവജ്ജിതം, സുഖം ദുക്ഖതോ ദൂരം വിവജ്ജിതം. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തേ ഉഭോ അഞ്ഞമഞ്ഞം ദൂരം വിവജ്ജിതാ.

“അപി ച, മഹാരാജ, മാ തേ പുച്ഛാ മോഘാ അസ്സ [അസ്സു (സീ॰ സ്യാ॰)], രസതോ തേ സംസന്ദിത്വാ കഥയിസ്സാമി ‘പഞ്ചേവ ദാനി, ആനന്ദ, വസ്സസതാനി സദ്ധമ്മോ ഠസ്സതീ’തി യം ഭഗവാ ആഹ, തം ഖയം പരിദീപയന്തോ സേസകം പരിച്ഛിന്ദി, വസ്സസഹസ്സം, ആനന്ദ, സദ്ധമ്മോ തിട്ഠേയ്യ, സചേ ഭിക്ഖുനിയോ ന പബ്ബാജേയ്യും. പഞ്ചേവ ദാനി, ആനന്ദ, വസ്സസതാനി സദ്ധമ്മോ ഠസ്സതീതി. അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ ഏവം വദന്തോ സദ്ധമ്മസ്സ അന്തരധാനം വാ വദേതി അഭിസമയം വാ പടിക്കോസതീ”തി? “ന ഹി ഭന്തേ”തി. “നട്ഠം, മഹാരാജ, പരികിത്തയന്തോ സേസകം പരിദീപയന്തോ പരിച്ഛിന്ദി. യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ നട്ഠായികോ സബ്ബസേസകം ഗഹേത്വാ ജനസ്സ പരിദീപേയ്യ ‘ഏത്തകം മേ ഭണ്ഡം നട്ഠം, ഇദം സേസക’ന്തി . ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ നട്ഠം പരിദീപയന്തോ സേസകം ദേവമനുസ്സാനം കഥേസി ‘പഞ്ചേവ ദാനി, ആനന്ദ, വസ്സസതാനി സദ്ധമ്മോ ഠസ്സതീ’തി. യം പന, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘പഞ്ചേവ ദാനി, ആനന്ദ, വസ്സസതാനി സദ്ധമ്മോ ഠസ്സതീ’തി, സാസനപരിച്ഛേദോ ഏസോ.

“യം പന പരിനിബ്ബാനസമയേ സുഭദ്ദസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ സമണേ പരികിത്തയന്തോ ആഹ ‘ഇമേ ച, സുഭദ്ദ, ഭിക്ഖൂ സമ്മാ വിഹരേയ്യും, അസുഞ്ഞോ ലോകോ അരഹന്തേഹി അസ്സാ’തി, പടിപത്തിപരിദീപനാ ഏസാ, ത്വം പന തം പരിച്ഛേദഞ്ച പരിദീപനഞ്ച ഏകരസം കരോസി. യദി പന തേ ഛന്ദോ, ഏകരസം കത്വാ കഥയിസ്സാമി, സാധുകം സുണോഹി മനസികരോഹി അവിക്ഖിത്തമാനസോ [അവിചലമാനസോ (സീ॰) അവിമാനസോ (പീ॰ ക॰)].

“ഇധ, മഹാരാജ, തളാകോ ഭവേയ്യ നവസലിലസമ്പുണ്ണോ സമ്മുഖമുത്തരിയമാനോ പരിച്ഛിന്നോ പരിവടുമകതോ, അപരിയാദിണ്ണേ യേവ തസ്മിം തളാകേ ഉദകൂപരി മഹാമേഘോ അപരാപരം അനുപ്പബന്ധോ അഭിവസ്സേയ്യ, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തസ്മിം തളാകേ ഉദകം പരിക്ഖയം പരിയാദാനം ഗച്ഛേയ്യാ”തി? “ന ഹി ഭന്തേ”തി. “കേന കാരണേന മഹാരാജാ”തി? “മേഘസ്സ, ഭന്തേ, അനുപ്പബന്ധതായാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ജിനസാസനവരസദ്ധമ്മതളാകോ ആചാരസീലഗുണവത്തപടിപത്തിവിമലനവസലിലസമ്പുണ്ണോ ഉത്തരിയമാനോ ഭവഗ്ഗമഭിഭവിത്വാ ഠിതോ. യദി തത്ഥ ബുദ്ധപുത്താ ആചാരസീലഗുണവത്തപടിപത്തിമേഘവസ്സം അപരാപരം അനുപ്പബന്ധാപേയ്യും അഭിവസ്സാപേയ്യും. ഏവമിദം ജിനസാസനവരസദ്ധമ്മതളാകോ ചിരം ദീഘമദ്ധാനം തിട്ഠേയ്യ, അരഹന്തേഹി ലോകോ അസുഞ്ഞോ ഭവേയ്യ, ഇമമത്ഥം ഭഗവതാ സന്ധായ ഭാസിതം ‘ഇമേ ച, സുഭദ്ദ, ഭിക്ഖൂ സമ്മാ വിഹരേയ്യും, അസുഞ്ഞോ ലോകോ അരഹന്തേഹി അസ്സാ’തി.

“ഇധ പന, മഹാരാജ, മഹതി മഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധേ ജലമാനേ അപരാപരം സുക്ഖതിണകട്ഠഗോമയാനി ഉപസംഹരേയ്യും, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ നിബ്ബായേയ്യാ”തി ? “ന ഹി, ഭന്തേ, ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ സോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ ജലേയ്യ, ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ പഭാസേയ്യാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ദസസഹസ്സിയാ [ദസസഹസ്സിമ്ഹി (ബഹൂസു)] ലോകധാതുയാ ജിനസാസനവരമ്പി ആചാരസീലഗുണവത്തപടിപത്തിയാ ജലതി പഭാസതി. യദി പന, മഹാരാജ, തദുത്തരിം ബുദ്ധപുത്താ പഞ്ചഹി പധാനിയങ്ഗേഹി സമന്നാഗതാ സതതമപ്പമത്താ പദഹേയ്യും, തീസു സിക്ഖാസു ഛന്ദജാതാ സിക്ഖേയ്യും, ചാരിത്തഞ്ച സീലം സമത്തം പരിപൂരേയ്യും, ഏവമിദം

ജിനസാസനവരം ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ ചിരം ദീഘമദ്ധാനം തിട്ഠേയ്യ, അസുഞ്ഞോ ലോകോ അരഹന്തേഹി അസ്സാതി ഇമമത്ഥം ഭഗവതാ സന്ധായ ഭാസിതം 'ഇമേ ച, സുഭദ്ദ, ഭിക്ഖൂ സമ്മാ വിഹരേയ്യും, അസുഞ്ഞോ ലോകോ അരഹന്തേഹി അസ്സാ'തി.

"ഇധ പന, മഹാരാജ, സിനിദ്ധസമസുമജ്ജിതസപ്പഭാസവിമലാദാസം [സപ്പഭം സുവിമലാദാസം (സീ॰)] സണ്ഹസുഖുമഗേരുകചുണ്ണേന അപരാപരം മജ്ജേയ്യും, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തസ്മിം ആദാസേ മലകദ്ദമരജോജല്ലം ജായേയ്യാ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, അഞ്ഞദത്ഥു വിമലതരം യേവ ഭവേയ്യാ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ജിനസാസനവരം പകതിനിമ്മലം ബ്യപഗതകിലേസമലരജോജല്ലം, യദി തം ബുദ്ധപുത്താ ആചാരസീലഗുണവത്തപടിപത്തിസല്ലേഖധുതഗുണേന ജിനസാസനവരം സല്ലക്ഖേയ്യും [സല്ലിക്ഖേയ്യും (സീ॰ പീ॰)], ഏവമിദം ജിനസാസനവരം ചിരം ദീഘമദ്ധാനം തിട്ഠേയ്യ, അസുഞ്ഞോ ച ലോകോ അരഹന്തേഹി അസ്സാതി ഇമമത്ഥം ഭഗവതാ സന്ധായ ഭാസിതം 'ഇമേ ച, സുഭദ്ദ, ഭിക്ഖൂ സമ്മാ വിഹരേയ്യും, അസുഞ്ഞോ ലോകോ അരഹന്തേഹി അസ്സാ'തി. പടിപത്തിമൂലകം, മഹാരാജ, സത്ഥുസാസനം പടിപത്തികാരണം പടിപത്തിയാ അനന്തരഹിതായ തിട്ഠതീ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, 'സദ്ധമ്മന്തരധാന'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം സദ്ധമ്മന്തരധാന"ന്തി? "തീണിമാനി, മഹാരാജ, സാസനന്തരധാനാനി. കതമാനി തീണി? അധിഗമന്തരധാനം പടിപത്തന്തരധാനം ലിങ്ഗന്തരധാനം , അധിഗമേ, മഹാരാജ, അന്തരഹിതേ സുപ്പടിപന്നസ്സാപി ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതി, പടിപത്തിയാ അന്തരഹിതായ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തി അന്തരധായതി, ലിങ്ഗംയേവ തിട്ഠതി, ലിങ്ഗേ അന്തരഹിതേ പവേണുപച്ഛേദോ ഹോതി, ഇമാനി ഖോ, മഹാരാജ, തീണി അന്തരധാനാനീ"തി.

"സുവിഞ്ഞാപിതോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഹോ, ഗമ്ഭീരോ ഉത്താനീകതോ, ഗണ്ഠി ഭിന്നോ, നട്ഠാ പരവാദാ ഭഗ്ഗാ നിപ്പഭാ കതാ, ത്വം ഗണിവരവസഭമാസജ്ജാതി.

സദ്ധമ്മന്തരധാനപഞ്ഹോ സത്തമോ.

**൮. അകുസലച്ഛേദനപഞ്ഹോ**

൮. "ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതോ സബ്ബം അകുസലം ഝാപേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ, ഉദാഹു സാവസേസേ അകുസലേ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ"തി? "സബ്ബം, മഹാരാജ, അകുസലം ഝാപേത്വാ ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ, നത്ഥി ഭഗവതോ സേസേകം അകുസല"ന്തി.

"കിം പന, ഭന്തേ, ദുക്ഖാ വേദനാ തഥാഗതസ്സ കായേ ഉപ്പന്നപുബ്ബാ"തി? "ആമ, മഹാരാജ, രാജഗഹേ ഭഗവതോ പാദോ സകലികായ [സക്ഖലികായ (സ്യാ॰ ക॰)] ഖതോ, ലോഹിതപക്ഖന്ദികാബാധോ ഉപ്പന്നോ, കായേ അഭിസന്നേ ജീവകേന വിരേകോ കാരിതോ, വാതാബാധേ ഉപ്പന്നേ ഉപട്ഠാകേന ഥേരേന ഉണ്ഹോദകം പരിയിട്ഠ"ന്തി.

"യദി , ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതോ സബ്ബം അകുസലം ഝാപേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ, തേന ഹി ഭഗവതോ പാദോ സകലികായ ഖതോ, ലോഹിതപക്ഖന്ദികാ ച ആബാധോ ഉപ്പന്നോതി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തഥാഗതസ്സ പാദോ സകലികായ ഖതോ, ലോഹിതപക്ഖന്ദികാ ച ആബാധോ ഉപ്പന്നോ, തേന ഹി തഥാഗതോ സബ്ബം അകുസലം ഝാപേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോതി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. നത്ഥി, ഭന്തേ, വിനാ കമ്മേന വേദയിതം, സബ്ബം തം വേദയിതം കമ്മമൂലകം, തം കമ്മേനേവ വേദയതി, അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ"തി [നിബ്ബായിതബ്ബോതി (ക॰)].

"ന ഹി, മഹാരാജ, സബ്ബം തം വേദയിതം കമ്മമൂലകം. അട്ഠഹി, മഹാരാജ, കാരണേഹി വേദയിതാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, യേഹി കാരണേഹി പുഥൂ സത്താ വേദനാ വേദിയന്തി. കതമേഹി അട്ഠഹി? വാതസമുട്ഠാനാനിപി ഖോ, മഹാരാജ, ഇധേകച്ചാനി വേദയിതാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, പിത്തസമുട്ഠാനാനിപി ഖോ, മഹാരാജ...പേ॰... സേമ്ഹസമുട്ഠാനാനിപി ഖോ, മഹാരാജ...പേ॰... സന്നിപാതികാനിപി ഖോ, മഹാരാജ...പേ॰... ഉതുപരിണാമജാനിപി ഖോ, മഹാരാജ...പേ॰... വിസമപരിഹാരജാനിപി ഖോ, മഹാരാജ...പേ॰...

ഓപക്കമികാനിപി ഖോ, മഹാരാജ...പേ॰... കമ്മവിപാകജാനിപി ഖോ, മഹാരാജ, ഇധേകച്ചാനി വേദയിതാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. ഇമേഹി ഖോ, മഹാരാജ, അട്ഠഹി കാരണേഹി പുഥൂ സത്താ വേദനാ വേദയന്തി. തത്ഥ യേ തേ പുഗ്ഗലാ 'സത്തേ കമ്മം വിബാധതീ'തി വദേയ്യും, തേ ഇമേ പുഗ്ഗലാ സത്തകാരണം പടിബാഹന്തി. തേസം തം വചനം മിച്ഛാ"തി. "ഭന്തേ നാഗസേന, യഞ്ച വാതികം യഞ്ച പിത്തികം യഞ്ച സേമ്ഹികം യഞ്ച സന്നിപാതികം യഞ്ച ഉതുപരിണാമജം യഞ്ച വിസമപരിഹാരജം യഞ്ച ഓപക്കമികം, സബ്ബേതേ കമ്മസമുട്ഠാനാ യേവ, കമ്മേനേവ തേ സബ്ബേ സമ്ഭവന്തീ"തി.

"യദി, മഹാരാജ, തേപി സബ്ബേ കമ്മസമുട്ഠാനാവ ആബാധാ ഭവേയ്യും, ന തേസം കോട്ഠാസതോ ലക്ഖണാനി ഭവേയ്യും. വാതോ ഖോ, മഹാരാജ, കുപ്പമാനോ ദസവിധേന കുപ്പതി സീതേന ഉണ്ഹേന ജിഘച്ഛായ വിപാസായ അതിഭുത്തേന ഠാനേന പധാനേന ആധാവനേന ഉപക്കമേന കമ്മവിപാകേന. തത്ര യേ തേ നവ വിധാ, ന തേ അതീതേ, ന അനാഗതേ, വത്തമാനകേ ഭവേ ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ ന വത്തബ്ബാ 'കമ്മസമ്ഭവാ സബ്ബാ വേദനാ'തി. പിത്തം, മഹാരാജ, കുപ്പമാനം തിവിധേന കുപ്പതി സീതേന ഉണ്ഹേന വിസമഭോജനേന. സേമ്ഹം, മഹാരാജ, കുപ്പമാനം തിവിധേന കുപ്പതി സീതേന ഉണ്ഹേന അന്നപാനേന. യോ ച, മഹാരാജ, വാതോ യഞ്ച പിത്തം യഞ്ച സേമ്ഹം, തേഹി തേഹി കോപേഹി കുപ്പിതാ മിസ്സീ ഹുത്വാ സകം സകം വേദനം ആകഡ്ഢതി. ഉതുപരിണാമജാ, മഹാരാജ, വേദനാ ഉതുപരിയാമേന ഉപ്പജ്ജതി. വിസമപരിഹാരജാ വേദനാ വിസമപരിഹാരേന ഉപ്പജ്ജതി. ഓപക്കമികാ, മഹാരാജ, വേദനാ അത്ഥി കിരിയാ, അത്ഥി കമ്മവിപാകാ, കമ്മവിപാകജാ വേദനാ പുബ്ബേ കതേന കമ്മേന ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ഖോ, മഹാരാജ, അപ്പം കമ്മവിപാകജം, ബഹുതരം അവസേസം. തത്ഥ ബാലാ 'സബ്ബം കമ്മവിപാകജം യേവാ'തി അതിധാവന്തി. തം കമ്മം ന സക്കാ വിനാ ബുദ്ധഞാണേന വവത്ഥാനം കാതും.

"യം പന, മഹാരാജ, ഭഗവതോ പാദോ സകലികായ ഖതോ, തം വേദയിതം നേവ വാതസമുട്ഠാനം, ന പിത്തസമുട്ഠാനം, ന സേമ്ഹസമുട്ഠാനം, ന സന്നിപാതികം, ന ഉതുപരിണാമജം, ന വിസമപരിഹാരജം, ന കമ്മവിപാകജം, ഓപക്കമികം യേവ. ദേവദത്തോ ഹി, മഹാരാജ, ബഹൂനി ജാതിസതസഹസ്സാനി തഥാഗതേ ആഘാതം ബന്ധി, സോ തേന ആഘാതേന മഹതിം ഗരും സിലം ഗഹേത്വാ 'മത്ഥകേ പാതേസ്സാമീ'തി മുഞ്ചി, അഥഞ്ഞേ ദ്വേ സേലാ ആഗന്ത്വാ തം സിലം തഥാഗതം അസമ്പത്തം യേവ സമ്പടിച്ഛിംസു, താസം പഹാരേന പപടികാ ഭിജ്ജിത്വാ ഭഗവതോ പാദേ പതിത്വാ രുഹിരം [നിപതിത്വാ രുധിരം (സ്യാ॰)] ഉപ്പാദേസി, കമ്മവിപാകതോ വാ, മഹാരാജ, ഭഗവതോ ഏസാ വേദനാ നിബ്ബത്താ കിരിയതോ വാ, തതുദ്ധം നത്ഥഞ്ഞാ വേദനാ.

"യഥാ, മഹാരാജ, ഖേത്തദുട്ഠതായ വാ ബീജം ന സമ്ഭവതി ബീജദുട്ഠതായ വാ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, കമ്മവിപാകതോ വാ ഭഗവതോ ഏസാ വേദനാ നിബ്ബത്താ കിരിയതോ വാ, തതുദ്ധം നത്ഥഞ്ഞാ വേദനാ.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, കോട്ഠദുട്ഠതായ വാ ഭോജനം വിസമം പരിണമതി ആഹാരദുട്ഠതായ വാ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, കമ്മവിപാകതോ വാ ഭഗവതോ ഏസാ വേദനാ നിബ്ബത്താ കിരിയതോ വാ, തതുദ്ധം നത്ഥഞ്ഞാ വേദനാ. അപി ച, മഹാരാജ, നത്ഥി ഭഗവതോ കമ്മവിപാകജാ വേദനാ, നത്ഥി വിസമപരിഹാരജാ വേദനാ, അവസേസേഹി സമുട്ഠാനേഹി ഭഗവതോ വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി, തായ ച പന വേദനായ ന സക്കാ ഭഗവന്തം ജീവിതാ വോരോപേതും.

"നിപതന്തി , മഹാരാജ, ഇമസ്മിം ചാതുമഹാഭൂതികേ [ചാതുമ്മഹാഭൂതികേ (സീ॰)] കായേ ഇട്ഠാനിട്ഠാ സുഭാസുഭവേദനാ. ഇധ, മഹാരാജ, ആകാസേ ഖിത്തോ ലേഡ്ഡു മഹാപഥവിയാ നിപതതി, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, ലേഡ്ഡു പുബ്ബേ കതേന മഹാപഥവിയാ നിപതീ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, നത്ഥി സോ, ഭന്തേ, ഹേതു മഹാപഥവിയാ, യേന ഹേതുനാ മഹാപഥവീ കുസലാകുസലവിപാകം പടിസംവേദേയ്യ, പച്ചുപ്പന്നേന , ഭന്തേ, അകമ്മകേന ഹേതുനാ സോ ലേഡ്ഡു മഹാപഥവിയം നിപതതി. യഥാ, മഹാരാജ, മഹാപഥവീ, ഏവം തഥാഗതോ ദട്ഠബ്ബോ. യഥാ ലേഡ്ഡു പുബ്ബേ അകതേന മഹാപഥവിയം നിപതതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ പുബ്ബേ അകതേന സാ സകലികാപാദേ നിപതിതാ.

“ഇധ പന, മഹാരാജ, മനുസ്സാ മഹാപഥവിം ഭിന്ദന്തി ച ഖണന്തി ച, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തേ മനുസ്സാ പുബ്ബേ കതേന മഹാപഥവിം ഭിന്ദന്തി ച ഖണന്തി ചാ”തി? “ന ഹി ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യാ സാ സകലികാ ഭഗവതോ പാദേ നിപതിതാ, ന സാ സകലികാ പുബ്ബേ കതേന ഭഗവതോ പാദേ നിപതിതാ. യോപി, മഹാരാജ, ഭഗവതോ ലോഹിതപക്ഖന്ദികാബാധോ ഉപ്പന്നോ, സോപി ആബാധോ ന പുബ്ബേ കതേന ഉപ്പന്നോ, സന്നിപാതികേനേവ ഉപ്പന്നോ, യേ കേചി, മഹാരാജ, ഭഗവതോ കായികാ ആബാധാ ഉപ്പന്നാ, ന തേ കമ്മാഭിനിബ്ബത്താ, ഛന്നം ഏതേസം സമുട്ഠാനാനം അഞ്ഞതരതോ നിബ്ബത്താ.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സംയുത്തനികായവരലഞ്ഛകേ മോളിയസീവകേ [മോലിയസിവകേ (സ്യാ॰ ക॰) സം॰ നി॰ ൪.൨൧] വേയ്യാകരണേ –

“‘പിത്തസമുട്ഠാനാനിപി ഖോ, സീവക, ഇധേകച്ചാനി വേദയിതാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. സാമമ്പി ഖോ ഏതം, സീവക, വേദിതബ്ബം, യഥാ പിത്തസമുട്ഠാനാനിപി ഇധേകച്ചാനി വേദയിതാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. ലോകസ്സപി ഖോ ഏതം, സീവക, സച്ചസമ്മതം, യഥാ പിത്തസമുട്ഠാനാനിപി ഇധേകച്ചാനി വേദയിതാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. തത്ര, സീവക, യേ തേ സമണബ്രാഹ്മണാ ഏവംവാദിനോ ഏവംദിട്ഠിനോ “യം കിഞ്ചായം പുരിസപുഗ്ഗലോ പടിസംവേദേതി സുഖം വാ ദുക്ഖം വാ അദുക്ഖമസുഖം വാ, സബ്ബം തം പുബ്ബേ കതഹേതൂ”തി . യഞ്ച സാമം ഞാതം, തഞ്ച അതിധാവന്തി, യഞ്ച ലോകേ സച്ചസമ്മതം, തഞ്ച അതിധാവന്തി. തസ്മാ തേസം സമണബ്രാഹ്മണാനം മിച്ഛാതി വദാമി.

“‘സേമ്ഹസമുട്ഠാനാനിപി ഖോ, സീവക, ഇധേകച്ചാനി വേദയിതാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. വാതസമുട്ഠാനാനിപി ഖോ, സീവക...പേ॰... സന്നിപാതികാനിപി ഖോ, സീവക...പേ॰... ഉതുപരിണാമജാനിപി ഖോ, സീവക...പേ॰... വിസമപരിഹാരജാനിപി ഖോ , സീവക...പേ॰... ഓപക്കമികാനിപി ഖോ, സീവക...പേ॰... കമ്മവിപാകജാനിപി ഖോ, സീവക, ഇധേകച്ചാനി വേദയിതാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. സാമമ്പി ഖോ ഏതം, സീവക, വേദിതബ്ബം, യഥാ കമ്മവിപാകജാനിപി ഇധേകച്ചാനി വേദയിതാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. ലോകസ്സപി ഖോ ഏതം, സീവക, സച്ചസമ്മതം, യഥാ കമ്മവിപാകജാനിപി ഇധേകച്ചാനി വേദയിതാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. തത്ര, സീവക, യേ തേ സമണബ്രാഹ്മണാ ഏവംവാദിനോ ഏവംദിട്ഠിനോ “യം കിഞ്ചായം പുരിസപുഗ്ഗലോ പടിസംവേദേതി സുഖം വാ ദുക്ഖം വാ അദുക്ഖമസുഖം വാ, സബ്ബം തം പുബ്ബേ കതഹേതൂ”തി. യഞ്ച സാമം ഞാതം, തഞ്ച അതിധാവന്തി, യഞ്ച ലോകേ സച്ചസമ്മതം, തഞ്ച അതിധാവന്തി. തസ്മാ തേസം സമണബ്രാഹ്മണാനം മിച്ഛാതി വദാമീ’”തി.

“ഇതിപി, മഹാരാജ, ന സബ്ബാ വേദനാ കമ്മവിപാകജാ, സബ്ബം, മഹാരാജ, അകുസലം ഝാപേത്വാ ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോതി ഏവമേതം ധാരേഹീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

അകുസലച്ഛേദനപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

**൯. ഉത്തരികരണീയപഞ്ഹോ**

**൯.** “ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ ‘യം കിഞ്ചി കരണീയം തഥാഗതസ്സ, സബ്ബം തം ബോധിയാ യേവ മൂലേ പരിനിട്ഠിതം, നത്ഥി തഥാഗതസ്സ ഉത്തരിം കരണീയം, കതസ്സ വാ പതിചയോ’തി, ഇദഞ്ച തേമാസം പടിസല്ലാനം ദിസ്സതി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, യം കിഞ്ചി കരണീയം തഥാഗതസ്സ, സബ്ബം തം ബോധിയാ യേവ മൂലേ പരിനിട്ഠിതം, നത്ഥി തഥാഗതസ്സ ഉത്തരിം കരണീയം, കതസ്സ വാ പതിചയോ, തേന ഹി ‘തേമാസം പടിസല്ലീനോ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തേമാസം പടിസല്ലീനോ, തേന ഹി ‘യം കിഞ്ചി കരണീയം, തഥാഗതസ്സ, സബ്ബം തം ബോധിയാ യേവ മൂലേ പരിനിട്ഠിത’ന്തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ . നത്ഥി കതകരണീയസ്സ പടിസല്ലാനം, സകരണീയസ്സേവ പടിസല്ലാനം യഥാ നാമ ബ്യാധിതസ്സേവ ഭേസജ്ജേന കരണീയം ഹോതി, അബ്യാധിതസ്സ കിം ഭേസജ്ജേന. ഛാതസ്സേവ ഭോജനേന കരണീയം ഹോതി, അഛാതസ്സ കിം ഭോജനേന. ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, നത്ഥി കതകരണീയസ്സ പടിസല്ലാനം, സകരണീയസ്സേവ പടിസല്ലാനം. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“യം കിഞ്ചി, മഹാരാജ, കരണീയം തഥാഗതസ്സ, സബ്ബം തം ബോധിയാ യേവ മൂലേ പരിനിട്ഠിതം, നത്ഥി തഥാഗതസ്സ ഉത്തരിം കരണീയം, കതസ്സ വാ പതിചയോ, ഭഗവാ ച തേമാസം പടിസല്ലീനോ, പടിസല്ലാനം ഖോ, മഹാരാജ, ബഹുഗുണം, സബ്ബേപി തഥാഗതാ പടിസല്ലീയിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്താ, തം തേ സുകതഗുണമനുസ്സരന്താ പടിസല്ലാനം സേവന്തി. യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ രഞ്ഞോ സന്തികാ ലദ്ധവരോ പടിലദ്ധഭോഗോ തം സുകതഗുണമനുസ്സരന്തോ അപരാപരം രഞ്ഞോ ഉപട്ഠാനം ഏതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സബ്ബേപി തഥാഗതാ പടിസല്ലീയിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്താ, തം തേ സുകതഗുണമനുസ്സരന്താ പടിസല്ലാനം സേവന്തി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പുരിസോ ആതുരോ ദുക്ഖിതോ ബാള്ഹഗിലാനോ ഭിസക്കമുപസേവിത്വാ സോത്ഥിമനുപ്പത്തോ തം സുകതഗുണമനുസ്സരന്തോ അപരാപരം ഭിസക്കമുപസേവതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സബ്ബേപി തഥാഗതാ പടിസല്ലീയിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്താ, തം തേ സുകതഗുണമനുസ്സരന്താ പടിസല്ലാനം സേവന്തി.

“അട്ഠവീസതി ഖോ പനിമേ, മഹാരാജ, പടിസല്ലാനഗുണാ, യേ ഗുണേ സമനുസ്സരന്താ [സമനുപസ്സന്താ (സീ॰ പീ॰)] തഥാഗതാ പടിസല്ലാനം സേവന്തി. കതമേ അട്ഠവീസതി? ഇധ, മഹാരാജ, പടിസല്ലാനം പടിസല്ലീയമാനം അത്താനം രക്ഖതി, ആയും വഡ്ഢേതി, ബലം ദേതി, വജ്ജം പിദഹതി, അയസമപനേതി, യസമുപനേതി, അരതിം വിനോദേതി, രതിമുപദഹതി, ഭയമപനേതി, വേസാരജ്ജം കരോതി, കോസജ്ജമപനേതി, വീരിയമഭിജനേതി, രാഗമപനേതി, ദോസമപനേതി, മോഹമപനേതി, മാനം നിഹന്തി, വിതക്കം ഭഞ്ജതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം കരോതി, മാനസം സ്നേഹയതി [സോഭയതി (സീ॰)], ഹാസം ജനേതി, ഗരുകം കരോതി, ലാഭമുപ്പാദയതി, നമസ്സിയം കരോതി , പീതിം പാപേതി, പാമോജ്ജം കരോതി, സങ്ഖാരാനം സഭാവം ദസ്സയതി, ഭവപ്പടിസന്ധിം ഉഗ്ഘാടേതി, സബ്ബസാമഞ്ഞം ദേതി. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, അട്ഠവീസതി പടിസല്ലാനഗുണാ, യേ ഗുണേ സമനുസ്സരന്താ തഥാഗതാ പടിസല്ലാനം സേവന്തി.

“അപി ച ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതാ സന്തം സുഖം സമാപത്തിരതിം അനുഭവിതുകാമാ പടിസല്ലാനം സേവന്തി പരിയോസിതസങ്കപ്പാ. ചതൂഹി ഖോ, മഹാരാജ, കാരണേഹി തഥാഗതാ പടിസല്ലാനം സേവന്തി. കതമേഹി ചതൂഹി? വിഹാരഫാസുതായപി, മഹാരാജ, തഥാഗതാ പടിസല്ലാനം സേവന്തി, അനവജ്ജഗുണബഹുലതായപി തഥാഗതാ പടിസല്ലാനം സേവന്തി, അസേസഅരിയവീഥിതോപി തഥാഗതാ പടിസല്ലാനം സേവന്തി, സബ്ബബുദ്ധാനം ഥുതഥോമിതവണ്ണിതപസത്ഥതോപി തഥാഗതാ പടിസല്ലാനം സേവന്തി. ഇമേഹി ഖോ, മഹാരാജ, ചതൂഹി കാരണേഹി തഥാഗതാ പടിസല്ലാനം സേവന്തി. ഇതി ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതാ പടിസല്ലാനം സേവന്തി ന സകരണീയതായ, ന കതസ്സ വാ പതിചയായ, അഥ ഖോ ഗുണവിസേസദസ്സാവിതായ തഥാഗതാ പടിസല്ലാനം സേവന്തീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

ഉത്തരികരണീയപഞ്ഹോ നവമോ.

**൧൦. ഇദ്ധിബലദസ്സനപഞ്ഹോ**

**൧൦**. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ‘തഥാഗതസ്സ ഖോ, ആനന്ദ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ യാനീകതാ വത്ഥുകതാ അനുട്ഠിതാ പരിചിതാ സുസമാരദ്ധാ, സോ ആകങ്ഖമാനോ, ആനന്ദ, തഥാഗതോ കപ്പം വാ തിട്ഠേയ്യ കപ്പാവസേസം വാ’തി. പുന ച ഭണിതം ‘ഇതോ തിണ്ണം മാസാനം അച്ചയേന തഥാഗതോ പരിനിബ്ബായിസ്സതീ’തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘തഥാഗതസ്സ ഖോ, ആനന്ദ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഭാവിതാ…പേ॰… കപ്പാവസേസം വാ’തി, തേന ഹി തേമാസപരിച്ഛേദോ മിച്ഛാ. യദി, ഭന്തേ, തഥാഗതേന ഭണിതം ‘ഇതോ തിണ്ണം മാസാനം അച്ചയേന തഥാഗതോ പരിനിബ്ബായിസ്സതീ’തി, തേന ഹി “തഥാഗതസ്സ ഖോ, ആനന്ദ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഭാവിതാ… പേ॰… കപ്പാവസേസം വാ’തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. നത്ഥി തഥാഗതാനം അട്ഠാനേ ഗജ്ജിതം. അമോഘവചനാ ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ തഥവചനാ അദ്വേജ്ഝവചനാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ ഗമ്ഭീരോ സുനിപുണോ ദുന്നിജ്ഝാപയോ തവാനുപ്പത്തോ, ഭിന്ദേതം ദിട്ഠിജാലം, ഏകംസേ ഠപയ, ഭിന്ദ പരവാദ”ന്തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘തഥാഗതസ്സ ഖോ, ആനന്ദ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഭാവിതാ…പേ॰… കപ്പാവസേസം വാ’തി, തേമാസപരിച്ഛേദോ ച ഭണിതോ, സോ ച പന കപ്പോ ആയുകപ്പോ വുച്ചതി. ന, മഹാരാജ, ഭഗവാ അത്തനോ ബലം കിത്തയമാനോ ഏവമാഹ, ഇദ്ധിബലം പന മഹാരാജ, ഭഗവാ പരികിത്തയമാനോ ഏവമാഹ ‘തഥാഗതസ്സ ഖോ, ആനന്ദ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഭാവിതാ…പേ॰… കപ്പാവസേസം വാ’തി.

“യഥാ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ അസ്സാജാനീയോ ഭവേയ്യ സീഘഗതി അനിലജവോ, തസ്സ രാജാ ജവബലം പരികിത്തയന്തോ സനേഗമജാനപദഭടബലബ്രാഹ്മണഗഹപതികഅമച്ചജനമജ്ഝേ ഏവം വദേയ്യ ‘ആകങ്ഖമാനോ മേ, ഭോ, അയം ഹയവരോ സാഗരജലപരിയന്തം മഹിം അനുവിചരിത്വാ ഖണേന ഇധാഗച്ഛേയ്യാ’തി, ന ച തം ജവഗതിം തസ്സം പരിസായം ദസ്സേയ്യ, വിജ്ജതി ച സോ ജവോ തസ്സ, സമത്ഥോ ച സോ ഖണേന സാഗരജലപരിയന്തം മഹിം അനുവിചരിതും. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ അത്തനോ ഇദ്ധിബലം പരികിത്തയമാനോ ഏവമാഹ, തമ്പി തേവിജ്ജാനം ഛളഭിഞ്ഞാനം അരഹന്താനം വിമലഖീണാസവാനം ദേവമനുസ്സാനഞ്ച മജ്ഝേ നിസീദിത്വാ ഭണിതം ‘തഥാഗതസ്സ ഖോ, ആനന്ദ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ യാനീകതാ വത്ഥുകതാ അനുട്ഠിതാ പരിചിതാ സുസമാരദ്ധാ, സോ ആകങ്ഖമാനോ, ആനന്ദ, തഥാഗതോ കപ്പം വാ തിട്ഠേയ്യ കപ്പാവസേസം വാ’തി. വിജ്ജതി ച തം, മഹാരാജ, ഇദ്ധിബലം ഭഗവതോ, സമത്ഥോ ച ഭഗവാ ഇദ്ധിബലേന കപ്പം വാ ഠാതും കപ്പാവസേസം വാ, ന ച ഭഗവാ തം ഇദ്ധിബലം തസ്സം പരിസായം ദസ്സേതി, അനത്ഥികോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ സബ്ബഭവേഹി, ഗരഹിതാ ച തഥാഗതസ്സ സബ്ബഭവാ. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, അപ്പമത്തകോപി ഗൂഥോ ദുഗ്ഗന്ധോ ഹോതി . ഏവമേവ ഖോ അഹം, ഭിക്ഖവേ, അപ്പമത്തകമ്പി ഭവം ന വണ്ണേമി അന്തമസോ അച്ഛരാസങ്ഘാതമത്തമ്പീ’തി അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ സബ്ബഭവഗതിയോനിയോ ഗൂഥസമം ദിസ്വാ ഇദ്ധിബലം നിസ്സായ ഭവേസു ഛന്ദരാഗം കരേയ്യാ”തി? “ന ഹി ഭന്തേ”തി. “തേന ഹി, മഹാരാജ, ഭഗവാ ഇദ്ധിബലം പരികിത്തയമാനോ ഏവരൂപം ബുദ്ധസീഹനാദമഭിനദീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

ഇദ്ധിബലദസ്സനപഞ്ഹോ ദസമോ.

ഇദ്ധിബലവഗ്ഗോ പഠമോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ ദസ പഞ്ഹാ.

## ൨. അഭേജ്ജവഗ്ഗോ

### ൧. ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകപഞ്ഹോ

൧. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ‘അഭിഞ്ഞായാഹം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മം ദേസേമി നോ അനഭിഞ്ഞായാ’തി. പുന ച വിനയപഞ്ഞത്തിയാ ഏവം ഭണിതം ‘ആകങ്ഖമാനോ, ആനന്ദ, സങ്ഘോ മമച്ചയേന ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി സമൂഹനതൂ’തി. കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി ദുപ്പഞ്ഞത്താനി, ഉദാഹു അവത്ഥുസ്മിം അജാനിത്വാ പഞ്ഞത്താനി, യം ഭഗവാ അത്തനോ അച്ചയേന ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി സമൂഹനാപേതി? യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘അഭിഞ്ഞായാഹം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മം ദേസേമി നോ അനഭിഞ്ഞായാ’തി, തേന ഹി ‘ആകങ്ഖമാനോ, ആനന്ദ, സങ്ഘോ മമച്ചയേന ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി സമൂഹനതൂ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തഥാഗതേ വിനയപഞ്ഞത്തിയാ ഏവം ഭണിതം ‘ആകങ്ഖമാനോ, ആനന്ദ, സങ്ഘോ മമച്ചയേന ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി സമൂഹനതൂ’തി തേന ഹി ‘അഭിഞ്ഞായാഹം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മം ദേസേമി നോ അനഭിഞ്ഞായാ’തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ സുഖുമോ നിപുണോ ഗമ്ഭീരോ സുഗമ്ഭീരോ ദുന്നിജ്ഝാപയോ, സോ തവാനുപ്പത്തോ, തത്ഥ തേ ഞാണബലവിപ്ഫാരം ദസ്സേഹീ”തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘അഭിഞ്ഞായാഹം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മം ദേസേമി നോ അനഭിഞ്ഞായാ’തി, വിനയപഞ്ഞത്തിയാപി ഏവം ഭണിതം ‘ആകങ്ഖമാനോ, ആനന്ദ,

സങ്ഘോ മമച്ചയേന ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി സമൂഹനതൂ'തി, തം പന, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ഭിക്ഖൂ വീമംസമാനോ ആഹ 'ഉക്കലേസ്സന്തി [ഉക്കഡ്ഢിസ്സന്തി (സീ॰), ഉസ്സക്കിസ്സന്തി (സ്യാ॰)] നു ഖോ മമ സാവകാ മയാ വിസ്സജ്ജാപീയമാനാ മമച്ചയേന ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി, ഉദാഹു ആദിയിസ്സന്തീ'തി.

"യഥാ, മഹാരാജ, ചക്കവത്തീ രാജാ പുത്തേ ഏവം വദേയ്യ 'അയം ഖോ, താതാ, മഹാജനപദോ സബ്ബദിസാസു സാഗരപരിയന്തോ, ദുക്കരോ, താതാ, താവതകേന ബലേന ധാരേതും, ഏഥ തുമ്ഹേ, താതാ, മമച്ചയേന പച്ചന്തേ പച്ചന്തേ ദേസേ പജഹഥാ'തി. അപി നു ഖോ തേ, മഹാരാജ, കുമാരാ പിതുഅച്ചയേന ഹത്ഥഗതേ ജനപദേ സബ്ബേ തേ പച്ചന്തേ പച്ചന്തേ ദേസേ മുഞ്ചേയ്യു''ന്തി? "ന ഹി ഭന്തേ, രാജതോ [രാജാനോ (സീ॰ പീ॰)], ഭന്തേ, ലുദ്ധതരാ [ലദ്ധതരാ (ക॰)] കുമാരാ രജ്ജലോഭേന തദുത്തരിം ദിഗുണതിഗുണം ജനപദം പരിഗ്ഗണ്ഹേയ്യും [പരികഡ്ഢേയ്യും (സീ॰ പീ॰)], കിം പന തേ ഹത്ഥഗതം ജനപദം മുഞ്ചേയ്യു''ന്തി? "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ഭിക്ഖൂ വീമംസമാനോ ഏവമാഹ 'ആകങ്ഖമാനോ, ആനന്ദ, സങ്ഘോ മമച്ചയേന ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി സമൂഹനതൂ'തി. ദുക്ഖപരിമുത്തിയാ, മഹാരാജ, ബുദ്ധപുത്താ ധമ്മലോഭേന അഞ്ഞമ്പി ഉത്തരിം ദിയഡ്ഢസിക്ഖാപദസതം ഗോപേയ്യും, കിം പന പകതിപഞ്ഞത്തം സിക്ഖാപദം മുഞ്ചേയ്യു''ന്തി?

"ഭന്തേ നാഗസേന, യം ഭഗവാ ആഹ 'ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനീ'തി, ഏത്ഥായം ജനോ സമ്മൂള്ഹോ വിമതിജാതോ അധികതോ സംസയപക്ഖന്ദോ. കതമാനി താനി ഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി, കതമാനി അനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനീതി? ദുക്കടം, മഹാരാജ, ഖുദ്ദകം സിക്ഖാപദം, ദുബ്ഭാസിതം അനുഖുദ്ദകം സിക്ഖാപദം, ഇമാനി ദ്വേ ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി, പുബ്ബകേഹിപി, മഹാരാജ, മഹാഥേരേഹി ഏത്ഥ വിമതി ഉപ്പാദിതാ, തേഹിപി ഏകജ്ഝം ന കതോ ധമ്മസണ്ഠിതിപരിയായേ ഭഗവതാ ഏസോ പഞ്ഹോ ഉപദിട്ഠോതി. ചിരനിക്ഖിത്തം, ഭന്തേ നാഗസേന, ജിനരഹസ്സം അജ്ജേതരഹി ലോകേ വിവടം പാകടം കത''ന്തി.

ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകപഞ്ഹോ പഠമോ.

## ൨. അബ്യാകരണീയപഞ്ഹോ

൨. "ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ 'നത്ഥാനന്ദ തഥാഗതസ്സ ധമ്മേസു ആചരിയമുട്ഠീ'തി, പുന ച ഥേരേന മാലുക്യപുത്തേന [മാലുങ്ക്യപുത്തേന (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰) സം॰ നി॰ ൪.൩൯; അ॰ നി॰ ൧.൪.൨൫൭ പസ്സിതബ്ബം] പഞ്ഹം പുട്ഠോ ന ബ്യാകാസി. ഏസോ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഹോ ദ്വയന്തോ [ദ്വയതോ (സീ॰)] ഏകന്തനിസ്സിതോ ഭവിസ്സതി അജാനനേന വാ ഗുയ്ഹകരണേന വാ. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം 'നത്ഥാനന്ദ തഥാഗതസ്സ ധമ്മേസു ആചരിയമുട്ഠീ'തി, തേന ഹി ഥേരസ്സ മാലുക്യപുത്തസ്സ അജാനന്തേന ന ബ്യാകതം. യദി ജാനന്തേന ന ബ്യാകതം, തേന ഹി അത്ഥി തഥാഗതസ്സ ധമ്മേസു ആചരിയമുട്ഠി. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ''തി.

"ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ 'നത്ഥാനന്ദ തഥാഗതസ്സ ധമ്മേസു ആചരിയമുട്ഠീ'തി, അബ്യാകതോ ച ഥേരേന മാലുക്യപുത്തേന പുച്ഛിതോ പഞ്ഹോ, തഞ്ച പന ന അജാനന്തേന ന ഗുയ്ഹകരണേന. ചത്താരിമാനി, മഹാരാജ, പഞ്ഹബ്യാകരണാനി. കതമാനി ചത്താരി? ഏകംസബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ വിഭജ്ജബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ പടിപുച്ഛാബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ ഠപനീയോ പഞ്ഹോതി.

"കതമോ ച, മഹാരാജ, ഏകംസബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ? 'രൂപം അനിച്ച'ന്തി ഏകംസബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ, 'വേദനാ അനിച്ചാ'തി...പേ॰... 'സഞ്ഞാ അനിച്ചാ'തി...പേ॰... 'സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ'തി...പേ॰... 'വിഞ്ഞാണം അനിച്ച''ന്തി ഏകംസബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ, അയം ഏകംസബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ.

"കതമോ വിഭജ്ജബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ? 'അനിച്ചം പന രൂപ'ന്തി വിഭജ്ജബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ, 'അനിച്ചാ പന വേദനാ'തി...പേ॰... 'അനിച്ചാ പന

സഞ്ഞാ’തി…പേ॰… ‘അനിച്ചാ പന സങ്ഖാരാ’തി…പേ॰… ‘അനിച്ചം പന വിഞ്ഞാണ’ന്തി വിഭജ്ജബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ, അയം വിഭജ്ജബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ.

“കതമോ പടിപുച്ഛാബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ? ‘കിം നു ഖോ ചക്ഖുനാ സബ്ബം വിജാനാതീ’തി അയം പടിപുച്ഛാബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ.

“കതമോ ഠപനീയോ പഞ്ഹോ? ‘സസ്സതോ ലോകോ’തി ഠപനീയോ പഞ്ഹോ, ‘അസസ്സതോ ലോകോ’തി. ‘അന്തവാ ലോകോ’തി. ‘അനന്തവാ ലോകോ’തി. ‘അന്തവാ ച അനന്തവാ ച ലോകോ’തി. ‘നേവന്തവാ നാനന്തവാ ലോകോ’തി. ‘തം ജീവം തം സരീര’ന്തി. ‘അഞ്ഞം ജീവം അഞ്ഞം സരീര’ന്തി. ‘ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ’തി. ‘ന ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ’തി. ‘ഹോതി ച ന ച ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ’തി. ‘നേവ ഹോതി ന ന ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ’തി ഠപനീയോ പഞ്ഹോ, അയം ഠപനീയോ പഞ്ഹോ.

“ഭഗവാ, മഹാരാജ, ഥേരസ്സ മാലുക്യപുത്തസ്സ തം ഠപനീയം പഞ്ഹം ന ബ്യാകാസി. സോ പന പഞ്ഹോ കിം കാരണാ ഠപനീയോ? ന തസ്സ ദീപനായ ഹേതു വാ കാരണം വാ അത്ഥി, തസ്മാ സോ പഞ്ഹോ ഠപനീയോ. നത്ഥി ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം അകാരണമഹേതുകം ഗിരമുദീരണ”ന്തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

അബ്യാകരണീയപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

**൩. മച്ചുഭായനാഭായനപഞ്ഹോ**

**൩.** “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ‘സബ്ബേ തസന്തി ദണ്ഡസ്സ, സബ്ബേ ഭായന്തി മച്ചുനോ’തി, പുന ഭണിതം ‘അരഹാ സബ്ബഭയമതിക്കന്തോ’തി. കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, അരഹാ ദണ്ഡഭയാ തസതി , നിരയേ വാ നേരയികാ സത്താ ജലിതാ കുഥിതാ തത്താ സന്തത്താ തമ്ഹാ ജലിതഗ്ഗിജാലകാ മഹാനിരയാ ചവമാനാ മച്ചുനോ ഭായന്തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘സബ്ബേ തസന്തി ദണ്ഡസ്സ, സബ്ബേ ഭായന്തി മച്ചുനോ’തി, തേന ഹി ‘അരഹാ സബ്ബഭയമതിക്കന്തോ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി ഭഗവതാ ഭണിതം ‘അരഹാ സബ്ബഭയമതിക്കന്തോ’തി, തേന ഹി ‘സബ്ബേ തസന്തി ദണ്ഡസ്സ, സബ്ബേ ഭായന്തി മച്ചുനോ’തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയം ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“നേതം, മഹാരാജ, വചനം ഭഗവതാ അരഹന്തേ ഉപാദായ ഭണിതം ‘സബ്ബേ തസന്തി ദണ്ഡസ്സ, സബ്ബേ ഭായന്തി മച്ചുനോ’തി. ഠപിതോ അരഹാ തസ്മിം വത്ഥുസ്മിം, സമൂഹതോ ഭയഹേതു അരഹതോ. യേ തേ, മഹാരാജ, സത്താ സകിലേസാ, യേസഞ്ച അധിമത്താ അത്താനുദിട്ഠി, യേ ച സുഖദുക്ഖേസു ഉന്നതാവനതാ, തേ ഉപാദായ ഭഗവതാ ഭണിതം ‘സബ്ബേ തസന്തി ദണ്ഡസ്സ, സബ്ബേ ഭായന്തി മച്ചുനോ’തി. അരഹതോ, മഹാരാജ, സബ്ബഗതി ഉപച്ഛിന്നാ, യോനി വിദ്ധംസിതാ, പടിസന്ധി ഉപഹതാ, ഭഗ്ഗാ ഫാസുകാ, സമൂഹതാ സബ്ബഭവാലയാ, സമുച്ഛിന്നാ സബ്ബസങ്ഖാരാ, ഹതം കുസലാകുസലം, വിഹതാ അവിജ്ജാ, അബീജം വിഞ്ഞാണം കതം, ദഡ്ഢാ സബ്ബകിലേസാ, അതിവത്താ ലോകധമ്മാ, തസ്മാ അരഹാ ന തസതി സബ്ബഭയേഹി.

“ഇധ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ ചത്താരോ മഹാമത്താ ഭവേയ്യും അനുരക്ഖാ ലദ്ധയസാ വിസ്സാസികാ ഠപിതാ മഹതി ഇസ്സരിയേ ഠാനേ. അഥ രാജാ കിസ്മിഞ്ചി ദേവ കരണീയേ സമുപ്പന്നേ യാവതാ സകവിജിതേ സബ്ബജനസ്സ ആണാപേയ്യ ‘സബ്ബേവ മേ ബലിം കരോന്തു, സാധേഥ തുമ്ഹേ ചത്താരോ മഹാമത്താ തം കരണീയ’ന്തി. അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തേസം ചതുന്നം മഹാമത്താനം ബലിഭയാ സന്താസോ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ”തി? “ന ഹി ഭന്തേ”തി. “കേന കാരണേന മഹാരാജാ”തി. “ഠപിതാ തേ, ഭന്തേ, രഞ്ഞാ ഉത്തമട്ഠാനേ, നത്ഥി തേസം ബലി, സമതിക്കന്തബലിനോ തേ, അവസേസേ ഉപാദായ രഞ്ഞാ ആണാപിതം ‘സബ്ബേവ മേ ബലിം കരോന്തൂ’തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നേതം വചനം ഭഗവതാ അരഹന്തേ ഉപാദായ ഭണിതം, ഠപിതോ അരഹാ തസ്മിം വത്ഥുസ്മിം, സമൂഹതോ ഭയഹേതു അരഹതോ, യേ തേ, മഹാരാജ, സത്താ സകിലേസാ, യേസഞ്ച അധിമത്താ അത്താനുദിട്ഠി,

യേ ച സുഖദുക്ഖേസു ഉന്നതാവനതാ , തേ ഉപാദായ ഭഗവതാ ഭണിതം 'സബ്ബേ തസന്തി ദണ്ഡസ്സ, സബ്ബേ ഭായന്തി മച്ചുനോ'തി. തസ്മാ അരഹാ ന തസതി സബ്ബഭയേഹീ''തി.

''നേതം, ഭന്തേ നാഗസേന, വചനം സാവസേസം, നിരവസേസവചനമേതം 'സബ്ബേ'തി. തത്ഥ മേ ഉത്തരിം കാരണം ബ്രൂഹി തം വചനം പതിട്ഠാപേതു''ന്തി.

''ഇധ, മഹാരാജ, ഗാമേ ഗാമസ്സാമികോ ആണാപകം ആണാപേയ്യ 'ഏഹി, ഭോ ആണാപക, യാവതാ ഗാമേ ഗാമികാ, തേ സബ്ബേ സീഘം മമ സന്തികേ സന്നിപാതേഹീ'തി. സോ 'സാധു സാമീ'തി സമ്പടിച്ഛിത്വാ ഗാമമജ്ഝേ ഠത്വാ തിക്ഖത്തും സദ്ദമനുസ്സാവേയ്യ 'യാവതാ ഗാമേ ഗാമികാ, തേ സബ്ബേ സീഘസീഘം സാമിനോ സന്തികേ സന്നിപതന്തൂ'തി. തതോ തേ ഗാമികാ ആണാപകസ്സ വചനേന തുരിതതുരിതാ സന്നിപതിത്വാ ഗാമസ്സാമികസ്സ ആരോചേന്തി 'സന്നിപതിതാ, സാമി, സബ്ബേ ഗാമികാ, യം തേ കരണീയം തം കരോഹീ'തി. ഇതി സോ, മഹാരാജ, ഗാമസ്സാമികോ കുടിപുരിസേ സന്നിപാതേന്തോ സബ്ബേ ഗാമികേ ആണാപേതി, തേ ച ആണത്താ ന സബ്ബേ സന്നിപതന്തി, കുടിപുരിസാ യേവ സന്നിപതന്തി, 'ഏത്തകാ യേവ മേ ഗാമികാ'തി ഗാമസ്സാമികോ ച തഥാ സമ്പടിച്ഛതി, അഞ്ഞേ ബഹുതരാ അനാഗതാ ഇത്ഥിപുരിസാ ദാസിദാസാ ഭതകാ കമ്മകരാ ഗാമികാ ഗിലാനാ ഗോമഹിംസാ അജേളകാ സുവാനാ, യേ അനാഗതാ, സബ്ബേ തേ അഗണിതാ, കുടിപുരിസേ യേവ ഉപാദായ ആണാപിതത്താ 'സബ്ബേ സന്നിപതന്തൂ'തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നേതം വചനം ഭഗവതാ അരഹന്തേ ഉപാദായ ഭണിതം, ഠപിതോ അരഹാ തസ്മിം വത്ഥുസ്മിം, സമൂഹതോ ഭയഹേതു അരഹതോ, യേ തേ, മഹാരാജ, സത്താ സകിലേസാ, യേസഞ്ച അധിമത്താ അത്താനുദിട്ഠി, യേ ച സുഖദുക്ഖേസു ഉന്നതാവനതാ, തേ ഉപാദായ ഭഗവതാ ഭണിതം 'സബ്ബേ തസന്തി ദണ്ഡസ്സ, സബ്ബേ ഭായന്തി മച്ചുനോ'തി . തസ്മാ അരഹാ ന തസതി സബ്ബഭയേഹി.

''അത്ഥി, മഹാരാജ, സാവസേസം വചനം സാവസേസോ അത്ഥോ, അത്ഥി സാവസേസം വചനം നിരവസേസോ അത്ഥോ, അത്ഥി നിരവസേസം വചനം സാവസേസോ അത്ഥോ, അത്ഥി നിരവസേസം വചനം നിരവസേസോ അത്ഥോ. തേന തേന അത്ഥോ സമ്പടിച്ഛിതബ്ബോ.

''പഞ്ചവിധേഹി, മഹാരാജ, കാരണേഹി അത്ഥോ സമ്പടിച്ഛിതബ്ബോ ആഹച്ചപദേന രസേന ആചരിയവംസേന [ആചരിയവംസതായ (പീ॰ ക॰)] അധിപ്പായാ കാരണുത്തരിയതായ. ഏത്ഥ ഹി **ആഹച്ചപദ**ന്തി സുത്തം അധിപ്പേതം. **രസോ**തി സുത്താനുലോമം. **ആചരിയവംസോ**തി ആചരിയവാദോ. **അധിപ്പായോ**തി അത്തനോ മതി. **കാരണുത്തരിയതാ**തി ഇമേഹി ചതൂഹി സമേന്തം [സമേതം (സീ॰)] കാരണം. ഇമേഹി ഖോ, മഹാരാജ, പഞ്ചഹി കാരണേഹി അത്ഥോ സമ്പടിച്ഛിതബ്ബോ. ഏവമേസോ പഞ്ഹോ സുവിനിച്ഛിതോ ഹോതീ''തി.

''ഹോതു, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാ തം സമ്പടിച്ഛാമി. ഠപിതോ ഹോതു അരഹാ തസ്മിം വത്ഥുസ്മിം, തസന്തു അവസേസാ സത്താ, നിരയേ പന നേരയികാ സത്താ ദുക്ഖാ തിബ്ബാ കടുകാ വേദനാ വേദയമാനാ ജലിതപജ്ജലിതസബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗാ രുണ്ണകാരുഞ്ഞകന്ദിതപരിദേവിതലാലപ്പിതമുഖാ അസയ്ഹതിബ്ബദുക്ഖാഭിഭൂതാ അതാണാ അസരണാ അസരണീഭൂതാ അനപ്പസോകാതുരാ അന്തിമപച്ഛിമഗതികാ ഏകന്തസോകപരായണാ ഉണ്ഹതിഖിണചണ്ഡഖരതപനതേജവന്തോ ഭീമഭയജനകനിനാദമഹാസദ്ദാ സംസിബ്ബിതഛബ്ബിധജാലാമാലാകുലാ സമന്താ സതയോജനാനുഫരണച്ചിവേഗാ കദരിയാ തപനാ മഹാനിരയാ ചവമാനാ മച്ചുനോ ഭായന്തീ''തി? ''ആമ, മഹാരാജാ''തി.

''നനു, ഭന്തേ നാഗസേന, നിരയോ ഏകന്തദുക്ഖവേദനീയോ, കിസ്സ പന തേ നേരയികാ സത്താ ഏകന്തദുക്ഖവേദനീയാ നിരയാ ചവമാനാ മച്ചുനോ ഭായന്തി, കിസ്സ നിരയേ രമന്തീ''തി? ''ന തേ, മഹാരാജ, നേരയികാ സത്താ നിരയേ രമന്തി, മുഞ്ചിതുകാമാവ തേ നിരയാ. മരണസ്സേവ സോ [മരണസ്സേസോ (സീ॰ പീ॰)], മഹാരാജ, ആനുഭാവോ, യേന തേസം സന്താസോ ഉപ്പജ്ജതീ''തി. ''ഏതം ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, ന സദ്ദഹാമി, യം മുച്ചിതുകാമാനം ചുതിയാ സന്താസോ ഉപ്പജ്ജതീതി, ഹാസനീയം , ഭന്തേ നാഗസേന, തം ഠാനം, യം തേ പത്ഥിതം ലഭന്തി, കാരണേന മം സഞ്ഞാപേഹീ''തി.

“മരണന്തി ഖോ, മഹാരാജ, ഏതം അദിട്ഠസച്ചാനം താസനീയട്ഠാനം, ഏത്ഥായം ജനോ തസതി ച ഉബ്ബിജ്ജതി ച. യോ ച, മഹാരാജ, കണ്ഹസപ്പസ്സ ഭായതി, സോ മരണസ്സ ഭായന്തോ കണ്ഹസപ്പസ്സ ഭായതി. യോ ച ഹത്ഥിസ്സ ഭായതി…പേ॰… സീഹസ്സ…പേ॰… ബ്യഗ്ഘസ്സ…പേ॰… ദീപിസ്സ…പേ॰… അച്ഛസ്സ…പേ॰… തരച്ഛസ്സ…പേ॰… മഹിംസസ്സ…പേ॰… ഗവയസ്സ…പേ॰… അഗ്ഗിസ്സ…പേ॰… ഉദകസ്സ…പേ॰… ഖാണുകസ്സ…പേ॰… കണ്ടകസ്സ ഭായതി. യോ ച സത്തിയാ ഭായതി, സോ മരണസ്സ ഭായന്തോ സത്തിയാ ഭായതി. മരണസ്സേവ സോ [മരണസ്സേസോ (സീ॰ പീ॰)], മഹാരാജ, സരസസഭാവതേജോ [സരസഭാവതേജോ (സീ॰ പീ॰)], തസ്സ സരസസഭാവതേജേന സകിലേസാ സത്താ മരണസ്സ തസന്തി ഭായന്തി, മുച്ചിതുകാമാപി, മഹാരാജ, നേരയികാ സത്താ മരണസ്സ തസന്തി ഭായന്തി.

“ഇധ, മഹാരാജ, പുരിസസ്സ കായേ മേദോ ഗണ്ഠി ഉപ്പജ്ജേയ്യ. സോ തേന രോഗേന ദുക്ഖിതോ ഉപദ്ദവാ പരിമുച്ചിതുകാമോ ഭിസക്കം സല്ലകത്തം ആമന്താപേയ്യ. തസ്സ വചനം സോ ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോ സമ്പടിച്ഛിത്വാ തസ്സ രോഗസ്സ ഉദ്ധരണായ ഉപകരണം ഉപട്ഠാപേയ്യ, സത്ഥകം തിഖിണം കരേയ്യ , യമകസലാകാ [ദഹനസലാകം (ക॰)] അഗ്ഗിമ്ഹി പക്ഖിപേയ്യ, ഖാരലവണം നിസദായ പിസാപേയ്യ, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തസ്സ ആതുരസ്സ തിഖിണസത്ഥകച്ഛേദനേന യമകസലാകാദഹനേന ഖാരലോണപ്പവേസനേന താസോ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ”തി? “ആമ ഭന്തേ”തി. “ഇതി, മഹാരാജ, തസ്സ ആതുരസ്സ രോഗാ മുച്ചിതുകാമസ്സാപി വേദനാഭയാ സന്താസോ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിരയാ മുച്ചിതുകാമാനമ്പി നേരയികാനം സത്താനം മരണഭയാ സന്താസോ ഉപ്പജ്ജതി.

“ഇധ, മഹാരാജ, പുരിസോ ഇസ്സരാപരാധികോ ബദ്ധോ സങ്ഖലികബന്ധനേന ഗബ്ഭേ പക്ഖിത്തോ പരിമുച്ചിതുകാമോ അസ്സ, തമേനം സോ ഇസ്സരോ മോചേതുകാമോ പക്കോസാപേയ്യ. അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തസ്സ ഇസ്സരാപരാധികസ്സ പുരിസസ്സ ‘കതദോസോ അഹ’ന്തി ജാനന്തസ്സ ഇസ്സരദസ്സനേന സന്താസോ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ”തി? “ആമ ഭന്തേ”തി. “ഇതി, മഹാരാജ, തസ്സ ഇസ്സരാപരാധികസ്സ പുരിസസ്സ പരിമുച്ചിതുകാമസ്സാപി ഇസ്സരഭയാ സന്താസോ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിരയാ മുച്ചിതുകാമാനമ്പി നേരയികാനം സത്താനം മരണഭയാ സന്താസോ ഉപ്പജ്ജതീ”തി.

“അപരമ്പി , ഭന്തേ, ഉത്തരിം കാരണം ബ്രൂഹി, യേനാഹം കാരണേന ഓകപ്പേയ്യ”ന്തി. “ഇധ, മഹാരാജ, പുരിസോ ദട്ഠവിസേന ആസീവിസേന ദട്ഠോ ഭവേയ്യ, സോ തേന വിസവികാരേന പതേയ്യ ഉപ്പതേയ്യ വട്ടേയ്യ പവട്ടേയ്യ, അഥഞ്ഞതരോ പുരിസോ ബലവന്തേന മന്തപദേന തം ദട്ഠവിസം ആസീവിസം ആനേത്വാ തം ദട്ഠവിസം പച്ചാചമാപേയ്യ, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തസ്സ വിസഗതസ്സ പുരിസസ്സ തസ്മിം ദട്ഠവിസേ സപ്പേ സോത്ഥിഹേതു ഉപഗച്ഛന്തേ സന്താസോ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ”തി? “ആമ ഭന്തേ”തി. ഇതി, മഹാരാജ, തഥാരൂപേ അഹിമ്ഹി സോത്ഥിഹേതുപി ഉപഗച്ഛന്തേ തസ്സ സന്താസോ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിരയാ മുച്ചിതുകാമാനമ്പി നേരയികാനം സത്താനം മരണഭയാ സന്താസോ ഉപ്പജ്ജതി. അനിട്ഠം, മഹാരാജ, സബ്ബസത്താനം മരണം, തസ്മാ നേരയികാ സത്താ നിരയാ പരിമുച്ചിതുകാമാപി മച്ചുനോ ഭായന്തീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

മച്ചുഭായനാഭായനപഞ്ഹോ തതിയോ.

**൪. മച്ചുപാസമുത്തിപഞ്ഹോ**

**൪**. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ -

> “‘ന അന്തലിക്ഖേ ന സമുദ്ദമജ്ഝേ, ന പബ്ബതാനം വിവരം പവിസ്സ;
> ന വിജ്ജതീ സോ ജഗതിപ്പദേസോ, യത്ഥട്ഠിതോ മുച്ചേയ്യ മച്ചുപാസാ’തി.

“പുന ഭഗവതാ പരിത്താ ച ഉദ്ദിട്ഠാ. സേയ്യഥിദം, രതനസുത്തം മേത്തസുത്തം ഖന്ധപരിത്തം മോരപരിത്തം ധജഗ്ഗപരിത്തം ആടാനാടിയപരിത്തം അങ്ഗുലിമാലപരിത്തം. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ആകാസഗതോപി സമുദ്ദമജ്ഝഗതോപി പാസാദകുടിലേണഗുഹാപബ്ഭാരദരിബിലഗിരി വിവരപബ്ബതന്തരഗതോപി ന മുച്ചതി മച്ചുപാസാ, തേന ഹി പരിത്തകമ്മം മിച്ഛാ. യദി പരിത്തകരണേന മച്ചുപാസാ പരിമുത്തി

ഭവതി, തേന ഹി ‘ന അന്തലിക്ഖേ…പേ॰… മച്ചുപാസാ’തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ ഗണ്ഠിതോപി ഗണ്ഠിതരോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“ഭാസിതമ്പേതം , മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘ന അന്തലിക്ഖേ…പേ॰… മച്ചുപാസാ’തി, പരിത്താ ച ഭഗവതാ ഉദ്ദിട്ഠാ, തഞ്ച പന സാവസേസായുകസ്സ വയസമ്പന്നസ്സ അപേതകമ്മാവരണസ്സ, നത്ഥി, മഹാരാജ, ഖീണായുകസ്സ ഠിതിയാ കിരിയാ വാ ഉപക്കമോ വാ.

“യഥാ മഹാരാജ മതസ്സ രുക്ഖസ്സ സുക്ഖസ്സ കോളാപസ്സ നിസ്നേഹസ്സ ഉപരുദ്ധജീവിതസ്സ ഗതായുസങ്ഖാരസ്സ കുമ്ഭസഹസ്സേനപി ഉദകേ ആകിരന്തേ അല്ലത്തം വാ പല്ലവിതഹരിതഭാവോ വാ ന ഭവേയ്യ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭേസജ്ജപരിത്തകമ്മേന നത്ഥി ഖീണായുകസ്സ ഠിതിയാ കിരിയാ വാ ഉപക്കമോ വാ, യാനി താനി, മഹാരാജ, മഹിയാ ഓസധാനി ഭേസജ്ജാനി, താനിപി ഖീണായുകസ്സ അകിച്ചകരാനി ഭവന്തി. സാവസേസായുകം, മഹാരാജ, വയസമ്പന്നം അപേതകമ്മാവരണം പരിത്തം രക്ഖതി ഗോപേതി, തസ്സത്ഥായ ഭഗവതാ പരിത്താ ഉദ്ദിട്ഠാ.

“യഥാ, മഹാരാജ, കസ്സകോ പരിപക്കേ ധഞ്ഞേ മതേ സസ്സനാളേ ഉദകപ്പവേസനം വാരേയ്യ, യം പന സസ്സം തരുണം മേഘസന്നിഭം വയസമ്പന്നം, തം ഉദകവഡ്ഢിയാ വഡ്ഢതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഖീണായുകസ്സ ഭേസജ്ജപരിത്തകിരിയാ ഠപിതാ പടിക്ഖിത്താ , യേ പന തേ മനുസ്സാ സാവസേസായുകാ വയസമ്പന്നാ, തേസം അത്ഥായ പരിത്തഭേസജ്ജാനി ഭണിതാനി, തേ പരിത്തഭേസജ്ജേഹി വഡ്ഢന്തീ”തി.

“യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഖീണായുകോ മരതി, സാവസേസായുകോ ജീവതി, തേന ഹി പരിത്തഭേസജ്ജാനി നിരത്ഥകാനി ഹോന്തീ”തി? “ദിട്ഠപുബ്ബോ പന തയാ, മഹാരാജ, കോചി രോഗോ ഭേസജ്ജേഹി പടിനിവത്തിതോ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, അനേകസതാനി ദിട്ഠാനീ”തി. “തേന ഹി, മഹാരാജ, ‘പരിത്തഭേസജ്ജകിരിയാ നിരത്ഥകാ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ ഭവതീ”തി.

“ദിസ്സന്തി , ഭന്തേ നാഗസേന, വേജ്ജാനം ഉപക്കമാ ഭേസജ്ജപാനാനുലേപാ, തേന തേസം ഉപക്കമേന രോഗോ പടിനിവത്തതീ”തി. “പരിത്താനമ്പി, മഹാരാജ, പവത്തീയമാനാനം സദ്ദോ സുയ്യതി, ജിവ്ഹാ സുക്ഖതി, ഹദയം ബ്യാവട്ടതി, കണ്ഠോ ആതുരതി. തേന തേസം പവത്തേന സബ്ബേ ബ്യാധയോ വൂപസമന്തി, സബ്ബാ ഈതിയോ അപഗച്ഛന്തീതി.

“ദിട്ഠപുബ്ബോ പന തയാ, മഹാരാജ, കോചി അഹിനാ ദട്ഠോ മന്തപദേന വിസം പാതീയമാനോ വിസം ചിക്ഖസ്സന്തോ ഉദ്ധമധോ ആചമയമാനോ”തി? “ആമ, ഭന്തേ , അജ്ജേതരഹിപി തം ലോകേ വത്തതീ”തി. “തേന ഹി, മഹാരാജ, ‘പരിത്തഭേസജ്ജകിരിയാ നിരത്ഥകാ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ ഭവതി. കതപരിത്തഞ്ഹി, മഹാരാജ, പുരിസം ഡംസിതുകാമോ അഹി ന ഡംസതി, വിവടം മുഖം പിദഹതി, ചോരാനം ഉക്ഖിത്തലഗുളമ്പി ന സമ്ഭവതി, തേ ലഗുളം മുഞ്ചിത്വാ പേമം കരോന്തി, കുപിതോപി ഹത്ഥിനാഗോ സമാഗന്ത്വാ ഉപരമതി, പജ്ജലിതമഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോപി ഉപഗന്ത്വാ നിബ്ബായതി, വിസം ഹലാഹലമ്പി ഖായിതം അഗദം സമ്പജ്ജതി, ആഹാരത്ഥം വാ ഫരതി, വധകാ ഹന്തുകാമാ ഉപഗന്ത്വാ ദാസഭൂതാ സമ്പജ്ജന്തി, അക്കന്തോപി പാസോ ന സംവരതി [ന സംചരതി (സീ॰)].

“സുതപുബ്ബം പന തയാ, മഹാരാജ, ‘മോരസ്സ കതപരിത്തസ്സ സത്തവസ്സസതാനി ലുദ്ദകോ നാസക്ഖി പാസം ഉപനേതും, അകതപരിത്തസ്സ തം യേവ ദിവസം പാസം ഉപനേസീ”തി ? “ആമ, ഭന്തേ, സുയ്യതി, അബ്ഭുഗ്ഗതോ സോ സദ്ദോ സദേവകേ ലോകേ”തി. “തേന ഹി, മഹാരാജ ‘പരിത്തഭേസജ്ജകിരിയാ നിരത്ഥകാ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ ഭവതി.

“സുതപുബ്ബം പന തയാ, മഹാരാജ, ‘ദാനവോ ഭരിയം പരിരക്ഖന്തോ സമുഗ്ഗേ പക്ഖിപിത്വാ ഗിലിത്വാ കുച്ഛിനാ പരിഹരതി, അഥേകോ വിജ്ജാധരോ തസ്സ ദാനവസ്സ മുഖേന പവിസിത്വാ തായ സദ്ധിം അഭിരമതി, യദാ സോ ദാനവോ അഞ്ഞാസി, അഥ സമുഗ്ഗം വമിത്വാ വിവരി, സഹ സമുഗ്ഗേ വിവടേ വിജ്ജാധരോ യഥാകാമം [യേന കാമം (ക॰)] പക്കാമീ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, സുയ്യതി, അബ്ഭുഗ്ഗതോ സോപി സദ്ദോ സദേവകേ ലോകേ”തി. “നനു സോ, മഹാരാജ, വിജ്ജാധരോ പരിത്തബലേന [മന്തബലേന (?)] ഗഹണാ മുത്തോ”തി. “ആമ ഭന്തേ”തി. “തേന ഹി, മഹാരാജ, അത്ഥി പരിത്തബലം.

“സുതപുബ്ബം പന തയാ, മഹാരാജ, ‘അപരോപി വിജ്ജാധരോ ബാരാണസിരഞ്ഞോ അന്തേപുരേ മഹേസിയാ സദ്ധിം സമ്പദുട്ഠോ [സംസട്ഠോ (സീ॰)] ഗഹണപ്പത്തോ സമാനോ ഖണേന അദസ്സനം ഗതോ മന്തബലേനാ”തി. “ആമ, ഭന്തേ, സുയ്യതീ”തി. “നനു സോ, മഹാരാജ, വിജ്ജാധരോ പരിത്തബലേന ഗഹണാ മുത്തോ”തി? “ആമ ഭന്തേ”തി. “തേന ഹി, മഹാരാജ, അത്ഥി പരിത്തബല”ന്തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, ‘കിം സബ്ബേ യേവ പരിത്തം രക്ഖതീ’തി? “ഏകച്ചേ, മഹാരാജ, രക്ഖതി, ഏകച്ചേ ന രക്ഖതീ”തി. “തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, പരിത്തം ന സബ്ബത്ഥിക”ന്തി? “അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, ഭോജനം സബ്ബേസം ജീവിതം രക്ഖതീ”തി? “ഏകച്ചേ, ഭന്തേ , രക്ഖതി, ഏകച്ചേ ന രക്ഖതീ”തി. “കിം കാരണാ”തി. “യതോ, ഭന്തേ, ഏകച്ചേ തം യേവ ഭോജനം അതിഭുഞ്ജിത്വാ വിസൂചികായ മരന്തീ”തി. “തേന ഹി, മഹാരാജ, ഭോജനം ന സബ്ബേസം ജീവിതം രക്ഖതീ”തി? “ദ്വീഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, കാരണേഹി ഭോജനം ജീവിതം ഹരതി അതിഭുത്തേന വാ ഉസ്മാദുബ്ബലതായ വാ, ആയുദദം, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭോജനം ദുരുപചാരേന ജീവിതം ഹരതീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പരിത്തം ഏകച്ചേ രക്ഖതി, ഏകച്ചേ ന രക്ഖതി.

“തീഹി, മഹാരാജ, കാരണേഹി പരിത്തം ന രക്ഖതി കമ്മാവരണേന, കിലേസാവരണേന, അസദ്ദഹനതായ. സത്താനുരക്ഖണം, മഹാരാജ, പരിത്തം അത്തനാ കതേന ആരക്ഖം ജഹതി, യഥാ, മഹാരാജ, മാതാ പുത്തം കുച്ഛിഗതം പോസേതി, ഹിതേന ഉപചാരേന ജനേതി, ജനയിത്വാ അസുചിമലസിങ്ഘാണികമപനേത്വാ ഉത്തമവരസുഗന്ധം ഉപലിമ്പതി, സോ അപരേന സമയേന പരേസം പുത്തേ അക്കോസന്തേ വാ പഹരന്തേ വാ പഹാരം ദേതി. തേ തസ്സ കുജ്ഝിത്വാ പരിസായ ആകഡ്ഢിത്വാ തം ഗഹേത്വാ സാമിനോ ഉപനേന്തി, യദി പന തസ്സാ പുത്തോ അപരദ്ധോ ഹോതി വേലാതിവത്തോ. അഥ നം സാമിനോ മനുസ്സാ ആകഡ്ഢയമാനാ ദണ്ഡമുഗ്ഗരജാണുമുട്ഠീഹി താളേന്തി പോഥേന്തി, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തസ്സ മാതാ ലഭതി ആകഡ്ഢനപരികഡ്ഢനം ഗാഹം സാമിനോ ഉപനയനം കാതു”ന്തി? “ന ഹി ഭന്തേ”തി. “കേന കാരണേന, മഹാരാജാ”തി. “അത്തനോ, ഭന്തേ, അപരാധേനാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സത്താനം ആരക്ഖം പരിത്തം അത്തനോ അപരാധേന വഞ്ഝം കരോതീ”തി [കാരേതീതി (സീ॰)]. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, സുവിനിച്ഛിതോ പഞ്ഹോ, ഗഹനം അഗഹനം കതം, അന്ധകാരോ ആലോകോ കതോ, വിനിവേഠിതം ദിട്ഠിജാലം, ത്വം ഗണിവരപവരമാസജ്ജാ”തി.

മച്ചുപാസമുത്തിപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

### ൫. ബുദ്ധലാഭന്തരായപഞ്ഹോ

൫. “ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ ‘ലാഭീ തഥാഗതോ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപ്പച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാന’ന്തി. പുന ച തഥാഗതോ പഞ്ചസാലം ബ്രാഹ്മണഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ കിഞ്ചിദേവ അലഭിത്വാ യഥാധോതേന പത്തേന നിക്ഖന്തോതി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതോ ലാഭീ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപ്പച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാനം, തേന ഹി പഞ്ചസാലം ബ്രാഹ്മണഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ കിഞ്ചിദേവ അലഭിത്വാ യഥാധോതേന പത്തേന നിക്ഖന്തോതി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി പഞ്ചസാലം ബ്രാഹ്മണഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ കിഞ്ചിദേവ അലഭിത്വാ യഥാധോതേന പത്തേന നിക്ഖന്തോ, തേന ഹി ലാഭീ തഥാഗതോ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപ്പച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാനന്തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ സുമഹന്തോ ദുന്നിബ്ബേഠോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“ലാഭീ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപ്പച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാനം, പഞ്ചസാലഞ്ച ബ്രാഹ്മണഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ കിഞ്ചിദേവ അലഭിത്വാ യഥാധോതേന പത്തേന നിക്ഖന്തോ, തഞ്ച പന മാരസ്സ പാപിമതോ കാരണാ”തി. “തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതോ ഗണനപഥം വീതിവത്തകപ്പേ [ഗണനപഥവീതിവത്തേ കപ്പേ (സീ॰)] അഭിസങ്ഖതം കുസലം കിന്തി നിട്ഠിതം, അധുനുട്ഠിതേന മാരേന പാപിമതാ തസ്സ കുസലസ്സ ബലവേഗം [തം കുസലബലവേഗവിപ്ഫാരം (സീ॰)] കിന്തി പിഹിതം, തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന,

തസ്മിം വത്ഥുസ്മിം ദ്വീസു ഠാനേസു ഉപവാദോ ആഗച്ഛതി, കുസലതോപി അകുസലം ബലവതരം ഹോതി, ബുദ്ധബലതോപി മാരബലം ബലവതരം ഹോതീതി, തേന ഹി രുക്ഖസ്സ മൂലതോപി അഗ്ഗം ഭാരതരം ഹോതി, ഗുണസമ്പരികിണ്ണതോപി പാപിയം ബലവതരം ഹോതീ''തി. ''ന, മഹാരാജ, താവതകേന കുസലതോപി അകുസലം ബലവതരം നാമ ഹോതി, ന ബുദ്ധബലതോപി മാരബലം ബലവതരം നാമ ഹോതി. അപി ചേത്ഥ കാരണം ഇച്ഛിതബ്ബം.

''യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ മധും വാ മധുപിണ്ഡികം വാ അഞ്ഞം വാ ഉപായനം അഭിഹരേയ്യ, തമേനം രഞ്ഞോ ദ്വാരപാലോ ഏവം വദേയ്യ 'അകാലോ, ഭോ, അയം രഞ്ഞോ ദസ്സനായ, തേന ഹി, ഭോ, തവ ഉപായനം ഗഹേത്വാ സീഘസീഘം പടിനിവത്ത, പുരേ തവ രാജാ ദണ്ഡം ധാരേസ്സതീ'തി [മാ തേ രാജാ ദണ്ഡം പാപേയ്യാതി (സീ॰)]. തതോ സോ പുരിസോ ദണ്ഡഭയാ തസിതോ ഉബ്ബിഗ്ഗോ തം ഉപായനം ആദായ സീഘസീഘം പടിനിവത്തേയ്യ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, രാജാ ചക്കവത്തീ താവതകേന ഉപായനവികലമത്തകേന ദ്വാരപാലതോ ദുബ്ബലതരോ നാമ ഹോതി , അഞ്ഞം വാ പന കിഞ്ചി ഉപായനം ന ലഭേയ്യാ''തി? ''ന ഹി, ഭന്തേ, ഇസ്സാപകതോ സോ, ഭന്തേ, ദ്വാരപാലോ ഉപായനം നിവാരേസി, അഞ്ഞേന പന ദ്വാരേന സതസഹസ്സഗുണമ്പി രഞ്ഞോ ഉപായനം ഉപേതീ''തി . ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇസ്സാപകതോ മാരോ പാപിമാ പഞ്ചസാലകേ ബ്രാഹ്മണഗഹപതികേ അന്വാവിസി, അഞ്ഞാനി പന അനേകാനി ദേവതാസതസഹസ്സാനി അമതം ദിബ്ബം ഓജം ഗഹേത്വാ ഉപഗതാനി 'ഭഗവതോ കായേ ഓജം ഓദഹിസ്സാമാ'തി ഭഗവന്തം നമസ്സമാനാനി പഞ്ജലികാനി ഠിതാനീ''തി.

''ഹോതു, ഭന്തേ നാഗസേന, സുലഭാ ഭഗവതോ ചത്താരോ പച്ചയാ ലോകേ ഉത്തമപുരിസസ്സ, യാചിതോവ ഭഗവാ ദേവമനുസ്സേഹി ചത്താരോ പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജതി, അപി ച ഖോ പന മാരസ്സ യോ അധിപ്പായോ, സോ താവതകേന സിദ്ധോ, യം സോ ഭഗവതോ ഭോജനസ്സ അന്തരായമകാസി. ഏത്ഥ മേ, ഭന്തേ, കങ്ഖാ ന ഛിജ്ജതി, വിമതിജാതോഹം തത്ഥ സംസയപക്ഖന്ദോ. ന മേ തത്ഥ മാനസം പക്ഖന്ദതി, യം തഥാഗതസ്സ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സദേവകേ ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലവരസ്സ കുസലവരപുഞ്ഞസമ്ഭവസ്സ അസമസമസ്സ അനുപമസ്സ അപ്പടിസമസ്സ ഛവകം ലാമകം പരിത്തം പാപം അനരിയം വിപന്നം മാരോ ലാഭന്തരായമകാസീ''തി.

''ചത്താരോ ഖോ, മഹാരാജ, അന്തരായാ അദിട്ഠന്തരായോ ഉദ്ദിസ്സ കതന്തരായോ ഉപക്ഖടന്തരായോ പരിഭോഗന്തരായോതി. തത്ഥ കതമോ അദിട്ഠന്തരായോ? അനോദിസ്സ അദസ്സനേന അനഭിസങ്ഖതം കോചി അന്തരായം കരോതി 'കിം പരസ്സ ദിന്നേനാ'തി, അയം അദിട്ഠന്തരായോ നാമ.

''കതമോ ഉദ്ദിസ്സ കതന്തരായോ? ഇധേകച്ചം പുഗ്ഗലം ഉപദിസിത്വാ ഉദ്ദിസ്സ ഭോജനം പടിയത്തം ഹോതി, തം കോചി അന്തരായം കരോതി, അയം ഉദ്ദിസ്സ കതന്തരായോ നാമ.

''കതമോ ഉപക്ഖടന്തരായോ? ഇധ യം കിഞ്ചി ഉപക്ഖടം ഹോതി അപ്പടിഗ്ഗഹിതം, തത്ഥ കോചി അന്തരായം കരോതി, അയം ഉപക്ഖടന്തരായോ നാമ.

''കതമോ പരിഭോഗന്തരായോ? ഇധ യം കിഞ്ചി പരിഭോഗം, തത്ഥ കോചി അന്തരായം കരോതി, അയം പരിഭോഗന്തരായോ നാമ. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ചത്താരോ അന്തരായാ.

''യം പന മാരോ പാപിമാ പഞ്ചസാലകേ ബ്രാഹ്മണഗഹപതികേ അന്വാവിസി, തം നേവ ഭഗവതോ പരിഭോഗം ന ഉപക്ഖടം ന ഉദ്ദിസ്സകതം, അനാഗതം അസമ്പത്തം അദസ്സനേന അന്തരായം കതം, തം പന നേകസ്സ ഭഗവതോ യേവ, അഥ ഖോ യേ തേ തേന സമയേന നിക്ഖന്താ അബ്ഭാഗതാ, സബ്ബേപി തേ തം ദിവസം ഭോജനം ന ലഭിംസു, നാഹം തം, മഹാരാജ, പസ്സാമി സദേവകേ ലോകേ സമാരകേ സബ്രഹ്മകേ സസ്സമണബ്രാഹ്മണിയാ പജായ സദേവമനുസ്സായ, യോ തസ്സ ഭഗവതോ ഉദ്ദിസ്സ കതം ഉപക്ഖടം പരിഭോഗം അന്തരായം കരേയ്യ. സചേ കോചി ഇസ്സായ ഉദ്ദിസ്സ കതം ഉപക്ഖടം പരിഭോഗം അന്തരായം കരേയ്യ, ഫലേയ്യ തസ്സ മുദ്ധാ സതധാ വാ സഹസ്സധാ വാ.

''ചത്താരോമേ, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ കേനചി അനാവരണീയാ ഗുണാ. കതമേ ചത്താരോ? ലാഭോ, മഹാരാജ, ഭഗവതോ ഉദ്ദിസ്സ കതോ ഉപക്ഖടോ ന സക്കാ കേനചി

അന്തരായം കാതും; സരീരാനുഗതാ , മഹാരാജ, ഭഗവതോ ബ്യാമപ്പഭാ ന സക്കാ കേനചി അന്തരായം കാതും; സബ്ബഞ്ഞുതം, മഹാരാജ, ഭഗവതോ ഞാണരതനം ന സക്കാ കേനചി അന്തരായം കാതും; ജീവിതം, മഹാരാജ, ഭഗവതോ ന സക്കാ കേനചി അന്തരായം കാതും. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ചത്താരോ തഥാഗതസ്സ കേനചി അനാവരണീയാ ഗുണാ, സബ്ബേപേതേ, മഹാരാജ, ഗുണാ ഏകരസാ അരോഗാ അകുപ്പാ അപരൂപക്കമാ അഫുസാനി കിരിയാനി. അദസ്സനേന, മഹാരാജ, മാരോ പാപിമാ നിലീയിത്വാ പഞ്ചസാലകേ ബ്രാഹ്മണഗഹപതികേ അന്വാവിസി.

“യഥാ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ പച്ചന്തേ ദേസേ വിസമേ അദസ്സനേന നിലീയിത്വാ ചോരാ പന്ഥം ദൂസേന്തി. യദി പന രാജാ തേ ചോരേ പസ്സേയ്യ, അപി നു ഖോ തേ ചോരാ സോത്ഥിം ലഭേയ്യു”ന്തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, ഫരസുനാ ഫാലാപേയ്യ സതധാ വാ സഹസ്സധാ വാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അദസ്സനേന മാരോ പാപിമാ നിലീയിത്വാ പഞ്ചസാലകേ ബ്രാഹ്മണഗഹപതികേ അന്വാവിസി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഇത്ഥീ സപതികാ അദസ്സനേന നിലീയിത്വാ പരപുരിസം സേവതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അദസ്സനേന മാരോ പാപിമാ നിലീയിത്വാ പഞ്ചസാലകേ ബ്രാഹ്മണഗഹപതികേ അന്വാവിസി. യദി, മഹാരാജ, ഇത്ഥീ സാമികസ്സ സമ്മുഖാ പരപുരിസം സേവതി, അപി നു ഖോ സാ ഇത്ഥീ സോത്ഥിം ലഭേയ്യാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, ഹനേയ്യാപി തം, ഭന്തേ, സാമികോ വധേയ്യാപി ബന്ധേയ്യാപി ദാസിത്തം വാ ഉപനേയ്യാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അദസ്സനേന മാരോ പാപിമാ നിലീയിത്വാ പഞ്ചസാലകേ ബ്രാഹ്മണഗഹപതികേ അന്വാവിസി. യദി, മഹാരാജ, മാരോ പാപിമാ ഭഗവതോ ഉദ്ദിസ്സ കതം ഉപക്ഖടം പരിഭോഗം അന്തരായം കരേയ്യ, ഫലേയ്യ തസ്സ മുദ്ധാ സതധാ വാ സഹസ്സധാ വാ”തി. “ഏവമേതം, ഭന്തേ നാഗസേന, ചോരികായ കതം മാരേന പാപിമതാ, നിലീയിത്വാ മാരോ പാപിമാ പഞ്ചസാലകേ ബ്രാഹ്മണഗഹപതികേ അന്വാവിസി. സചേ സോ, ഭന്തേ, മാരോ പാപിമാ ഭഗവതോ ഉദ്ദിസ്സ കതം ഉപക്ഖടം പരിഭോഗം അന്തരായം കരേയ്യ, മുദ്ധാ വാസ്സ ഫലേയ്യ സതധാ വാ സഹസ്സധാ വാ, കായോ വാസ്സ ഭുസമുട്ഠി വിയ വികിരേയ്യ, സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

ബുദ്ധലാഭന്തരായപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

### ൬. അപുഞ്ഞപഞ്ഹോ

൬. “ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ ‘യോ അജാനന്തോ പാണാതിപാതം കരോതി, സോ ബലവതരം അപുഞ്ഞം പസവതീ’തി. പുന ച ഭഗവതാ വിനയപഞ്ഞത്തിയാ ഭണിതം ‘അനാപത്തി അജാനന്തസ്സാ’തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, അജാനിത്വാ പാണാതിപാതം കരോന്തോ ബലവതരം അപുഞ്ഞം പസവതി, തേന ഹി ‘അനാപത്തി അജാനന്തസ്സാ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി അനാപത്തി അജാനന്തസ്സ, തേന ഹി ‘അജാനിത്വാ പാണാതിപാതം കരോന്തോ ബലവതരം അപുഞ്ഞം പസവതീ’തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ ദുരുത്തരോ ദുരതിക്കമോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘യോ അജാനന്തോ പാണാതിപാതം കരോതി, സോ ബലവതരം അപുഞ്ഞം പസവതീ’തി. പുന ച വിനയപഞ്ഞത്തിയാ ഭഗവതാ ഭണിതം ‘അനാപത്തി അജാനന്തസ്സാ’തി. തത്ഥ അത്ഥന്തരം അത്ഥി. കതമം അത്ഥന്തരം ? അത്ഥി, മഹാരാജ, ആപത്തി സഞ്ഞാവിമോക്ഖാ, അത്ഥി ആപത്തി നോസഞ്ഞാവിമോക്ഖാ. യായം, മഹാരാജ, ആപത്തി സഞ്ഞാവിമോക്ഖാ, തം ആപത്തിം ആരബ്ഭ ഭഗവതാ ഭണിതം ‘അനാപത്തി അജാനന്തസ്സാ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

അപുഞ്ഞപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

### ൭. ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിഹരണപഞ്ഹോ

൭. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ‘തഥാഗതസ്സ ഖോ, ആനന്ദ, ന ഏവം ഹോതി “അഹം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരിസ്സാമീ”’തി വാ, “മമുദ്ദേസികോ

ഭിക്ഖുസങ്ഘോ''തി വാ'തി. പുന ച മേത്തേയ്യസ്സ ഭഗവതോ സഭാവഗുണം പരിദീപയമാനേന ഭഗവതാ ഏവം ഭണിതം "സോ അനേകസഹസ്സം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരിസ്സതി, സേയ്യഥാപി അഹം ഏതരഹി അനേകസതം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരാമീ"തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം 'തഥാഗതസ്സ ഖോ, ആനന്ദ, ന ഏവം ഹോതി "അഹം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരിസ്സാമീ"തി വാ, "മമുദ്ദേസികോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ"തി വാ'തി, തേന ഹി അനേകസതം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരാമീതി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തഥാഗതേന ഭണിതം 'സോ അനേകസഹസ്സം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരിസ്സതി, സേയ്യഥാപി അഹം ഏതരഹി അനേകസതം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരാമീ'തി, തേന ഹി തഥാഗതസ്സ ഖോ, ആനന്ദ, ന ഏവം ഹോതി 'അഹം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരിസ്സാമീ'തി വാ, 'മമുദ്ദേസികോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ'തി വാതി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ, അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ''തി.

"ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ 'തഥാഗതസ്സ ഖോ, ആനന്ദ, ന ഏവം ഹോതി "അഹം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരിസ്സാമീ"തി വാ, "മമുദ്ദേസികോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ"തി വാ'തി. പുന ച മേത്തേയ്യസ്സാപി ഭഗവതോ സഭാവഗുണം പരിദീപയമാനേന ഭഗവതാ ഭണിതം 'സോ അനേകസഹസ്സം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരിസ്സതി, സേയ്യഥാപി അഹം ഏതരഹി അനേകസതം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരാമീ'തി. ഏതസ്മിഞ്ച, മഹാരാജ, പഞ്ഹേ ഏകോ അത്ഥോ സാവസേസോ, ഏകോ അത്ഥോ നിരവസേസോ. ന, മഹാരാജ, തഥാഗതോ പരിസായ അനുഗാമികോ, പരിസാ പന തഥാഗതസ്സ അനുഗാമികാ . സമ്മുതി, മഹാരാജ, ഏസാ 'അഹ'ന്തി 'മമാ'തി, ന പരമത്ഥോ ഏസോ, വിഗതം, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ പേമം, വിഗതോ സിനേഹോ, 'മയ്ഹ'ന്തിപി തഥാഗതസ്സ ഗഹണം നത്ഥി, ഉപാദായ പന അവസ്സയോ ഹോതി.

"യഥാ, മഹാരാജ, പഥവീ ഭൂമട്ഠാനം സത്താനം പതിട്ഠാ ഹോതി ഉപസ്സയം, പഥവിട്ഠാ ചേതേ സത്താ, ന ച മഹാപഥവിയാ 'മയ്ഹേതേ'തി അപേക്ഖാ ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ സബ്ബസത്താനം പതിട്ഠാ ഹോതി ഉപസ്സയം, തഥാഗതട്ഠാ [തഥാഗതപതിട്ഠാ ഏവ (സീ॰)] ചേതേ സത്താ, ന ച തഥാഗതസ്സ 'മയ്ഹേതേ'തി അപേക്ഖാ ഹോതി. യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, മഹതിമഹാമേഘോ അഭിവസ്സന്തോ തിണരുക്ഖപസുമനുസ്സാനം വുഡ്ഢിം ദേതി സന്തതിം അനുപാലേതി. വുട്ഠൂപജീവിനോ ചേതേ സത്താ സബ്ബേ, ന ച മഹാമേഘസ്സ 'മയ്ഹേതേ'തി അപേക്ഖാ ഹോതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ സബ്ബസത്താനം കുസലധമ്മേ ജനേതി അനുപാലേതി, സത്ഥൂപജീവിനോ ചേതേ സത്താ സബ്ബേ, ന ച തഥാഗതസ്സ 'മയ്ഹേതേ'തി അപേക്ഖാ ഹോതി. തം കിസ്സ ഹേതു? അത്താനുദിട്ഠിയാ പഹീനത്താ''തി.

"സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, സുനിബ്ബേഠിതോ പഞ്ഹോ ബഹുവിധേഹി കാരണേഹി, ഗമ്ഭീരോ ഉത്താനീകതോ, ഗണ്ഠി ഭിന്നോ, ഗഹനം അഗഹനം കതം, അന്ധകാരോ ആലോകോ കതോ, ഭഗ്ഗാ പരവാദാ, ജിനപുത്താനം ചക്ഖും ഉപ്പാദിത''ന്തി.

ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിഹരണപഞ്ഹോ സത്തമോ.

**൮. അഭേജ്ജപരിസപഞ്ഹോ**

**൮.** "ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ 'തഥാഗതോ അഭേജ്ജപരിസോ'തി, പുന ച ഭണഥ 'ദേവദത്തേന ഏകപ്പഹാരം പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി ഭിന്നാനീ'തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതോ അഭേജ്ജപരിസോ, തേന ഹി ദേവദത്തേന ഏകപ്പഹാരം പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി ഭിന്നാനീതി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി ദേവദത്തേന ഏകപ്പഹാരം പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി ഭിന്നാനി, തേന ഹി 'തഥാഗതോ അഭേജ്ജപരിസോ'തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, ഗമ്ഭീരോ ദുന്നിവേഠിയോ, ഗണ്ഠിതോപി ഗണ്ഠിതരോ, ഏത്ഥായം ജനോ ആവടോ നിവുതോ ഓവുതോ പിഹിതോ പരിയോനദ്ധോ, ഏത്ഥ തവ ഞാണബലം ദസ്സേഹി പരവാദേസൂ''തി.

"അഭേജ്ജപരിസോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ, ദേവദത്തേന ച ഏകപ്പഹാരം പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി ഭിന്നാനി, തഞ്ച പന ഭേദകസ്സ ബലേന, ഭേദകേ വിജ്ജമാനേ നത്ഥി, മഹാരാജ, അഭേജ്ജം നാമ. ഭേദകേ സതി മാതാപി പുത്തേന ഭിജ്ജതി, പുത്തോപി മാതരാ ഭിജ്ജതി, പിതാപി പുത്തേന ഭിജ്ജതി, പുത്തോപി പിതരാ ഭിജ്ജതി, ഭാതാപി ഭഗിനിയാ ഭിജ്ജതി,

ഭഗിനീപി ഭാതരാ ഭിജ്ജതി, സഹായോപി സഹായേന ഭിജ്ജതി, നാവാപി നാനാദാരുസങ്ഘടിതാ ഊമിവേഗസമ്പഹാരേന ഭിജ്ജതി, രുക്ഖോപി മധുകപ്പസമ്പന്നഫലോ അനിലബലവേഗാഭിഹതോ ഭിജ്ജതി, സുവണ്ണമ്പി ജാതിമന്തം [ജാതരൂപമ്പി (സീ॰)] ലോഹേന ഭിജ്ജതി. അപി ച, മഹാരാജ, നേസോ അധിപ്പായോ വിഞ്ഞൂനം, നേസാ ബുദ്ധാനം അധിമുത്തി, നേസോ പണ്ഡിതാനം ഛന്ദോ 'തഥാഗതോ ഭേജ്ജപരിസോ'തി. അപി ചേത്ഥ കാരണം അത്ഥി, യേന കാരണേന തഥാഗതോ വുച്ചതി 'അഭേജ്ജപരിസോ'തി. കതമം ഏത്ഥ കാരണം? തഥാഗതസ്സ, മഹാരാജ, കതേന അദാനേന വാ അപ്പിയവചനേന വാ അനത്ഥചരിയായ വാ അസമാനത്തതായ വാ യതോ കുതോചി ചരിയം ചരന്തസ്സപി പരിസാ ഭിന്നാതി ന സുതപുബ്ബം, തേന കാരണേന തഥാഗതോ വുച്ചതി 'അഭേജ്ജപരിസോ'തി. തയാപേതം, മഹാരാജ, ഞാതബ്ബം 'അത്ഥി കിഞ്ചി നവങ്ഗേ ബുദ്ധവചനേ സുത്താഗതം, ഇമിനാ നാമ കാരണേന ബോധിസത്തസ്സ കതേന തഥാഗതസ്സ പരിസാ ഭിന്നാ'തി? "നത്ഥി ഭന്തേ, നോ ചേതം ലോകേ ദിസ്സതി നോപി സുയ്യതി. സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

അഭേജ്ജപരിസപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

അഭേജ്ജവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ അട്ഠ പഞ്ഹാ.

## ൩. പണാമിതവഗ്ഗോ

### ൧. സേട്ഠധമ്മപഞ്ഹോ

൧. "ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ 'ധമ്മോ ഹി, വാസേട്ഠ, സേട്ഠോ ജനേതസ്മിം ദിട്ഠേ ചേവ ധമ്മേ അഭിസമ്പരായേ ചാ'തി. പുന ച 'ഉപാസകോ ഗിഹീ സോതാപന്നോ പിഹിതാപായോ ദിട്ഠിപ്പത്തോ വിഞ്ഞാതസാസനോ ഭിക്ഖും വാ സാമണേരം വാ പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതി പച്ചുട്ഠേതീ'തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം 'ധമ്മോ ഹി, വാസേട്ഠ, സേട്ഠോ ജനേതസ്മിം ദിട്ഠേ ചേവ ധമ്മേ അഭിസമ്പരായേ ചാ'തി, തേന ഹി 'ഉപാസകോ ഗിഹീ സോതാപന്നോ പിഹിതാപായോ ദിട്ഠിപ്പത്തോ വിഞ്ഞാതസാസനോ ഭിക്ഖും വാ സാമണേരം വാ പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതി പച്ചുട്ഠേതീ'തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി 'ഉപാസകോ ഗിഹീ സോതാപന്നോ പിഹിതാപായോ ദിട്ഠിപ്പത്തോ വിഞ്ഞാതസാസനോ ഭിക്ഖും വാ സാമണേരം വാ പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതി പച്ചുട്ഠേതി', തേന ഹി 'ധമ്മോ ഹി, വാസേട്ഠ, സേട്ഠോ ജനേതസ്മിം ദിട്ഠേ ചേവ ധമ്മേ അഭിസമ്പരായേ ചാതി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ"തി.

"ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ 'ധമ്മോ ഹി, വാസേട്ഠ, സേട്ഠോ ജനേതസ്മിം ദിട്ഠേ ചേവ ധമ്മേ അഭിസമ്പരായേ ചാ'തി, 'ഉപാസകോ ച ഗിഹീ സോതാപന്നോ പിഹിതാപായോ ദിട്ഠിപ്പത്തോ വിഞ്ഞാതസാസനോ ഭിക്ഖും വാ സാമണേരം വാ പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതി പച്ചുട്ഠേതി'. തത്ഥ പന കാരണം അത്ഥി. കതമം തം കാരണം?

"വീസതി ഖോ പനിമേ, മഹാരാജ, സമണസ്സ സമണകരണാ ധമ്മാ ദ്വേ ച ലിങ്ഗാനി, യേഹി സമണോ അഭിവാദനപച്ചുട്ഠാനസമാനനപൂജനാരഹോ ഹോതി. കതമേ വീസതി സമണസ്സ സമണകരണാ ധമ്മാ ദ്വേ ച ലിങ്ഗാനി? സേട്ഠോ [സേട്ഠഭൂമിസയോ (സീ॰ സ്യാ॰), സേട്ഠോ യമോ (പീ॰)] ധമ്മാരാമോ, അഗ്ഗോ നിയമോ, ചാരോ വിഹാരോ സംയമോ സംവരോ ഖന്തി സോരച്ചം ഏകത്തചരിയാ ഏകത്താഭിരതി പടിസല്ലാനം ഹിരിഓത്തപ്പം വീരിയം അപ്പമാദോ സിക്ഖാസമാദാനം [സിക്ഖാപധാനം (സീ॰ സ്യാ॰), സുക്കാവദാനം (ക॰)] ഉദ്ദേസോ പരിപുച്ഛാ സീലാദിഅഭിരതി നിരാലയതാ സിക്ഖാപദപാരിപൂരിതാ, കാസാവധാരണം , ഭണ്ഡുഭാവോ . ഇമേ ഖോ , മഹാരാജ, വീസതി സമണസ്സ സമണകരണാ ധമ്മാ ദ്വേ ച ലിങ്ഗാനി. ഏതേ ഗുണേ ഭിക്ഖു സമാദായ വത്തതി, സോ തേസം ധമ്മാനം അനൂനത്താ പരിപുണ്ണത്താ സമ്പന്നത്താ സമന്നാഗതത്താ അസേക്ഖഭൂമിം അരഹന്തഭൂമിം ഓക്കമതി, സേട്ഠം ഭൂമന്തരം ഓക്കമതി, അരഹത്താസന്നഗതോതി അരഹതി ഉപാസകോ സോതാപന്നോ ഭിക്ഖും പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതും പച്ചുട്ഠാതും.

‘‘‘ഖീണാസവേഹി സോ സാമഞ്ഞം ഉപഗതോ, നത്ഥി മേ സോ സമയോ’തി [തം സാമഞ്ഞ’’ന്തി (?)] അരഹതി ഉപാസകോ സോതാപന്നോ ഭിക്ഖും പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതും പച്ചുട്ഠാതും.

‘‘‘അഗ്ഗപരിസം സോ ഉപഗതോ, നാഹം തം ഠാനം ഉപഗതോ’തി അരഹതി ഉപാസകോ സോതാപന്നോ ഭിക്ഖും പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതും പച്ചുട്ഠാതും.

‘‘‘ലഭതി സോ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസം സോതും, നാഹം തം ലഭാമി സോതു’ന്തി അരഹതി ഉപാസകോ സോതാപന്നോ ഭിക്ഖും പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതും പച്ചുട്ഠാതും.

‘‘‘സോ അഞ്ഞേ പബ്ബാജേതി ഉപസമ്പാദേതി ജിനസാസനം വഡ്ഢേതി, അഹമേതം ന ലഭാമി കാതു’ന്തി അരഹതി ഉപാസകോ സോതാപന്നോ ഭിക്ഖും പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതും പച്ചുട്ഠാതും.

‘‘‘അപ്പമാണേസു സോ സിക്ഖാപദേസു സമത്തകാരീ, നാഹം തേസു വത്താമീ’തി അരഹതി ഉപാസകോ സോതാപന്നോ ഭിക്ഖും പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതും പച്ചുട്ഠാതും.

‘‘‘ഉപഗതോ സോ സമണലിങ്ഗം, ബുദ്ധാധിപ്പായേ ഠിതോ, തേനാഹം ലിങ്ഗേന ദൂരമപഗതോ’തി അരഹതി ഉപാസകോ സോതാപന്നോ ഭിക്ഖും പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതും പച്ചുട്ഠാതും.

‘‘‘പരൂള്ഹകച്ഛലോമോ സോ അനഞ്ജിതഅമണ്ഡിതോ അനുലിത്തസീലഗന്ധോ, അഹം പന മണ്ഡനവിഭൂസനാഭിരതോ’തി അരഹതി ഉപാസകോ സോതാപന്നോ ഭിക്ഖും പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതും പച്ചുട്ഠാതും.

‘‘അപി ച, മഹാരാജ, ‘യേ തേ വീസതി സമണകരണാ ധമ്മാ ദ്വേ ച ലിങ്ഗാനി, സബ്ബേപേതേ ധമ്മാ ഭിക്ഖുസ്സ സംവിജ്ജന്തി, സോ യേവ തേ ധമ്മേ ധാരേതി, അഞ്ഞേപി തത്ഥ സിക്ഖാപേതി, സോ മേ ആഗമോ സിക്ഖാപനഞ്ച നത്ഥീ’തി അരഹതി ഉപാസകോ സോതാപന്നോ ഭിക്ഖും പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതും പച്ചുട്ഠാതും .

‘‘യഥാ, മഹാരാജ, രാജകുമാരോ പുരോഹിതസ്സ സന്തികേ വിജ്ജം അധീയതി, ഖത്തിയധമ്മം സിക്ഖതി, സോ അപരേന സമയേന അഭിസിത്തോ ആചരിയം അഭിവാദേതി പച്ചുട്ഠേതി ‘സിക്ഖാപകോ മേ അയ’ന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ‘ഭിക്ഖു സിക്ഖാപകോ വംസധരോ’തി അരഹതി ഉപാസകോ സോതാപന്നോ ഭിക്ഖും പുഥുജ്ജനം അഭിവാദേതും പച്ചുട്ഠാതും.

‘‘അപി ച, മഹാരാജ, ഇമിനാപേതം പരിയായേന ജാനാഹി ഭിക്ഖുഭൂമിയാ മഹന്തതം അസമവിപുലഭാവം. യദി, മഹാരാജ, ഉപാസകോ സോതാപന്നോ അരഹത്തം സച്ഛികരോതി, ദ്വേവ തസ്സ ഗതിയോ ഭവന്തി അനഞ്ഞാ തസ്മിം യേവ ദിവസേ പരിനിബ്ബായേയ്യ വാ, ഭിക്ഖുഭാവം വാ ഉപഗച്ഛേയ്യ. അചലാ ഹി സാ, മഹാരാജ, പബ്ബജ്ജാ, മഹതീ അച്ചുഗ്ഗതാ, യദിദം ഭിക്ഖുഭൂമീ’’തി. ‘‘ഞാണഗതോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഹോ സുനിബ്ബേഠിതോ ബലവതാ അതിബുദ്ധിനാ തയാ, ന യിമം പഞ്ഹം സമത്ഥോ അഞ്ഞോ ഏവം വിനിവേഠേതും അഞ്ഞത്ര തവാദിസേന ബുദ്ധിമതാ’’തി.

സേട്ഠധമ്മപഞ്ഹോ പഠമോ.

### ൨. സബ്ബസത്തഹിതഫരണപഞ്ഹോ

൨. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ ‘തഥാഗതോ സബ്ബസത്താനം അഹിതമപനേത്വാ ഹിതമുപദഹതീ’തി. പുന ച ഭണഥ **അഗ്ഗിക്ഖന്ധൂപമേ** ധമ്മപരിയായേ ഭഞ്ഞമാനേ ‘സട്ഠിമത്താനം ഭിക്ഖൂനം ഉണ്ഹം ലോഹിതം മുഖതോ ഉഗ്ഗത’ന്തി. അഗ്ഗിക്ഖന്ധൂപമം, ഭന്തേ, ധമ്മപരിയായം ദേസേന്തേന തഥാഗതേന സട്ഠിമത്താനം ഭിക്ഖൂനം ഹിതമപനേത്വാ അഹിതമുപദഹിതം. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതോ സബ്ബസത്താനം അഹിതമപനേത്വാ ഹിതമുപദഹതി, തേന ഹി അഗ്ഗിക്ഖന്ധൂപമേ ധമ്മപരിയായേ ഭഞ്ഞമാനേ സട്ഠിമത്താനം ഭിക്ഖൂനം ഉണ്ഹം ലോഹിതം മുഖതോ ഉഗ്ഗതന്തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി

അഗ്ഗിക്ഖന്ധൂപമേ ധമ്മപരിയായേ ഭഞ്ഞമാനേ സട്ഠിമത്താനം ഭിക്ഖൂനം ഉണ്ഹം ലോഹിതം മുഖതോ ഉഗ്ഗതം, തേന ഹി തഥാഗതോ സബ്ബസത്താനം അഹിതമപനേത്വാ ഹിതമുപദഹതീതി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ''തി.

''തഥാഗതോ , മഹാരാജ, സബ്ബസത്താനം അഹിതമപനേത്വാ ഹിതമുപദഹതി, അഗ്ഗിക്ഖന്ധൂപമേ ധമ്മപരിയായേ ഭഞ്ഞമാനേ സട്ഠിമത്താനം ഭിക്ഖൂനം ഉണ്ഹം ലോഹിതം മുഖതോ ഉഗ്ഗതം, തഞ്ച പന ന തഥാഗതസ്സ കതേന, തേസം യേവ അത്തനോ കതേനാ''തി.

''യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധൂപമം ധമ്മപരിയായം ന ഭാസേയ്യ, അപി നു തേസം ഉണ്ഹം ലോഹിതം മുഖതോ ഉഗ്ഗച്ഛേയ്യാതി, ന ഹി, മഹാരാജ, മിച്ഛാപടിപന്നാനം തേസം ഭഗവതോ ധമ്മപരിയായം സുത്വാ പരിളാഹോ കായേ ഉപ്പജ്ജി, തേന തേസം പരിളാഹേന ഉണ്ഹം ലോഹിതം മുഖതോ ഉഗ്ഗത''ന്തി. ''തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതസ്സേവ കതേന തേസം ഉണ്ഹം ലോഹിതം മുഖതോ ഉഗ്ഗതം, തഥാഗതോ യേവ തത്ഥ അധികാരോ തേസം നാസനായ, യഥാ നാമ, ഭന്തേ നാഗസേന, അഹി വമ്മികം പവിസേയ്യ, അഥഞ്ഞതരോ പംസുകാമോ പുരിസോ വമ്മികം ഭിന്ദിത്വാ പംസും ഹരേയ്യ, തസ്സ പംസുഹരണേന വമ്മികസ്സ സുസിരം പിദഹേയ്യ, അഥ തത്ഥേവ സോ അസ്സാസം അലഭമാനോ മരേയ്യ, നനു സോ, ഭന്തേ, അഹി തസ്സ പുരിസസ്സ കതേന മരണപ്പത്തോ''തി. ''ആമ മഹാരാജാ''തി. ''ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതോ യേവ തത്ഥ അധികാരോ തേസം നാസനായാ''തി.

''തഥാഗതോ, മഹാരാജ, ധമ്മം ദേസയമാനോ അനുനയപ്പടിഘം ന കരോതി, അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്തോ ധമ്മം ദേസേതി, ഏവം ധമ്മേ ദേസീയമാനേ യേ തത്ഥ സമ്മാപടിപന്നാ, തേ ബുജ്ഝന്തി. യേ പന മിച്ഛാപടിപന്നാ, തേ പതന്തി. യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസസ്സ അമ്ബം വാ ജമ്ബും വാ മധുകം വാ ചാലയമാനസ്സ യാനി തത്ഥ ഫലാനി സാരാനി ദള്ഹബന്ധനാനി, താനി തത്ഥേവ അച്ചുതാനി തിട്ഠന്തി, യാനി തത്ഥ ഫലാനി പൂതിവണ്ടമൂലാനി ദുബ്ബലബന്ധനാനി, താനി പതന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ധമ്മം ദേസയമാനോ അനുനയപ്പടിഘം ന കരോതി, അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്തോ ധമ്മം ദേസേതി, ഏവം ധമ്മേ ദേസീയമാനേ യേ തത്ഥ സമ്മാപടിപന്നാ, തേ ബുജ്ഝന്തി. യേ പന മിച്ഛാപടിപന്നാ, തേ പതന്തി.

''യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, കസ്സകോ ധഞ്ഞം രോപേതുകാമോ ഖേത്തം കസതി, തസ്സ കസന്തസ്സ അനേകസതസഹസ്സാനി തിണാനി മരന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ പരിപക്കമാനസേ സത്തേ ബോധേന്തോ [ബോധേതും (സീ॰)] അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്തോ ധമ്മം ദേസേതി, ഏവം ധമ്മേ ദേസീയമാനേ യേ തത്ഥ സമ്മാപടിപന്നാ, തേ ബുജ്ഝന്തി. യേ പന മിച്ഛാപടിപന്നാ, തേ തിണാനി വിയ മരന്തി.

''യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, മനുസ്സാ രസഹേതു യന്തേന ഉച്ഛും പീളയന്തി, തേസം ഉച്ഛും പീളയമാനാനം യേ തത്ഥ യന്തമുഖഗതാ കിമയോ, തേ പീളിയന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ പരിപക്കമാനസേ സത്തേ ബോധേന്തോ ധമ്മയന്തമഭിപീളയതി [ധമ്മയന്തമതിപീളയതി (ക॰)], യേ തത്ഥ മിച്ഛാപടിപന്നാ, തേ കിമീ വിയ മരന്തീ''തി.

''നനു, ഭന്തേ നാഗസേന, തേ ഭിക്ഖൂ തായ ധമ്മദേസനായ പതിതാ''തി? ''അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തച്ഛകോ രുക്ഖം തച്ഛന്തോ [രക്ഖന്തോ (സീ॰ പീ॰)] ഉജുകം പരിസുദ്ധം കരോതീ''തി? ''ന ഹി, ഭന്തേ, വജ്ജനീയം അപനേത്വാ തച്ഛകോ രുക്ഖം ഉജുകം പരിസുദ്ധം കരോതീ''തി. ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ പരിസം രക്ഖന്തോ ന സക്കോതി ബോധനേയ്യേ [അബോധനീയേ (സ്യാ॰)] സത്തേ ബോധേതും, മിച്ഛാപടിപന്നേ പന സത്തേ അപനേത്വാ ബോധനേയ്യേ സത്തേ ബോധേതി, അത്തകതേന പന തേ, മഹാരാജ, മിച്ഛാപടിപന്നാ പതന്തി.

''യഥാ, മഹാരാജ, കദലീ വേളു അസ്സതരീ അത്തജേന [അത്തജേന ഫലേന (സീ॰)] ഹഞ്ഞതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ മിച്ഛാപടിപന്നാ, തേ അത്തകതേന ഹഞ്ഞന്തി പതന്തി.

“യഥാ, മഹാരാജ, ചോരാ അത്തകതേന ചക്ഖുപ്പാടനം സൂലാരോപനം സീസച്ഛേദനം പാപുണന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ മിച്ഛാപടിപന്നാ, തേ അത്തകതേന ഹഞ്ഞന്തി പതന്തി [ജിനസാസനാ പതന്തി (സീ॰ പീ॰)]. യേസം, മഹാരാജ, സട്ഠിമത്താനം ഭിക്ഖൂനം ഉണ്ഹം ലോഹിതം മുഖതോ ഉഗ്ഗതം, തേസം തം നേവ ഭഗവതോ കതേന, ന പരേസം കതേന, അഥ ഖോ അത്തനോ യേവ കതേന.

“യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ സബ്ബജനസ്സ അമതം ദദേയ്യ, തേ തം അമതം അസിത്വാ അരോഗാ ദീഘായുകാ സബ്ബീതിതോ [സബ്ബീതിയാ (സീ॰)] പരിമുച്ചേയ്യും, അഥഞ്ഞതരോ പുരിസോ ദുരുപചാരേന തം അസിത്വാ മരണം പാപുണേയ്യ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, അമതദായകോ പുരിസോ തതോനിദാനം കിഞ്ചി അപുഞ്ഞം ആപജ്ജേയ്യാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ദസസഹസ്സിയാ ലോകധാതുയാ ദേവമനുസ്സാനം അമതം ധമ്മദാനം ദേതി, യേ തേ സത്താ ഭബ്ബാ, തേ ധമ്മാമതേന ബുജ്ഝന്തി. യേ പന തേ സത്താ അഭബ്ബാ, തേ ധമ്മാമതേന ഹഞ്ഞന്തി പതന്തി. ഭോജനം, മഹാരാജ, സബ്ബസത്താനം ജീവിതം രക്ഖതി, തമേകച്ചേ ഭുഞ്ജിത്വാ വിസൂചികായ മരന്തി, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, ഭോജനദായകോ പുരിസോ തതോനിദാനം കിഞ്ചി അപുഞ്ഞം ആപജ്ജേയ്യാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ദസസഹസ്സിയാ ലോകധാതുയാ ദേവമനുസ്സാനം അമതം ധമ്മദാനം ദേതി, യേ തേ സത്താ ഭബ്ബാ, തേ ധമ്മാമതേന ബുജ്ഝന്തി. യേ പന തേ സത്താ അഭബ്ബാ, തേ ധമ്മാമതേന ഹഞ്ഞന്തി പതന്തീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

സബ്ബസത്തഹിതഫരണപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

**൩. വത്ഥഗുയ്ഹനിദസ്സനപഞ്ഹോ**

**൩.** “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം തഥാഗതേന -

“‘കായേന സംവരോ സാധു [ധ॰ പ॰ ൩൬൧], സാധു വാചായ സംവരോ;
മനസാ സംവരോ സാധു, സാധു സബ്ബത്ഥ സംവരോ’തി.

“പുന ച തഥാഗതോ ചതുന്നം പരിസാനം മജ്ഝേ നിസീദിത്വാ പുരതോ ദേവമനുസ്സാനം സേലസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ കോസോഹിതം വത്ഥഗുയ്ഹം ദസ്സേസി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘കായേന സംവരോ സാധൂ’തി, തേന ഹി സേലസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ കോസോഹിതം വത്ഥഗുയ്ഹം ദസ്സേസീതി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി സേലസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ കോസോഹിതം വത്ഥഗുയ്ഹം ദസ്സേതി, തേന ഹി ‘കായേന സംവരോ സാധൂ’തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘കായേന സംവരോ സാധൂ’തി, സേലസ്സ ച ബ്രാഹ്മണസ്സ കോസോഹിതം വത്ഥഗുയ്ഹം ദസ്സിതം. യസ്സ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതേ കങ്ഖാ ഉപ്പന്നാ, തസ്സ ബോധനത്ഥായ ഭഗവാ ഇദ്ധിയാ തപ്പടിഭാഗം കായം ദസ്സേതി, സോ യേവ തം പാടിഹാരിയം പസ്സതീ”തി.

“കോ പനേതം, ഭന്തേ നാഗസേന, സദ്ദഹിസ്സതി, യം പരിസഗതോ ഏകോ യേവ തം ഗുയ്ഹം പസ്സതി, അവസേസാ തത്ഥേവ വസന്താ ന പസ്സന്തീതി. ഇങ്ഘ മേ ത്വം തത്ഥ കാരണം ഉപദിസ, കാരണേന മം സഞ്ഞാപേഹീ”തി. “ദിട്ഠപുബ്ബോ പന തയാ, മഹാരാജ, കോചി ബ്യാധിതോ പുരിസോ പരികിണ്ണോ ഞാതിമിത്തേഹീ”തി. “ആമ ഭന്തേ”തി. “അപി നു ഖോ സാ, മഹാരാജ, പരിസാ പസ്സതേതം വേദനം, യായ സോ പുരിസോ വേദനായ വേദയതീ”തി. “ന ഹി ഭന്തേ, അത്തനാ യേവ സോ, ഭന്തേ, പുരിസോ വേദയതീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യസ്സേവ തഥാഗതേ കങ്ഖാ ഉപ്പന്നാ, തസ്സേവ തഥാഗതോ ബോധനത്ഥായ ഇദ്ധിയാ തപ്പടിഭാഗം കായം ദസ്സേതി, സോ യേവ തം പാടിഹാരിയം പസ്സതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, കഞ്ചിദേവ പുരിസം ഭൂതോ ആവിസേയ്യ, അപി നു ഖോ സാ, മഹാരാജ, പരിസാ പസ്സതി തം ഭൂതാഗമന”ന്തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, സോ യേവ ആതുരോ തസ്സ ഭൂതസ്സ ആഗമനം പസ്സതീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യസ്സേവ തഥാഗതേ കങ്ഖാ

ഉപ്പന്നാ, തസ്സേവ തഥാഗതോ ബോധനത്ഥായ ഇദ്ധിയാ തപ്പടിഭാഗം കായം ദസ്സേതി, സോ യേവ തം പാടിഹാരിയം പസ്സതീ”തി.

“ദുക്കരം, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ കതം, യം എകസ്സപി അദസ്സനീയം, തം ദസ്സേന്തേനാ”തി. “ന, മഹാരാജ, ഭഗവാ ഗുയ്ഹം ദസ്സേസി , ഇദ്ധിയാ പന ഛായം ദസ്സേസീ”തി. “ഛായായപി, ഭന്തേ, ദിട്ഠായ ദിട്ഠം യേവ ഹോതി ഗുയ്ഹം, യം ദിസ്വാ നിട്ഠം ഗതോ”തി. “ദുക്കരഞ്ചാപി, മഹാരാജ, തഥാഗതോ കരോതി ബോധനേയ്യേ സത്തേ ബോധേതും. യദി, മഹാരാജ, തഥാഗതോ കിരിയം ഹാപേയ്യ, ബോധനേയ്യാ സത്താ ന ബുജ്ഝേയ്യും. യസ്മാ ച ഖോ, മഹാരാജ, യോഗഞ്ഞൂ തഥാഗതോ ബോധനേയ്യേ സത്തേ ബോധേതും, തസ്മാ തഥാഗതോ യേന യേന യോഗേന ബോധനേയ്യാ ബുജ്ഝന്തി, തേന തേന യോഗേന ബോധനേയ്യേ ബോധേതി.

“യഥാ, മഹാരാജ, ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോ യേന യേന ഭേസജ്ജേന ആതുരോ അരോഗോ ഹോതി, തേന തേന ഭേസജ്ജേന ആതുരം ഉപസങ്കമതി, വമനീയം വമേതി, വിരേചനീയം വിരേചേതി, അനുലേപനീയം അനുലിമ്പേതി, അനുവാസനീയം അനുവാസേതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ യേന യേന യോഗേന ബോധനേയ്യാ സത്താ ബുജ്ഝന്തി, തേന തേന യോഗേന ബോധേതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഇത്ഥീ മൂള്ഹഗബ്ഭാ ഭിസക്കസ്സ അദസ്സനീയം ഗുയ്ഹം ദസ്സേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ബോധനേയ്യേ സത്തേ ബോധേതും അദസ്സനീയം ഗുയ്ഹം ഇദ്ധിയാ ഛായം ദസ്സേസി. നത്ഥി, മഹാരാജ, അദസ്സനീയോ നാമ ഓകാസോ പുഗ്ഗലം ഉപാദായ. യദി, മഹാരാജ, കോചി ഭഗവതോ ഹദയം ദിസ്വാ ബുജ്ഝേയ്യ, തസ്സപി ഭഗവാ യോഗേന ഹദയം ദസ്സേയ്യ, യോഗഞ്ഞൂ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ദേസനാകുസലോ.

“നനു, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ഥേരസ്സ നന്ദസ്സ അധിമുത്തിം ജാനിത്വാ തം ദേവഭവനം നേത്വാ ദേവകഞ്ഞായോ ദസ്സേസി ‘ഇമിനായം കുലപുത്തോ ബുജ്ഝിസ്സതീ’തി, തേന ച സോ കുലപുത്തോ ബുജ്ഝി. ഇതി ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ അനേകപരിയായേന സുഭനിമിത്തം ഹീളേന്തോ ഗരഹന്തോ ജിഗുച്ഛന്തോ തസ്സ ബോധനഹേതു കകുടപാദിനിയോ അച്ഛരായോ ദസ്സേസി. ഏവമ്പി തഥാഗതോ യോഗഞ്ഞൂ ദേസനാകുസലോ.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ഥേരസ്സ ചൂളപന്ഥകസ്സ ഭാതരാ നിക്കഡ്ഢിതസ്സ ദുക്ഖിതസ്സ ദുമ്മനസ്സ ഉപഗന്ത്വാ സുഖുമം ചോളഖണ്ഡം അദാസി ‘ഇമിനായം കുലപുത്തോ ബുജ്ഝിസ്സതീ’തി , സോ ച കുലപുത്തോ തേന കാരണേന ജിനസാസനേ വസീഭാവം പാപുണി. ഏവമ്പി, മഹാരാജ, തഥാഗതോ യോഗഞ്ഞൂ ദേസനാകുസലോ.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ബ്രാഹ്മണസ്സ മോഘരാജസ്സ യാവ തതിയം പഞ്ഹം പുട്ഠോ ന ബ്യാകാസി ‘ഏവമിമസ്സ കുലപുത്തസ്സ മാനോ ഉപസമിസ്സതി, മാനൂപസമാ അഭിസമയോ ഭവിസ്സതീ’തി, തേന ച തസ്സ കുലപുത്തസ്സ മാനോ ഉപസമി, മാനൂപസമാ സോ ബ്രാഹ്മണോ ഛസു അഭിഞ്ഞാസു വസീഭാവം പാപുണി. ഏവമ്പി, മഹാരാജ, തഥാഗതോ യോഗഞ്ഞൂ ദേസനാകുസലോ”തി.

“സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, സുനിബ്ബേഠിതോ പഞ്ഹോ ബഹുവിധേഹി കാരണേഹി, ഗഹനം അഗഹനം കതം, അന്ധകാരോ ആലോകോ കതോ, ഗണ്ഠി ഭിന്നോ, ഭഗ്ഗാ പരവാദാ, ജിനപുത്താനം ചക്ഖും തയാ ഉപ്പാദിതം, നിപ്പടിഭാനാ തിത്ഥിയാ, ത്വം ഗണിവരപവരമാസജ്ജാ”തി.

വത്ഥഗുയ്ഹനിദസ്സനപഞ്ഹോ തതിയോ.

**൪. ഫരുസവാചാഭാവപഞ്ഹോ**

***൪***. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ ‘പരിസുദ്ധവചീസമാചാരോ ആവുസോ തഥാഗതോ, നത്ഥി തഥാഗതസ്സ വചീദുച്ചരിതം, യം തഥാഗതോ രക്ഖേയ്യ ‘മാ മേ ഇദം പരോ അഞ്ഞാസീ’തി. പുന ച തഥാഗതോ ഥേരസ്സ സുദിന്നസ്സ കലന്ദപുത്തസ്സ അപരാധേ പാരാജികം പഞ്ഞപേന്തോ ഫരുസാഹി വാചാഹി

മോഘപുരിസവാദേന സമുദാചരി, തേന ച സോ ഥേരോ മോഘപുരിസവാദേന മങ്കുചിത്തവസേന രുന്ധിതത്താ വിപ്പടിസാരീ നാസക്ഖി അരിയമഗ്ഗം പടിവിജ്ഝിതും. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, പരിസുദ്ധവചീസമാചാരോ തഥാഗതോ, നത്ഥി തഥാഗതസ്സ വചീദുച്ചരിതം, തേന ഹി തഥാഗതേന ഥേരസ്സ സുദിന്നസ്സ കലന്ദപുത്തസ്സ അപരാധേ മോഘപുരിസവാദേന സമുദാചിണ്ണന്തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി ഭഗവതാ ഥേരസ്സ സുദിന്നസ്സ കലന്ദപുത്തസ്സ അപരാധേ മോഘപുരിസവാദേന സമുദാചിണ്ണം, തേന ഹി പരിസുദ്ധവചീസമാചാരോ തഥാഗതോ, നത്ഥി തഥാഗതസ്സ വചീദുച്ചരിതന്തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ''തി.

''ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ 'പരിസുദ്ധവചീസമാചാരോ ആവുസോ തഥാഗതോ, നത്ഥി തഥാഗതസ്സ വചീദുച്ചരിതം, യം തഥാഗതോ രക്ഖേയ്യ 'മാ മേ ഇദം പരോ അഞ്ഞാസീ'തി. ആയസ്മതോ ച സുദിന്നസ്സ കലന്ദപുത്തസ്സ അപരാധേ പാരാജികം പഞ്ഞപേന്തേന ഭഗവതാ മോഘപുരിസവാദേന സമുദാചിണ്ണം, തഞ്ച പന അദുട്ഠചിത്തേന അസാരമ്ഭേന യാഥാവലക്ഖണേന. കിഞ്ച തത്ഥ യാഥാവലക്ഖണം, യസ്സ, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലസ്സ ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ ചതുസച്ചാഭിസമയോ ന ഹോതി, തസ്സ പുരിസത്തനം മോഘം അഞ്ഞം കയിരമാനം അഞ്ഞേന സമ്ഭവതി, തേന വുച്ചതി 'മോഘപുരിസോ'തി. ഇതി, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ആയസ്മതോ സുദിന്നസ്സ കലന്ദപുത്തസ്സ സതാവവചനേന സമുദാചിണ്ണം, നോ അഭൂതവാദേനാ''തി.

''സഭാവമ്പി, ഭന്തേ നാഗസേന, യോ അക്കോസന്തോ ഭണതി, തസ്സ മയം കഹാപണം ദണ്ഡം ധാരേമ, അപരാധോയേവ സോ വത്ഥും നിസ്സായ വിസും വോഹാരം ആചരന്തോ അക്കോസതീ''തി. ''അത്ഥി പന, മഹാരാജ, സുതപുബ്ബം തയാ ഖലിതസ്സ അഭിവാദനം വാ പച്ചുട്ഠാനം വാ സക്കാരം വാ ഉപായനാനുപ്പദാനം വാ''തി? ''ന ഹി, ഭന്തേ, യതോ കുതോചി യത്ഥ കത്ഥചി ഖലിതോ, സോ പരിഭാസനാരഹോ ഹോതി തജ്ജനാരഹോ, ഉത്തമങ്ഗമ്പിസ്സ ഛിന്ദന്തി ഹനന്തിപി ബന്ധന്തിപി ഘാതേന്തിപി ഝാപേന്തിപീ''തി [ജാപേന്തിപീതി (സീ॰ പീ॰)]. ''തേന ഹി, മഹാരാജ, ഭഗവതാ കിരിയാ യേവ കതാ, നോ അകിരിയാ''തി.

''കിരിയമ്പി, ഭന്തേ നാഗസേന, കുരുമാനേന പതിരൂപേന കാതബ്ബം അനുച്ഛവികേന, സവനേനപി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതസ്സ സദേവകോ ലോകോ ഓത്തപ്പതി ഹിരിയതി ഭിയ്യോ ദസ്സനേന തതുത്തരിം ഉപസങ്കമനേന പയിരുപാസനേനാ''തി. ''അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തികിച്ഛകോ അഭിസന്നേ കായേ കുപിതേ ദോസേ സിനേഹനീയാനി ഭേസജ്ജാനി ദേതീ''തി? ''ന ഹി, ഭന്തേ, തിണ്ഹാനി ലേഖനീയാനി ഭേസജ്ജാനി ദേതീ''തി. ''ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ സബ്ബകിലേസബ്യാധിവൂപസമായ അനുസിട്ഠിം ദേതി, ഫരുസാപി, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ വാചാ സത്തേ സിനേഹയതി, മുദുകേ കരോതി. യഥാ, മഹാരാജ, ഉണ്ഹമ്പി ഉദകം യം കിഞ്ചി സിനേഹനീയം സിനേഹയതി, മുദുകം കരോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഫരുസാപി തഥാഗതസ്സ വാചാ അത്ഥവതീ ഹോതി കരുണാസഹഗതാ. യഥാ, മഹാരാജ, പിതുവചനം പുത്താനം അത്ഥവന്തം ഹോതി കരുണാസഹഗതം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഫരുസാപി തഥാഗതസ്സ വാചാ അത്ഥവതീ ഹോതി കരുണാസഹഗതാ. ഫരുസാപി, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ വാചാ സത്താനം കിലേസപ്പഹാനാ [കിലേസപ്പഹാനായ (സീ॰)] ഹോതി. യഥാ, മഹാരാജ, ദുഗ്ഗന്ധമ്പി ഗോമുത്തം പീതം വിരസമ്പി അഗദം ഖായിതം സത്താനം ബ്യാധിം ഹനതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഫരുസാപി തഥാഗതസ്സ വാചാ അത്ഥവതീ കരുണാസഹഗതാ. യഥാ, മഹാരാജ, മഹന്തോപി തൂലപുഞ്ജോ [തൂലപിചു (സീ॰ സ്യാ॰)] പരസ്സ കായേ നിപതിത്വാ രുജം ന കരോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഫരുസാപി തഥാഗതസ്സ വാചാ ന കസ്സചി ദുക്ഖം ഉപ്പാദേതീ''തി. ''സുവിനിച്ഛിതോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഹോ ബഹൂഹി കാരണേഹി, സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ''തി.

ഫരുസവാചാഭാവപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

### ൫. രുക്ഖഅചേതനാഭാവപഞ്ഹോ

൫. ''ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം തഥാഗതേന -

'''അചേതനം ബ്രാഹ്മണ അസ്സുണന്തം, ജാനോ അജാനന്തമിമം പലാസം;

ആരദ്ധവീരിയോ ധുവം അപ്പമത്തോ, സുഖസേയ്യം പുച്ഛസി കിസ്സ ഹേതൂ’തി [ജാ॰ ൧.൮.൨൭].

പുന ച ഭണിതം -

‘‘‘ഇതി ഫന്ദനരുക്ഖോപി, താവദേ അജ്ഝഭാസഥ;
മയ്ഹമ്പി വചനം അത്ഥി, ഭാരദ്വാജ സുണോഹി മേ’തി [ജാ॰ ൧.൧൩.൨൦].

‘‘യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, രുക്ഖോ അചേതനോ, തേന ഹി ഫന്ദനേന രുക്ഖേന ഭാരദ്വാജേന സഹ സല്ലപിതന്തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി ഫന്ദനേന രുക്ഖേന ഭാരദ്വാജേന സദ്ധിം സല്ലപിതം, തേന ഹി രുക്ഖോ അചേതനോതി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ’’തി.

‘‘ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘രുക്ഖോ അചേതനോ’തി, ഫന്ദനേന ച രുക്ഖേന ഭാരദ്വാജേന സദ്ധിം സല്ലപിതം, തഞ്ച പന വചനം ലോകസമഞ്ഞായ ഭണിതം. നത്ഥി, മഹാരാജ, അചേതനസ്സ രുക്ഖസ്സ സല്ലാപോ നാമ, അപി ച, മഹാരാജ, തസ്മിം രുക്ഖേ അധിവത്ഥായ ദേവതായേതം അധിവചനം രുക്ഖോതി, രുക്ഖോ സല്ലപതീതി ചേസാ ലോകപണ്ണത്തി, യഥാ, മഹാരാജ, സകടം ധഞ്ഞസ്സ പരിപൂരിതം ധഞ്ഞസകടന്തി ജനോ വോഹരതി, ന ച തം ധഞ്ഞമയം സകടം, രുക്ഖമയം സകടം, തസ്മിം സകടേ ധഞ്ഞസ്സ പന ആകിരിതത്താ ധഞ്ഞസകടന്തി ജനോ വോഹരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ന രുക്ഖോ സല്ലപതി, രുക്ഖോ അചേതനോ, യാ പന തസ്മിം രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ, തസ്സാ യേവ തം അധിവചനം രുക്ഖോതി, രുക്ഖോ സല്ലപതീതി ചേസാ ലോകപണ്ണത്തി.

‘‘യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ദധിം മന്ഥയമാനോ തക്കം മന്ഥേമീതി വോഹരതി, ന തം തക്കം, യം സോ മന്ഥേതി, ദധിം യേവ സോ മന്ഥേന്തോ തക്കം മന്ഥേമീതി വോഹരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ന രുക്ഖോ സല്ലപതി, രുക്ഖോ അചേതനോ . യാ പന തസ്മിം രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ, തസ്സായേവ തം അധിവചനം രുക്ഖോതി, രുക്ഖോ സല്ലപതീതി ചേസാ ലോകപണ്ണത്തി.

‘‘യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, അസന്തം സാധേതുകാമോ സന്തം സാധേമീതി വോഹരതി , അസിദ്ധം സിദ്ധന്തി വോഹരതി, ഏവമേസാ ലോകസമഞ്ഞാ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ന രുക്ഖോ സല്ലപതി, രുക്ഖോ അചേതനോ. യാ പന തസ്മിം രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ, തസ്സായേവ തം അധിവചനം രുക്ഖോതി, രുക്ഖോ സല്ലപതീതി ചേസാ ലോകപണ്ണത്തി, യായ, മഹാരാജ, ലോകസമഞ്ഞായ ജനോ വോഹരതി, തഥാഗതോപി തായേവ ലോകസമഞ്ഞായ സത്താനം ധമ്മം ദേസേതീ’’തി. ‘‘സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ’’തി.

രുക്ഖഅചേതനാഭാവപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

### ൬. പിണ്ഡപാതമഹപ്ഫലപഞ്ഹോ

**൬**. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ധമ്മസങ്ഗീതികാരകേഹി ഥേരേഹി -

‘‘‘ചുന്ദസ്സ ഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ, കമ്മാരസ്സാതി മേ സുതം;
ആബാധം സമ്ഫുസീ ധീരോ, പബാള്ഹം മാരണന്തിക’ന്തി [ദീ॰ നി॰ ൨.൧൯൦].

‘‘പുന ച ഭഗവതാ ഭണിതം ‘ദ്വേമേ, ആനന്ദ, പിണ്ഡപാതാ സമസമഫലാ സമവിപാകാ അതിവിയ അഞ്ഞേഹി പിണ്ഡപാതേഹി മഹപ്ഫലതരാ ച മഹാനിസംസതരാ ച. കതമേ ദ്വേ? യഞ്ച പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ തഥാഗതോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝി, യഞ്ച പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ തഥാഗതോ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായതി. ഇമേ ദ്വേ പിണ്ഡപാതാ സമസമഫലാ സമവിപാകാ, അതിവിയ അഞ്ഞേഹി പിണ്ഡപാതേഹി മഹപ്ഫലതരാ ച മഹാനിസംസതരാ ചാ’തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതോ ചുന്ദസ്സ ഭത്തം ഭുത്താവിസ്സ [ഭുഞ്ജിത്വാ (സീ॰)] ഖരോ ആബാധോ ഉപ്പന്നോ, പബാള്ഹാ ച വേദനാ പവത്താ മാരണന്തികാ, തേന ഹി ‘ദ്വേമേ, ആനന്ദ, പിണ്ഡപാതാ സമസമഫലാ സമവിപാകാ അതിവിയ അഞ്ഞേഹി പിണ്ഡപാതേഹി

മഹപ്ഫലതരാ ച മഹാനിസംസതരാ ചാ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി ദ്വേമേ പിണ്ഡപാതാ സമസമഫലാ സമവിപാകാ അതിവിയ അഞ്ഞേഹി പിണ്ഡപാതേഹി മഹപ്ഫലതരാ ച മഹാനിസംസതരാ ച, തേന ഹി ഭഗവതോ ചുന്ദസ്സ ഭത്തം ഭുത്താവിസ്സ [ഭുഞ്ജിത്വാ (സീ॰)] ഖരോ ആബാധോ ഉപ്പന്നോ, പബാള്ഹാ ച വേദനാ പവത്താ മാരണന്തികാതി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. കിംനു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, സോ പിണ്ഡപാതോ വിസഗതതായ മഹപ്ഫലോ, രോഗുപ്പാദകതായ മഹപ്ഫലോ , ആയുവിനാസകതായ മഹപ്ഫലോ, ഭഗവതോ ജീവിതഹരണതായ മഹപ്ഫലോ? തത്ഥ മേ കാരണം ബ്രൂഹി പരവാദാനം നിഗ്ഗഹായ, ഏത്ഥായം ജനോ സമ്മൂള്ഹോ ലോഭവസേന അതിബഹും ഖായിതേന ലോഹിതപക്ഖന്ദികാ ഉപ്പന്നാതി. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ’’തി.

‘‘ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ധമ്മസങ്ഗീതികാരകേഹി ഥേരേഹി -

‘‘‘ചുന്ദസ്സ ഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ, കമ്മാരസ്സാതി മേ സുതം;
ആബാധം സമ്ഫുസീ ധീരോ, പബാള്ഹം മാരണന്തിക’ന്തി.

‘‘ഭഗവതാ ച ഭണിതം ‘ദ്വേമേ, ആനന്ദ, പിണ്ഡപാതാ സമസമഫലാ സമവിപാകാ അതിവിയ അഞ്ഞേഹി പിണ്ഡപാതേഹി മഹപ്ഫലതരാ ച മഹാനിസംസതരാ ച. കതമേ ദ്വേ? യഞ്ച പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ തഥാഗതോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝതി, യഞ്ച പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ തഥാഗതോ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായതി [പരിനിബ്ബായി (സീ॰)], ഇമേ ദ്വേ പിണ്ഡപാതാ സമസമഫലാ സമവിപാകാ, അതിവിയ അഞ്ഞേഹി പിണ്ഡപാതേഹി മഹപ്ഫലതരാ ച മഹാനിസംസതരാ ചാ’തി.

‘‘സോ പന പിണ്ഡപാതോ ബഹുഗുണോ അനേകാനിസംസോ. ദേവതാ, മഹാരാജ, ഹട്ഠാ പസന്നമാനസാ ‘അയം ഭഗവതോ പച്ഛിമോ പിണ്ഡപാതോ’തി ദിബ്ബം ഓജം സൂകരമദ്ദവേ ആകിരിംസു. തഞ്ച പന സമ്മാപാകം ലഹുപാകം [ബഹുപാകം (സീ॰)] മനുഞ്ഞം ബഹുരസം ജഠരഗ്ഗിതേജസ്സ ഹിതം. ന, മഹാരാജ, തതോനിദാനം ഭഗവതോ കോചി അനുപ്പന്നോ രോഗോ ഉപ്പന്നോ, അപി ച, മഹാരാജ, ഭഗവതോ പകതിദുബ്ബലേ സരീരേ ഖീണേ ആയുസങ്ഖാരേ ഉപ്പന്നോ രോഗോ ഭിയ്യോ അഭിവഡ്ഢി.

‘‘യഥാ, മഹാരാജ, പകതിയാ ജലമാനോ അഗ്ഗി അഞ്ഞസ്മിം ഉപാദാനേ ദിന്നേ ഭിയ്യോ പജ്ജലതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവതോ പകതിദുബ്ബലേ സരീരേ ഖീണേ ആയുസങ്ഖാരേ ഉപ്പന്നോ രോഗോ ഭിയ്യോ അഭിവഡ്ഢി.

‘‘യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, സോതോ പകതിയാ സന്ദമാനോ അഭിവുട്ഠേ മഹാമേഘേ ഭിയ്യോ മഹോഘോ ഉദകവാഹകോ ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവതോ പകതിദുബ്ബലേ സരീരേ ഖീണേ ആയുസങ്ഖാരേ ഉപ്പന്നോ രോഗോ ഭിയ്യോ അഭിവഡ്ഢി.

‘‘യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പകതിയാ അഭിസന്നധാതു കുച്ഛി അഞ്ഞസ്മിം അജ്ഝോഹരിതേ ഭിയ്യോ ആയമേയ്യ [ആമയേയ്യ (സീ॰)], ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവതോ പകതിദുബ്ബലേ സരീരേ ഖീണേ ആയുസങ്ഖാരേ ഉപ്പന്നോ രോഗോ ഭിയ്യോ അഭിവഡ്ഢി, നത്ഥി, മഹാരാജ, തസ്മിം പിണ്ഡപാതേ ദോസോ, ന ച തസ്സ സക്കാ ദോസം ആരോപേതു’’ന്തി.

‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, കേന കാരണേന തേ ദ്വേ പിണ്ഡപാതാ സമസമഫലാ സമവിപാകാ അതിവിയ അഞ്ഞേഹി പിണ്ഡപാതേഹി മഹപ്ഫലതരാ ച മഹാനിസംസതരാ ചാ’’തി? ‘‘ധമ്മാനുമജ്ജനസമാപത്തിവസേന, മഹാരാജ, തേ ദ്വേ പിണ്ഡപാതാ സമസമഫലാ സമവിപാകാ അതിവിയ അഞ്ഞേഹി പിണ്ഡപാതേഹി മഹപ്ഫലതരാ ച മഹാനിസംസതരാ ചാ’’തി.

‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, കതമേസം ധമ്മാനം അനുമജ്ജനസമാപത്തിവസേന തേ ദ്വേ പിണ്ഡപാതാ സമസമഫലാ സമവിപാകാ അതിവിയ അഞ്ഞേഹി പിണ്ഡപാതേഹി മഹപ്ഫലതരാ ച മഹാനിസംസതരാ ചാ’’തി? ‘‘നവന്നം, മഹാരാജ,

അനുപുബ്ബവിഹാരസമാപത്തീനം അനുലോമപ്പടിലോമസമാപജ്ജനവസേന തേ ദ്വേ പിണ്ഡപാതാ സമസമഫലാ സമവിപാകാ അതിവിയ അഞ്ഞേഹി പിണ്ഡപാതേഹി മഹപ്ഫലതരാ ച മഹാനിസംസതരാ ചാ''തി.

''ഭന്തേ നാഗസേന, ദ്വീസു യേവ ദിവസേസു അധിമത്തം തഥാഗതോ നവാനുപുബ്ബവിഹാരസമാപത്തിയോ അനുലോമപ്പടിലോമം സമാപജ്ജീ''തി? ''ആമ, മഹാരാജാ''തി. ''അച്ഛരിയം, ഭന്തേ നാഗസേന, അബ്ഭുതം ഭന്തേ നാഗസേന. യം ഇമസ്മിം ബുദ്ധക്ഖേത്തേ അസദിസം പരമദാനം, തമ്പി ഇമേഹി ദ്വീഹി പിണ്ഡപാതേഹി അഗണിതം. അച്ഛരിയം, ഭന്തേ നാഗസേന, അബ്ഭുതം, ഭന്തേ നാഗസേന. യാവ മഹന്താ നവാനുപുബ്ബവിഹാരസമാപത്തിയോ, യത്ര ഹി നാമ നവാനുപുബ്ബവിഹാരസമാപത്തിവസേന ദാനം മഹപ്ഫലതരം ഹോതി മഹാനിസംസതരഞ്ച. സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ''തി.

പിണ്ഡപാതമഹപ്ഫലപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

### ൭. ബുദ്ധപൂജനപഞ്ഹോ

൭. ''ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം തഥാഗതേന 'അബ്യാവടാ തുമ്ഹേ, ആനന്ദ, ഹോഥ തഥാഗതസ്സ സരീരപൂജായാ'തി. പുന ച ഭണിതം -

'''പൂജേഥ നം പൂജനിയസ്സ ധാതും;
ഏവം കരാ സഗ്ഗമിതോ ഗമിസ്സഥാ'തി.

''യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതേന ഭണിതം 'അബ്യാവടാ തുമ്ഹേ, ആനന്ദ, ഹോഥ തഥാഗതസ്സ സരീരപൂജായാ'തി, തേന ഹി 'പൂജേഥ നം പൂജനിയസ്സ ധാതും, ഏവം കരാ സഗ്ഗമിതോ ഗമിസ്സഥാ'തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തഥാഗതേന ഭണിതം 'പൂജേഥ നം പൂജനിയസ്സ ധാതും, ഏവം കരാ സഗ്ഗമിതോ ഗമിസ്സഥാ'തി, തേന ഹി 'അബ്യാവടാ തുമ്ഹേ ആനന്ദ, ഹോഥ തഥാഗതസ്സ സരീരപൂജായാ'തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ''തി.

''ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ 'അബ്യാവടാ തുമ്ഹേ, ആനന്ദ, ഹോഥ തഥാഗതസ്സ സരീരപൂജായാ'തി, പുന ച ഭണിതം 'പൂജേഥ നം പൂജനിയസ്സ ധാതും, ഏവം കരാ സഗ്ഗമിതോ ഗമിസ്സഥാ'തി, തഞ്ച പന ന സബ്ബേസം ജിനപുത്താനം യേവ ആരബ്ഭ ഭണിതം 'അബ്യാവടാ തുമ്ഹേ, ആനന്ദ, ഹോഥ തഥാഗതസ്സ സരീരപൂജായാ'തി. അകമ്മം ഹേതം, മഹാരാജ, ജിനപുത്താനം യദിദം പൂജാ, സമ്മസനം സങ്ഖാരാനം, യോനിസോ മനസികാരോ, സതിപട്ഠാനാനുപസ്സനാ, ആരമ്മണസാരഗ്ഗാഹോ, കിലേസയുദ്ധം, സദത്ഥമനുയുഞ്ജനാ, ഏതം ജിനപുത്താനം കരണീയം, അവസേസാനം ദേവമനുസ്സാനം പൂജാ കരണീയാ.

''യഥാ, മഹാരാജ, മഹിയാ രാജപുത്താനം ഹത്ഥിഅസ്സരഥധനുഥരുലേഖമുദ്ദാസിക്ഖാഖഗ്ഗമന്തസുതി- സമ്മുതിയുദ്ധയുജ്ഝാപനകിരിയാ കരണീയാ, അവസേസാനം പുഥുവേസ്സസുദ്ദാനം കസി വണിജ്ജാ ഗോരക്ഖാ കരണീയാ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അകമ്മം ഹേതം ജിനപുത്താനം യദിദം പൂജാ, സമ്മസനം സങ്ഖാരാനം, യോനിസോ മനസികാരോ, സതിപട്ഠാനാനുപസ്സനാ, ആരമ്മണസാരഗ്ഗാഹോ, കിലേസയുദ്ധം, സദത്ഥമനുയുഞ്ജനാ, ഏതം ജിനപുത്താനം കരണീയം, അവസേസാനം ദേവമനുസ്സാനം പൂജാ കരണീയാ.

''യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ബ്രാഹ്മണമാണവകാനം ഇരുവേദം യജുവേദം സാമവേദം അഥബ്ബണവേദം ലക്ഖണം ഇതിഹാസം പുരാണം നിഘണ്ഡു കേടുഭം അക്ഖരപ്പഭേദം പദം വേയ്യാകരണം ഭാസമഗ്ഗം ഉപ്പാതം സുപിനം നിമിത്തം ഛളങ്ഗം ചന്ദഗ്ഗാഹം സൂരിയഗ്ഗാഹം സുക്കരാഹുചരിതം ഉളുഗ്ഗഹയുദ്ധം [ഓളുഗ്ഗഹയുദ്ധം (ക॰)] ദേവദുന്ദുഭിസ്സരം ഓക്കന്തി ഉക്കാപാതം ഭൂമികമ്മം [ഭൂമികമ്പം (സീ॰ പീ॰)] ദിസാദാഹം ഭുമ്മന്തലിക്ഖം ജോതിസം ലോകായതികം സാചക്കം മിഗചക്കം അന്തരചക്കം മിസ്സകുപ്പാദം സകുണരുതരവിതം [സകുണരുതം (സീ॰)] സിക്ഖാ കരണീയാ, അവസേസാനം പുഥുവേസ്സസുദ്ദാനം കസി വണിജ്ജാ ഗോരക്ഖാ കരണീയാ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അകമ്മം ഹേതം ജിനപുത്താനം യദിദം

പൂജാ, സമ്മസനം സങ്ഖാരാനം, യോനിസോ മനസികാരോ, സതിപട്ഠാനാനുപസ്സനാ, ആരമ്മണസാരഗ്ഗാഹോ, കിലേസയുദ്ധം, സദത്ഥമനുയുഞ്ജനാ, ഏതം ജിനപുത്താനം കരണീയം, അവസേസാനം ദേവമനുസ്സാനം പൂജാ കരണീയാ, തസ്മാ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ 'മാ ഇമേ അകമ്മേ യുഞ്ജന്തു, കമ്മേ ഇമേ യുഞ്ജന്തൂ'തി ആഹ 'അബ്യാവടാ തുമ്ഹേ, ആനന്ദ, ഹോഥ തഥാഗതസ്സ സരീരപൂജായാ'തി. യദേതം, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ന ഭണേയ്യ, പത്തചീവരമ്പി അത്തനോ പരിയാദാപേത്വാ ഭിക്ഖൂ ബുദ്ധപൂജം യേവ കരേയ്യു''ന്തി. ''സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ''തി.

ബുദ്ധപൂജനപഞ്ഹോ സത്തമോ.

### ൮. പാദസകലികാഹതപഞ്ഹോ

൮. ''ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ 'ഭഗവതോ ഗച്ഛന്തസ്സ അയം അചേതനാ മഹാപഥവീ നിന്നം ഉന്നമതി, ഉന്നതം ഓനമതീ'തി, പുന ച ഭണഥ 'ഭഗവതോ പാദോ സകലികായ ഖതോ'തി. യാ സാ സകലികാ ഭഗവതോ പാദേ പതിതാ, കിസ്സ പന സാ സകലികാ ഭഗവതോ പാദാ ന നിവത്താ. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതോ ഗച്ഛന്തസ്സ അയം അചേതനാ മഹാപഥവീ നിന്നം ഉന്നമതി, ഉന്നതം ഓനമതി, തേന ഹി 'ഭഗവതോ പാദോ സകലികായ ഖതോ'തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി ഭഗവതോ പാദോ സകലികായ ഖതോ, തേന ഹി 'ഭഗവതോ ഗച്ഛന്തസ്സ അയം അചേതനാ മഹാപഥവീ നിന്നം ഉന്നമതി ഉന്നതം ഓനമതീ'തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ''തി.

''സച്ചം , മഹാരാജ, അത്ഥേതം ഭഗവതോ ഗച്ഛന്തസ്സ അയം അചേതനാ മഹാപഥവീ നിന്നം ഉന്നമതി ഉന്നതം ഓനമതി, ഭഗവതോ ച പാദോ സകലികായ ഖതോ, ന ച പന സാ സകലികാ അത്തനോ ധമ്മതായ പതിതാ, ദേവദത്തസ്സ ഉപക്കമേന പതിതാ. ദേവദത്തോ, മഹാരാജ, ബഹൂനി ജാതിസതസഹസ്സാനി ഭഗവതി ആഘാതം ബന്ധി, സോ തേന ആഘാതേന 'മഹന്തം കൂടാഗാരപ്പമാണം പാസാണം ഭഗവതോ ഉപരി പാതേസ്സാമീ'തി മുഞ്ചി. അഥ ദ്വേ സേലാ പഥവിതോ ഉട്ഠഹിത്വാ തം പാസാണം സമ്പടിച്ഛിംസു, അഥ നേസം സമ്പഹാരേന പാസാണതോ പപടികാ ഭിജ്ജിത്വാ യേന വാ തേന വാ പതന്തീ ഭഗവതോ പാദേ പതിതാ''തി.

''യഥാ ച, ഭന്തേ നാഗസേന, ദ്വേ സേലാ പാസാണം സമ്പടിച്ഛിംസു, തഥേവ പപടികാപി സമ്പടിച്ഛിതബ്ബാ''തി? ''സമ്പടിച്ഛിതമ്പി, മഹാരാജ, ഇധേകച്ചം പഗ്ഘരതി പസവതി ന ഠാനമുപഗച്ഛതി, യഥാ, മഹാരാജ, ഉദകം പാണിനാ ഗഹിതം അങ്ഗുലന്തരികാഹി പഗ്ഘരതി പസവതി ന ഠാനമുപഗച്ഛതി, ഖീരം തക്കം മധും സപ്പി തേലം മച്ഛരസം മംസരസം പാണിനാ ഗഹിതം അങ്ഗുലന്തരികാഹി പഗ്ഘരതി പസവതി ന ഠാനമുപഗച്ഛതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സമ്പടിച്ഛനത്ഥം ഉപഗതാനം ദ്വിന്നം സേലാനം സമ്പഹാരേന പാസാണതോ പപടികാ ഭിജ്ജിത്വാ യേന വാ തേന വാ പതന്തീ ഭഗവതോ പാദേ പതിതാ.

''യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, സണ്ഹസുഖുമഅണുരജസമം പുളിനം മുട്ഠിനാ ഗഹിതം അങ്ഗുലന്തരികാഹി പഗ്ഘരതി പസവതി ന ഠാനമുപഗച്ഛതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സമ്പടിച്ഛനത്ഥം ഉപഗതാനം ദ്വിന്നം സേലാനം സമ്പഹാരേന പാസാണതോ പപടികാ ഭിജ്ജിത്വാ യേന വാ തേന വാ പതന്തീ ഭഗവതോ പാദേ പതിതാ.

''യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, കബളോ മുഖേന ഗഹിതോ ഇധേകച്ചസ്സ മുഖതോ മുച്ചിത്വാ പഗ്ഘരതി പസവതി ന ഠാനമുപഗച്ഛതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സമ്പടിച്ഛനത്ഥം ഉപഗതാനം ദ്വിന്നം സേലാനം സമ്പഹാരേന പാസാണതോ പപടികാ ഭിജ്ജിത്വാ യേന വാ തേന വാ പതന്തീ ഭഗവതോ പാദേ പതിതാ''തി.

''ഹോതു, ഭന്തേ നാഗസേന, സേലേഹി പാസാണോ സമ്പടിച്ഛിതോ, അഥ പപടികായപി അപചിതി കാതബ്ബാ യഥേവ മഹാപഥവിയാ''തി? ''ദ്വാദസിമേ, മഹാരാജ, അപചിതിം ന കരോന്തി. കതമേ ദ്വാദസ? രത്തോ രാഗവസേന അപചിതിം ന കരോതി, ദുട്ഠോ ദോസവസേന, മൂള്ഹോ മോഹവസേന, ഉന്നളോ മാനവസേന, നിഗ്ഗുണോ അവിസേസതായ, അതിഥദ്ധോ അനിസേധനതായ, ഹീനോ ഹീനസഭാവതായ, വചനകരോ അനിസ്സരതായ,

പാപോ കദരിയതായ, ദുക്ഖാപിതോ പടിദുക്ഖാപനതായ, ലുദ്ധോ ലോഭാഭിഭൂതതായ, ആയൂഹിതോ അത്ഥസാധനതായ [അത്ഥസാധനേന (സ്യാ॰ പീ॰ ക॰)] അപചിതിം ന കരോതി. ഇമേ ഖോ മഹാരാജ ദ്വാദസ അപചിതിം ന കരോന്തി. സാ ച പന പപടികാ പാസാണസമ്പഹാരേന ഭിജ്ജിത്വാ അനിമിത്തകതദിസാ യേന വാ തേന വാ പതമാനാ ഭഗവതോ പാദേ പതിതാ.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, സണ്ഹസുഖുമഅണുരജോ അനിലബലസമാഹതോ അനിമിത്തകതദിസോ യേന വാ തേന വാ അഭികിരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സാ പപടികാ പാസാണസമ്പഹാരേന ഭിജ്ജിത്വാ അനിമിത്തകതദിസാ യേന വാ തേന വാ പതമാനാ ഭഗവതോ പാദേ പതിതാ. യദി പന, മഹാരാജ, സാ പപടികാ പാസാണതോ വിസും ന ഭവേയ്യ, തമ്പി തേ സേലാ പാസാണപപടികം ഉപ്പതിത്വാ ഗണ്ഹേയ്യും. ഏസാ പന, മഹാരാജ, പപടികാ ന ഭൂമട്ഠാ ന ആകാസട്ഠാ, പാസാണസമ്പഹാരവേഗേന ഭിജ്ജിത്വാ അനിമിത്തകതദിസാ യേന വാ തേന വാ പതമാനാ ഭഗവതോ പാദേ പതിതാ.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, വാതമണ്ഡലികായ ഉക്ഖിത്തം പുരാണപണ്ണം അനിമിത്തകതദിസം യേന വാ തേന വാ പതതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഏസാ പപടികാ പാസാണസമ്പഹാരവേഗേന അനിമിത്തകതദിസാ യേന വാ തേന വാ പതമാനാ ഭഗവതോ പാദേ പതിതാ. അപി ച, മഹാരാജ, അകതഞ്ഞുസ്സ കദരിയസ്സ ദേവദത്തസ്സ ദുക്ഖാനുഭവനായ പപടികാ ഭഗവതോ പാദേ പതിതാ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

പാദസകലികാഹതപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

**൯. അഗ്ഗഗ്ഗസമണപഞ്ഹോ**

**൯**. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ‘ആസവാനം ഖയാ സമണോ ഹോതീ’തി. പുന ച ഭണിതം -

“‘ചതുബ്ഭി ധമ്മേഹി സമങ്ഗിഭൂതം, തം വേ നരം സമണം ആഹു ലോകേ’തി.

തത്രിമേ ചത്താരോ ധമ്മാ ഖന്തി അപ്പാഹാരതാ രതിവിപ്പഹാനം ആകിഞ്ചഞ്ഞം. സബ്ബാനി പനേതാനി അപരിക്ഖീണാസവസ്സ സകിലേസസ്സേവ ഹോന്തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ആസവാനം ഖയാ സമണോ ഹോതി, തേന ഹി ‘ചതുബ്ഭി ധമ്മേഹി സമങ്ഗിഭൂതം, തം വേ നരം സമണം ആഹു ലോകേ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി ചതുബ്ഭി ധമ്മേഹി സമങ്ഗിഭൂതോ സമണോ ഹോതി, തേന ഹി ‘ആസവാനം ഖയാ സമണോ ഹോതീ’തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ, അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘ആസവാനം ഖയാ സമണോ ഹോതീ’തി. പുന ച ഭണിതം ‘ചതുബ്ഭി ധമ്മേഹി സമങ്ഗിഭൂതം, തം വേ നരം സമണം ആഹു ലോകേ’തി. തദിദം, മഹാരാജ, വചനം തേസം തേസം പുഗ്ഗലാനം ഗുണവസേന ഭണിതം ‘ചതുബ്ഭി ധമ്മേഹി സമങ്ഗിഭൂതം, തം വേ നരം സമണം ആഹു ലോകേ’തി, ഇദം പന നിരവസേസവചനം ‘ആസവാനം ഖയാ സമണോ ഹോതീ’തി.

“അപി ച, മഹാരാജ, യേ കേചി കിലേസൂപസമായ പടിപന്നാ, തേ സബ്ബേ ഉപാദായുപാദായ സമണോ ഖീണാസവോ അഗ്ഗമക്ഖായതി. യഥാ, മഹാരാജ, യാനി കാനിചി ജലജഥലജപുപ്ഫാനി, വസ്സികം തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി, അവസേസാനി യാനി കാനിചി വിവിധാനി പുപ്ഫജാതാനി, സബ്ബാനി താനി പുപ്ഫാനി യേവ, ഉപാദായുപാദായ പന വസ്സികം യേവ പുപ്ഫം ജനസ്സ പത്ഥിതം പിഹയിതം. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ കേചി കിലേസൂപസമായ പടിപന്നാ, തേ സബ്ബേ ഉപാദായുപാദായ സമണോ ഖീണാസവോ അഗ്ഗമക്ഖായതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, സബ്ബധഞ്ഞാനം സാലി അഗ്ഗമക്ഖായതി, യാ കാചി അവസേസാ വിവിധാ ധഞ്ഞജാതിയോ, താ സബ്ബാ ഉപാദായുപാദായ ഭോജനാനി സരീരയാപനായ, സാലി യേവ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ

കേചി കിലേസൂപസമായ പടിപന്നാ, തേ സബ്ബേ ഉപാദായുപാദായ സമണോ ഖീണാസവോ അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

അഗ്ഗസമണപഞ്ഹോ നവമോ.

**൧൦. വണ്ണഭണനപഞ്ഹോ**

**൧൦**. "ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ 'മമം വാ, ഭിക്ഖവേ, പരേ വണ്ണം ഭാസേയ്യും, ധമ്മസ്സ വാ, സങ്ഘസ്സ വാ വണ്ണം ഭാസേയ്യും, തത്ര തുമ്ഹേഹി ന ആനന്ദോ, ന സോമനസ്സം, ന ചേതസോ ഉപ്പിലാവിതത്തം കരണീയ'ന്തി പുന ച തഥാഗതോ സേലസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ യഥാഭുച്ചേ വണ്ണേ ഭഞ്ഞമാനേ ആനന്ദിതോ സുമനോ ഉപ്പിലാവിതോ ഭിയ്യോ ഉത്തരിം സകഗുണം പകിത്തേസി -

"'രാജാഹമസ്മി സേലാതി, ധമ്മരാജാ അനുത്തരോ;
ധമ്മേന ചക്കം വത്തേമി, ചക്കം അപ്പടിവത്തിയ'ന്തി [മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯].

"യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം 'മമം വാ, ഭിക്ഖവേ, പരേ വണ്ണം ഭാസേയ്യും, ധമ്മസ്സ വാ സങ്ഘസ്സ വാ വണ്ണം ഭാസേയ്യും, തത്ര തുമ്ഹേഹി ന ആനന്ദോ, ന സോമനസ്സം, ന ചേതസോ ഉപ്പിലാവിതത്തം കരണീയ'ന്തി, തേന ഹി സേലസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ യഥാഭുച്ചേ വണ്ണേ ഭഞ്ഞമാനേ ആനന്ദിതോ സുമനോ ഉപ്പിലാവിതോ ഭിയ്യോ ഉത്തരിം സകഗുണം പകിത്തേസീതി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി സേലസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ യഥാഭുച്ചേ വണ്ണേ ഭഞ്ഞമാനേ ആനന്ദിതോ സുമനോ ഉപ്പിലാവിതോ ഭിയ്യോ ഉത്തരിം സകഗുണം പകിത്തേസി, തേന ഹി 'മമം വാ, ഭിക്ഖവേ, പരേ വണ്ണം ഭാസേയ്യും, ധമ്മസ്സ വാ സങ്ഘസ്സ വാ വണ്ണം ഭാസേയ്യും, തത്ര തുമ്ഹേഹി ന ആനന്ദോ, ന സോമനസ്സം, ന ചേതസോ ഉപ്പിലാവിതത്തം കരണീയ'ന്തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ"തി.

"ഭാസിതമ്പേതം , മഹാരാജ, ഭഗവതാ 'മമം വാ, ഭിക്ഖവേ, പരേ വണ്ണം ഭാസേയ്യും, ധമ്മസ്സ വാ സങ്ഘസ്സ വാ വണ്ണം ഭാസേയ്യും, തത്ര തുമ്ഹേഹി ന ആനന്ദോ, ന സോമനസ്സം, ന ചേതസോ ഉപ്പിലാവിതത്തം കരണീയ'ന്തി. സേലസ്സ ച ബ്രാഹ്മണസ്സ യഥാഭുച്ചേ വണ്ണേ ഭഞ്ഞമാനേ ഭിയ്യോ ഉത്തരിം സകഗുണം പകിത്തിതം -

"'രാജാഹമസ്മി സേലാതി, ധമ്മരാജാ അനുത്തരോ;
ധമ്മേന ചക്കം വത്തേമി, ചക്കം അപ്പടിവത്തിയ'ന്തി.

"പഠമം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ധമ്മസ്സ സഭാവസരസലക്ഖണം സഭാവം അവിതഥം ഭൂതം തച്ഛം തഥത്ഥം പരിദീപയമാനേന ഭണിതം 'മമം വാ ഭിക്ഖവേ, പരേ വണ്ണം ഭാസേയ്യും, ധമ്മസ്സ വാ സങ്ഘസ്സ വാ വണ്ണം ഭാസേയ്യും, തത്ര തുമ്ഹേഹി ന ആനന്ദോ, ന സോമനസ്സം, ന ചേതസോ ഉപ്പിലാവിതത്തം കരണീയ'ന്തി. യം പന ഭഗവതാ സേലസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ യഥാഭുച്ചേ വണ്ണേ ഭഞ്ഞമാനേ ഭിയ്യോ ഉത്തരിം സകഗുണം പകിത്തിതം 'രാജാഹമസ്മി സേലാതി, ധമ്മരാജാ അനുത്തരോ'തി തം ന ലാഭഹേതു, ന യസഹേതു, ന അത്തഹേതു, ന പക്ഖഹേതു, ന അന്തേവാസികമ്യതായ, അഥ ഖോ അനുകമ്പായ കാരുഞ്ഞേന ഹിതവസേന ഏവം ഇമസ്സ ധമ്മാഭിസമയോ ഭവിസ്സതി തിണ്ണഞ്ച മാണവകസതാനന്തി, ഏവം ഭിയ്യോ ഉത്തരിം സകഗുണം ഭണിതം 'രാജാഹമസ്മി സേലാതി, ധമ്മരാജാ അനുത്തരോ'തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

വണ്ണഭണനപഞ്ഹോ ദസമോ.

**൧൧. അഹിംസാനിഗ്ഗഹപഞ്ഹോ**

**൧൧**. "ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ 'അഹിംസയം പരം ലോകേ, പിയോ ഹോഹിസി മാമകോ'തി. പുന ച ഭണിതം 'നിഗ്ഗണ്ഹേ നിഗ്ഗഹാരഹം, പഗ്ഗണ്ഹേ പഗ്ഗഹാരഹ'ന്തി. നിഗ്ഗഹോ നാമ, ഭന്തേ നാഗസേന, ഹത്ഥച്ഛേദോ പാദച്ഛേദോ വധോ ബന്ധനം കാരണാ മാരണം സന്തതിവികോപനം, ന ഏതം വചനം ഭഗവതോ യുത്തം, ന ച ഭഗവാ അരഹതി ഏതം വചനം വത്തും. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം 'അഹിംസയം

പരം ലോകേ, പിയോ ഹോഹിസി മാമകോ"തി, തേന ഹി "നിഗ്ഗണ്ഹേ നിഗ്ഗഹാരഹം, പഗ്ഗണ്ഹേ പഗ്ഗഹാരഹ"ന്തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തഥാഗതേന ഭണിതം "നിഗ്ഗണ്ഹേ നിഗ്ഗഹാരഹം, പഗ്ഗണ്ഹേ പഗ്ഗഹാരഹ"ന്തി, തേന ഹി "അഹിംസയം പരം ലോകേ, പിയോ ഹോഹിസി മാമകോ"തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ"തി.

"ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ 'അഹിംസയം പരം ലോകേ, പിയോ ഹോഹിസി മാമകോ'തി, ഭണിതഞ്ച 'നിഗ്ഗണ്ഹേ നിഗ്ഗഹാരഹം, പഗ്ഗണ്ഹേ പഗ്ഗഹാരഹ'ന്തി . 'അഹിംസയം പരം ലോകേ, പിയോ ഹോഹിസി മാമകോ'തി സബ്ബേസം, മഹാരാജ, തഥാഗതാനം അനുമതം ഏതം, ഏസാ അനുസിട്ഠി, ഏസാ ധമ്മദേസനാ, ധമ്മോ ഹി, മഹാരാജ, അഹിംസാലക്ഖണോ, സഭാവവചനം ഏതം. യം പന, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ആഹ 'നിഗ്ഗണ്ഹേ നിഗ്ഗഹാരഹം, പഗ്ഗണ്ഹേ പഗ്ഗഹാരഹ'ന്തി, ഭാസാ ഏസാ, ഉദ്ധതം, മഹാരാജ, ചിത്തം നിഗ്ഗഹേതബ്ബം, ലീനം ചിത്തം പഗ്ഗഹേതബ്ബം. അകുസലം ചിത്തം നിഗ്ഗഹേതബ്ബം, കുസലം ചിത്തം പഗ്ഗഹേതബ്ബം. അയോനിസോ മനസികാരോ നിഗ്ഗഹേതബ്ബോ, യോനിസോ മനസികാരോ പഗ്ഗഹേതബ്ബോ. മിച്ഛാപടിപന്നോ നിഗ്ഗഹേതബ്ബോ, സമ്മാപടിപന്നോ പഗ്ഗഹേതബ്ബോ. അനരിയോ നിഗ്ഗഹേതബ്ബോ അരിയോ പഗ്ഗഹേതബ്ബോ. ചോരോ നിഗ്ഗഹേതബ്ബോ, അചോരോ പഗ്ഗഹേതബ്ബോ"തി.

"ഹോതു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഇദാനി ത്വം പച്ചാഗതോസി മമ വിസയം, യമഹം പുച്ഛാമി, സോ മേ അത്ഥോ ഉപഗതോ. ചോരോ പന, ഭന്തേ നാഗസേന, നിഗ്ഗണ്ഹന്തേന കഥം നിഗ്ഗഹേതബ്ബോ"തി? "ചോരോ, മഹാരാജ, നിഗ്ഗണ്ഹന്തേന ഏവം നിഗ്ഗഹേതബ്ബോ, പരിഭാസനീയോ പരിഭാസിതബ്ബോ, ദണ്ഡനീയോ ദണ്ഡേതബ്ബോ, പബ്ബാജനീയോ പബ്ബാജേതബ്ബോ, ബന്ധനീയോ ബന്ധിതബ്ബോ, ഘാതനീയോ ഘാതേതബ്ബോ"തി. "യം പന, ഭന്തേ നാഗസേന, ചോരാനം ഘാതനം, തം തഥാഗതാനം അനുമത"ന്തി? "ന ഹി, മഹാരാജാ"തി. "കിസ്സ പന ചോരോ അനുസാസനീയോ അനുമതോ തഥാഗതാന"ന്തി? "യോ സോ, മഹാരാജ, ഘാതീയതി, ന സോ തഥാഗതാനം അനുമതിയാ ഘാതീയതി, സയംകതേന സോ ഘാതീയതി, അപി ച ധമ്മാനുസിട്ഠിയാ അനുസാസീയതി, സക്കാ പന, മഹാരാജ, തയാ പുരിസം അകാരകം അനപരാധം വീഥിയം ചരന്തം ഗഹേത്വാ ഘാതയിതു"ന്തി? "ന സക്കാ, ഭന്തേ"തി. "കേന കാരണേന, മഹാരാജാ"തി? "അകാരകത്താ, ഭന്തേ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ന ചോരോ തഥാഗതാനം അനുമതിയാ ഹഞ്ഞതി, സയംകതേന സോ ഹഞ്ഞതി, കിം പനേത്ഥ അനുസാസകോ കിഞ്ചി ദോസം ആപജ്ജതീ"തി? "ന ഹി ഭന്തേ"തി. "തേന ഹി, മഹാരാജ, തഥാഗതാനം അനുസിട്ഠി സമ്മാനുസിട്ഠി ഹോതീ"തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

അഹിംസാനിഗ്ഗഹപഞ്ഹോ ഏകാദസമോ.

### ൧൨. ഭിക്ഖുപണാമിതപഞ്ഹോ

**൧൨**. "ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ 'അക്കോധനോ വിഗതഖിലോഹമസ്മീ'തി, പുന ച തഥാഗതോ ഥേരേ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേ സപരിസേ പണാമേസി, കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതോ കുപിതോ പരിസം പണാമേസി, ഉദാഹു തുട്ഠോ പണാമേസി, ഏതം താവ ജാനാഹി ഇമം നാമാതി? യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, കുപിതോ പരിസം പണാമേസി, തേന ഹി തഥാഗതസ്സ കോധോ അപ്പടിവത്തിതോ, യദി തുട്ഠോ പണാമേസി, തേന ഹി അവത്ഥുസ്മിം അജാനന്തേന പണാമിതാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ"തി.

"ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ 'അക്കോധനോ വിഗതഖിലോഹമസ്മീ'തി, പണാമിതാ ച ഥേരാ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ സപരിസാ, തഞ്ച പന ന കോപേന, ഇധ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ മഹാപഥവിയാ മൂലേ വാ ഖാണുകേ വാ പാസാണേ വാ കഠലേ വാ വിസമേ വാ ഭൂമിഭാഗേ ഖലിത്വാ പതതി, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, മഹാപഥവീ കുപിതാ തം പാതേതീ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, നത്ഥി മഹാപഥവിയാ കോപോ വാ പസാദോ വാ, അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്താ മഹാപഥവീ, സയമേവ സോ അലസോ ഖലിത്വാ പതിതോതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നത്ഥി തഥാഗതാനം കോപോ വാ പസാദോ വാ,

അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്താ തഥാഗതാ അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ, അഥ ഖോ സയം കതേനേവ തേ അത്തനോ അപരാധേന പണാമിതാ.

“ഇധ പന, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ ന മതേന കുണപേന സംവസതി, യം ഹോതി മഹാസമുദ്ദേ മതം കുണപം, തം ഖിപ്പമേവ നിച്ഛുഭതി ഥലം ഉസ്സാരേതി. അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ കുപിതോ തം കുണപം നിച്ഛുഭതീ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, നത്ഥി മഹാസമുദ്ദസ്സ കോപോ വാ പസാദോ വാ, അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്തോ മഹാസമുദ്ദോ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നത്ഥി തഥാഗതാനം കോപോ വാ പസാദോ വാ, അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്താ തഥാഗതാ അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ, അഥ ഖോ സയം കതേനേവ തേ അത്തനോ അപരാധേന പണാമിതാ.

“യഥാ, മഹാരാജ, പഥവിയാ ഖലിതോ പതീയതി, ഏവം ജിനസാസനവരേ ഖലിതോ പണാമീയതി. യഥാ, മഹാരാജ, സമുദ്ദേ മതം കുണപം നിച്ഛുഭീയതി , ഏവം ജിനസാസനവരേ ഖലിതോ പണാമീയതി. യം പന തേ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ പണാമേസി, തേസം അത്ഥകാമോ ഹിതകാമോ സുഖകാമോ വിസുദ്ധികാമോ ‘ഏവം ഇമേ ജാതിജരാബ്യാധിമരണേഹി പരിമുച്ചിസ്സന്തീ’തി പണാമേസീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

ഭിക്ഖുപണാമിതപഞ്ഹോ ദ്വാദസമോ.

പണാമിതവഗ്ഗോ തതിയോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ ദ്വാദസ പഞ്ഹാ.

**൪. സബ്ബഞ്ഞുതഞാണവഗ്ഗോ**

**൧. ഇദ്ധികമ്മവിപാകപഞ്ഹോ**

൧. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ‘ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ഇദ്ധിമന്താനം യദിദം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ’തി. പുന ച കിര സോ ലഗുളേഹി പരിപോഥിതോ ഭിന്നസീസോ സഞ്ചുണ്ണിതട്ഠിമംസധമനിഛരിന്നപരിഗത്തോ പരിനിബ്ബുതോ [ധമനിമജ്ജപരികത്തോ (സീ॰ പീ॰), ധമ്മനിമിഞ്ജപരിഗത്തോ (സ്യാ॰)]. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഥേരോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ഇദ്ധിയാ കോടിം ഗതോ, തേന ഹി ലഗുളേഹി പോഥിതോ പരിനിബ്ബുതോതി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി ലഗുളേഹി പരിപോഥിതോ പരിനിബ്ബുതോ, തേന ഹി ഇദ്ധിയാ കോടിം ഗതോതി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. കിം ന സമത്ഥോ ഇദ്ധിയാ അത്തനോ ഉപഘാതം അപനയിതും, സദേവകസ്സപി ലോകസ്സ പടിസരണം ഭവിതും അരഹോതി? അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ഇദ്ധിമന്താനം യദിദം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ’തി. ആയസ്മാ ച മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ലഗുളഹതോ പരിനിബ്ബുതോ, തഞ്ച പന കമ്മാധിഗ്ഗഹിതേനാ”തി.

“നനു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഇദ്ധിമതോ ഇദ്ധിവിസയോപി കമ്മവിപാകോപി ദ്വേ അചിന്തിയാ, അചിന്തിയേന അചിന്തിയം അപനയിതബ്ബം. യഥാ നാമ, ഭന്തേ, കേചി ഫലകാമാ കപിത്ഥേന കപിത്ഥം പോഥേന്തി, അമ്ബേന അമ്ബം പോഥേന്തി, ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, അചിന്തിയേന അചിന്തിയം പോഥയിത്വാ അപനേതബ്ബ”ന്തി? “അചിന്തിയാനമ്പി, മഹാരാജ, ഏകം അധിമത്തം ബലവതരം, യഥാ, മഹാരാജ, മഹിയാ രാജാനോ ഹോന്തി സമജച്ചാ, സമജച്ചാനമ്പി തേസം ഏകോ സബ്ബേ അഭിഭവിത്വാ ആണം പവത്തേതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തേസം അചിന്തിയാനം കമ്മവിപാകം യേവ അധിമത്തം ബലവതരം, കമ്മവിപാകം യേവ സബ്ബേ അഭിഭവിയ ആണം പവത്തേതി, കമ്മാധിഗ്ഗഹിതസ്സ അവസേസാ കിരിയാ ഓകാസം ന ലഭന്തി.

“ഇധ പന, മഹാരാജ, കോചി പുരിസോ കിസ്മിഞ്ചിദേവ പകരണേ അപരജ്ഝതി, ന തസ്സ മാതാ വാ പിതാ വാ ഭഗിനീ വാ ഭാതരോ വാ സഖീ വാ സഹായകാ വാ

[ഭഗിനിഭാതരോ വാ സഖിസഹായകാ വാ (സീ॰ പീ॰ ക॰)] തായന്തി, അഥ ഖോ രാജാ യേവ തത്ഥ അഭിഭവിയ ആണം പവത്തേതി. കിം തത്ഥ കാരണം? അപരാധികതാ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തേസം അചിന്തിയാനം കമ്മവിപാകം യേവ അധിമത്തം ബലവതരം, കമ്മവിപാകം യേവ സബ്ബേ അഭിഭവിയ ആണം പവത്തേതി, കമ്മാധിഗ്ഗഹിതസ്സ അവസേസാ കിരിയാ ഓകാസം ന ലഭന്തി.

‘‘യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, മഹിയാ ദവഡാഹേ സമുട്ഠിതേ ഘടസഹസ്സമ്പി ഉദകം ന സക്കോതി നിബ്ബാപേതും, അഥ ഖോ അഗ്ഗി യേവ തത്ഥ അഭിഭവിയ ആണം പവത്തേതി. കിം തത്ഥ കാരണം? ബലവതാ തേജസ്സ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തേസം അചിന്തിയാനം കമ്മവിപാകം യേവ അധിമത്തം ബലവതരം, കമ്മവിപാകം യേവ സബ്ബേ അഭിഭവിയ ആണം പവത്തേതി, കമ്മാധിഗ്ഗഹിതസ്സ അവസേസാ കിരിയാ ഓകാസം ന ലഭന്തി, തസ്മാ, മഹാരാജ, ആയസ്മതോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ കമ്മാധിഗ്ഗഹിതസ്സ ലഗുളേഹി പോഥിയമാനസ്സ ഇദ്ധിയാ സമന്നാഹാരോ നാഹോസീ’’തി. ‘‘സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ’’തി.

ഇദ്ധികമ്മവിപാകപഞ്ഹോ പഠമോ.

## ൨. ധമ്മവിനയപടിച്ഛന്നാപടിച്ഛന്നപഞ്ഹോ

൨. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ‘തഥാഗതപ്പവേദിതോ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മവിനയോ വിവടോ വിരോചതി നോ പടിച്ഛന്നോ’തി. പുന ച പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ കേവലഞ്ച വിനയപിടകം പിഹിതം പടിച്ഛന്നം. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ജിനസാസനേ യുത്തം വാ പത്തം വാ സമയം ലഭേഥ, വിനയപണ്ണത്തി വിവടാ സോഭേയ്യ. കേന കാരണേന? കേവലം തത്ഥ സിക്ഖാ സംയമോ നിയമോ സീലഗുണആചാരപണ്ണത്തി അത്ഥരസോ ധമ്മരസോ വിമുത്തിരസോ. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘തഥാഗതപ്പവേദിതോ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മവിനയോ വിവടോ വിരോചതി നോ പടിച്ഛന്നോ’തി, തേന ഹി ‘പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ കേവലഞ്ച വിനയപിടകം പിഹിതം പടിച്ഛന്ന’ന്തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ കേവലഞ്ച വിനയപിടകം പിഹിതം പടിച്ഛന്നം, തേന ഹി ‘തഥാഗതപ്പവേദിതോ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മവിനയോ വിവടോ വിരോചതി നോ പടിച്ഛന്നോ’തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ’’തി.

‘‘ഭാസിതമ്പേതം , മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘തഥാഗതപ്പവേദിതോ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മവിനയോ വിവടോ വിരോചതി നോ പടിച്ഛന്നോ’തി. പുന ച പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ കേവലഞ്ച വിനയപിടകം പിഹിതം പടിച്ഛന്നം, തഞ്ച പന ന സബ്ബേസം, സീമം കത്വാ പിഹിതം.

‘‘തിവിധേന, മഹാരാജ, ഭഗവതാ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ സീമം കത്വാ പിഹിതോ, പുബ്ബകാനം തഥാഗതാനം വംസവസേന പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ സീമം കത്വാ പിഹിതോ, ധമ്മസ്സ ഗരുകത്താ പിഹിതോ, ഭിക്ഖുഭൂമിയാ ഗരുകത്താ പിഹിതോ.

‘‘കഥം പുബ്ബകാനം തഥാഗതാനം വംസവസേന പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ സീമം കത്വാ പിഹിതോ, ഏസോ വംസോ, മഹാരാജ, സബ്ബേസം പുബ്ബകാനം തഥാഗതാനം യദിദം ഭിക്ഖുമജ്ഝേ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ അവസേസാനം പിഹിതോ. യഥാ, മഹാരാജ, ഖത്തിയാനം ഖത്തിയമായാ ഖത്തിയേസു യേവ ചരതി, ഏവമേതം ഖത്തിയാനം ലോകസ്സ പവേണീ അവസേസാനം പിഹിതാ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഏസോ വംസോ സബ്ബേസം പുബ്ബകാനം തഥാഗതാനം യദിദം ഭിക്ഖുമജ്ഝേ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ അവസേസാനം പിഹിതോ.

‘‘യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, മഹിയാ ഗണാ വത്തന്തി, സേയ്യഥിദം, മല്ലാ അതോണാ പബ്ബതാ ധമ്മഗിരിയാ ബ്രഹ്മഗിരിയാ നടകാ നച്ചകാ ലങ്ഘകാ പിസാചാ മണിഭദ്ദാ പുണ്ണഭദ്ദാ ചന്ദിമസൂരിയാ സിരിദേവതാ കാലിദേവതാ, സിവാ വസുദേവാ ഘനികാ അസിപാസാ ഭദ്ദിപുത്താതി, തേസം തേസം രഹസ്സം തേസു തേസു ഗണേസു യേവ ചരതി, അവസേസാനം പിഹിതം. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഏസോ വംസോ സബ്ബേസം പുബ്ബകാനം തഥാഗതാനം യദിദം ഭിക്ഖുമജ്ഝേ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ അവസേസാനം

പിഹിതോ. ഏവം പുബ്ബകാനം തഥാഗതാനം വംസവസേന പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ സീമം കത്വാ പിഹിതോ.

"കഥം ധമ്മസ്സ ഗരുകത്താ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ സീമം കത്വാ പിഹിതോ? ധമ്മോ, മഹാരാജ, ഗരുകോ ഭാരിയോ, തത്ഥ സമ്മത്തകാരീ അഞ്ഞം ആരാധേതി, തം തത്ഥ പരമ്പരാസമ്മത്തകാരിതായ പാപുണാതി, ന തം തത്ഥ പരമ്പരാസമ്മത്തകാരിതായ പാപുണാതി, മാ ചായം സാരധമ്മോ വരധമ്മോ അസമ്മത്തകാരീനം ഹത്ഥഗതോ ഓഞ്ഞാതോ അവഞ്ഞാതോ ഹീളിതോ ഖീളിതോ ഗരഹിതോ ഭവതു, മാ ചായം സാരധമ്മോ വരധമ്മോ ദുജ്ജനഗതോ ഓഞ്ഞാതോ അവഞ്ഞാതോ ഹീളിതോ ഖീളിതോ ഗരഹിതോ ഭവതൂതി. ഏവം ധമ്മസ്സ ഗരുകത്താ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ സീമം കത്വാ പിഹിതോ.

"യഥാ, മഹാരാജ, സാരവരപവരഅഭിജാതജാതിമന്തരത്തലോഹിതചന്ദനം നാമ സവരപുരമനുഗതം ഓഞ്ഞാതം അവഞ്ഞാതം ഹീളിതം ഖീളിതം ഗരഹിതം ഭവതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, മാ ചായം സാരധമ്മോ വരധമ്മോ പരമ്പരാഅസമ്മത്തകാരീനം ഹത്ഥഗതോ ഓഞ്ഞാതോ അവഞ്ഞാതോ ഹീളിതോ ഖീളിതോ ഗരഹിതോ ഭവതു, മാ ചായം സാരധമ്മോ വരധമ്മോ ദുജ്ജനഗതോ ഓഞ്ഞാതോ അവഞ്ഞാതോ ഹീളിതോ ഖീളിതോ ഗരഹിതോ ഭവതൂതി. ഏവം ധമ്മസ്സ ഗരുകത്താ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ സീമം കത്വാ പിഹിതോ .

"കഥം ഭിക്ഖുഭൂമിയാ ഗരുകത്താ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ സീമം കത്വാ പിഹിതോ, ഭിക്ഖുഭാവോ ഖോ, മഹാരാജ, ലോകേ അതുലിയോ അപ്പമാണോ അനഗ്ഘിയോ, ന സക്കാ കേനചി അഗ്ഘാപേതും തുലേതും പരിമേതും, മായം ഏവരൂപേ ഭിക്ഖുഭാവേ ഠിതോ ലോകേന സമസമോ ഭവതൂതി ഭിക്ഖൂനം യേവ അന്തരേ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ ചരതി. യഥാ, മഹാരാജ, ലോകേ വരപവരഭണ്ഡം വത്ഥം വാ അത്ഥരണം വാ ഗജതുരങ്ഗരഥസുവണ്ണരജതമണിമുത്താഇത്ഥിരതനാദീനി വാ വിജിതകമ്മസൂരാ വാ [നിജ്ജിതകമ്മസൂരാ വാ (സീ॰ പീ॰)] സബ്ബേ തേ രാജാനമുപഗച്ഛന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യാവതാ ലോകേ [ലോകേ സിക്ഖാ (സീ॰ പീ॰)] സുഗതാഗമപരിയത്തിആചാരസംയമസീലസംവരഗുണാ, സബ്ബേ തേ ഭിക്ഖുസങ്ഘമുപഗതാ ഭവന്തി. ഏവം ഭിക്ഖുഭൂമിയാ ഗരുകത്താ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ സീമം കത്വാ പിഹിതോ"തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

ധമ്മവിനയപടിച്ഛന്നാപടിച്ഛന്നപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

### ൩. മുസാവാദഗരുലഹുഭാവപഞ്ഹോ

**൩.** "ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ 'സമ്പജാനമുസാവാദേ പാരാജികോ ഹോതീ'തി. പുന ച ഭണിതം 'സമ്പജാനമുസാവാദേ ലഹുകം ആപത്തിം ആപജ്ജതി ഏകസ്സ സന്തികേ ദേസനാവത്ഥുക'ന്തി. ഭന്തേ നാഗസേന, കോ പനേത്ഥ വിസേസോ, കിം കാരണം, യഞ്ചേകേന മുസാവാദേന ഉച്ഛിജ്ജതി, യഞ്ചേകേന മുസാവാദേന സതേകിച്ഛോ ഹോതി? യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം 'സമ്പജാനമുസാവാദേ പാരാജികോ ഹോതീ'തി, തേന ഹി 'സമ്പജാനമുസാവാദേ ലഹുകം ആപത്തിം ആപജ്ജതി ഏകസ്സ സന്തികേ ദേസനാവത്ഥുക'ന്തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തഥാഗതേന ഭണിതം 'സമ്പജാനമുസാവാദേ ലഹുകം ആപത്തിം ആപജ്ജതി ഏകസ്സ സന്തികേ ദേസനാവത്ഥുക'ന്തി, തേന ഹി 'സമ്പജാനമുസാവാദേ പാരാജികോ ഹോതീ'തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ"തി.

"ഭാസിതമ്പേതം , മഹാരാജ, ഭഗവതാ 'സമ്പജാനമുസാവാദേ പാരാജികോ ഹോതീ'തി. ഭണിതഞ്ച 'സമ്പജാനമുസാവാദേ ലഹുകം ആപത്തിം ആപജ്ജതി ഏകസ്സ സന്തികേ ദേസനാവത്ഥുക'ന്തി, തഞ്ച പന വത്ഥുവസേന ഗരുകലഹുകം ഹോതി. തം കിം മഞ്ഞസി, മഹാരാജ, ഇധ കോചി പുരിസോ പരസ്സ പാണിനാ പഹാരം ദദേയ്യ, തസ്സ തുമ്ഹേ കിം ദണ്ഡം ധാരേഥാ"തി? "യദി സോ, ഭന്തേ, ആഹ 'നക്ഖമാമീ'തി, തസ്സ മയം അക്ഖമമാനേ കഹാപണം ഹരാപേമാ"തി "ഇധ പന, മഹാരാജ, സോ യേവ പുരിസോ തവ പാണിനാ പഹാരം ദദേയ്യ, തസ്സ പന കോ ദണ്ഡോ"തി? "ഹത്ഥമ്പിസ്സ, ഭന്തേ, ഛേദാപേയ്യാമ, പാദമ്പി ഛേദാപേയ്യാമ, യാവ സീസം കളീരച്ഛേജ്ജം ഛേദാപേയ്യാമ, സബ്ബമ്പി തം ഗേഹം വിലുമ്പാപേയ്യാമ, ഉഭതോപക്ഖേ [ഉഭതോപസ്സേ (സീ॰ പീ॰ ക॰)] യാവ സത്തമം കുലം

സമുഗ്ഘാതാപേയ്യാമാ’’തി. ‘‘കോ പനേത്ഥ, മഹാരാജ, വിസേസോ, കിം കാരണം, യം ഏകസ്സ പാണിപ്പഹാരേ സുഖുമോ കഹാപണോ ദണ്ഡോ, യം തവ പാണിപ്പഹാരേ ഹത്ഥച്ഛേജ്ജം പാദച്ഛേജ്ജം യാവ കളീരച്ഛേജ്ജം സബ്ബഗേഹാദാനം ഉഭതോപക്ഖേ യാവ സത്തമകുലാ സമുഗ്ഘാതോ’’തി? ‘‘മനുസ്സന്തരേന, ഭന്തേ’’തി. ‘‘ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സമ്പജാനമുസാവാദോ വത്ഥുവസേന ഗരുകലഹുകോ ഹോതീ’’തി. ‘‘സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ’’തി.

മുസാവാദഗരുലഹുഭാവപഞ്ഹോ തതിയോ.

**൪. ബോധിസത്തധമ്മതാപഞ്ഹോ**

**൪**. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ **ധമ്മതാധമ്മപരിയായേ** ‘പുബ്ബേവ ബോധിസത്താനം മാതാപിതരോ നിയതാ ഹോന്തി, ബോധി നിയതാ ഹോതി, അഗ്ഗസാവകാ നിയതാ ഹോന്തി, പുത്തോ നിയതോ ഹോതി, ഉപട്ഠാകോ നിയതോ ഹോതീ’തി. പുന ച തുമ്ഹേ ഭണഥ ‘തുസിതേ കായേ ഠിതോ ബോധിസത്തോ അട്ഠ മഹാവിലോകനാനി വിലോകേതി, കാലം വിലോകേതി, ദീപം വിലോകേതി, ദേസം വിലോകേതി, കുലം വിലോകേതി, ജനേത്തിം വിലോകേതി, ആയും വിലോകേതി, മാസം വിലോകേതി, നേക്ഖമ്മം വിലോകേതീ’തി. ഭന്തേ നാഗസേന, അപരിപക്കേ ഞാണേ ബുജ്ഝനം നത്ഥി, പരിപക്കേ ഞാണേ ന സക്കാ നിമേസന്തരമ്പി ആഗമേതും, അനതിക്കമനീയം പരിപക്കമാനസം. കസ്മാ ബോധിസത്തോ കാലം വിലോകേഹി ‘കമ്ഹി കാലേ ഉപ്പജ്ജാമീ’തി. അപരിപക്കേ ഞാണേ ബുജ്ഝനം നത്ഥി, പരിപക്കേ ഞാണേ ന സക്കാ നിമേസന്തരമ്പി ആഗമേതും, കസ്മാ ബോധിസത്തോ കുലം വിലോകേതി ‘കുമ്ഹി കുലേ ഉപ്പജ്ജാമീ’തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, പുബ്ബേവ ബോധിസത്തസ്സ മാതാപിതരോ നിയതാ, തേന ഹി ‘കുലം വിലോകേതീ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി കുലം വിലോകേതി, തേന ഹി ‘പുബ്ബേവ ബോധിസത്തസ്സ മാതാപിതരോ നിയതാ’തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ’’തി.

‘‘നിയതാ, മഹാരാജ, പുബ്ബേവ ബോധിസത്തസ്സ മാതാപിതരോ, കുലഞ്ച ബോധിസത്തോ വിലോകേതി. കിന്തി പന കുലം വിലോകേതി ‘യേ മേ മാതാപിതരോ, തേ ഖത്തിയാ ഉദാഹു ബ്രാഹ്മണാ’തി. ഏവം കുലം വിലോകേതി.

‘‘അട്ഠന്നം, മഹാരാജ, പുബ്ബേവ അനാഗതം ഓലോകേതബ്ബം ഹോതി. കതമേസം അട്ഠന്നം? വാണിജസ്സ, മഹാരാജ, പുബ്ബേവ വിക്കയഭണ്ഡം ഓലോകേതബ്ബം ഹോതി, ഹത്ഥിനാഗസ്സ പുബ്ബേവ സോണ്ഡായ അനാഗതോ മഗ്ഗോ ഓലോകേതബ്ബോ ഹോതി, സാകടികസ്സ പുബ്ബേവ അനാഗതം തിത്ഥം ഓലോകേതബ്ബം ഹോതി, നിയാമകസ്സ പുബ്ബേവ അനാഗതം തീരം ഓലോകേത്വാ നാവാ പേസേതബ്ബാ ഹോതി, ഭിസക്കസ്സ പുബ്ബേവ ആയും ഓലോകേത്വാ ആതുരോ ഉപസങ്കമിതബ്ബോ ഹോതി, ഉത്തരസേതുസ്സ പുബ്ബേവ ഥിരാഥിരഭാവം ജാനിത്വാ അഭിരുഹിതബ്ബം ഹോതി, ഭിക്ഖുസ്സ പുബ്ബേവ അനാഗതം കാലം പച്ചവേക്ഖിത്വാ ഭോജനം ഭുഞ്ജിതബ്ബം ഹോതി, ബോധിസത്താനം പുബ്ബേവ കുലം ഓലോകേതബ്ബം ഹോതി ‘ഖത്തിയകുലം വാ ബ്രാഹ്മണകുലം വാ’തി. ഇമേസം ഖോ, മഹാരാജ, അട്ഠന്നം പുബ്ബേവ അനാഗതം ഓലോകേതബ്ബം ഹോതീ’’തി. ‘‘സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ’’തി.

ബോധിസത്തധമ്മതാപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. അത്തനിപാതനപഞ്ഹോ**

**൫**. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ‘ന, ഭിക്ഖവേ, അത്താനം പാതേതബ്ബം, യോ പാതേയ്യ, യഥാധമ്മോ കാരേതബ്ബോ’തി. പുന ച തുമ്ഹേ ഭണഥ ‘യത്ഥ കത്ഥചി ഭഗവാ സാവകാനം ധമ്മം ദേസയമാനോ അനേകപരിയായേന ജാതിയാ ജരായ ബ്യാധിനോ മരണസ്സ സമുച്ഛേദായ ധമ്മം ദേസേതി, യോ ഹി കോചി ജാതിജരാബ്യാധിമരണം സമതിക്കമതി, തം പരമായ പസംസായ പസംസതീ’തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘ന, ഭിക്ഖവേ, അത്താനം പാതേതബ്ബം, യോ പാതേയ്യ, യഥാധമ്മോ കാരേതബ്ബോ’തി, തേന ഹി ‘ജാതിയാ ജരായ ബ്യാധിനോ മരണസ്സ സമുച്ഛേദായ ധമ്മം ദേസേതീ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി

ജാതിയാ ജരായ ബ്യാധിനോ മരണസ്സ സമുച്ഛേദായ ധമ്മം ദേസേതി, തേന ഹി ‘ന, ഭിക്ഖവേ, അത്താനം പാതേതബ്ബം, യോ പാതേയ്യ, യഥാധമ്മോ കാരേതബ്ബോ”തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘ന, ഭിക്ഖവേ, അത്താനം പാതേതബ്ബം, യോ പാതേയ്യ, യഥാധമ്മോ കാരേതബ്ബോ’തി. യത്ഥ കത്ഥചി ഭഗവതാ സാവകാനം ധമ്മം ദേസയാമാനേന ച അനേകപരിയായേന ജാതിയാ ജരായ ബ്യാധിനോ മരണസ്സ സമുച്ഛേദായ ധമ്മോ ദേസിതോ, തത്ഥ പന കാരണം അത്ഥി, യേന ഭഗവാ കാരണേന പടിക്ഖിപി സമാദപേസി ചാ”തി.

“കിം പനേത്ഥ, ഭന്തേ നാഗസേന, കാരണം, യേന ഭഗവാ കാരണേന പടിക്ഖിപി സമാദപേസി ചാ”തി? “സീലവാ, മഹാരാജ, സീലസമ്പന്നോ അഗദസമോ സത്താനം കിലേസവിസവിനാസനേ, ഓസധസമോ സത്താനം കിലേസബ്യാധിവൂപസമേ, ഉദകസമോ സത്താനം കിലേസരജോജല്ലാപഹരണേ, മണിരതനസമോ സത്താനം സബ്ബസമ്പത്തിദാനേ, നാവാസമോ സത്താനം ചതുരോഘപാരഗമനേ, സത്ഥവാഹസമോ സത്താനം ജാതികന്താരതാരണേ, വാതസമോ സത്താനം തിവിധഗ്ഗിസന്താപനിബ്ബാപനേ, മഹാമേഘസമോ സത്താനം മാനസപരിപൂരണേ, ആചരിയസമോ സത്താനം കുസലസിക്ഖാപനേ, സുദേസകസമോ സത്താനം ഖേമപഥമാചിക്ഖണേ. ഏവരൂപോ, മഹാരാജ, ബഹുഗുണോ അനേകഗുണോ അപ്പമാണഗുണോ ഗുണരാസി ഗുണപുഞ്ജോ സത്താനം വഡ്ഢികരോ സീലവാ ‘മാ വിനസ്സീ’തി സത്താനം അനുകമ്പായ ഭഗവാ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേസി ‘ന, ഭിക്ഖവേ, അത്താനം പാതേതബ്ബം, യോ പാതേയ്യ, യഥാധമ്മോ കാരേതബ്ബോ’തി. ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന ഭഗവാ പടിക്ഖിപി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന കുമാരകസ്സപേന വിചിത്രകഥികേന പായാസിരാജഞ്ഞസ്സ പരലോകം ദീപയമാനേന ‘യഥാ യഥാ ഖോ രാജഞ്ഞ സമണബ്രാഹ്മണാ സീലവന്തോ കല്യാണധമ്മാ ചിരം ദീഘമദ്ധാനം തിട്ഠന്തി, തഥാ തഥാ ബഹും പുഞ്ഞം പസവന്തി, ബഹുജനഹിതായ ച പടിപജ്ജന്തി ബഹുജനസുഖായ ലോകാനുകമ്പായ അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായ ദേവമനുസ്സാന’ന്തി.

“കേന പന കാരണേന ഭഗവാ സമാദപേസി? ജാതിപി, മഹാരാജ, ദുക്ഖാ, ജരാപി ദുക്ഖാ, ബ്യാധിപി ദുക്ഖോ, മരണമ്പി ദുക്ഖം, സോകോപി ദുക്ഖോ, പരിദേവോപി ദുക്ഖോ, ദുക്ഖമ്പി ദുക്ഖം, ദോമനസ്സമ്പി ദുക്ഖം, ഉപായാസോപി ദുക്ഖോ, അപ്പിയേഹി സമ്പയോഗോപി ദുക്ഖോ, പിയേഹി വിപ്പയോഗോപി ദുക്ഖോ, മാതുമരണമ്പി ദുക്ഖം, പിതുമരണമ്പി ദുക്ഖം, ഭാതുമരണമ്പി ദുക്ഖം, ഭഗിനിമരണമ്പി ദുക്ഖം, പുത്തമരണമ്പി ദുക്ഖം, ദാരമരണമ്പി ദുക്ഖം, ദാസമരണമ്പി ദുക്ഖം [ഇദം വാക്യം സീ॰ പീ॰ പോത്ഥകേസു നത്ഥി], ഞാതിമരണമ്പി ദുക്ഖം, ഞാതിബ്യസനമ്പി ദുക്ഖം, രോഗബ്യസനമ്പി ദുക്ഖം, ഭോഗബ്യസനമ്പി ദുക്ഖം, സീലബ്യസനമ്പി ദുക്ഖം, ദിട്ഠിബ്യസനമ്പി ദുക്ഖം, രാജഭയമ്പി ദുക്ഖം, ചോരഭയമ്പി ദുക്ഖം, വേരിഭയമ്പി ദുക്ഖം, ദുബ്ഭിക്ഖഭയമ്പി ദുക്ഖം, അഗ്ഗിഭയമ്പി ദുക്ഖം, ഉദകഭയമ്പി ദുക്ഖം, ഊമിഭയമ്പി ദുക്ഖം, ആവട്ടഭയമ്പി ദുക്ഖം, കുമ്ഭീലഭയമ്പി ദുക്ഖം, സുസുകാഭയമ്പി ദുക്ഖം, അത്താനുവാദഭയമ്പി ദുക്ഖം, പരാനുവാദഭയമ്പി ദുക്ഖം, ദണ്ഡഭയമ്പി ദുക്ഖം, ദുഗ്ഗതിഭയമ്പി ദുക്ഖം, പരിസാസാരജ്ജഭയമ്പി ദുക്ഖം, ആജീവകഭയമ്പി ദുക്ഖം, മരണഭയമ്പി ദുക്ഖം, വേത്തേഹി താളനമ്പി ദുക്ഖം, കസാഹി താളനമ്പി ദുക്ഖം, അദ്ധദണ്ഡകേഹി താളനമ്പി ദുക്ഖം, ഹത്ഥച്ഛേദനമ്പി ദുക്ഖം, പാദച്ഛേദനമ്പി ദുക്ഖം, ഹത്ഥപാദച്ഛേദനമ്പി ദുക്ഖം, കണ്ണച്ഛേദനമ്പി ദുക്ഖം, നാസച്ഛേദനമ്പി ദുക്ഖം, കണ്ണനാസച്ഛേദനമ്പി ദുക്ഖം, ബിലങ്ഗഥാലികമ്പി ദുക്ഖം, സങ്ഖമുണ്ഡികമ്പി ദുക്ഖം, രാഹുമുഖമ്പി ദുക്ഖം, ജോതിമാലികമ്പി ദുക്ഖം, ഹത്ഥപജ്ജോതികമ്പി ദുക്ഖം, ഏരകവത്തികമ്പി ദുക്ഖം, ചീരകവാസികമ്പി ദുക്ഖം, ഏണേയ്യകമ്പി ദുക്ഖം , ബളിസമംസികമ്പി ദുക്ഖം, കഹാപണികമ്പി ദുക്ഖം, ഖാരാപതച്ഛികമ്പി ദുക്ഖം, പലിഘപരിവത്തികമ്പി ദുക്ഖം, പലാലപീഠകമ്പി ദുക്ഖം, തത്തേന തേലേന ഓസിഞ്ചനമ്പി ദുക്ഖം, സുനഖേഹി ഖാദാപനമ്പി ദുക്ഖം, ജീവസൂലാരോപനമ്പി ദുക്ഖം, അസിനാ സീസച്ഛേദനമ്പി ദുക്ഖം, ഏവരൂപാനി, മഹാരാജ, ബഹുവിധാനി അനേകവിധാനി ദുക്ഖാനി സംസാരഗതോ അനുഭവതി.

“യഥാ, മഹാരാജ, ഹിമവന്തപബ്ബതേ അഭിവുട്ഠം ഉദകം ഗങ്ഗായ നദിയാ പാസാണ സക്ഖര ഖര മരുമ്ബ ആവട്ട ഗഗ്ഗലക ഊമികവങ്കചദിക ആവരണനീവരണമൂലകസാഖാസു

പരിയോത്ഥരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഏവരൂപാനി ബഹുവിധാനി അനേകവിധാനി ദുക്ഖാനി സംസാരഗതോ അനുഭവതി. പവത്തം, മഹാരാജ, ദുക്ഖം, അപ്പവത്തം സുഖം. അപ്പവത്തസ്സ ഗുണം പവത്തസ്സ [പവത്തേ (സീ॰ പീ॰ ക॰)] ച ഭയം ദീപയമാനോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ അപ്പവത്തസ്സ സച്ഛികിരിയായ ജാതിജരാബ്യാധിമരണസമതിക്കമായ സമാദപേസി, ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന ഭഗവാ സമാദപേസീ''തി. ''സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, സുനിബ്ബേഠിതോ പഞ്ഹോ, സുകഥിതം കാരണം, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ''തി.

അത്തനിപാതനപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. മേത്താഭാവനാനിസംസപഞ്ഹോ**

**൬.** ''ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ 'മേത്തായ, ഭിക്ഖവേ, ചേതോവിമുത്തിയാ ആസേവിതായ ഭാവിതായ ബഹുലീകതായ യാനീകതായ വത്ഥുകതായ അനുട്ഠിതായ പരിചിതായ സുസമാരദ്ധായ ഏകാദസാനിസംസാ പാടികങ്ഖാ. കതമേ ഏകാദസ? സുഖം സുപതി, സുഖം പടിബുജ്ഝതി , ന പാപകം സുപിനം പസ്സതി, മനുസ്സാനം പിയോ ഹോതി, അമനുസ്സാനം പിയോ ഹോതി, ദേവതാ രക്ഖന്തി, നാസ്സ അഗ്ഗി വാ വിസം വാ സത്ഥം വാ കമതി [സത്ഥം കമതി (സ്യാ॰) അം നി॰ ൧൧.൧൫ പസ്സിതബ്ബം], തുവടം ചിത്തം സമാധിയതി, മുഖവണ്ണോ വിപ്പസീദതി, അസമ്മൂള്ഹോ കാലം കരോതി, ഉത്തരിം അപ്പടിവിജ്ഝന്തോ ബ്രഹ്മലോകൂപഗോ ഹോതീ'തി. പുന ച തുമ്ഹേ ഭണഥ 'സാമോ കുമാരോ മേത്താവിഹാരീ മിഗസങ്ഘേന പരിവുതോ പവനേ വിചരന്തോ പീളിയക്ഖേന രഞ്ഞാ വിദ്ധോ വിസപീതേന സല്ലേന തത്ഥേവ മുച്ഛിതോ പതിതോ'തി.

''യദി , ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം 'മേത്തായ ഭിക്ഖവേ...പേ॰... ബ്രഹ്മലോകൂപഗോ ഹോതീ'തി, തേന ഹി ''സാമോ കുമാരോ മേത്താവിഹാരീ മിഗസങ്ഘേന പരിവുതോ പവനേ വിചരന്തോ പീളിയക്ഖേന രഞ്ഞാ വിദ്ധോ വിസപീതേന സല്ലേന തത്ഥേവ മുച്ഛിതോ പതിതോ'തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി സാമോ കുമാരോ മേത്താവിഹാരീ മിഗസങ്ഘേന പരിവുതോ പവനേ വിചരന്തോ പീളിയക്ഖേന രഞ്ഞാ വിദ്ധോ വിസപീതേന സല്ലേന തത്ഥേവ മുച്ഛിതോ പതിതോ, തേന ഹി 'മേത്തായ, ഭിക്ഖവേ... പേ॰... സത്ഥം വാ കമതീ'തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ സുനിപുണോ പരിസണ്ഹോ സുഖുമോ ഗമ്ഭീരോ, അപി സുനിപുണാനം മനുജാനം ഗത്തേ സേദം മോചേയ്യ, സോ തവാനുപ്പത്തോ, വിജടേഹി തം മഹാജടാജടിതം, അനാഗതാനം ജിനപുത്താനം ചക്ഖും ദേഹി നിബ്ബാഹനായാ''തി.

''ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ 'മേത്തായ ഭിക്ഖവേ...പേ॰.. സത്ഥം വാ കമതീ'തി. സാമോ ച കുമാരോ മേത്താവിഹാരീ മിഗസങ്ഘേന പരിവുതോ പവനേ വിചരന്തോ പീളിയക്ഖേന രഞ്ഞാ വിദ്ധോ വിസപീതേന സല്ലേന തത്ഥേവ മുച്ഛിതോ പതിതോ, തത്ഥ പന, മഹാരാജ, കാരണം അത്ഥി. കതമം തത്ഥ കാരണം? നേതേ, മഹാരാജ, ഗുണാ പുഗ്ഗലസ്സ, മേത്താഭാവനായേതേ ഗുണാ, സാമോ, മഹാരാജ, കുമാരോ ഘടം ഉക്ഖിപന്തോ തസ്മിം ഖണേ മേത്താഭാവനായ പമത്തോ അഹോസി.

''യസ്മിം, മഹാരാജ, ഖണേ പുഗ്ഗലോ മേത്തം സമാപന്നോ ഹോതി, ന തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ തസ്മിം ഖണേ അഗ്ഗി വാ വിസം വാ സത്ഥം വാ കമതി. തസ്സ യേ കേചി അഹിതകാമാ ഉപഗന്ത്വാ തം ന പസ്സന്തി, ന തസ്മിം ഓകാസം ലഭന്തി. നേതേ, മഹാരാജ, ഗുണാ പുഗ്ഗലസ്സ, മേത്താഭാവനായേതേ ഗുണാ. ഇധ, മഹാരാജ, പുരിസോ സങ്ഗാമസൂരോ അഭേജ്ജകവചജാലികം സന്നയ്ഹിത്വാ സങ്ഗാമം ഓതരേയ്യ, തസ്സ സരാ ഖിത്താ ഉപഗന്ത്വാ പതന്തി വികിരന്തി, ന തസ്മിം ഓകാസം ലഭന്തി, നേസോ, മഹാരാജ, ഗുണോ സങ്ഗാമസൂരസ്സ, അഭേജ്ജകവചജാലികായേസോ ഗുണോ, യസ്സ സരാ ഖിത്താ ഉപഗന്ത്വാ പതന്തി വികിരന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നേതേ ഗുണാ പുഗ്ഗലസ്സ, മേത്താഭാവനായേതേ ഗുണാ.

''യസ്മിം , മഹാരാജ, ഖണേ പുഗ്ഗലോ മേത്തം സമാപന്നോ ഹോതി, ന തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ തസ്മിം ഖണേ അഗ്ഗി വാ വിസം വാ സത്ഥം വാ കമതി. തസ്സ യേ കേചി അഹിതകാമാ ഉപഗന്ത്വാ തം ന പസ്സന്തി, തസ്മിം ഓകാസം ന ലഭന്തി, നേതേ , മഹാരാജ, ഗുണാ പുഗ്ഗലസ്സ, മേത്താഭാവനായേതേ ഗുണാ. ഇധ പന, മഹാരാജ, പുരിസോ ദിബ്ബം അന്തരധാനം

മൂലം ഹത്ഥേ കരേയ്യ, യാവ തം മൂലം തസ്സ ഹത്ഥഗതം ഹോതി, താവ ന അഞ്ഞോ കോചി പകതിമനുസ്സോ തം പുരിസം പസ്സതി. നേസോ, മഹാരാജ, ഗുണോ പുരിസസ്സ, മൂലസ്സേസോ ഗുണോ അന്തരധാനസ്സ, യം സോ പകതിമനുസ്സാനം ചക്ഖുപഥേ ന ദിസ്സതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നേതേ ഗുണാ പുഗ്ഗലസ്സ, മേത്താഭാവനായേതേ ഗുണാ.

"യസ്മിം, മഹാരാജ, ഖണേ പുഗ്ഗലോ മേത്തം സമാപന്നോ ഹോതി, ന തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ തസ്മിം ഖണേ അഗ്ഗി വാ വിസം വാ സത്ഥം വാ കമതി. തസ്സ യേ കേചി അഹിതകാമാ ഉപഗന്ത്വാ തം ന പസ്സന്തി, ന തസ്മിം ഓകാസം ലഭന്തി. നേതേ, മഹാരാജ, ഗുണാ പുഗ്ഗലസ്സ, മേത്താഭാവനായേതേ ഗുണാ. യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പുരിസം സുകതം മഹാലേണമനുപ്പവിട്ഠം മഹതിമഹാമേഘോ അഭിവസ്സന്തോ ന സക്കോതി തേമയിതും, നേസോ, മഹാരാജ, ഗുണോ പുരിസസ്സ, മഹാലേണസ്സേസോ ഗുണോ, യം മഹാമേഘോ അഭിവസ്സമാനോ ന തം തേമേതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നേതേ ഗുണാ പുഗ്ഗലസ്സ, മേത്താഭാവനായേതേ ഗുണാ.

"യസ്മിം, മഹാരാജ, ഖണേ പുഗ്ഗലോ മേത്തം സമാപന്നോ ഹോതി, ന തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ തസ്മിം ഖണേ അഗ്ഗി വാ വിസം വാ സത്ഥം വാ കമതി. തസ്സ യേ കേചി അഹിതകാമാ ഉപഗന്ത്വാ തം ന പസ്സന്തി, ന തസ്സ സക്കോന്തി അഹിതം കാതും നേതേ, മഹാരാജ, ഗുണാ പുഗ്ഗലസ്സ, മേത്താഭാവനായേതേ ഗുണാ"തി. "അച്ഛരിയം, ഭന്തേ നാഗസേന, അബ്ഭുതം ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബപാപനിവാരണാ മേത്താഭാവനാ"തി. "സബ്ബകുസലഗുണാവഹാ, മഹാരാജ, മേത്താഭാവനാ ഹിതാനമ്പി അഹിതാനമ്പി, യേ തേ സത്താ വിഞ്ഞാണബദ്ധാ, സബ്ബേസം മഹാനിസംസാ മേത്താഭാവനാ സംവിഭജിതബ്ബാ"തി.

മേത്താഭാവനാനിസംസപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

**൭. കുസലാകുസലസമവിസമപഞ്ഹോ**

൭. "ഭന്തേ നാഗസേന 'കുസലകാരിസ്സപി അകുസലകാരിസ്സപി വിപാകോ സമസമോ, ഉദാഹു കോചി വിസേസോ അത്ഥീ'തി? "അത്ഥി, മഹാരാജ, കുസലസ്സ ച അകുസലസ്സ ച വിസേസോ, കുസലം, മഹാരാജ, സുഖവിപാകം സഗ്ഗസംവത്തനികം, അകുസലം ദുക്ഖവിപാകം നിരയസംവത്തനിക"ന്തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ 'ദേവദത്തോ ഏകന്തകണ്ഹോ, ഏകന്തകണ്ഹേഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ, ബോധിസത്തോ ഏകന്തസുക്കോ, ഏകന്തസുക്കേഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ'തി. പുന ച ദേവദത്തോ ഭവേ ഭവേ യസേന ച പക്ഖേന ച ബോധിസത്തേന സമസമോ ഹോതി, കദാചി അധികതരോ വാ. യദാ ദേവദത്തോ നഗരേ ബാരാണസിയം ബ്രഹ്മദത്തസ്സ രഞ്ഞോ പുരോഹിതപുത്തോ അഹോസി, തദാ ബോധിസത്തോ ഛവകചണ്ഡാലോ അഹോസി വിജ്ജാധരോ, വിജ്ജം പരിജപ്പിത്വാ അകാലേ അമ്ബഫലാനി നിബ്ബത്തേസി, ഏത്ഥ താവ ബോധിസത്തോ ദേവദത്തതോ ജാതിയാ നിഹീനോ യസേന ച നിഹീനോ.

"പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ രാജാ അഹോസി മഹാ മഹീപതി സബ്ബകാമസമങ്ഗീ, തദാ ബോധിസത്തോ തസ്സൂപഭോഗോ അഹോസി ഹത്ഥിനാഗോ സബ്ബലക്ഖണസമ്പന്നോ, തസ്സ ചാരുഗതിവിലാസം അസഹമാനോ രാജാ വധമിച്ഛന്തോ ഹത്ഥാചരിയം ഏവമവോച 'അസിക്ഖിതോ തേ, ആചരിയ, ഹത്ഥിനാഗോ, തസ്സ ആകാസഗമനം നാമ കാരണം കരോഹീ'തി, തത്ഥപി താവ ബോധിസത്തോ ദേവദത്തതോ ജാതിയാ നിഹീനോ ലാമകോ തിരച്ഛാനഗതോ.

"പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ മനുസ്സോ അഹോസി പവനേ നട്ഠായികോ, തദാ ബോധിസത്തോ മഹാപഥവീ നാമ മക്കടോ അഹോസി, ഏത്ഥപി താവ ദിസ്സതി വിസേസോ മനുസ്സസ്സ ച തിരച്ഛാനഗതസ്സ ച, തത്ഥപി താവ ബോധിസത്തോ ദേവദത്തതോ ജാതിയാ നിഹീനോ.

"പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ മനുസ്സോ അഹോസി സോണുത്തരോ നാമ നേസാദോ ബലവാ ബലവതരോ നാഗബലോ, തദാ ബോധിസത്തോ ഛദ്ദന്തോ നാമ നാഗരാജാ

അഹോസി. തദാ സോ ലുദ്ദകോ തം ഹത്ഥിനാഗം ഘാതേസി, തത്ഥപി താവ ദേവദത്തോവ അധികതരോ.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ മനുസ്സോ അഹോസി വനചരകോ അനികേതവാസീ, തദാ ബോധിസത്തോ സകുണോ അഹോസി തിത്തിരോ മന്തജ്ഝായീ, തദാപി സോ വനചരകോ തം സകുണം ഘാതേസി, തത്ഥപി താവ ദേവദത്തോവ ജാതിയാ അധികതരോ.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ കലാബു നാമ കാസിരാജാ [കാസികരാജാ (ക॰)] അഹോസി, തദാ ബോധിസത്തോ താപസോ അഹോസി ഖന്തിവാദീ. തദാ സോ രാജാ തസ്സ താപസസ്സ കുദ്ധോ ഹത്ഥപാദേ വംസകളീരേ വിയ ഛേദാപേസി, തത്ഥപി താവ ദേവദത്തോ യേവ അധികതരോ ജാതിയാ ച യസേന ച.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ മനുസ്സോ അഹോസി വനചരോ, തദാ ബോധിസത്തോ നന്ദിയോ നാമ വാനരിന്ദോ അഹോസി, തദാപി സോ വനചരോ തം വാനരിന്ദം ഘാതേസി സദ്ധിം മാതരാ കനിട്ഠഭാതികേന ച, തത്ഥപി താവ ദേവദത്തോ യേവ അധികതരോ ജാതിയാ.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ മനുസ്സോ അഹോസി അചേലകോ കാരമ്ഭിയോ നാമ, തദാ ബോധിസത്തോ പണ്ഡരകോ നാമ നാഗരാജാ അഹോസി, തത്ഥപി താവ ദേവദത്തോ യേവ അധികതരോ ജാതിയാ.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ മനുസ്സോ അഹോസി പവനേ ജടിലകോ, തദാ ബോധിസത്തോ തച്ഛകോ നാമ മഹാസൂകരോ അഹോസി, തത്ഥപി താവ ദേവദത്തോ യേവ ജാതിയാ അധികതരോ.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ ചേതീസു സുരപരിചരോ നാമ രാജാ അഹോസി ഉപരി പുരിസമത്തേ ഗഗനേ വേഹാസങ്ഗമോ, തദാ ബോധിസത്തോ കപിലോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ അഹോസി, തത്ഥപി താവ ദേവദത്തോ യേവ അധികതരോ ജാതിയാ ച യസേന ച.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ മനുസ്സോ അഹോസി സാമോ നാമ, തദാ ബോധിസത്തോ രുരു നാമ മിഗരാജാ അഹോസി, തത്ഥപി താവ ദേവദത്തോ യേവ ജാതിയാ അധികതരോ.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ മനുസ്സോ അഹോസി ലുദ്ദകോ പവനചരോ, തദാ ബോധിസത്തോ ഹത്ഥിനാഗോ അഹോസി, സോ ലുദ്ദകോ തസ്സ ഹത്ഥിനാഗസ്സ സത്തക്ഖത്തും ദന്തേ ഛിന്ദിത്വാ ഹരി, തത്ഥപി താവ ദേവദത്തോ യേവ യോനിയാ അധികതരോ.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ സിങ്ഗാലോ അഹോസി ഖത്തിയധമ്മോ, സോ യാവതാ ജമ്ബുദീപേ പദേസരാജാനോ തേ സബ്ബേ അനുയുത്തേ അകാസി, തദാ ബോധിസത്തോ വിധുരോ നാമ പണ്ഡിതോ അഹോസി, തത്ഥപി താവ ദേവദത്തോ യേവ യസേന അധികതരോ.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ ഹത്ഥിനാഗോ ഹുത്വാ ലടുകികായ സകുണികായ പുത്തകേ ഘാതേസി, തദാ ബോധിസത്തോപി ഹത്ഥിനാഗോ അഹോസി യൂഥപതി, തത്ഥ താവ ഉഭോപി തേ സമസമാ അഹേസും.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ യക്ഖോ അഹോസി അധമ്മോ നാമ, തദാ ബോധിസത്തോപി യക്ഖോ അഹോസി ധമ്മോ നാമ, തത്ഥപി താവ ഉഭോപി സമസമാ അഹേസും.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ നാവികോ അഹോസി പഞ്ചന്നം കുലസതാനം ഇസ്സരോ, തദാ ബോധിസത്തോപി നാവികോ അഹോസി പഞ്ചന്നം കുലസതാനം ഇസ്സരോ, തത്ഥപി താവ ഉഭോപി സമസമാ അഹേസും.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ സത്ഥവാഹോ അഹോസി പഞ്ചന്നം സകടസതാനം ഇസ്സരോ, തദാ ബോധിസത്തോപി സത്ഥവാഹോ അഹോസി പഞ്ചന്നം സകടസതാനം

ഇസ്സരോ, തഥാപി താവ ഉഭോപി സമസമാ അഹേസും.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ സാഖോ നാമ മിഗരാജാ അഹോസി, തദാ ബോധിസത്തോപി നിഗ്രോധോ നാമ മിഗരാജാ അഹോസി, തഥാപി താവ ഉഭോപി സമസമാ അഹേസും.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ സാഖോ നാമ സേനാപതി അഹോസി, തദാ ബോധിസത്തോപി നിഗ്രോധോ നാമ രാജാ അഹോസി, തഥാപി താവ ഉഭോപി സമസമാ അഹേസും.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ ഖണ്ഡഹാലോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ അഹോസി, തദാ ബോധിസത്തോ ചന്ദോ നാമ രാജകുമാരോ അഹോസി, തദാ സോ ഖണ്ഡഹാലോ യേവ അധികതരോ.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ ബ്രഹ്മദത്തോ നാമ രാജാ അഹോസി, തദാ ബോധിസത്തോ തസ്സ പുത്തോ മഹാപദുമോ നാമ കുമാരോ അഹോസി, തദാ സോ രാജാ സകപുത്തം ചോരപപാതേ ഖിപാപേസി, യതോ കുതോചി പിതാവ പുത്താനം അധികതരോ ഹോതി വിസിട്ഠോതി, തഥാപി താവ ദേവദത്തോ യേവ അധികതരോ.

“പുന ചപരം യദാ ദേവദത്തോ മഹാപതാപോ നാമ രാജാ അഹോസി, തദാ ബോധിസത്തോ തസ്സ പുത്തോ ധമ്മപാലോ നാമ കുമാരോ അഹോസി, തദാ സോ രാജാ സകപുത്തസ്സ ഹത്ഥപാദേ സീസഞ്ച ഛേദാപേസി, തഥാപി താവ ദേവദത്തോ യേവ ഉത്തരോ അധികതരോ.

അജ്ജേതരഹി ഉഭോപി സക്യകുലേ ജായിംസു. ബോധിസത്തോ ബുദ്ധോ അഹോസി സബ്ബഞ്ഞൂ ലോകനായകോ, ദേവദത്തോ തസ്സ ദേവാതിദേവസ്സ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ഇദ്ധിം നിബ്ബത്തേത്വാ ബുദ്ധാലയം അകാസി. കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, യം മയാ ഭണിതം, തം സബ്ബം തഥം ഉദാഹു വിതഥ”ന്തി?

“യം ത്വം, മഹാരാജ, ബഹുവിധം കാരണം ഓസാരേസി, സബ്ബം തം തഥേവ, നോ അഞ്ഞഥാ”തി. “യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, കണ്ഹോപി സുക്കോപി സമസമഗതികാ ഹോന്തി, തേന ഹി കുസലമ്പി അകുസലമ്പി സമസമവിപാകം ഹോതീ”തി? “ന ഹി, മഹാരാജ, കുസലമ്പി അകുസലമ്പി സമസമവിപാകം ഹോതി, ന ഹി, മഹാരാജ, ദേവദത്തോ സബ്ബജനേഹി പടിവിരുദ്ധോ, ബോധിസത്തേനേവ പടിവിരുദ്ധോ. യോ തസ്സ ബോധിസത്തേന പടിവിരുദ്ധോ, സോ തസ്മിം തസ്മിം യേവ ഭവേ പച്ചതി ഫലം ദേതി. ദേവദത്തോപി, മഹാരാജ, ഇസ്സരിയേ ഠിതോ ജനപദേസു ആരക്ഖം ദേതി, സേതും സഭം പുഞ്ഞസാലം കാരേതി, സമണബ്രാഹ്മണാനം കപണദ്ധികവണിബ്ബകാനം നാഥാനാഥാനം യഥാപണിഹിതം ദാനം ദേതി. തസ്സ സോ വിപാകേന ഭവേ ഭവേ സമ്പത്തിയോ പടിലഭതി. കസ്സേതം, മഹാരാജ, സക്കാ വത്തും വിനാ ദാനേന ദമേന സംയമേന ഉപോസഥകമ്മേന സമ്പത്തിം അനുഭവിസ്സതീതി?

“യം പന ത്വം, മഹാരാജ, ഏവം വദേസി ‘ദേവദത്തോ ച ബോധിസത്തോ ച ഏകതോ അനുപരിവത്തന്തീ’തി, സോ ന ജാതിസതസ്സ അച്ചയേന സമാഗമോ അഹോസി, ന ജാതിസഹസ്സസ്സ അച്ചയേന, ന ജാതിസതസഹസ്സസ്സ അച്ചയേന, കദാചി കരഹചി ബഹൂനം അഹോരത്താനം അച്ചയേന സമാഗമോ അഹോസി. യം പനേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ **കാണകച്ഛപോപമം** ഉപദസ്സിതം മനുസ്സത്തപ്പടിലാഭായ, തഥൂപമം, മഹാരാജ, ഇമേസം സമാഗമം ധാരേഹി.

“ന, മഹാരാജ, ബോധിസത്തസ്സ ദേവദത്തേനേവ സദ്ധിം സമാഗമോ അഹോസി, ഥേരോപി, മഹാരാജ, സാരിപുത്തോ അനേകേസു ജാതിസതസഹസ്സേസു ബോധിസത്തസ്സ പിതാ അഹോസി, മഹാപിതാ അഹോസി, ചൂളപിതാ അഹോസി , ഭാതാ അഹോസി, പുത്തോ അഹോസി, ഭാഗിനേയ്യോ അഹോസി, മിത്തോ അഹോസി.

“ബോധിസത്തോപി, മഹാരാജ, അനേകേസു ജാതിസതസഹസ്സേസു ഥേരസ്സ സാരിപുത്തസ്സ പിതാ അഹോസി, മഹാപിതാ അഹോസി, ചൂളപിതാ അഹോസി, ഭാതാ അഹോസി,

പുത്തോ അഹോസി, ഭാഗിനേയ്യോ അഹോസി , മിത്തോ അഹോസി, സബ്ബേപി, മഹാരാജ, സത്തനികായപരിയാപന്നാ സംസാരസോതമനുഗതാ സംസാരസോതേന വുയ്ഹന്താ അപ്പിയേഹിപി പിയേഹിപി സമാഗച്ഛന്തി. യഥാ, മഹാരാജ, ഉദകം സോതേന വുയ്ഹമാനം സുചിഅസുചികല്യാണപാപകേന സമാഗച്ഛതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സബ്ബേപി സത്തനികായപരിയാപന്നാ സംസാരസോതമനുഗതാ സംസാരസോതേന വുയ്ഹന്താ അപ്പിയേഹിപി പിയേഹിപി സമാഗച്ഛന്തി. ദേവദത്തോ, മഹാരാജ, യക്ഖോ സമാനോ അത്തനാ അധമ്മോ പരേ അധമ്മേ നിയോജേത്വാ സത്തപഞ്ഞാസവസ്സകോടിയോ സട്ഠി ച വസ്സസതസഹസ്സാനി മഹാനിരയേ പച്ചി , ബോധിസത്തോപി, മഹാരാജ, യക്ഖോ സമാനോ അത്തനാ ധമ്മോ പരേ ധമ്മേ നിയോജേത്വാ സത്തപഞ്ഞാസവസ്സകോടിയോ സട്ഠി ച വസ്സസതസഹസ്സാനി സഗ്ഗേ മോദി സബ്ബകാമസമങ്ഗീ, അപി ച, മഹാരാജ, ദേവദത്തോ ഇമസ്മിം ഭവേ ബുദ്ധം അനാസാദനീയമാസാദയിത്വാ സമഗ്ഗഞ്ച സങ്ഘം ഭിന്ദിത്വാ പഥവിം പാവിസി, തഥാഗതോ ബുജ്ഝിത്വാ സബ്ബധമ്മേ പരിനിബ്ബുതോ ഉപധിസങ്ഖയേ"തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

കുസലാകുസലസമവിസമപഞ്ഹോ സത്തമോ.

**൮. അമരാദേവീപഞ്ഹോ**

**൮.** "ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ -

> '"സചേ ലഭേഥ ഖണം വാ രഹോ വാ, നിമന്തകം [നിവാതകം (കുണാലജാതകേ)] വാപി ലഭേഥ താദിസം;
> സബ്ബാവ [സബ്ബാപി (സീ॰ പീ॰)] ഇത്ഥീ കയിരും [കരേയ്യും (സീ॰ പീ॰ ക॰)] നു പാപം, അഞ്ഞം അലദ്ധാ പീഠസപ്പിനാ സദ്ധി'ന്തി.

"പുന ച കഥീയതി 'മഹോസധസ്സ ഭരിയാ അമരാ നാമ ഇത്ഥീ ഗാമകേ ഠപിതാ പവുത്ഥപതികാ രഹോ നിസിന്നാ വിവിത്താ രാജപ്പടിസമം സാമികം കരിത്വാ സഹസ്സേന നിമന്തീയമാനാ പാപം നാകാസീ'തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം 'സചേ...പേ॰... സദ്ധി'ന്തി തേന ഹി 'മഹോസധസ്സ ഭരിയാ...പേ॰... നാകാസീ'തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി മഹോസധസ്സ ഭരിയാ...പേ॰... നാകാസി, തേന ഹി 'സചേ...പേ॰... സദ്ധി'ന്തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ"തി.

"ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ 'സചേ...പേ॰... സദ്ധി'ന്തി. കഥീയതി ച 'മഹോസധസ്സ ഭരിയാ ...പേ॰... നാകാസീ'തി. കരേയ്യ സാ, മഹാരാജ, ഇത്ഥീ സഹസ്സം ലഭമാനാ താദിസേന പുരിസേന സദ്ധിം പാപകമ്മം, ന സാ കരേയ്യ സചേ ഖണം വാ രഹോ വാ നിമന്തകം വാപി താദിസം ലഭേയ്യ, വിചിനന്തീ സാ, മഹാരാജ, അമരാ ഇത്ഥീ ന അദ്ദസ ഖണം വാ രഹോ വാ നിമന്തകം വാപി താദിസം.

"ഇധ ലോകേ ഗരഹഭയാ ഖണം ന പസ്സി, പരലോകേ നിരയഭയാ ഖണം ന പസ്സി, കടുകവിപാകം പാപന്തി ഖണം ന പസ്സി, പിയം അമുഞ്ചിതുകാമാ ഖണം ന പസ്സി, സാമികസ്സ ഗരുകതായ ഖണം ന പസ്സി, ധമ്മം അപചായന്തീ ഖണം ന പസ്സി, അനരിയം ഗരഹന്തീ ഖണം ന പസ്സി, കിരിയം അഭിന്ദിതുകാമാ ഖണം ന പസ്സി. ഏവരൂപേഹി ബഹൂഹി കാരണേഹി ഖണം ന പസ്സി.

"രഹോപി സാ ലോകേ വിചിനിത്വാ അപസ്സന്തീ പാപം നാകാസി. സചേ സാ മനുസ്സേഹി രഹോ ലഭേയ്യ, അഥ അമനുസ്സേഹി രഹോ ന ലഭേയ്യ. സചേ അമനുസ്സേഹി രഹോ ലഭേയ്യ, അഥ പരചിത്തവിദൂഹി പബ്ബജിതേഹി രഹോ ന ലഭേയ്യ. സചേ പരചിത്തവിദൂഹി പബ്ബജിതേഹി രഹോ ലഭേയ്യ, അഥ പരചിത്തവിദൂനീഹി ദേവതാഹി രഹോ ന ലഭേയ്യ. സചേ പരചിത്തവിദൂനീഹി ദേവതാഹി രഹോ ലഭേയ്യ, അത്തനാവ പാപേഹി രഹോ ന ലഭേയ്യ. സചേ അത്തനാവ പാപേഹി രഹോ ലഭേയ്യ, അഥ അധമ്മേന രഹോ ന ലഭേയ്യ. ഏവരൂപേഹി ബഹുവിധേഹി കാരണേഹി രഹോ അലഭിത്വാ പാപം നാകാസി.

"നിമന്തകമ്പി സാ ലോകേ വിചിനിത്വാ താദിസം അലഭന്തീ പാപം നാകാസി. മഹോസധോ, മഹാരാജ, പണ്ഡിതോ അട്ഠവീസതിയാ അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ. കതമേഹി

അട്ഠവീസതിയാ അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ? മഹോസധോ, മഹാരാജ, സൂരോ ഹിരിമാ ഓത്തപ്പീ സപക്ഖോ മിത്തസമ്പന്നോ ഖമോ സീലവാ സച്ചവാദീ സോചേയ്യസമ്പന്നോ അക്കോധനോ അനതിമാനീ അനുസൂയകോ വീരിയവാ ആയൂഹകോ സങ്ഗാഹകോ സംവിഭാഗീ സഖിലോ നിവാതവുത്തി സണ്ഹോ അസഠോ അമായാവീ അതിബുദ്ധിസമ്പന്നോ കിത്തിമാ വിജ്ജാസമ്പന്നോ ഹിതേസീ ഉപനിസ്സിതാനം പത്ഥിതോ സബ്ബജനസ്സ ധനവാ യസവാ. മഹോസധോ, മഹാരാജ, പണ്ഡിതോ ഇമേഹി അട്ഠവീസതിയാ അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ. സാ അഞ്ഞം താദിസം നിമന്തകം അലഭിത്വാ പാപം നാകാസീ"തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

അമരാദേവീപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

**൯. അരഹന്തഅഭായനപഞ്ഹോ**

**൯**. "ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ 'വിഗതഭയസന്താസാ അരഹന്തോ'തി. പുന ച നഗരേ രാജഗഹേ ധനപാലകം ഹത്ഥിം ഭഗവതി ഓപതന്തം ദിസ്വാ പഞ്ച ഖീണാസവസതാനി പരിച്ചജിത്വാ ജിനവരം പക്കന്താനി ദിസാവിദിസം ഏകം ഠപേത്വാ ഥേരം ആനന്ദം. കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, തേ അരഹന്തോ ഭയാ പക്കന്താ, പഞ്ഞായിസ്സതി സകേന കമ്മേനാതി ദസബലം പാതേതുകാമാ പക്കന്താ , ഉദാഹു തഥാഗതസ്സ അതുലം വിപുലമസമം പാടിഹാരിയം ദട്ഠുകാമാ പക്കന്താ? യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം 'വിഗതഭയസന്താസാ അരഹന്തോ'തി, തേന ഹി 'നഗരേ…പേ॰… ആനന്ദ'ന്തി യം വചനം തം മിച്ഛാ. യദി നഗരേ രാജഗഹേ ധനപാലകം ഹത്ഥിം ഭഗവതി ഓപതന്തം ദിസ്വാ പഞ്ച ഖീണാസവസതാനി പരിച്ചജിത്വാ ജിനവരം പക്കന്താനി ദിസാവിദിസം ഏകം ഠപേത്വാ ഥേരം ആനന്ദം, തേന ഹി 'വിഗതഭയസന്താസാ അരഹന്തോ'തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ"തി.

"ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ 'വിഗതഭയസന്താസാ അരഹന്തോ'തി, നഗരേ രാജഗഹേ ധനപാലകം ഹത്ഥിം ഭഗവതി ഓപതന്തം ദിസ്വാ പഞ്ച ഖീണാസവസതാനി പരിച്ചജിത്വാ ജിനവരം പക്കന്താനി ദിസാവിദിസം ഏകം ഠപേത്വാ ഥേരം ആനന്ദം, തഞ്ച പന ന ഭയാ, നാപി ഭഗവന്തം പാതേതുകാമതായ.

"യേന പന, മഹാരാജ, ഹേതുനാ അരഹന്തോ ഭായേയ്യും വാ താസേയ്യും വാ, സോ ഹേതു അരഹന്താനം സമുച്ഛിന്നോ, തസ്മാ വിഗതഭയസന്താസാ അരഹന്തോ, ഭായതി നു, മഹാരാജ, മഹാപഥവീ ഖണന്തേപി ഭിന്ദന്തേപി ധാരേന്തേപി സമുദ്ദപബ്ബതഗിരിസിഖരേതി? "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "കേന കാരണേന മഹാരാജാ"തി? "നത്ഥി, ഭന്തേ, മഹാപഥവിയാ സോ ഹേതു, യേന ഹേതുനാ മഹാപഥവീ ഭായേയ്യ വാ താസേയ്യ വാ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നത്ഥി അരഹന്താനം സോ ഹേതു, യേന ഹേതുനാ അരഹന്തോ ഭായേയ്യും വാ താസേയ്യും വാ.

"ഭായതി നു, മഹാരാജ, ഗിരിസിഖരം ഛിന്ദന്തേ വാ ഭിന്ദന്തേ വാ പതന്തേ വാ അഗ്ഗിനാ ദഹന്തേ വാ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "കേന കാരണേന മഹാരാജാ"തി? "നത്ഥി, ഭന്തേ, ഗിരിസിഖരസ്സ സോ ഹേതു, യേന ഹേതുനാ ഗിരിസിഖരം ഭായേയ്യ വാ താസേയ്യ വാ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നത്ഥി അരഹന്താനം സോ ഹേതു, യേന ഹേതുനാ അരഹന്തോ ഭായേയ്യും വാ താസേയ്യും വാ.

"യദിപി , മഹാരാജ, ലോകധാതുസതസഹസ്സേസു യേ കേചി സത്തനികായപരിയാപന്നാ സബ്ബേപി തേ സത്തിഹത്ഥാ ഏകം അരഹന്തം ഉപധാവിത്വാ താസേയ്യും, ന ഭവേയ്യ അരഹതോ ചിത്തസ്സ കിഞ്ചി അഞ്ഞഥത്തം. കിം കാരണം? അട്ഠാനമനവകാസതായ.

"അപി ച, മഹാരാജ, തേസം ഖീണാസവാനം ഏവം ചേതോപരിവിതക്കോ അഹോസി 'അജ്ജ നരവരപവരേ ജിനവരവസഭേ നഗരവരമനുപ്പവിട്ഠേ വീഥിയാ ധനപാലകോ ഹത്ഥീ ആപതിസ്സതി, അസംസയമതിദേവദേവം ഉപട്ഠാകോ ന പരിച്ചജിസ്സതി, യദി മയം സബ്ബേപി ഭഗവന്തം ന പരിച്ചജിസ്സാമ, ആനന്ദസ്സ ഗുണോ പാകടോ ന ഭവിസ്സതി, ന ഹേവ ച തഥാഗതം സമുപഗമിസ്സതി ഹത്ഥിനാഗോ, ഹന്ദ മയം അപഗച്ഛാമ, ഏവമിദം മഹതോ ജനകായസ്സ കിലേസബന്ധനമോക്ഖോ ഭവിസ്സതി, ആനന്ദസ്സ ച ഗുണോ പാകടോ ഭവിസ്സതീ'തി. ഏവം തേ

അരഹന്തോ ആനിസംസം ദിസ്വാ ദിസാവിദിസം പക്കന്തോ”തി. “സുവിഭത്തോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഹോ, ഏവമേതം നത്ഥി അരഹന്താനം ഭയം വാ സന്താസോ വാ, ആനിസംസം ദിസ്വാ അരഹന്തോ പക്കന്താ ദിസാവിദിസ”ന്തി.

അരഹന്തഅഭായനപഞ്ഹോ നവമോ.

**൧൦. ബുദ്ധസബ്ബഞ്ഞുഭാവപഞ്ഹോ**

**൧൦**. “ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ ‘തഥാഗതോ സബ്ബഞ്ഞൂ’തി. പുന ച ഭണഥ ‘തഥാഗതേന സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനപ്പമുഖേ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ പണാമിതേ ചാതുമേയ്യകാ ച സക്യാ ബ്രഹ്മാ ച സഹമ്പതി ബീജൂപമഞ്ച വച്ഛതരുണൂപമഞ്ച ഉപദസ്സേത്വാ ഭഗവന്തം പസാദേസും ഖമാപേസും നിജ്ഝത്തം അകംസൂ’തി. കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, അഞ്ഞാതാ താ ഉപമാ തഥാഗതസ്സ, യാഹി തഥാഗതോ ഉപമാഹി ഓരതോ ഖമിതോ ഉപസന്തോ നിജ്ഝത്തം ഗതോ? യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതസ്സ താ ഉപമാ അഞ്ഞാതാ, തേന ഹി ബുദ്ധോ അസബ്ബഞ്ഞൂ, യദി ഞാതാ, തേന ഹി ഓകസ്സ പസയ്ഹ വീമംസാപേക്ഖോ പണാമേസി, തേന ഹി തസ്സ അകാരുഞ്ഞതാ സമ്ഭവതി. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“സബ്ബഞ്ഞൂ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ, താഹി ച ഉപമാഹി ഭഗവാ പസന്നോ ഓരതോ ഖമിതോ ഉപസന്തോ നിജ്ഝത്തം ഗതോ. ധമ്മസ്സാമീ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ, തഥാഗതപ്പവേദിതേഹേവ തേ ഓപമ്മേഹി തഥാഗതം ആരാധേസും തോസേസും പസാദേസും, തേസഞ്ച തഥാഗതോ പസന്നോ ‘സാധൂ’തി അബ്ഭാനുമോദി.

“യഥാ, മഹാരാജ, ഇത്ഥീ സാമികസ്സ സന്തകേനേവ ധനേന സാമികം ആരാധേതി തോസേതി പസാദേതി, തഞ്ച സാമികോ ‘സാധൂ’തി അബ്ഭാനുമോദതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ചാതുമേയ്യകാ ച സക്യാ ബ്രഹ്മാ ച സഹമ്പതി തഥാഗതപ്പവേദിതേഹേവ ഓപമ്മേഹി തഥാഗതം ആരാധേസും തോസേസും പസാദേസും, തേസഞ്ച തഥാഗതോ പസന്നോ ‘സാധൂ’തി അബ്ഭാനുമോദി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, കപ്പകോ രഞ്ഞോ സന്തകേനേവ സുവണ്ണഫണകേന രഞ്ഞോ ഉത്തമങ്ഗം പസാധയമാനോ രാജാനം ആരാധേതി തോസേതി പസാദേതി, തസ്സ ച രാജാ പസന്നോ ‘സാധൂ’തി അബ്ഭാനുമോദതി, യഥിച്ഛിതമനുപ്പദേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ചാതുമേയ്യകാ ച സക്യാ ബ്രഹ്മാ ച സഹമ്പതി തഥാഗതപ്പവേദിതേഹേവ ഓപമ്മേഹി തഥാഗതം ആരാധേസും തോസേസും പസാദേസും, തേസഞ്ച തഥാഗതോ പസന്നോ ‘സാധൂ’തി അബ്ഭാനുമോദി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, സദ്ധിവിഹാരികോ ഉപജ്ഝായാഭതം പിണ്ഡപാതം ഗഹേത്വാ ഉപജ്ഝായസ്സ ഉപനാമേന്തോ ഉപജ്ഝായം ആരാധേതി തോസേതി പസാദേതി, തഞ്ച ഉപജ്ഝായോ പസന്നോ ‘സാധൂ’തി അബ്ഭാനുമോദതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ചാതുമേയ്യകാ ച സക്യാ ബ്രഹ്മാ ച സഹമ്പതി തഥാഗതപ്പവേദിതേഹേവ ഓപമ്മേഹി തഥാഗതം ആരാധേസും തോസേസും പസാദേസും, തേസഞ്ച തഥാഗതോ പസന്നോ ‘സാധൂ’തി അബ്ഭാനുമോദിത്വാ സബ്ബദുക്ഖപരിമുത്തിയാ ധമ്മം ദേസേസീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീതി.

ബുദ്ധസബ്ബഞ്ഞുഭാവപഞ്ഹോ ദസമോ.

സബ്ബഞ്ഞുതഞാണവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ ദസ പഞ്ഹാ.

**൫. സന്ഥവവഗ്ഗോ**

**൧. സന്ഥവപഞ്ഹോ**

**൧**. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ -

‘‘‘സമ്ഥവതോ ഭയം ജാതം, നികേതാ ജായതേ രജോ;
അനികേതമസമ്ഥവം, ഏതം വേ മുനിദസ്സന’ന്തി.

‘‘പുന ച ഭഗവതാ ഭണിതം ‘വിഹാരേ കാരയേ രമ്മേ, വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേ’തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതേന ഭണിതം ‘സമ്ഥവതോ ഭയം ജാതം, നികേതാ ജായതേ രജോ. അനികേതമസമ്ഥവം, ഏതം വേ മുനിദസ്സന’ന്തി, തേന ഹി ‘വിഹാരേ കാരയേ രമ്മേ, വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തഥാഗതേന ഭണിതം ‘വിഹാരേ കാരയേ രമ്മേ, വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേ’തി, തേന ഹി ‘സമ്ഥവതോ ഭയം ജാതം, നികേതാ ജായതേ രജോ. അനികേതമസമ്ഥവം, ഏതം വേ മുനിദസ്സന’ന്തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ’’തി.

‘‘ഭാസിതമ്പേതം , മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘സമ്ഥവതോ ഭയം ജാതം, നികേതാ ജായതേ രജോ. അനികേതമസമ്ഥവം, ഏതം വേ മുനിദസ്സന’ന്തി. ഭണിതഞ്ച ‘വിഹാരേ കാരയേ രമ്മേ, വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേ’തി. യം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘സമ്ഥവതോ ഭയം ജാതം, നികേതാ ജായതേ രജോ. അനികേതമസമ്ഥവം, ഏതം വേ മുനിദസ്സന’ന്തി, തം സഭാവവചനം അസേസവചനം നിസ്സേസവചനം നിപ്പരിയായവചനം സമണാനുച്ഛവം സമണസാരുപ്പം സമണപ്പതിരൂപം സമണാരഹം സമണഗോചരം സമണപ്പടിപദാ സമണപ്പടിപത്തി. യഥാ, മഹാരാജ, ആരഞ്ഞകോ മിഗോ അരഞ്ഞേ പവനേ ചരമാനോ നിരാലയോ അനികേതോ യഥിച്ഛകം സയതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖുനാ ‘സമ്ഥവതോ ഭയം ജാതം, നികേതാ ജായതേ രജോ. അനികേതമസമ്ഥവം, ഏതം വേ മുനിദസ്സന’ന്തി ചിന്തേതബ്ബം.

‘‘യം പന, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘വിഹാരേ കാരയേ രമ്മേ, വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേ’തി, തം ദ്വേ അത്ഥവസേ സമ്പസ്സമാനേന ഭഗവതാ ഭണിതം. കതമേ ദ്വേ? വിഹാരദാനം നാമ സബ്ബബുദ്ധേഹി വണ്ണിതം അനുമതം ഥോമിതം പസത്ഥം, തം തേ വിഹാരദാനം ദത്വാ ജാതിജരാമരണാ പരിമുച്ചിസ്സന്തീതി. അയം താവ പഠമോ ആനിസംസോ വിഹാരദാനേ.

‘‘പുന ചപരം വിഹാരേ വിജ്ജമാനേ ഭിക്ഖുനിയോ ബ്യത്തസങ്കേതാ ഭവിസ്സന്തി, സുലഭം ദസ്സനം ദസ്സനകാമാനം, അനികേതേ ദുദ്ദസ്സനാ ഭവിസ്സന്തീതി. അയം ദുതിയോ ആനിസംസോ വിഹാരദാനേ. ഇമേ ദ്വേ അത്ഥവസേ സമ്പസ്സമാനേന ഭഗവതാ ഭണിതം ‘വിഹാരേ കാരയേ രമ്മേ, വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേ’തി, ന തത്ഥ ബുദ്ധപുത്തേന ആലയോ കരണീയോ നികേതേ’’തി. ‘‘സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ’’തി.

സമ്ഥവപഞ്ഹോ പഠമോ.

**൨. ഉദരസംയതപഞ്ഹോ**

൨. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ -

‘‘‘ഉത്തിട്ഠേ നപ്പമജ്ജേയ്യ, ഉദരേ സംയതോ സിയാ’തി.

‘‘പുന ച ഭഗവതാ ഭണിതം ‘അഹം ഖോ പനുദായി, അപ്പേകദാ ഇമിനാ പത്തേന സമതിത്തികമ്പി ഭുഞ്ജാമി, ഭിയ്യോപി ഭുഞ്ജാമീ’തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘ഉത്തിട്ഠേ നപ്പമജ്ജേയ്യ, ഉദരേ സംയതോ സിയാ’തി, തേന ഹി ‘അഹം ഖോ പനുദായി, അപ്പേകദാ ഇമിനാ പത്തേന സമതിത്ഥികമ്പി ഭുഞ്ജാമി, ഭിയ്യോപി ഭുഞ്ജാമീ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തഥാഗതേന ഭണിതം ‘അഹം ഖോ പനുദായി, അപ്പേകദാ ഇമിനാ പത്തേന സമതിത്ഥികമ്പി ഭുഞ്ജാമി, ഭിയ്യോപി ഭുഞ്ജാമീ’തി, തേന ഹി ‘ഉത്തിട്ഠേ നപ്പമജ്ജേയ്യ, ഉദരേ സംയതോ സിയാ’തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ’’തി.

‘‘ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘ഉത്തിട്ഠേ നപ്പമജ്ജേയ്യ, ഉദരേ സംയതോ സിയാ’തി, ഭണിതഞ്ച ‘അഹം ഖോ പനുദായി, അപ്പേകദാ ഇമിനാ പത്തേന സമതിത്തികമ്പി ഭുഞ്ജാമി, ഭിയ്യോപി ഭുഞ്ജാമീ’തി . യം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘ഉത്തിട്ഠേ നപ്പമജ്ജേയ്യ, ഉദരേ സംയതോ സിയാ’തി, തം സഭാവവചനം അസേസവചനം നിസ്സേസവചനം നിപ്പരിയായവചനം ഭൂതവചനം തച്ഛവചനം യാഥാവവചനം അവിപരീതവചനം ഇസിവചനം മുനിവചനം

ഭഗവന്തവചനം അരഹന്തവചനം പച്ചേകബുദ്ധവചനം ജിനവചനം സബ്ബഞ്ഞുവചനം തഥാഗതസ്സ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ വചനം.

“ഉദരേ അസംയതോ, മഹാരാജ, പാണമ്പി ഹനതി, അദിന്നമ്പി ആദിയതി, പരദാരമ്പി ഗച്ഛതി, മുസാപി ഭണതി, മജ്ജമ്പി പിവതി, മാതരമ്പി ജീവിതാ വോരോപേതി, പിതരമ്പി ജീവിതാ വോരോപേതി, അരഹന്തമ്പി ജീവിതാ വോരോപേതി, സങ്ഘമ്പി ഭിന്ദതി, ദുട്ഠേന ചിത്തേന തഥാഗതസ്സ ലോഹിതമ്പി ഉപ്പാദേതി. നനു, മഹാരാജ, ദേവദത്തോ ഉദരേ അസംയതോ സങ്ഘം ഭിന്ദിത്വാ കപ്പട്ഠിയം കമ്മം ആയൂഹി [ആയൂഹതി (ക॰)]. ഏവരൂപാനി, മഹാരാജ, അഞ്ഞാനിപി ബഹുവിധാനി കാരണാനി ദിസ്വാ ഭഗവതാ ഭണിതം ‘ഉത്തിട്ഠേ നപ്പമജ്ജേയ്യ, ഉദരേ സംയതോ സിയാ’തി.

“ഉദരേ സംയതോ, മഹാരാജ, ചതുസച്ചാഭിസമയം അഭിസമേതി, ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി സച്ഛികരോതി, ചതൂസു പടിസമ്ഭിദാസു അട്ഠസു സമാപത്തീസു ഛസു അഭിഞ്ഞാസു വസീഭാവം പാപുണാതി, കേവലഞ്ച സമണധമ്മം പൂരേതി. നനു, മഹാരാജ, സുകപോതകോ ഉദരേ സംയതോ ഹുത്വാ യാവ താവതിംസഭവനം കമ്പേത്വാ സക്കം ദേവാനമിന്ദം ഉപട്ഠാനമുപനേസി, ഏവരൂപാനി, മഹാരാജ, അഞ്ഞാനിപി ബഹുവിധാനി കാരണാനി ദിസ്വാ ഭഗവതാ ഭണിതം ‘ഉത്തിട്ഠേ നപ്പമജ്ജേയ്യ, ഉദരേ സംയതോ സിയാ’തി.

“യം പന, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘അഹം ഖോ പനുദായി അപ്പേകദാ ഇമിനാ പത്തേന സമതിത്തികമ്പി ഭുഞ്ജാമി, ഭിയ്യോപി ഭുഞ്ജാമീ’തി, തം കതകിച്ചേന നിട്ഠിതകിരിയേന സിദ്ധത്ഥേന വുസിതവോസാനേന നിരാവരണേന സബ്ബഞ്ഞുനാ സയമ്ഭുനാ തഥാഗതേന അത്താനം ഉപാദായ ഭണിതം.

“യഥാ, മഹാരാജ, വന്തസ്സ വിരിത്തസ്സ അനുവാസിതസ്സ ആതുരസ്സ സപ്പായകിരിയാ ഇച്ഛിതബ്ബാ ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സകിലേസസ്സ അദിട്ഠസച്ചസ്സ ഉദരേ സംയമോ കരണീയോ ഹോതി. യഥാ, മഹാരാജ, മണിരതനസ്സ സപ്പഭാസസ്സ ജാതിമന്തസ്സ അഭിജാതിപരിസുദ്ധസ്സ മജ്ജനനിഘംസനപരിസോധനേന കരണീയം ന ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ ബുദ്ധവിസയേ പാരമിം ഗതസ്സ കിരിയാകരണേസു ആവരണം ന ഹോതീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

ഉദരസംയതപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

### ൩. ബുദ്ധഅപ്പാബാധപഞ്ഹോ

**൩.** “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ‘അഹമസ്മി, ഭിക്ഖവേ, ബ്രാഹ്മണോ യാചയോഗോ സദാ പയതപാണി അന്തിമദേഹധരോ അനുത്തരോ ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോ’തി. പുന ച ഭണിതം ഭഗവതാ ‘ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം അപ്പാബാധാനം യദിദം ബാകുലോ’തി. ഭഗവതോ ച സരീരേ ബഹുക്ഖത്തും ആബാധോ ഉപ്പന്നോ ദിസ്സതി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതോ അനുത്തരോ, തേന ഹി ‘ഏതദഗ്ഗം…പേ॰… ബാകുലോ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി ഥേരോ ബാകുലോ അപ്പാബാധാനം അഗ്ഗോ, തേന ഹി ‘അഹമസ്മി… പേ॰… സല്ലകത്തോ’തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘അഹമസ്മി…പേ॰… സല്ലകത്തോ’തി, ഭണിതഞ്ച ‘ഏതദഗ്ഗം…പേ॰… ബാകുലോ’തി, തഞ്ച പന ബാഹിരാനം ആഗമാനം അധിഗമാനം പരിയത്തീനം അത്തനി വിജ്ജമാനതം സന്ധായ ഭാസിതം.

“സന്തി ഖോ പന, മഹാരാജ, ഭഗവതോ സാവകാ ഠാനചങ്കമികാ, തേ ഠാനേന ചങ്കമേന ദിവാരത്തിം വീതിനാമേന്തി, ഭഗവാ പന, മഹാരാജ, ഠാനേന ചങ്കമേന നിസജ്ജായ സയനേന ദിവാരത്തിം വീതിനാമേതി, യേ തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഠാനചങ്കമികാ, തേ തേന അങ്ഗേന അതിരേകാ.

“സന്തി ഖോ പന, മഹാരാജ, ഭഗവതോ സാവകാ ഏകാസനികാ, തേ ജീവിതഹേതുപി ദുതിയം ഭോജനം ന ഭുഞ്ജന്തി, ഭഗവാ പന, മഹാരാജ, ദുതിയമ്പി യാവ തതിയമ്പി ഭോജനം

ഭുഞ്ജതി, യേ തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഏകാസനികാ, തേ തേന അങ്ഗേന അതിരേകാ, അനേകവിധാനി, മഹാരാജ, താനി കാരണാനി തേസം തേസം തം തം സന്ധായ ഭണിതാനി. ഭഗവാ പന, മഹാരാജ, അനുത്തരോ സീലേന സമാധിനാ പഞ്ഞായ വിമുത്തിയാ വിമുത്തിഞാണദസ്സനേന ദസഹി ച ബലേഹി ചതൂഹി വേസാരജ്ജേഹി അട്ഠാരസഹി ബുദ്ധധമ്മേഹി ഛഹി അസാധാരണേഹി ഞാണേഹി, കേവലേ ച ബുദ്ധവിസയേ തം സന്ധായ ഭണിതം 'അഹമസ്മി...പേ॰... സല്ലകത്തോ'തി.

"ഇധ, മഹാരാജ, മനുസ്സേസു ഏകോ ജാതിമാ ഹോതി, ഏകോ ധനവാ, ഏകോ വിജ്ജവാ, ഏകോ സിപ്പവാ, ഏകോ സൂരോ, ഏകോ വിചക്ഖണോ, സബ്ബേപേതേ അഭിഭവിയ രാജാ യേവ തേസം ഉത്തമോ ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവാ സബ്ബസത്താനം അഗ്ഗോ ജേട്ഠോ സേട്ഠോ.

"യം പന ആയസ്മാ ബാകുലോ അപ്പാബാധോ അഹോസി, തം അഭിനീഹാരവസേന, സോ ഹി, മഹാരാജ, അനോമദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ ഉദരവാതാബാധേ ഉപ്പന്നേ വിപസ്സിസ്സ ച ഭഗവതോ അട്ഠസട്ഠിയാ ച ഭിക്ഖുസതസഹസ്സാനം തിണപുപ്ഫകരോഗേ ഉപ്പന്നേ സയം താപസോ സമാനോ നാനാഭേസജ്ജേഹി തം ബ്യാധിം അപനേത്വാ അപ്പാബാധതം പത്തോ, ഭണിതോ ച 'ഏതദഗ്ഗം...പേ॰... ബാകുലോ'തി.

"ഭഗവതോ, മഹാരാജ, ബ്യാധിമ്ഹി ഉപ്പജ്ജന്തേപി അനുപ്പജ്ജന്തേപി ധുതങ്ഗം ആദിയന്തേപി അനാദിയന്തേപി നത്ഥി ഭഗവതാ സദിസോ കോചി സത്തോ. ഭാസിതമ്പേതം മഹാരാജ ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന **സംയുത്തനികായ**വരലഞ്ഛകേ -

"'യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപദാ വാ ദ്വിപദാ വാ ചതുപ്പദാ വാ ബഹുപ്പദാ വാ രൂപിനോ വാ അരൂപിനോ വാ സഞ്ഞിനോ വാ അസഞ്ഞിനോ വാ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞിനോ വാ, തഥാഗതോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ'തി. 'സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ'"തി.

ബുദ്ധഅപ്പാബാധപഞ്ഹോ തതിയോ.

## ൪. മഗ്ഗുപ്പാദനപഞ്ഹോ

**൪**. "ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ 'തഥാഗതോ ഭിക്ഖവേ, അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ'തി. പുന ച ഭണിതം 'അദ്ദസം ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, പുരാണം മഗ്ഗം പുരാണം അഞ്ജസം പുബ്ബകേഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി അനുയാത'ന്തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതോ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ, തേന ഹി 'അദ്ദസം ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, പുരാണം മഗ്ഗം പുരാണം അഞ്ജസം പുബ്ബകേഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി അനുയാത'ന്തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തഥാഗതേന ഭണിതം 'അദ്ദസം ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, പുരാണം മഗ്ഗം പുരാണം അഞ്ജസം പുബ്ബകേഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി അനുയാത'ന്തി, തേന ഹി 'തഥാഗതോ, ഭിക്ഖവേ, അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ'തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ"തി.

"ഭാസിതമ്പേതം , മഹാരാജ, ഭഗവതാ 'തഥാഗതോ, ഭിക്ഖവേ, അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ'തി. ഭണിതഞ്ച 'അദ്ദസം ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, പുരാണം മഗ്ഗം പുരാണം അഞ്ജസം പുബ്ബകേഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി അനുയാത'ന്തി, തം ദ്വയമ്പി സഭാവവചനമേവ, പുബ്ബകാനം, മഹാരാജ, തഥാഗതാനം അന്തരധാനേന അസതി അനുസാസകേ മഗ്ഗോ അന്തരധായി, തം [സോ തം (സീ॰ പീ॰ ക॰)] തഥാഗതോ മഗ്ഗം ലുഗ്ഗം പലുഗ്ഗം ഗൂള്ഹം പിഹിതം പടിച്ഛന്നം അസഞ്ചരണം പഞ്ഞാചക്ഖുനാ സമ്പസ്സമാനോ [സമ്മസമാനോ (സീ॰ പീ॰)] അദ്ദസ പുബ്ബകേഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി അനുയാതം, തംകാരണാ ആഹ 'അദ്ദസം ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, പുരാണം മഗ്ഗം പുരാണം അഞ്ജസം പുബ്ബകേഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി അനുയാത'ന്തി.

"പുബ്ബകാനം, മഹാരാജ, തഥാഗതാനം അന്തരധാനേന അസതി അനുസാസകേ ലുഗ്ഗം പലുഗ്ഗം ഗൂള്ഹം പിഹിതം പടിച്ഛന്നം അസഞ്ചരണം മഗ്ഗം യം ദാനി തഥാഗതോ സഞ്ചരണം

അകാസി, തംകാരണാ ആഹ ‘തഥാഗതോ, ഭിക്ഖവേ, അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ’തി.

“ഇധ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ അന്തരധാനേന മണിരതനം ഗിരിസിഖന്തരേ നിലീയതി, അപരസ്സ ചക്കവത്തിസ്സ സമ്മാപടിപത്തിയാ ഉപഗച്ഛതി, അപി നു ഖോ തം, മഹാരാജ, മണിരതനം തസ്സ പകത”ന്തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, പാകതികം യേവ തം മണിരതനം, തേന പന നിബ്ബത്തിത”ന്തി [നിബ്ബത്തന്തി (സീ॰ പീ॰)]. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പാകതികം പുബ്ബകേഹി തഥാഗതേഹി അനുചിണ്ണം അട്ഠങ്ഗികം സിവം മഗ്ഗം അസതി അനുസാസകേ ലുഗ്ഗം പലുഗ്ഗം ഗൂള്ഹം പിഹിതം പടിച്ഛന്നം അസഞ്ചരണം ഭഗവാ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ സമ്പസ്സമാനോ ഉപ്പാദേസി, സഞ്ചരണം അകാസി, തംകാരണാ ആഹ ‘തഥാഗതോ, ഭിക്ഖവേ, അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ’തി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, സന്തം യേവ പുത്തം യോനിയാ ജനയിത്വാ മാതാ ‘ജനികാ’തി വുച്ചതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ സന്തം യേവ മഗ്ഗം ലുഗ്ഗം പലുഗ്ഗം ഗൂള്ഹം പിഹിതം പടിച്ഛന്നം അസഞ്ചരണം പഞ്ഞാചക്ഖുനാ സമ്പസ്സമാനോ ഉപ്പാദേസി, സഞ്ചരണം അകാസി, തംകാരണാ ആഹ ‘തഥാഗതോ, ഭിക്ഖവേ, അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ’തി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, കോചി പുരിസോ യം കിഞ്ചി നട്ഠം പസ്സതി, ‘തേന തം ഭണ്ഡം നിബ്ബത്തിത’ന്തി ജനോ വോഹരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ സന്തം യേവ മഗ്ഗം ലുഗ്ഗം പലുഗ്ഗം ഗൂള്ഹം പിഹിതം പടിച്ഛന്നം അസഞ്ചരണം പഞ്ഞാചക്ഖുനാ സമ്പസ്സമാനോ ഉപ്പാദേസി, സഞ്ചരണം അകാസി, തംകാരണാ ആഹ ‘തഥാഗതോ, ഭിക്ഖവേ, അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ’തി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, കോചി പുരിസോ വനം സോധേത്വാ ഭൂമിം നീഹരതി, ‘തസ്സ സാ ഭൂമീ’തി ജനോ വോഹരതി, ന ചേസാ ഭൂമി തേന പവത്തിതാ, തം ഭൂമിം കാരണം കത്വാ ഭൂമിസാമികോ നാമ ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ സന്തം യേവ മഗ്ഗം ലുഗ്ഗം പലുഗ്ഗം ഗൂള്ഹം പിഹിതം പടിച്ഛന്നം അസഞ്ചരണം പഞ്ഞായ സമ്പസ്സമാനോ ഉപ്പാദേസി, സഞ്ചരണം അകാസി, തംകാരണാ ആഹ ‘തഥാഗതോ, ഭിക്ഖവേ, അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ’”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

മഗ്ഗുപ്പാദനപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. ബുദ്ധഅവിഹേഠകപഞ്ഹോ**

**൫**. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ‘പുബ്ബേ വാഹം മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ സത്താനം അവിഹേഠകജാതികോ അഹോസി’ന്തി. പുന ച ഭണിതം ‘ലോമസകസ്സപോ നാമ ഇസി സമാനോ അനേകസതേ പാണേ ഘാതയിത്വാ വാജപേയ്യം മഹായഞ്ഞം യജീ’തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘പുബ്ബേ വാഹം മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ സത്താനം അവിഹേഠകജാതികോ അഹോസി’ന്തി, തേന ഹി ‘ലോമസകസ്സപേന ഇസിനാ അനേകസതേ പാണേ ഘാതയിത്വാ വാജപേയ്യം മഹായഞ്ഞം യജിത’ന്തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി ‘ലോമസകസ്സപേന ഇസിനാ അനേകസതേ പാണേ ഘാതയിത്വാ വാജപേയ്യം മഹായഞ്ഞം യജിതം’, തേന ഹി ‘പുബ്ബേ വാഹം മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ സത്താനം അവിഹേഠകജാതികോ അഹോസി’ന്തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘പുബ്ബേ വാഹം മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ സത്താനം അവിഹേഠകജാതികോ അഹോസി’ന്തി, ‘ലോമസകസ്സപേന ഇസിനാ അനേകസതേ പാണേ ഘാതയിത്വാ വാജപേയ്യം മഹായഞ്ഞം യജിതം’, തഞ്ച പന രാഗവസേന വിസഞ്ഞിനാ, നോ സചേതനേനാ”തി.

“അട്ഠിമേ , ഭന്തേ നാഗസേന, പുഗ്ഗലാ പാണം ഹനന്തി. കതമേ അട്ഠ? രത്തോ രാഗവസേന പാണം ഹനതി, ദുട്ഠോ ദോസവസേന പാണം ഹനതി, മൂള്ഹോ മോഹവസേന

പാണം ഹനതി, മാനീ മാനവസേന പാണം ഹനതി, ലുദ്ധോ ലോഭവസേന പാണം ഹനതി, അകിഞ്ചനോ ജീവികത്ഥായ പാണം ഹനതി, ബാലോ ഹസ്സവസേന [അഞ്ഞാണവസേന (ക॰ സീ॰)] പാണം ഹനതി, രാജാ വിനയനവസേന പാണം ഹനതി. ഇമേ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, അട്ഠ പുഗ്ഗലാ പാണം ഹനന്തി. പാകതികം യേവ, ഭന്തേ നാഗസേന, ബോധിസത്തേന കത''ന്തി . ''ന, മഹാരാജ, പാകതികം ബോധിസത്തേന കതം, യദി, മഹാരാജ, ബോധിസത്തോ പകതിഭാവേന ഓനമേയ്യ മഹായഞ്ഞം യജിതും, ന യിമം ഗാഥം ഭണേയ്യ -

'''സസമുദ്ദപരിയായം, മഹിം സാഗരകുണ്ഡലം;
ന ഇച്ഛേ സഹ നിന്ദായ, ഏവം സേയ്ഹ [സയ്ഹ (സീ॰ പീ॰)] വിജാനഹീ'തി.

''ഏവംവാദീ, മഹാരാജ, ബോധിസത്തോ സഹ ദസ്സനേന ചന്ദവതിയാ രാജകഞ്ഞായ വിസഞ്ഞീ അഹോസി ഖിത്തചിത്തോ രത്തോ വിസഞ്ഞിഭൂതോ ആകുലാകുലോ തുരിതതുരിതോ തേന വിക്ഖിത്തഭന്തലുളിതചിത്തേന മഹതിമഹാപസുഘാതഗലരുഹിരസഞ്ചയം വാജപേയ്യം മഹായഞ്ഞം യജി.

''യഥാ, മഹാരാജ, ഉമ്മത്തകോ ഖിത്തചിത്തോ ജലിതമ്പി ജാതവേദം അക്കമതി, കുപിതമ്പി ആസീവിസം ഗണ്ഹാതി, മത്തമ്പി ഹത്ഥിം ഉപേതി, സമുദ്ദമ്പി അതീരദസ്സിം പക്ഖന്ദതി, ചന്ദനികമ്പി ഓളിഗല്ലമ്പി ഓമദ്ദതി, കണ്ടകാധാനമ്പി അഭിരുഹതി, പപാതേപി പതതി, അസുചിമ്പി ഭക്ഖേതി, നഗ്ഗോപി രഥിയാ ചരതി, അഞ്ഞമ്പി ബഹുവിധം അകിരിയം കരോതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ബോധിസത്തോ സഹ ദസ്സനേന ചന്ദവതിയാ രാജകഞ്ഞായ വിസഞ്ഞീ അഹോസി ഖിത്തചിത്തോ രത്തോ വിസഞ്ഞിഭൂതോ ആകുലാകുലോ തുരിതതുരിതോ, തേന വിക്ഖിത്തഭന്തലുളിതചിത്തേന മഹതിമഹാപസുഘാതഗലരുഹിരസഞ്ചയം വാജപേയ്യം മഹായഞ്ഞം യജി.

''ഖിത്തചിത്തേന, മഹാരാജ, കതം പാപം ദിട്ഠധമ്മേപി ന മഹാസാവജ്ജം ഹോതി, സമ്പരായേ വിപാകേനപി നോ തഥാ. ഇധ, മഹാരാജ, കോചി ഉമ്മത്തകോ വജ്ഝമാപജ്ജേയ്യ, തസ്സ തുമ്ഹേ കിം ദണ്ഡം ധാരേഥാ''തി? ''കോ, ഭന്തേ, ഉമ്മത്തകസ്സ ദണ്ഡോ ഭവിസ്സതി, തം മയം പോഥാപേത്വാ നീഹരാപേമ, ഏസോവ തസ്സ ദണ്ഡോ''തി. ''ഇതി ഖോ, മഹാരാജ, ഉമ്മത്തകസ്സ അപരാധേ ദണ്ഡോപി ന ഭവതി , തസ്മാ ഉമ്മത്തകസ്സ കതേപി ന ദോസോ ഭവതി സതേകിച്ഛോ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ലോമസകസ്സപോ ഇസി സഹ ദസ്സനേന ചന്ദവതിയാ രാജകഞ്ഞായ വിസഞ്ഞീ അഹോസി ഖിത്തചിത്തോ രത്തോ വിസഞ്ഞിഭൂതോ വിസടപയാതോ ആകുലാകുലോ തുരിതതുരിതോ, തേന വിക്ഖിത്തഭന്തലുളിതചിത്തേന മഹതിമഹാപസുഘാതഗലരുഹിരസഞ്ചയം വാജപേയ്യം മഹായഞ്ഞം യജി. യദാ ച പന പകതിചിത്തോ അഹോസി പടിലദ്ധസ്സതി, തദാ പുനദേവ പബ്ബജിത്വാ പഞ്ചാഭിഞ്ഞായോ നിബ്ബത്തേത്വാ ബ്രഹ്മലോകൂപഗോ അഹോസീ''തി. ''സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ''തി.

ബുദ്ധഅവിഹേഠകപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. ഛദ്ദന്തജോതിപാലാരബ്ഭപഞ്ഹോ**

**൬.** ''ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ഛദ്ദന്തോ നാഗരാജാ -

'''വധിസ്സമേതന്തി പരാമസന്തോ, കാസാവമദ്ദക്ഖി ധജം ഇസീനം;
ദുക്ഖേന ഫുട്ഠസ്സുദപാദി സഞ്ഞാ, അരഹദ്ധജോ സബ്ഭി അവജ്ഝരൂപോ'തി.

''പുന ച ഭണിതം 'ജോതിപാലമാണവോ സമാനോ കസ്സപം ഭഗവന്തം അരഹന്തം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം മുണ്ഡകവാദേന സമണകവാദേന അസബ്ഭാഹി ഫരുസാഹി വാചാഹി അക്കോസി പരിഭാസീ'തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ബോധിസത്തോ തിരച്ഛാനഗതോ സമാനോ കാസാവം അഭിപൂജയി, തേന ഹി 'ജോതിപാലേന മാണവേന കസ്സപോ ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ മുണ്ഡകവാദേന സമണകവാദേന അസബ്ഭാഹി ഫരുസാഹി വാചാഹി അക്കുട്ഠോ പരിഭാസിതോ'തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി ജോതിപാലേന മാണവേന കസ്സപോ ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ മുണ്ഡകവാദേന സമണകവാദേന അസബ്ഭാഹി ഫരുസാഹി വാചാഹി അക്കുട്ഠോ പരിഭാസിതോ, തേന ഹി 'ഛദ്ദന്തേന നാഗരാജേന

കാസാവം പൂജിത’ന്തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. യദി തിരച്ഛാനഗതേന ബോധിസത്തേന കക്ഖളഖരകടുകവേദനം വേദയമാനേന ലുദ്ദകേന നിവത്ഥം കാസാവം പൂജിതം, കിം മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ പരിപക്കഞാണോ പരിപക്കായ ബോധിയാ കസ്സപം ഭഗവന്തം അരഹന്തം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ദസബലം ലോകനായകം ഉദിതോദിതം ജലിതബ്യാമോഭാസം പവരുത്തമം പവരരുചിരകാസികകാസാവമഭിപാരുതം ദിസ്വാ ന പൂജയി? അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ’തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ഛദ്ദന്തോ നാഗരാജാ ‘വധിസ്സമേതന്തി…പേ॰… അവജ്ഝരൂപോ’തി. ജോതിപാലേന ച മാണവേന കസ്സപോ ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ മുണ്ഡകവാദേന സമണകവാദേന അസബ്ഭാഹി ഫരുസാഹി വാചാഹി അക്കുട്ഠോ പരിഭാസിതോ, തഞ്ച പന ജാതിവസേന കുലവസേന. ജോതിപാലോ, മഹാരാജ, മാണവോ അസ്സദ്ധേ അപ്പസന്നേ കുലേ പച്ചാജാതോ, തസ്സ മാതാപിതരോ ഭഗിനിഭാതരോ ദാസിദാസചേടകപരിവാരകമനുസ്സാ ബ്രഹ്മദേവതാ ബ്രഹ്മഗരുകാ, തേ ‘ബ്രാഹ്മണാ ഏവ ഉത്തമാ പവരാ’തി അവസേസേ പബ്ബജിതേ ഗരഹന്തി ജിഗുച്ഛന്തി, തേസം തം വചനം സുത്വാ ജോതിപാലോ മാണവോ ഘടികാരേന കുമ്ഭകാരേന സത്ഥാരം ദസ്സനായ പക്കോസിതോ ഏവമാഹ ‘കിം പന തേന മുണ്ഡകേന സമണകേന ദിട്ഠേനാ’തി.

“യഥാ , മഹാരാജ , അമതം വിസമാസജ്ജ തിത്തകം ഹോതി, യഥാ ച സീതോദകം അഗ്ഗിമാസജ്ജ ഉണ്ഹം ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ജോതിപാലോ മാണവോ അസ്സദ്ധേ അപ്പസന്നേ കുലേ പച്ചാജാതോ, സോ കുലവസേന അന്ധോ ഹുത്വാ [സോ കുലജാതിവസേന അന്ധോ ഭവിത്വാ (സ്യാ॰)] തഥാഗതം അക്കോസി പരിഭാസി.

“യഥാ, മഹാരാജ, ജലിതപജ്ജലിതോ മഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ സപ്പഭാസോ ഉദകമാസജ്ജ ഉപഹതപ്പഭാതേജോ സീതലോ കാളകോ ഭവതി പരിപക്കനിഗ്ഗുണ്ഡിഫലസദിസോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ജോതിപാലോ മാണവോ പുഞ്ഞവാ സദ്ധോ ഞാണവിപുലസപ്പഭാസോ അസ്സദ്ധേ അപ്പസന്നേ കുലേ പച്ചാജാതോ, സോ കുലവസേന അന്ധോ ഹുത്വാ തഥാഗതം അക്കോസി പരിഭാസി, ഉപഗന്ത്വാ ച ബുദ്ധഗുണമഞ്ഞായ ചേടകഭൂതോ വിയ അഹോസി, ജിനസാസനേ പബ്ബജിത്വാ അഭിഞ്ഞാ ച സമാപത്തിയോ ച നിബ്ബത്തേത്വാ ബ്രഹ്മലോകൂപഗോ അഹോസീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

ഛദ്ദന്തജോതിപാലാരബ്ഭപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

### ൭. ഘടികാരപഞ്ഹോ

൭. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ‘ഘടികാരസ്സ കുമ്ഭകാരസ്സ ആവേസനം സബ്ബം തേമാസം ആകാസച്ഛദനം അട്ഠാസി, ന ദേവോതിവസ്സീ’തി. പുന ച ഭണിതം ‘കസ്സപസ്സ തഥാഗതസ്സ [ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ (മ॰ നി॰ വ.വ൨൮൨)] കുടി ഓവസ്സതീ’തി. കിസ്സ പന, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതസ്സ ഏവമുസ്സന്നകുസലമൂലസ്സ [ഏവരൂപസ്സ ഉസ്സന്നകുസലമൂലസ്സ (ക॰)] കുടി ഓവസ്സതി, തഥാഗതസ്സ നാമ സോ ആനുഭാവോ ഇച്ഛിതബ്ബോ? യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഘടികാരസ്സ കുമ്ഭകാരസ്സ ആവേസനം അനോവസ്സം ആകാസച്ഛദനം അഹോസി, തേന ഹി ‘തഥാഗതസ്സ കുടി ഓവസ്സതീ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തഥാഗതസ്സ കുടി ഓവസ്സതി, തേന ഹി ‘ഘടികാരസ്സ കുമ്ഭകാരസ്സ ആവേസനം അനോവസ്സകം അഹോസി ആകാസച്ഛദന’ന്തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘ഘടികാരസ്സ കുമ്ഭകാരസ്സ ആവേസനം സബ്ബം തേമാസം ആകാസച്ഛദനം അട്ഠാസി, ന ദേവോതിവസ്സീ’തി. ഭണിതഞ്ച ‘കസ്സപസ്സ തഥാഗതസ്സ കുടി ഓവസ്സതീ’തി. ഘടികാരോ, മഹാരാജ, കുമ്ഭകാരോ സീലവാ കല്യാണധമ്മോ ഉസ്സന്നകുസലമൂലോ അന്ധേ ജിണ്ണേ മാതാപിതരോ പോസേതി, തസ്സ അസമ്മുഖാ അനാപുച്ഛായേവസ്സ ഘരേ തിണം ഹരിത്വാ ഭഗവതോ കുടിം ഛാദേസും, സോ തേന തിണഹരണേന അകമ്പിതം അസഞ്ചലിതം സുസണ്ഠിതം വിപുലമസമം പീതിം പടിലഭതി, ഭിയ്യോ സോമനസ്സഞ്ച അതുലം ഉപ്പാദേസി ‘അഹോ വത മേ ഭഗവാ ലോകുത്തമോ സുവിസ്സത്ഥോ’തി, തേന തസ്സ ദിട്ഠധമ്മികോ വിപാകോ നിബ്ബത്തോ. ന ഹി, മഹാരാജ, തഥാഗതോ താവതകേന വികാരേന ചലതി.

“യഥാ, മഹാരാജ, സിനേരു ഗിരിരാജാ അനേകസതസഹസ്സവാതസമ്പഹാരേനപി ന കമ്പതി ന ചലതി, മഹോദധി വരപ്പവരസാഗരോ അനേകസതനഹുതമഹാഗങ്ഗാസതസഹസ്സേഹിപി ന പൂരതി ന വികാരമാപജ്ജതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ന താവതകേന വികാരേന ചലതി.

“യം പന, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ കുടി ഓവസ്സതി, തം മഹതോ ജനകായസ്സ അനുകമ്പായ. ദ്വേമേ, മഹാരാജ, അത്ഥവസേ സമ്പസ്സമാനാ തഥാഗതാ സയം നിമ്മിതം പച്ചയം നപ്പടിസേവന്തി, ‘അയം അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യോ സത്ഥാ’തി ഭഗവതോ പച്ചയം ദത്വാ ദേവമനുസ്സാ സബ്ബദുഗ്ഗതിതോ പരിമുച്ചിസ്സന്തീതി, ദസ്സേത്വാ വുത്തിം പരിയേസന്തീതി ‘മാ അഞ്ഞേ ഉപവദേയ്യു’ന്തി. ഇമേ ദ്വേ അത്ഥവസേ സമ്പസ്സമാനാ തഥാഗതാ സയം നിമ്മിതം പച്ചയം നപ്പടിസേവന്തി. യദി, മഹാരാജ, സക്കോ വാ തം കുടിം അനോവസ്സം കരേയ്യ ബ്രഹ്മാ വാ സയം വാ, സാവജ്ജം ഭവേയ്യ തം യേവ കരണം [കാരണം (സീ॰ പീ॰)] സദോസം സനിഗ്ഗഹം, ഇമേ വിഭൂതം [വിഭൂസം (സീ॰ പീ॰)] കത്വാ ലോകം സമ്മോഹേന്തി അധികതം കരോന്തീതി, തസ്മാ തം കരണം വജ്ജനീയം. ന, മഹാരാജ, തഥാഗതാ വത്ഥും യാചന്തി, തായ അവത്ഥുയാചനായ അപരിഭാസിയാ ഭവന്തീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

ഘടികാരപഞ്ഹോ സത്തമോ.

### ൮. ബ്രാഹ്മണരാജവാദപഞ്ഹോ

൮. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം തഥാഗതേന ‘അഹമസ്മി, ഭിക്ഖവേ, ബ്രാഹ്മണോ യാചയോഗോ’തി. പുന ച ഭണിതം ‘രാജാഹമസ്മി സേലാ’തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘അഹമസ്മി, ഭിക്ഖവേ , ബ്രാഹ്മണോ യാചയോഗോ’തി, തേന ഹി ‘രാജാഹമസ്മി സേലാ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തഥാഗതേന ഭണിതം ‘രാജാഹമസ്മി സേലാ’തി, തേന ഹി ‘അഹമസ്മി, ഭിക്ഖവേ, ബ്രാഹ്മണോ യാചയോഗോ’തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. ഖത്തിയോ വാ ഹി ഭവേയ്യ ബ്രാഹ്മണോ വാ, നത്ഥി ഏകായ ജാതിയാ ദ്വേ വണ്ണാ നാമ, അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ”തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘അഹമസ്മി, ഭിക്ഖവേ, ബ്രാഹ്മണോ യാചയോഗോ’തി, പുന ച ഭണിതം ‘രാജാഹമസ്മി സേലാ’തി, തത്ഥ കാരണം അത്ഥി, യേന കാരണേന തഥാഗതോ ബ്രാഹ്മണോ ച രാജാ ച ഹോതീ”തി.

“കിം പന തം, ഭന്തേ നാഗസേന, കാരണം, യേന കാരണേന തഥാഗതോ ബ്രാഹ്മണോ ച രാജാ ച ഹോതി”? “സബ്ബേ, മഹാരാജ, പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ തഥാഗതസ്സ ബാഹിതാ പഹീനാ അപഗതാ ബ്യപഗതാ ഉച്ഛിന്നാ ഖീണാ ഖയം പത്താ നിബ്ബുതാ ഉപസന്താ, തസ്മാ തഥാഗതോ ‘ബ്രാഹ്മണോ’തി വുച്ചതി.

“ബ്രാഹ്മണോ നാമ സംസയമനേകംസം വിമതിപഥം വീതിവത്തോ, ഭഗവാപി, മഹാരാജ, സംസയമനേകംസം വിമതിപഥം വീതിവത്തോ, തേന കാരണേന തഥാഗതോ ‘ബ്രാഹ്മണോ’തി വുച്ചതി.

“ബ്രാഹ്മണോ നാമ സബ്ബഭവഗതിയോനിനിസ്സടോ മലരജഗതവിപ്പമുത്തോ അസഹായോ, ഭഗവാപി, മഹാരാജ, സബ്ബഭവഗതിയോനിനിസ്സടോ മലരജഗതവിപ്പമുത്തോ അസഹായോ, തേന കാരണേന തഥാഗതോ ‘ബ്രാഹ്മണോ’തി വുച്ചതി.

“ബ്രാഹ്മണാ നാമ അഗ്ഗസേട്ഠവരപവരദിബ്ബവിഹാരബഹുലോ, ഭഗവാപി, മഹാരാജ, അഗ്ഗസേട്ഠവരപവരദിബ്ബവിഹാരബഹുലോ, തേനാപി കപരണേന തഥാഗതോ “ബ്രാഹ്മണോ”തി വുച്ചതി.

“ബ്രാഹ്മണോ നാമ അജ്ഝയന അജ്ഝാപന ദാനപ്പടിഗ്ഗഹണ ദമ സംയമനിയമപുബ്ബമനുസിട്ഠി പവേണി വംസ ധരണോ, ഭഗവാപി, മഹാരാജ, അജ്ഝയന

അജ്ഝാപന ദാനപ്പടിഗ്ഗഹണ ദമ സംയമ നിയമ പുബ്ബജിനാചിണ്ണ അനുസിട്ഠി പവേണി വംസ ധരണോ തേനാപി കാരണേന തഥാഗതോ 'ബ്രാഹ്മണോ'തി വുച്ചതി.

"ബ്രാഹ്മണോ നാമ ബ്രഹ്മാസുഖവിഹാരജ്ഝാനഝായീ; ഭഗവാപി, മഹാരാജ, ബ്രഹ്മാസുഖവിഹാരജ്ഝാനഝായീ, തേനാപി കാരണേന തഥാഗതോ 'ബ്രാഹ്മണോ'തി വുച്ചതി.

"ബ്രാഹ്മണോ നാമ സബ്ബഭവാഭവഗതീസു അഭിജാതിവത്തിതമനുചരിതം ജാനാതി, ഭഗവാപി, മഹാരാജ, സബ്ബഭവാഭവഗതീസു അഭിജാതിവത്തിതമനുചരിതം ജാനാതി, തേനാപി കാരണേന തഥാഗതോ 'ബ്രാഹ്മണോ'തി വുച്ചതി.

"ബ്രാഹ്മണോതി, മഹാരാജ, ഭഗവതോ നേതം നാമം മാതരാ കതം, ന പിതരാ കതം, ന ഭാതരാ കതം, ന ഭഗിനിയാ കതം, ന മിത്താമച്ചേഹി കതം, ന ഞാതിസാലോഹിതേഹി കതം, ന സമണബ്രാഹ്മണേഹി കതം, ന ദേവതാഹി കതം, വിമോക്ഖന്തികമേതം ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം നാമം ബോധിയാ യേവ മൂലേ മാരസേനം വിധമിത്വാ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നേ പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ ബാഹേത്വാ സഹ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പടിലാഭാ പടിലദ്ധപാതുഭൂതസമുപ്പന്നമത്തേ സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തി യദിദം ബ്രാഹ്മണോതി, തേന കാരണേന തഥാഗതോ വുച്ചതി 'ബ്രാഹ്മണോ'"തി.

"കേന പന, ഭന്തേ നാഗസേന, കാരണേന തഥാഗതോ വുച്ചതി 'രാജാ'"തി? "രാജാ നാമ, മഹാരാജ, യോ കോചി രജ്ജം കാരേതി ലോകമനുസാസതി, ഭഗവാപി, മഹാരാജ, ദസസഹസ്സിയാ ലോകധാതുയാ ധമ്മേന രജ്ജം കാരേതി, സദേവകം ലോകം സമാരകം സബ്രഹ്മകം സസ്സമണബ്രാഹ്മണിം പജം സദേവമനുസ്സം അനുസാസതി, തേനാപി കാരണേന തഥാഗതോ വുച്ചതി 'രാജാ'തി.

"രാജാ നാമ, മഹാരാജ, സബ്ബജനമനുസ്സേ അഭിഭവിത്വാ നന്ദയന്തോ ഞാതിസങ്ഘം, സോചയന്തോ അമിത്തസങ്ഘം, മഹതിമഹായസസിരിഹരം ഥിരസാരദണ്ഡം അനൂനസതസലാകാലങ്കതം ഉസ്സാപേതി പണ്ഡരവിമലസേതച്ഛത്തം, ഭഗവാപി, മഹാരാജ, സോചയന്തോ മാരസേനം മിച്ഛാപടിപന്നം, നന്ദയന്തോ ദേവമനുസ്സേ സമ്മാപടിപന്നേ ദസസഹസ്സിയാ ലോകധാതുയാ മഹതിമഹായസസിരിഹരം ഖന്തിഥിരസാരദണ്ഡം ഞാണവരസതസലാകാലങ്കതം ഉസ്സാപേതി അഗ്ഗവരവിമുത്തിപണ്ഡരവിമലസേതച്ഛത്തം, തേനാപി കാരണേന തഥാഗതോ വുച്ചതി 'രാജാ'തി.

"രാജാ നാമ ഉപഗതസമ്പത്തജനാനം ബഹൂനമഭിവന്ദനീയോ ഭവതി, ഭഗവാപി, മഹാരാജ, ഉപഗതസമ്പത്തദേവമനുസ്സാനം ബഹൂനമഭിവന്ദനീയോ, തേനാപി കാരണേന തഥാഗതോ വുച്ചതി 'രാജാ'തി.

"രാജാ നാമ യസ്സ കസ്സചി ആരാധകസ്സ പസീദിത്വാ വരിതം വരം ദത്വാ കാമേന തപ്പയതി, ഭഗവാപി, മഹാരാജ, യസ്സ കസ്സചി കായേന വാചായ മനസാ ആരാധകസ്സ പസീദിത്വാ വരിതം വരമനുത്തരം സബ്ബദുക്ഖപരിമുത്തിം ദത്വാ അസേസകാമവരേന ച തപ്പയതി, തേനാപി കാരണേന തഥാഗതോ വുച്ചതി 'രാജാ'തി.

"രാജാ നാമ ആണം വീതിക്കമന്തം വിഗരഹതി ഝാപേതി [ജാപേതി (സീ॰ പീ॰)] ധംസേതി, ഭഗവതോപി, മഹാരാജ, സാസനവരേ ആണം അതിക്കമന്തോ അലജ്ജീ മങ്കുഭാവേന ഓഞ്ഞാതോ ഹീളിതോ ഗരഹിതോ ഭവിത്വാ വജ്ജതി ജിനസാസനവരമ്ഹാ, തേനാപി കാരണേന തഥാഗതോ വുച്ചതി 'രാജാ'തി.

"രാജാ നാമ പുബ്ബകാനം ധമ്മികാനം രാജൂനം പവേണിമനുസിട്ഠിയാ ധമ്മാധമ്മമനുദീപയിത്വാ ധമ്മേന രജ്ജം കാരയമാനോ പിഹയിതോ പിയോ പത്ഥിതോ ഭവതി ജനമനുസ്സാനം, ചിരം രാജകുലവംസം ഠപയതി ധമ്മഗുണബലേന, ഭഗവാപി, മഹാരാജ, പുബ്ബകാനം സയമ്ഭൂനം പവേണിമനുസിട്ഠിയാ ധമ്മാധമ്മമനുദീപയിത്വാ ധമ്മേന ലോകമനുസാസമാനോ പിഹയിതോ പിയോ പത്ഥിതോ ദേവമനുസ്സാനം ചിരം സാസനം പവത്തേതി ധമ്മഗുണബലേന, തേനാപി കാരണേന തഥാഗതോ വുച്ചതി 'രാജാ'തി. ഏവമനേകവിധം, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന തഥാഗതോ ബ്രാഹ്മണോപി ഭവേയ്യ രാജാപി ഭവേയ്യ, സുനിപുണോ ഭിക്ഖു കപ്പമ്പി നോ നം സമ്പാദേയ്യ, കിം അതിബഹും

ഭണിതേന, സംഖിത്തം സമ്പടിച്ഛിതബ്ബ’’ന്തി. ‘‘സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ’’തി.

ബ്രാഹ്മണരാജവാദപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

**൯. ഗാഥാഭിഗീതഭോജനകഥാപഞ്ഹോ**

**൯**. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ -

‘‘‘ഗാഥാഭിഗീതം മേ അഭോജനേയ്യം [അഭോജനീയം (ക॰) സു॰ നി॰ വൃഥ പസ്സിതബ്ബം],
സമ്പസ്സതം ബ്രാഹ്മണ നേസ ധമ്മോ;
ഗാഥാഭിഗീതം പനുദന്തി ബുദ്ധാ, ധമ്മേ സതീ ബ്രാഹ്മണ വുത്തിരേസാ’തി.

‘‘പുന ച ഭഗവാ പരിസായ ധമ്മം ദേസേന്തോ കഥേന്തോ അനുപുബ്ബികഥം പഠമം താവ ദാനകഥം കഥേതി, പച്ഛാ സീലകഥം, തസ്സ ഭഗവതോ സബ്ബലോകിസ്സരസ്സ ഭാസിതം സുത്വാ ദേവമനുസ്സാ അഭിസങ്ഖരിത്വാ ദാനം ദേന്തി, തസ്സ തം ഉയ്യോജിതം ദാനം സാവകാ പരിഭുഞ്ജന്തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ ഭണിതം ‘ഗാഥാഭിഗീതം മേ അഭോജനേയ്യ’ന്തി, തേന ഹി ‘ഭഗവാ ദാനകഥം പഠമം കഥേതീ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി ദാനകഥം പഠമം കഥേതി, തേന ഹി ‘ഗാഥാഭിഗീതം മേ അഭോജനേയ്യ’ന്തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. കിം കാരണം? യോ സോ, ഭന്തേ, ദക്ഖിണേയ്യോ ഗിഹീനം പിണ്ഡപാതദാനസ്സ വിപാകം കഥേതി, തസ്സ തേ ധമ്മകഥം സുത്വാ പസന്നചിത്താ അപരാപരം ദാനം ദേന്തി, യേ തം ദാനം പരിഭുഞ്ജന്തി, സബ്ബേ തേ ഗാഥാഭിഗീതം പരിഭുഞ്ജന്തി. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ നിപുണോ ഗമ്ഭീരോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ’’തി.

‘‘ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ‘ഗാഥാഭിഗീതം മേ അഭോജനേയ്യം, സമ്പസ്സതം ബ്രാഹ്മണ നേസ ധമ്മോ. ഗാഥാഭിഗീതം പനുദന്തി ബുദ്ധാ, ധമ്മേ സതീ ബ്രാഹ്മണ വുത്തിരേസാ’തി, കഥേതി ച ഭഗവാ പഠമം ദാനകഥം, തഞ്ച പന കിരിയം സബ്ബേസം തഥാഗതാനം പഠമം ദാനകഥായ, തത്ഥ ചിത്തം അഭിരമാപേത്വാ പച്ഛാ സീലേ നിയോജേന്തി. യഥാ, മഹാരാജ, മനുസ്സാ തരുണദാരകാനം പഠമം താവ കീളാഭണ്ഡകാനി ദേന്തി. സേയ്യഥിദം, വങ്കകം ഘടികം ചിങ്ഗുലകം പത്താള്ഹകം രഥകം ധനുകം, പച്ഛാ തേ സകേ സകേ കമ്മേ നിയോജേന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ പഠമം ദാനകഥായ ചിത്തം അഭിരമാപേത്വാ പച്ഛാ സീലേ നിയോജേതി.

‘‘യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഭിസക്കോ നാമ ആതുരാനം പഠമം താവ ചതൂഹപഞ്ചാഹം തേലം പായേതി ബലകരണായ സിനേഹനായ, പച്ഛാ വിരേചേതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ പഠമം താവ ദാനകഥായ ചിത്തം അഭിരമാപേത്വാ പച്ഛാ സീലേ നിയോജേതി. ദായകാനം, മഹാരാജ, ദാനപതീനം ചിത്തം മുദുകം ഹോതി മദ്ദവം സിനിദ്ധം, തേന തേ ദാനസേതുസങ്കമേന ദാനനാവായ സംസാരസാഗരപാരമനുഗച്ഛന്തി, തസ്മാ തേസം പഠമം കമ്മഭൂമിമനുസാസതി, ന ച കേനചി [തേന (സീ॰ പീ॰)] വിഞ്ഞത്തിമാപജ്ജതീ’’തി.

‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘വിഞ്ഞത്തി’ന്തി യം വദേസി, കതി പന താ വിഞ്ഞത്തിയോ’’തി? ‘‘ദ്വേമാ, മഹാരാജ, വിഞ്ഞത്തിയോ കായവിഞ്ഞത്തി വചീവിഞ്ഞത്തി ചാതി. തത്ഥ അത്ഥി കായവിഞ്ഞത്തി സാവജ്ജാ, അത്ഥി അനവജ്ജാ. അത്ഥി വചീവിഞ്ഞത്തി സാവജ്ജാ, അത്ഥി അനവജ്ജാ.

‘‘കതമാ കായവിഞ്ഞത്തി സാവജ്ജാ? ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു കുലാനി ഉപഗന്ത്വാ അനോകാസേ ഠിതോ ഠാനം ഭഞ്ജതി, അയം കായവിഞ്ഞത്തി സാവജ്ജാ. തായ ച വിഞ്ഞാപിതം അരിയാ ന പരിഭുഞ്ജന്തി, സോ ച പുഗ്ഗലോ അരിയാനം സമയേ ഓഞ്ഞാതോ ഹോതി ഹീളിതോ ഖീളിതോ ഗരഹിതോ പരിഭൂതോ അചിത്തീകതോ, ഭിന്നാജീവോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു കുലാനി ഉപഗന്ത്വാ അനോകാസേ ഠിതോ ഗലം പണാമേത്വാ മോരപേക്ഖിതം പേക്ഖതി ‘ഏവം ഇമേ പസ്സന്തീ’തി, തേന ച തേ പസ്സന്തി. അയമ്പി കായവിഞ്ഞത്തി സാവജ്ജാ. തായ ച വിഞ്ഞാപിതം അരിയാ ന

പരിഭുഞ്ജന്തി, സോ ച പുഗ്ഗലോ അരിയാനം സമയേ ഓഞ്ഞാതോ ഹോതി ഹീളിതോ ഖീളിതോ ഗരഹിതോ പരിഭൂതോ അചിത്തീകതോ, ഭിന്നാജീവോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു ഹനുകായ വാ ഭമുകായ വാ അങ്ഗുട്ഠേന വാ വിഞ്ഞാപേതി, അയമ്പി കായവിഞ്ഞത്തി സാവജ്ജാ, തായ ച വിഞ്ഞാപിതം അരിയാ ന പരിഭുഞ്ജന്തി, സോ ച പുഗ്ഗലോ അരിയാനം സമയേ ഓഞ്ഞാതോ ഹോതി ഹീളിതോ ഖീളിതോ ഗരഹിതോ പരിഭൂതോ അചിത്തീകതോ, ഭിന്നാജീവോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

"കതമാ കായവിഞ്ഞത്തി അനവജ്ജാ? ഇധ ഭിക്ഖു കുലാനി ഉപഗന്ത്വാ സതോ സമാഹിതോ സമ്പജാനോ ഠാനേപി അട്ഠാനേപി യഥാനുസിട്ഠിം ഗന്ത്വാ ഠാനേ തിട്ഠതി, ദാതുകാമേസു തിട്ഠതി, അദാതുകാമേസു പക്കമതി. അയം കായവിഞ്ഞത്തി അനവജ്ജാ, തായ ച വിഞ്ഞാപിതം അരിയാ പരിഭുഞ്ജന്തി, സോ ച പുഗ്ഗലോ അരിയാനം സമയേ വണ്ണിതോ ഹോതി ഥുതോ പസത്ഥോ സല്ലേഖിതാചാരോ, പരിസുദ്ധാജീവോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന -

> 'ന വേ യാചന്തി സപ്പഞ്ഞാ, ധീരോ ച വേദിതുമരഹതി [അരിയാ ഗരഹന്തി യാചനം (സീ॰ പീ॰)];
> ഉദ്ദിസ്സ അരിയാ തിട്ഠന്തി, ഏസാ അരിയാന യാചനാ'തി.

"കതമാ വചീവിഞ്ഞത്തി സാവജ്ജാ? ഇധ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖു വാചായ ബഹുവിധം വിഞ്ഞാപേതി ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപ്പച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരം, അയം വചീവിഞ്ഞത്തി സാവജ്ജാ, തായ ച വിഞ്ഞാപിതം അരിയാ ന പരിഭുഞ്ജന്തി, സോ ച പുഗ്ഗലോ അരിയാനം സമയേ ഓഞ്ഞാതോ ഹോതി ഹീളിതോ ഖീളിതോ ഗരഹിതോ പരിഭൂതോ അചിത്തീകതോ, ഭിന്നാജീവോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു പരേസം സാവേന്തോ ഏവം ഭണതി 'ഇമിനാ മേ അത്ഥോ'തി, തായ ച വാചായ പരേസം സാവിതായ തസ്സ ലാഭോ ഉപ്പജ്ജതി, അയമ്പി വചീവിഞ്ഞത്തി സാവജ്ജാ, തായ ച വിഞ്ഞാപിതം അരിയാ ന പരിഭുഞ്ജന്തി, സോ ച പുഗ്ഗലോ അരിയാനം സമയേ ഓഞ്ഞാതോ ഹോതി ഹീളിതോ ഖീളിതോ ഗരഹിതോ പരിഭൂതോ അചിത്തീകതോ, ഭിന്നാജീവോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു വചീവിപ്ഫാരേന പരിസായ സാവേതി 'ഏവഞ്ച ഏവഞ്ച ഭിക്ഖൂനം ദാതബ്ബ'ന്തി, തഞ്ച തേ വചനം സുത്വാ പരികിത്തിതം അഭിഹരന്തി, അയമ്പി വചീവിഞ്ഞത്തി സാവജ്ജാ, തായ ച വിഞ്ഞാപിതം അരിയാ ന പരിഭുഞ്ജന്തി, സോ ച പുഗ്ഗലോ അരിയാനം സമയേ ഓഞ്ഞാതോ ഹോതി ഹീളിതോ ഖീളിതോ ഗരഹിതോ പരിഭൂതോ അചിത്തീകതോ, ഭിന്നാജീവോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

"നനു, മഹാരാജ, ഥേരോപി സാരിപുത്തോ അത്ഥങ്ഗതേ സൂരിയേ രത്തിഭാഗേ ഗിലാനോ സമാനോ ഥേരേന മഹാമോഗ്ഗല്ലാനേന ഭേസജ്ജം പുച്ഛീയമാനോ വാചം ഭിന്ദി, തസ്സ തേന വചീഭേദേന ഭേസജ്ജം ഉപ്പജ്ജി. അഥ ഥേരോ സാരിപുത്തോ 'വചീഭേദേന മേ ഇമം ഭേസജ്ജം ഉപ്പന്നം, മാ മേ ആജീവോ ഭിജ്ജീ'തി ആജീവഭേദഭയാ തം ഭേസജ്ജം പജഹി ന ഉപജീവി. ഏവമ്പി വചീവിഞ്ഞത്തി സാവജ്ജാ, തായ ച വിഞ്ഞാപിതം അരിയാ ന പരിഭുഞ്ജന്തി. സോ ച പുഗ്ഗലോ അരിയാനം സമയേ ഓഞ്ഞാതോ ഹോതി ഹീളിതോ ഖീളിതോ ഗരഹിതോ പരിഭൂതോ അചിത്തീകതോ, ഭിന്നാജീവോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

"കതമാ വചീവിഞ്ഞത്തി അനവജ്ജാ? ഇധ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖു സതി പച്ചയേ ഭേസജ്ജം വിഞ്ഞാപേതി ഞാതിപവാരിതേസു കുലേസു, അയം വചീവിഞ്ഞത്തി അനവജ്ജാ, തായ ച വിഞ്ഞാപിതം അരിയാ പരിഭുഞ്ജന്തി, സോ ച പുഗ്ഗലോ അരിയാനം സമയേ വണ്ണിതോ ഹോതി ഥോമിതോ പസത്ഥോ, പരിസുദ്ധാജീവോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി, അനുമതോ തഥാഗതേഹി അരഹന്തേഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി.

"യം പന, മഹാരാജ, തഥാഗതോ കസിഭാരദ്വാജസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഭോജനം പജഹി [പജഹതി (ക॰)], തം ആവേഠനവിനിവേഠനകഡ്ഢനനിഗ്ഗഹപ്പടികമ്മേന നിബ്ബത്തി, തസ്മാ

തഥാഗതോ തം പിണ്ഡപാതം പടിക്ഖിപി ന ഉപജീവീ"തി.

"സബ്ബകാലം, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതേ ഭുഞ്ജമാനേ ദേവതാ ദിബ്ബം ഓജം പത്തേ ആകിരന്തി, ഉദാഹു 'സൂകരമദ്ദവേ ച മധുപായാസേ ചാ'തി ദ്വീസു യേവ പിണ്ഡപാതേസു ആകിരിംസൂ"തി? "സബ്ബകാലം, മഹാരാജ, തഥാഗതേ ഭുഞ്ജമാനേ ദേവതാ ദിബ്ബം ഓജം ഗഹേത്വാ ഉപതിട്ഠിത്വാ ഉദ്ധടുദ്ധടേ ആലോപേ ആകിരന്തി.

"യഥാ , മഹാരാജ, രഞ്ഞോ സൂദോ രഞ്ഞോ ഭുഞ്ജന്തസ്സ സൂപം ഗഹേത്വാ ഉപതിട്ഠിത്വാ കബളേ കബളേ സൂപം ആകിരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സബ്ബകാലം തഥാഗതേ ഭുഞ്ജമാനേ ദേവതാ ദിബ്ബം ഓജം ഗഹേത്വാ ഉപതിട്ഠിത്വാ ഉദ്ധടുദ്ധടേ ആലോപേ ദിബ്ബം ഓജം ആകിരന്തി. വേരഞ്ജായമ്പി, മഹാരാജ , തഥാഗതസ്സ സുക്ഖയവപുലകേ [സുക്ഖയവമൂലകേ (ക॰)] ഭുഞ്ജമാനസ്സ ദേവതാ ദിബ്ബേന ഓജേന തേമയിത്വാ തേമയിത്വാ ഉപസംഹരിംസു, തേന തഥാഗതസ്സ കായോ ഉപചിതോ അഹോസീ"തി. "ലാഭാ വത, ഭന്തേ നാഗസേന, താസം ദേവതാനം, യാ തഥാഗതസ്സ സരീരപ്പടിജഗ്ഗനേ സതതം സമിതം ഉസ്സുക്കമാപന്നാ. സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

ഗാഥാഭിഗീതഭോജനകഥാപഞ്ഹോ നവമോ.

### ൧൦. ധമ്മദേസനായ അപ്പോസ്സുക്കപഞ്ഹോ

**൧൦**. "ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ 'തഥാഗതേന ചതൂഹി ച അസങ്ഖ്യേയ്യേഹി കപ്പാനം സതസഹസ്സേന ച ഏത്ഥന്തരേ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം പരിപാചിതം മഹതോ ജനകായസ്സ സമുദ്ധരണായാ'തി. പുന ച 'സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തസ്സ അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തം നമി, നോ ധമ്മദേസനായാ'തി.

"യഥാ നാമ, ഭന്തേ നാഗസേന, ഇസ്സാസോ വാ ഇസ്സാസന്തേവാസീ വാ ബഹുകേ ദിവസേ സങ്ഗാമത്ഥായ ഉപാസനം സിക്ഖിത്വാ സമ്പത്തേ മഹായുദ്ധേ ഓസക്കേയ്യ, ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതേന ചതൂഹി ച അസങ്ഖ്യേയ്യേഹി കപ്പാനം സതസഹസ്സേന ച ഏത്ഥന്തരേ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം പരിപാചേത്വാ മഹതോ ജനകായസ്സ സമുദ്ധരണായ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തേന ധമ്മദേസനായ ഓസക്കിതം.

"യഥാ വാ പന, ഭന്തേ നാഗസേന, മല്ലോ വാ മല്ലന്തേവാസീ വാ ബഹുകേ ദിവസേ നിബ്ബുദ്ധം സിക്ഖിത്വാ സമ്പത്തേ മല്ലയുദ്ധേ ഓസക്കേയ്യ, ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതേന ചതൂഹി ച അസങ്ഖ്യേയ്യേഹി കപ്പാനം സതസഹസ്സേന ച ഏത്ഥന്തരേ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം പരിപാചേത്വാ മഹതോ ജനകായസ്സ സമുദ്ധരണായ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തേന ധമ്മദേസനായ ഓസക്കിതം.

"കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതേന ഭയാ ഓസക്കിതം, ഉദാഹു അപാകടതായ ഓസക്കിതം, ഉദാഹു ദുബ്ബലതായ ഓസക്കിതം, ഉദാഹു അസബ്ബഞ്ഞുതായ ഓസക്കിതം, കിം തത്ഥ കാരണം, ഇങ്ഘ മേ ത്വം കാരണം ബ്രൂഹി കങ്ഖാവിതരണായ. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതേന ചതൂഹി ച അസങ്ഖ്യേയ്യേഹി കപ്പാനം സതസഹസ്സേന ച ഏത്ഥന്തരേ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം പരിപാചിതം മഹതോ ജനകായസ്സ സമുദ്ധരണായ, തേന ഹി 'സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തസ്സ അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തം നമി, നോ ധമ്മദേസനായാ'തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തസ്സ അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തം നമി നോ ധമ്മദേസനായ, തേന ഹി 'തഥാഗതേന ചതൂഹി ച അസങ്ഖ്യേയ്യേതി കപ്പാനം സതസഹസ്സേന ച ഏത്ഥന്തരേ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം പരിപാചിതം മഹതോ ജനകായസ്സ സമുദ്ധരണായാ'തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ ഗമ്ഭീരോ ദുന്നിബ്ബേഠോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ"തി.

"പരിപാചിതഞ്ച, മഹാരാജ, തഥാഗതേന ചതൂഹി ച അസങ്ഖ്യേയ്യേഹി കപ്പാനം സതസഹസ്സേന ച ഏത്ഥന്തരേ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം മഹതോ ജനകായസ്സ സമുദ്ധരണായ, പത്തസബ്ബഞ്ഞുതസ്സ ച അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തം നമി, നോ ധമ്മദേസനായ. തഞ്ച പന ധമ്മസ്സ ഗമ്ഭീരനിപുണദുദ്ദസദുരനുബോധസുഖുമദുപ്പടിവേധതം സത്താനഞ്ച ആലയാരാമതം സക്കായദിട്ഠിയാ ദള്ഹസുഗ്ഗഹിതതഞ്ച ദിസ്വാ 'കിം നു ഖോ, കഥം നു ഖോ'തി

അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തം നമി, നോ ധമ്മദേസനായ, സത്താനം പടിവേധചിന്തനമാനസം യേവേതം.

"യഥാ, മഹാരാജ, ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോ അനേകബ്യാധിപരിപീളിതം നരം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏവം ചിന്തയതി 'കേന നു ഖോ ഉപക്കമേന കതമേന വാ ഭേസജ്ജേന ഇമസ്സ ബ്യാധി വൂപസമേയ്യാ'തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ സബ്ബകിലേസബ്യാധിപരിപീളിതം ജനം ധമ്മസ്സ ച ഗമ്ഭീരനിപുണദുദ്ദസദുരനുബോധസുഖുമദുപ്പടിവേധതം ദിസ്വാ 'കിം നു ഖോ, കഥം നു ഖോ'തി അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തം നമി, നോ ധമ്മദേസനായ, സത്താനം പടിവേധചിന്തനമാനസം യേവേതം.

"യഥാ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ ഖത്തിയസ്സ മുദ്ധാവസിത്തസ്സ ദോവാരികഅനീകട്ഠപാരിസജ്ജനേഗമഭടബല [ബലത്ഥ (സീ॰ പീ॰)] അമച്ചരാജഞ്ഞരാജൂപജീവിനേ ജനേ ദിസ്വാ ഏവം ചിത്തമുപ്പജ്ജേയ്യ 'കിം നു ഖോ, കഥം നു ഖോ ഇമേ സങ്ഗണ്ഹിസ്സാമീ'തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ ധമ്മസ്സ ഗമ്ഭീരനിപുണദുദ്ദസദുരനുബോധസുഖുമദുപ്പടിവേധതം സത്താനഞ്ച ആലയാരാമതം സക്കായദിട്ഠിയാ ദള്ഹസുഗ്ഗഹിതതഞ്ച ദിസ്വാ 'കിം നു ഖോ, കഥം നു ഖോ'തി അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തം നമി, നോ ധമ്മദേസനായ, സത്താനം പടിവേധചിന്തനമാനസം യേവേതം.

"അപി ച, മഹാരാജ, സബ്ബേസം തഥാഗതാനം ധമ്മതാ ഏസാ, യം ബ്രഹ്മുനാ ആയാചിതാ ധമ്മം ദേസേന്തി. തത്ഥ പന കിം കാരണം? യേ തേന സമയേന മനുസ്സാ താപസപരിബ്ബാജകാ സമണബ്രാഹ്മണാ, സബ്ബേതേ ബ്രഹ്മദേവതാ ഹോന്തി ബ്രഹ്മഗരുകാ ബ്രഹ്മപരായണാ, തസ്മാ തസ്സ ബലവതോ യസവതോ ഞാതസ്സ പഞ്ഞാതസ്സ ഉത്തരസ്സ അച്ചുഗ്ഗതസ്സ ഓനമനേന സദേവകോ ലോകോ ഓനമിസ്സതി ഓകപ്പേസ്സതി അധിമുച്ചിസ്സതീതി ഇമിനാ ച, മഹാരാജ, കാരണേന തഥാഗതാ ബ്രഹ്മുനാ ആയാചിതാ ധമ്മം ദേസേന്തി.

"യഥാ, മഹാരാജ, കോചി രാജാ വാ രാജമഹാമത്തോ വാ യസ്സ ഓനമതി അപചിതിം കരോതി, ബലവതരസ്സ തസ്സ ഓനമനേന അവസേസാ ജനതാ ഓനമതി അപചിതിം കരോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ബ്രഹ്മേ ഓനമിതേ തഥാഗതാനം സദേവകോ ലോകോ ഓനമിസ്സതി, പൂജിതപൂജകോ മഹാരാജ, ലോകോ, തസ്മാ സോ ബ്രഹ്മാ സബ്ബേസം തഥാഗതാനം ആയാചതി ധമ്മദേസനായ, തേന ച കാരണേന തഥാഗതാ ബ്രഹ്മുനാ ആയാചിതാ ധമ്മം ദേസേന്തീ"തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, സുനിബ്ബേഠിതോ പഞ്ഹോ, അതിഭദ്രകം വേയ്യാകരണം, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

ധമ്മദേസനായ അപ്പോസ്സുക്കപഞ്ഹോ ദസമോ.

### ൧൧. ആചരിയാനാചരിയപഞ്ഹോ

൧൧. "ഭന്തേ, നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ -

"'ന മേ ആചരിയോ അത്ഥി, സദിസോ മേ ന വിജ്ജതി;
സദേവകസ്മിം ലോകസ്മിം, നത്ഥി മേ പടിപുഗ്ഗലോ'തി [മഹാവ॰ ൧൧].

"പുന ച ഭണിതം 'ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ആളാരോ കാലാമോ ആചരിയോ മേ സമാനോ അന്തേവാസിം മം സമാനം അത്തനാ സമസമം ഠപേസി, ഉളാരായ ച മം പൂജായ പൂജേസീ'തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതേന ഭണിതം 'ന മേ ആചരിയോ അത്ഥി, സദിസോ മേ ന വിജ്ജതി. സദേവകസ്മിം ലോകസ്മിം, നത്ഥി മേ പടിപുഗ്ഗലോ'തി, തേന ഹി 'ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ആളാരോ കാലാമോ ആചരിയോ മേ സമാനോ അന്തേവാസിം മം സമാനം അത്തനാ സമസമം ഠപേസീ'തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ. യദി തഥാഗതേന ഭണിതം 'ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ആളാരോ കാലാമോ ആചരിയോ മേ സമാനോ അന്തേവാസിം മം സമാനം അത്തനാ സമസമം ഠപേസീ'തി, തേന ഹി 'ന മേ ആചരിയോ അത്ഥി, സദിസോ മേ ന വിജ്ജതി. സദേവകസ്മിം ലോകസ്മിം, നത്ഥി മേ പടിപുഗ്ഗലോ'തി തമ്പി വചനം മിച്ഛാ. അയമ്പി ഉഭതോ കോടികോ പഞ്ഹോ തവാനുപ്പത്തോ, സോ തയാ നിബ്ബാഹിതബ്ബോ"തി.

“ഭാസിതമ്പേതം , മഹാരാജ, തഥാഗതേന ‘ന മേ ആചരിയോ അത്ഥി, സദിസോ മേ ന വിജ്ജതി. സദേവകസ്മിം ലോകസ്മിം, നത്ഥി മേ പടിപുഗ്ഗലോ’തി, ഭണിതഞ്ച ‘ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ആളാരോ കാലാമോ ആചരിയോ മേ സമാനോ അന്തേവാസിം മം സമാനം അത്തനാ സമസമം ഠപേസി, ഉളാരായ ച മം പൂജായ പൂജേസീ’തി.

“തഞ്ച പന വചനം പുബ്ബേവ സമ്ബോധാ അനഭിസമ്ബുദ്ധസ്സ ബോധിസത്തസ്സേവ സതോ ആചരിയഭാവം സന്ധായ ഭാസിതം.

‘പഞ്ചിമേ, മഹാരാജ, പുബ്ബേവ സമ്ബോധാ അനഭിസമ്ബുദ്ധസ്സ ബോധിസത്തസ്സ സതോ ആചരിയാ, യേഹി അനുസിട്ഠോ ബോധിസത്തോ തത്ഥ തത്ഥ ദിവസം വീതിനാമേസി. കതമേ പഞ്ച? യേ തേ, മഹാരാജ, അട്ഠ ബ്രാഹ്മണാ ജാതമത്തേ ബോധിസത്തേ ലക്ഖണാനി പരിഗ്ഗണ്ഹിംസു, സേയ്യഥിദം, രാമോ ധജോ ലക്ഖണോ മന്തീ യഞ്ഞോ സുയാമോ സുഭോജോ സുദത്തോതി. തേ തസ്സ സോത്ഥിം പവേദയിത്വാ രക്ഖാകമ്മം അകംസു, തേ ച പഠമം ആചരിയാ.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ബോധിസത്തസ്സ പിതാ സുദ്ധോദനോ രാജാ യം തേന സമയേന അഭിജാതം ഉദിച്ചജാതിമന്തം പദകം വേയ്യാകരണം ഛളങ്ഗവന്തം സബ്ബമിത്തം നാമ ബ്രാഹ്മണം ഉപനേത്വാ സോവണ്ണേന ഭിങ്ഗാരേന [ഭിങ്കാരേന (സീ॰ പീ॰)] ഉദകം ഓണോജേത്വാ ‘ഇമം കുമാരം സിക്ഖാപേഹീ’തി അദാസി, അയം ദുതിയോ ആചരിയോ.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, യാ സാ ദേവതാ ബോധിസത്തം സംവേജേസി, യസ്സാ വചനം സുത്വാ ബോധിസത്തോ സംവിഗ്ഗോ ഉബ്ബിഗ്ഗോ തസ്മിം യേവ ഖണേ നേക്ഖമ്മം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി, അയം തതിയോ ആചരിയോ.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ആളാരോ കാലാമോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസ്സ പരികമ്മം ആചിക്ഖി, അയം ചതുത്ഥോ ആചരിയോ.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഉദകോ രാമപുത്തോ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസ്സ പരികമ്മം ആചിക്ഖി [ആചിക്ഖതി (ക॰)], അയം പഞ്ചമോ ആചരിയോ. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, പുബ്ബേവ സമ്ബോധാ അനഭിസമ്ബുദ്ധസ്സ ബോധിസത്തസ്സ സതോ പഞ്ച ആചരിയാ. തേ ച പന ആചരിയാ ലോകിയേ ധമ്മേ. ഇമസ്മിഞ്ച പന, മഹാരാജ, ലോകുത്തരേ ധമ്മേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപ്പടിവേധായ നത്ഥി തഥാഗതസ്സ അനുത്തരോ അനുസാസകോ, സയമ്ഭൂ , മഹാരാജ, തഥാഗതോ അനാചരിയകോ, തസ്മാ കാരണാ തഥാഗതേന ഭണിതം ‘ന മേ ആചരിയോ അത്ഥി, സദിസോ മേ ന വിജ്ജതി. സദേവകസ്മിം ലോകസ്മിം, നത്ഥി മേ പടിപുഗ്ഗലോ’തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

ആചരിയാനാചരിയപഞ്ഹോ ഏകാദസമോ.

സന്ഥവവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ ഏകാദസ പഞ്ഹോ.

മേണ്ഡകപഞ്ഹോ നിട്ഠിതോ.

# ൬. അനുമാനപഞ്ഹോ

## ൧. ബുദ്ധവഗ്ഗോ

### ൧. ദ്വിന്നം ബുദ്ധാനം അനുപ്പജ്ജമാനപഞ്ഹോ

൧. "ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ 'അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ദ്വേ അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അപുബ്ബം അചരിമം ഉപ്പജ്ജേയ്യും, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ'തി. ദേസേന്താ ച, ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേപി തഥാഗതാ സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മേ ദേസേന്തി, കഥയമാനാ ച ചത്താരി അരിയസച്ചാനി കഥേന്തി, സിക്ഖാപേന്താ ച തീസു സിക്ഖാസു സിക്ഖാപേന്തി, അനുസാസമാനാ ച അപ്പമാദപ്പടിപത്തിയം അനുസാസന്തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേസമ്പി തഥാഗതാനം ഏകാ ദേസനാ ഏകാ കഥാ ഏകാ സിക്ഖാ ഏകാ അനുസിട്ഠി, കേന കാരണേന ദ്വേ തഥാഗതാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി? ഏകേനപി താവ ബുദ്ധുപ്പാദേന അയം ലോകോ ഓഭാസജാതോ, യദി ദുതിയോ ബുദ്ധോ ഭവേയ്യ, ദ്വിന്നം പഭായ അയം ലോകോ ഭിയ്യോസോമത്തായ ഓഭാസജാതോ ഭവേയ്യ, ഓവദമാനാ ച ദ്വേ തഥാഗതാ സുഖം ഓവദേയ്യും, അനുസാസമാനാ ച സുഖം അനുസാസേയ്യും, തത്ഥ മേ കാരണം ബ്രൂഹി, യഥാഹം നിസ്സംസയോ ഭവേയ്യ"ന്തി.

"അയം, മഹാരാജ, ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകബുദ്ധധാരണീ, ഏകസ്സേവ തഥാഗതസ്സ ഗുണം ധാരേതി, യദി ദുതിയോ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, നായം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ധാരേയ്യ, ചലേയ്യ കമ്പേയ്യ നമേയ്യ ഓനമേയ്യ വിനമേയ്യ വികിരേയ്യ വിധമേയ്യ വിദ്ധംസേയ്യ, ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യ.

"യഥാ, മഹാരാജ, നാവാ ഏകപുരിസസന്ധാരണീ [ഏകപുരിസസന്താരണീ (സീ॰ പീ॰)] ഭവേയ്യ, ഏകസ്മിം പുരിസേ അഭിരൂള്ഹേ സാ നാവാ സമുപാദികാ [സമുദകാ (ക॰)] ഭവേയ്യ. അഥ ദുതിയോ പുരിസോ ആഗച്ഛേയ്യ താദിസോ ആയുനാ വണ്ണേന വയേന പമാണേന കിസഥൂലേന സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗേന, സോ തം നാവം അഭിരൂഹേയ്യ, അപി നു സാ, മഹാരാജ, നാവാ ദ്വിന്നമ്പി ധാരേയ്യാ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, ചലേയ്യ കമ്പേയ്യ നമേയ്യ ഓനമേയ്യ വിനമേയ്യ വികിരേയ്യ വിധമേയ്യ വിദ്ധംസേയ്യ, ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യ, ഓസീദേയ്യ ഉദകേ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അയം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകബുദ്ധധാരണീ, ഏകസ്സേവ തഥാഗതസ്സ ഗുണം ധാരേതി, യദി ദുതിയോ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, നായം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ധാരേയ്യ, ചലേയ്യ കമ്പേയ്യ നമേയ്യ ഓനമേയ്യ വിനമേയ്യ വികിരേയ്യ വിധമേയ്യ വിദ്ധംസേയ്യ, ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യ.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പുരിസോ യാവദത്ഥം ഭോജനം ഭുഞ്ജേയ്യ ഛാദേന്തം യാവ കണ്ഠമഭിപൂരയിത്വാ, സോ ധാതോ പീണിതോ പരിപുണ്ണോ നിരന്തരോ തന്ദികതോ അനോനമിതദണ്ഡജാതോ പുനദേവ തത്തകം ഭോജനം ഭുഞ്ജേയ്യ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, പുരിസോ സുഖിതോ ഭവേയ്യാ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, സകിം ഭുത്തോവ മരേയ്യാ"തി [ഭുത്തോ വമേയ്യാതി (ക॰)]. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അയം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകബുദ്ധധാരണീ, ഏകസ്സേവ തഥാഗതസ്സ ഗുണം ധാരേതി, യദി ദുതിയോ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, നായം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ധാരേയ്യ, ചലേയ്യ കമ്പേയ്യ നമേയ്യ ഓനമേയ്യ വിനമേയ്യ വികിരേയ്യ വിധമേയ്യ വിദ്ധംസേയ്യ, ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യാ"തി.

"കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, അതിധമ്മഭാരേന പഥവീ ചലതീ"തി? "ഇധ, മഹാരാജ, ദ്വേ സകടാ രതനപരിപൂരിതാ ഭവേയ്യും യാവ മുഖസമാ, ഏകസ്മാ സകടതോ രതനം ഗഹേത്വാ ഏകസ്മിം സകടേ ആകിരേയ്യും, അപി നു ഖോ തം, മഹാരാജ, സകടം ദ്വിന്നമ്പി സകടാനം രതനം ധാരേയ്യാ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, നാഭിപി തസ്സ ഫലേയ്യ, അരാപി തസ്സ ഭിജ്ജേയ്യും, നേമിപി തസ്സ ഓപതേയ്യ, അക്ഖോപി തസ്സ ഭിജ്ജേയ്യാ"തി. "കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, അതിരതനഭാരേന സകടം ഭിജ്ജതീ"തി? "ആമ, ഭന്തേ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അതിധമ്മഭാരേന പഥവീ ചലതി.

"അപി ച, മഹാരാജ, ഇമം കാരണം ബുദ്ധബലപരിദീപനായ ഓസാരിതം. അഞ്ഞമ്പി തത്ഥ അഭിരൂപം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി. യദി, മഹാരാജ, ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, തേസം പരിസായ വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ 'തുമ്ഹാകം ബുദ്ധോ, അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ'തി, ഉഭതോ പക്ഖജാതാ ഭവേയ്യും, യഥാ, മഹാരാജ, ദ്വിന്നം ബലവാമച്ചാനം പരിസായ വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ 'തുമ്ഹാകം അമച്ചോ, അമ്ഹാകം അമച്ചോ'തി, ഉഭതോ പക്ഖജാതാ ഹോന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യദി ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, തേസം പരിസായ വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ 'തുമ്ഹാകം ബുദ്ധോ, അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ'തി, ഉഭതോ പക്ഖജാതാ ഭവേയ്യും . ഇദം താവ, മഹാരാജ, ഏകം കാരണം, യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി.

“അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി. യദി, മഹാരാജ, ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, ‘അഗ്ഗോ ബുദ്ധോ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ ഭവേയ്യ, ‘ജേട്ഠോ ബുദ്ധോ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ ഭവേയ്യ, ‘സേട്ഠോ ബുദ്ധോ’തി, ‘വിസിട്ഠോ ബുദ്ധോ’തി, ‘ഉത്തമോ ബുദ്ധോ’തി, ‘പവരോ ബുദ്ധോ’തി, ‘അസമോ ബുദ്ധോ’തി, ‘അസമസമോ ബുദ്ധോ’തി, ‘അപ്പടിമോ ബുദ്ധോ’തി, ‘അപ്പടിഭാഗോ ബുദ്ധോ’തി, ‘അപ്പടിപുഗ്ഗലോ ബുദ്ധോ’തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ ഭവേയ്യ. ഇദമ്പി ഖോ ത്വം, മഹാരാജ, കാരണം അത്ഥതോ സമ്പടിച്ഛ, യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി.

“അപി ച ഖോ, മഹാരാജ, ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം സഭാവപകതി ഏസായം, ഏകോ യേവ ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതി. കസ്മാ കാരണാ? മഹന്തതായ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധഗുണാനം. അഞ്ഞമ്പി, മഹാരാജ, യം ലോകേ മഹന്തം, തം ഏകം യേവ ഹോതി. പഥവീ, മഹാരാജ, മഹന്തീ, സാ ഏകാ യേവ. സാഗരോ മഹന്തോ, സോ ഏകോ യേവ. സിനേരു ഗിരിരാജാ മഹന്തോ, സോ ഏകോ യേവ. ആകാസോ മഹന്തോ, സോ ഏകോ യേവ. സക്കോ മഹന്തോ, സോ ഏകോ യേവ. മാരോ മഹന്തോ, സോ ഏകോ യേവ. മഹാബ്രഹ്മാ മഹന്തോ, സോ ഏകോ യേവ. തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ മഹന്തോ, സോ ഏകോ യേവ ലോകസ്മിം. യത്ഥ തേ ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ അഞ്ഞസ്സ ഓകാസോ ന ഹോതി, തസ്മാ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഏകോ യേവ ലോകസ്മിം ഉപ്പജ്ജതീ”തി.

“സുകഥിതോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഹോ ഓപമ്മേഹി കാരണേഹി. അനിപുണോപേതം സുത്വാ അത്തമനോ ഭവേയ്യ, കിം പന മാദിസോ മഹാപഞ്ഞോ. സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

ദ്വിന്നം ബുദ്ധാനം അനുപ്പജ്ജമാനപഞ്ഹോ പഠമോ.

**൨. ഗോതമിവത്ഥദാനപഞ്ഹോ**

൨. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ മാതുച്ഛായ മഹാപജാപതിയാ ഗോതമിയാ വസ്സികസാടികായ ദീയമാനായ ‘സങ്ഘേ ഗോതമി ദേഹി, സങ്ഘേ തേ ദിന്നേ അഹഞ്ചേവ പൂജിതോ ഭവിസ്സാമി സങ്ഘോ ചാ’തി. കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതോ സങ്ഘരതനതോ ന ഭാരികോ ന ഗരുകോ ന ദക്ഖിണേയ്യോ, യം തഥാഗതോ സകായ മാതുച്ഛായ സയം പിഞ്ജിതം [പിച്ഛിതം (സീ॰ പീ॰)] സയം ലുഞ്ചിതം സയം പോഥിതം സയം കന്തിതം സയം വായിതം വസ്സികസാടികം അത്തനോ ദീയമാനം സങ്ഘസ്സ ദാപേസി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, തഥാഗതോ സങ്ഘരതനതോ ഉത്തരോ ഭവേയ്യ അധികോ വാ വിസിട്ഠോ വാ, ‘മയി ദിന്നേ മഹപ്ഫലം ഭവിസ്സതീ’തി ന തഥാഗതോ മാതുച്ഛായ സയം പിഞ്ജിതം സയം ലുഞ്ചിതം സയം പോഥിതം വസ്സികസാടികം സങ്ഘേ ദാപേയ്യ, യസ്മാ ച ഖോ ഭന്തേ നാഗസേന തഥാഗതോ അത്താനം ന പത്ഥയതി [ന പത്ഥീയതി (സീ॰ പീ॰)] ന ഉപനിസ്സയതി, തസ്മാ തഥാഗതോ മാതുച്ഛായ തം വസ്സികസാടികം സങ്ഘസ്സ ദാപേസീ”തി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ മാതുച്ഛായ മഹാപജാപതിയാ ഗോതമിയാ വസ്സികസാടികായ ദീയമാനായ ‘സങ്ഘേ ഗോതമി ദേഹി, സങ്ഘേ തേ ദിന്നേ അഹഞ്ചേവ പൂജിതോ ഭവിസ്സാമി സങ്ഘോ ചാ’തി. തം പന ന അത്തനോ പതിമാനനസ്സ അവിപാകതായ ന അദക്ഖിണേയ്യതായ, അപി ച ഖോ, മഹാരാജ, ഹിതത്ഥായ അനുകമ്പായ അനാഗതമദ്ധാനം സങ്ഘോ മമച്ചയേന ചിത്തീകതോ ഭവിസ്സതീതി വിജ്ജമാനേ യേവ ഗുണേ പരികിത്തയന്തോ ഏവമാഹ ‘സങ്ഘേ ഗോതമി ദേഹി, സങ്ഘേ തേ ദിന്നേ അഹഞ്ചേവ പൂജിതോ ഭവിസ്സാമി സങ്ഘോ ചാ’തി.

“യഥാ, മഹാരാജ, പിതാ ധരമാനോ യേവ അമച്ചഭടബലദോവാരികഅനീകട്ഠപാരിസജ്ജജനമജ്ഝേ രഞ്ഞോ സന്തികേ പുത്തസ്സ വിജ്ജമാനം യേവ ഗുണം പകിത്തേതി [പരികിത്തേതി (ക॰)] ‘ഇധ ഠപിതോ അനാഗതമദ്ധാനം ജനമജ്ഝേ പൂജിതോ ഭവിസ്സതീ’തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ഹിതത്ഥായ അനുകമ്പായ അനാഗതമദ്ധാനം സങ്ഘോ മമച്ചയേന ചിത്തീകതോ ഭവിസ്സതീതി വിജ്ജമാനേ യേവ ഗുണേ പകിത്തയന്തോ ഏവമാഹ ‘സങ്ഘേ ഗോതമി ദേഹി, സങ്ഘേ തേ ദിന്നേ അഹഞ്ചേവ പൂജിതോ ഭവിസ്സാമി സങ്ഘോ ചാ’തി.

“ന ഖോ, മഹാരാജ, താവതകേന വസ്സികസാടികാനുപ്പദാനമത്തകേന സങ്ഘോ തഥാഗതതോ അധികോ നാമ ഹോതി വിസിട്ഠോ വാ. യഥാ, മഹാരാജ, മാതാപിതരോ പുത്താനം ഉച്ഛാദേന്തി പരിമദ്ദന്തി നഹാപേന്തി സമ്ബാഹേന്തി, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, താവതകേന ഉച്ഛാദനപരിമദ്ദനനഹാപനസമ്ബാഹനമത്തകേന ‘പുത്തോ മാതാപിതൂഹി അധികോ നാമ ഹോതി വിസിട്ഠോ വാ’തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, അകാമകരണീയാ ഭന്തേ പുത്താ മാതാപിതൂനം, തസ്മാ മാതാപിതരോ പുത്താനം ഉച്ഛാദനപരിമദ്ദനനഹാപനസമ്ബാഹനം കരോന്തീ”തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ന താവതകേന വസ്സികസാടികാനുപ്പദാനമത്തകേന സങ്ഘോ തഥാഗതതോ അധികോ നാമ

ഹോതി വിസിട്ഠോ വാതി. അപി ച തഥാഗതോ അകാമകരണീയം കരോന്തോ മാതുച്ഛായ തം വസ്സികസാടികം സങ്ഘസ്സ ദാപേസി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ രഞ്ഞോ ഉപായനം ആഹരേയ്യ, തം രാജാ ഉപായനം അഞ്ഞതരസ്സ ഭടസ്സ വാ ബലസ്സ വാ സേനാപതിസ്സ വാ പുരോഹിതസ്സ വാ ദദേയ്യ. അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, പുരിസോ താവതകേന ഉപായനപടിലാഭമത്തകേന രഞ്ഞാ അധികോ നാമ ഹോതി വിസിട്ഠോ വാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, രാജഭത്തികോ, ഭന്തേ, സോ പുരിസോ രാജൂപജീവീ, തട്ഠാനേ ഠപേന്തോ രാജാ ഉപായനം ദേതീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ന താവതകേന വസ്സികസാടികാനുപ്പദാനമത്തകേന സങ്ഘോ തഥാഗതതോ അധികോ നാമ ഹോതി വിസിട്ഠോ വാ, അഥ ഖോ തഥാഗതഭത്തികോ തഥാഗതൂപജീവീ. തട്ഠാനേ ഠപേന്തോ തഥാഗതോ സങ്ഘസ്സ വസ്സികസാടികം ദാപേസി.

“അപി ച, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ ഏവം അഹോസി ‘സഭാവപടിപൂജനീയോ സങ്ഘോ, മമ സന്തകേന സങ്ഘം പടിപൂജേസ്സാമീ’തി സങ്ഘസ്സ വസ്സികസാടികം ദാപേസി, ന, മഹാരാജ, തഥാഗതോ അത്തനോ യേവ പടിപൂജനം വണ്ണേതി, അഥ ഖോ യേ ലോകേ പടിപൂജനാരഹാ, തേസമ്പി തഥാഗതോ പടിപൂജനം വണ്ണേതി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന മജ്ഝിമനികായവരലഞ്ഛകേ ധമ്മദായാദധമ്മപരിയായേ അപ്പിച്ഛപ്പടിപത്തിം പകിത്തയമാനേന ‘അസു യേവ മേ പുരിമോ ഭിക്ഖു പുജ്ജതരോ ച പാസംസതരോ ചാ’തി. “നത്ഥി, മഹാരാജ, ഭവേസു കോചി സത്തോ തഥാഗതതോ ദക്ഖിണേയ്യോ വാ ഉത്തരോ വാ അധികോ വാ വിസിട്ഠോ വാ, തഥാഗതോവ ഉത്തരോ അധികോ വിസിട്ഠോ.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, സംയുത്തനികായവരേ മാണവഗാമികേന ദേവപുത്തേന ഭഗവതോ പുരതോ ഠത്വാ ദേവമനുസ്സമജ്ഝേ -

“‘വിപുലോ രാജഗഹീയാനം [രാജഗഹികാനം (ക॰) സം॰ നി॰ ൧.൧൧൧ പസ്സിതബ്ബം], ഗിരി സേട്ഠോ പവുച്ചതി;
സേതോ ഹിമവതം സേട്ഠോ, ആദിച്ചോ അഘഗാമിനം.

“‘സമുദ്ദോ ഉദധിനം സേട്ഠോ, നക്ഖത്താനഞ്ച ചന്ദിമാ;
സദേവകസ്സ ലോകസ്സ, ബുദ്ധോ അഗ്ഗോ പവുച്ചതീ’തി.

“താ ഖോ പനേതാ, മഹാരാജ, മാണവഗാമികേന ദേവപുത്തേന ഗാഥാ സുഗീതാ ന ദുഗ്ഗീതാ, സുഭാസിതാ ന ദുബ്ഭാസിതാ, അനുമതാ ച ഭഗവതാ, നനു, മഹാരാജ, ഥേരേനപി സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ ഭണിതം -

“‘ഏകോ മനോപസാദോ; സരണഗമനമഞ്ജലിപണാമോ വാ;
ഉസ്സഹതേ താരയിതും, മാരബലനിസൂദനേ ബുദ്ധേ’തി.

“ഭഗവതാ ച ഭണിതം ദേവാതിദേവേന ‘ഏകപുഗ്ഗലോ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഉപ്പജ്ജതി ബഹുജനഹിതായ ബഹുജനസുഖായ ലോകാനുകമ്പായ അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായ ദേവമനുസ്സാനം. കതമോ ഏകപുഗ്ഗലോ? തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ…പേ॰… ദേവമനുസ്സാന’”ന്തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

ഗോതമിവത്ഥദാനപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

**൩. ഗിഹിപബ്ബജിതസമ്മാപടിപത്തിപഞ്ഹോ**

[൩] “ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ ‘ഗിഹിനോ വാഹം, ഭിക്ഖവേ, പബ്ബജിതസ്സ വാ സമ്മാപടിപത്തിം വണ്ണേമി, ഗിഹീ വാ ഭിക്ഖവേ പബ്ബജിതോ വാ സമ്മാപടിപന്നോ സമ്മാപടിപത്താധികരണഹേതു ആരാധകോ ഹോതി ഞായം ധമ്മം കുസല’ന്തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഗിഹീ ഓദാതവസനോ കാമഭോഗീ പുത്തദാരസമ്ബാധസയനം അജ്ഝാവസന്തോ കാസികചന്ദനം പച്ചനുഭോന്തോ മാലാഗന്ധവിലേപനം ധാരേന്തോ ജാതരൂപരജതം സാദിയന്തോ മണികുണ്ഡല [മണികനക (സീ॰ പീ॰)] വിചിത്തമോളിബദ്ധോ സമ്മാപടിപന്നോ ആരാധകോ ഹോതി ഞായം ധമ്മം കുസലം, പബ്ബജിതോപി ഭണ്ഡുകാസാവവത്ഥവസനോ പരപിണ്ഡമജ്ഝുപഗതോ ചതൂസു സീലക്ഖന്ധേസു സമ്മാപരിപൂരകാരീ ദിയഡ്ഢേസു സിക്ഖാപദസതേസു സമാദായ വത്തന്തോ തേരസസു ധുതഗുണേസു അനവസേസം വത്തന്തോ സമ്മാപടിപന്നോ ആരാധകോ ഹോതി ഞായം ധമ്മം കുസലം. തത്ഥ, ഭന്തേ, കോ വിസേസോ ഗിഹിനോ വാ പബ്ബജിതസ്സ വാ? അഫലം ഹോതി

തപോകമ്മം, നിരത്ഥകാ പബ്ബജ്ജാ. വഞ്ഝാ സിക്ഖാപദഗോപനാ, മോഘം ധുതഗുണസമാദാനം, കിം തത്ഥ ദുക്ഖമനുചിണ്ണേന, നനു നാമ സുഖേനേവ സുഖം അധിഗന്തബ്ബ''ന്തി.

''ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ 'ഗിഹിനോ വാഹം, ഭിക്ഖവേ, പബ്ബജിതസ്സ വാ സമ്മാപടിപത്തിം വണ്ണേമി, ഗിഹീ വാ, ഭിക്ഖവേ, പബ്ബജിതോ വാ സമ്മാപടിപന്നോ സമ്മാപടിപത്താധികരണഹേതു ആരാധകോ ഹോതി ഞായം ധമ്മം കുസല''ന്തി. ഏവമേതം, മഹാരാജ, സമ്മാപടിപന്നോവ സേട്ഠോ, പബ്ബജിതോപി, മഹാരാജ, 'പബ്ബജിതോമ്ഹീ'തി ന സമ്മാ പടിപജ്ജേയ്യ, അഥ ഖോ സോ ആരകാവ സാമഞ്ഞാ, ആരകാവ ബ്രഹ്മഞ്ഞാ, പഗേവ ഗിഹീ ഓദാതവസനോ. ഗിഹീപി, മഹാരാജ, സമ്മാപടിപന്നോ ആരാധകോ ഹോതി ഞായം ധമ്മം കുസലം, പബ്ബജിതോപി, മഹാരാജ, സമ്മാപടിപന്നോ ആരാധകോ ഹോതി ഞായം ധമ്മം കുസലം.

''അപി ച ഖോ, മഹാരാജ, പബ്ബജിതോവ സാമഞ്ഞസ്സ ഇസ്സരോ അധിപതി; പബ്ബജ്ജാ, മഹാരാജ, ബഹുഗുണാ അനേകഗുണാ അപ്പമാണഗുണാ, ന സക്കാ പബ്ബജ്ജായ ഗുണം പരിമാണം കാതും.

''യഥാ, മഹാരാജ, കാമദദസ്സ മണിരതനസ്സ ന സക്കാ ധനേന അഗ്ഘോ പരിമാണം കാതും 'ഏത്തകം മണിരതനസ്സ മൂല'ന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പബ്ബജ്ജാ ബഹുഗുണാ അനേകഗുണാ അപ്പമാണഗുണാ, ന സക്കാ പബ്ബജ്ജായ ഗുണം പരിമാണം കാതും.

''യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദേ ഊമിയോ ന സക്കാ പരിമാണം കാതും 'ഏത്തകാ മഹാസമുദ്ദേ ഊമിയോ'തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പബ്ബജ്ജാ ബഹുഗുണാ അനേകഗുണാ അപ്പമാണഗുണാ, ന സക്കാ പബ്ബജ്ജായ ഗുണം പരിമാണം കാതും.

''പബ്ബജിതസ്സ, മഹാരാജ, യം കിഞ്ചി കരണീയം, സബ്ബം തം ഖിപ്പമേവ സമിജ്ഝതി നോ ചിരരത്തായ. കിം കാരണാ? പബ്ബജിതോ, മഹാരാജ, അപ്പിച്ഛോ ഹോതി സന്തുട്ഠോ പവിവിത്തോ അസംസട്ഠോ ആരദ്ധവീരിയോ നിരാലയോ അനികേതോ പരിപുണ്ണസീലോ സല്ലേഖിതാചാരോ ധുതപ്പടിപത്തികുസലോ ഹോതി, തം കാരണാ പബ്ബജിതസ്സ യം കിഞ്ചി കരണീയം, സബ്ബം തം ഖിപ്പമേവ സമിജ്ഝതി നോ ചിരരത്തായ. യഥാ, മഹാരാജ, നിഗ്ഗണ്ഠിസമസുധോതഉജുവിമലനാരാചോ സുസജ്ജിതോ സമ്മാ വഹതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പബ്ബജിതസ്സ യം കിഞ്ചി കരണീയം, സബ്ബം തം ഖിപ്പമേവ സമിജ്ഝതി നോ ചിരരത്തായാ''തി. ''സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ''തി.

ഗിഹിപബ്ബജിതസമ്മാപടിപത്തിപഞ്ഹോ തതിയോ.

**൪. പടിപദാദോസപഞ്ഹോ**

**൪.** ''ഭന്തേ നാഗസേന, യദാ ബോധിസത്തോ ദുക്കരകാരികം അകാസി, നേതാദിസോ അഞ്ഞത്ര ആരമ്ഭോ അഹോസി നിക്കമോ കിലേസയുദ്ധം മച്ചുസേനം വിധമനം ആഹാരപരിഗ്ഗഹോ ദുക്കരകാരികാ, ഏവരൂപേ പരക്കമേ കിഞ്ചി അസ്സാദം അലഭിത്വാ തമേവ ചിത്തം പരിഹാപേത്വാ ഏവമവോച 'ന ഖോ പനാഹം ഇമായ കടുകായ ദുക്കരകാരികായ അധിഗച്ഛാമി ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മം അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസം, സിയാ നു ഖോ അഞ്ഞോ മഗ്ഗോ ബോധായാ'തി, തതോ നിബ്ബിന്ദിത്വാ അഞ്ഞേന മഗ്ഗേന സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ, പുന തായ പടിപദായ സാവകേ അനുസാസതി സമാദപേതി.

'''ആരമ്ഭഥ നിക്ഖമഥ, യുഞ്ജഥ ബുദ്ധസാസനേ;
ധുനാഥ മച്ചുനോ സേനം, നളാഗാരംവ കുഞ്ജരോ'തി [സം॰ നി॰ ൧.൧൮൫].

''കേന നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, കാരണേന തഥാഗതോ യായ പടിപദായ അത്തനാ നിബ്ബിന്നോ വിരത്തരൂപോ, തത്ഥ സാവകേ അനുസാസതി സമാദപേതീ''തി?

''തദാപി , മഹാരാജ, ഏതരഹിപി സാ യേവ പടിപദാ, തം യേവ പടിപദം പടിപജ്ജിത്വാ ബോധിസത്തോ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ. അപി ച, മഹാരാജ, ബോധിസത്തോ അതിവീരിയം കരോന്തോ നിരവസേസതോ ആഹാരം ഉപരുന്ധി. തസ്സ ആഹാരൂപരോധേന ചിത്തദുബ്ബല്യം ഉപ്പജ്ജി. സോ തേന ദുബ്ബല്യേന നാസക്ഖി സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണിതും, സോ മത്തമത്തം കബളീകാരാഹാരം സേവന്തോ തായേവ പടിപദായ നചിരസ്സേവ സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണി. സോ യേവ, മഹാരാജ, പടിപദാ സബ്ബേസം തഥാഗതാനം സബ്ബഞ്ഞുതഞാണപ്പടിലാഭായ.

''യഥാ, മഹാരാജ, സബ്ബേസം സത്താനം ആഹാരോ ഉപത്ഥമ്ഭോ, ആഹാരൂപനിസ്സിതാ സബ്ബേ സത്താ സുഖം അനുഭവന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സാ യേവ പടിപദാ സബ്ബേസം തഥാഗതാനം സബ്ബഞ്ഞുതഞാണപ്പടിലാഭായ, നേസോ, മഹാരാജ, ദോസോ ആരമ്ഭസ്സ, ന നിക്കമസ്സ, ന കിലേസയുദ്ധസ്സ, യേന തഥാഗതോ തസ്മിം സമയേ ന പാപുണി സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം, അഥ ഖോ ആഹാരൂപരോധസ്സേവേസോ ദോസോ, സദാ പടിയത്താ യേവേസാ പടിപദാ.

“യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ അദ്ധാനം അതിവേഗേന ഗച്ഛേയ്യ, തേന സോ പക്ഖഹതോ വാ ഭവേയ്യ പീഠസപ്പീ വാ അസഞ്ചരോ പഥവിതലേ. അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, മഹാപഥവിയാ ദോസോ അത്ഥി, യേന സോ പുരിസോ പക്ഖഹതോ അഹോസീ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ; സദാ പടിയത്താ, ഭന്തേ, മഹാപഥവീ, കുതോ തസ്സാ ദോസോ? വായാമസ്സേവേസോ ദോസോ, യേന സോ പുരിസോ പക്ഖഹതോ അഹോസീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നേസോ ദോസോ ആരമ്ഭസ്സ, ന നിക്കമസ്സ, ന കിലേസയുദ്ധസ്സ, യേന തഥാഗതോ തസ്മിം സമയേ ന പാപുണി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, അഥ ഖോ ആഹാരൂപരോധസ്സേവേസോ ദോസോ സദാ പടിയത്താ യേവേസാ പടിപദാ.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പുരിസോ കിലിട്ഠം സാടകം നിവാസേയ്യ, ന സോ തം ധോവാപേയ്യ, നേസോ ദോസോ ഉദകസ്സ, സദാ പടിയത്തം ഉദകം. പുരിസസ്സേവേസോ ദോസോ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നേസോ ദോസോ ആരമ്ഭസ്സ, ന നിക്കമസ്സ, ന കിലേസയുദ്ധസ്സ, യേന തഥാഗതോ തസ്മിം സമയേ ന പാപുണി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, അഥ ഖോ ആഹാരൂപരോധസ്സേവേസോ ദോസോ, സദാ പടിയത്താ യേവേസാ പടിപദാ, തസ്മാ തഥാഗതോ തായേവ പടിപദായ സാവകേ അനുസാസതി സമാദപേതി, ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, സദാ പടിയത്താ അനവജ്ജാ സാ പടിപദാ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

പടിപദാദോസപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

### ൫. ഹീനായാവത്തനപഞ്ഹോ

൫. “ഭന്തേ നാഗസേന, മഹന്തം ഇദം തഥാഗതസാസനം സാരം വരം സേട്ഠം പവരം അനുപമം പരിസുദ്ധം വിമലം പണ്ഡരം അനവജ്ജം, ന യുത്തം ഗിഹിം താവതകം പബ്ബജേതും, ഗിഹീ യേവ [ഗിഹിം യേവ (സീ॰ പീ॰)] ഏകസ്മിം ഫലേ വിനേത്വാ യദാ അപുനരാവത്തീ ഹോതി തദാ സോ പബ്ബാജേതബ്ബോ. കിം കാരണാ? ഇമേ ദുജ്ജനാ താവ തത്ഥ സാസനേ വിസുദ്ധേ പബ്ബജിത്വാ പടിനിവത്തിത്വാ ഹീനായാവത്തന്തി, തേസം പച്ചാഗമനേന അയം മഹാജനോ ഏവം വിചിന്തേതി ‘തുച്ഛകം വത ഭോ ഏതം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സാസനം ഭവിസ്സതി, യം ഇമേ പടിനിവത്തന്തീ’തി, ഇദമേത്ഥ കാരണ”ന്തി.

“യഥാ, മഹാരാജ, തളാകോ ഭവേയ്യ സമ്പുണ്ണസുചിവിമലസീതലസലിലോ, അഥ യോ കോചി കിലിട്ഠോ മലകദ്ദമഗതോ തം തളാകം ഗന്ത്വാ അനഹായിത്വാ കിലിട്ഠോവ പടിനിവത്തേയ്യ, തത്ഥ, മഹാരാജ, കതമം ജനോ ഗരഹേയ്യ കിലിട്ഠം വാ തളാകം വാ”തി? “കിലിട്ഠം, ഭന്തേ, ജനോ ഗരഹേയ്യ ‘അയം തളാകം ഗന്ത്വാ അനഹായിത്വാ കിലിട്ഠോവ പടിനിവത്തോ, കിം ഇമം അനഹായിതുകാമം തളാകോ സയം നഹാപേസ്സതി, കോ ദോസോ തളാകസ്സാ’തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ , തഥാഗതോ വിമുത്തിവരസലിലസമ്പുണ്ണം സദ്ധമ്മവരതളാകം മാപേസി ‘യേ കേചി കിലേസമലകിലിട്ഠാ സചേതനാ ബുധാ, തേ ഇധ നഹായിത്വാ സബ്ബകിലേസേ പവാഹയിസ്സന്തീ’തി. യദി കോചി തം സദ്ധമ്മവരതളാകം ഗന്ത്വാ അനഹായിത്വാ സകിലേസോവ പടിനിവത്തിത്വാ ഹീനായാവത്തതി തം യേവ ജനോ ഗരഹിസ്സതി ‘അയം ജിനസാസനേ പബ്ബജിത്വാ തത്ഥ പതിട്ഠം അലഭിത്വാ ഹീനായാവത്തോ, കിം ഇമം അപ്പടിപജ്ജന്തം ജിനസാസനം സയം ബോധേസ്സതി, കോ ദോസോ ജിനസാസനസ്സാ’തി?

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പുരിസോ പരമബ്യാധിതോ രോഗുപ്പത്തികുസലം അമോഘധുവസിദ്ധകമ്മം ഭിസക്കം സല്ലകത്തം ദിസ്വാ അതികിച്ഛാപേത്വാ സബ്യാധികോവ പടിനിവത്തേയ്യ, തത്ഥ കതമം ജനോ ഗരഹേയ്യ ആതുരം വാ ഭിസക്കം വാ”തി? “ആതുരം, ഭന്തേ, ജനോ ഗരഹേയ്യ ‘അയം രോഗുപ്പത്തികുസലം അമോഘധുവസിദ്ധകമ്മം ഭിസക്കം സല്ലകത്തം ദിസ്വാ അതികിച്ഛാപേത്വാ സബ്യാധികോവ പടിനിവത്തോ, കിം ഇമം അതികിച്ഛാപേന്തം ഭിസക്കോ സയം തികിച്ഛിസ്സതി, കോ ദോസോ ഭിസക്കസ്സാ’”തി? “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ അന്തോസാസനസമുഗ്ഗേ കേവലം സകലകിലേസബ്യാധിവൂപസമനസമത്ഥം അമതോസധം പക്ഖിപി, ‘യേ കേചി കിലേസബ്യാധിപീളിതാ സചേതനാ ബുധാ, തേ ഇമം അമതോസധം പിവിത്വാ സബ്ബകിലേസബ്യാധിം വൂപസമേസ്സന്തീ’തി. യദി കോചി യം അമതോസധം അപിവിത്വാ സകിലേസോവ പടിനിവത്തിത്വാ ഹീനായാവത്തതി, തം യേവ ജനോ ഗരഹിസ്സതി ‘അയം ജിനസാസനേ പബ്ബജിത്വാ തത്ഥ പതിട്ഠം അലഭിത്വാ ഹീനായാവത്തോ, കിം ഇമം അപ്പടിപജ്ജന്തം ജിനസാസനം സയം ബോധേസ്സതി, കോ ദോസോ ജിനസാസനസ്സാ’തി?

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഛാതോ പുരിസോ മഹതിമഹാപുഞ്ഞഭത്തപരിവേസനം ഗന്ത്വാ തം ഭത്തം അഭുഞ്ജിത്വാ ഛാതോവ പടിനിവത്തേയ്യ, തത്ഥ കതമം ജനോ ഗരഹേയ്യ ഛാതം വാ പുഞ്ഞഭത്തം വാ”തി? “ഛാതം, ഭന്തേ, ജനോ ഗരഹേയ്യ ‘അയം ഖുദാപീളിതോ പുഞ്ഞഭത്തം പടിലഭിത്വാ അഭുഞ്ജിത്വാ ഛാതോവ പടിനിവത്തോ, കിം ഇമസ്സ അഭുഞ്ജന്തസ്സ ഭോജനം സയം മുഖം പവിസിസ്സതി, കോ ദോസോ ഭോജനസ്സാ’”തി? “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ അന്തോസാസനസമുഗ്ഗേ പരമപവരം സന്തം സിവം പണീതം അമതം പരമമധുരം കായഗതാസതിഭോജനം ഠപേസി ‘യേ കേചി കിലേസഛാതജ്ഝത്താ തണ്ഹാപരേതമാനസാ സചേതനാ

ബുധാ, തേ ഇമം ഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ കാമരൂപാരൂപഭവേസു സബ്ബം തണ്ഹമപനേസ്സന്തീ'തി. യദി കോചി തം ഭോജനം അഭുഞ്ജിത്വാ തണ്ഹാസിതോവ പടിനിവത്തിത്വാ ഹീനായാവത്തതി, തഞ്ഞേവ ജനോ ഗരഹിസ്സതി 'അയം ജിനസാസനേ പബ്ബജിത്വാ തത്ഥ പതിട്ഠം അലഭിത്വാ ഹീനായാവത്തോ, കിം ഇമം അപ്പടിപജ്ജന്തം ജിനസാസനം സയം ബോധേസ്സസി, കോ ദോസോ ജിനസാസനസ്സാ'തി.

"യദി, മഹാരാജ, തഥാഗതോ ഗിഹിം യേവ ഏകസ്മിം ഫലേ വിനീതം പബ്ബാജേയ്യ, ന നാമായം പബ്ബജ്ജാ കിലേസപ്പഹാനായ വിസുദ്ധിയാ വാ, നത്ഥി പബ്ബജ്ജായ കരണീയം. യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ അനേകസതേന കമ്മേന തളാകം ഖണാപേത്വാ പരിസായ ഏവമനുസ്സാവേയ്യ 'മാ മേ, ഭോന്തോ, കേചി സംകിലിട്ഠാ ഇമം തളാകം ഓതരഥ, പവാഹിതരജോജല്ലാ പരിസുദ്ധാ വിമലമട്ഠാ ഇമം തളാകം ഓതരഥാ'തി. അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തേസം പവാഹിതരജോജല്ലാനം പരിസുദ്ധാനം വിമലമട്ഠാനം തേന തളാകേന കരണീയം ഭവേയ്യാ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, യസ്സത്ഥായ തേ തം തളാകം ഉപഗച്ഛേയ്യും, തം അഞ്ഞത്രേവ തേസം കതം കരണീയം, കിം തേസം തേന തളാകേനാ"തി? "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യദി തഥാഗതോ ഗിഹിം യേവ ഏകസ്മിം ഫലേ വിനീതം പബ്ബാജേയ്യ, തത്ഥേവ തേസം കതം കരണീയം, കിം തേസം പബ്ബജ്ജായ.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, സഭാവഇസിഭത്തികോ സുതമന്തപദധരോ അതക്കികോ രോഗുപ്പത്തികുസലോ അമോഘധുവസിദ്ധകമ്മോ ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോ സബ്ബരോഗൂപസമഭേസജ്ജം സന്നിപാതേത്വാ പരിസായ ഏവമനുസ്സാവേയ്യ 'മാ ഖോ, ഭോന്തോ , കേചി സബ്യാധികാ മമ സന്തികേ ഉപഗച്ഛഥ, അബ്യാധികാ അരോഗാ മമ സന്തികേ ഉപഗച്ഛഥാ'തി. അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തേസം അബ്യാധികാനം അരോഗാനം പരിപുണ്ണാനം ഉദഗ്ഗാനം തേന ഭിസക്കേന കരണീയം ഭവേയ്യാ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, യസ്സത്ഥായ തേ തം ഭിസക്കം സല്ലകത്തം ഉപഗച്ഛേയ്യും, തം അഞ്ഞത്രേവ തേസം കതം കരണീയം, കിം തേസം തേന ഭിസക്കേനാ"തി? "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യദി തഥാഗതോ ഗിഹിം യേവ ഏകസ്മിം ഫലേ വിനീതം പബ്ബാജേയ്യ, തത്ഥേവ തേസം കതം കരണീയം, കിം തേസം പബ്ബജ്ജായ?

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, കോചി പുരിസോ അനേകഥാലിപാകസതം ഭോജനം പടിയാദാപേത്വാ പരിസായ ഏവമനുസ്സാവേയ്യ 'മാ മേ, ഭോന്തോ, കേചി ഛാതാ ഇമം പരിവേസനം ഉപഗച്ഛഥ, സുഭുത്താ തിത്താ സുഹിതാ ധാതാ പീണിതാ പരിപുണ്ണാ ഇമം പരിവേസനം ഉപഗച്ഛഥാ"തി. അപി നു ഖോ മഹാരാജ, തേസം ഭുത്താവീനം തിത്താനം സുഹിതാനം ധാതാനം പീണിതാനം പരിപുണ്ണാനം തേന ഭോജനേന കരണീയം ഭവേയ്യാ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, യസ്സത്ഥായ തേ തം പരിവേസനം ഉപഗച്ഛേയ്യും, തം അഞ്ഞത്രേവ തേസം കതം കരണീയം, കിം തേസം തായ പരിവേസനായാ"തി? "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യദി തഥാഗതോ ഗിഹിം യേവ ഏകസ്മിം ഫലേ വിനീതം പബ്ബാജേയ്യ, തത്ഥേവ തേസം കതം കരണീയം, കിം തേസം പബ്ബജ്ജായ?

"അപി ച, മഹാരാജ, യേ ഹീനായാവത്തന്തി, തേ ജിനസാസനസ്സ പഞ്ച അതുലിയേ ഗുണേ ദസ്സേന്തി. കതമേ പഞ്ച? ഭൂമിമഹന്തഭാവം ദസ്സേന്തി, പരിസുദ്ധവിമലഭാവം ദസ്സേന്തി, പാപേഹി അസംവാസിയഭാവം ദസ്സേന്തി, ദുപ്പടിവേധഭാവം ദസ്സേന്തി, ബഹുസംവരരക്ഖിയഭാവം ദസ്സേന്തി.

"കഥം ഭൂമിമഹന്തഭാവം ദസ്സേന്തി? യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ അധനോ ഹീനജച്ചോ നിബ്ബിസേസോ ബുദ്ധിപരിഹീനോ മഹാരജ്ജം പടിലഭിത്വാ ന ചിരസ്സേവ പരിപതതി പരിധംസതി പരിഹായതി യസതോ, ന സക്കോതി ഇസ്സരിയം സന്ധാരേതും. കിം കാരണം ? മഹന്തത്താ ഇസ്സരിയസ്സ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ കേചി നിബ്ബിസേസാ അകതപുഞ്ഞാ ബുദ്ധിപരിഹീനാ ജിനസാസനേ പബ്ബജന്തി, തേ തം പബ്ബജ്ജം പവരുത്തമം സന്ധാരേതും അവിസഹന്താ ന ചിരസ്സേവ ജിനസാസനാ പരിപതിത്വാ പരിധംസിത്വാ പരിഹായിത്വാ ഹീനായാവത്തന്തി, ന സക്കോന്തി ജിനസാസനം സന്ധാരേതും. കിം കാരണം? മഹന്തത്താ ജിനസാസനഭൂമിയാ. ഏവം ഭൂമിമഹന്തഭാവം ദസ്സേന്തി.

"കഥം പരിസുദ്ധവിമലഭാവം ദസ്സേന്തി? യഥാ, മഹാരാജ, വാരി പോക്ഖരപത്തേ വികിരതി വിധമതി വിധംസേതി, ന ഠാനമുപഗച്ഛതി നൂപലിമ്പതി. കിം കാരണം? പരിസുദ്ധവിമലത്താ പദുമസ്സ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ കേചി സഠാ കൂടാ വങ്കാ കുടിലാ വിസമദിട്ഠിനോ ജിനസാസനേ പബ്ബജന്തി, തേ പരിസുദ്ധവിമലനിക്കണ്ടകപണ്ഡരവരപ്പവരസാസനതോ ന ചിരസ്സേവ വികിരിത്വാ വിധമിത്വാ വിധംസേത്വാ അസണ്ഠഹിത്വാ അനുപലിമ്പിത്വാ ഹീനായാവത്തന്തി. കിം കാരണം? പരിസുദ്ധവിമലത്താ ജിനസാസനസ്സ. ഏവം പരിസുദ്ധവിമലഭാവം ദസ്സേന്തി.

"കഥം പാപേഹി അസംവാസിയഭാവം ദസ്സേന്തി? യഥാ, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ ന മതേന കുണപേന സംവസതി, യം ഹോതി മഹാസമുദ്ദേ മതം കുണപം, തം ഖിപ്പമേവ തീരം ഉപനേതി ഥലം വാ ഉസ്സാരേതി. കിം കാരണം? മഹാഭൂതാനം ഭവനത്താ മഹാസമുദ്ദസ്സ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ കേചി പാപകാ അസംവുതാ അഹിരികാ അകിരിയാ ഓസന്നവീരിയാ കുസീതാ കിലിട്ഠാ ദുജ്ജനാ മനുസ്സാ ജിനസാസനേ പബ്ബജന്തി, തേ ന ചിരസ്സേവ ജിനസാസനതോ അരഹന്തവിമലഖീണാസവമഹാഭൂതഭവനതോ നിക്ഖമിത്വാ അസംവസിത്വാ ഹീനായാവത്തന്തി. കിം

കാരണം? പാപേഹി അസംവാസിയത്താ ജിനസാസനസ്സ. ഏവം പാപേഹി അസംവാസിയഭാവം ദസ്സേന്തി.

“കഥം ദുപ്പടിവേധഭാവം ദസ്സേന്തി? യഥാ, മഹാരാജ, യേ കേചി അഛേകാ അസിക്ഖിതാ അസിപ്പിനോ മതിവിപ്പഹീനാ ഇസ്സാസാ [ഇസ്സത്ഥാ (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] വാലഗ്ഗവേധം അവിസഹന്താ വിഗളന്തി പക്കമന്തി. കിം കാരണം? സണ്ഹസുഖുമദുപ്പടിവേധത്താ വാലഗ്ഗസ്സ . ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ കേചി ദുപ്പഞ്ഞാ ജളാ ഏളമൂഗാ മൂള്ഹാ ദന്ധഗതികാ ജനാ ജിനസാസനേ പബ്ബജന്തി, തേ തം പരമസണ്ഹസുഖുമചതുസച്ചപ്പടിവേധം പടിവിജ്ഝിതും അവിസഹന്താ ജിനസാസനാ വിഗളിത്വാ പക്കമിത്വാ ന ചിരസ്സേവ ഹീനായാവത്തന്തി. കിം കാരണം? പരമസണ്ഹസുഖുമദുപ്പടിവേധതായ സച്ചാനം. ഏവം ദുപ്പടിവേധഭാവം ദസ്സേന്തി.

“കഥം ബഹുസംവരരക്ഖിയഭാവം ദസ്സേന്തി? യഥാ, മഹാരാജ, കോചിദേവ പുരിസോ മഹതിമഹായുദ്ധഭൂമിമുപഗതോ പരസേനായ ദിസാവിദിസാഹി സമന്താ പരിവാരിതോ സത്തിഹത്ഥം ജനമുപേന്തം ദിസ്വാ ഭീതോ ഓസക്കതി പടിനിവത്തതി പലായതി. കിം കാരണം? ബഹുവിധയുദ്ധമുഖരക്ഖണഭയാ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ കേചി പാപകാ അസംവുതാ അഹിരികാ അകിരിയാ അക്ഖന്തീ ചപലാ ചലിതാ ഇത്തരാ ബാലജനാ ജിനസാസനേ പബ്ബജന്തി, തേ ബഹുവിധം സിക്ഖാപദം പരിരക്ഖിതും അവിസഹന്താ ഓസക്കിത്വാ പടിനിവത്തിത്വാ പലായിത്വാ ന ചിരസ്സേവ ഹീനായാവത്തന്തി. കിം കാരണം? ബഹുവിധസംവരരക്ഖിയഭാവത്താ ജിനസാസനസ്സ. ഏവം ബഹുവിധസംവരരക്ഖിയഭാവം ദസ്സേന്തി.

“ഥലജുത്തമേപി, മഹാരാജ, വസ്സികാഗുമ്ബേ കിമിവിദ്ധാനി പുപ്ഫാനി ഹോന്തി, താനി അങ്കുരാനി സങ്കുടിതാനി അന്തരാ യേവ പരിപതന്തി, ന ച തേസു പരിപതിതേസു വസ്സികാഗുമ്ബോ ഹീളിതോ നാമ ഹോതി. യാനി തത്ഥ ഠിതാനി പുപ്ഫാനി, താനി സമ്മാ ഗന്ധേന ദിസാവിദിസം അഭിബ്യാപേന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ ജിനസാസനേ പബ്ബജിത്വാ ഹീനായാവത്തന്തി, തേ ജിനസാസനേ കിമിവിദ്ധാനി വസ്സികാപുപ്ഫാനി വിയ വണ്ണഗന്ധരഹിതാ നിബ്ബണ്ണാകാരസീലാ അഭബ്ബാ വേപുല്ലായ, ന ച തേസം ഹീനായാവത്തനേന ജിനസാസനം ഹീളിതം നാമ ഹോതി. യേ തത്ഥ ഠിതാ ഭിക്ഖൂ, തേ സദേവകം ലോകം സീലവരഗന്ധേന അഭിബ്യാപേന്തി.

“സാലീനമ്പി, മഹാരാജ, നിരാതങ്കാനം ലോഹിതകാനം അന്തരേ കരുമ്ഭകം നാമ സാലിജാതി ഉപ്പജ്ജിത്വാ അന്തരാ യേവ വിനസ്സതി, ന ച തസ്സാ വിനട്ഠത്താ ലോഹിതകസാലീ ഹീളിതാ നാമ ഹോന്തി. യേ തത്ഥ ഠിതാ സാലീ, തേ രാജൂപഭോഗാ ഹോന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ ജിനസാസനേ പബ്ബജിത്വാ ഹീനായാവത്തന്തി, തേ ലോഹിതകസാലീനമന്തരേ കരുമ്ഭകാ വിയ ജിനസാസനേ ന വഡ്ഢിത്വാ വേപുല്ലതം ന പാപുണിത്വാ [വഡ്ഢിത്വാ വേപുല്ലതം അപാപുണിത്വാ (സീ॰ ക॰)] അന്തരാ യേവ ഹീനായാവത്തന്തി, ന ച തേസം ഹീനായാവത്തനേന ജിനസാസനം ഹീളിതം നാമ ഹോതി. യേ തത്ഥ ഠിതാ ഭിക്ഖൂ തേ അരഹത്തസ്സ അനുച്ഛവികാ ഹോന്തി.

“കാമദദസ്സാപി , മഹാരാജ, മണിരതനസ്സ ഏകദേസം [ഏകദേസേ (ക॰)] കക്കസം ഉപ്പജ്ജതി, ന ച തത്ഥ കക്കസുപ്പന്നത്താ മണിരതനം ഹീളിതം നാമ ഹോതി. യം തത്ഥ പരിസുദ്ധം മണിരതനസ്സ, തം ജനസ്സ ഹാസകരം ഹോതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ ജിനസാസനേ പബ്ബജിത്വാ ഹീനായാവത്തന്തി, കക്കസാ തേ ജിനസാസനേ പപടികാ, ന ച തേസം ഹീനായാവത്തനേന ജിനസാസനം ഹീളിതം നാമ ഹോതി. യേ തത്ഥ ഠിതാ ഭിക്ഖൂ, തേ ദേവമനുസ്സാനം ഹാസജനകാ ഹോന്തി.

“ജാതിസമ്പന്നസ്സപി, മഹാരാജ, ലോഹിതചന്ദനസ്സ ഏകദേസം പൂതികം ഹോതി അപ്പഗന്ധം. ന തേന ലോഹിതചന്ദനം ഹീളിതം നാമ ഹോതി. യം തത്ഥ അപൂതികം സുഗന്ധം, തം സമന്താ വിധൂപേതി അഭിബ്യാപേതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ ജിനസാസനേ പബ്ബജിത്വാ ഹീനായാവത്തന്തി, തേ ലോഹിതചന്ദനസാരന്തരേ പൂതികദേസമിവ ഛഡ്ഡനീയാ ജിനസാസനേ, ന ച തേസം ഹീനായാവത്തനേന ജിനസാസനം ഹീളിതം നാമ ഹോതി. യേ തത്ഥ ഠിതാ ഭിക്ഖൂ, തേ സദേവകം ലോകം സീലവരചന്ദനഗന്ധേന അനുലിമ്പയന്തീ”തി.

“സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, തേന തേന അനുച്ഛവികേന തേന തേന സദിസേന കാരണേന നിരവജ്ജമനുപാപിതം ജിനസാസനം സേട്ഠഭാവേന പരിദീപിതം, ഹീനായാവത്തമാനാപി തേ ജിനസാസനസ്സ സേട്ഠഭാവം യേവ പരിദീപേന്തീ”തി.

ഹീനായാവത്തനപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. അരഹന്തവേദനാവേദിയനപഞ്ഹോ**

൬. “ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ ‘അരഹാ ഏകം വേദനം വേദയതി കായികം, ന ചേതസിക’ന്തി. കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, അരഹതോ ചിത്തം യം കായം നിസ്സായ പവത്തതി,

തത്ഥ അരഹാ അനിസ്സരോ അസ്സാമീ അവസവത്തീ”തി ? “ആമ, മഹാരാജാ”തി. “ന ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, യുത്തമേതം, യം സോ സകചിത്തസ്സ പവത്തമാനേ കായേ അനിസ്സരോ ഹോതി അസ്സാമീ അവസവത്തീ; സകുണോപി താവ, ഭന്തേ, യസ്മിം കുലാവകേ പടിവസതി, തത്ഥ സോ ഇസ്സരോ ഹോതി സാമീ വസവത്തീ”തി.

“ദസയിമേ, മഹാരാജ, കായാനുഗതാ ധമ്മാ ഭവേ ഭവേ കായം അനുധാവന്തി അനുപരിവത്തന്തി. കതമേ ദസ? സീതം ഉണ്ഹം ജിഘച്ഛാ പിപാസാ ഉച്ചാരോ പസ്സാവോ മിദ്ധം ജരാ ബ്യാധി മരണം. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ദസ കായാനുഗതാ ധമ്മാ ഭവേ ഭവേ കായം അനുധാവന്തി അനുപരിവത്തന്തി, തത്ഥ അരഹാ അനിസ്സരോ അസ്സാമീ അവസവത്തീ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, കേന കാരണേന അരഹതോ കായേ ആണാ നപ്പവത്തതി ഇസ്സരിയം വാ, തത്ഥ മേ കാരണം ബ്രൂഹീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, യേ കേചി പഥവിനിസ്സിതാ സത്താ, സബ്ബേ തേ പഥവിം നിസ്സായ ചരന്തി വിഹരന്തി വുത്തിം കപ്പേന്തി, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തേസം പഥവിയാ ആണാ പവത്തതി ഇസ്സരിയം വാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അരഹതോ ചിത്തം കായം നിസ്സായ പവത്തതി, ന ച അരഹതോ കായേ ആണാ പവത്തതി ഇസ്സരിയം വാ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, കേന കാരണേന പുഥുജ്ജനോ കായികമ്പി ചേതസികമ്പി വേദനം വേദയതീ”തി? “അഭാവിതത്താ, മഹാരാജ, ചിത്തസ്സ പുഥുജ്ജനോ കായികമ്പി ചേതസികമ്പി വേദനം വേദയതി. യഥാ, മഹാരാജ, ഗോണോ ഛാതോ പരിതസിതോ അബലദുബ്ബലപരിത്തകതിണേസു വാ ലതായ വാ ഉപനിബദ്ധോ അസ്സ, യദാ സോ ഗോണോ പരികുപിതോ ഹോതി, തദാ സഹ ഉപനിബന്ധനേന പക്കമതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അഭാവിതചിത്തസ്സ വേദനാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ചിത്തം പരികോപേതി, ചിത്തം പരികുപിതം കായം ആഭുജതി നിബ്ഭുജതി സമ്പരിവത്തകം കരോതി. അഥ ഖോ സോ അഭാവിതചിത്തോ തസതി രവതി ഭേരവരാവമഭിരവതി, ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന പുഥുജ്ജനോ കായികമ്പി ചേതസികമ്പി വേദനം വേദയതീ”തി.

“കിം പന തം കാരണം, യേന കാരണേന അരഹാ ഏകം വേദനം വേദയതി കായികം, ന ചേതസിക”ന്തി? “അരഹതോ, മഹാരാജ, ചിത്തം ഭാവിതം ഹോതി സുഭാവിതം ദന്തം സുദന്തം അസ്സവം വചനകരം, സോ ദുക്ഖായ വേദനായ ഫുട്ഠോ സമാനോ ‘അനിച്ച’ന്തി ദള്ഹം ഗണ്ഹാതി, സമാധിഥമ്ഭേ ചിത്തം ഉപനിബന്ധതി, തസ്സ തം ചിത്തം സമാധിഥമ്ഭേ ഉപനിബന്ധനം ന വേധതി ന ചലതി, ഠിതം ഹോതി അവിക്ഖിത്തം, തസ്സ വേദനാവികാരവിപ്ഫാരേന കായോ ആഭുജതി നിബ്ഭുജതി സമ്പരിവത്തതി, ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന അരഹാ ഏകം വേദനം വേദയതി കായികം, ന ചേതസിക”ന്തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, തം നാമ ലോകേ അച്ഛരിയം യം കായേ ചലമാനേ ചിത്തം ന ചലതി, തത്ഥ മേ കാരണം ബ്രൂഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, മഹതിമഹാരുക്ഖേ ഖന്ധസാഖാപലാസസമ്പന്നേ അനിലബലസമാഹതേ സാഖാ ചലതി, അപി നു തസ്സ ഖന്ധോപി ചലതീ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി . “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അരഹാ ദുക്ഖായ വേദനായ ഫുട്ഠോ സമാനോ ‘അനിച്ച’ന്തി ദള്ഹം ഗണ്ഹാതി, സമാധിഥമ്ഭേ ചിത്തം ഉപനിബന്ധതി, തസ്സ തം ചിത്തം സമാധിഥമ്ഭേ ഉപനിബന്ധനം ന വേധതി ന ചലതി, ഠിതം ഹോതി അവിക്ഖിത്തം, തസ്സ വേദനാവികാരവിപ്ഫാരേന കായോ ആഭുജതി നിബ്ഭുജതി സമ്പരിവത്തതി, ചിത്തം പന തസ്സ ന വേധതി ന ചലതി ഖന്ധോ വിയ മഹാരുക്ഖസ്സാ”തി. “അച്ഛരിയം, ഭന്തേ നാഗസേന, അബ്ഭുതം, ഭന്തേ നാഗസേന, ന മേ ഏവരൂപോ സബ്ബകാലികോ ധമ്മപദീപോ ദിട്ഠപുബ്ബോ”തി.

അരഹന്തവേദനാവേദിയനപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

**൭. അഭിസമയന്തരായകരപഞ്ഹോ**

൭. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഇധ യോ കോചി ഗിഹീ പാരാജികം അജ്ഝാപന്നോ ഭവേയ്യ, സോ അപരേന സമയേന പബ്ബാജേയ്യ, അത്തനാപി സോ ന ജാനേയ്യ ‘ഗിഹിപാരാജികം അജ്ഝാപന്നോസ്മീ’തി, നപി തസ്സ അഞ്ഞോ കോചി ആചിക്ഖേയ്യ ‘ഗിഹിപാരാജികം അജ്ഝാപന്നോസീ’തി. സോ ച തഥത്തായ പടിപജ്ജേയ്യ, അപി നു തസ്സ ധമ്മാഭിസമയോ ഭവേയ്യാ”തി? “ന ഹി, മഹാരാജാ”തി. “കേന, ഭന്തേ, കാരണേനാ”തി? “യോ തസ്സ ഹേതു ധമ്മാഭിസമയായ, സോ തസ്സ സമുച്ഛിന്നോ, തസ്മാ ധമ്മാഭിസമയോ ന ഭവതീ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ ‘ജാനന്തസ്സ കുക്കുച്ചം ഹോതി, കുക്കുച്ചേ സതി ആവരണം ഹോതി, ആവടേ ചിത്തേ ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതീ’തി. ഇമസ്സ പന അജാനന്തസ്സ അകുക്കുച്ചജാതസ്സ സന്തചിത്തസ്സ വിഹരതോ കേന കാരണേന ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതി, വിസമേന വിസമേനേസോ പഞ്ഹോ ഗച്ഛതി, ചിന്തേത്വാ വിസജ്ജേഥാ”തി.

"രുഹതി , മഹാരാജ, സുകട്ഠേ സുകലലേ മണ്ഡഖേത്തേ സാരദം സുഖസയിതം ബീജ"ന്തി? "ആമ, ഭന്തേ"തി. "അപി നു, മഹാരാജ, തഞ്ഞേവ ബീജം ഘനസേലസിലാതലേ രുഹേയ്യാ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "കിസ്സ പന, മഹാരാജ, തഞ്ഞേവ ബീജം കലലേ രുഹതി, കിസ്സ ഘനസേലേ ന രുഹതീ"തി? "നത്ഥി, ഭന്തേ, തസ്സ ബീജസ്സ രുഹനായ ഘനസേലേ ഹേതു, അഹേതുനാ ബീജം ന രുഹതീ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേന ഹേതുനാ തസ്സ ധമ്മാഭിസമയോ ഭവേയ്യ, സോ തസ്സ ഹേതു സമുച്ഛിന്നോ, അഹേതുനാ ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതി.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ദണ്ഡലേഡ്ഡുലഗുളമുഗ്ഗരാ പഥവിയാ ഠാനമുപഗച്ഛന്തി, അപി നു, മഹാരാജ, തേ യേവ ദണ്ഡലേഡ്ഡുലഗുളമുഗ്ഗരാ ഗഗനേ ഠാനമുപഗച്ഛന്തീ"തി? "ന ഹി ഭന്തേ"തി. "കിം പനേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന തേ യേവ ദണ്ഡലേഡ്ഡുലഗുളമുഗ്ഗരാ പഥവിയാ ഠാനമുപഗച്ഛന്തി, കേന കാരണേന ഗഗനേ ന തിട്ഠന്തീ"തി? "നത്ഥി, ഭന്തേ, തേസം ദണ്ഡലേഡ്ഡുലഗുളമുഗ്ഗരാനം പതിട്ഠാനായ ആകാസേ ഹേതു, അഹേതുനാ ന തിട്ഠന്തീ"തി . "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തസ്സ തേന ദോസേന അഭിസമയഹേതു സമുച്ഛിന്നോ, ഹേതുസമുഗ്ഘാതേ അഹേതുനാ അഭിസമയോ ന ഹോതീതി.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഥലേ അഗ്ഗി ജലതി, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, സോ യേവ അഗ്ഗി ഉദകേ ജലതീ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "കിം പനേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന സോ യേവ അഗ്ഗി ഥലേ ജലതി, കേന കാരണേന ഉദകേ ന ജലതീ"തി? "നത്ഥി, ഭന്തേ, അഗ്ഗിസ്സ ജലനായ ഉദകേ ഹേതു, അഹേതുനാ ന ജലതീ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തസ്സ തേന ദോസേന അഭിസമയഹേതു സമുച്ഛിന്നോ, ഹേതുസമുഗ്ഘാതേ അഹേതുനാ ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതീ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, പുനപേതം അത്ഥം ചിന്തേഹി, ന മേ തത്ഥ ചിത്തസഞ്ഞത്തി ഭവതി, അജാനന്തസ്സ അസതി കുക്കുച്ചേ ആവരണം ഹോതീതി, കാരണേന മം സഞ്ഞാപേഹീ"തി. "അപി നു, മഹാരാജ, വിസം ഹലാഹലം അജാനന്തേന ഖായിതം ജീവിതം ഹരതീ"തി? "ആമ, ഭന്തേ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അജാനന്തേനപി കതം പാപം അഭിസമയന്തരായകരം ഹോതി.

"അപി നു, മഹാരാജ, അഗ്ഗി അജാനിത്വാ അക്കമന്തം ഡഹതീ"തി? "ആമ, ഭന്തേ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അജാനന്തേനപി കതം പാപം അഭിസമയന്തരായകരം ഹോതി.

"അപി നു, മഹാരാജ, അജാനന്തം ആസീവിസോ ഡംസിത്വാ ജീവിതം ഹരതീ"തി? "ആമ, ഭന്തേ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അജാനന്തേനപി കതം പാപം അഭിസമയന്തരായകരം ഹോതി.

"നനു, മഹാരാജ, കാലിങ്ഗരാജാ സമണകോലഞ്ഞോ സത്തരതനപരികിണ്ണോ ഹത്ഥിരതനമഭിരുയ്ഹ കുലദസ്സനായ ഗച്ഛന്തോ അജാനന്തോപി നാസക്ഖി ബോധിമണ്ഡസ്സ ഉപരിതോ ഗന്തും, ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന അജാനന്തേനപി കതം പാപം അഭിസമയന്തരായകരം ഹോതീ"തി? "ജിനഭാസിതം , ഭന്തേ നാഗസേന, കാരണം ന സക്കാ പടിക്കോസിതും, ഏസോവേതസ്സ അത്ഥോ തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

അഭിസമയന്തരായകരപഞ്ഹോ സത്തമോ.

### ൮. ദുസ്സീലപഞ്ഹോ

൮. "ഭന്തേ നാഗസേന, ഗിഹിദുസ്സീലസ്സ ച സമണദുസ്സീലസ്സ ച കോ വിസേസോ, കിം നാനാകരണം, ഉഭോപേതേ സമസമഗതികാ, ഉഭിന്നമ്പി സമസമോ വിപാകോ ഹോതി, ഉദാഹു കിഞ്ചി നാനാകാരണം അത്ഥീ"തി?

"ദസ യിമേ, മഹാരാജ, ഗുണാ സമണദുസ്സീലസ്സ ഗിഹിദുസ്സീലതോ വിസേസേന അതിരേകാ, ദസഹി ച കാരണേഹി ഉത്തരിം ദക്ഖിണം വിസോധേതി.

"കതമേ ദസ ഗുണാ സമണദുസ്സീലസ്സ ഗിഹിദുസ്സീലതോ വിസേസേന അതിരേകാ? ഇധ, മഹാരാജ, സമണദുസ്സീലോ ബുദ്ധേ സഗാരവോ ഹോതി, ധമ്മേ സഗാരവോ ഹോതി, സങ്ഘേ സഗാരവോ ഹോതി, സബ്രഹ്മചാരീസു സഗാരവോ ഹോതി, ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛായ വായമതി, സവനബഹുലോ ഹോതി, ഭിന്നസീലോപി, മഹാരാജ, ദുസ്സീലോ പരിസഗതോ ആകപ്പം ഉപട്ഠപേതി, ഗരഹഭയാ കായികം വാചസികം രക്ഖതി, പധാനാഭിമുഖഞ്ചസ്സ ഹോതി ചിത്തം, ഭിക്ഖുസാമഞ്ഞം ഉപഗതോ ഹോതി. കരോന്തോപി, മഹാരാജ, സമണദുസ്സീലോ പാപം പടിച്ഛന്നം ആചരതി. യഥാ, മഹാരാജ, ഇത്ഥീ സപതികാ നിലീയിത്വാ രഹസ്സേനേവ പാപമാചരതി; ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, കരോന്തോപി സമണദുസ്സീലോ പാപം പടിച്ഛന്നം ആചരതി. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ദസ ഗുണാ സമണദുസ്സീലസ്സ ഗിഹിദുസ്സീലതോ വിസേസേന അതിരേകാ.

“കതമേഹി ദസഹി കാരണേഹി ഉത്തരിം ദക്ഖിണം വിസോധേതി? അനവജ്ജകവചധാരണതായപി ദക്ഖിണം വിസോധേതി, ഇസിസാമഞ്ഞഭണ്ഡുലിങ്ഗധാരണതോപി ദക്ഖിണം വിസോധേതി, സങ്ഘസമയമനുപ്പവിട്ഠതായപി ദക്ഖിണം വിസോധേതി, ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘസരണഗതതായപി ദക്ഖിണം വിസോധേതി, പധാനാസയനികേതവാസിതായപി ദക്ഖിണം വിസോധേതി, ജിനസാസനധര [ജിനസാസനധന (സീ॰ പീ॰)] പരിയേസനതോപി ദക്ഖിണം വിസോധേതി, പവരധമ്മദേസനതോപി ദക്ഖിണം വിസോധേതി, ധമ്മദീപഗതിപരായണതായപി ദക്ഖിണം വിസോധേതി, ‘അഗ്ഗോ ബുദ്ധോ’തി ഏകന്തഉജുദിട്ഠിതായപി ദക്ഖിണം വിസോധേതി, ഉപോസഥസമാദാനതോപി ദക്ഖിണം വിസോധേതി. ഇമേഹി ഖോ, മഹാരാജ, ദസഹി കാരണേഹി ഉത്തരിം ദക്ഖിണം വിസോധേതി .

“സുവിപന്നോപി ഹി, മഹാരാജ, സമണദുസ്സീലോ ദായകാനം ദക്ഖിണം വിസോധേതി. യഥാ, മഹാരാജ, ഉദകം സുബഹലമ്പി കലലകദ്ദമരജോജല്ലം അപനേതി; ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സുവിപന്നോപി സമണദുസ്സീലോ ദായകാനം ദക്ഖിണം വിസോധേതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഉണ്ഹോദകം സുകുധിതമ്പി [സുകഠിതമ്പി (സീ॰ പീ), സുഖുഠിതമ്പി (സ്യാ॰)] ജ്ജലന്തം മഹന്തം അഗ്ഗിക്ഖന്ധം നിബ്ബാപേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സുവിപന്നോപി സമണദുസ്സീലോ ദായകാനം ദക്ഖിണം വിസോധേതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഭോജനം വിരസമ്പി ഖുദാദുബ്ബല്യം അപനേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സുവിപന്നോപി സമണദുസ്സീലോ ദായകാനം ദക്ഖിണം വിസോധേതി.

“ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, തഥാഗതേന ദേവാതിദേവേന മജ്ഝിമനികായവരലഞ്ഛകേ ദക്ഖിണവിഭങ്ഗേ വേയ്യാകരണേ -

“‘യോ സീലവാ ദുസ്സീലേസു ദദാതി ദാനം, ധമ്മേന ലദ്ധം സുപസന്നചിത്തോ;
അഭിസദ്ദഹം കമ്മഫലം ഉളാരം, സാ ദക്ഖിണാ ദായകതോ വിസുജ്ഝതീ’”തി [മ॰ നി॰ ൩.൩൮൫].

“അച്ഛരിയം , ഭന്തേ നാഗസേന, അബ്ഭുതം, ഭന്തേ നാഗസേന, താവതകം മയം പഞ്ഹം അപുച്ഛിമ്ഹ, തം ത്വം ഓപമ്മേഹി കാരണേഹി വിഭാവേന്തോ അമതമധുരം സവനൂപഗം അകാസി. യഥാ നാമ, ഭന്തേ, സൂദോ വാ സൂദന്തേവാസീ വാ താവതകം മംസം ലഭിത്വാ നാനാവിധേഹി സമ്ഭാരേഹി സമ്പാദേത്വാ രാജൂപഭോഗം കരോതി; ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, താവതകം മയം പഞ്ഹം അപുച്ഛിമ്ഹ, തം ത്വം ഓപമ്മേഹി കാരണേഹി വിഭാവേത്വാ അമതമധുരം സവനൂപഗം അകാസീ”തി.

ദുസ്സീലപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

### ൯. ഉദകസത്തജീവപഞ്ഹോ

**൯**. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഇമം ഉദകം അഗ്ഗിമ്ഹി തപ്പമാനം ചിച്ചിടായതി ചിടിചിടായതി സദ്ദായതി ബഹുവിധം, കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, ഉദകം ജീവതി, കിം കീളമാനം സദ്ദായതി, ഉദാഹു അഞ്ഞേന പടിപീളിതം സദ്ദായതീ”തി? “ന ഹി, മഹാരാജ, ഉദകം ജീവതി, നത്ഥി ഉദകേ ജീവോ വാ സത്തോ വാ, അപി ച, മഹാരാജ, അഗ്ഗിസന്താപവേഗസ്സ മഹന്തതായ ഉദകം ചിച്ചിടായതി ചിടിചിടായതി സദ്ദായതി ബഹുവിധ”ന്തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, ഇധേകച്ചേ തിത്ഥിയാ ഉദകം ജീവതീതി സീതോദകം പടിക്ഖിപിത്വാ ഉദകം താപേത്വാ വേകതികവേകതികം പരിഭുഞ്ജന്തി, തേ തുമ്ഹേ ഗരഹന്തി പരിഭവന്തി ‘ഏകിന്ദ്രിയം സമണാ സക്യപുത്തിയാ ജീവം വിഹേഠേന്തീ’തി, തം തേസം ഗരഹം പരിഭവം വിനോദേഹി അപനേഹി നിച്ഛാരേഹീ”തി. “ന ഹി, മഹാരാജ, ഉദകം ജീവതി, നത്ഥി, മഹാരാജ, ഉദകേ ജീവോ വാ സത്തോ വാ, അപി ച, മഹാരാജ, അഗ്ഗിസന്താപവേഗസ്സ മഹന്തതായ ഉദകം ചിച്ചിടായതി ചിടിചിടായതി സദ്ദായതി ബഹുവിധം.

“യഥാ, മഹാരാജ, ഉദകം സോബ്ഭസരസരിതദഹതളാകകന്ദരപദരഉദപാനനിന്നപോക്ഖരണിഗതം വാതാതപവേഗസ്സ മഹന്തതായ പരിയാദിയതി പരിക്ഖയം ഗച്ഛതി, അപി നു തത്ഥ ഉദകം ചിച്ചിടായതി ചിടിചിടായതി സദ്ദായതി ബഹുവിധ”ന്തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “യദി, മഹാരാജ, ഉദകം ജീവേയ്യ, തത്ഥാപി ഉദകം സദ്ദായേയ്യ, ഇമിനാപി, മഹാരാജ, കാരണേന ജാനാഹി ‘നത്ഥി ഉദകേ ജീവോ വാ സത്തോ വാ, അഗ്ഗിസന്താപവേഗസ്സ മഹന്തതായ ഉദകം ചിച്ചിടായതി ചിടിചിടായതി സദ്ദായതി ബഹുവിധ’ന്തി.

“അപരമ്പി , മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി ‘നത്ഥി ഉദകേ ജീവോ വാ സത്തോ വാ, അഗ്ഗിസന്താപവേഗസ്സ മഹന്തതായ ഉദകം സദ്ദായതീ’തി. യദാ പന, മഹാരാജ, ഉദകം തണ്ഡുലേഹി

സമ്മിസ്സിതം ഭാജനഗതം ഹോതി പിഹിതം ഉദ്ധനേ അഠപിതം, അപി നു തഥ ഉദകം സദ്ദായതീ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, അചലം ഹോതി സന്തസന്ത"ന്തി. "തം യേവ പന, മഹാരാജ, ഉദകം ഭാജനഗതം അഗ്ഗിം ഉജ്ജാലേത്വാ ഉദ്ധനേ ഠപിതം ഹോതി, അപി നു തഥ ഉദകം അചലം ഹോതി സന്തസന്ത"ന്തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, ചലതി ഖുബ്ഭതി ലുളതി ആവിലതി ഊമിജാതം ഹോതി, ഉദ്ധമധോ ദിസാവിദിസം ഗച്ഛതി, ഉത്തരതി പതരതി ഫേണമാലീ ഹോതീതി. കിസ്സ പന തം, മഹാരാജ , പാകതികം ഉദകം ന ചലതി സന്തസന്തം ഹോതി, കിസ്സ പന അഗ്ഗിഗതം ചലതി ഖുബ്ഭതി ലുളതി ആവിലതി ഊമിജാതം ഹോതി, ഉദ്ധമധോ ദിസാവിദിസം ഗച്ഛതി, ഉത്തരതി പതരതി ഫേണമാലീ ഹോതീ"തി? "പാകതികം, ഭന്തേ, ഉദകം ന ചലതി, അഗ്ഗികതം പന ഉദകം അഗ്ഗിസന്താപവേഗസ്സ മഹന്തതായ ചിച്ചിടായതി ചിടിചിടായതി സദ്ദായതി ബഹുവിധ"ന്തി. "ഇമിനാപി മഹാരാജ, കാരണേന ജാനാഹി 'നത്ഥി ഉദകേ ജീവോ വാ സത്തോ വാ, അഗ്ഗിസന്താപവേഗസ്സ മഹന്തതായ ഉദകം സദ്ദായതീ'തി.

"അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരം കാരണം സുണോഹി, നത്ഥി ഉദകേ ജീവോ വാ സത്തോ വാ, അഗ്ഗിസന്താപവേഗസ്സ മഹന്തതായ ഉദകം സദ്ദായതി. ഹോതി തം, മഹാരാജ, ഉദകം ഘരേ ഘരേ ഉദകവാരകഗതം പിഹിത"ന്തി? "ആമ, ഭന്തേ"തി. "അപി നു തം, മഹാരാജ, ഉദകം ചലതി ഖുബ്ഭതി ലുളതി ആവിലതി ഊമിജാതം ഹോതി, ഉദ്ധമധോ ദിസാവിദിസം ഗച്ഛതി, ഉത്തരതി പതരതി ഫേണമാലീ ഹോതീ"തി. "ന ഹി, ഭന്തേ, അചലം തം ഹോതി പാകതികം ഉദകവാരകഗതം ഉദക"ന്തി.

"സുതപുബ്ബം പന തയാ, മഹാരാജ, 'മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം ചലതി ഖുബ്ഭതി ലുളതി ആവിലതി ഊമിജാതം ഹോതി, ഉദ്ധമധോ ദിസാവിദിസം ഗച്ഛതി, ഉത്തരതി പതരതി ഫേണമാലീ ഹോതി, ഉസ്സക്കിത്വാ ഓസ്സക്കിത്വാ [ഓസ്സക്കിത്വാ"തി പദം സീ॰ പീ॰ പോത്ഥകേസു നത്ഥി] വേലായ പഹരതി സദ്ദായതി ബഹുവിധ'"ന്തി? "ആമ, ഭന്തേ, സുതപുബ്ബം ഏതം മയാ ദിട്ഠപുബ്ബഞ്ച 'മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം ഹത്ഥസതമ്പി ദ്വേപി ഹത്ഥസതാനി ഗഗനേ ഉസ്സക്കതീ'"തി. "കിസ്സ, മഹാരാജ, ഉദകവാരകഗതം ഉദകം ന ചലതി ന സദ്ദായതി, കിസ്സ പന മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം ചലതി സദ്ദായതീ"തി? "വാതവേഗസ്സ മഹന്തതായ, ഭന്തേ, മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം ചലതി സദ്ദായതി, ഉദകവാരകഗതം ഉദകം അഘട്ടിതം കേഹിചി ന ചലതി ന സദ്ദായതീ"തി. "യഥാ, മഹാരാജ, വാതവേഗസ്സ മഹന്തതായ മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം ചലതി സദ്ദായതി ഏവമേവ അഗ്ഗിസന്താപവേഗസ്സ മഹന്തതായ ഉദകം സദ്ദായതീ"തി.

"നനു, മഹാരാജ, ഭേരിപോക്ഖരം സുക്ഖം സുക്ഖേന ഗോചമ്മേന ഓനന്ധന്തീ"തി? "ആമ, ഭന്തേ". "അപി നു, മഹാരാജ, ഭേരിയാ ജീവോ വാ സത്തോ വാ അത്ഥീ"തി. "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "കിസ്സ പന, മഹാരാജ, ഭേരീ സദ്ദായതീ"തി? "ഇത്ഥിയാ വാ, ഭന്തേ, പുരിസസ്സ വാ തജ്ജേന വായാമേനാ"തി. "യഥാ, മഹാരാജ, ഇത്ഥിയാ വാ പുരിസസ്സ വാ തജ്ജേന വായാമേന ഭേരീ സദ്ദായതി, ഏവമേവ അഗ്ഗിസന്താപവേഗസ്സ മഹന്തതായ ഉദകം സദ്ദായതി. ഇമിനാപി, മഹാരാജ , കാരണേന ജാനാഹി 'നത്ഥി ഉദകേ ജീവോ വാ സത്തോ വാ, അഗ്ഗിസന്താപവേഗസ്സ മഹന്തതായ ഉദകം സദ്ദായതീ'തി.

"മയ്ഹമ്പി താവ, മഹാരാജ, തവ പുച്ഛിതബ്ബം അത്ഥി, ഏവമേസോ പഞ്ഹോ സുവിനിച്ഛിതോ ഹോതി, കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, സബ്ബേഹിപി ഭാജനേഹി ഉദകം തപ്പമാനം സദ്ദായതി, ഉദാഹു ഏകച്ചേഹി യേവ ഭാജനേഹി തപ്പമാനം സദ്ദായതീ"തി? "ന ഹി, ഭന്തേ, സബ്ബേഹിപി ഭാജനേഹി ഉദകം തപ്പമാനം സദ്ദായതി, ഏകച്ചേഹി യേവ ഭാജനേഹി ഉദകം തപ്പമാനം സദ്ദായതീ"തി. "തേന ഹി, മഹാരാജ, ജഹിതോസി സകസമയം, പച്ചാഗതോസി മമ വിസയം, നത്ഥി ഉദകേ ജീവോ വാ സത്തോ വാ. യദി, മഹാരാജ, സബ്ബേഹിപി ഭാജനേഹി ഉദകം തപ്പമാനം സദ്ദായേയ്യ, യുത്തമിദം 'ഉദകം ജീവതീ'തി വത്തും. ന ഹി, മഹാരാജ, ഉദകം ദ്വയം ഹോതി, യം സദ്ദായതി, തം ജീവതി, യം ന സദ്ദായതി, തം ന ജീവതീതി. യദി, മഹാരാജ, ഉദകം ജീവേയ്യ, മഹന്താനം ഹത്ഥിനാഗാനം ഉസ്സന്നകായാനം പഭിന്നാനം സോണ്ഡായ ഉസ്സിഞ്ചിത്വാ മുഖേ പക്ഖിപിത്വാ കുച്ഛിം പവേസയന്താനം, തമ്പി ഉദകം തേസം ദന്തന്തരേ ചിപ്പിയമാനം സദ്ദായേയ്യ. ഹത്ഥസതികാപി മഹാനാവാ ഗരുകാ ഭാരികാ അനേകസതസഹസ്സഭാരപരിപൂരാ മഹാസമുദ്ദേ വിചരന്തി, താഹിപി ചിപ്പിയമാനം ഉദകം സദ്ദായേയ്യ. മഹതിമഹന്താപി മച്ഛാ അനേകസതയോജനികകായാ തിമീ തിമിങ്ഗലാ തിമിരപിങ്ഗലാ അബ്ഭന്തരേ നിമുഗ്ഗാ മഹാസമുദ്ദേ നിവാസട്ഠാനതായ പടിവസന്താ മഹാഉദകധാരാ ആചമന്തി ധമന്തി ച, തേസമ്പി തം ദന്തന്തരേപി ഉദരന്തരേപി ചിപ്പിയമാനം ഉദകം സദ്ദായേയ്യ. യസ്മാ ച ഖോ, മഹാരാജ, ഏവരൂപേഹി ഏവരൂപേഹി മഹന്തേഹി പടിപീളനേഹി പടിപീളിതം ഉദകം ന സദ്ദായതി തസ്മാപി നത്ഥി ഉദകേ ജീവോ വാ സത്തോ വാതി, ഏവമേതം, മഹാരാജ, ധാരേഹീ"തി.

"സാധു , ഭന്തേ നാഗസേന, ദോസാഗതോ പഞ്ഹോ അനുച്ഛവികായ വിഭത്തിയാ വിഭത്തോ, യഥാ നാമ, ഭന്തേ നാഗസേന, മഹഗ്ഘം മണിരതനം ഛേകം ആചരിയം കുസലം സിക്ഖിതം മണികാരം പാപുണിത്വാ കിത്തിം ലഭേയ്യ ഥോമനം പസംസം, മുത്താരതനം വാ മുത്തികം ദുസ്സരതനം വാ ദുസ്സികം, ലോഹിതചന്ദനം വാ ഗന്ധികം പാപുണിത്വാ കിത്തിം ലഭേയ്യ ഥോമനം പസംസം. ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, ദോസാഗതോ [ദേസാഗതോ (സീ॰ പീ॰)] പഞ്ഹോ അനുച്ഛവികായ വിഭത്തിയാ വിഭത്തോ, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

ഉദകസത്തജീവപഞ്ഹോ നവമോ.

ബുദ്ധവഗ്ഗോ പഠമോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ നവ പഞ്ഹാ.

## ൨. നിപ്പപഞ്ചവഗ്ഗോ

### ൧. നിപ്പപഞ്ചപഞ്ഹോ

൧. "ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ 'നിപ്പപഞ്ചാരാമാ, ഭിക്ഖവേ, വിഹരഥ നിപ്പപഞ്ചരതിനോ'തി, കതമം തം നിപ്പപഞ്ച''ന്തി? "സോതാപത്തിഫലം, മഹാരാജ, നിപ്പപഞ്ചം, സകദാഗാമിഫലം നിപ്പപഞ്ചം, അനാഗാമിഫലം നിപ്പപഞ്ചം, അരഹത്തഫലം നിപ്പപഞ്ച''ന്തി.

"യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, സോതാപത്തിഫലം നിപ്പപഞ്ചം, സകദാഗാമിഅനാഗാമിഅരഹത്തഫലം നിപ്പപഞ്ചം , കിസ്സ പന ഇമേ ഭിക്ഖൂ ഉദ്ദിസന്തി പരിപുച്ഛന്തി സുത്തം ഗേയ്യം വേയ്യാകരണം ഗാഥം ഉദാനം ഇതിവുത്തകം ജാതകം അബ്ഭുതധമ്മം വേദല്ലം, നവകമ്മേന പലിബുജ്ഝന്തി ദാനേന ച പൂജായ ച, നനു തേ ജിനപ്പടിക്ഖിത്തം കമ്മം കരോന്തീ''തി?

"യേ തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഉദ്ദിസന്തി പരിപുച്ഛന്തി സുത്തം ഗേയ്യം വേയ്യാകരണം ഗാഥം ഉദാനം ഇതിവുത്തകം ജാതകം അബ്ഭുതധമ്മം വേദല്ലം, നവകമ്മേന പലിബുജ്ഝന്തി ദാനേന ച പൂജായ ച, സബ്ബേ തേ നിപ്പപഞ്ചസ്സ പത്തിയാ കരോന്തി. യേ തേ, മഹാരാജ, സഭാവപരിസുദ്ധാ പുബ്ബേ വാസിതവാസനാ, തേ ഏകചിത്തക്ഖണേന നിപ്പപഞ്ച ഹോന്തി. യേ പന തേ ഭിക്ഖൂ മഹാരജക്ഖാ, തേ ഇമേഹി പയോഗേഹി നിപ്പപഞ്ചാ ഹോന്തി.

"യഥാ, മഹാരാജ, ഏകോ പുരിസോ ഖേത്തേ ബീജം രോപേത്വാ അത്തനോ യഥാബലവീരിയേന വിനാ പാകാരവതിയാ ധഞ്ഞം ഉദ്ധരേയ്യ, ഏകോ പുരിസോ ഖേത്തേ ബീജം രോപേത്വാ വനം പവിസിത്വാ കട്ഠഞ്ച സാഖഞ്ച ഛിന്ദിത്വാ വതിപാകാരം കത്വാ ധഞ്ഞം ഉദ്ധരേയ്യ. യാ തത്ഥ തസ്സ വതിപാകാരപരിയേസനാ, സാ ധഞ്ഞത്ഥായ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ സഭാവപരിസുദ്ധാ പുബ്ബേ വാസിതവാസനാ, തേ ഏകചിത്തക്ഖണേന നിപ്പപഞ്ചാ ഹോന്തി, വിനാ വതിപാകാരം പുരിസോ വിയ ധഞ്ഞുദ്ധാരോ. യേ പന തേ ഭിക്ഖൂ മഹാരജക്ഖാ, തേ ഇമേഹി പയോഗേഹി നിപ്പപഞ്ചാ ഹോന്തി, വതിപാകാരം കത്വാ പുരിസോ വിയ ധഞ്ഞുദ്ധാരോ.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പുരിസോ മഹതിമഹന്തേ അമ്ബരുക്ഖമത്ഥകേ ഫലപിണ്ഡി ഭവേയ്യ, അഥ തത്ഥ യോ കോചി ഇദ്ധിമാ ആഗന്ത്വാ തസ്സ ഫലം ഹരേയ്യ, യോ പന തത്ഥ അനിദ്ധിമാ, സോ കട്ഠഞ്ച വല്ലിഞ്ച ഛിന്ദിത്വാ നിസ്സേണിം ബന്ധിത്വാ തായ തം രുക്ഖം അഭിരുഹിത്വാ ഫലം ഹരേയ്യ. യാ തത്ഥ തസ്സ നിസ്സേണിപരിയേസനാ, സാ ഫലത്ഥായ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ സഭാവപരിസുദ്ധാ പുബ്ബേ വാസിതവാസനാ, തേ ഏകചിത്തക്ഖണേന നിപ്പപഞ്ചാ ഹോന്തി, ഇദ്ധിമാ വിയ രുക്ഖഫലം ഹരന്തോ. യേ പന തേ ഭിക്ഖൂ മഹാരജക്ഖാ, തേ ഇമിനാ പയോഗേന സച്ചാനി അഭിസമേന്തി, നിസ്സേണിയാ വിയ പുരിസോ രുക്ഖഫലം ഹരന്തോ .

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഏകോ പുരിസോ അത്ഥകരണികോ ഏകകോ യേവ സാമികം ഉപഗന്ത്വാ അത്ഥം സാധേതി. ഏകോ ധനവാ ധനവസേന പരിസം വഡ്ഢേത്വാ പരിസായ അത്ഥം സാധേതി. യാ തത്ഥ തസ്സ പരിസപരിയേസനാ, സാ അത്ഥത്ഥായ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ സഭാവപരിസുദ്ധാ പുബ്ബേ വാസിതവാസനാ, തേ ഏകചിത്തക്ഖണേന ഛസു അഭിഞ്ഞാസു വസിഭാവം പാപുണന്തി, പുരിസോ വിയ ഏകകോ അത്ഥസിദ്ധിം കരോന്തോ. യേ പന തേ ഭിക്ഖൂ മഹാരജക്ഖാ, തേ ഇമേഹി പയോഗേഹി സാമഞ്ഞത്ഥമഭിസാധേന്തി, പരിസായ വിയ പുരിസോ അത്ഥസിദ്ധിം കരോന്തോ.

"ഉദ്ദേസോപി, മഹാരാജ, ബഹുകാരോ, പരിപുച്ഛാപി ബഹുകാരാ, നവകമ്മമ്പി ബഹുകാരം, ദാനമ്പി ബഹുകാരം, പൂജാപി ബഹുകാരാ തേസു തേസു കരണീയേസു. യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ രാജൂപസേവീ കതാവീ അമച്ചഭടബലദോവാരികഅനീകട്ഠപാരിസജ്ജജനേഹി, തേ തസ്സ കരണീയേ അനുപ്പത്തേ സബ്ബേപി ഉപകാരാ ഹോന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഉദ്ദേസോപി ബഹുകാരോ, പരിപുച്ഛാപി ബഹുകാരാ, നവകമ്മമ്പി ബഹുകാരം, ദാനമ്പി ബഹുകാരം, പൂജാപി ബഹുകാരാ തേസു തേസു കരണീയേസു. യദി, മഹാരാജ, സബ്ബേപി അഭിജാതിപരിസുദ്ധാ ഭവേയ്യും, അനുസാസനേന [അനുസാസകേന (സീ॰ പീ॰)] കരണീയം ന ഭവേയ്യ. യസ്മാ ച ഖോ, മഹാരാജ, സവനേന കരണീയം ഹോതി, ഥേരോ, മഹാരാജ, സാരിപുത്തോ അപരിമിതമസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പം ഉപാദായ ഉപചിതകുസലമൂലോ പഞ്ഞായ കോടിം ഗതോ, സോപി വിനാ സവനേന നാസക്ഖി ആസവക്ഖയം പാപുണിതും. തസ്മാ, മഹാരാജ, ബഹുകാരം സവനം, തഥാ ഉദ്ദേസോപി പരിപുച്ഛാപി. തസ്മാ ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാപി നിപ്പപഞ്ചാ സങ്ഖതാ''തി. "സുനിജ്ഝാപിതോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഹോ, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ''തി.

നിപ്പപഞ്ചപഞ്ഹോ പഠമോ.

**൨. ഖീണാസവഭാവപഞ്ഹോ**

**൨**. "ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ 'യോ ഗിഹീ അരഹത്തം പത്തോ, ദ്വേ വാസ്സ ഗതിയോ ഭവന്തി അനഞ്ഞാ, തസ്മിം യേവ ദിവസേ പബ്ബജതി വാ പരിനിബ്ബായതി വാ. ന സോ ദിവസോ സക്കാ അതിക്കമേതു'ന്തി. സചേ സോ, ഭന്തേ നാഗസേന, തസ്മിം ദിവസേ ആചരിയം വാ ഉപജ്ഝായം വാ പത്തചീവരം വാ ന ലഭേഥ, അപി നു ഖോ സോ അരഹാ സയം വാ പബ്ബജേയ്യ ദിവസം വാ അതിക്കമേയ്യ, അഞ്ഞോ കോചി അരഹാ ഇദ്ധിമാ ആഗന്ത്വാ തം പബ്ബാജേയ്യ വാ പരിനിബ്ബായേയ്യ വാ"തി? "ന സോ, മഹാരാജ, അരഹാ സയം പബ്ബജേയ്യ, സയം പബ്ബജന്തോ ഥേയ്യം ആപജ്ജതി, ന ച ദിവസം അതിക്കമേയ്യ, അഞ്ഞസ്സ അരഹന്തസ്സ ആഗമനം ഭവേയ്യ വാ ന വാ ഭവേയ്യ, തസ്മിം യേവ ദിവസേ പരിനിബ്ബായേയ്യാ"തി. "തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, അരഹത്തസ്സ സന്തഭാവോ വിജഹിതോ ഹോതി, യേന അധിഗതസ്സ ജീവിതഹാരോ ഭവതീ"തി.

"വിസമം, മഹാരാജ, ഗിഹിലിങ്ഗം, വിസമേ ലിങ്ഗേ ലിങ്ഗദുബ്ബലതായ അരഹത്തം പത്തോ ഗിഹീ തസ്മിം യേവ ദിവസേ പബ്ബജതി വാ പരിനിബ്ബായതി വാ. നേസോ, മഹാരാജ, ദോസോ അരഹത്തസ്സ, ഗിഹിലിങ്ഗസ്സേവേസോ ദോസോ യദിദം ലിങ്ഗദുബ്ബലതാ.

"യഥാ, മഹാരാജ, ഭോജനം സബ്ബസത്താനം ആയുപാലകം ജീവിതരക്ഖകം വിസമകോട്ഠസ്സ മന്ദദുബ്ബലഗഹണികസ്സ അവിപാകേന ജീവിതം ഹരതി. നേസോ, മഹാരാജ, ദോസോ ഭോജനസ്സ, കോട്ഠസ്സേവേസോ ദോസോ യദിദം അഗ്ഗിദുബ്ബലതാ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, വിസമേ ലിങ്ഗേ ലിങ്ഗദുബ്ബലതായ അരഹത്തം പത്തോ ഗിഹീ തസ്മിം യേവ ദിവസേ പബ്ബജതി വാ പരിനിബ്ബായതി വാ. നേസോ, മഹാരാജ, ദോസോ അരഹത്തസ്സ, ഗിഹിലിങ്ഗസ്സേവേസോ ദോസോ യദിദം ലിങ്ഗദുബ്ബലതാ.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പരിത്തം തിണസലാകം ഉപരി ഗരുകേ പാസാണേ ഠപിതേ ദുബ്ബലതായ ഭിജ്ജിത്വാ പതതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അരഹത്തം പത്തോ ഗിഹീ തേന ലിങ്ഗേന അരഹത്തം ധാരേതും അസക്കോന്തോ തസ്മിം യേവ ദിവസേ പബ്ബജതി വാ പരിനിബ്ബായതി വാ.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പുരിസോ അബലോ ദുബ്ബലോ നിഹീനജച്ചോ പരിത്തപുഞ്ഞോ മഹതിമഹാരജ്ജം ലഭിത്വാ ഖണേന പരിപതതി പരിധംസതി ഓസക്കതി, ന സക്കോതി ഇസ്സരിയം ധാരേതും, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അരഹത്തം പത്തോ ഗിഹീ തേന ലിങ്ഗേന അരഹത്തം ധാരേതും ന സക്കോതി , തേന കാരണേന തസ്മിം യേവ ദിവസേ പബ്ബജതി വാ പരിനിബ്ബായതി വാ"തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

ഖീണാസവഭാവപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

**൩. ഖീണാസവസതിസമ്മോസപഞ്ഹോ**

**൩**. "ഭന്തേ നാഗസേന, അത്ഥി അരഹതോ സതിസമ്മോസോ"തി? "വിഗതസതിസമ്മോസാ ഖോ, മഹാരാജ, അരഹന്തോ, നത്ഥി അരഹന്താനം സതിസമ്മോസോ"തി. "ആപജ്ജേയ്യ പന, ഭന്തേ, അരഹാ ആപത്തി"ന്തി? "ആമ, മഹാരാജാ"തി. "കിസ്മിം വത്ഥുസ്മി"ന്തി? "കുടികാരേ, മഹാരാജ, സഞ്ചരിത്തേ, വികാലേ കാലസഞ്ഞായ, പവാരിതേ അപ്പവാരിതസഞ്ഞായ, അനതിരിത്തേ അതിരിത്തസഞ്ഞായാ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ 'യേ ആപത്തിം ആപജ്ജന്തി, തേ ദ്വീഹി കാരണേഹി ആപജ്ജന്തി അനാദരിയേന വാ അജാനനേന വാ'തി. അപി നു ഖോ, ഭന്തേ, അരഹതോ അനാദരിയം ഹോതി, യം അരഹാ ആപത്തിം ആപജ്ജതീ"തി? "ന ഹി, മഹാരാജാ"തി.

"യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, അരഹാ ആപത്തിം ആപജ്ജതി, നത്ഥി ച അരഹതോ അനാദരിയം, തേന ഹി അത്ഥി അരഹതോ സതിസമ്മോസോ"തി? "നത്ഥി, മഹാരാജ, അരഹതോ സതിസമ്മോസോ, ആപത്തിഞ്ച അരഹാ ആപജ്ജതീ"തി.

"തേന ഹി, ഭന്തേ, കാരണേന മം സഞ്ഞാപേഹി, കിം തത്ഥ കാരണ"ന്തി? "ദ്വേമേ, മഹാരാജ, കിലേസാ ലോകവജ്ജം പണ്ണത്തിവജ്ജഞ്ചാതി. കതമം, മഹാരാജ, ലോകവജ്ജം? ദസ അകുസലകമ്മപഥാ, ഇദം വുച്ചതി ലോകവജ്ജം. കതമം പണ്ണത്തിവജ്ജം? യം ലോകേ അത്ഥി സമണാനം അനനുച്ഛവികം അനനുലോമികം, ഗിഹീനം അനവജ്ജം. തത്ഥ ഭഗവാ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേതി 'യാവജീവം അനതിക്കമനീയ'ന്തി. വികാലഭോജനം, മഹാരാജ, ലോകസ്സ അനവജ്ജം, തം ജിനസാസനേ വജ്ജം. ഭൂതഗാമവികോപനം, മഹാരാജ, ലോകസ്സ അനവജ്ജം, തം

ജിനസാസനേ വജ്ജം. ഉദകേ ഹസ്സധമ്മം, മഹാരാജ, ലോകസ്സ അനവജ്ജം, തം ജിനസാസനേ വജ്ജം. ഇതി ഏവരൂപാനി ഏവരൂപാനി, മഹാരാജ , ജിനസാസനേ വജ്ജാനി, ഇദം വുച്ചതി പണ്ണത്തിവജ്ജം.

“ലോകവജ്ജം അഭബ്ബോ ഖീണാസവോ തം അജ്ഝാചരിതും, യം കിലേസം പണ്ണത്തിവജ്ജം, തം അജാനന്തോ ആപജ്ജേയ്യ. അവിസയോ, മഹാരാജ, ഏകച്ചസ്സ അരഹതോ സബ്ബം ജാനിതും, ന ഹി തസ്സ ബലം അത്ഥി സബ്ബം ജാനിതും. അനഞ്ഞാതം, മഹാരാജ, അരഹതോ ഇത്ഥിപുരിസാനം നാമമ്പി ഗോത്തമ്പി, മഗ്ഗോപി തസ്സ മഹിയാ അനഞ്ഞാതോ; വിമുത്തിം യേവ, മഹാരാജ, ഏകച്ചോ അരഹാ ജാനേയ്യ; ഛളഭിഞ്ഞോ അരഹാ സകവിസയം ജാനേയ്യ; സബ്ബഞ്ഞൂ, മഹാരാജ, തഥാഗതോവ സബ്ബം ജാനാതീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

ഖീണാസവസതിസമ്മോസപഞ്ഹോ തതിയോ.

**੪. ലോകേ നത്ഥിഭാവപഞ്ഹോ**

**੪**. “ഭന്തേ നാഗസേന, ദിസ്സന്തി ലോകേ ബുദ്ധാ, ദിസ്സന്തി പച്ചേകബുദ്ധാ, ദിസ്സന്തി തഥാഗതസ്സ സാവകാ, ദിസ്സന്തി ചക്കവത്തിരാജാനോ, ദിസ്സന്തി പദേസരാജാനോ, ദിസ്സന്തി ദേവമനുസ്സാ, ദിസ്സന്തി സധനാ, ദിസ്സന്തി അധനാ, ദിസ്സന്തി സുഗതാ, ദിസ്സന്തി ദുഗ്ഗതാ, ദിസ്സതി പുരിസസ്സ ഇത്ഥിലിങ്ഗം പാതുഭൂതം, ദിസ്സതി ഇത്ഥിയാ പുരിസലിങ്ഗം പാതുഭൂതം, ദിസ്സതി സുകതം ദുക്കതം കമ്മം, ദിസ്സന്തി കല്യാണപാപകാനം കമ്മാനം വിപാകൂപഭോഗിനോ സത്താ, അത്ഥി ലോകേ സത്താ അണ്ഡജാ ജലാബുജാ സംസേദജാ ഓപപാതികാ, അത്ഥി സത്താ അപദാ ദ്വിപദാ ചതുപ്പദാ ബഹുപ്പദാ, അത്ഥി ലോകേ യക്ഖാ രക്ഖസാ കുമ്ഭണ്ഡാ അസുരാ ദാനവാ ഗന്ധബ്ബാ പേതാ പിസാചാ, അത്ഥി കിന്നരാ മഹോരഗാ നാഗാ സുപണ്ണാ സിദ്ധാ വിജ്ജാധരാ, അത്ഥി ഹത്ഥീ അസ്സാ ഗാവോ മഹിംസാ [മഹിസാ (സീ॰ പീ॰)] ഓട്ഠാ ഗദ്രഭാ അജാ ഏളകാ മിഗാ സൂകരാ സീഹാ ബ്യഗ്ഘാ ദീപീ അച്ഛാ കോകാ തരച്ഛാ സോണാ സിങ്ഗാലാ, അത്ഥി ബഹുവിധാ സകുണാ, അത്ഥി സുവണ്ണം രജതം മുത്താ മണി സങ്ഖോ സിലാ പവാളം ലോഹിതങ്കോ മസാരഗല്ലം വേളുരിയോ വജിരം ഫലികം കാളലോഹം തമ്ബലോഹം വട്ടലോഹം കംസലോഹം, അത്ഥി ഖോമം കോസേയ്യം കപ്പാസികം സാണം ഭങ്ഗം കമ്ബലം, അത്ഥി സാലി വീഹി യവോ കങ്ഗു കുദ്രൂസോ വരകോ ഗോധൂമോ മുഗ്ഗോ, മാസോ തിലം കുലത്ഥം, അത്ഥി മൂലഗന്ധോ സാരഗന്ധോ ഫേഗ്ഗുഗന്ധോ തചഗന്ധോ പത്തഗന്ധോ പുപ്ഫഗന്ധോ ഫലഗന്ധോ സബ്ബഗന്ധോ, അത്ഥി തിണ ലതാ ഗച്ഛ രുക്ഖ ഓസധി വനപ്പതി നദീ പബ്ബത സമുദ്ദ മച്ഛകച്ഛപാ സബ്ബം ലോകേ അത്ഥി. യം, ഭന്തേ, ലോകേ നത്ഥി, തം മേ കഥേഹീ”തി.

“തീണിമാനി, മഹാരാജ, ലോകേ നത്ഥി. കതമാനി തീണി? സചേതനാ വാ അചേതനാ വാ അജരാമരാ ലോകേ നത്ഥി, സങ്ഖാരാനം നിച്ചതാ നത്ഥി, പരമത്ഥേന സത്തൂപലദ്ധി നത്ഥി, ഇമാനി ഖോ, മഹാരാജ, തീണി ലോകേ നത്ഥീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

ലോകേ നത്ഥിഭാവപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. അകമ്മജാദിപഞ്ഹോ**

**൫**. “ഭന്തേ നാഗസേന, ദിസ്സന്തി ലോകേ കമ്മനിബ്ബത്താ, ദിസ്സന്തി ഹേതുനിബ്ബത്താ, ദിസ്സന്തി ഉതുനിബ്ബത്താ, യം ലോകേ അകമ്മജം അഹേതുജം അനുതുജം, തം മേ കഥേഹീ”തി. “ദ്വേമേ, മഹാരാജ, ലോകസ്മിം അകമ്മജാ അഹേതുജാ അനുതുജാ. കതമേ ദ്വേ? ആകാസോ, മഹാരാജ, അകമ്മജോ അഹേതുജോ അനുതുജോ; നിബ്ബാനം, മഹാരാജ, അകമ്മജം അഹേതുജം അനുതുജം. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ദ്വേ അകമ്മജാ അഹേതുജാ അനുതുജാ”തി.

“മാ, ഭന്തേ നാഗസേന, ജിനവചനം മക്ഖേഹി, മാ അജാനിത്വാ പഞ്ഹം ബ്യാകരോഹീ”തി. “കിം ഖോ, മഹാരാജ, അഹം വദാമി, യം മം ത്വം ഏവം വദേസി ‘മാ, ഭന്തേ നാഗസേന, ജിനവചനം മക്ഖേഹി, മാ അജാനിത്വാ പഞ്ഹം ബ്യാകരോഹീ’”തി? “ഭന്തേ നാഗസേന, യുത്തമിദം താവ വത്തും ‘ആകാസോ അകമ്മജോ അഹേതുജോ അനുതുജോ’തി. അനേകസതേഹി പന, ഭന്തേ നാഗസേന, കാരണേഹി ഭഗവതാ സാവകാനം നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായ മഗ്ഗോ അക്ഖാതോ, അഥ ച പന ത്വം ഏവം വദേസി ‘അഹേതുജം നിബ്ബാന’”ന്തി. “സച്ചം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ അനേകസതേഹി കാരണേഹി സാവകാനം നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായ മഗ്ഗോ അക്ഖാതോ, ന ച പന നിബ്ബാനസ്സ ഉപ്പാദായ ഹേതു അക്ഖാതോ”തി.

“ഏത്ഥ മയം, ഭന്തേ നാഗസേന, അന്ധകാരതോ അന്ധകാരതരം പവിസാമ, വനതോ വനതരം പവിസാമ, ഗഹനതോ ഗഹനതരം [ഗഹനന്തരതോ ഗഹനന്തരം (ക॰)] പവിസാമ, യത്ര ഹി നാമ നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായ ഹേതു അത്ഥി, തസ്സ പന ധമ്മസ്സ ഉപ്പാദായ ഹേതു നത്ഥി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായ ഹേതു അത്ഥി, തേന ഹി നിബ്ബാനസ്സ ഉപ്പാദായപി ഹേതു ഇച്ഛിതബ്ബോ.

“യഥാ പന, ഭന്തേ നാഗസേന, പുത്തസ്സ പിതാ അത്ഥി, തേന കാരണേന പിതുനോപി പിതാ ഇച്ഛിതബ്ബോ. യഥാ അന്തേവാസികസ്സ ആചരിയോ അത്ഥി, തേന കാരണേന ആചരിയസ്സപി ആചരിയോ ഇച്ഛിതബ്ബോ . യഥാ അങ്കുരസ്സ ബീജം അത്ഥി, തേന കാരണേന ബീജസ്സപി ബീജം ഇച്ഛിതബ്ബം. ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, യദി നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായ ഹേതു അത്ഥി, തേന കാരണേന നിബ്ബാനസ്സ ഉപ്പാദായപി ഹേതു ഇച്ഛിതബ്ബോ.

“യഥാ രുക്ഖസ്സ വാ ലതായ വാ അഗ്ഗേ സതി തേന കാരണേന മജ്ഝമ്പി അത്ഥി, മൂലമ്പി അത്ഥി. ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, യദി നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായ ഹേതു അത്ഥി, തേന കാരണേന നിബ്ബാനസ്സ ഉപ്പാദായപി ഹേതു ഇച്ഛിതബ്ബോ’”തി.

“അനുപ്പാദനീയം, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം, തസ്മാ ന നിബ്ബാനസ്സ ഉപ്പാദായ ഹേതു അക്ഖാതോ”തി. “ഇങ്ഘ, ഭന്തേ നാഗസേന, കാരണം ദസ്സേത്വാ കാരണേന മം സഞ്ഞാപേഹി, യഥാഹം ജാനേയ്യം നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായ ഹേതു അത്ഥി, നിബ്ബാനസ്സ ഉപ്പാദായ ഹേതു നത്ഥീ”തി.

“തേന ഹി, മഹാരാജ, സക്കച്ചം സോതം ഓദഹ, സാധുകം സുണോഹി, വക്ഖാമി തത്ഥ കാരണം, സക്കുണേയ്യ, മഹാരാജ, പുരിസോ പാകതികേന ബലേന ഇതോ ഹിമവന്തം പബ്ബതരാജം ഉപഗന്തു”ന്തി? “ആമ, ഭന്തേ”തി. “സക്കുണേയ്യ പന സോ, മഹാരാജ, പുരിസോ പാകതികേന ബലേന ഹിമവന്തം പബ്ബതരാജം ഇധ ആഹരിതു”ന്തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സക്കാ നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായ മഗ്ഗോ അക്ഖാതും, ന സക്കാ നിബ്ബാനസ്സ ഉപ്പാദായ ഹേതു ദസ്സേതും.

“സക്കുണേയ്യ, മഹാരാജ, പുരിസോ പാകതികേന ബലേന മഹാസമുദ്ദം നാവായ ഉത്തരിത്വാ പാരിമതീരം ഗന്തു”ന്തി? “ആമ, ഭന്തേ”തി? “സക്കുണേയ്യ പന സോ, മഹാരാജ , പുരിസോ പാകതികേന ബലേന മഹാസമുദ്ദസ്സ പാരിമതീരം ഇധ ആഹരിതു”ന്തി? “ന ഹി ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സക്കാ നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായ മഗ്ഗോ അക്ഖാതും, ന സക്കാ നിബ്ബാനസ്സ ഉപ്പാദായ ഹേതു ദസ്സേതും. കിം കാരണാ? അസങ്ഖതത്താ ധമ്മസ്സാ”തി.

“അസങ്ഖതം , ഭന്തേ നാഗസേന, നിബ്ബാന”ന്തി? “ആമ, മഹാരാജ, അസങ്ഖതം നിബ്ബാനം ന കേഹിചി കതം, നിബ്ബാനം, മഹാരാജ, ന വത്തബ്ബം ഉപ്പന്നന്തി വാ അനുപ്പന്നന്തി വാ ഉപ്പാദനീയന്തി വാ അതീതന്തി വാ അനാഗതന്തി വാ പച്ചുപ്പന്നന്തി വാ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യന്തി വാ സോതവിഞ്ഞേയ്യന്തി വാ ഘാനവിഞ്ഞേയ്യന്തി വാ ജിവ്ഹാവിഞ്ഞേയ്യന്തി വാ കായവിഞ്ഞേയ്യന്തി വാ”തി. “യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, നിബ്ബാനം ന ഉപ്പന്നം ന അനുപ്പന്നം ന ഉപ്പാദനീയം ന അതീതം ന അനാഗതം ന പച്ചുപ്പന്നം ന ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യം ന സോതവിഞ്ഞേയ്യം ന ഘാനവിഞ്ഞേയ്യം ന ജിവ്ഹാവിഞ്ഞേയ്യം ന കായവിഞ്ഞേയ്യം, തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ നത്ഥിധമ്മം നിബ്ബാനം അപദിസഥ ‘നത്ഥി നിബ്ബാന’ന്തി. “അത്ഥി, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം, മനോവിഞ്ഞേയ്യം നിബ്ബാനം, വിസുദ്ധേന മാനസേന പണീതേന ഉജുകേന അനാവരണേന നിരാമിസേന സമ്മാപടിപന്നോ അരിയസാവകോ നിബ്ബാനം പസ്സതീ”തി.

“കീദിസം പന തം, ഭന്തേ, നിബ്ബാനം, യം തം ഓപമ്മേഹി ആദീപനീയം കാരണേഹി മം സഞ്ഞാപേഹി, യഥാ അത്ഥിധമ്മം ഓപമ്മേഹി ആദീപനീയ”ന്തി. “അത്ഥി, മഹാരാജ, വാതോ നാമാ”തി? “ആമ, ഭന്തേ”തി. “ഇങ്ഘ, മഹാരാജ, വാതം ദസ്സേഹി വണ്ണതോ വാ സണ്ഠാനതോ വാ അണും വാ ഥൂലം വാ ദീഘം വാ രസ്സം വാ”തി. “ന സക്കാ, ഭന്തേ നാഗസേന, വാതോ ഉപദസ്സയിതും, ന സോ വാതോ ഹത്ഥഗ്ഗഹണം വാ നിമ്മദ്ദനം വാ ഉപേതി, അപി ച അത്ഥി സോ വാതോ”തി. “യദി, മഹാരാജ, ന സക്കാ വാതോ ഉപദസ്സയിതും, തേന ഹി നത്ഥി വാതോ”തി? “ജാനാമഹം, ഭന്തേ നാഗസേന, വാതോ അത്ഥീതി മേ ഹദയേ അനുപവിട്ഠം, ന ചാഹം സക്കോമി വാതം ഉപദസ്സയിതു”ന്തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അത്ഥി നിബ്ബാനം, ന ച സക്കാ നിബ്ബാനം ഉപദസ്സയിതും വണ്ണേന വാ സണ്ഠാനേന വാ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, സൂപദസ്സിതം ഓപമ്മം, സുനിദ്ദിട്ഠം കാരണം, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമി ‘അത്ഥി നിബ്ബാന’”ന്തി.

അകമ്മജാദിപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. കമ്മജാദിപഞ്ഹോ**

**൬**. “ഭന്തേ നാഗസേന, കതമേ ഏത്ഥ കമ്മജാ, കതമേ ഹേതുജാ, കതമേ ഉതുജാ, കതമേ ന കമ്മജാ, ന ഹേതുജാ, ന ഉതുജാ”തി? “യേ കേചി, മഹാരാജ, സത്താ സചേതനാ, സബ്ബേ തേ കമ്മജാ; അഗ്ഗി ച സബ്ബാനി ച ബീജജാതാനി ഹേതുജാനി; പഥവീ ച പബ്ബതാ ച ഉദകഞ്ച വാതോ ച, സബ്ബേ തേ ഉതുജാ; ആകാസോ ച നിബ്ബാനഞ്ച ഇമേ ദ്വേ അകമ്മജാ അഹേതുജാ അനുതുജാ. നിബ്ബാനം പന, മഹാരാജ, ന വത്തബ്ബം കമ്മജന്തി വാ ഹേതുജന്തി വാ ഉതുജന്തി വാ ഉപ്പന്നന്തി വാ അനുപ്പന്നന്തി വാ ഉപ്പാദനീയന്തി വാ അതീതന്തി വാ അനാഗതന്തി വാ പച്ചുപ്പന്നന്തി വാ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യന്തി വാ സോതവിഞ്ഞേയ്യന്തി വാ ഘാനവിഞ്ഞേയ്യന്തി വാ ജിവ്ഹാവിഞ്ഞേയ്യന്തി വാ കായവിഞ്ഞേയ്യന്തി വാ, അപി ച, മഹാരാജ, മനോവിഞ്ഞേയ്യം നിബ്ബാനം, യം സോ സമ്മാപടിപന്നോ അരിയസാവകോ

വിസുദ്ധേന ഞാണേന പസ്സതീ"തി. "രമണീയോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഹോ സുവിനിച്ഛിതോ നിസ്സംസയോ ഏകന്തഗതോ, വിമതി ഉപ്പച്ഛിന്നാ, ത്വം ഗണിവരപവരമാസജ്ജാ"തി.

കമ്മജാദിപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

### ൭. യക്ഖപഞ്ഹോ

**൭.** "ഭന്തേ നാഗസേന, അത്ഥി ലോകേ യക്ഖാ നാമാ"തി? "ആമ, മഹാരാജ, അത്ഥി ലോകേ യക്ഖാ നാമാ"തി. "ചവന്തി പന തേ, ഭന്തേ, യക്ഖാ തമ്ഹാ യോനിയാ"തി? "ആമ, മഹാരാജ, ചവന്തി തേ യക്ഖാ തമ്ഹാ യോനിയാ"തി. "കിസ്സ പന, ഭന്തേ നാഗസേന, തേസം മതാനം യക്ഖാനം സരീരം ന ദിസ്സതി, കുണപഗന്ധോപി ന വായതീ"തി? "ദിസ്സതി, മഹാരാജ, മതാനം യക്ഖാനം സരീരം, കുണപഗന്ധോപി തേസം വായതി, മതാനം, മഹാരാജ, യക്ഖാനം സരീരം കീടവണ്ണേന വാ ദിസ്സതി, കിമിവണ്ണേന വാ ദിസ്സതി, കിപില്ലികവണ്ണേന വാ ദിസ്സതി, പടങ്ഗവണ്ണേന വാ ദിസ്സതി, അഹിവണ്ണേന വാ ദിസ്സതി, വിച്ഛികവണ്ണേന വാ ദിസ്സതി, സതപദിവണ്ണേന വാ ദിസ്സതി, ദിജവണ്ണേന വാ ദിസ്സതി, മിഗവണ്ണേന വാ ദിസ്സതീ"തി. "കോ ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, അഞ്ഞോ ഇദം പഞ്ഹം പുട്ഠോ വിസജ്ജേയ്യ അഞ്ഞത്ര തവാദിസേന ബുദ്ധിമതാ"തി.

യക്ഖപഞ്ഹോ സത്തമോ.

### ൮. അനവസേസസിക്ഖാപദപഞ്ഹോ

**൮.** "ഭന്തേ നാഗസേന, യേ തേ അഹേസും തികിച്ഛകാനം പുബ്ബകാ ആചരിയാ സേയ്യഥിദം, നാരദോ ധമ്മന്തരീ [ധന്വന്തരീ (?)] അങ്ഗിരസോ കപിലോ കണ്ഡരഗ്ഗി സാമോ അതുലോ പുബ്ബകച്ചായനോ, സബ്ബേപേതേ ആചരിയാ സകിം യേവ രോഗുപ്പത്തിഞ്ച നിദാനഞ്ച സഭാവഞ്ച സമുട്ഠാനഞ്ച തികിച്ഛഞ്ച കിരിയഞ്ച സിദ്ധാസിദ്ധഞ്ച സബ്ബം തം [സന്തം (ക॰)] നിരവസേസം ജാനിത്വാ 'ഇമസ്മിം കായേ എത്തകാ രോഗാ ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തീ'തി ഏകപ്പഹാരേന കലാപഗ്ഗാഹം കരിത്വാ സുത്തം ബന്ധിംസു, അസബ്ബഞ്ഞുനോ ഏതേ സബ്ബേ, കിസ്സ പന തഥാഗതോ സബ്ബഞ്ഞൂ സമാനോ അനാഗതം കിരിയം ബുദ്ധഞാണേന ജാനിത്വാ 'എത്തകേ നാമ വത്ഥുസ്മിം എത്തകം നാമ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേതബ്ബം ഭവിസ്സതീ'തി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ അനവസേസതോ സിക്ഖാപദം ന പഞ്ഞപേസി, ഉപ്പന്നുപ്പന്നേ വത്ഥുസ്മിം അയസേ പാകടേ ദോസേ വിത്ഥാരികേ പുഥുഗതേ ഉജ്ഝായന്തേസു മനുസ്സേസു തസ്മിം തസ്മിം കാലേ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേസീ"തി?

"ഞാതമേതം, മഹാരാജ, തഥാഗതസ്സ 'ഇമസ്മിം സമയേ ഇമേസു മനുസ്സേസു സാധികം ദിയഡ്ഢസിക്ഖാപദസതം പഞ്ഞപേതബ്ബം ഭവിസ്സതീ'തി, അപി ച തഥാഗതസ്സ ഏവം അഹോസി 'സചേ ഖോ അഹം സാധികം ദിയഡ്ഢസിക്ഖാപദസതം ഏകപ്പഹാരം പഞ്ഞപേസ്സാമി, മഹാജനോ സന്താസമാപജ്ജിസ്സതി 'ബഹുകം ഇധ രക്ഖിതബ്ബം, ദുക്കരം വത ഭോ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സാസനേ പബ്ബജിതു'ന്തി, പബ്ബജിതുകാമാപി ന പബ്ബജിസ്സന്തി, വചനഞ്ച മേ ന സദ്ദഹിസ്സന്തി, അസദ്ദഹന്താ തേ മനുസ്സാ അപായഗാമിനോ ഭവിസ്സന്ന-തി ഉപ്പന്നുപ്പന്നേ വത്ഥുസ്മിം ധമ്മദേസനായ വിഞ്ഞാപേത്വാ പാകടേ ദോസേ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേസ്സാമീ'"തി. "അച്ഛരിയം, ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധാനം, അബ്ഭുതം, ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധാനം, യാവ മഹന്തം തഥാഗതസ്സ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം, ഏവമേതം, ഭന്തേ നാഗസേന, സുനിദ്ദിട്ഠോ ഏസോ അത്ഥോ തഥാഗതേന, 'ബഹുകം ഇധ സിക്ഖിതബ്ബ'ന്തി സുത്വാ സത്താനം സന്താസോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, ഏകോപി ജിനസാസനേ ന പബ്ബജേയ്യ, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

അനവസേസസിക്ഖാപദപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

### ൯. സൂരിയതപനപഞ്ഹോ

**൯.** "ഭന്തേ നാഗസേന, അയം സൂരിയോ സബ്ബകാലം കഠിനം തപതി, ഉദാഹു കിഞ്ചികാലം മന്ദം തപതീ"തി? "സബ്ബകാലം, മഹാരാജ, സൂരിയോ കഠിനം തപതി , ന കിഞ്ചികാലം മന്ദം തപതീ"തി. "യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, സൂരിയോ സബ്ബകാലം കഠിനം തപതി, കിസ്സ പന അപ്പേകദാ സൂരിയോ കഠിനം തപതി, അപ്പേകദാ മന്ദം തപതീ"തി? "ചത്താരോമേ, മഹാരാജ, സൂരിയസ്സ രോഗാ, യേസം അഞ്ഞതരേന രോഗേന പടിപീളിതോ സൂരിയോ മന്ദം തപതി. കതമേ ചത്താരോ? അബ്ഭം, മഹാരാജ, സൂരിയസ്സ രോഗോ, തേന രോഗേന പടിപീളിതോ സൂരിയോ മന്ദം തപതി. മഹികാ, മഹാരാജ, സൂരിയസ്സ രോഗോ, തേന രോഗേന പടിപീളിതോ സൂരിയോ മന്ദം തപതി. മേഘോ, മഹാരാജ, സൂരിയസ്സ രോഗോ, തേന രോഗേന പടിപീളിതോ സൂരിയോ മന്ദം തപതി. രാഹു, മഹാരാജ, സൂരിയസ്സ രോഗോ, തേന രോഗേന പടിപീളിതോ സൂരിയോ മന്ദം തപതി. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ചത്താരോ സൂരിയസ്സ രോഗാ, യേസം അഞ്ഞതരേന രോഗേന പടിപീളിതോ സൂരിയോ മന്ദം തപതീ"തി. "അച്ഛരിയം, ഭന്തേ നാഗസേന, അബ്ഭുതം, ഭന്തേ നാഗസേന, സൂരിയസ്സപി താവ

തേജോസമ്പന്നസ്സ രോഗോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, കിമങ്ഗം പന അഞ്ഞേസം സത്താനം, നത്ഥി, ഭന്തേ, ഏസാ വിഭത്തി അഞ്ഞസ്സ അഞ്ഞത്ര തവാദിസേന ബുദ്ധിമതാ''തി.

സൂരിയതപനപഞ്ഹോ നവമോ.

**൧൦. കഠിനതപനപഞ്ഹോ**

**൧൦.** ''ഭന്തേ നാഗസേന, കിസ്സ ഹേമന്തേ സൂരിയോ കഠിനം തപതി, നോ തഥാ ഗിമ്ഹേ''തി? ''ഗിമ്ഹേ, മഹാരാജ, അനുപഹതം ഹോതി രജോജല്ലം, വാതക്ഖുഭിതാ രേണൂ ഗഗനാനുഗതാ ഹോന്തി, ആകാസേപി അബ്ഭാ സുബഹലാ ഹോന്തി, മഹാവാതോ ച അധിമത്തം വായതി, തേ സബ്ബേ നാനാകുലാ സമായുതാ സൂരിയരംസിയോ പിദഹന്തി, തേന ഗിമ്ഹേ സൂരിയോ മന്ദം തപതി.

''ഹേമന്തേ പന, മഹാരാജ, ഹേട്ഠാ പഥവീ നിബ്ബുതാ ഹോതി, ഉപരി മഹാമേഘോ ഉപട്ഠിതോ ഹോതി, ഉപസന്തം ഹോതി രജോജല്ലം, രേണു ച സന്തസന്തം ഗഗനേ ചരതി, വിഗതവലാഹകോ ച ഹോതി ആകാസോ, വാതോ ച മന്ദമന്ദം വായതി, ഏതേസം ഉപരതിയാ വിസുദ്ധാ [വിസദാ (സീ॰ പീ॰)] ഹോന്തി സൂരിയരംസിയോ, ഉപഘാതവിമുത്തസ്സ സൂരിയസ്സ താപോ അതി വിയ തപതി. ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന സൂരിയോ ഹേമന്തേ കഠിനം തപതി, നോ തഥാ ഗിമ്ഹേ''തി. ''സബ്ബീതിമുത്തോ, ഭന്തേ, സൂരിയോ കഠിനം തപതി, മേഘാദിസഹഗതോ കഠിനം ന തപതീ''തി.

കഠിനതപനപഞ്ഹോ ദസമോ.

നിപ്പപഞ്ചവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ ദസ പഞ്ഹാ.

**൩. വേസ്സന്തരവഗ്ഗോ**

**൧. വേസ്സന്തരപഞ്ഹോ**

൧. ''ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേവ ബോധിസത്താ പുത്തദാരം ദേന്തി, ഉദാഹു വേസ്സന്തരേനേവ രഞ്ഞാ പുത്തദാരം ദിന്ന''ന്തി? ''സബ്ബേപി, മഹാരാജ, ബോധിസത്താ പുത്തദാരം ദേന്തി, ന വേസ്സന്തരേനേവ രഞ്ഞാ പുത്തദാരം ദിന്ന''ന്തി. ''അപി ച ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, തേസം അനുമതേന ദേന്തീ''തി. ''ഭരിയാ, മഹാരാജ, അനുമതാ, ദാരകാ പന ബാലതായ വിലപിംസു [ലാലപിംസു (സീ॰ പീ॰)], യദി തേ അത്ഥതോ ജാനേയ്യും, തേപി അനുമോദേയ്യും, ന തേ വിലപേയ്യു''ന്തി.

''ദുക്കരം, ഭന്തേ നാഗസേന, ബോധിസത്തേന കതം, യം സോ അത്തനോ ഓരസേ പിയേ പുത്തേ ബ്രാഹ്മണസ്സ ദാസത്ഥായ അദാസി.

''ഇദമ്പി ദുതിയം ദുക്കരതോ ദുക്കരതരം, യം സോ അത്തനോ ഓരസേ പിയേ പുത്തേ ബാലകേ തരുണകേ ലതായ ബന്ധിത്വാ തേന ബ്രാഹ്മണേന ലതായ അനുമജ്ജീയന്തേ ദിസ്വാ അജ്ഝുപേക്ഖി.

''ഇദമ്പി തതിയം ദുക്കരതോ ദുക്കരതരം, യം സോ സകേന ബലേന ബന്ധനാ മുച്ചിത്വാ ആഗതേ ദാരകേ സാരജ്ജമുപഗതേ പുനദേവ ലതായ ബന്ധിത്വാ അദാസി.

''ഇദമ്പി ചതുത്ഥം ദുക്കരതോ ദുക്കരതരം, യം സോ ദാരകേ 'അയം ഖോ, താത, യക്ഖോ ഖാദിതും നേതി അമ്ഹേ'തി വിലപന്തേ 'മാ ഭായിത്ഥാ'തി ന അസ്സാസേസി.

''ഇദമ്പി പഞ്ചമം ദുക്കരതോ ദുക്കരതരം, യം സോ ജാലിസ്സ കുമാരസ്സ രുദമാനസ്സ പാദേസു നിപതിത്വാ 'അലം, താത, കണ്ഹാജിനം നിവത്തേഹി, അഹമേവ ഗച്ഛാമി യക്ഖേന സഹ, ഖാദതു മം യക്ഖോ'തി യാചമാനസ്സ ഏവം ന സമ്പടിച്ഛി.

''ഇദമ്പി ഛട്ഠം ദുക്കരതോ ദുക്കരതരം, യം സോ ജാലിസ്സ കുമാരസ്സ 'പാസാണസമം നൂന തേ, താത, ഹദയം, യം ത്വം അമ്ഹാകം ദുക്ഖിതാനം പേക്ഖമാനോ നിമ്മനുസ്സകേ ബ്രഹാരഞ്ഞേ യക്ഖേന നീയമാനേ ന നിവാരേസീ'തി വിലപമാനസ്സ കാരുഞ്ഞം നാകാസി.

''ഇദമ്പി സത്തമം ദുക്കരതോ ദുക്കരതരം, യം തസ്സ രുളരുളസ്സ ഭീമഭീമസ്സ നീതേ ദാരകേ അദസ്സനം ഗമിതേ ന ഫലി ഹദയം സതധാ വാ സഹസ്സധാ വാ, പുഞ്ഞകാമേന മനുജേന കിം പരദുക്ഖാപനേന, നനു നാമ സകദാനം ദാതബ്ബം ഹോതീ''തി?

“ദുക്കരസ്സ, മഹാരാജ, കതത്താ ബോധിസത്തസ്സ കിത്തിസദ്ദോ ദസസഹസ്സിയാ ലോകധാതുയാ സദേവമനുസ്സേസു അബ്ഭുഗ്ഗതോ, ദേവാ ദേവഭവനേ പകിത്തേന്തി, അസുരാ അസുരഭവനേ പകിത്തേന്തി, ഗരുളാ ഗരുളഭവനേ പകിത്തേന്തി, നാഗാ നാഗഭവനേ പകിത്തേന്തി, യക്ഖാ യക്ഖഭവനേ പകിത്തേന്തി, അനുപുബ്ബേന തസ്സ കിത്തിസദ്ദോ പരമ്പരായ അജ്ജേതരഹി ഇധ അമ്ഹാകം സമയം അനുപ്പത്തോ, തം മയം ദാനം പകിത്തേന്താ വികോപേന്താ നിസിന്നാ സുദിന്നം, ഉദാഹു ദുദ്ദിന്നന്തി. സോ ഖോ പനായം, മഹാരാജ, കിത്തിസദ്ദോ നിപുണാനം വിഞ്ഞൂനം വിദൂനം വിഭാവീനം ബോധിസത്താനം ദസ ഗുണേ അനുദസ്സതി. കതമേ ദസ? അഗേധതാ നിരാലയതാ ചാഗോ പഹാനം അപുനരാവത്തിതാ സുഖുമതാ മഹന്തതാ ദുരനുബോധതാ ദുല്ലഭതാ അസദിസതാ ബുദ്ധധമ്മസ്സ, സോ ഖോ പനായം, മഹാരാജ, കിത്തിസദ്ദോ നിപുണാനം വിഞ്ഞൂനം വിദൂനം വിഭാവീനം ബോധിസത്താനം ഇമേ ദസ ഗുണേ അനുദസ്സതീ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, യോ പരം ദുക്ഖാപേത്വാ ദാനം ദേതി, അപി നു തം ദാനം സുഖവിപാകം ഹോതി സഗ്ഗസംവത്തനിക”ന്തി? “ആമ, മഹാരാജ, കിം വത്തബ്ബ”ന്തി. “ഇങ്ഘ, ഭന്തേ നാഗസേന, കാരണം ഉപദസ്സേഹീ”തി. “ഇധ, മഹാരാജ, കോചി സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ സീലവാ ഹോതി കല്യാണധമ്മോ, സോ ഭവേയ്യ പക്ഖഹതോ വാ പീഠസപ്പീ വാ അഞ്ഞതരം വാ ബ്യാധിം ആപന്നോ, തമേനം യോ കോചി പുഞ്ഞകാമോ യാനം ആരോപേത്വാ പത്ഥിതം ദേസമനുപാപേയ്യ, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, തസ്സ പുരിസസ്സ തതോനിദാനം കിഞ്ചി സുഖം നിബ്ബത്തേയ്യ സഗ്ഗസംവത്തനികം തം കമ്മ”ന്തി? “ആമ, ഭന്തേ, കിം വത്തബ്ബം? ഹത്ഥിയാനം വാ സോ, ഭന്തേ, പുരിസോ ലഭേയ്യ അസ്സയാനം വാ രഥയാനം വാ, ഥലേ ഥലയാനം ജലേ ജലയാനം ദേവേസു ദേവയാനം മനുസ്സേസു മനുസ്സയാനം, തദനുച്ഛവികം തദനുലോമികം ഭവേ ഭവേ നിബ്ബത്തേയ്യ, തദനുച്ഛവികാനി തദനുലോമികാനി ചസ്സ സുഖാനി നിബ്ബത്തേയ്യും, സുഗതിതോ സുഗതിം ഗച്ഛേയ്യ, തേനേവ കമ്മാഭിസന്ദേന ഇദ്ധിയാനം അഭിരുയ്ഹ പത്ഥിതം നിബ്ബാനനഗരം പാപുണേയ്യാ”തി. “തേന ഹി, മഹാരാജ, പരദുക്ഖാപനേന ദിന്നദാനം സുഖവിപാകം ഹോതി സഗ്ഗസംവത്തനികം , യം സോ പുരിസോ ബലീബദ്ദേ ദുക്ഖാപേത്വാ ഏവരൂപം സുഖം അനുഭവതി.

“അപരമ്പി , മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, യഥാ പരദുക്ഖാപനേന ദിന്നദാനം സുഖവിപാകം ഹോതി സഗ്ഗസംവത്തനികം. ഇധ, മഹാരാജ, യോ കോചി രാജാ ജനപദതോ ധമ്മികം ബലിം ഉദ്ധരാപേത്വാ ആണാപവത്തനേന ദാനം ദദേയ്യ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, രാജാ തതോനിദാനം കിഞ്ചി സുഖം അനുഭവേയ്യ സഗ്ഗസംവത്തനികം തം ദാന”ന്തി? “ആമ, ഭന്തേ, കിം വത്തബ്ബം, തതോനിദാനം സോ, ഭന്തേ, രാജാ ഉത്തരിം അനേകസതസഹസ്സഗുണം ലഭേയ്യ. രാജൂനം അതിരാജാ ഭവേയ്യ, ദേവാനം അതിദേവോ ഭവേയ്യ, ബ്രഹ്മാനം അതിബ്രഹ്മാ ഭവേയ്യ, സമണാനം അതിസമണോ ഭവേയ്യ, ബ്രാഹ്മണാനം അതിബ്രാഹ്മണോ ഭവേയ്യ, അരഹന്താനം അതിഅരഹാ [അതിഅരഹന്തോ (സ്യാ॰ ക॰)] ഭവേയ്യാ”തി. “തേന ഹി, മഹാരാജ, പരദുക്ഖാപനേന ദിന്നദാനം സുഖവിപാകം ഹോതി സഗ്ഗസംവത്തനികം, യം സോ രാജാ ബലിനാ ജനം പീളേത്വാ ദിന്നദാനേന ഏവരൂപം ഉത്തരിം യസസുഖം അനുഭവതീ”തി.

“അതിദാനം, ഭന്തേ നാഗസേന, വേസ്സന്തരേന രഞ്ഞാ ദിന്നം, യം സോ സകം ഭരിയം പരസ്സ ഭരിയത്ഥായ അദാസി, സകേ ഓരസേ പുത്തേ ബ്രാഹ്മണസ്സ ദാസത്ഥായ അദാസി, അതിദാനം നാമ, ഭന്തേ നാഗസേന, ലോകേ വിദൂഹി നിന്ദിതം ഗരഹിതം, യഥാ നാമ, ഭന്തേ നാഗസേന, അതിഭാരേന സകടസ്സ അക്ഖോ ഭിജ്ജതി, അതിഭാരേന നാവാ ഓസീദതി, അതിഭുത്തേന ഭോജനം വിസമം പരിണമതി, അതിവസ്സേന ധഞ്ഞം വിനസ്സതി, അതിദാനേന ഭോഗക്ഖയം ഉപേതി, അതിതാപേന പഥവീ ഉപഡയ്ഹതി, അതിരാഗേന ഉമ്മത്തകോ ഹോതി, അതിദോസേന വജ്ഝോ ഹോതി, അതിമോഹേന അനയം ആപജ്ജതി, അതിലോഭേന ചോരഗ്ഗഹണമുപഗച്ഛതി, അതിഭയേന നിരുജ്ഝതി, അതിപൂരേന നദീ ഉത്തരതി, അതിവാതേന അസനി പതതി, അതിഅഗ്ഗിനാ ഓദനം ഉത്തരതി, അതിസഞ്ചരണേന ന ചിരം ജീവതി. ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, അതിദാനം നാമ ലോകേ വിദൂഹി നിന്ദിതം ഗരഹിതം, അതിദാനം, ഭന്തേ നാഗസേന, വേസ്സന്തരേന രഞ്ഞാ ദിന്നം, ന തത്ഥ കിഞ്ചി ഫലം ഇച്ഛിതബ്ബ”ന്തി.

“അതിദാനം, മഹാരാജ, ലോകേ വിദൂഹി വണ്ണിതം ഥുതം പസത്ഥം, യേ കേചി യാദിസം കീദിസം ദാനം ദേന്തി [കേചി യാദിസം താദിസം ദാനം ദേന്തി (സ്യാ॰)], അതിദാനദായീ ലോകേ കിത്തിം പാപുണാതി. യഥാ , മഹാരാജ, അതിപവരതായ ദിബ്ബം വനമൂലം ഗഹിതമ്പി ഹത്ഥപാസേ ഠിതാനം പരജനാനം ന ദസ്സയതി, അഗദോ അതിജച്ചതായ [അതിഉസഭതായ (ക॰)] പീളായ സമുഗ്ഘാതകോ രോഗാനം അന്തകരോ, അഗ്ഗി അതിജോതിതായ ഡഹതി, ഉദകം അതിസീതതായ നിബ്ബാപേതി, പദുമം പരിസുദ്ധതായ ന ഉപലിമ്പതി വാരികദ്ദമേന, മണി അതിഗുണതായ കാമദദോ, വജിരം അതിതിഖിണതായ വിജ്ഝതി മണിമുത്താഫലികം, പഥവീ അതിമഹന്തതായ നരോരഗമിഗപക്ഖിജലസേലപബ്ബതദുമേ ധാരേതി, സമുദ്ദോ അതിമഹന്തതായ അപരിപൂരണോ, സിനേരു അതിഭാരതായ അചലോ, ആകാസോ അതിവിത്ഥാരതായ അനന്തോ, സൂരിയോ അതിപ്പഭതായ തിമിരം ഘാതേതി, സീഹോ അതിജാതിതായ വിഗതഭയോ, മല്ലോ അതിബലവതായ പടിമല്ലം ഖിപ്പം ഉക്ഖിപതി , രാജാ അതിപുഞ്ഞതായ അധിപതി, ഭിക്ഖു അതിസീലവന്തതായ നാഗയക്ഖനരമരൂഹി

നമസ്സനീയോ, ബുദ്ധോ അതിഅഗ്ഗതായ [അതിവിസിട്ഠതായ (സ്യാ॰)] അനുപമോ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അതിദാനം നാമ ലോകേ വിദൂഹി വണ്ണിതം ഥുതം പസത്ഥം, യേ കേചി യാദിസം കീദിസം ദാനം ദേന്തി, അതിദാനദായീ ലോകേ കിത്തിം പാപുണാതി, അതിദാനേന വേസ്സന്തരോ രാജാ ദസസഹസ്സിയാ ലോകധാതുയാ വണ്ണിതോ ഥുതോ പസത്ഥോ മഹിതോ കിത്തിതോ, തേനേവ അതിദാനേന വേസ്സന്തരോ രാജാ അജ്ജേതരഹി ബുദ്ധോ ജാതോ അഗ്ഗോ സദേവകേ ലോകേ.

“അത്ഥി പന, മഹാരാജ, ലോകേ ഠപനീയം ദാനം, യം ദക്ഖിണേയ്യേ അനുപ്പത്തേ ന ദാതബ്ബ”ന്തി? “ദസ ഖോ പനിമാനി, ഭന്തേ നാഗസേന, ദാനാനി, യാനി ലോകേ അദാനസമ്മതാനി, യോ താനി ദാനാനി ദേതി, സോ അപായഗാമീ ഹോതി. കതമാനി ദസ? മജ്ജദാനം, ഭന്തേ നാഗസേന, ലോകേ അദാനസമ്മതം, യോ തം ദാനം ദേതി, സോ അപായഗാമീ ഹോതി. സമജ്ജദാനം…പേ॰… ഇത്ഥിദാനം…പേ॰… ഉസഭദാനം…പേ॰… ചിത്തകമ്മദാനം…പേ॰… സത്ഥദാനം …പേ॰… വിസദാനം…പേ॰… സങ്ഖലികദാനം…പേ॰… കുക്കുടസൂകരദാനം…പേ॰… തുലാകൂടമാനകൂടദാനം, ഭന്തേ നാഗസേന, ലോകേ അദാനസമ്മതം ഹോതി, യോ തം ദാനം ദേതി, സോ അപായഗാമീ ഹോതി. ഇമാനി ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, ദസ ദാനാനി ലോകേ അദാനസമ്മതാനി, യോ താനി ദാനാനി ദേതി, സോ അപായഗാമീ ഹോതീ”തി.

“നാഹം തം, മഹാരാജ, അദാനസമ്മതം പുച്ഛാമി, ഇമം ഖ്വാഹം, മഹാരാജ, തം പുച്ഛാമി ‘അത്ഥി പന, മഹാരാജ, ലോകേ ഠപനീയം ദാനം, യം ദക്ഖിണേയ്യേ അനുപ്പത്തേ ന ദാതബ്ബ’ന്തി. “നത്ഥി, ഭന്തേ നാഗസേന, ലോകേ ഠപനീയം ദാനം. യം ദക്ഖിണേയ്യേ അനുപ്പത്തേ ന ദാതബ്ബം, ചിത്തപ്പസാദേ ഉപ്പന്നേ കേചി ദക്ഖിണേയ്യാനം ഭോജനം ദേന്തി, കേചി അച്ഛാദനം, കേചി സയനം, കേചി ആവസഥം, കേചി അത്ഥരണപാവുരണം, കേചി ദാസിദാസം, കേചി ഖേത്തവത്ഥും, കേചി ദ്വിപദചതുപ്പദം, കേചി സതം സഹസ്സം സതസഹസ്സം, കേചി മഹാരജ്ജം, കേചി ജീവിതമ്പി ദേന്തീ”തി. “യദി പന, മഹാരാജ, കേചി ജീവിതമ്പി ദേന്തി, കിം കാരണാ വേസ്സന്തരം ദാനപതിം അതിബാള്ഹം പരിപാതേസി സുദിന്നേ പുത്തേ ച ദാരേ ച?

“അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, അത്ഥി ലോകപകതി ലോകാചിണ്ണം, ലഭതി പിതാ പുത്തം ഇണട്ടോ വാ ആജീവികപകതോ വാ ആവപിതും വാ [ആധാപേതും വാ (സ്യാ॰), ആധപിതും വാ (ക॰)] വിക്കിണിതും വാ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, ലഭതി പിതാ പുത്തം ഇണട്ടോ വാ ആജീവികപകതോ വാ ആവപിതും വാ വിക്കിണിതും വാ”തി. “യദി, മഹാരാജ, ലഭതി പിതാ പുത്തം ഇണട്ടോ വാ ആജീവികപകതോ വാ ആവപിതും വാ വിക്കിണിതും വാ , വേസ്സന്തരോപി, മഹാരാജ, രാജാ അലഭമാനോ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം ഉപദ്ദുതോ ദുക്ഖിതോ തസ്സ ധമ്മധനസ്സ പടിലാഭായ പുത്തദാരം ആവപേസി ച വിക്കിണി ച. ഇതി, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരേന രഞ്ഞാ അഞ്ഞേസം ദിന്നം യേവ ദിന്നം, കതം യേവ കതം. കിസ്സ പന ത്വം, മഹാരാജ, തേന ദാനേന വേസ്സന്തരം ദാനപതിം അതിബാള്ഹം അപസാദേസീ”തി?

“നാഹം, ഭന്തേ നാഗസേന, വേസ്സന്തരസ്സ ദാനപതിനോ ദാനം ഗരഹാമി, അപി ച പുത്തദാരം യാചന്തേ നിമിനിത്വാ അത്താനം ദാതബ്ബ”ന്തി. “ഏതം ഖോ, മഹാരാജ, അസബ്ഭികാരണം, യം പുത്തദാരം യാചന്തേ അത്താനം ദദേയ്യ, യം യം ഹി യാചന്തേ തം തദേവ ദാതബ്ബം, ഏതം സപ്പുരിസാനം കമ്മം. യഥാ, മഹാരാജ, കോചി പുരിസോ പാനീയം ആഹരാപേയ്യ, തസ്സ യോ ഭോജനം ദദേയ്യ, അപി നു സോ, മഹാരാജ, പുരിസോ തസ്സ കിച്ചകാരീ അസ്സാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, യം സോ ആഹരാപേതി, തമേവ തസ്സ ദേന്തോ കിച്ചകാരീ അസ്സാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരോ രാജാ ബ്രാഹ്മണേ പുത്തദാരം യാചന്തേ പുത്തദാരം യേവ അദാസി. സചേ, മഹാരാജ, ബ്രാഹ്മണോ വേസ്സന്തരസ്സ സരീരം യാചേയ്യ, ന സോ, മഹാരാജ, അത്താനം രക്ഖേയ്യ ന കമ്പേയ്യ ന രജ്ജേയ്യ, തസ്സ ദിന്നം പരിച്ചത്തം യേവ സരീരം ഭവേയ്യ. സചേ, മഹാരാജ, കോചി വേസ്സന്തരം ദാനപതിം ഉപഗന്ത്വാ യാചേയ്യ ‘ദാസത്തം മേ ഉപേഹീ’തി, ദിന്നം പരിച്ചത്തം യേവസ്സ സരീരം ഭവേയ്യ, ന സോ ദത്വാ തപേയ്യ [ഠപേയ്യ (സീ॰)], രഞ്ഞോ, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരസ്സ കായോ ബഹുസാധാരണോ.

“യഥാ, മഹാരാജ, പക്കാ മംസപേസി ബഹുസാധാരണാ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ വേസ്സന്തരസ്സ കായോ ബഹുസാധാരണോ. യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഫലിതോ [ഫലിനോ (?)] രുക്ഖോ നാനാദിജഗണസാധാരണോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ വേസ്സന്തരസ്സ കായോ ബഹുസാധാരണോ. കിം കാരണാ? ‘ഏവാഹം പടിപജ്ജന്തോ സമ്മാസമ്ബോധിം പാപുണിസ്സാമീ’തി.

“യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ അധനോ ധനത്ഥികോ ധനപരിയേസനം ചരമാനോ അജപഥം സങ്കുപഥം വേത്തപഥം ഗച്ഛതി, ജലഥലവാണിജ്ജം കരോതി, കായേന വാചായ മനസാ ധനം ആരാധേതി, ധനപ്പടിലാഭായ വായമതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരോ ദാനപതി അധനോ ബുദ്ധധനേന സബ്ബഞ്ഞുതഞാണരതനപ്പടിലാഭായ യാചകാനം ധനധഞ്ഞം ദാസിദാസം യാനവാഹനം സകലസാപതേയ്യം സകം പുത്തദാരം അത്താനഞ്ച ചജിത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിം യേവ പരിയേസതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, അമച്ചോ മുദ്ദകാമോ മുദ്ദാധികരണം യം കിഞ്ചി ഗേഹേ ധനധഞ്ഞം ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം, തം സബ്ബം ദത്വാപി മുദ്ദപ്പടിലാഭായ വായമതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ,

വേസ്സന്തരോ ദാനപതി സബ്ബം തം ബാഹിരബ്ഭന്തരധനം ദത്വാ ജീവിതമ്പി പരേസം ദത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിം യേവ പരിയേസതി.

"അപി ച, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരസ്സ ദാനപതിനോ ഏവം അഹോസി 'യം സോ ബ്രാഹ്മണോ യാചതി, തമേവാഹം തസ്സ ദേന്തോ കിച്ചകാരീ നാമ ഹോമീ'തി, ഏവം സോ തസ്സ പുത്തദാരമദാസി. ന ഖോ, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരോ ദാനപതി ദേസ്സതായ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തദാരമദാസി, ന അദസ്സനകാമതായ പുത്തദാരമദാസി, ന അതിബഹുകാ മേ പുത്തദാരാ, 'ന സക്കോമി തേ പോസേതു'ന്തി പുത്തദാരമദാസി, ന ഉക്കണ്ഠിതോ 'അപ്പിയാ മേ'തി നീഹരിതുകാമതായ പുത്തദാരമദാസി. അഥ ഖോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണരതനസ്സേവ പിയത്താ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ കാരണാ വേസ്സന്തരോ രാജാ ഏവരൂപം അതുലം വിപുലമനുത്തരം പിയം മനാപം ദയിതം പാണസമം പുത്തദാരദാനവരം ബ്രാഹ്മണസ്സ അദാസി.

"ഭാസിതമ്പേതം , മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന **ചരിയാപിടകേ** -

> "'ന മേ ദേസ്സാ ഉഭോ പുത്താ, മദ്ദീ ദേവീ ന ദേസ്സിയാ;
> സബ്ബഞ്ഞുതം പിയം മയ്ഹം, തസ്മാ പിയേ അദാസഹ'ന്തി.

"തസ്മാ, മഹാരാജ, വേസ്സതരോ രാജാ പുത്തദാനം [പുത്തദാരം (ക॰)] ദത്വാ പണ്ണസാലം പവിസിത്വാ നിപജ്ജി. തസ്സ അതിപേമേന ദുക്ഖിതസ്സ ബലവസോകോ ഉപ്പജ്ജി, ഹദയവത്ഥു ഉണ്ഹമഹോസി. നാസികായ അപ്പഹോന്തിയാ മുഖേന ഉണ്ഹേ അസ്സാസപസ്സാസേ വിസ്സജ്ജേസി, അസ്സൂനി പരിവത്തിത്വാ ലോഹിതബിന്ദൂനി ഹുത്വാ നേത്തേഹി നിക്ഖമിംസു. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ദുക്ഖേന വേസ്സന്തരോ രാജാ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തദാരമദാസി 'മാ മേ ദാനപഥോ പരിഹായീ'തി.

"അപി ച, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരോ രാജാ ദ്വേ അത്ഥവസേ പടിച്ച ബ്രാഹ്മണസ്സ ദ്വേ ദാരകേ അദാസി. കതമേ ദ്വേ? ദാനപഥോ ച മേ അപരിഹീനോ ഭവിസ്സതി, ദുക്ഖിതേ ച മേ പുത്തകേ വനമൂലഫലേഹി ഇതോനിദാനം അയ്യകോ മോചേസ്സതീതി. ജാനാതി ഹി, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരോ രാജാ 'ന മേ ദാരകാ സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതും, ഇമേ ച ദാരകേ അയ്യകോ നിക്കിണിസ്സതി, ഏവം അമ്ഹാകമ്പി ഗമനം ഭവിസ്സതീ'തി. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ദ്വേ അത്ഥവസേ പടിച്ച ബ്രാഹ്മണസ്സ ദ്വേ ദാരകേ അദാസി.

"അപി ച, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരോ രാജാ ജാനാതി 'അയം ഖോ ബ്രാഹ്മണോ ജിണ്ണോ വുഡ്ഢോ മഹല്ലകോ ദുബ്ബലോ ഭഗ്ഗോ ദണ്ഡപരായണോ ഖീണായുകോ പരിത്തപുഞ്ഞോ, നേസോ സമത്ഥോ ഇമേ ദാരകേ ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതു'ന്തി. സക്കുണേയ്യ പന, മഹാരാജ, പുരിസോ പാകതികേന ബലേന ഇമേ ചന്ദിമസൂരിയേ ഏവംമഹിദ്ധികേ ഏവംമഹാനുഭാവേ ഗഹേത്വാ പേളായ വാ സമുഗ്ഗേ വാ പക്ഖിപിത്വാ നിപ്പഭേ കത്വാ ഥാലകപരിഭോഗേന [പദീപപരിഭോഗേന (സ്യാ॰)] പരിഭുഞ്ജിതു"ന്തി? "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇമസ്മിം ലോകേ ചന്ദിമസൂരിയപ്പടിഭാഗസ്സ വേസ്സന്തരസ്സ ദാരകാ ന സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതുന്തി.

"അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന വേസ്സന്തരസ്സ ദാരകാ ന സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതും. യഥാ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ മണിരതനം സുഭം ജാതിമന്തം അട്ഠംസം സുപരികമ്മകതം ചതുഹത്ഥായാമം സകടനാഭിപരിണാഹം ന സക്കാ കേനചി പിലോതികായ വേഠേത്വാ പേളായ പക്ഖിപിത്വാ സത്ഥകനിസാനപരിഭോഗേന പരിഭുഞ്ജിതും, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ലോകേ ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ മണിരതനപ്പടിഭാഗസ്സ വേസ്സന്തരസ്സ ദാരകാ ന സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതും.

"അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന വേസ്സന്തരസ്സ ദാരകാ ന സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതും. യഥാ, മഹാരാജ, തിധാ പഭിന്നോ സബ്ബസേതോ സത്തപ്പതിട്ഠിതോ അട്ഠരതനുബ്ബേധോ നവരതനായാമപരിണാഹോ പാസാദികോ ദസ്സനീയോ ഉപോസഥോ നാഗരാജാ ന സക്കാ കേനചി സുപ്പേന വാ സരാവേന വാ പിദഹിതും, ഗോവച്ഛകോ വിയ വച്ഛകസാലായ പക്ഖിപിത്വാ പരിഹരിതും വാ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ലോകേ ഉപോസഥനാഗരാജപ്പടിഭാഗസ്സ വേസ്സന്തരസ്സ ദാരകാ ന സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതും.

"അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന വേസ്സന്തരസ്സ ദാരകാ ന സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതും. യഥാ, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ ദീഘപുഥുലവിത്ഥിണ്ണോ ഗമ്ഭീരോ അപ്പമേയ്യോ ദുരുത്തരോ അപരിയോഗാള്ഹോ അനാവടോ ന സക്കാ കേനചി സബ്ബത്ഥ പിദഹിത്വാ ഏകതിത്ഥേന പരിഭോഗം കാതും, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ലോകേ മഹാസമുദ്ദപ്പടിഭാഗസ്സ വേസ്സന്തരസ്സ ദാരകാ ന സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതും.

“അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന വേസ്സന്തരസ്സ ദാരകാ ന സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതും. യഥാ, മഹാരാജ, ഹിമവന്തോ പബ്ബതരാജാ പഞ്ചയോജനസതം അച്ചുഗ്ഗതോ നഭേ തിസഹസ്സയോജനായാമവിത്ഥാരോ ചതുരാസീതികൂടസഹസ്സപ്പടിമണ്ഡിതോ പഞ്ചന്നം മഹാനദീസതാനം പഭവോ മഹാഭൂതഗണാലയോ നാനാവിധഗന്ധധരോ ദിബ്ബോസധസതസമലങ്കതോ നഭേ വലാഹകോ വിയ അച്ചുഗ്ഗതോ ദിസ്സതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ലോകേ ഹിമവന്തപബ്ബതരാജപ്പടിഭാഗസ്സ വേസ്സന്തരസ്സ ദാരകാ ന സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതും.

“അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന വേസ്സന്തരസ്സ ദാരകാ ന സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതും. യഥാ, മഹാരാജ, രത്തന്ധകാരതിമിസായം ഉപരിപബ്ബതഗ്ഗേ ജലമാനോ മഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ സുവിദൂരേപി പഞ്ഞായതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, വേസ്സന്തരോ രാജാ പബ്ബതഗ്ഗേ ജലമാനോ മഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ വിയ സുവിദൂരേപി പാകടോ പഞ്ഞായതി, തസ്സ ദാരകാ ന സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതും.

“അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന വേസ്സന്തരസ്സ ദാരകാ ന സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതും. യഥാ, മഹാരാജ, ഹിമവന്തേ പബ്ബതേ നാഗപുപ്ഫസമയേ ഉജുവാതേ വായന്തേ ദസ ദ്വാദസ യോജനാനി പുപ്ഫഗന്ധോ വായതി, ഏവമേവ ഖോ , മഹാരാജ, വേസ്സന്തരസ്സ രഞ്ഞോ അപി യോജനസഹസ്സേഹിപി യാവ അകനിട്ഠഭവനം ഏത്ഥന്തരേ സുരാസുരഗരുളഗന്ധബ്ബയക്ഖരക്ഖസമഹോരഗകിന്നരഇന്ദഭവനേസു കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോ, സീലവരഗന്ധോ ചസ്സ സമ്പവായതി, തേന തസ്സ ദാരകാ ന സക്കാ കേനചി ദാസഭോഗേന ഭുഞ്ജിതും. അനുസിട്ഠോ, മഹാരാജ, ജാലീ കുമാരോ പിതരാ വേസ്സന്തരേന രഞ്ഞാ ‘അയ്യകോ തേ, താത, തുമ്ഹേ ബ്രാഹ്മണസ്സ ധനം ദത്വാ നിക്കിണന്തോ തം നിക്ഖസഹസ്സം ദത്വാ നിക്കിണാതു, കണ്ഹാജിനം നിക്കിണന്തോ ദാസസതം ദാസിസതം ഹത്ഥിസതം അസ്സസതം ധേനുസതം ഉസഭസതം നിക്ഖസതന്തി സബ്ബസതം ദത്വാ നിക്കിണാതു, യദി തേ, താത, അയ്യകോ തുമ്ഹേ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഹത്ഥതോ ആണായ ബലസാ മുധാ ഗണ്ഹാതി, മാ തുമ്ഹേ അയ്യകസ്സ വചനം കരിത്ഥ, ബ്രാഹ്മണസ്സേവ അനുയായിനോ ഹോഥാ’തി, ഏവമനുസാസിത്വാ പുത്തേ പേസേസി, തതോ ജാലീകുമാരോ ഗന്ത്വാ അയ്യകേന പുട്ഠോ കഥേസി -

‘‘‘സഹസ്സഗ്ഘം ഹി മം താത, ബ്രാഹ്മണസ്സ പിതാ അദാ;
അഥോ കണ്ഹാജിനം കഞ്ഞം, ഹത്ഥിനഞ്ച സതേന ചാ’’’തി.

“സുനിബ്ബേഠിതോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഹോ; സുഭിന്നം ദിട്ഠിജാലം; സുമദ്ദിതോ പരവാദോ; സകസമയോ സുദീപിതോ; ബ്യഞ്ജനം സുപരിസോധിതം; സുവിഭത്തോ അത്ഥോ; ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

വേസ്സന്തരപഞ്ഹോ പഠമോ.

**൨. ദുക്കരകാരികപഞ്ഹോ**

൨. “ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേവ ബോധിസത്താ ദുക്കരകാരികം കരോന്തി, ഉദാഹു ഗോതമേനേവ ബോധിസത്തേന ദുക്കരകാരികാ കതാ”തി? “നത്ഥി, മഹാരാജ , സബ്ബേസം ബോധിസത്താനം ദുക്കരകാരികാ, ഗോതമേനേവ ബോധിസത്തേന ദുക്കരകാരികാ കതാ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, യദി ഏവം അയുത്തം, യം ബോധിസത്താനം ബോധിസത്തേഹി വേമത്തതാ ഹോതീ”തി. “ചതൂഹി , മഹാരാജ, ഠാനേഹി ബോധിസത്താനം ബോധിസത്തേഹി വേമത്തതാ ഹോതി. കതമേഹി ചതൂഹി? കുലവേമത്തതാ പധാനവേമത്തതാ [അദ്ധാനവേമത്തതാ (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] ആയുവേമത്തതാ പമാണവേമത്തതാതി. ഇമേഹി ഖോ, മഹാരാജ, ചതൂഹി ഠാനേഹി ബോധിസത്താനം ബോധിസത്തേഹി വേമത്തതാ ഹോതി. സബ്ബേസമ്പി, മഹാരാജ, ബുദ്ധാനം രൂപേ സീലേ സമാധിമ്ഹി പഞ്ഞായ വിമുത്തിയാ വിമുത്തിഞാണദസ്സനേ ചതുവേസാരജ്ജേ ദസതഥാഗതബലേ ഛഅസാധാരണഞാണേ ചുദ്ദസബുദ്ധഞാണേ അട്ഠാരസബുദ്ധധമ്മേ കേവലേ ച ബുദ്ധഗുണേ [ബുദ്ധധമ്മേ (സീ॰ പീ॰)] നത്ഥി വേമത്തതാ, സബ്ബേപി ബുദ്ധാ ബുദ്ധധമ്മേഹി സമസമാ”തി.

“യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേപി ബുദ്ധാ ബുദ്ധധമ്മേഹി സമസമാ, കേന കാരണേന ഗോതമേനേവ ബോധിസത്തേന ദുക്കരകാരികാ കതാ”തി? “അപരിപക്കേ, മഹാരാജ, ഞാണേ അപരിപക്കായ ബോധിയാ ഗോതമോ ബോധിസത്തോ നേക്ഖമ്മമഭിനിക്ഖന്തോ അപരിപക്കം ഞാണം പരിപാചയമാനേന ദുക്കരകാരികാ കതാ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, കേന കാരണേന ബോധിസത്തോ അപരിപക്കേ ഞാണേ അപരിപക്കായ ബോധിയാ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖന്തോ, നനു നാമ ഞാണം പരിപാചേത്വാ പരിപക്കേ ഞാണേ നിക്ഖമിതബ്ബ”ന്തി?

“ബോധിസത്തോ, മഹാരാജ, വിപരീതം ഇത്ഥാഗാരം ദിസ്വാ വിപ്പടിസാരീ അഹോസി, തസ്സ വിപ്പടിസാരിസ്സ അരതി ഉപ്പജ്ജി, അരതിചിത്തം ഉപ്പന്നം ദിസ്വാ അഞ്ഞതരോ മാരകായികോ ദേവപുത്തോ ‘അയം ഖോ കാലോ അരതിചിത്തസ്സ വിനോദനായാ’തി വേഹാസേ ഠത്വാ ഇദം വചനമബ്രവി -

“മാരിസ, മാ ഖോ ത്വം ഉക്കണ്ഠിതോ അഹോസി, ഇതോ തേ സത്തമേ ദിവസേ ദിബ്ബം ചക്കരതനം പാതുഭവിസ്സതി സഹസ്സാരം സനേമികം സനാഭികം സബ്ബാകാരപരിപൂരം, പഥവിഗതാനി ച തേ രതനാനി ആകാസട്ഠാനി ച സയമേവ ഉപഗച്ഛിസ്സന്തി, ദ്വിസഹസ്സപരിത്തദീപപരിവാരേസു ചതൂസു മഹാദീപേസു ഏകമുഖേന ആണാ പവത്തിസ്സതി, പരോസഹസ്സഞ്ച തേ പുത്താ ഭവിസ്സന്തി സൂരാ വീരങ്ഗരൂപാ പരസേനപ്പമദ്ദനാ , തേഹി പുത്തേഹി പരികിണ്ണോ സത്തരതനസമന്നാഗതോ ചതുദ്ദീപമനുസാസിസ്സസീ’തി.

“യഥാ നാമ ദിവസസന്തത്തം അയോസൂലം സബ്ബത്ഥ ഉപഡഹന്തം കണ്ണസോതം പവിസേയ്യ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ബോധിസത്തസ്സ തം വചനം കണ്ണസോതം പവിസിത്ഥ, ഇതി സോ പകതിയാവ ഉക്കണ്ഠിതോ തസ്സാ ദേവതായ വചനേന ഭിയ്യോസോമത്തായ ഉബ്ബിജ്ജി സംവിജ്ജി സംവേഗമാപജ്ജി.

“യഥാ പന, മഹാരാജ, മഹതിമഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ ജലമാനോ അഞ്ഞേന കട്ഠേന ഉപഡഹിതോ ഭിയ്യോസോമത്തായ ജലേയ്യ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ബോധിസത്തോ പകതിയാവ ഉക്കണ്ഠിതോ തസ്സാ ദേവതായ വചനേന ഭിയ്യോസോമത്തായ ഉബ്ബിജ്ജി സംവിജ്ജി സംവേഗമാപജ്ജി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, മഹാപഥവീ പകതിതിന്താ നിബ്ബത്തഹരിതസദ്ദലാ ആസിത്തോദകാ ചിക്ഖല്ലജാതാ പുനദേവ മഹാമേഘേ അഭിവുട്ഠേ ഭിയ്യോസോമത്തായ ചിക്ഖല്ലതരാ അസ്സ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ബോധിസത്തോ പകതിയാവ ഉക്കണ്ഠിതോ തസ്സാ ദേവതായ വചനേന ഭിയ്യോസോമത്തായ ഉബ്ബിജ്ജി സംവിജ്ജി സംവേഗമാപജ്ജീ”തി.

“അപി നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, ബോധിസത്തസ്സ യദി സത്തമേ ദിവസേ ദിബ്ബം ചക്കരതനം നിബ്ബത്തേയ്യ, പടിനിവത്തേയ്യ ബോധിസത്തോ ദിബ്ബേ ചക്കരതനേ നിബ്ബത്തേ”തി? “ന ഹി, മഹാരാജ, സത്തമേ ദിവസേ ബോധിസത്തസ്സ ദിബ്ബം ചക്കരതനം നിബ്ബത്തേയ്യ, അപി ച പലോഭനത്ഥായ തായ ദേവതായ മുസാ ഭണിതം, യദിപി, മഹാരാജ, സത്തമേ ദിവസേ ദിബ്ബം ചക്കരതനം നിബ്ബത്തേയ്യ, ബോധിസത്തോ ന നിവത്തേയ്യ. കിം കാരണം? ‘അനിച്ച’ന്തി, മഹാരാജ, ബോധിസത്തോ ദള്ഹം അഗ്ഗഹേസി, ‘ദുക്ഖം അനത്താ’തി ദള്ഹം അഗ്ഗഹേസി, ഉപാദാനക്ഖയം പത്തോ.

“യഥാ, മഹാരാജ, അനോതത്തദഹതോ ഉദകം ഗങ്ഗം നദിം പവിസതി, ഗങ്ഗായ നദിയാ മഹാസമുദ്ദം പവിസതി, മഹാസമുദ്ദതോ പാതാലമുഖം പവിസതി, അപി നു, മഹാരാജ, തം ഉദകം പാതാലമുഖഗതം പടിനിവത്തിത്വാ മഹാസമുദ്ദം പവിസേയ്യ, മഹാസമുദ്ദതോ ഗങ്ഗം നദിം പവിസേയ്യ, ഗങ്ഗായ നദിയാ പുന അനോതത്തം പവിസേയ്യാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ബോധിസത്തേന കപ്പാനം സതസഹസ്സം ചതുരോ ച അസങ്ഖ്യേയ്യേ കുസലം പരിപാചിതം ഇമസ്സ ഭവസ്സ കാരണാ, സോയം അന്തിമഭവോ അനുപ്പത്തോ പരിപക്കം ബോധിഞാണം ഛഹി വസ്സേഹി ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി സബ്ബഞ്ഞൂ ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, ബോധിസത്തോ ചക്കരതനകാരണാ [ചക്കരതനസ്സ കാരണാ (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] പടിനിവത്തേയ്യാ”തി [പരിനിവത്തേയ്യാതി (സീ॰ പീ॰ ക॰)]? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി.

“അപി ച, മഹാരാജ, മഹാപഥവീ പരിവത്തേയ്യ സകാനനാ സപബ്ബതാ, നത്വേവ ബോധിസത്തോ പടിനിവത്തേയ്യ അപത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിം. ആരോഹേയ്യപി ചേ, മഹാരാജ, ഗങ്ഗായ ഉദകം പടിസോതം, നത്വേവ ബോധിസത്തോ പടിനിവത്തേയ്യ അപത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിം; വിസുസ്സേയ്യപി ചേ, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ അപരിമിതജലധരോ ഗോപദേ ഉദകം വിയ, നത്വേവ ബോധിസത്തോ പടിനിവത്തേയ്യ അപത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിം; ഫലേയ്യപി ചേ, മഹാരാജ, സിനേരുപബ്ബതരാജാ സതധാ വാ സഹസ്സധാ വാ, നത്വേവ ബോധിസത്തോ പടിനിവത്തേയ്യ അപത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിം; പതേയ്യുമ്പി ചേ, മഹാരാജ, ചന്ദിമസൂരിയാ സതാരകാ ലേഡ്ഡു വിയ ഛമായം, നത്വേവ ബോധിസത്തോ പടിനിവത്തേയ്യ അപത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിം; സംവത്തേയ്യപി ചേ, മഹാരാജ, ആകാസോ കിലഞ്ജമിവ, നത്വേവ ബോധിസത്തോ പടിനിവത്തേയ്യ അപത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിം. കിം കാരണാ? പദാലിതത്താ സബ്ബബന്ധനാന”ന്തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, കതി ലോകേ ബന്ധനാനീ”തി? “ദസ ഖോ പനിമാനി, മഹാരാജ, ലോകേ ബന്ധനാനി, യേഹി ബന്ധനേഹി ബദ്ധാ സത്താ ന നിക്ഖമന്തി, നിക്ഖമിത്വാപി പടിനിവത്തന്തി. കതമാനി ദസ? മാതാ, മഹാരാജ, ലോകേ ബന്ധനം, പിതാ, മഹാരാജ, ലോകേ ബന്ധനം, ഭരിയാ, മഹാരാജ, ലോകേ ബന്ധനം, പുത്താ, മഹാരാജ, ലോകേ ബന്ധനം, ഞാതീ, മഹാരാജ, ലോകേ ബന്ധനം, മിത്തം, മഹാരാജ, ലോകേ ബന്ധനം, ധനം, മഹാരാജ, ലോകേ ബന്ധനം, ലാഭസക്കാരോ,

മഹാരാജ , ലോകേ ബന്ധനം, ഇസ്സരിയം, മഹാരാജ, ലോകേ ബന്ധനം, പഞ്ച കാമഗുണാ, മഹാരാജ, ലോകേ ബന്ധനം, ഇമാനി ഖോ മഹാരാജ ദസ ലോകേ ബന്ധനാനി, യേഹി ബന്ധനേഹി ബദ്ധാ സത്താ ന നിക്ഖമന്തി, നിക്ഖമിത്വാപി പടിനിവത്തന്തി, താനി ദസ ബന്ധനാനി ബോധിസത്തസ്സ ഛിന്നാനി പദാലിതാനി, തസ്മാ, മഹാരാജ, ബോധിസത്തോ ന പടിനിവത്തതീ''തി.

''ഭന്തേ നാഗസേന, യദി ബോധിസത്തോ ഉപ്പന്നേ അരതിചിത്തേ ദേവതായ വചനേന അപരിപക്കേ ഞാണേ അപരിപക്കായ ബോധിയാ നേക്ഖമ്മമഭിനിക്ഖന്തോ, കിം തസ്സ ദുക്കരകാരികായ കതായ, നനു നാമ സബ്ബഭക്ഖേന ഭവിതബ്ബം ഞാണപരിപാകം ആഗമയമാനേനാ''തി?

''ദസ ഖോ പനിമേ, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലാ ലോകസ്മിം ഓഞ്ഞാതാ അവഞ്ഞാതാ ഹീളിതാ ഖീളിതാ ഗരഹിതാ പരിഭൂതാ അചിത്തീകതാ. കതമേ ദസ? ഇത്ഥീ, മഹാരാജ, വിധവാ ലോകസ്മിം ഓഞ്ഞാതാ അവഞ്ഞാതാ ഹീളിതാ ഖീളിതാ ഗരഹിതാ പരിഭൂതാ അചിത്തീകതാ. ദുബ്ബലോ, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലോ... പേ॰... അമിത്തഞാതി, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലോ...പേ॰... മഹഗ്ഘസോ, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലോ...പേ॰... അഗരുകുലവാസികോ, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലോ...പേ॰... പാപമിത്തോ, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലോ...പേ॰... ധനഹീനോ, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലോ...പേ॰... ആചാരഹീനോ, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലോ...പേ॰... കമ്മഹീനോ, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലോ...പേ॰... പയോഗഹീനോ, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലോ ലോകസ്മിം ഓഞ്ഞാതോ അവഞ്ഞാതോ ഹീളിതോ ഖീളിതോ ഗരഹിതോ പരിഭൂതോ അചിത്തീകതോ. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ദസ പുഗ്ഗലാ ലോകസ്മിം ഓഞ്ഞാതാ അവഞ്ഞാതാ ഹീളിതാ ഖീളിതാ ഗരഹിതാ പരിഭൂതാ അചിത്തീകതാ. ഇമാനി ഖോ, മഹാരാജ, ദസ ഠാനാനി അനുസ്സരമാനസ്സ ബോധിസത്തസ്സ ഏവം സഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജി 'മാഹം കമ്മഹീനോ അസ്സം പയോഗഹീനോ ഗരഹിതോ ദേവമനുസ്സാനം, യംനൂനാഹം കമ്മസ്സാമീ അസ്സം കമ്മഗരു കമ്മാധിപതേയ്യോ കമ്മസീലോ കമ്മധോരയ്ഹോ കമ്മനികേതവാ അപ്പമത്തോ വിഹരേയ്യ'ന്തി, ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, ബോധിസത്തോ ഞാണം പരിപാചേന്തോ ദുക്കരകാരികം അകാസീ''തി.

''ഭന്തേ നാഗസേന, ബോധിസത്തോ ദുക്കരകാരികം കരോന്തോ ഏവമാഹ 'ന ഖോ പനാഹം ഇമായ കടുകായ ദുക്കരകാരികായ അധിഗച്ഛാമി ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മം അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസം, സിയാ നു ഖോ അഞ്ഞോ മഗ്ഗോ ബോധായാ'തി. അപി നു തസ്മിം സമയേ ബോധിസത്തസ്സ മഗ്ഗം ആരബ്ഭ സതിസമ്മോസോ അഹോസീ''തി?

''പഞ്ചവീസതി ഖോ പനിമേ, മഹാരാജ, ചിത്തദുബ്ബലീകരണാ ധമ്മാ, യേഹി ദുബ്ബലീകതം ചിത്തം ന സമ്മാ സമാധിയതി ആസവാനം ഖയായ. കതമേ പഞ്ചവീസതി? കോധോ, മഹാരാജ, ചിത്തദുബ്ബലീകരണോ ധമ്മോ, യേന ദുബ്ബലീകതം ചിത്തം ന സമ്മാ സമാധിയതി ആസവാനം ഖയായ, ഉപനാഹോ...പേ॰... മക്ഖോ...പേ॰... പളാസോ...പേ॰... ഇസ്സാ...പേ॰... മച്ഛരിയം...പേ॰... മായാ...പേ॰... സാഠേയ്യം... പേ॰... ഥമ്ഭോ...പേ॰... സാരമ്ഭോ...പേ॰... മാനോ...പേ॰... അതിമാനോ ...പേ॰... മദോ...പേ॰... പമാദോ...പേ॰... ഥിനമിദ്ധം...പേ॰... തന്ദി [നന്ദീ (പീ॰ ക॰)] ...പേ॰... ആലസ്യം...പേ॰... പാപമിത്തതാ...പേ॰... രൂപാ...പേ॰... സദ്ദാ... പേ॰... ഗന്ധാ...പേ॰... രസാ...പേ॰... ഫോട്ഠബ്ബാ...പേ॰... ഖുദാപിപാസാ...പേ॰... അരതി, മഹാരാജ, ചിത്തദുബ്ബലീകരണോ ധമ്മോ, യേന ദുബ്ബലീകതം ചിത്തം ന സമ്മാ സമാധിയതി ആസവാനം ഖയായ. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, പഞ്ചവീസതി ചിത്തദുബ്ബലീകരണാ ധമ്മാ, യേഹി ദുബ്ബലീകതം ചിത്തം ന സമ്മാ സമാധിയതി ആസവാനം ഖയായ.

ബോധിസത്തസ്സ ഖോ, മഹാരാജ, ഖുദാപിപാസാ [ഛുദാപിപാസാ (സീ॰ പീ॰ ക॰)] കായം പരിയാദിയിംസു, കായേ പരിയാദിന്നേ ചിത്തം ന സമ്മാ സമാധിയതി ആസവാനം ഖയായ. സതസഹസ്സം, മഹാരാജ, കപ്പാനം [കപ്പേ (ക॰)] ചതുരോ ച അസങ്ഖ്യേയ്യേ കപ്പേ ബോധിസത്തോ ചതുന്നം യേവ അരിയസച്ചാനം അഭിസമയം അന്വേസി താസു താസു ജാതീസു, കിം പനസ്സ പച്ഛിമേ ഭവേ അഭിസമയജാതിയം മഗ്ഗം ആരബ്ഭ സതിസമ്മോസോ ഹേസ്സതി? അപി ച, മഹാരാജ, ബോധിസത്തസ്സ സഞ്ഞാമത്തം ഉപ്പജ്ജി 'സിയാ നു ഖോ അഞ്ഞോ മഗ്ഗോ ബോധായാ'തി. പുബ്ബേ ഖോ, മഹാരാജ, ബോധിസത്തോ ഏകമാസികോ സമാനോ പിതു സക്കസ്സ കമ്മന്തേ സീതായ ജമ്ബുച്ഛായായ സിരിസയനേ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസിന്നോ വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹി സവിതക്കം സവിചാരം വിവേകജം പീതിസുഖം പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹാസി...പേ॰... ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹാസീ''തി. ''സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമി, ഞാണം പരിപാചേന്തോ ബോധിസത്തോ ദുക്കരകാരികം അകാസീ''തി.

ദുക്കരകാരികപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

**൩. കുസലാകുസലബലവതരപഞ്ഹോ**

൩. ''ഭന്തേ നാഗസേന, കതമം അധിമത്തം ബലവതരം കുസലം വാ അകുസലം വാ''തി? ''കുസലം, മഹാരാജ, അധിമത്തം ബലവതരം, നോ തഥാ അകുസല'ന്തി. ''നാഹം, ഭന്തേ നാഗസേന, തം വചനം സമ്പടിച്ഛാമി 'കുസലം അധിമത്തം ബലവതരം, നോ തഥാ അകുസല'ന്തി, ദിസ്സന്തി, ഭന്തേ നാഗസേന,

ഇധ പാണാതിപാതിനോ അദിന്നാദായിനോ കാമേസുമിച്ഛാചാരിനോ മുസാവാദിനോ ഗാമഘാതികാ പന്ഥദൂസകാ നേകതികാ വഞ്ചനികാ, സബ്ബേ തേ താവതകേന പാപേന ലഭന്തി ഹത്ഥച്ഛേദം പാദച്ഛേദം ഹത്ഥപാദച്ഛേദം കണ്ണച്ഛേദം നാസച്ഛേദം കണ്ണനാസച്ഛേദം ബിലങ്ഗഥാലികം സങ്ഖമുണ്ഡികം രാഹുമുഖം ജോതിമാലികം ഹത്ഥപജ്ജോതികം ഏരകവത്തികം ചീരകവാസികം ഏണേയ്യകം ബളിസമംസികം കഹാപണികം ഖാരാപതച്ഛികം പലിഘപരിവത്തികം പലാലപീഠകം തത്തേനപി തേലേന ഓസിഞ്ചനം സുനഖേഹിപി ഖാദാപനം ജീവസൂലാരോപനം അസിനാപി സീസച്ഛേദം, കേചി രത്തിം പാപം കത്വാ രത്തിം യേവ വിപാകം അനുഭവന്തി, കേചി രത്തിം കത്വാ ദിവാ യേവ അനുഭവന്തി, കേചി ദിവാ കത്വാ ദിവാ യേവ അനുഭവന്തി, കേചി ദിവാ കത്വാ രത്തിം യേവ അനുഭവന്തി, കേചി ദ്വേ തയോ ദിവസേ വീതിവത്തേ അനുഭവന്തി, സബ്ബേപി തേ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ വിപാകം അനുഭവന്തി. അത്ഥി പന, ഭന്തേ നാഗസേന, കോചി ഏകസ്സ വാ ദ്വിന്നം വാ തിണ്ണം വാ ചതുന്നം വാ പഞ്ചന്നം വാ ദസന്നം വാ സതസ്സ വാ സഹസ്സസ്സ വാ സതസഹസ്സസ്സ വാ സപരിവാരം ദാനം ദത്വാ ദിട്ഠധമ്മികം ഭോഗം വാ യസം വാ സുഖം വാ അനുഭവിതാ സീലേന വാ ഉപോസഥകമ്മേന വാ"തി?

"അത്ഥി, മഹാരാജ , ചത്താരോ പുരിസാ ദാനം ദത്വാ സീലം സമാദിയിത്വാ ഉപോസഥകമ്മം കത്വാ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ തേനേവ സരീരദേഹേന തിദസപുരേ സമനുപ്പത്താ"തി [യസമനുപത്താതി (സീ॰ പീ॰)]. "കോ ച കോ ച ഭന്തേ"തി? "മന്ധാതാ, മഹാരാജ, രാജാ, നിമി രാജാ, സാധീനോ രാജാ, ഗുത്തിലോ ച ഗന്ധബ്ബോ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, അനേകേഹി തം ഭവസഹസ്സേഹി അന്തരിതം, ദ്വിന്നമ്പേതം അമ്ഹാകം [ദീപിതം, അമ്ഹാകമ്പേതം (ക॰)] പരോക്ഖം, യദി സമത്ഥോസി വത്തമാനകേ ഭവേ ഭഗവതോ ധരമാനകാലേ കഥേഹീ"തി? "വത്തമാനകേപി, മഹാരാജ, ഭവേ പുണ്ണകോ ദാസോ ഥേരസ്സ സാരിപുത്തസ്സ ഭോജനം ദത്വാ തദഹേവ സേട്ഠിട്ഠാനം അജ്ഝുപഗതോ, സോ ഏതരഹി പുണ്ണകോ സേട്ഠീതി പഞ്ഞായി, ഗോപാലമാതാ ദേവീ അത്തനോ കേസേ വിക്കിണിത്വാ ലദ്ധേഹി അട്ഠഹി കഹാപണേഹി ഥേരസ്സ മഹാകച്ചായനസ്സ അത്തട്ഠമകസ്സ പിണ്ഡപാതം ദത്വാ തദഹേവ രഞ്ഞോ ചന്ദപജ്ജോതസ്സ [ഉദേനസ്സ (സീ॰ പീ॰)] അഗ്ഗമഹേസിട്ഠാനം പത്താ. സുപ്പിയാ ഉപാസികാ അഞ്ഞതരസ്സ ഗിലാനഭിക്ഖുനോ അത്തനോ ഊരുമംസേന പടിച്ഛാദനീയം ദത്വാ ദുതിയദിവസേ യേവ രൂള്ഹവണാ സഞ്ഛവീ [സച്ഛവീ (സീ॰ പീ॰)] അരോഗാ ജാതാ. മല്ലികാ ദേവീ ഭഗവതോ ആഭിദോസികം കുമ്മാസപിണ്ഡം ദത്വാ തദഹേവ രഞ്ഞോ കോസലസ്സ അഗ്ഗമഹേസീ ജാതാ. സുമനോ മാലാകാരോ അട്ഠഹി സുമനപുപ്ഫമുട്ഠീഹി ഭഗവന്തം പൂജേത്വാ തം ദിവസം യേവ മഹാസമ്പത്തിം പത്തോ. ഏകസാടകോ ബ്രാഹ്മണോ ഉത്തരസാടകേന ഭഗവന്തം പൂജേത്വാ തം ദിവസം യേവ സബ്ബട്ഠകം ലഭി, സബ്ബേപേതേ, മഹാരാജ, ദിട്ഠധമ്മികം ഭോഗഞ്ച യസഞ്ച അനുഭവിംസൂ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, വിചിനിത്വാ പരിയേസിത്വാ ഛ ജനേ യേവ അദ്ദസാസീ"തി. "ആമ, മഹാരാജാ"തി. "തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, അകുസലം യേവ അധിമത്തം ബലവതരം, നോ തഥാ കുസലം. അഹഞ്ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏകദിവസം യേവ ദസപി പുരിസേ പസ്സാമി പാപസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകേന സൂലേസു ആരോപേന്തേ, വീസമ്പി തിംസമ്പി ചത്താലീസമ്പി പഞ്ഞാസമ്പി പുരിസസതമ്പി പുരിസസഹസ്സമ്പി പസ്സാമി പാപസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകേന സൂലേസു ആരോപേന്തേ. നന്ദകുലസ്സ, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭദ്ദസാലോ നാമ സേനാപതിപുത്തോ അഹോസി. തേന ച രഞ്ഞാ ചന്ദഗുത്തേന സങ്ഗാമോ സമുപബ്യൂള്ഹോ അഹോസി. തസ്മിം ഖോ പന, ഭന്തേ നാഗസേന, സങ്ഗാമേ ഉഭതോ ബലകായേ അസീതികബന്ധരൂപാനി അഹേസും, ഏകസ്മിം കിര സീസകബന്ധേ പരിപാതേ [പരിപുണ്ണേ (സബ്ബത്ഥ)] ഏകം കബന്ധരൂപം ഉട്ഠഹതി, സബ്ബേപേതേ പാപസ്സേവ കമ്മസ്സ വിപാകേന അനയബ്യസനം ആപന്നാ. ഇമിനാപി, ഭന്തേ നാഗസേന, കാരണേന ഭണാമി അകുസലം യേവ അധിമത്തം ബലവതരം, നോ തഥാ കുസല"ന്തി.

"സുയ്യതി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഇമസ്മിം ബുദ്ധസാസനേ കോസലേന രഞ്ഞാ അസദിസദാനം ദിന്ന"ന്തി? "ആമ, മഹാരാജ, സുയ്യതീ"തി. "അപി നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, കോസലരാജാ തം അസദിസം ദാനം ദത്വാ തതോനിദാനം കഞ്ചി ദിട്ഠധമ്മികം ഭോഗം വാ യസം വാ സുഖം വാ പടിലഭീ"തി [പടിലഭതീതി (ക॰)]? "ന ഹി, മഹാരാജാ"തി. "യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, കോസലരാജാ ഏവരൂപം അനുത്തരം ദാനം ദത്വാപി ന ലഭി [ന ലഭതി (ക॰)] തതോനിദാനം കഞ്ചി ദിട്ഠധമ്മികം ഭോഗം വാ യസം വാ സുഖം വാ, തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, അകുസലം യേവ അധിമത്തം ബലവതരം, നോ തഥാ കുസല"ന്തി.

"പരിത്തത്താ, മഹാരാജ, അകുസലം ഖിപ്പം പരിണമതി, വിപുലത്താ കുസലം ദീഘേന കാലേന പരിണമതി, ഉപമായപി, മഹാരാജ, ഏതം ഉപപരിക്ഖിതബ്ബം. യഥാ, മഹാരാജ, അപരന്തേ ജനപദേ കുമുദഭണ്ഡികാ നാമ ധഞ്ഞജാതി മാസലൂനാ [മാസപൂരാ (ക॰)] അന്തോഗേഹഗതാ ഹോതി, സാലയോ ഛപ്പഞ്ചമാസേഹി പരിണമന്തി , കിം പനേത്ഥ, മഹാരാജ, അന്തരം കോ വിസേസോ കുമുദഭണ്ഡികായ ച സാലീനഞ്ചാ"തി? "പരിത്തത്താ, ഭന്തേ, കുമുദഭണ്ഡികായ, വിപുലത്താ ച സാലീനം. സാലയോ, ഭന്തേ നാഗസേന, രാജാരഹാ രാജഭോജനം, കുമുദഭണ്ഡികാ ദാസകമ്മകരാനം ഭോജന"ന്തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പരിത്തത്താ അകുസലം ഖിപ്പം പരിണമതി, വിപുലത്താ കുസലം ദീഘേന കാലേന പരിണമതീ"തി.

“യം തത്ഥ, ഭന്തേ നാഗസേന, ഖിപ്പം പരിണമതി, തം നാമ ലോകേ അധിമത്തം ബലവതരം, തസ്മാ അകുസലം ബലവതരം, നോ തഥാ കുസലം. യഥാ നാമ, ഭന്തേ നാഗസേന, യോ കോചി യോധോ മഹതിമഹായുദ്ധം പവിസിത്വാ പടിസത്തും ഉപകച്ഛകേ ഗഹേത്വാ ആകഡ്ഢിത്വാ ഖിപ്പതരം സാമിനോ ഉപനേയ്യ, സോ യോധോ ലോകേ സമത്ഥോ സൂരോ നാമ. യോ ച ഭിസക്കോ ഖിപ്പം സല്ലം ഉദ്ധരതി രോഗമപനേതി, സോ ഭിസക്കോ ഛേകോ നാമ. യോ ഗണകോ സീഘസീഘം ഗണേത്വാ ഖിപ്പം ദസ്സയതി, സോ ഗണകോ ഛേകോ നാമ. യോ മല്ലോ ഖിപ്പം പടിമല്ലം ഉക്ഖിപിത്വാ ഉത്താനകം പാതേതി, സോ മല്ലോ സമത്ഥോ സൂരോ നാമ. ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, യം ഖിപ്പം പരിണമതി കുസലം വാ അകുസലം വാ, തം ലോകേ അധിമത്തം ബലവതര”ന്തി.

“ഉഭയമ്പി തം, മഹാരാജ, കമ്മം സമ്പരായവേദനീയമേവ, അപി ച ഖോ അകുസലം സാവജ്ജതായ ഖണേന ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം ഹോതി, പുബ്ബകേഹി, മഹാരാജ, ഖത്തിയേഹി ഠപിതോ ഏസോ നിയമോ ‘യോ പാണം ഹനതി, സോ ദണ്ഡാരഹോ...പേ॰... യോ അദിന്നം ആദിയതി...പേ॰... യോ പരദാരം ഗച്ഛതി...പേ॰... യോ മുസാ ഭണതി...പേ॰... യോ ഗാമം ഘാതേതി...പേ॰... യോ പന്ഥം ദൂസേതി...പേ॰... യോ നികതിം കരോതി...പേ॰... യോ വഞ്ചനം കരോതി, സോ ദണ്ഡാരഹോ വധിതബ്ബോ ഛേത്തബ്ബോ ഭേത്തബ്ബോ ഹന്തബ്ബോ’തി. തം തേ ഉപാദായ വിചിനിത്വാ വിചിനിത്വാ ദണ്ഡേന്തി വധേന്തി ഛിന്ദന്തി ഭിന്ദന്തി ഹനന്തി ച, അപി നു, മഹാരാജ, അത്ഥി കേഹിചി ഠപിതോ നിയമോ ‘യോ ദാനം വാ ദേതി, സീലം വാ രക്ഖതി, ഉപോസഥകമ്മം വാ കരോതി, തസ്സ ധനം വാ യസം വാ ദാതബ്ബ’ന്തി; അപി നു തം വിചിനിത്വാ വിചിനിത്വാ ധനം വാ യസം വാ ദേന്തി, ചോരസ്സ കതകമ്മസ്സ വധബന്ധനം വിയാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “യദി, മഹാരാജ, ദായകാനം വിചിനിത്വാ വിചിനിത്വാ ധനം വാ യസം വാ ദദേയ്യും, കുസലമ്പി ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം ഭവേയ്യ, യസ്മാ ച ഖോ, മഹാരാജ, ദായകേ ന വിചിനന്തി ‘ധനം വാ യസം വാ ദസ്സാമാ’തി, തസ്മാ കുസലം ന ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം. ഇമിനാ, മഹാരാജ, കാരണേന അകുസലം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം, സമ്പരായേവ സോ അധിമത്തം ബലവതരം വേദനം വേദയതീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, തവാദിസേന ബുദ്ധിമന്തേന വിനാ നേസോ പഞ്ഹോ സുനിബ്ബേഠിയോ, ലോകികം, ഭന്തേ നാഗസേന, ലോകുത്തരേന വിഞ്ഞാപിത”ന്തി.

കുസലാകുസലബലവതരപഞ്ഹോ തതിയോ.

### ർ. പുബ്ബപേതാദിസപഞ്ഹോ

**ർ.** “ഭന്തേ നാഗസേന, ഇമേ ദായകാ ദാനം ദത്വാ പുബ്ബപേതാനം ആദിസന്തി [ഉദ്ദിസന്തി (ക॰ സീ॰)] ‘ഇദം തേസം പാപുണാതൂ’തി, അപി നു തേ കിഞ്ചി തതോനിദാനം വിപാകം പടിലഭന്തീ”തി? “കേചി, മഹാരാജ, പടിലഭന്തി, കേചി നപ്പടിലഭന്തീ”തി. “കേ, ഭന്തേ, പടിലഭന്തി, കേ നപ്പടിലഭന്തീ”തി? “നിരയൂപപന്നാ, മഹാരാജ, നപ്പടിലഭന്തി, സഗ്ഗഗതാ നപ്പടിലഭന്തി, തിരച്ഛാനയോനിഗതാ നപ്പടിലഭന്തി, ചതുന്നം പേതാനം തയോ പേതാ നപ്പടിലഭന്തി വന്താസികാ ഖുപ്പിപാസിനോ നിജ്ഝാമതണ്ഹികാ, ലഭന്തി പേതാ പരദത്തൂപജീവിനോ, തേപി സരമാനാ യേവ ലഭന്തീ”തി.

“തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, ദായകാനം ദാനം വിസോസിതം [വിസോതം (സീ॰ പീ॰)] ഹോതി അഫലം, യേസം ഉദ്ദിസ്സ കതം യദി തേ നപ്പടിലഭന്തീ”തി? “ന ഹി തം, മഹാരാജ, ദാനം അഫലം ഹോതി അവിപാകം, ദായകാ യേവ തസ്സ ഫലം അനുഭവന്തീ”തി. “തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, കാരണേന മം സഞ്ഞാപേഹീ”തി. “ഇധ, മഹാരാജ, കേചി മനുസ്സാ മച്ഛമംസസുരാഭത്തഖജ്ജകാനി പടിയാദേത്വാ ഞാതികുലം ഗച്ഛന്തി, യദി തേ ഞാതകാ തം ഉപായനം ന സമ്പടിച്ഛേയ്യും, അപി നു തം ഉപായനം വിസോസിതം ഗച്ഛേയ്യ വിനസ്സേയ്യ വാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, സാമികാനം യേവ തം ഹോതീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ദായകാ യേവ തസ്സ ഫലം അനുഭവന്തി. യഥാ പന , മഹാരാജ, പുരിസോ ഗബ്ഭം പവിട്ഠോ അസതി പുരതോ നിക്ഖമനമുഖേ കേന നിക്ഖമേയ്യാ”തി. “പവിട്ഠേനേവ ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ദായകാ യേവ തസ്സ ഫലം അനുഭവന്തീ”തി. “ഹോതു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമി, ദായകാ യേവ തസ്സ ഫലം അനുഭവന്തി, ന മയം തം കാരണം വിലോമേമാതി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, യദി ഇമേസം ദായകാനം ദിന്നദാനം പുബ്ബപേതാനം പാപുണാതി, തേ ച തസ്സ വിപാകം അനുഭവന്തി. തേന ഹി യോ പാണാതിപാതീ ലുദ്ദോ ലോഹിതപാണീ പദുട്ഠമനസങ്കപ്പോ മനുസ്സേ ഘാതേത്വാ ദാരുണം കമ്മം കത്വാ പുബ്ബപേതാനം ആദിസേയ്യ ‘ഇമസ്സ മേ കമ്മസ്സ വിപാകോ പുബ്ബപേതാനം പാപുണാതൂ’തി, അപി നു തസ്സ വിപാകോ പുബ്ബപേതാനം പാപുണാതീ”തി? “ന ഹി, മഹാരാജാ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, കോ തത്ഥ ഹേതു കിം കാരണം, യേന കുസലം പാപുണാതി അകുസലം ന പാപുണാതീ”തി? “നേസോ, മഹാരാജ, പഞ്ഹോ പുച്ഛിതബ്ബോ, മാ ച ത്വം, മഹാരാജ, ‘വിസജ്ജകോ അത്ഥീ’തി അപുച്ഛിതബ്ബം പുച്ഛി, ‘കിസ്സ ആകാസോ നിരാലമ്ബോ, കിസ്സ ഗങ്ഗാ ഉദ്ധമ്മുഖാ ന സന്ദതി, കിസ്സ ഇമേ മനുസ്സാ ച ദിജാ ച ദ്വിപദാ മിഗാ ചതുപ്പദാ’തി തമ്പി മം ത്വം പുച്ഛിസ്സസീ”തി. “നാഹം തം, ഭന്തേ നാഗസേന, വിഹേസാപേക്ഖോ പുച്ഛാമി, അപി ച നിബ്ബാഹനത്ഥായ [നിബ്ബാനത്ഥായ (ക॰)]

സന്ദേഹസ്സ പുച്ഛാമി, ബഹൂ മനുസ്സാ ലോകേ വാമഗാമിനോ [പാപഗാഹിനോ (സ്യാ॰)] വിചക്ഖുകാ, ‘കിന്തി തേ ഓതാരം ന ലഭേയ്യു’ന്തി ഏവാഹം തം പുച്ഛാമീ”തി. “ന സക്കാ, മഹാരാജ, സഹ അകതേന അനനുമതേന സഹ പാപം കമ്മം സംവിഭജിതും.

“യഥാ, മഹാരാജ, മനുസ്സാ ഉദകനിബ്ബാഹനേന ഉദകം സുവിദൂരമ്പി ഹരന്തി, അപി നു, മഹാരാജ, സക്കാ ഘനമഹാസേലപബ്ബതോ [പബ്ബതതോ (ക॰)] നിബ്ബാഹനേന യഥിച്ഛിതം ഹരിതു”ന്തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സക്കാ കുസലം സംവിഭജിതും, ന സക്കാ അകുസലം സംവിഭജിതും. യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, സക്കാ തേലേന പദീപോ ജാലേതും, അപി നു, മഹാരാജ, സക്കാ ഉദകേന പദീപോ ജാലേതു”ന്തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സക്കാ കുസലം സംവിഭജിതും, ന സക്കാ അകുസലം സംവിഭജിതും. യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, കസ്സകാ തളാകതോ ഉദകം നീഹരിത്വാ ധഞ്ഞം പരിപാചേന്തി, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, സക്കാ മഹാസമുദ്ദതോ ഉദകം നീഹരിത്വാ ധഞ്ഞം പരിപാചേതു”ന്തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സക്കാ കുസലം സംവിഭജിതും, ന സക്കാ അകുസലം സംവിഭജിതു”ന്തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, കേന കാരണേന സക്കാ കുസലം സംവിഭജിതും, ന സക്കാ അകുസലം സംവിഭജിതും. കാരണേന മം സഞ്ഞാപേഹി, നാഹം അന്ധോ അനാലോകോ സുത്വാ വേദിസ്സാമീ”തി. “അകുസലം, മഹാരാജ, ഥോകം, കുസലം ബഹുകം, ഥോകത്താ അകുസലം കത്താരംയേവ പരിയാദിയതി, ബഹുകത്താ കുസലം സദേവകം ലോകം അജ്ഝോത്ഥരതീ”തി. “ഓപമ്മം കരോഹീ”തി.

“യഥാ, മഹാരാജ, പരിത്തം ഏകം ഉദകബിന്ദു പഥവിയം നിപതേയ്യ, അപി നു ഖോ തം, മഹാരാജ, ഉദകബിന്ദു ദസപി ദ്വാദസപി യോജനാനി അജ്ഝോത്ഥരേയ്യാ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, യത്ഥ തം ഉദകബിന്ദു നിപതിതം, തത്ഥേവ പരിയാദിയതീ”തി. “കേന കാരണേന, മഹാരാജാ”തി? “പരിത്തത്താ, ഭന്തേ, ഉദകബിന്ദുസ്സാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പരിത്തം അകുസലം പരിത്തത്താ കത്താരംയേവ പരിയാദിയതി, ന സക്കാ സംവിഭജിതും.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, മഹതിമഹാമേഘോ അഭിവസ്സേയ്യ തപ്പയന്തോ ധരണിതലം, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, മഹാമേഘോ സമന്തതോ ഓത്ഥരേയ്യാ”തി. “ആമ, ഭന്തേ, പൂരയിത്വാ സോ മഹാമേഘോ സോബ്ഭസര സരിതസാഖാകന്ദരപദരദഹതളാക [മാതികാതളാക (ക॰)] ഉദപാനപോക്ഖരണിയോ ദസപി ദ്വാദസപി യോജനാനി അജ്ഝോത്ഥരേയ്യാ”തി. “കേന കാരണേന, മഹാരാജാ”തി? “മഹന്തത്താ, ഭന്തേ, മേഘസ്സാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, കുസലം ബഹുകം, ബഹുകത്താ സക്കാ ദേവമനുസ്സേഹിപി സംവിഭജിതു”ന്തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, കേന കാരണേന അകുസലം ഥോകം കുസലം ബഹുതര”ന്തി? “ഇധ, മഹാരാജ, യോ കോചി ദാനം ദേതി, സീലം സമാദിയതി, ഉപോസഥകമ്മം കരോതി, സോ ഹട്ഠോ പഹട്ഠോ ഹസിതോ പമുദിതോ പസന്നമാനസോ വേദജാതോ ഹോതി, തസ്സ അപരാപരം പീതി ഉപ്പജ്ജതി, പീതിമനസ്സ ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ കുസലം പവഡ്ഢതി.

“യഥാ, മഹാരാജ, ഉദപാനേ ബഹുസലിലസമ്പുണ്ണേ ഏകേന ദേസേന ഉദകം പവിസേയ്യ, ഏകേന നിക്ഖമേയ്യ, നിക്ഖമന്തേപി അപരാപരം ഉപ്പജ്ജതി, ന സക്കാ ഹോതി ഖയം പാപേതും. ഏവമേവ ഖോ , മഹാരാജ, കുസലം ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ പവഡ്ഢതി. വസ്സസതേപി ചേ, മഹാരാജ, പുരിസോ കതം കുസലം ആവജ്ജേയ്യ, ആവജ്ജിതേ ആവജ്ജിതേ ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ കുസലം പവഡ്ഢതി. തസ്സ തം കുസലം സക്കാ ഹോതി യഥിച്ഛകേഹി സദ്ധിം സംവിഭജിതും, ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന കുസലം ബഹുതരം.

“അകുസലം പന, മഹാരാജ, കരോന്തോ പച്ഛാ വിപ്പടിസാരീ ഹോതി, വിപ്പടിസാരിനോ ചിത്തം പടിലീയതി പടികുടതി പടിവത്തതി ന സമ്പസാരീയതി സോചതി തപ്പതി ഹായതി ഖീയതി ന പരിവഡ്ഢതി തത്ഥേവ പരിയാദിയതി. യഥാ, മഹാരാജ, സുക്ഖായ നദിയാ മഹാപുളിനായ ഉന്നതാവനതായ കുടിലസങ്കുടിലായ ഉപരിതോ പരിത്തം ഉദകം ആഗച്ഛന്തം ഹായതി ഖീയതി ന പരിവഡ്ഢതി തത്ഥേവ പരിയാദിയതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അകുസലം കരോന്തസ്സ ചിത്തം പടിലീയതി പടികുടതി പടിവത്തതി ന സമ്പസാരീയതി സോചതി തപ്പതി ഹായതി ഖീയതി ന പരിവഡ്ഢതി തത്ഥേവ പരിയാദിയതി, ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന അകുസലം ഥോക”ന്തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

പുബ്ബപേതാദിസപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. സുപിനപഞ്ഹോ**

൫. “ഭന്തേ നാഗസേന, ഇമസ്മിം ലോകേ നരനാരിയോ സുപിനം പസ്സന്തി കല്യാണമ്പി പാപകമ്പി, ദിട്ഠപുബ്ബമ്പി അദിട്ഠപുബ്ബമ്പി, കതപുബ്ബമ്പി അകതപുബ്ബമ്പി, ഖേമമ്പി സഭയമ്പി, ദൂരേപി സന്തികേപി, ബഹുവിധാനിപി അനേകവണ്ണസഹസ്സാനി ദിസ്സന്തി, കിഞ്ചേതം സുപിനം നാമ, കോ ചേതം പസ്സതീ”തി?

“നിമിത്തമേതം, മഹാരാജ, സുപിനം നാമ, യം ചിത്തസ്സ ആപാത [ആപാഥ (സീ॰ പീ॰)] മുപഗച്ഛതി. ഛയിമേ, മഹാരാജ, സുപിനം പസ്സന്തി, വാതികോ സുപിനം പസ്സതി, പിത്തികോ സുപിനം പസ്സതി, സേമ്ഹികോ സുപിനം പസ്സതി, ദേവതൂപസംഹാരതോ സുപിനം പസ്സതി, സമുദാചിണ്ണതോ സുപിനം പസ്സതി, പുബ്ബനിമിത്തതോ സുപിനം പസ്സതി, തത്ര, മഹാരാജ, യം പുബ്ബനിമിത്തതോ സുപിനം പസ്സതി, തം യേവ സച്ചം, അവസേസം മിച്ഛാ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, യോ പുബ്ബനിമിത്തതോ സുപിനം പസ്സതി, കിം തസ്സ ചിത്തം സയം ഗന്ത്വാ തം നിമിത്തം വിചിനാതി, തം വാ നിമിത്തം ചിത്തസ്സ ആപാതമുപഗച്ഛതി, അഞ്ഞോ വാ ആഗന്ത്വാ തസ്സ ആരോചേതീ”തി? “ന, മഹാരാജ, തസ്സ ചിത്തം സയം ഗന്ത്വാ തം നിമിത്തം വിചിനാതി, നാപി അഞ്ഞോ കോചി ആഗന്ത്വാ തസ്സ ആരോചേതി, അഥ ഖോ തം യേവ നിമിത്തം ചിത്തസ്സ ആപാതമുപഗച്ഛതി. യഥാ, മഹാരാജ, ആദാസോ ന സയം കുഹിഞ്ചി ഗന്ത്വാ ഛായം വിചിനാതി, നാപി അഞ്ഞോ കോചി ഛായം ആനേത്വാ ആദാസം ആരോപേതി [ആരോചേതി (ക॰)], അഥ ഖോ യതോ കുതോചി ഛായാ ആഗന്ത്വാ ആദാസസ്സ ആപാതമുപഗച്ഛതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ന തസ്സ ചിത്തം സയം ഗന്ത്വാ തം നിമിത്തം വിചിനാതി, നാപി അഞ്ഞോ കോചി ആഗന്ത്വാ ആരോചേതി, അഥ ഖോ യതോ കുതോചി നിമിത്തം ആഗന്ത്വാ ചിത്തസ്സ ആപാതമുപഗച്ഛതീ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, യം തം ചിത്തം സുപിനം പസ്സതി, അപി നു തം ചിത്തം ജാനാതി ‘ഏവം നാമ വിപാകോ ഭവിസ്സതി ഖേമം വാ ഭയം വാ’തി? “ന ഹി, മഹാരാജ, തം ചിത്തം ജാനാതി ‘ഏവംവിപാകോ ഭവിസ്സതി ഖേമം വാ ഭയം വാ’തി, നിമിത്തേ പന ഉപ്പന്നേ അഞ്ഞേസം കഥേതി, തതോ തേ അത്ഥം കഥേന്തീ”തി.

“ഇങ്ഘ, ഭന്തേ നാഗസേന, കാരണം മേ ദസ്സേഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, സരീരേ തിലകാ പീളകാ ദദ്ദൂനി ഉട്ഠഹന്തി ലാഭായ വാ അലാഭായ വാ, യസായ വാ അയസായ വാ, നിന്ദായ വാ പസംസായ വാ, സുഖായ വാ ദുക്ഖായ വാ, അപി നു താ, മഹാരാജ, പീളകാ ജാനിത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തി ‘ഇമം നാമ മയം അത്ഥം നിപ്ഫാദേസ്സാമാ’”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ, യാദിസേ താ ഓകാസേ പീളകാ സമ്ഭവന്തി, തത്ഥ താ പീളകാ ദിസ്വാ നേമിത്തകാ ബ്യാകരോന്തി ‘ഏവം നാമ വിപാകോ ഭവിസ്സതീ’”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യം തം ചിത്തം സുപിനം പസ്സതി, ന തം ചിത്തം ജാനാതി ‘ഏവം നാമ വിപാകോ ഭവിസ്സതി ഖേമം വാ ഭയം വാ’തി, നിമിത്തേ പന ഉപ്പന്നേ അഞ്ഞേസം കഥേതി, തതോ തേ അത്ഥം കഥേന്തീ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, യോ സുപിനം പസ്സതി, സോ നിദ്ദായന്തോ, ഉദാഹു ജാഗരന്തോ [ജഗ്ഗന്തോ (സീ॰ പീ॰)] പസ്സതീ”തി? “യോ സോ, മഹാരാജ, സുപിനം പസ്സതി, ന സോ നിദ്ദായന്തോ പസ്സതി, നാപി ജാഗരന്തോ പസ്സതി. അപി ച ഓക്കന്തേ മിദ്ധേ അസമ്പത്തേ ഭവങ്ഗേ ഏത്ഥന്തരേ സുപിനം പസ്സതി. മിദ്ധസമാരൂള്ഹസ്സ, മഹാരാജ, ചിത്തം ഭവങ്ഗഗതം ഹോതി, ഭവങ്ഗഗതം ചിത്തം നപ്പവത്തതി, അപ്പവത്തം ചിത്തം സുഖദുക്ഖം നപ്പജാനാതി, അപ്പടിവിജാനന്തസ്സ സുപിനോ ന ഹോതി, പവത്തമാനേ ചിത്തേ സുപിനം പസ്സതി.

“യഥാ, മഹാരാജ, തിമിരേ അന്ധകാരേ അപ്പഭാസേ സുപരിസുദ്ധേപി ആദാസേ ഛായാ ന ദിസ്സതി , ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, മിദ്ധസമാരൂള്ഹേ ചിത്തേ ഭവങ്ഗഗതേ തിട്ഠമാനേപി സരീരേ ചിത്തം അപ്പവത്തം ഹോതി, അപ്പവത്തേ ചിത്തേ സുപിനം ന പസ്സതി . യഥാ, മഹാരാജ, ആദാസോ, ഏവം സരീരം ദട്ഠബ്ബം; യഥാ അന്ധകാരോ, ഏവം മിദ്ധം ദട്ഠബ്ബം; യഥാ ആലോകോ, ഏവം ചിത്തം ദട്ഠബ്ബം.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, മഹികോത്ഥടസ്സ സൂരിയസ്സ പഭാ ന ദിസ്സതി സന്താ യേവ സൂരിയരസ്മി അപ്പവത്താ ഹോതി, അപ്പവത്തായ സൂരിയരസ്മിയാ ആലോകോ ന ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, മിദ്ധസമാരൂള്ഹസ്സ ചിത്തം ഭവങ്ഗഗതം ഹോതി, ഭവങ്ഗഗതം ചിത്തം നപ്പവത്തതി, അപ്പവത്തേ ചിത്തേ സുപിനം ന പസ്സതി. യഥാ, മഹാരാജ, സൂരിയോ, ഏവം സരീരം ദട്ഠബ്ബം; യഥാ മഹികോത്ഥരണം, ഏവം മിദ്ധം ദട്ഠബ്ബം; യഥാ സൂരിയരസ്മി, ഏവം ചിത്തം ദട്ഠബ്ബം.

“ദ്വിന്നം, മഹാരാജ, സന്തേപി സരീരേ ചിത്തം അപ്പവത്തം ഹോതി, മിദ്ധസമാരൂള്ഹസ്സ ഭവങ്ഗഗതസ്സ സന്തേപി സരീരേ ചിത്തം അപ്പവത്തം ഹോതി, നിരോധസമാപന്നസ്സ സന്തേപി സരീരേ ചിത്തം അപ്പവത്തം ഹോതി, ജാഗരന്തസ്സ, മഹാരാജ, ചിത്തം ലോലം ഹോതി വിവടം പാകടം അനിബദ്ധം, ഏവരൂപസ്സ ചിത്തേ നിമിത്തം ആപാതം ന ഉപേതി. യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസം വിവടം പാകടം അകിരിയം അരഹസ്സം രഹസ്സകാമാ പരിവജ്ജേന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ജാഗരന്തസ്സ ദിബ്ബോ അത്ഥോ ആപാതം ന ഉപേതി, തസ്മാ ജാഗരന്തോ സുപിനം ന പസ്സതി. യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഭിക്ഖും ഭിന്നാജീവം അനാചാരം പാപമിത്തം ദുസ്സീലം കുസീതം ഹീനവീരിയം കുസലാ ബോധിപക്ഖിയാ ധമ്മാ ആപാതം ന ഉപേന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ജാഗരന്തസ്സ ദിബ്ബോ അത്ഥോ ആപാതം ന ഉപേതി, തസ്മാ ജാഗരന്തോ സുപിനം ന പസ്സതീ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, അത്ഥി മിദ്ധസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാന”ന്തി? “ആമ, മഹാരാജ, അത്ഥി മിദ്ധസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാന”ന്തി. “കതമം ആദി, കതമം മജ്ഝം, കതമം പരിയോസാന”ന്തി? “യോ, മഹാരാജ, കായസ്സ ഓനാഹോ പരിയോനാഹോ ദുബ്ബല്യം മന്ദതാ അകമ്മഞ്ഞതാ കായസ്സ, അയം മിദ്ധസ്സ ആദി; യോ, മഹാരാജ, കപിനിദ്ദാപരേതോ വോകിണ്ണകം ജഗ്ഗതി [വോകിണ്ണതം ഗച്ഛതി (നിസ്യ)], ഇദം മിദ്ധസ്സ മജ്ഝം; ഭവങ്ഗഗതി പരിയോസനം. മജ്ഝൂപഗതോ, മഹാരാജ, കപിനിദ്ദാപരേതോ സുപിനം പസ്സതി. യഥാ, മഹാരാജ, കോചി യതചാരീ സമാഹിതചിത്തോ ഠിതധമ്മോ അചലബുദ്ധി പഹീനകോതൂഹലസദ്ദം വനമജ്ഝോഗാഹിത്വാ സുഖുമം അത്ഥം ചിന്തയതി, ന ച സോ തത്ഥ മിദ്ധം ഓക്കമതി, സോ തത്ഥ സമാഹിതോ ഏകഗ്ഗചിത്തോ സുഖുമം അത്ഥം പടിവിജ്ഝതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ജാഗരോ ന മിദ്ധസമാപന്നോ , മജ്ഝൂപഗതോ കപിനിദ്ദാപരേതോ സുപിനം പസ്സതി. യഥാ, മഹാരാജ, കോതൂഹലസദ്ദോ, ഏവം ജാഗരം ദട്ഠബ്ബം; യഥാ വിവിത്തം വനം, ഏവം കപിനിദ്ദാപരേതോ ദട്ഠബ്ബോ ; യഥാ സോ കോതൂഹലസദ്ദം ഓഹായ മിദ്ധം വിവജ്ജേത്വാ മജ്ഝത്തഭൂതോ സുഖുമം അത്ഥം പടിവിജ്ഝതി, ഏവം ജാഗരോ ന മിദ്ധസമാപന്നോ കപിനിദ്ദാപരേതോ സുപിനം പസ്സതീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

സുപിനപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. അകാലമരണപഞ്ഹോ**

൬. “ഭന്തേ നാഗസേന, യേ തേ സത്താ മരന്തി, സബ്ബേ തേ കാലേ യേവ മരന്തി, ഉദാഹു അകാലേപി മരന്തീ”തി? “അത്ഥി, മഹാരാജ, കാലേപി മരണം, അത്ഥി അകാലേപി മരണ”ന്തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, കേ കാലേ മരന്തി, കേ അകാലേ മരന്തീ”തി? “ദിട്ഠപുബ്ബാ പന, മഹാരാജ, തയാ അമ്ബരുക്ഖാ വാ ജമ്ബുരുക്ഖാ വാ, അഞ്ഞസ്മാ വാ പന ഫലരുക്ഖാ ഫലാനി പതന്താനി ആമാനി ച പക്കാനി ചാ”തി? “ആമ, ഭന്തേ”തി. “യാനി താനി, മഹാരാജ, ഫലാനി രുക്ഖതോ പതന്തി, സബ്ബാനി താനി കാലേ യേവ പതന്തി, ഉദാഹു അകാലേപീ”തി? “യാനി താനി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഫലാനി പരിപക്കാനി വിലീനാനി പതന്തി, സബ്ബാനി താനി കാലേ പതന്തി. യാനി പന താനി അവസേസാനി ഫലാനി തേസു കാനിചി കിമിവിദ്ധാനി പതന്തി, കാനിചി ലഗുളഹതാനി [സകുണപഹതാ (സ്യാ॰), ലകുടഹതാനി (സീ॰ പീ॰ ക॰)] പതന്തി, കാനിചി വാതപ്പഹതാനി പതന്തി, കാനിചി അന്തോപൂതികാനി ഹുത്വാ പതന്തി, സബ്ബാനി താനി അകാലേ പതന്തീ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ ജരാവേഗഹതാ മരന്തി, തേ യേവ കാലേ മരന്തി, അവസേസാ കേചി കമ്മപ്പടിബാള്ഹാ മരന്തി, കേചി ഗതിപ്പടിബാള്ഹാ മരന്തി, കേചി കിരിയപ്പടിബാള്ഹാ മരന്തീ”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, യേ തേ കമ്മപ്പടിബാള്ഹാ മരന്തി, യേപി തേ ഗതിപ്പടിബാള്ഹാ മരന്തി, യേപി തേ കിരിയപ്പടിബാള്ഹാ മരന്തി, യേപി തേ ജരാവേഗപ്പടിബാള്ഹാ മരന്തി, സബ്ബേ തേ കാലേ യേവ മരന്തി, യോപി മാതുകുച്ഛിഗതോ മരതി, സോ തസ്സ കാലോ, കാലേ യേവ സോ മരതി. യോപി വിജാതഘരേ മരതി, സോ തസ്സ കാലോ , സോപി കാലേ യേവ മരതി. യോപി മാസികോ മരതി... പേ॰... യോപി വസ്സസതികോ മരതി, സോ തസ്സ കാലോ, കാലേ യേവ സോ മരതി, തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, അകാലേ മരണം നാമ ന ഹോതി, യേ കേചി മരന്തി, സബ്ബേ തേ കാലേ യേവ മരന്തീ”തി.

“സത്തിമേ , മഹാരാജ, വിജ്ജമാനേപി ഉത്തരിം ആയുസ്മിം അകാലേ മരന്തി. കതമേ സത്ത? ജിഘച്ഛിതോ, മഹാരാജ, ഭോജനം അലഭമാനോ ഉപഹതബ്ഭന്തരോ വിജ്ജമാനേപി ഉത്തരിം ആയുസ്മിം അകാലേ മരതി, പിപാസിതോ, മഹാരാജ, പാനീയം അലഭമാനോ പരിസുക്ഖഹദയോ വിജ്ജമാനേപി ഉത്തരിം ആയുസ്മിം അകാലേ മരതി, അഹിനാ ദട്ഠോ, മഹാരാജ, വിസവേഗാഭിഹതോ തികിച്ഛകം അലഭമാനോ വിജ്ജമാനേപി ഉത്തരിം ആയുസ്മിം അകാലേ മരതി, വിസമാസിതോ, മഹാരാജ, ഡയ്ഹന്തേസു അങ്ഗപച്ചങ്ഗേസു അഗദം അലഭമാനോ വിജ്ജമാനേപി ഉത്തരിം ആയുസ്മിം അകാലേ മരതി, അഗ്ഗിഗതോ, മഹാരാജ, ഝായമാനോ നിബ്ബാപനം അലഭമാനോ വിജ്ജമാനേപി ഉത്തരിം ആയുസ്മിം അകാലേ മരതി, ഉദകഗതോ, മഹാരാജ, പതിട്ഠം അലഭമാനോ വിജ്ജമാനേപി ഉത്തരിം ആയുസ്മിം അകാലേ മരതി, സത്തിഹതോ, മഹാരാജ, ആബാധികോ ഭിസക്കം അലഭമാനോ വിജ്ജമാനേപി ഉത്തരിം ആയുസ്മിം അകാലേ മരതി, ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, സത്ത വിജ്ജമാനേപി ഉത്തരിം ആയുസ്മിം അകാലേ മരന്തി. തത്രാപാഹം, മഹാരാജ, ഏകംസേന വദാമി.

“അട്ഠവിധേന, മഹാരാജ, സത്താനം കാലങ്കിരിയാ ഹോതി, വാതസമുട്ഠാനേന പിത്തസമുട്ഠാനേന സേമ്ഹസമുട്ഠാനേന സന്നിപാതികേന ഉതുവിപരിണാമേന വിസമപരിഹാരേന ഓപക്കമികേന കമ്മവിപാകേന, മഹാരാജ, സത്താനം കാലങ്കിരിയാ ഹോതി. തത്ര, മഹാരാജ, യദിദം കമ്മവിപാകേന കാലങ്കിരിയാ, സാ യേവ തത്ഥ സാമയികാ [സാമായികാ (ക॰)] കാലങ്കിരിയാ, അവസേസാ അസാമയികാ കാലങ്കിരിയാതി. ഭവതി ച -

“‘ജിഘച്ഛായ പിപാസായ, അഹിദട്ഠാ [അഹിദട്ഠോ (സീ॰), അഹിനാ ദട്ഠോ (പീ॰)] വിസേന ച;

അഗ്ഗിഉദകസത്തീഹി, അകാലേ തത്ഥ മീയതി;
വാതപിത്തേന സേമ്ഹേന, സന്നിപാതേനുതൂഹി ച;
വിസമോപക്കമകമ്മേഹി, അകാലേ തത്ഥ മീയതീ’തി.

“കേചി , മഹാരാജ, സത്താ പുബ്ബേ കതേന തേന തേന അകുസലകമ്മവിപാകേന മരന്തി. ഇധ, മഹാരാജ, യോ പുബ്ബേ പരേ ജിഘച്ഛായ മാരേതി, സോ ബഹൂനി വസ്സസതസഹസ്സാനി ജിഘച്ഛായ പരിപീളിതോ ഛാതോ പരികിലന്തോ സുക്ഖമിലാതഹദയോ ബുഭുക്ഖിതോ [സുക്ഖിതോ (സീ॰ പീ॰ ക॰)] വിസുക്ഖിതോ ഝായന്തോ അബ്ഭന്തരം പരിഡയ്ഹന്തോ ജിഘച്ഛായ യേവ മരതി ദഹരോപി മജ്ഝിമോപി മഹല്ലകോപി, ഇദമ്പി തസ്സ സാമയികമരണം.

“യോ പുബ്ബേ പരേ പിപാസായ മാരേതി, സോ ബഹൂനി വസ്സസതസഹസ്സാനി പേതോ ഹുത്വാ നിജ്ഝാമതണ്ഹികോ സമാനോ ലൂഖോ കിസോ പരിസുക്ഖിതഹദയോ പിപാസായ യേവ മരതി ദഹരോപി മജ്ഝിമോപി മഹല്ലകോപി, ഇദമ്പി തസ്സ സാമയികമരണം.

“യോ പുബ്ബേ പരേ അഹിനാ ഡംസാപേത്വാ മാരേതി, സോ ബഹൂനി വസ്സസതസഹസ്സാനി അജഗരമുഖേനേവ അജഗരമുഖം കണ്ഹസപ്പമുഖേനേവ കണ്ഹസപ്പമുഖം പരിവത്തിത്വാ തേഹി ഖായിതഖായിതോ അഹീഹി ദട്ഠോ യേവ മരതി ദഹരോപി മജ്ഝിമോപി മഹല്ലകോപി, ഇദമ്പി തസ്സ സാമയികമരണം.

“യോ പുബ്ബേ പരേ വിസം ദത്വാ മാരേതി, സോ ബഹൂനി വസ്സസതസഹസ്സാനി ഡയ്ഹന്തേഹി അങ്ഗപച്ചങ്ഗേഹി ഭിജ്ജമാനേന സരീരേന കുണപഗന്ധം വായന്തോ വിസേനേവ മരതി ദഹരോപി മജ്ഝിമോപി മഹല്ലകോപി, ഇദമ്പി തസ്സ സാമയികമരണം.

“യോ പുബ്ബേ പരേ അഗ്ഗിനാ മാരേതി, സോ ബഹൂനി വസ്സസതസഹസ്സാനി അങ്ഗാരപബ്ബതേനേവ അങ്ഗാരപബ്ബതം യമവിസയേനേവ യമവിസയം പരിവത്തിത്വാ ദഡ്ഢവിദഡ്ഢഗത്തോ അഗ്ഗിനാ യേവ മരതി ദഹരോപി മജ്ഝിമോപി മലല്ലകോപി, ഇദമ്പി തസ്സ സാമയികമരണം.

“യോ പുബ്ബേ പരേ ഉദകേന മാരേതി, സോ ബഹൂനി വസ്സസതസഹസ്സാനി ഹതവിലുത്തഭഗ്ഗദുബ്ബലഗത്തോ ഖുബ്ഭിതചിത്തോ [ഖുഭിതചിത്തോ (സീ॰ പീ॰)] ഉദകേനേവ [ഉദകേ യേവ (ബഹൂസു)] മരതി ദഹരോപി മജ്ഝിമോപി മഹല്ലകോപി, ഇദമ്പി തസ്സ സാമയികമരണം.

“യോ പുബ്ബേ പരേ സത്തിയാ മാരേതി, സോ ബഹൂനി വസ്സസതസഹസ്സാനി ഛിന്നഭിന്നകോട്ടിതവികോട്ടിതോ സത്തിമുഖസമാഹതോ സത്തിയാ യേവ മരതി ദഹരോപി മജ്ഝിമോപി മഹല്ലകോപി, ഇദമ്പി തസ്സ സാമയികമരണം”.

“ഭന്തേ നാഗസേന, അകാലേ മരണം അത്ഥീതി യം വദേതി, ഇങ്ഘ മേ ത്വം തത്ഥ കാരണം അതിദിസാതി”. “യഥാ, മഹാരാജ, മഹതിമഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ ആദിന്നതിണകട്ഠസാഖാപലാസോ പരിയാദിന്നഭക്ഖോ ഉപാദാനസങ്ഖയാ നിബ്ബായതി, സോ അഗ്ഗി വുച്ചതി ‘അനീതികോ അനുപദ്ദവോ സമയേ നിബ്ബുതോ നാമാ’തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി ബഹൂനി ദിവസസഹസ്സാനി ജീവിത്വാ ജരാജിണ്ണോ ആയുക്ഖയാ അനീതികോ അനുപദ്ദവോ മരതി, സോ വുച്ചതി ‘സമയേ മരണമുപഗതോ’തി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, മഹതിമഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ ആദിന്നതിണകട്ഠസാഖാപലാസോ അസ്സ, തം അപരിയാദിന്നേ യേവ തിണകട്ഠസാഖാപലാസേ മഹതിമഹാമേഘോ അഭിപ്പവസ്സിത്വാ നിബ്ബാപേയ്യ, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, മഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ സമയേ നിബ്ബുതോ നാമ ഹോതീ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “കിസ്സ പന സോ, മഹാരാജ, പച്ഛിമോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പുരിമകേന അഗ്ഗിക്ഖന്ധേന സമസമഗതികോ നാഹോസീ”തി? “ആഗന്തുകേന, ഭന്തേ, മേഘേന പടിപീളിതോ സോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ അസമയേ നിബ്ബുതോ”തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി അകാലേ മരതി, സോ ആഗന്തുകേന രോഗേന പടിപീളിതോ വാതസമുട്ഠാനേന വാ പിത്തസമുട്ഠാനേന വാ സേമ്ഹസമുട്ഠാനേന വാ സന്നിപാതികേന വാ ഉതുപരിണാമജേന വാ വിസമപരിഹാരജേന വാ ഓപക്കമികേന വാ ജിഘച്ഛായ വാ പിപാസായ വാ സപ്പദട്ഠേന വാ വിസമാസിതേന വാ അഗ്ഗിനാ വാ ഉദകേന വാ സത്തിവേഗപ്പടിപീളിതോ വാ അകാലേ മരതി. ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന അകാലേ മരണം അത്ഥി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഗഗനേ മഹതിമഹാവലാഹകോ ഉട്ഠഹിത്വാ നിന്നഞ്ച ഥലഞ്ച പരിപൂരയന്തോ അഭിവസ്സതി, സോ വുച്ചതി ‘മേഘോ അനീതികോ അനുപദ്ദവോ വസ്സതീ’തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി ചിരം ജീവിത്വാ ജരാജിണ്ണോ ആയുക്ഖയാ അനീതികോ അനുപദ്ദവോ മരതി, സോ വുച്ചതി ‘സമയേ മരണമുപഗതോ’തി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഗഗനേ മഹതിമഹാവലാഹകോ ഉട്ഠഹിത്വാ അന്തരായേവ മഹതാ വാതേന അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛേയ്യ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, മഹാവലാഹകോ സമയേ വിഗതോ നാമ ഹോതീ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “കിസ്സ പന സോ, മഹാരാജ, പച്ഛിമോ വലാഹകോ പുരിമേന വലാഹകേന സമസമഗതികോ നാഹോസീ”തി? “ആഗന്തുകേന, ഭന്തേ, വാതേന പടിപീളിതോ സോ വലാഹകോ അസമയപ്പത്തോ യേവ വിഗതോ”തി . “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി അകാലേ മരതി, സോ ആഗന്തുകേന രോഗേന പടിപീളിതോ വാതസമുട്ഠാനേന വാ…പേ… സത്തിവേഗപ്പടിപീളിതോ വാ അകാലേ മരതി. ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന അകാലേ മരണം അത്ഥീതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ബലവാ ആസീവിസോ കുപിതോ കിഞ്ചിദേവ പുരിസം ഡംസേയ്യ, തസ്സ തം വിസം അനീതികം അനുപദ്ദവം മരണം പാപേയ്യ, തം വിസം വുച്ചതി ‘അനീതികമനുപദ്ദവം കോടിഗത’ന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി ചിരം ജീവിത്വാ ജരാജിണ്ണോ ആയുക്ഖയാ അനീതികോ അനുപദ്ദവോ മരതി, സോ വുച്ചതി ‘അനീതികോ അനുപദ്ദവോ ജീവിതകോടിഗതോ സാമയികം മരണമുപഗതോ’തി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ബലവതാ ആസീവിസേന ദട്ഠസ്സ അന്തരായേവ ആഹിതുണ്ഡികോ അഗദം ദത്വാ അവിസം കരേയ്യ, അപി നു ഖോ തം, മഹാരാജ, വിസം സമയേ വിഗതം നാമ ഹോതീ”തി? “ന ഹി ഭന്തേ”തി. “കിസ്സ പന തം, മഹാരാജ, പച്ഛിമം വിസം പുരിമകേന വിസേന സമസമഗതികം നാഹോസീ”തി? “ആഗന്തുകേന, ഭന്തേ, അഗദേന പടിപീളിതം വിസം അകോടിഗതം യേവ വിഗത”ന്തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി അകാലേ മരതി, സോ ആഗന്തുകേന രോഗേന പടിപീളിതോ വാതസമുട്ഠാനേന വാ…പേ… സത്തിവേഗപ്പടിപീളിതോ വാ അകാലേ മരതി. ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന അകാലേ മരണം അത്ഥീതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഇസ്സാസോ സരം പാതേയ്യ, സചേ സോ സരോ യഥാഗതിഗമനപഥമത്ഥകം ഗച്ഛതി, സോ സരോ വുച്ചതി ‘അനീതികോ അനുപദ്ദവോ യഥാഗതിഗമനപഥമത്ഥകം ഗതോ നാമാ’തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി ചിരം ജീവിത്വാ ജരാജിണ്ണോ ആയുക്ഖയാ അനീതികോ അനുപദ്ദവോ മരതി, സോ വുച്ചതി ‘അനീതികോ അനുപദ്ദവോ സമയേ മരണമുപഗതോ’തി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഇസ്സാസോ സരം പാതേയ്യ, തസ്സ തം സരം തസ്മിം യേവ ഖണേ കോചി ഗണ്ഹേയ്യ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, സരോ യഥാഗതിഗമനപഥമത്ഥകം ഗതോ നാമ ഹോതീ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “കിസ്സ പന സോ, മഹാരാജ, പച്ഛിമോ സരോ പുരിമകേന സരേന സമസമഗതികോ നാഹോസീ”തി? “ആഗന്തുകേന, ഭന്തേ, ഗഹണേന തസ്സ സരസ്സ ഗമനം ഉപച്ഛിന്ന”ന്തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി അകാലേ മരതി, സോ ആഗന്തുകേന രോഗേന പടിപീളിതോ വാതസമുട്ഠാനേന വാ…പേ… സത്തിവേഗപ്പടിപീളിതോ വാ അകാലേ മരതി. ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന അകാലേ മരണം അത്ഥീതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, യോ കോചി ലോഹമയം ഭാജനം ആകോടേയ്യ, തസ്സ ആകോടനേന സദ്ദോ നിബ്ബത്തിത്വാ യഥാഗതിഗമനപഥമത്ഥകം ഗച്ഛതി, സോ സദ്ദോ വുച്ചതി ‘അനീതികോ അനുപദ്ദവോ യഥാഗതിഗമനപഥമത്ഥകം ഗതോ നാമാ’തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി ബഹൂനി ദിവസസഹസ്സാനി ജീവിത്വാ ജരാജിണ്ണോ ആയുക്ഖയാ അനീതികോ അനുപദ്ദവോ മരതി, സോ വുച്ചതി ‘അനീതികോ അനുപദ്ദവോ സമയേ മരണമുപാഗതോ’തി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, യോ കോചി ലോഹമയം ഭാജനം ആകോടേയ്യ, തസ്സ ആകോടനേന സദ്ദോ നിബ്ബത്തേയ്യ, നിബ്ബത്തേ സദ്ദേ അദൂരഗതേ കോചി ആമസേയ്യ, സഹ ആമസനേന സദ്ദോ നിരുജ്ഝേയ്യ , അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, സദ്ദോ യഥാഗതിഗമനപഥമത്ഥകം ഗതോ നാമ ഹോതീ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “കിസ്സ പന, മഹാരാജ, പച്ഛിമോ സദ്ദോ പുരിമകേന സദ്ദേന സമസമഗതികോ നാഹോസീ”തി? “ആഗന്തുകേന, ഭന്തേ, ആമസനേന സോ സദ്ദോ ഉപരതോ”തി . “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി അകാലേ മരതി, സോ ആഗന്തുകേന രോഗേന പടിപീളിതോ വാതസമുട്ഠാനേന വാ…പേ… സത്തിവേഗപ്പടിപീളിതോ വാ അകാലേ മരതി. ഇദമേത്ഥ മഹാരാജ കാരണം, യേന കാരണേന അകാലേ മരണം അത്ഥീതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഖേത്തേ സുവിരൂള്ഹം ധഞ്ഞബീജം സമ്മാ പവത്തമാനേന വസ്സേന ഓതതവിതതആകിണ്ണബഹുഫലം ഹുത്വാ [ഉട്ഠിതആകിണ്ണബഹുഫലം ഭവിത്വാ (സ്യാ॰)] സസ്സുട്ഠാനസമയം പാപുണാതി, തം ധഞ്ഞം വുച്ചതി ‘അനീതികമനുപദ്ദവം സമയസമ്പത്തം നാമ ഹോതീ’തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി ബഹൂനി ദിവസസഹസ്സാനി ജീവിത്വാ ജരാജിണ്ണോ ആയുക്ഖയാ അനീതികോ അനുപദ്ദവോ മരതി, സോ വുച്ചതി ‘അനീതികോ അനുപദ്ദവോ സമയേ മരണമുപഗതോ’തി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഖേത്തേ സുവിരൂള്ഹം ധഞ്ഞബീജം ഉദകേന വികലം മരേയ്യ, അപി നു ഖോ തം, മഹാരാജ, ധഞ്ഞം അസമയസമ്പത്തം നാമ ഹോതീ”തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “കിസ്സ പന തം, മഹാരാജ, പച്ഛിമം ധഞ്ഞം പുരിമകേന ധഞ്ഞേന സമസമഗതികം നാഹോസീ”തി? “ആഗന്തുകേന, ഭന്തേ, ഉണ്ഹേന പടിപീളിതം തം ധഞ്ഞം മത”ന്തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി അകാലേ മരതി, സോ ആഗന്തുകേന രോഗേന പടിപീളിതോ വാതസമുട്ഠാനേന വാ…പേ॰… സത്തിവേഗപ്പടിപീളിതോ വാ അകാലേ മരതി. ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന അകാലേ മരണം അത്ഥീതി.

“സുതപുബ്ബം പന തയാ, മഹാരാജ, ‘സമ്പന്നതരുണസസ്സം കിമയോ ഉട്ഠഹിത്വാ സമൂലം നാസേന്തീ’”തി? “സുതപുബ്ബഞ്ചേവ തം, ഭന്തേ, അമ്ഹേഹി ദിട്ഠപുബ്ബഞ്ചാ”തി. “കിം നു ഖോ തം, മഹാരാജ, സസ്സം കാലേ നട്ഠം, ഉദാഹു അകാലേ നട്ഠ”ന്തി? “അകാലേ, ഭന്തേ, യദി ഖോ തം, ഭന്തേ, സസ്സം കിമയോ ന ഖാദേയ്യും, സസ്സുദ്ധരണസമയം പാപുണേയ്യാ”തി. “കിം പന, മഹാരാജ, ആഗന്തുകേന ഉപഘാതേന സസ്സം വിനസ്സതി, നിരുപഘാതം സസ്സം സസ്സുദ്ധരണസമയം പാപുണാതീ”തി? “ആമ, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി അകാലേ മരതി, സോ ആഗന്തുകേന രോഗേന പടിപീളിതോ വാതസമുട്ഠാനേന വാ…പേ॰… സത്തിവേഗപ്പടിപീളിതോ വാ മരതി. ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന അകാലേ മരണം അത്ഥീതി.

“സുതപുബ്ബം പന തയാ, മഹാരാജ, ‘സമ്പന്നേ സസ്സേ ഫലഭാരനമിതേ മഞ്ജരിതപത്തേ കരകവസ്സം നാമ വസ്സജാതി നിപതിത്വാ വിനാസേതി അഫലം കരോതീ’തി? “സുതപുബ്ബഞ്ചേവ തം, ഭന്തേ, അമ്ഹേഹി ദിട്ഠപുബ്ബഞ്ചാ”തി. “അപി നു ഖോ തം, മഹാരാജ, സസ്സം കാലേ നട്ഠം, ഉദാഹു അകാലേ നട്ഠ”ന്തി? “അകാലേ, ഭന്തേ, യദി ഖോ തം, ഭന്തേ, സസ്സം കരകവസ്സം ന വസ്സേയ്യ സസ്സുദ്ധരണസമയം പാപുണേയ്യാ”തി. “കിം പന, മഹാരാജ, ആഗന്തുകേന ഉപഘാതേന സസ്സം വിനസ്സതി, നിരുപഘാതം സസ്സം സസ്സുദ്ധരണസമയം പാപുണാതീ”തി? “ആമ, ഭന്തേ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി അകാലേ മരതി, സോ ആഗന്തുകേന രോഗേന പടിപീളിതോ വാതസമുട്ഠാനേന വാ പിത്തസമുട്ഠാനേന വാ സേമ്ഹസമുട്ഠാനേന വാ സന്നിപാതികേന വാ ഉതുപരിണാമജേന വാ വിസമപരിഹാരജേന വാ ഓപക്കമികേന വാ ജിഘച്ഛായ വാ പിപാസായ വാ സപ്പദട്ഠേന വാ വിസമാസിതേന വാ അഗ്ഗിനാ വാ ഉദകേന വാ സത്തിവേഗപ്പടിപീളിതോ വാ അകാലേ മരതി. യദി പന ആഗന്തുകേന രോഗേന പടിപീളിതോ ന ഭവേയ്യ, സമയേവ മരണം പാപുണേയ്യ. ഇദമേത്ഥ, മഹാരാജ, കാരണം, യേന കാരണേന അകാലേ മരണം അത്ഥീ”തി.

“അച്ഛരിയം , ഭന്തേ നാഗസേന, അബ്ഭുതം ഭന്തേ നാഗസേന, സുദസ്സിതം കാരണം, സുദസ്സിതം ഓപമ്മം അകാലേ മരണസ്സ പരിദീപനായ, ‘അത്ഥി അകാലേ മരണ’ന്തി ഉത്താനീകതം പാകടം കതം വിഭൂതം കതം, അചിത്തവിക്ഖിത്തകോപി, ഭന്തേ നാഗസേന, മനുജോ ഏകമേകേനപി താവ ഓപമ്മേന നിട്ഠം ഗച്ഛേയ്യ ‘അത്ഥി അകാലേ മരണ’ന്തി , കിം പന മനുജോ സചേതനോ? പഠമോപമ്മേനേവാഹം, ഭന്തേ, സഞ്ഞത്തോ ‘അത്ഥി അകാലേ മരണ’ന്തി, അപി ച അപരാപരം നിബ്ബാഹനം സോതുകാമോ ന സമ്പടിച്ഛി”ന്തി.

അകാലമരണപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

## ൭. ചേതിയപാടിഹാരിയപഞ്ഹോ

൭. “ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേസം പരിനിബ്ബുതാനം ചേതിയേ പാടിഹീരം ഹോതി, ഉദാഹു ഏകച്ചാനം യേവ ഹോതീ”തി? “ഏകച്ചാനം, മഹാരാജ, ഹോതി, ഏകച്ചാനം ന ഹോതീ”തി. “കതമേസം, ഭന്തേ, ഹോതി, കതമേസം ന ഹോതീ”തി? “തിണ്ണന്നം, മഹാരാജ, അഞ്ഞതരസ്സ അധിട്ഠാനാ പരിനിബ്ബുതസ്സ ചേതിയേ പാടിഹീരം ഹോതി. കതമേസം തിണ്ണന്നം? ഇധ, മഹാരാജ, അരഹാ ദേവമനുസ്സാനം അനുകമ്പായ തിട്ഠന്തോവ അധിട്ഠാതി ‘ഏവംനാമ ചേതിയേ പാടിഹീരം ഹോതൂ’തി, തസ്സ അധിട്ഠാനവസേന ചേതിയേ പാടിഹീരം ഹോതി, ഏവം അരഹതോ അധിട്ഠാനവസേന പരിനിബ്ബുതസ്സ ചേതിയേ പാടിഹീരം ഹോതി.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ദേവതാ മനുസ്സാനം അനുകമ്പായ പരിനിബ്ബുതസ്സ ചേതിയേ പാടിഹീരം ദസ്സേന്തി ‘ഇമിനാ പാടിഹീരേന സദ്ധമ്മോ നിച്ചസമ്പഗ്ഗഹിതോ ഭവിസ്സതി, മനുസ്സാ ച പസന്നാ കുസലേന അഭിവഡ്ഢിസ്സന്തീ’തി, ഏവം ദേവതാനം അധിട്ഠാനവസേന പരിനിബ്ബുതസ്സ ചേതിയേ പാടിഹീരം ഹോതി.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഇത്ഥീ വാ പുരിസോ വാ സദ്ധോ പസന്നോ പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോ മേധാവീ ബുദ്ധിസമ്പന്നോ യോനിസോ ചിന്തയിത്വാ ഗന്ധം വാ മാലം വാ ദുസ്സം വാ അഞ്ഞതരം വാ കിഞ്ചി അധിട്ഠഹിത്വാ ചേതിയേ ഉക്ഖിപതി ‘ഏവംനാമ ഹോതൂ’തി, തസ്സപി അധിട്ഠാനവസേന പരിനിബ്ബുതസ്സ ചേതിയേ പാടിഹീരം ഹോതി, ഏവം മനുസ്സാനം അധിട്ഠാനവസേന പരിനിബ്ബുതസ്സ ചേതിയേ പാടിഹീരം ഹോതി.

"ഇമേസം ഖോ, മഹാരാജ, തിണ്ണന്നം അഞ്ഞതരസ്സ അധിട്ഠാനവസേന പരിനിബ്ബുതസ്സ ചേതിയേ പാടിഹീരം ഹോതി.

"യദി, മഹാരാജ, തേസം അധിട്ഠാനം ന ഹോതി, ഖീണാസവസ്സപി ഛളഭിഞ്ഞസ്സ ചേതോവസിപ്പത്തസ്സ ചേതിയേ പാടിഹീരം ന ഹോതി, അസതിപി , മഹാരാജ, പാടിഹീരേ ചരിതം ദിസ്വാ സുപരിസുദ്ധം ഓകപ്പേതബ്ബം നിട്ഠം ഗന്തബ്ബം സദ്ദഹിതബ്ബം 'സുപരിനിബ്ബുതോ അയം ബുദ്ധപുത്തോ'"തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

ചേതിയപാടിഹാരിയപഞ്ഹോ സത്തമോ.

**൮. ധമ്മാഭിസമയപഞ്ഹോ**

൮. "ഭന്തേ നാഗസേന, യേ തേ സമ്മാ പടിപജ്ജന്തി, തേസം സബ്ബേസം യേവ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, ഉദാഹു കസ്സചി ന ഹോതീ"തി? "കസ്സചി, മഹാരാജ, ഹോതി, കസ്സചി ന ഹോതീ"തി. "കസ്സ ഭന്തേ ഹോതി, കസ്സ ന ഹോതീ"തി? "തിരച്ഛാനഗതസ്സ, മഹാരാജ, സുപ്പടിപന്നസ്സാപി ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതി, പേത്തിവിസയൂപപന്നസ്സ...പേ॰... മിച്ഛാദിട്ഠികസ്സ...പേ॰... കുഹകസ്സ...പേ॰... മാതുഘാതകസ്സ...പേ॰... പിതുഘാതകസ്സ...പേ॰... അരഹന്തഘാതകസ്സ...പേ॰... സങ്ഘഭേദകസ്സ...പേ॰... ലോഹിതുപ്പാദകസ്സ...പേ॰... ഥേയ്യസംവാസകസ്സ...പേ॰... തിത്ഥിയപക്കന്തസ്സ...പേ॰... ഭിക്ഖുനിദൂസകസ്സ...പേ॰... തേരസന്നം ഗരുകാപത്തീനം അഞ്ഞതരം ആപജ്ജിത്വാ അവുട്ഠിതസ്സ...പേ॰... പണ്ഡകസ്സ...പേ॰... ഉഭതോബ്യഞ്ജനകസ്സ സുപ്പടിപന്നസ്സാപി ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതി...പേ॰... യോപി മനുസ്സദഹരകോ ഊനകസത്തവസ്സികോ, തസ്സ സുപ്പടിപന്നസ്സാപി ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതി. ഇമേസം ഖോ, മഹാരാജ, സോളസന്നം പുഗ്ഗലാനം സുപ്പടിപന്നാനമ്പി ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതീ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, യേ തേ പന്നരസ പുഗ്ഗലാ വിരുദ്ധാ യേവ, തേസം ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതു വാ മാ വാ ഹോതു, അഥ കേന കാരണേന മനുസ്സദഹരകസ്സ ഊനകസത്തവസ്സികസ്സ സുപ്പടിപന്നസ്സാപി ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതി? ഏത്ഥ താവ പഞ്ഹോ ഭവതി 'നനു നാമ ദഹരകസ്സ ന രാഗോ ഹോതി, ന ദോസോ ഹോതി, ന മോഹോ ഹോതി, ന മാനോ ഹോതി, ന മിച്ഛാദിട്ഠി ഹോതി, ന അരതി ഹോതി, ന കാമവിതക്കോ ഹോതി, അമിസ്സിതോ കിലേസേഹി, സോ നാമ ദഹരകോ യുത്തോ ച പത്തോ ച അരഹതി ച ചത്താരി സച്ചാനി ഏകപടിവേധേന പടിവിജ്ഝിതു'"ന്തി.

"തഞ്ഞേവേത്ഥ , മഹാരാജ, കാരണം, യേനാഹം കാരണേന ഭണാമി 'ഊനകസത്തവസ്സികസ്സ സുപ്പടിപന്നസ്സാപി ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതീ'തി. യദി, മഹാരാജ, ഊനകസത്തവസ്സികോ രജനീയേ രജ്ജേയ്യ, ദുസ്സനീയേ ദുസ്സേയ്യ, മോഹനീയേ മുയ്ഹേയ്യ, മദനീയേ മജ്ജേയ്യ, ദിട്ഠിം വിജാനേയ്യ, രതിഞ്ച അരതിഞ്ച വിജാനേയ്യ, കുസലാകുസലം വിതക്കേയ്യ, ഭവേയ്യ തസ്സ ധമ്മാഭിസമയോ, അപി ച, മഹാരാജ, ഊനകസത്തവസ്സികസ്സ ചിത്തം അബലം ദുബ്ബലം പരിത്തം അപ്പം ഥോകം മന്ദം അവിഭൂതം, അസങ്ഖതാ നിബ്ബാനധാതു ഗരുകാ ഭാരികാ വിപുലാ മഹതീ. ഊനകസത്തവസ്സികോ, മഹാരാജ, തേന ദുബ്ബലേന ചിത്തേന പരിത്തകേന മന്ദേന അവിഭൂതേന ന സക്കോതി ഗരുകം ഭാരികം വിപുലം മഹതിം അസങ്ഖതം നിബ്ബാനധാതും പടിവിജ്ഝിതും.

"യഥാ, മഹാരാജ, സിനേരുപബ്ബതരാജാ ഗരുകോ ഭാരികോ വിപുലോ മഹന്തോ, അപി നു ഖോ തം, മഹാരാജ, പുരിസോ അത്തനോ പാകതികേന ഥാമബലവീരിയേന സക്കുണേയ്യ സിനേരുപബ്ബതരാജാനം ഉദ്ധരിതു"ന്തി? "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "കേന കാരണേന മഹാരാജാ"തി? "ദുബ്ബലത്താ, ഭന്തേ, പുരിസസ്സ, മഹന്തത്താ സിനേരുപബ്ബതരാജസ്സാ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഊനകസത്തവസ്സികസ്സ ചിത്തം അബലം ദുബ്ബലം പരിത്തം അപ്പം ഥോകം മന്ദം അവിഭൂതം, അസങ്ഖതാ നിബ്ബാനധാതു ഗരുകാ ഭാരികാ വിപുലാ മഹതീ. ഊനകസത്തവസ്സികോ തേന ദുബ്ബലേന ചിത്തേന പരിത്തേന മന്ദേന അവിഭൂതേന ന സക്കോതി ഗരുകം ഭാരികം വിപുലം മഹതിം അസങ്ഖതം നിബ്ബാനധാതും പടിവിജ്ഝിതും, തേന കാരണേന ഊനകസത്തവസ്സികസ്സ സുപ്പടിപന്നസ്സാപി ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതി.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, അയം മഹാപഥവീ ദീഘാ ആയതാ പുഥുലാ വിത്ഥതാ വിസാലാ വിത്ഥിണ്ണാ വിപുലാ മഹന്താ, അപി നു ഖോ തം, മഹാരാജ, മഹാപഥവിം സക്കാ പരിത്തകേന ഉദകബിന്ദുകേന തേമേത്വാ ഉദകചിക്ഖല്ലം കാതു"ന്തി? "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "കേന കാരണേന, മഹാരാജാ"തി? "പരിത്തത്താ, ഭന്തേ, ഉദകബിന്ദുസ്സ, മഹന്തത്താ മഹാപഥവിയാ"തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഊനകസത്തവസ്സികസ്സ ചിത്തം അബലം ദുബ്ബലം പരിത്തം അപ്പം ഥോകം മന്ദം അവിഭൂതം, അസങ്ഖതാ നിബ്ബാനധാതു ദീഘാ ആയതാ പുഥുലാ വിത്ഥതാ വിസാലാ വിത്ഥിണ്ണാ വിപുലാ മഹന്താ. ഊനകസത്തവസ്സികോ തേന ദുബ്ബലേന ചിത്തേന പരിത്തകേന മന്ദേന അവിഭൂതേന ന സക്കോതി മഹതിം അസങ്ഖതം നിബ്ബാനധാതും പടിവിജ്ഝിതും, തേന കാരണേന ഊനകസത്തവസ്സികസ്സ സുപ്പടിപന്നസ്സാപി ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, അബലദുബ്ബലപരിത്തഅപ്പഥോകമന്ദഗ്ഗി ഭവേയ്യ, അപി നു ഖോ, മഹാരാജ, താവതകേന മന്ദേന അഗ്ഗിനാ സക്കാ സദേവകേ ലോകേ അന്ധകാരം വിധമിത്വാ ആലോകം ദസ്സേതു”ന്തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “കേന കാരണേന മഹാരാജാ”തി? “മന്ദത്താ, ഭന്തേ, അഗ്ഗിസ്സ, ലോകസ്സ മഹന്തത്താ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഊനകസത്തവസ്സികസ്സ ചിത്തം അബലം ദുബ്ബലം പരിത്തം അപ്പം ഥോകം മന്ദം അവിഭൂതം, മഹതാ ച അവിജ്ജന്ധകാരേന പിഹിതം. തസ്മാ ദുക്കരം ഞാണാലോകം ദസ്സയിതും, തേന കാരണേന ഊനകസത്തവസ്സികസ്സ സുപ്പടിപന്നസ്സാപി ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതി.

“യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ആതുരോ കിസോ അണുപരിമിതകായോ സാലകകിമി ഹത്ഥിനാഗം തിധാ പഭിന്നം നവായതം തിവിത്ഥതം ദസപരിണാഹം അട്ഠരതനികം സകട്ഠാനമുപഗതം ദിസ്വാ ഗിലിതും പരികഡ്ഢേയ്യ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, സാലകകിമി സക്കുണേയ്യ തം ഹത്ഥിനാഗം ഗിലിതു”ന്തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “കേന കാരണേന, മഹാരാജാ”തി? “പരിത്തത്താ, ഭന്തേ, സാലകകിമിസ്സ, മഹന്തത്താ ഹത്ഥിനാഗസ്സാ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഊനകസത്തവസ്സികസ്സ ചിത്തം അബലം ദുബ്ബലം പരിത്തം അപ്പം ഥോകം മന്ദം അവിഭൂതം, മഹതീ അസങ്ഖതാ നിബ്ബാനധാതു. സോ തേന ദുബ്ബലേന ചിത്തേന പരിത്തകേന മന്ദേന അവിഭൂതേന ന സക്കോതി മഹതിം അസങ്ഖതം നിബ്ബാനധാതും പടിവിജ്ഝിതും, തേന കാരണേന ഊനകസത്തവസ്സികസ്സ സുപ്പടിപന്നസ്സാപി ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ”തി.

ധമ്മാഭിസമയപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

**൯. ഏകന്തസുഖനിബ്ബാനപഞ്ഹോ**

**൯**. “ഭന്തേ നാഗസേന, കിം ഏകന്തസുഖം നിബ്ബാനം, ഉദാഹു ദുക്ഖേന മിസ്സ”ന്തി? “ഏകന്തസുഖം, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം, ദുക്ഖേന അമിസ്സ”ന്തി.

“ന മയം തം, ഭന്തേ നാഗസേന, വചനം സദ്ദഹാമ ‘ഏകന്തസുഖം നിബ്ബാന’ന്തി, ഏവമേത്ഥ മയം, ഭന്തേ നാഗസേന, പച്ചേമ ‘നിബ്ബാനം ദുക്ഖേന മിസ്സ’ന്തി, കാരണഞ്ചേത്ഥ ഉപലഭാമ ‘നിബ്ബാനം ദുക്ഖേന മിസ്സ’ന്തി. കതമം ഏത്ഥ കാരണം ? യേ തേ, ഭന്തേ നാഗസേന, നിബ്ബാനം പരിയേസന്തി, തേസം ദിസ്സതി കായസ്സ ച ചിത്തസ്സ ച ആതാപോ പരിതാപോ ഠാനചങ്കമനിസജ്ജാസയനാഹാരപരിഗ്ഗഹോ മിദ്ധസ്സ ച ഉപരോധോ ആയതനാനഞ്ച പടിപീളനം ധനധഞ്ഞപിയഞാതിമിത്തപ്പജഹനം. യേ കേചി ലോകേ സുഖിതാ സുഖസമപ്പിതാ, തേ സബ്ബേപി പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി ആയതനേ രമേന്തി ബ്രൂഹേന്തി, മനാപികമനാപികബഹുവിധസുഭനിമിത്തേന രൂപേന ചക്ഖും രമേന്തി ബ്രൂഹേന്തി, മനാപികമനാപികഗീതവാദിതബഹുവിധസുഭനിമിത്തേന സദ്ദേന സോതം രമേന്തി ബ്രൂഹേന്തി, മനാപികമനാപികപുപ്ഫഫലപത്തതചമൂലസാരബഹുവിധസുഭനിമിത്തേന ഗന്ധേന ഘാനം രമേന്തി ബ്രൂഹേന്തി, മനാപികമനാപികഖജ്ജഭോജ്ജലേയ്യപേയ്യസായനീയബഹുവിധസുഭനിമിത്തേന രസേന ജിവ്ഹം രമേന്തി ബ്രൂഹേന്തി, മനാപികമനാപികസണ്ഹസുഖുമമുദുമദ്ദവബഹുവിധസുഭനിമിത്തേന ഫസ്സേന കായം രമേന്തി ബ്രൂഹേന്തി, മനാപികമനാപികകല്യാണപാപകസുഭാസുഭബഹുവിധവിതക്കമനസികാരേന മനം രമേന്തി ബ്രൂഹേന്തി. തുമ്ഹേ തം ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായമനോബ്രൂഹനം ഹനഥ ഉപഹനഥ, ഛിന്ദഥ ഉപച്ഛിന്ദഥ, രുന്ധഥ ഉപരുന്ധഥ. തേന കായോപി പരിതപതി, ചിത്തമ്പി പരിതപതി, കായേ പരിതത്തേ കായികദുക്ഖവേദനം വേദിയതി, ചിത്തേ പരിതത്തേ ചേതസികദുക്ഖവേദനം വേദയതി. നനു മാഗണ്ഡിയോപി [മാഗന്ദിയോപി (സീ॰ പീ॰)] പരിബ്ബാജകോ ഭഗവന്തം ഗരഹമാനോ ഏവമാഹ ‘ഭൂനഹു [ഭൂതഹച്ചോ (പീ॰), ഭൂനഹച്ചോ (ക॰)] സമണോ ഗോതമോ’തി. ഇദമേത്ഥ കാരണം, യേനാഹം കാരണേന ബ്രൂമി ‘നിബ്ബാനം ദുക്ഖേന മിസ്സ’”ന്തി.

“ന ഹി, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം ദുക്ഖേന മിസ്സം, ഏകന്തസുഖം നിബ്ബാനം. യം പന ത്വം, മഹാരാജ , ബ്രൂസി ‘നിബ്ബാനം ദുക്ഖ’ന്തി, നേതം ദുക്ഖം നിബ്ബാനം നാമ, നിബ്ബാനസ്സ പന സച്ഛികിരിയായ പുബ്ബഭാഗോ ഏസോ, നിബ്ബാനപരിയേസനം ഏതം, ഏകന്തസുഖം യേവ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം, ന ദുക്ഖേന മിസ്സം. ഏത്ഥ കാരണം വദാമി. അത്ഥി, മഹാരാജ, രാജൂനം രജ്ജസുഖം നാമാ”തി? “ആമ, ഭന്തേ, അത്ഥി രാജൂനം രജ്ജസുഖ”ന്തി. “അപി നു ഖോ തം, മഹാരാജ, രജ്ജസുഖം ദുക്ഖേന മിസ്സ”ന്തി? “ന ഹി, ഭന്തേ”തി. “കിസ്സ പന തേ, മഹാരാജ, രാജാനോ പച്ചന്തേ കുപിതേ തേസം പച്ചന്തനിസ്സിതാനം പടിസേധായ അമച്ചേഹി പരിണായകേഹി ഭടേഹി ബലത്ഥേഹി പരിവുതാ പവാസം ഗന്ത്വാ ഡംസമകസവാതാതപപടിപീളിതാ സമവിസമേ പരിധാവന്തി, മഹായുദ്ധഞ്ച കരോന്തി, ജീവിതസംസയഞ്ച പാപുണന്തീ”തി? “നേതം, ഭന്തേ നാഗസേന, രജ്ജസുഖം നാമ, രജ്ജസുഖസ്സ പരിയേസനായ പുബ്ബഭാഗോ ഏസോ, ദുക്ഖേന, ഭന്തേ നാഗസേന, രാജാനോ രജ്ജം പരിയേസിത്വാ രജ്ജസുഖം അനുഭവന്തി, ഏവം, ഭന്തേ നാഗസേന, രജ്ജസുഖം ദുക്ഖേന അമിസ്സം, അഞ്ഞം തം രജ്ജസുഖം, അഞ്ഞം ദുക്ഖ”ന്തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഏകന്തസുഖം നിബ്ബാനം, ന ദുക്ഖേന മിസ്സം. യേ പന തം നിബ്ബാനം പരിയേസന്തി, തേ കായഞ്ച ചിത്തഞ്ച ആതാപേത്വാ

ഠാനചങ്കമനിസജ്ജാസയനാഹാരം പരിഗ്ഗഹേത്വാ മിദ്ധം ഉപരുന്ധിത്വാ ആയതനാനി പടിപീളേത്വാ കായഞ്ച ജീവിതഞ്ച പരിച്ചജിത്വാ ദുക്ഖേന നിബ്ബാനം പരിയേസിത്വാ ഏകന്തസുഖം നിബ്ബാനം അനുഭവന്തി, നിഹതപച്ചാമിത്താ വിയ രാജാനോ രജ്ജസുഖം. ഏവം, മഹാരാജ, ഏകന്തസുഖം നിബ്ബാനം, ന ദുക്ഖേന മിസ്സം, അഞ്ഞം നിബ്ബാനം, അഞ്ഞം ദുക്ഖന്തി.

"അപരമ്പി , മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി ഏകന്തസുഖം നിബ്ബാനം, ന ദുക്ഖേന മിസ്സം, അഞ്ഞം ദുക്ഖം, അഞ്ഞം നിബ്ബാനന്തി. അത്ഥി, മഹാരാജ, ആചരിയാനം സിപ്പവന്താനം സിപ്പസുഖം നാമാ"തി? "ആമ, ഭന്തേ, അത്ഥി ആചരിയാനം സിപ്പവന്താനം സിപ്പസുഖ"ന്തി. "അപി നു ഖോ തം, മഹാരാജ, സിപ്പസുഖം ദുക്ഖേന മിസ്സ"ന്തി? "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "കിസ്സ പന തേ, മഹാരാജ, ആചരിയാ [ഇദം പദം സീ॰ പീ॰ പോത്ഥകേസു നത്ഥി] ആചരിയാനം അഭിവാദനപച്ചുട്ഠാനേന ഉദകാഹരണഘരസമ്മജ്ജനദന്തകട്ഠമുഖോദകാനുപ്പദാനേന ഉച്ഛിട്ഠപടിഗ്ഗഹണഉച്ഛാദനനഹാപനപാദപരികമ്മേന സകചിത്തം നിക്ഖിപിത്വാ പരചിത്താനുവത്തനേന ദുക്ഖസേയ്യായ വിസമഭോജനേന കായം ആതാപേന്തീ"തി? "നേതം, ഭന്തേ നാഗസേന, സിപ്പസുഖം നാമ, സിപ്പപരിയേസനായ പുബ്ബഭാഗോ ഏസോ, ദുക്ഖേന, ഭന്തേ നാഗസേന, ആചരിയാ സിപ്പം പരിയേസിത്വാ സിപ്പസുഖം അനുഭവന്തി, ഏവം, ഭന്തേ നാഗസേന, സിപ്പസുഖം ദുക്ഖേന അമിസ്സം, അഞ്ഞം തം സിപ്പസുഖം, അഞ്ഞം ദുക്ഖ"ന്തി. "ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഏകന്തസുഖം നിബ്ബാനം, ന ദുക്ഖേന മിസ്സം. യേ പന തം നിബ്ബാനം പരിയേസന്തി, തേ കായഞ്ച ചിത്തഞ്ച ആതാപേത്വാ ഠാനചങ്കമനിസജ്ജാസയനാഹാരം പരിഗ്ഗഹേത്വാ മിദ്ധം ഉപരുന്ധിത്വാ ആയതനാനി പടിപീളേത്വാ കായഞ്ച ജീവിതഞ്ച പരിച്ചജിത്വാ ദുക്ഖേന നിബ്ബാനം പരിയേസിത്വാ ഏകന്തസുഖം നിബ്ബാനം അനുഭവന്തി, ആചരിയാ വിയ സിപ്പസുഖം. ഏവം, മഹാരാജ, ഏകന്തസുഖം നിബ്ബാനം, ന ദുക്ഖേന മിസ്സം, അഞ്ഞം ദുക്ഖം, അഞ്ഞം നിബ്ബാന"ന്തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

ഏകന്തസുഖനിബ്ബാനപഞ്ഹോ നവമോ.

### ൧൦. നിബ്ബാനരൂപസണ്ഠാനപഞ്ഹോ

**൧൦.** "ഭന്തേ നാഗസേന, 'നിബ്ബാനം നിബ്ബാന'ന്തി യം വദേസി, സക്കാ പന തസ്സ നിബ്ബാനസ്സ രൂപം വാ സണ്ഠാനം വാ വയം വാ പമാണം വാ ഓപമ്മേന വാ കാരണേന വാ ഹേതുനാ വാ നയേന വാ ഉപദസ്സയിതു"ന്തി? "അപ്പടിഭാഗം, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം, ന സക്കാ നിബ്ബാനസ്സ രൂപം വാ സണ്ഠാനം വാ വയം വാ പമാണം വാ ഓപമ്മേന വാ കാരണേന വാ ഹേതുനാ വാ നയേന വാ ഉപദസ്സയിതു"ന്തി. "ഏതമ്പാഹം, ഭന്തേ നാഗസേന, ന സമ്പടിച്ഛാമി, യം അത്ഥിധമ്മസ്സ നിബ്ബാനസ്സ രൂപം വാ സണ്ഠാനം വാ വയം വാ പമാണം വാ ഓപമ്മേന വാ കാരണേന വാ ഹേതുനാ വാ നയേന വാ അപഞ്ഞാപനം, കാരണേന മം സഞ്ഞാപേഹീ"തി. "ഹോതു, മഹാരാജ, കാരണേന തം സഞ്ഞാപേസ്സാമി. അത്ഥി, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ നാമാ"തി? "ആമ, ഭന്തേ, അത്ഥായം മഹാസമുദ്ദോ"തി. "സചേ തം, മഹാരാജ, കോചി ഏവം പുച്ഛേയ്യ 'കിത്തകം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം, കതി പന തേ സത്താ, യേ മഹാസമുദ്ദേ പടിവസന്തീ'തി, ഏവം പുട്ഠോ ത്വം, മഹാരാജ, കിന്തി തസ്സ ബ്യാകരേയ്യാസീ"തി? "സചേ മം, ഭന്തേ, കോചി ഏവം പുച്ഛേയ്യ 'കിത്തകം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം, കതി പന തേ സത്താ, യേ മഹാസമുദ്ദേ പടിവസന്തീ'തി, തമഹം, ഭന്തേ, ഏവം വദേയ്യം 'അപുച്ഛിതബ്ബം മം ത്വം അമ്ഭോ പുരിസ പുച്ഛസി, നേസാ പുച്ഛാ കേനചി പുച്ഛിതബ്ബാ, ഠപനീയോ ഏസോ പഞ്ഹോ. അവിഭത്തോ ലോകക്ഖായികേഹി മഹാസമുദ്ദോ, ന സക്കാ മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം പരിമിനിതും സത്താ വാ യേ തത്ഥ വാസമുപഗതാതി ഏവാഹം ഭന്തേ തസ്സ പടിവചനം ദദേയ്യ'"ന്തി.

"കിസ്സ പന, ത്വം മഹാരാജ, അത്ഥിധമ്മേ മഹാസമുദ്ദേ ഏവം പടിവചനം ദദേയ്യാസി, നനു വിഗണേത്വാ [മിനിത്വാ (ക॰)] തസ്സ ആചിക്ഖിതബ്ബം 'ഏത്തകം മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം, ഏത്തകാ ച സത്താ മഹാസമുദ്ദേ പടിവസന്തീ'തി? "ന സക്കാ, ഭന്തേ, അവിസയോ ഏസോ പഞ്ഹോ"തി.

"യഥാ , മഹാരാജ, അത്ഥിധമ്മേ യേവ മഹാസമുദ്ദേ ന സക്കാ ഉദകം പരിഗണേതും [പരിമിനിതും (ക॰)] സത്താ വാ യേ തത്ഥ വാസമുപഗതാ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അത്ഥിധമ്മസ്സേവ നിബ്ബാനസ്സ ന സക്കാ രൂപം വാ സണ്ഠാനം വാ വയം വാ പമാണം വാ ഓപമ്മേന വാ കാരണേന വാ ഹേതുനാ വാ നയേന വാ ഉപദസ്സയിതും, വിഗണേയ്യ, മഹാരാജ, ഇദ്ധിമാ ചേതോവസിപ്പത്തോ മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം തത്രാസയേ ച സത്തേ, ന ത്വേവ സോ ഇദ്ധിമാ ചേതോവസിപ്പത്തോ സക്കുണേയ്യ നിബ്ബാനസ്സ രൂപം വാ സണ്ഠാനം വാ വയം വാ പമാണം വാ ഓപമ്മേന വാ കാരണേന വാ ഹേതുനാ വാ നയേന വാ ഉപദസ്സയിതും.

"അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, അത്ഥിധമ്മസ്സേവ നിബ്ബാനസ്സ ന സക്കാ രൂപം വാ സണ്ഠാനം വാ വയം വാ പമാണം വാ ഓപമ്മേന വാ കാരണേന വാ ഹേതുനാ വാ നയേന വാ ഉപദസ്സയിതുന്തി. അത്ഥി, മഹാരാജ, ദേവേസു അരൂപകായികാ നാമ ദേവാ"തി. "ആമ,

ഭന്തേ, സുയ്യതി 'അത്ഥി ദേവേസു അരൂപകായികാ നാമ ദേവാ'"തി. "സക്കാ പന, മഹാരാജ, തേസം അരൂപകായികാനം ദേവാനം രൂപം വാ സണ്ഠാനം വാ വയം വാ പമാണം വാ ഓപമ്മേന വാ കാരണേന വാ ഹേതുനാ വാ നയേന വാ ഉപദസ്സയിതു"ന്തി? "ന ഹി, ഭന്തേ"തി. "തേന ഹി, മഹാരാജ, നത്ഥി അരൂപകായികാ ദേവാ"തി? "അത്ഥി, ഭന്തേ, അരൂപകായികാ ദേവാ, ന ച സക്കാ തേസം രൂപം വാ സണ്ഠാനം വാ വയം വാ പമാണം വാ ഓപമ്മേന വാ കാരണേന വാ ഹേതുനാ വാ നയേന വാ ഉപദസ്സയിതു"ന്തി. "യഥാ, മഹാരാജ, അത്ഥിസത്താനം യേവ അരൂപകായികാനം ദേവാനം ന സക്കാ രൂപം വാ സണ്ഠാനം വാ വയം വാ പമാണം വാ ഓപമ്മേന വാ കാരണേന വാ ഹേതുനാ വാ നയേന വാ ഉപദസ്സയിതും, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അത്ഥിധമ്മസ്സേവ നിബ്ബാനസ്സ ന സക്കാ രൂപം വാ സണ്ഠാനം വാ വയം വാ പമാണം വാ ഓപമ്മേന വാ കാരണേന വാ ഹേതുനാ വാ നയേന വാ ഉപദസ്സയിതു"ന്തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, ഹോതു ഏകന്തസുഖം നിബ്ബാനം, ന ച സക്കാ തസ്സ രൂപം വാ സണ്ഠാനം വാ വയം വാ പമാണം വാ ഓപമ്മേന വാ കാരണേന വാ ഹേതുനാ വാ നയേന വാ ഉപദസ്സയിതും. അത്ഥി പന, ഭന്തേ, നിബ്ബാനസ്സ ഗുണം അഞ്ഞേഹി അനുപവിട്ഠം കിഞ്ചി ഓപമ്മനിദസ്സനമത്ത"ന്തി? "സരൂപതോ, മഹാരാജ, നത്ഥി, ഗുണതോ പന സക്കാ കിഞ്ചി ഓപമ്മനിദസ്സനമത്തം ഉപദസ്സയിതു"ന്തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, യഥാഹം ലഭാമി നിബ്ബാനസ്സ ഗുണതോപി ഏകദേസപരിദീപനമത്തം, തഥാ സീഘം ബ്രൂഹി, നിബ്ബാപേഹി മേ ഹദയപരിളാഹം വിനയ സീതലമധുരവചനമാലുതേനാ"തി.

"പദുമസ്സ, മഹാരാജ, ഏകോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ, ഉദകസ്സ ദ്വേ ഗുണാ, അഗദസ്സ തയോ ഗുണാ, മഹാസമുദ്ദസ്സ ചത്താരോ ഗുണാ, ഭോജനസ്സ പഞ്ച ഗുണാ, ആകാസസ്സ ദസ ഗുണാ, മണിരതനസ്സ തയോ ഗുണാ , ലോഹിതചന്ദനസ്സ തയോ ഗുണാ, സപ്പിമണ്ഡസ്സ തയോ ഗുണാ, ഗിരിസിഖരസ്സ പഞ്ച ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, 'പദുമസ്സ ഏകോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ'തി യം വദേസി, കതമോ പദുമസ്സ ഏകോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, പദുമം അനുപലിത്തം ഉദകേന, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം സബ്ബകിലേസേഹി അനുപലിത്തം. അയം, മഹാരാജ, പദുമസ്സ ഏകോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, 'ഉദകസ്സ ദ്വേ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ'തി യം വദേസി, കതമേ ഉദകസ്സ ദ്വേ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ഉദകം സീതലം പരിളാഹനിബ്ബാപനം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം സീതലം സബ്ബകിലേസപരിളാഹനിബ്ബാപനം. അയം, മഹാരാജ, ഉദകസ്സ പഠമോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഉദകം കിലന്തതസിതപിപാസിതഘമ്മാഭിതത്താനം ജനപസുപജാനം പിപാസാവിനയനം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം കാമതണ്ഹാഭവതണ്ഹാവിഭവതണ്ഹാപിപാസാവിനയനം. അയം, മഹാരാജ, ഉദകസ്സ ദുതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ഉദകസ്സ ദ്വേ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, 'അഗദസ്സ തയോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ'തി യം വദേസി, കതമേ അഗദസ്സ തയോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, അഗദോ വിസപീളിതാനം സത്താനം പടിസരണം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം കിലേസവിസപീളിതാനം സത്താനം പടിസരണം. അയം, മഹാരാജ, അഗദസ്സ പഠമോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, അഗദോ രോഗാനം അന്തകരോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം സബ്ബദുക്ഖാനം അന്തകരം. അയം, മഹാരാജ, അഗദസ്സ ദുതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, അഗദോ അമതം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം അമതം. അയം, മഹാരാജ, അഗദസ്സ തതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, അഗദസ്സ തയോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, 'മഹാസമുദ്ദസ്സ ചത്താരോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ'തി യം വദേസി, കതമേ മഹാസമുദ്ദസ്സ ചത്താരോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ സുഞ്ഞോ സബ്ബകുണപേഹി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ , നിബ്ബാനം സുഞ്ഞം സബ്ബകിലേസകുണപേഹി. അയം, മഹാരാജ , മഹാസമുദ്ദസ്സ പഠമോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ മഹന്തോ അനോരപാരോ, ന പരിപൂരതി സബ്ബസവന്തീഹി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം മഹന്തം അനോരപാരം, ന പൂരതി സബ്ബസത്തേഹി. അയം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദസ്സ ദുതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ മഹന്താനം ഭൂതാനം ആവാസോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം മഹന്താനം അരഹന്താനം വിമലഖീണാസവബലപ്പത്തവസീഭൂതമഹാഭൂതാനം ആവാസോ. അയം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദസ്സ തതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ അപരിമിതവിവിധവിപുലവീചിപുപ്ഫസംകുസുമിതോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം അപരിമിതവിവിധവിപുലപരിസുദ്ധവിജ്ജാവിമുത്തിപുപ്ഫസംകുസുമിതം. അയം, മഹാരാജ,

മഹാസമുദ്ദസ്സ ചതുത്ഥോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദസ്സ ചത്താരോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, 'ഭോജനസ്സ പഞ്ച ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ'തി യം വദേസി, കതമേ ഭോജനസ്സ പഞ്ച ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ഭോജനം സബ്ബസത്താനം ആയുധാരണം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം സച്ഛികതം ജരാമരണനാസനതോ ആയുധാരണം. അയം, മഹാരാജ, ഭോജനസ്സ പഠമോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഭോജനം സബ്ബസത്താനം ബലവഡ്ഢനം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം സച്ഛികതം സബ്ബസത്താനം ഇദ്ധിബലവഡ്ഢനം. അയം, മഹാരാജ, ഭോജനസ്സ ദുതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഭോജനം സബ്ബസത്താനം വണ്ണജനനം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം സച്ഛികതം സബ്ബസത്താനം ഗുണവണ്ണജനനം. അയം, മഹാരാജ, ഭോജനസ്സ തതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഭോജനം സബ്ബസത്താനം ദരഥവൂപസമനം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം സച്ഛികതം സബ്ബസത്താനം സബ്ബകിലേസദരഥവൂപസമനം. അയം, മഹാരാജ, ഭോജനസ്സ ചതുത്ഥോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഭോജനം സബ്ബസത്താനം ജിഘച്ഛാദുബ്ബല്യപടിവിനോദനം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം സച്ഛികതം സബ്ബസത്താനം സബ്ബദുക്ഖജിഘച്ഛാദുബ്ബല്യപടിവിനോദനം. അയം, മഹാരാജ, ഭോജനസ്സ പഞ്ചമോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ഭോജനസ്സ പഞ്ച ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, 'ആകാസസ്സ ദസ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ'തി യം വദേസി, കതമേ ആകാസസ്സ ദസ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ആകാസോ ന ജായതി, ന ജീയതി, ന മീയതി, ന ചവതി, ന ഉപ്പജ്ജതി, ദുപ്പസഹോ, അചോരാഹരണോ, അനിസ്സിതോ, വിഹഗഗമനോ, നിരാവരണോ, അനന്തോ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം ന ജായതി, ന ജീയതി , ന മീയതി, ന ചവതി, ന ഉപ്പജ്ജതി, ദുപ്പസഹം, അചോരാഹരണം, അനിസ്സിതം, അരിയഗമനം, നിരാവരണം, അനന്തം. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ആകാസസ്സ ദസ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, 'മണിരതനസ്സ തയോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ'തി യം വദേസി, കതമേ മണിരതനസ്സ തയോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, മണിരതനം കാമദദം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം കാമദദം. അയം, മഹാരാജ, മണിരതനസ്സ പഠമോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, മണിരതനം ഹാസകരം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം ഹാസകരം. അയം, മഹാരാജ, മണിരതനസ്സ ദുതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, മണിരതനം ഉജ്ജോതത്തകരം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം ഉജ്ജോതത്തകരം [ഉജ്ജോതത്ഥകരം (സീ॰ പീ॰), ഉജ്ജോതിതത്ഥകരം (സ്യാ॰)]. അയം, മഹാരാജ, മണിരതനസ്സ തതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, മണിരതനസ്സ തയോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, 'ലോഹിതചന്ദനസ്സ തയോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ'തി യം വദേസി, കതമേ ലോഹിതചന്ദനസ്സ തയോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ലോഹിതചന്ദനം ദുല്ലഭം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം ദുല്ലഭം. അയം, മഹാരാജ, ലോഹിതചന്ദനസ്സ പഠമോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, ലോഹിതചന്ദനം അസമസുഗന്ധം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം അസമസുഗന്ധം. അയം, മഹാരാജ, ലോഹിതചന്ദനസ്സ ദുതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, ലോഹിതചന്ദനം സജ്ജനപസത്ഥം [സബ്ബജനപസത്ഥം (സ്യാ॰)], ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം അരിയസജ്ജനപസത്ഥം. അയം, മഹാരാജ, ലോഹിതചന്ദനസ്സ തതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ലോഹിതചന്ദനസ്സ തയോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, 'സപ്പിമണ്ഡസ്സ തയോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ'തി യം വദേസി, കതമേ സപ്പിമണ്ഡസ്സ തയോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, സപ്പിമണ്ഡോ വണ്ണസമ്പന്നോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം ഗുണവണ്ണസമ്പന്നം. അയം, മഹാരാജ, സപ്പിമണ്ഡസ്സ പഠമോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, സപ്പിമണ്ഡോ ഗന്ധസമ്പന്നോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം സീലഗന്ധസമ്പന്നം. അയം, മഹാരാജ, സപ്പിമണ്ഡസ്സ ദുതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, സപ്പിമണ്ഡോ രസസമ്പന്നോ, ഏവമേവ ഖോ , മഹാരാജ, നിബ്ബാനം രസസമ്പന്നം. അയം, മഹാരാജ, സപ്പിമണ്ഡസ്സ തതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, സപ്പിമണ്ഡസ്സ തയോ ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, 'ഗിരിസിഖരസ്സ പഞ്ച ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ'തി യം വദേസി, കതമേ ഗിരിസിഖരസ്സ പഞ്ച ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ഗിരിസിഖരം അച്ചുഗ്ഗതം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം അച്ചുഗതം. അയം, മഹാരാജ, ഗിരിസിഖരസ്സ പഠമോ ഗുണോ

നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഗിരിസിഖരം അചലം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം അചലം. അയം, മഹാരാജ, ഗിരിസിഖരസ്സ ദുതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഗിരിസിഖരം ദുരധിരോഹം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം ദുരധിരോഹം സബ്ബകിലേസാനം. അയം, മഹാരാജ, ഗിരിസിഖരസ്സ തതിയോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഗിരിസിഖരം സബ്ബബീജാനം അവിരൂഹനം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം സബ്ബകിലേസാനം അവിരൂഹനം. അയം, മഹാരാജ, ഗിരിസിഖരസ്സ ചതുത്ഥോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ. പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഗിരിസിഖരം അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്തം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനം അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്തം. അയം, മഹാരാജ, ഗിരിസിഖരസ്സ പഞ്ചമോ ഗുണോ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠോ . ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ഗിരിസിഖരസ്സ പഞ്ച ഗുണാ നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠാ"തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

നിബ്ബാനരൂപസണ്ഠാനപഞ്ഹോ ദസമോ.

**൧൧. നിബ്ബാനസച്ഛികരണപഞ്ഹോ**

**൧൧**. "ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹേ ഭണഥ 'നിബ്ബാനം ന അതീതം, ന അനാഗതം, ന പച്ചുപ്പന്നം, ന ഉപ്പന്നം ന അനുപ്പന്നം ന ഉപ്പാദനീയ'ന്തി. ഇധ, ഭന്തേ നാഗസേന, യോ കോചി സമ്മാപടിപന്നോ നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി, സോ ഉപ്പന്നം സച്ഛികരോതി, ഉദാഹു ഉപ്പാദേത്വാ സച്ഛികരോതീ"തി? "യോ കോചി, മഹാരാജ, സമ്മാപടിപന്നോ നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി, സോ ന ഉപ്പന്നം സച്ഛികരോതി, ന ഉപ്പാദേത്വാ സച്ഛികരോതി, അപി ച, മഹാരാജ, അത്ഥേസാ നിബ്ബാനധാതു, യം സോ സമ്മാപടിപന്നോ സച്ഛികരോതീ"തി.

"മാ, ഭന്തേ നാഗസേന, ഇമം പഞ്ഹം പടിച്ഛന്നം കത്വാ ദീപേഹി, വിവടം പാകടം കത്വാ ദീപേഹി ഛന്ദജാതോ ഉസ്സാഹജാതോ, യം തേ സിക്ഖിതം, തം സബ്ബം ഏത്ഥേവാകിരാഹി, ഏത്ഥായം ജനോ സമ്മൂള്ഹോ വിമതിജാതോ സംസയപക്ഖന്ദോ, ഭിന്ദേതം അന്തോദോസസല്ല"ന്തി. "അത്ഥേസാ, മഹാരാജ, നിബ്ബാനധാതു സന്താ സുഖാ പണീതാ, തം സമ്മാപടിപന്നോ ജിനാനുസിട്ഠിയാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ പഞ്ഞായ സച്ഛികരോതി. യഥാ, മഹാരാജ, അന്തേവാസികോ ആചരിയാനുസിട്ഠിയാ വിജ്ജം പഞ്ഞായ സച്ഛികരോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സമ്മാപടിപന്നോ ജിനാനുസിട്ഠിയാ പഞ്ഞായ നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി.

"കഥം പന തം നിബ്ബാനം ദട്ഠബ്ബന്തി? അനീതിതോ നിരുപദ്ദവതോ അഭയതോ ഖേമതോ സന്തതോ സുഖതോ സാതതോ പണീതതോ സുചിതോ സീതലതോ ദട്ഠബ്ബം.

"യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ ബഹുകട്ഠപുഞ്ജേന ജലിതകട്ഠിതേന അഗ്ഗിനാ ദയ്ഹമാനോ വായാമേന തതോ മുഞ്ചിത്വാ നിരഗ്ഗികോകാസം പവിസിത്വാ തത്ഥ പരമസുഖം ലഭേയ്യ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ സമ്മാപടിപന്നോ, സോ യോനിസോ മനസികാരേന ബ്യപഗതതിവിധഗ്ഗിസന്താപം പരമസുഖം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി. യഥാ, മഹാരാജ, അഗ്ഗി, ഏവം തിവിധഗ്ഗി ദട്ഠബ്ബോ; യഥാ അഗ്ഗിഗതോ പുരിസോ, ഏവം സമ്മാപടിപന്നോ ദട്ഠബ്ബോ; യഥാ നിരഗ്ഗികോകാസോ, ഏവം നിബ്ബാനം ദട്ഠബ്ബം.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പുരിസോ അഹികുക്കുരമനുസ്സകുണപസരീരവളഞ്ജകോട്ഠാസരാസിഗതോ കുണപജടാജടിതന്തരമനുപവിട്ഠോ വായാമേന തതോ മുഞ്ചിത്വാ നിക്കുണപോകാസം പവിസിത്വാ തത്ഥ പരമസുഖം ലഭേയ്യ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ സമ്മാപടിപന്നോ, സോ യോനിസോ മനസികാരേന ബ്യപഗതകിലേസകുണപം പരമസുഖം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി. യഥാ, മഹാരാജ, കുണപം, ഏവം പഞ്ച കാമഗുണാ ദട്ഠബ്ബാ; യഥാ കുണപഗതോ പുരിസോ, ഏവം സമ്മാപടിപന്നോ ദട്ഠബ്ബോ; യഥാ നിക്കുണപോകാസോ, ഏവം നിബ്ബാനം ദട്ഠബ്ബം.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പുരിസോ ഭീതോ തസിതോ കമ്പിതോ വിപരീതവിബ്ഭന്തചിത്തോ വായാമേന തതോ മുഞ്ചിത്വാ ദള്ഹം ഥിരം അചലം അഭയട്ഠാനം പവിസിത്വാ തത്ഥ പരമസുഖം ലഭേയ്യ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ സമ്മാപടിപന്നോ, സോ യോനിസോ മനസികാരേന ബ്യപഗതഭയസന്താസം പരമസുഖം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി. യഥാ, മഹാരാജ, ഭയം, ഏവം ജാതിജരാബ്യാധിമരണം പടിച്ച അപരാപരം പവത്തഭയം ദട്ഠബ്ബം; യഥാ ഭീതോ പുരിസോ, ഏവം സമ്മാപടിപന്നോ ദട്ഠബ്ബോ; യഥാ അഭയട്ഠാനം, ഏവം നിബ്ബാനം ദട്ഠബ്ബം.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പുരിസോ കിലിട്ഠമലിനകലലകദ്ദമദേസേ പതിതോ വായാമേന തം കലലകദ്ദമം അപവാഹേത്വാ പരിസുദ്ധവിമലദേസമുപഗന്ത്വാ തത്ഥ പരമസുഖം ലഭേയ്യ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ സമ്മാപടിപന്നോ, സോ യോനിസോ മനസികാരേന ബ്യപഗതകിലേസമലകദ്ദമം പരമസുഖം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി. യഥാ, മഹാരാജ, കലലം, ഏവം ലാഭസക്കാരസിലോകോ

ദട്ഠബ്ബോ; യഥാ കലലഗതോ പുരിസോ, ഏവം സമ്മാപടിപന്നോ ദട്ഠബ്ബോ; യഥാ പരിസുദ്ധവിമലദേസോ, ഏവം നിബ്ബാനം ദട്ഠബ്ബം.

"തഞ്ച പന നിബ്ബാനം സമ്മാപടിപന്നോ കിന്തി സച്ഛികരോതി? യോ സോ, മഹാരാജ, സമ്മാപടിപന്നോ, സോ സങ്ഖാരാനം പവത്തം സമ്മസതി. പവത്തം സമ്മസമാനോ തത്ഥ ജാതിം പസ്സതി ജരം പസ്സതി ബ്യാധിം പസ്സതി മരണം പസ്സതി, ന തത്ഥ കിഞ്ചി സുഖം സാതം പസ്സതി ആദിതോപി മജ്ഝതോപി പരിയോസാനതോപി. സോ തത്ഥ കിഞ്ചി ന ഗയ്ഹൂപഗം പസ്സതി. യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ ദിവസസന്തത്തേ അയോഗുളേ ജലിതേ തത്തേ കഠിതേ ആദിതോപി മജ്ഝതോപി പരിയോസാനതോപി ന കിഞ്ചി ഗയ്ഹൂപഗം പദേസം പസ്സതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ സങ്ഖാരാനം പവത്തം സമ്മസതി, സോ പവത്തം സമ്മസമാനോ തത്ഥ ജാതിം പസ്സതി ജരം പസ്സതി ബ്യാധിം പസ്സതി മരണം പസ്സതി, ന തത്ഥ കിഞ്ചി സുഖം സാതം പസ്സതി ആദിതോപി മജ്ഝതോപി പരിയോസാനതോപി. സോ തത്ഥ [ഇദം പദദ്വയം സീ॰ പീ॰ പോത്ഥകേസു നത്ഥി] ന കിഞ്ചി ഗയ്ഹൂപഗം പസ്സതി, തസ്സ ഗയ്ഹൂപഗം അപസ്സന്തസ്സ ചിത്തേ അരതി സണ്ഠാതി, കായസ്മിം ഡാഹോ ഓക്കമതി, സോ അതാണോ അസരണോ അസരണീഭൂതോ ഭവേസു നിബ്ബിന്ദതി.

"യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ ജലിതജാലം മഹന്തം അഗ്ഗിക്ഖന്ധം പവിസേയ്യ, സോ തത്ഥ അതാണോ അസരണോ അസരണീഭൂതോ അഗ്ഗിമ്ഹി നിബ്ബിന്ദേയ്യ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, തസ്സ ഗയ്ഹൂപഗം അപസ്സന്തസ്സ ചിത്തേ അരതി സണ്ഠാതി, കായസ്മിം ഡാഹോ ഓക്കമതി, സോ അതാണോ അസരണോ അസരണീഭൂതോ ഭവേസു നിബ്ബിന്ദതി.

"തസ്സ പവത്തേ ഭയദസ്സാവിസ്സ ഏവം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി 'സന്തത്തം ഖോ പനേതം പവത്തം സമ്പജ്ജലിതം ബഹുദുക്ഖം ബഹൂപായാസം, യദി കോചി ലഭേഥ അപ്പവത്തം ഏതം സന്തം ഏതം പണീതം, യദിദം സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗോ തണ്ഹക്ഖയോ വിരാഗോ നിരോധോ നിബ്ബാന'ന്തി. ഇതി ഹേതം [ഹിതം (സീ॰), ഹി ഇദം (പീ॰)] തസ്സ അപ്പവത്തേ ചിത്തം പക്ഖന്ദതി പസീദതി പഹംസയതി തുസയതി [പഹംസീയതി കുഹീയതി (സീ॰ പീ॰)]'പടിലദ്ധം ഖോ മേ നിസ്സരണ'ന്തി.

"യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ വിപ്പനട്ഠോ വിദേസപക്ഖന്ദോ നിബ്ബാഹനമഗ്ഗം ദിസ്വാ തത്ഥ പക്ഖന്ദതി പസീദതി പഹംസയതി തുസയതി [പഹംസീയതി കുഹീയതി (സീ॰ പീ॰)] 'പടിലദ്ധോ മേ നിബ്ബാഹനമഗ്ഗോ'തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പവത്തേ ഭയദസ്സാവിസ്സ അപ്പവത്തേ ചിത്തം പക്ഖന്ദതി പസീദതി പഹംസയതി തുസയതി [പഹംസീയതി കുഹീയതി (സീ॰ പീ॰)] 'പടിലദ്ധം ഖോ മേ നിസ്സരണ'ന്തി.

"സോ അപ്പവത്തത്ഥായ മഗ്ഗം ആയൂഹതി ഗവേസതി ഭാവേതി ബഹുലീകരോതി, തസ്സ തദത്ഥം സതി സന്തിട്ഠതി, തദത്ഥം വീരിയം സന്തിട്ഠതി, തദത്ഥം പീതി സന്തിട്ഠതി, തസ്സ തം ചിത്തം അപരാപരം മനസികരോതോ പവത്തം സമതിക്കമിത്വാ അപ്പവത്തം ഓക്കമതി, അപ്പവത്തമനുപ്പത്തോ, മഹാരാജ, സമ്മാപടിപന്നോ 'നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതീ'തി വുച്ചതീ"തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ഏവമേതം തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

നിബ്ബാനസച്ഛികരണപഞ്ഹോ ഏകാദസമോ.

**൧൨. നിബ്ബാനസന്നിഹിതപഞ്ഹോ**

**൧൨.** "ഭന്തേ നാഗസേന, അത്ഥി സോ പദേസോ പുരത്ഥിമായ വാ ദിസായ ദക്ഖിണായ വാ ദിസായ പച്ഛിമായ വാ ദിസായ ഉത്തരായ വാ ദിസായ ഉദ്ധം വാ അധോ വാ തിരിയം വാ, യത്ഥ നിബ്ബാനം സന്നിഹിത"ന്തി? "നത്ഥി, മഹാരാജ, സോ പദേസോ പുരത്ഥിമായ വാ ദിസായ ദക്ഖിണായ വാ ദിസായ പച്ഛിമായ വാ ദിസായ ഉത്തരായ വാ ദിസായ ഉദ്ധം വാ അധോ വാ തിരിയം വാ, യത്ഥ നിബ്ബാനം സന്നിഹിത"ന്തി.

"യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, നത്ഥി നിബ്ബാനസ്സ സന്നിഹിതോകാസോ, തേന ഹി നത്ഥി നിബ്ബാനം? യേസഞ്ച തം നിബ്ബാനം സച്ഛികതം, തേസമ്പി സച്ഛികിരിയാ മിച്ഛാ, കാരണം തത്ഥ വക്ഖാമി, യഥാ, ഭന്തേ നാഗസേന, മഹിയാ ധഞ്ഞുട്ഠാനം ഖേത്തം അത്ഥി, ഗന്ധുട്ഠാനം പുപ്ഫം അത്ഥി, പുപ്ഫുട്ഠാനം ഗുമ്ബോ അത്ഥി, ഫലുട്ഠാനം രുക്ഖോ അത്ഥി, രതനുട്ഠാനം ആകരോ അത്ഥി, തത്ഥ യോ കോചി യം യം ഇച്ഛതി, സോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ തം തം ഹരതി, ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, യദി നിബ്ബാനം അത്ഥി, തസ്സ നിബ്ബാനസ്സ ഉട്ഠാനോകാസോപി ഇച്ഛിതബ്ബോ, യസ്മാ ച ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, നിബ്ബാനസ്സ ഉട്ഠാനോകാസോ നത്ഥി, തസ്മാ നത്ഥി നിബ്ബാനന്തി ബ്രൂമി, യേസഞ്ച നിബ്ബാനം സച്ഛികതം, തേസമ്പി സച്ഛികിരിയാ മിച്ഛാ"തി.

"നത്ഥി , മഹാരാജ, നിബ്ബാനസ്സ സന്നിഹിതോകാസോ, അത്ഥി ചേതം നിബ്ബാനം, സമ്മാപടിപന്നോ യോനിസോ മനസികാരേന നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി. യഥാ പന, മഹാരാജ, അത്ഥി അഗ്ഗി നാമ, നത്ഥി

തസ്സ സന്നിഹിതോകാസോ, ദ്വേ കട്ഠാനി സങ്ഘട്ടേന്തോ അഗ്ഗിം അധിഗച്ഛതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അത്ഥി നിബ്ബാനം, നത്ഥി തസ്സ സന്നിഹിതോകാസോ, സമ്മാപടിപന്നോ യോനിസോ മനസികാരേന നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, അത്ഥി സത്ത രതനാനി നാമ. സേയ്യഥിദം, ചക്കരതനം ഹത്ഥിരതനം അസ്സരതനം മണിരതനം ഇത്ഥിരതനം ഗഹപതിരതനം പരിണായകരതനം. ന ച തേസം രതനാനം സന്നിഹിതോകാസോ അത്ഥി, ഖത്തിയസ്സ പന സമ്മാപടിപന്നസ്സ പടിപത്തിബലേന താനി രതനാനി ഉപഗച്ഛന്തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അത്ഥി നിബ്ബാനം, നത്ഥി തസ്സ സന്നിഹിതോകാസോ, സമ്മാപടിപന്നോ യോനിസോ മനസികാരേന നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതീ"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, നിബ്ബാനസ്സ സന്നിഹിതോകാസോ മാ ഹോതു, അത്ഥി പന തം ഠാനം, യത്ഥ ഠിതോ സമ്മാപടിപന്നോ നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതീ"തി? "ആമ, മഹാരാജ , അത്ഥി തം ഠാനം, യത്ഥ ഠിതോ സമ്മാപടിപന്നോ നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതീ"തി.

"കതമം പന, ഭന്തേ, തം ഠാനം, യത്ഥ ഠിതോ സമ്മാപടിപന്നോ നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതീ"തി? "സീലം, മഹാരാജ, ഠാനം, സീലേ പതിട്ഠിതോ യോനിസോ മനസികരോന്തോ സക്കയവനേപി ചീനവിലാതേപി അലസന്ദേപി നിഗുമ്ബേപി [നികുമ്ബേപി (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] കാസികോസലേപി കസ്മീരേപി ഗന്ധാരേപി നഗമുദ്ധനിപി ബ്രഹ്മലോകേപി യത്ഥ കത്ഥചിപി ഠിതോ സമ്മാപടിപന്നോ നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി. യഥാ, മഹാരാജ, യോ കോചി ചക്ഖുമാ പുരിസോ സകയവനേപി ചീനവിലാതേപി അലസന്ദേപി നിഗുമ്ബേപി കാസികോസലേപി കസ്മീരേപി ഗന്ധാരേപി നഗമുദ്ധനിപി ബ്രഹ്മലോകേപി യത്ഥ കത്ഥചിപി ഠിതോ ആകാസം പസ്സതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സീലേ പതിട്ഠിതോ യോനിസോ മനസികരോന്തോ സകയവനേപി...പേ॰... യത്ഥ കത്ഥചിപി ഠിതോ സമ്മാപടിപന്നോ നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, സകയവനേപി...പേ॰... യത്ഥ കത്ഥചിപി ഠിതസ്സ പുബ്ബദിസാ അത്ഥി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സീലേ പതിട്ഠിതസ്സ യോനിസോ മനസികരോന്തസ്സ സക്കയവനേപി...പേ॰... യത്ഥ കത്ഥചിപി ഠിതസ്സ സമ്മാപടിപന്നസ്സ അത്ഥി നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാ"തി. "സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ദേസിതം തയാ നിബ്ബാനം, ദേസിതാ നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാ, പരിക്ഖതാ സീലഗുണാ, ദസ്സിതാ സമ്മാപടിപത്തി, ഉസ്സാപിതോ ധമ്മദ്ധജോ, സണ്ഠപിതാ ധമ്മനേത്തി, അവഞ്ഝോ സുപ്പയുത്താനം സമ്മാപയോഗോ, ഏവമേതം ഗണിവരപവര തഥാ സമ്പടിച്ഛാമീ"തി.

നിബ്ബാനസന്നിഹിതപഞ്ഹോ ദ്വാദസമോ.

വേസ്സന്തരവഗ്ഗോ തതിയോ.

ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ ദ്വാദസ പഞ്ഹാ.

### ൪. അനുമാനവഗ്ഗോ

#### ൧. അനുമാനപഞ്ഹോ

൧. അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ യേനായസ്മാ നാഗസേനോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി, ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ഞാതുകാമോ സോതുകാമോ ധാരേതുകാമോ ഞാണാലോകം ദട്ഠുകാമോ അഞ്ഞാണം ഭിന്ദിതുകാമോ ഞാണാലോകം ഉപ്പാദേതുകാമോ അവിജ്ജന്ധകാരം നാസേതുകാമോ അധിമത്തം ധിതിഞ്ച ഉസ്സാഹഞ്ച സതിഞ്ച സമ്പജഞ്ഞഞ്ച ഉപട്ഠപേത്വാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച "ഭന്തേ നാഗസേന, കിം പന ബുദ്ധോ തയാ ദിട്ഠോ"തി. "ന ഹി, മഹാരാജാ"തി. "കിം പന തേ ആചരിയേഹി ബുദ്ധോ ദിട്ഠോ"തി? "ന ഹി, മഹാരാജാ"തി. "ഭന്തേ നാഗസേന, ന കിര തയാ ബുദ്ധോ ദിട്ഠോ, നാപി കിര തേ ആചരിയേഹി ബുദ്ധോ ദിട്ഠോ, തേന ഹി, ഭന്തേ നാഗസേന, നത്ഥി ബുദ്ധോ, ന ഹേത്ഥ ബുദ്ധോ പഞ്ഞായതീ"തി.

"അത്ഥി പന തേ, മഹാരാജ, പുബ്ബകാ ഖത്തിയാ, യേ തേ തവ ഖത്തിയവംസസ്സ പുബ്ബങ്ഗമാ"തി? "ആമ, ഭന്തേ. കോ സംസയോ, അത്ഥി പുബ്ബകാ ഖത്തിയാ, യേ മമ ഖത്തിയവംസസ്സ പുബ്ബങ്ഗമാ"തി. "ദിട്ഠപുബ്ബാ തയാ, മഹാരാജ, പുബ്ബകാ ഖത്തിയാ"തി? "ന ഹി ഭന്തേ"തി. "യേ പന തം, മഹാരാജ, അനുസാസന്തി പുരോഹിതാ സേനാപതിനോ അക്ഖദസ്സാ മഹാമത്താ, തേഹി പുബ്ബകാ ഖത്തിയാ ദിട്ഠപുബ്ബാ"തി? "ന ഹി ഭന്തേ"തി. "യദി പന തേ, മഹാരാജ, പുബ്ബകാ ഖത്തിയാ ന ദിട്ഠാ, നാപി കിര തേ അനുസാസകേഹി പുബ്ബകാ ഖത്തിയാ ദിട്ഠാ, തേന ഹി നത്ഥി പുബ്ബകാ ഖത്തിയാ, ന ഹേത്ഥ പുബ്ബകാ ഖത്തിയാ പഞ്ഞായന്തീ"തി.

“ദിസ്സന്തി, ഭന്തേ നാഗസേന, പുബ്ബകാനം ഖത്തിയാനം അനുഭൂതാനി പരിഭോഗഭണ്ഡാനി. സേയ്യഥിദം, സേതച്ഛത്തം ഉണ്ഹീസം പാദുകാ വാലബീജനീ ഖഗ്ഗരതനം മഹാരഹാനി ച സയനാനി. യേഹി മയം ജാനേയ്യാമ സദ്ദഹേയ്യാമ ‘അത്ഥി പുബ്ബകാ ഖത്തിയാ’തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, മയമ്പേതം ഭഗവന്തം ജാനേയ്യാമ സദ്ദഹേയ്യാമ. അത്ഥി തം കാരണം, യേന മയം കാരണേന ജാനേയ്യാമ സദ്ദഹേയ്യാമ ‘അത്ഥി സോ ഭഗവാ’തി. കതമം തം കാരണം? അത്ഥി ഖോ, മഹാരാജ, തേന ഭഗവതാ ജാനതാ പസ്സതാ അരഹതാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന അനുഭൂതാനി പരിഭോഗഭണ്ഡാനി. സേയ്യഥിദം, ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി പഞ്ച ബലാനി സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, യേഹി സദേവകോ ലോകോ ജാനാതി സദ്ദഹതി ‘അത്ഥി സോ ഭഗവാ’തി. ഇമിനാ, മഹാരാജ, കാരണേന ഇമിനാ ഹേതുനാ ഇമിനാ നയേന ഇമിനാ അനുമാനേന ഞാതബ്ബോ ‘അത്ഥി സോ ഭഗവാ’തി.

“‘ബഹൂ ജനേ താരയിത്വാ, നിബ്ബുതോ ഉപധിക്ഖയേ;
അനുമാനേന ഞാതബ്ബം, അത്ഥി സോ ദ്വിപദുത്തമോ’”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, ഓപമ്മം കരോഹീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, നഗരവഡ്ഢകീ നഗരം മാപേതുകാമോ പഠമം താവ സമം അനുന്നതമനോനതം അസക്ഖരപാസാണം നിരുപദ്ദവമനവജ്ജം രമണീയം ഭൂമിഭാഗം അനുവിലോകേത്വാ യം തത്ഥ വിസമം, തം സമം കാരാപേത്വാ ഖാണുകണ്ടകം വിസോധാപേത്വാ തത്ഥ നഗരം മാപേയ്യ സോഭനം വിഭത്തം ഭാഗസോ മിതം ഉക്കിണ്ണപരിഖാപാകാരം ദള്ഹഗോപുരട്ടാലകോട്ടകം പുഥുചച്ചരചതുക്കസന്ധിസിങ്ഘാടകം സുചിസമതലരാജമഗ്ഗം സുവിഭത്തഅന്തരാപണം ആരാമുയ്യാനതളാകപോക്ഖരണിഉദപാനസമ്പന്നം ബഹുവിധദേവട്ഠാനപ്പടിമണ്ഡിതം സബ്ബദോസവിരഹിതം, സോ തസ്മിം നഗരേ സബ്ബഥാ വേപുല്ലത്തം പത്തേ അഞ്ഞം ദേസം ഉപഗച്ഛേയ്യ, അഥ തം നഗരം അപരേന സമയേന ഇദ്ധം ഭവേയ്യ ഫീതം സുഭിക്ഖം ഖേമം സമിദ്ധം സിവം അനീതികം നിരുപദ്ദവം നാനാജനസമാകുലം, പുഥൂ ഖത്തിയാ ബ്രാഹ്മണാ വേസ്സാ സുദ്ദാ ഹത്ഥാരോഹാ അസ്സാരോഹാ രഥികാ പത്തികാ ധനുഗ്ഗഹാ ഥരുഗ്ഗഹാ ചേലകാ ചലകാ പിണ്ഡദായകാ ഉഗ്ഗാ രാജപുത്താ പക്ഖന്ദിനോ മഹാനാഗാ സൂരാ വമ്മിനോ യോധിനോ ദാസികപുത്താ ഭടിപുത്താ [ദാസപുത്താ ഭട്ടിപുത്താ (സീ॰ പീ॰)] മല്ലകാ ഗണകാ ആളാരികാ സൂദാ കപ്പകാ നഹാപകാ ചുന്ദാ മാലാകാരാ സുവണ്ണകാരാ സജ്ഝുകാരാ സീസകാരാ തിപുകാരാ ലോഹകാരാ വട്ടകാരാ അയോകാരാ മണികാരാ പേസകാരാ കുമ്ഭകാരാ വേണുകാരാ ലോണകാരാ ചമ്മകാരാ രഥകാരാ ദന്തകാരാ രജ്ജുകാരാ കോച്ഛകാരാ സുത്തകാരാ വിലീവകാരാ ധനുകാരാ ജിയകാരാ ഉസുകാരാ ചിത്തകാരാ രങ്ഗകാരാ രജകാ തന്തവായാ തുന്നവായാ ഹേരഞ്ഞികാ ദുസ്സികാ ഗന്ധികാ തിണഹാരകാ കട്ഠഹാരകാ ഭതകാ പണ്ണികാ ഫലികാ [ഫല്ലികാ (സീ॰ പീ॰)] മൂലികാ ഓദനികാ പൂവികാ മച്ഛികാ മംസികാ മജ്ജികാ നടകാ നച്ചകാ ലങ്ഘകാ ഇന്ദജാലികാ വേതാലികാ മല്ലാ ഛവഡാഹകാ പുപ്ഫഛഡ്ഡകാ വേനാ നേസാദാ ഗണികാ ലാസികാ കുമ്ഭദാസിയോ സക്കയവനചീനവിലാതാ ഉജ്ജേനകാ ഭാരുകച്ഛകാ കാസികോസലാ പരന്തകാ മാഗധകാ സാകേതകാ സോരേയ്യകാ [സോരട്ഠകാ (സീ॰ പീ॰)] പാവേയ്യകാ കോടുമ്ബരമാഥുരകാ അലസന്ദകസ്മീരഗന്ധാരാ തം നഗരം വാസായ ഉപഗതാ നാനാവിസയിനോ ജനാ നവം സുവിഭത്തം അദോസമനവജ്ജം രമണീയം തം നഗരം പസ്സിത്വാ അനുമാനേന ജാനന്തി ‘ഛേകോ വത ഭോ സോ നഗരവഡ്ഢകീ, യോ ഇമസ്സ നഗരസ്സ മാപേതാ’തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സോ ഭഗവാ അസമോ അസമസമോ അപ്പടിസമോ അസദിസോ അതുലോ അസങ്ഖ്യേയ്യോ അപ്പമേയ്യോ അപരിമേയ്യോ അമിതഗുണോ ഗുണപാരമിപ്പത്തോ അനന്തധിതി അനന്തതേജോ അനന്തവീരിയോ അനന്തബലോ ബുദ്ധബലപാരമിം ഗതോ സസേനമാരം പരാജേത്വാ ദിട്ഠിജാലം പദാലേത്വാ അവിജ്ജം ഖേപേത്വാ വിജ്ജം ഉപ്പാദേത്വാ ധമ്മുക്കം ധാരയിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണിത്വാ വിജിതസങ്ഗാമോ ധമ്മനഗരം മാപേസി.

“ഭഗവതോ ഖോ, മഹാരാജ, ധമ്മനഗരം സീലപാകാരം ഹിരിപരിഖം ഞാണദ്വാരകോട്ഠകം വീരിയഅട്ടാലകം സദ്ധാഏസികം സതിദോവാരികം പഞ്ഞാപാസാദം സുത്തന്തചച്ചരം അഭിധമ്മസിങ്ഘാടകം വിനയവിനിച്ഛയം സതിപട്ഠാനവീഥികം, തസ്സ ഖോ പന, മഹാരാജ, സതിപട്ഠാനവീഥിയം ഏവരൂപാ ആപണാ പസാരിതാ ഹോന്തി. സേയ്യഥിദം, പുപ്ഫാപണം ഗന്ധാപണം ഫലാപണം അഗദാപണം ഓസധാപണം അമതാപണം രതനാപണം സബ്ബാപണ”ന്തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, കതമം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ പുപ്ഫാപണ”ന്തി? “അത്ഥി ഖോ പന, മഹാരാജ, തേന ഭഗവതാ ജാനതാ പസ്സതാ അരഹതാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ആരമ്മണവിഭത്തിയോ അക്ഖാതാ. സേയ്യഥിദം, അനിച്ചസഞ്ഞാ ദുക്ഖസഞ്ഞാ അനത്തസഞ്ഞാ അസുഭസഞ്ഞാ ആദീനവസഞ്ഞാ പഹാനസഞ്ഞാ വിരാഗസഞ്ഞാ നിരോധസഞ്ഞാ സബ്ബലോകേ അനഭിരതിസഞ്ഞാ സബ്ബസങ്ഖാരേസു അനിച്ചസഞ്ഞാ ആനാപാനസ്സതി ഉദ്ധുമാതകസഞ്ഞാ വിനീലകസഞ്ഞാ വിപുബ്ബകസഞ്ഞാ വിച്ഛിദ്ദകസഞ്ഞാ വിക്ഖായിതകസഞ്ഞാ വിക്ഖിത്തകസഞ്ഞാ ഹതവിക്ഖിത്തകസഞ്ഞാ ലോഹിതകസഞ്ഞാ പുളവകസഞ്ഞാ അട്ഠികസഞ്ഞാ മേത്താസഞ്ഞാ കരുണാസഞ്ഞാ മുദിതാസഞ്ഞാ ഉപേക്ഖാസഞ്ഞാ മരണാനുസ്സതി കായഗതാസതി, ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ബുദ്ധേന ഭഗവതാ ആരമ്മണവിഭത്തിയോ അക്ഖാതാ. തത്ഥ യോ കോചി ജരാമരണാ മുച്ചിതുകാമോ, സോ തേസു അഞ്ഞതരം ആരമ്മണം ഗണ്ഹാതി, തേന ആരമ്മണേന രാഗാ വിമുച്ചതി, ദോസാ വിമുച്ചതി, മോഹാ

വിമുച്ചതി, മാനതോ വിമുച്ചതി, ദിട്ഠിതോ വിമുച്ചതി, സംസാരം തരതി, തണ്ഹാസോതം നിവാരേതി, തിവിധം മലം വിസോധേതി, സബ്ബകിലേസേ ഉപഹന്ത്വാ അമലം വിരജം സുദ്ധം പണ്ഡരം അജാതിം അജരം അമരം സുഖം സീതിഭൂതം അഭയം നഗരുത്തമം നിബ്ബാനനഗരം പവിസിത്വാ അരഹത്തേ ചിത്തം വിമോചേതി, ഇദം വുച്ചതി മഹാരാജ 'ഭഗവതോ പുപ്ഫാപണ'ന്തി.

"'കമ്മമൂലം ഗഹേത്വാന, ആപണം ഉപഗച്ഛഥ;
ആരമ്മണം കിണിത്വാന, തതോ മുച്ചഥ മുത്തിയാ'"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, കതമം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഗന്ധാപണ"ന്തി? "അത്ഥി ഖോ പന, മഹാരാജ, തേന ഭഗവതാ സീലവിഭത്തിയോ അക്ഖാതാ, യേന സീലഗന്ധേന അനുലിത്താ ഭഗവതോ പുത്താ സദേവകം ലോകം സീലഗന്ധേന ധൂപേന്തി സമ്പധൂപേന്തി, ദിസമ്പി അനുദിസമ്പി അനുവാതമ്പി പടിവാതമ്പി വായന്തി അതിവായന്തി, ഫരിത്വാ തിട്ഠന്തി. കതമാ താ സീലവിഭത്തിയോ? സരണസീലം പഞ്ചങ്ഗസീലം അട്ഠങ്ഗസീലം ദസങ്ഗസീലം പഞ്ചുദ്ദേസപരിയാപന്നം പാതിമോക്ഖസംവരസീലം. ഇദം വുച്ചതി, മഹാരാജ, 'ഭഗവതോ ഗന്ധാപണ'ന്തി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന -

"'ന പുപ്ഫഗന്ധോ പടിവാതമേതി, ന ചന്ദനം തഗ്ഗരമല്ലികാ വാ;
സതഞ്ച ഗന്ധോ പടിവാതമേതി, സബ്ബാ ദിസാ സപ്പുരിസോ പവായതി [പവാതി (സീ॰ പീ॰) ധ॰ പ॰ ൫൪ പസ്സിതബ്ബം].

"'ചന്ദനം തഗരം വാപി, ഉപ്പലം അഥ വസ്സികീ;
ഏതേസം ഗന്ധജാതാനം, സീലഗന്ധോ അനുത്തരോ.

"'അപ്പമത്തോ അയം ഗന്ധോ, യ്വായം തഗരചന്ദനം;
യോ ച സീലവതം ഗന്ധോ, വാതി ദേവേസു ഉത്തമോ'"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, കതമം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഫലാപണ"ന്തി? "ഫലാനി ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവതാ അക്ഖാതാനി. സേയ്യഥിദം, സോതാപത്തിഫലം സകദാഗാമിഫലം അനാഗാമിഫലം അരഹത്തഫലം സുഞ്ഞതഫലസമാപത്തി അനിമിത്തഫലസമാപത്തി അപ്പണിഹിതഫലസമാപത്തി . തത്ഥ യോ കോചി യം ഫലം ഇച്ഛതി, സോ കമ്മമൂലം ദത്വാ പത്ഥിതം ഫലം കിണാതി. യദി സോതാപത്തിഫലം, യദി സകദാഗാമിഫലം, യദി അനാഗാമിഫലം, യദി അരഹത്തഫലം, യദി സുഞ്ഞതഫലസമാപത്തിം, യദി അനിമിത്തഫലസമാപത്തിം, യദി അപ്പണിഹിതഫലസമാപത്തിം. യഥാ, മഹാരാജ, കസ്സചി പുരിസസ്സ ധുവഫലോ അമ്ബോ ഭവേയ്യ, സോ ന താവ തതോ ഫലാനി പാതേതി, യാവ കയികാ ന ആഗച്ഛന്തി, അനുപ്പത്തേ പന കയികേ മൂലം ഗഹേത്വാ ഏവം ആചിക്ഖതി 'അമ്ഭോ പുരിസ ഏസോ ഖോ ധുവഫലോ അമ്ബോ, തതോ യം ഇച്ഛസി, ഏത്തകം ഫലം ഗണ്ഹാഹി സലാടുകം വാ ദോവിലം വാ കേസികം വാ ആമം വാ പക്കം വാ'തി, സോ തേന അത്തനാ ദിന്നമൂലേന യദി സലാടുകം ഇച്ഛതി, സലാടുകം ഗണ്ഹാതി, യദി ദോവിലം ഇച്ഛതി, ദോവിലം ഗണ്ഹാതി, യദി കേസികം ഇച്ഛതി, കേസികം ഗണ്ഹാതി, യദി ആമകം ഇച്ഛതി, ആമകം ഗണ്ഹാതി, യദി പക്കം ഇച്ഛതി, പക്കം ഗണ്ഹാതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ യം ഫലം ഇച്ഛതി, സോ കമ്മമൂലം ദത്വാ പത്ഥിതം ഫലം ഗണ്ഹാതി, യദി സോതാപത്തിഫലം...പേ॰... യദി അപ്പണിഹിതഫലസമാപത്തിം, ഇദം വുച്ചതി, മഹാരാജ, 'ഭഗവതോ ഫലാപണ'ന്തി.

"'കമ്മമൂലം ജനാ ദത്വാ, ഗണ്ഹന്തി അമതമ്ഫലം;
തേന തേ സുഖിതാ ഹോന്തി, യേ കീതാ അമതപ്ഫല'"ന്തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, കതമം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ അഗദാപണ"ന്തി? "അഗദാനി ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവതാ അക്ഖാതാനി, യേഹി അഗദേഹി സോ ഭഗവാ സദേവകം ലോകം കിലേസവിസതോ പരിമോചേതി. കതമാനി പന താനി അഗദാനി? യാനിമാനി, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ചത്താരി അരിയസച്ചാനി അക്ഖാതാനി. സേയ്യഥിദം, ദുക്ഖം അരിയസച്ചം ദുക്ഖസമുദയം അരിയസച്ചം ദുക്ഖനിരോധം അരിയസച്ചം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ അരിയസച്ചം, തത്ഥ യേ കേചി അഞ്ഞാപേക്ഖാ ചതുസച്ചം ധമ്മം സുണന്തി, തേ ജാതിയാ പരിമുച്ചന്തി , ജരായ പരിമുച്ചന്തി, മരണാ പരിമുച്ചന്തി, സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസേഹി പരിമുച്ചന്തി, ഇദം വുച്ചതി മഹാരാജ 'ഭഗവതോ അഗദാപണ'ന്തി.

"'യേ കേചി അഗദാ ലോകേ [ലോകേ അഗദാ (പീ॰)], വിസാനം പടിബാഹകാ;
ധമ്മാഗദസമം നത്ഥി, ഏതം പിവഥ ഭിക്ഖവോ'"തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, കതമം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഓസധാപണ"ന്തി? "ഓസധാനി ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവതാ അക്ഖാതാനി, യേഹി ഓസധേഹി സോ ഭഗവാ ദേവമനുസ്സേ തികിച്ഛതി. സേയ്യഥിദം, ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി പഞ്ച

ബലാനി സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, ഏതേഹി ഓസധേഹി ഭഗവാ മിച്ഛാദിട്ഠിം വിരേചേതി, മിച്ഛാസങ്കപ്പം വിരേചേതി, മിച്ഛാവാചം വിരേചേതി, മിച്ഛാകമ്മന്തം വിരേചേതി, മിച്ഛാആജീവം വിരേചേതി, മിച്ഛാവായാമം വിരേചേതി, മിച്ഛാസതിം വിരേചേതി, മിച്ഛാസമാധിം വിരേചേതി, ലോഭവമനം കാരേതി, ദോസവമനം കാരേതി, മോഹവമനം കാരേതി, മാനവമനം കാരേതി, ദിട്ഠിവമനം കാരേതി, വിചികിച്ഛാവമനം കാരേതി, ഉദ്ധച്ചവമനം കാരേതി, ഥിനമിദ്ധവമനം കാരേതി, അഹിരികാനോത്തപ്പവമനം കാരേതി, സബ്ബകിലേസവമനം കാരേതി, ഇദം വുച്ചതി, മഹാരാജ, 'ഭഗവതോ ഓസധാപണ'ന്തി.

'''യേ കേചി ഓസധാ ലോകേ, വിജ്ജന്തി വിവിധാ ബഹൂ;
ധമ്മോസധസമം നത്ഥി, ഏതം പിവഥ ഭിക്ഖവോ.

'''ധമ്മോസധം പിവിത്വാന, അജരാമരണാ സിയും;
ഭാവയിത്വാ ച പസ്സിത്വാ, നിബ്ബുതാ ഉപധിക്ഖയേ'''തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, കതമം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ അമതാപണ''ന്തി? "അമതം ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവതാ അക്ഖാതം, യേന അമതേന സോ ഭഗവാ സദേവകം ലോകം അഭിസിഞ്ചി , യേന അമതേന അഭിസിത്താ ദേവമനുസ്സാ ജാതിജരാബ്യാധിമരണസോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസേഹി പരിമുച്ചിംസു. കതമം തം അമതം? യദിദം കായഗതാസതി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന 'അമതം തേ, ഭിക്ഖവേ, പരിഭുഞ്ജന്തി, യേ കായഗതാസതിം പരിഭുഞ്ജന്തീ'തി. ഇദം വുച്ചതി, മഹാരാജ, 'ഭഗവതോ അമതാപണ'ന്തി.

'''ബ്യാധിതം ജനതം ദിസ്വാ, അമതാപണം പസാരയി;
കമ്മേന തം കിണിത്വാന, അമതം ആദേഥ ഭിക്ഖവോ'''തി.

"ഭന്തേ നാഗസേന, കതമം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ രതനാപണ''ന്തി? "രതനാനി ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവതാ അക്ഖാതാനി, യേഹി രതനേഹി വിഭൂസിതാ ഭഗവതോ പുത്താ സദേവകം ലോകം വിരോചന്തി ഓഭാസേന്തി പഭാസേന്തി ജലന്തി പജ്ജലന്തി ഉദ്ധം അധോ തിരിയം ആലോകം ദസ്സേന്തി. കതമാനി താനി രതനാനി? സീലരതനം സമാധിരതനം പഞ്ഞാരതനം വിമുത്തിരതനം വിമുത്തിഞാണദസ്സനരതനം പടിസമ്ഭിദാരതനം ബോജ്ഝങ്ഗരതനം.

"കതമം, മഹാരാജ, ഭഗവതോ സീലരതനം? പാതിമോക്ഖസംവരസീലം ഇന്ദ്രിയസംവരസീലം ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലം പച്ചയസന്നിസ്സിതസീലം ചൂളസീലം മജ്ഝിമസീലം മഹാസീലം മഗ്ഗസീലം ഫലസീലം. സീലരതനേന ഖോ, മഹാരാജ, വിഭൂസിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സദേവകോ ലോകോ സമാരകോ സബ്രഹ്മകോ സസ്സമണബ്രാഹ്മണീ പജാ പിഹയതി പത്ഥേതി, സീലരതനപിളന്ധോ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖു ദിസമ്പി അനുദിസമ്പി ഉദ്ധമ്പി അധോപി തിരിയമ്പി വിരോചതി അതിവിരോചതി [അതിരോചതി (സീ॰ പീ॰)], ഹേട്ഠതോ അവീചിം ഉപരിതോ ഭവഗ്ഗം ഉപാദായ ഏത്ഥന്തരേ സബ്ബരതനാനി അതിക്കമിത്വാ [അതിസയിത്വാ (സീ॰ പീ॰)] അഭിഭവിത്വാ അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ തിട്ഠതി, ഏവരൂപാനി ഖോ, മഹാരാജ, സീലരതനാനി ഭഗവതോ രതനാപണേ പസാരിതാനി, ഇദം വുച്ചതി മഹാരാജ 'ഭഗവതോ സീലരതന'ന്തി.

'''ഏവരൂപാനി സീലാനി, സന്തി ബുദ്ധസ്സ ആപണേ;
കമ്മേന തം കിണിത്വാന, രതനം വോ പിളന്ധഥാ'തി.

"കതമം, മഹാരാജ, ഭഗവതോ സമാധിരതനം? സവിതക്കസവിചാരോ സമാധി, അവിതക്കവിചാരമത്തോ സമാധി, അവിതക്കഅവിചാരോ സമാധി, സുഞ്ഞതോ സമാധി, അനിമിത്തോ സമാധി, അപ്പണിഹിതോ സമാധി. സമാധിരതനം ഖോ, മഹാരാജ, പിളന്ധസ്സ ഭിക്ഖുനോ യേ തേ കാമവിതക്കബ്യാപാദവിതക്കവിഹിംസാവിതക്കമാനുദ്ധച്ചദിട്ഠിവിചികിച്ഛാകിലേസവത്ഥൂനി വിവിധാനി ച കുവിതക്കാനി, തേ സബ്ബേ സമാധിം ആസജ്ജ വികിരന്തി വിധമന്തി വിദ്ധംസന്തി ന സണ്ഠന്തി [ന സണ്ഠഹന്തി (സീ॰)] ന ഉപലിമ്പന്തി [ന ഉപലിപ്പന്തി (സീ॰ പീ॰)]. യഥാ, മഹാരാജ, വാരി പോക്ഖരപത്തേ വികിരതി വിധമതി വിദ്ധംസതി ന സണ്ഠാതി ന ഉപലിമ്പതി. തം കിസ്സ ഹേതു? പരിസുദ്ധത്താ പദുമസ്സ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സമാധിരതനം പിളന്ധസ്സ ഭിക്ഖുനോ യേ തേ കാമവിതക്കബ്യാപാദവിതക്കവിഹിംസാവിതക്കമാനുദ്ധച്ച ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാകിലേസവത്ഥൂനി വിവിധാനി ച കുവിതക്കാനി, തേ സബ്ബേ സമാധിം ആസജ്ജ വികിരന്തി വിധമന്തി വിദ്ധംസന്തി ന സണ്ഠന്തി ന ഉപലിമ്പന്തി. തം കിസ്സ ഹേതു? പരിസുദ്ധത്താ സമാധിസ്സ. ഇദം വുച്ചതി, മഹാരാജ, 'ഭഗവതോ സമാധിരതന'ന്തി, ഏവരൂപാനി ഖോ, മഹാരാജ, സമാധിരതനാനി ഭഗവതോ രതനാപണേ പസാരിതാനി.

'''സമാധിരതനമാലസ്സ , കുവിതക്കാ ന ജായരേ;
ന ച വിക്ഖിപതേ ചിത്തം, ഏതം തുമ്ഹേ പിളന്ധഥാ'തി.

“കതമം, മഹാരാജ, ഭഗവതോ പഞ്ഞാരതനം? യായ, മഹാരാജ, പഞ്ഞായ അരിയസാവകോ ‘ഇദം കുസല’ന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, ‘ഇദം അകുസല’ന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, ‘ഇദം സാവജ്ജം, ഇദം അനവജ്ജം, ഇദം സേവിതബ്ബം, ഇദം ന സേവിതബ്ബം, ഇദം ഹീനം, ഇദം പണീതം, ഇദം കണ്ഹം, ഇദം സുക്കം, ഇദം കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗ’ന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, ‘ഇദം ദുക്ഖ’ന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, ‘അയം ദുക്ഖസമുദയോ’തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, ‘അയം ദുക്ഖനിരോധോ’തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, ‘അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ’തി യഥാഭൂതം പജാനാതി. ഇദം വുച്ചതി മഹാരാജ ‘ഭഗവതോ പഞ്ഞാരതന’ന്തി.

“‘പഞ്ഞാരതനമാലസ്സ, ന ചിരം വത്തതേ ഭവോ;
ഖിപ്പം ഫസ്സേതി [ഫുസ്സേതി (സ്യാ॰), പസ്സതി (ക॰)] അമതം, ന ച സോ രോചതേ ഭവേ’തി.

“കതമം , മഹാരാജ, ഭഗവതോ വിമുത്തിരതനം”? “വിമുത്തിരതനം [വിമുത്തിരതനന്തി (സീ॰ പീ॰)] ഖോ, മഹാരാജ, അരഹത്തം വുച്ചതി, അരഹത്തം പത്തോ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖു ‘വിമുത്തിരതനം പിളന്ധോ’തി വുച്ചതി. യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ മുത്താകലാപമണികലാപപവാളകലാപാഭരണപ്പടിമണ്ഡിതോ [പവാളാഭരണപടിപണ്ഡിതോ (സീ॰ പീ॰)] അഗലുതഗരതാലീസകലോഹിതചന്ദനാനുലിത്തഗത്തോ നാഗപുന്നാഗസാലസലളചമ്പകയൂഥികാതിമുത്തകപാടലുപ്പലവസ്സികമല്ലികാവിചിത്തോ സേസജനേ അതിക്കമിത്വാ വിരോചതി അതിവിരോചതി ഓഭാസതി പഭാസതി സമ്പഭാസതി ജലതി പജ്ജലതി അഭിഭവതി അജ്ഝോത്ഥരതി മാലാഗന്ധരതനാഭരണേഹി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അരഹത്തം പത്തോ ഖീണാസവോ വിമുത്തിരതനപിളന്ധോ ഉപാദായുപാദായ വിമുത്താനം ഭിക്ഖൂനം അതിക്കമിത്വാ സമതിക്കമിത്വാ വിരോചതി അതിവിരോചതി ഓഭാസതി പഭാസതി സമ്പഭാസതി ജലതി പജ്ജലതി അഭിഭവതി അജ്ഝോത്ഥരതി വിമുത്തിയാ. തം കിസ്സ ഹേതു? അഗ്ഗം, മഹാരാജ, ഏതം പിളന്ധനം സബ്ബപിളന്ധനാനം, യദിദം വിമുത്തിപിളന്ധനം. ഇദം വുച്ചതി, മഹാരാജ, ‘ഭഗവതോ വിമുത്തിരതന’ന്തി.

“‘മണിമാലാധരം ഗേഹ, ജനോ [ഗേഹം, ജനോ (ക॰)] സാമിം ഉദിക്ഖതി;
വിമുത്തിരതനമാലന്തു, ഉദിക്ഖന്തി സദേവകാ’തി.

“കതമം മഹാരാജ, ഭഗവതോ വിമുത്തിഞാണദസ്സനരതനം? പച്ചവേക്ഖണഞാണം, മഹാരാജ, ഭഗവതോ വിമുത്തിഞാണദസ്സനരതനന്തി വുച്ചതി, യേന ഞാണേന അരിയസാവകോ മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി പഹീനകിലേസാവസിട്ഠകിലേസേ ച പച്ചവേക്ഖതി.

“‘യേ ഞാണേന ബുജ്ഝന്തി, അരിയാ കതകിച്ചതം;
തം ഞാണരതനം ലദ്ധും, വായമേഥ ജിനോരസാ’തി.

“കതമം, മഹാരാജ, ഭഗവതോ പടിസമ്ഭിദാരതനം? ചതസ്സോ ഖോ, മഹാരാജ, പടിസമ്ഭിദായോ അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാതി. ഇമേഹി ഖോ, മഹാരാജ, ചതൂഹി പടിസമ്ഭിദാരതനേഹി സമലങ്കതോ ഭിക്ഖു യം യം പരിസം ഉപസങ്കമതി, യദി ഖത്തിയപരിസം, യദി ബ്രാഹ്മണപരിസം, യദി ഗഹപതിപരിസം, യദി സമണപരിസം, വിസാരദോ ഉപസങ്കമതി അമങ്കുഭൂതോ അഭീരു അച്ഛമ്ഭീ അനുത്രാസീ വിഗതലോമഹംസോ പരിസം ഉപസങ്കമതി.

“യഥാ, മഹാരാജ, യോധോ സങ്ഗാമസൂരോ സന്നദ്ധപഞ്ചാവുധോ അച്ഛമ്ഭിതോ [അസമ്ഭീതോ (സീ॰ പീ॰)] സങ്ഗാമം ഓതരതി, ‘സചേ അമിത്താ ദൂരേ ഭവിസ്സന്തി ഉസുനാ പാതയിസ്സാമി, തതോ ഓരതോ ഭവിസ്സന്തി സത്തിയാ പഹരിസ്സാമി, തതോ ഓരതോ ഭവിസ്സന്തി കണയേന പഹരിസ്സാമി, ഉപഗതം സന്തം മണ്ഡലഗ്ഗേന ദ്വിധാ ഛിന്ദിസ്സാമി, കായൂപഗതം ഛുരികായ വിനിവിജ്ഝിസ്സാമീ’തി [വിജ്ഝിസ്സാമീതി (സീ॰)], ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ചതുപടിസമ്ഭിദാരതനമണ്ഡിതോ ഭിക്ഖു അച്ഛമ്ഭിതോ പരിസം ഉപസങ്കമതി. യോ കോചി മം അത്ഥപടിസമ്ഭിദേ പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സതി, തസ്സ അത്ഥേന അത്ഥം കഥയിസ്സാമി, കാരണേന കാരണം കഥയിസ്സാമി, ഹേതുനാ ഹേതും കഥയിസ്സാമി, നയേന നയം കഥയിസ്സാമി, നിസ്സംസയം കരിസ്സാമി, വിമതിം വിവേചേസ്സാമി, തോസയിസ്സാമി പഞ്ഹവേയ്യാകരണേന.

“യോ കോചി മം ധമ്മപടിസമ്ഭിദേ പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സതി, തസ്സ ധമ്മേന ധമ്മം കഥയിസ്സാമി, അമതേന അമതം കഥയിസ്സാമി, അസങ്ഖതേന അസങ്ഖതം കഥയിസ്സാമി, നിബ്ബാനേന നിബ്ബാനം കഥയിസ്സാമി, സുഞ്ഞതേന സുഞ്ഞതം കഥയിസ്സാമി , അനിമിത്തേന അനിമിത്തം കഥയിസ്സാമി, അപ്പണിഹിതേന അപ്പണിഹിതം കഥയിസ്സാമി, അനേജേന അനേജം കഥയിസ്സാമി, നിസ്സംസയം കരിസ്സാമി, വിമതിം വിവേചേസ്സാമി, തോസയിസ്സാമി പഞ്ഹാവേയ്യാകരണേന.

“യോ കോചി മം നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദേ പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സതി, തസ്സ നിരുത്തിയാ നിരുത്തിം കഥയിസ്സാമി, പദേന പദം കഥയിസ്സാമി, അനുപദേന അനുപദം കഥയിസ്സാമി, അക്ഖരേന അക്ഖരം

കഥയിസ്സാമി, സന്ധിയാ സന്ധിം കഥയിസ്സാമി, ബ്യഞ്ജനേന ബ്യഞ്ജനം കഥയിസ്സാമി, അനുബ്യഞ്ജനേന അനുബ്യഞ്ജനം കഥയിസ്സാമി, വണ്ണേന വണ്ണം കഥയിസ്സാമി, സരേന സരം കഥയിസ്സാമി, പഞ്ഞത്തിയാ പഞ്ഞത്തിം കഥയിസ്സാമി, വോഹാരേന വോഹാരം കഥയിസ്സാമി, നിസ്സംസയം കരിസ്സാമി, വിമതിം വിവേചേസ്സാമി, തോസയിസ്സാമി പഞ്ഹവേയ്യാകരണേന.

“യോ കോചി മം പടിഭാനപടിസമ്ഭിദേ പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സതി, തസ്സ പടിഭാനേന പടിഭാനം കഥയിസ്സാമി, ഓപമ്മേന ഓപമ്മം കഥയിസ്സാമി, ലക്ഖണേന ലക്ഖണം കഥയിസ്സാമി, രസേന രസം കഥയിസ്സാമി, നിസ്സംസയം കരിസ്സാമി, വിമതിം വിവേചേസ്സാമി, തോസയിസ്സാമി പഞ്ഹവേയ്യാകരണേനാതി, ഇദം വുച്ചതി, മഹാരാജ, ‘ഭഗവതോ പടിസമ്ഭിദാരതന’ന്തി.

“‘പടിസമ്ഭിദാ കിണിത്വാന, ഞാണേന ഫസ്സയേയ്യ യോ;
അച്ഛമ്ഭിതോ അനുബ്ബിഗ്ഗോ, അതിരോചതി സദേവകേ’തി.

“കതമം, മഹാരാജ, ഭഗവതോ ബോജ്ഝങ്ഗരതനം? സത്തിമേ, മഹാരാജ, ബോജ്ഝങ്ഗാ, സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ. ഇമേഹി ഖോ, മഹാരാജ, സത്തഹി ബോജ്ഝങ്ഗരതനേഹി പടിമണ്ഡിതോ ഭിക്ഖു സബ്ബം തമം അഭിഭുയ്യ സദേവകം ലോകം ഓഭാസേതി പഭാസേതി ആലോകം ജനേതി. ഇദം വുച്ചതി, മഹാരാജ, ‘ഭഗവതോ ബോജ്ഝങ്ഗരതന’ന്തി.

“‘ബോജ്ഝങ്ഗരതനമാലസ്സ , ഉട്ഠഹന്തി [ഉപട്ഠഹന്തി (ക॰), ഉദിക്ഖന്തി (സ്യാ॰)] സദേവകാ;
കമ്മേന തം കിണിത്വാന, രതനം വോ പിളന്ധഥാ’”തി.

“ഭന്തേ നാഗസേന, കതമം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സബ്ബാപണ”ന്തി? “സബ്ബാപണം ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവതോ നവങ്ഗം ബുദ്ധവചനം സാരീരികാനി പാരിഭോഗികാനി ചേതിയാനി സങ്ഘരതനഞ്ച. സബ്ബാപണേ, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ജാതിസമ്പത്തി പസാരിതാ, ഭോഗസമ്പത്തി പസാരിതാ, ആയുസമ്പത്തി പസാരിതാ, ആരോഗ്യസമ്പത്തി പസാരിതാ, വണ്ണസമ്പത്തി പസാരിതാ, പഞ്ഞാസമ്പത്തി പസാരിതാ, മാനുസികസമ്പത്തി പസാരിതാ, ദിബ്ബസമ്പത്തി പസാരിതാ, നിബ്ബാനസമ്പത്തി പസാരിതാ. തത്ഥ യേ തം തം സമ്പത്തിം ഇച്ഛന്തി, തേ കമ്മമൂലം ദത്വാ പത്ഥിതപത്ഥിതം സമ്പത്തിം കിണന്തി, കേചി സീലസമാദാനേന കിണന്തി, കേചി ഉപോസഥകമ്മേന കിണന്തി, അപ്പമത്തകേനപി കമ്മമൂലേന ഉപാദായുപാദായ സമ്പത്തിയോ പടിലഭന്തി. യഥാ, മഹാരാജ, ആപണികസ്സ ആപണേ തിലമുഗ്ഗമാസേ പരിത്തകേനപി തണ്ഡുലമുഗ്ഗമാസേന അപ്പകേനപി മൂലേന ഉപാദായുപാദായ ഗണ്ഹന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവതോ സബ്ബാപണേ അപ്പമത്തകേനപി കമ്മമൂലേന ഉപാദായുപാദായ സമ്പത്തിയോ പടിലഭന്തി. ഇദം വുച്ചതി, മഹാരാജ, ‘ഭഗവതോ സബ്ബാപണ’ന്തി.

“‘ആയു അരോഗതാ വണ്ണം, സഗ്ഗം ഉച്ചാകുലീനതാ;
അസങ്ഖതഞ്ച അമതം, അത്ഥി സബ്ബാപണേ ജിനേ.

“‘അപ്പേന ബഹുകേനാപി, കമ്മമൂലേന ഗയ്ഹതി;
കിണിത്വാ സദ്ധാമൂലേന, സമിദ്ധാ ഹോഥ ഭിക്ഖവോ’തി.

“ഭഗവതോ ഖോ, മഹാരാജ, ധമ്മനഗരേ ഏവരൂപാ ജനാ പടിവസന്തി, സുത്തന്തികാ വേനയികാ ആഭിധമ്മികാ ധമ്മകഥികാ ജാതകഭാണകാ ദീഘഭാണകാ മജ്ഝിമഭാണകാ സംയുത്തഭാണകാ അങ്ഗുത്തരഭാണകാ ഖുദ്ദകഭാണകാ സീലസമ്പന്നാ സമാധിസമ്പന്നാ പഞ്ഞാസമ്പന്നാ ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനാരതാ വിപസ്സകാ സദത്ഥമനുയുത്താ ആരഞ്ഞികാ രുക്ഖമൂലികാ അബ്ഭോകാസികാ പലാലപുഞ്ജികാ സോസാനികാ നേസജ്ജികാ പടിപന്നകാ ഫലട്ഠാ സേക്ഖാ ഫലസമങ്ഗിനോ സോതാപന്നാ സകദാഗാമിനോ അനാഗാമിനോ അരഹന്തോ തേവിജ്ജാ ഛളഭിഞ്ഞാ ഇദ്ധിമന്തോ പഞ്ഞായ പാരമിംഗതാ സതിപട്ഠാനസമ്മപ്പധാനഇദ്ധിപാദഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗവരഝാനവിമോക്ഖരൂപാരൂപസന്തസുഖസമാപത്തികുസലാ, തേഹി അരഹന്തേഹി ആകുലം സമാകുലം ആകിണ്ണം സമാകിണ്ണം നളവനസരവനമിവ ധമ്മനഗരം അഹോസി. ഭവതീഹ -

“‘വീതരാഗാ വീതദോസാ, വീതമോഹാ അനാസവാ;
വീതതണ്ഹാ അനാദാനാ, ധമ്മനഗരേ വസന്തി തേ.

“‘ആരഞ്ഞികാ ധുതധരാ, ഝായിനോ ലൂഖചീവരാ;
വിവേകാഭിരതാ ധീരാ, ധമ്മനഗരേ വസന്തി തേ.

“‘നേസജ്ജികാ സന്ഥതികാ, അഥോപി ഠാനചങ്കമാ;
പംസുകൂലധരാ സബ്ബേ, ധമ്മനഗരേ വസന്തി തേ.

‘‘‘തിചീവരധരാ സന്താ, ഛമ്മഖണ്ഡചതുത്ഥകാ;
രതാ ഏകാസനേ വിഞ്ഞൂ, ധമ്മനഗരേ വസന്തി തേ.

‘‘‘അപ്പിച്ഛാ നിപകാ ധീരാ, അപ്പാഹാരാ അലോലുപാ;
ലാഭാലാഭേന സന്തുട്ഠാ, ധമ്മനഗരേ വസന്തി തേ.

‘‘‘ഝായീ ഝാനരതാ ധീരാ, സന്തചിത്താ സമാഹിതാ;
ആകിഞ്ചഞ്ഞം പത്ഥയാനാ, ധമ്മനഗരേ വസന്തി തേ.

‘‘‘പടിപന്നാ ഫലട്ഠാ ച, സേക്ഖാ ഫലസമങ്ഗിനോ;
ആസീസകാ [ആസിംസകാ (സീ॰ പീ॰)] ഉത്തമത്ഥം, ധമ്മനഗരേ വസന്തി തേ.

‘‘‘സോതാപന്നാ ച വിമലാ, സകദാഗാമിനോ ച യേ;
അനാഗാമീ ച അരഹന്തോ, ധമ്മനഗരേ വസന്തി തേ.

‘‘‘സതിപട്ഠാനകുസലാ , ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനാരതാ;
വിപസ്സകാ ധമ്മധരാ, ധമ്മനഗരേ വസന്തി തേ.

‘‘‘ഇദ്ധിപാദേസു കുസലാ, സമാധിഭാവനാരതാ;
സമ്മപ്പധാനാനുയുത്താ, ധമ്മനഗരേ വസന്തി തേ.

‘‘‘അഭിഞ്ഞാപാരമിപ്പത്താ, പേത്തികേ ഗോചരേ രതാ;
അന്തലിക്ഖമ്ഹി ചരണാ, ധമ്മനഗരേ വസന്തി തേ.

‘‘‘ഓക്ഖിത്തചക്ഖൂ മിതഭാണീ, ഗുത്തദ്വാരാ സുസംവുതാ;
സുദന്താ ഉത്തമേ ദമ്മേ [ധമ്മേ (സീ॰ പീ॰)], ധമ്മനഗരേ വസന്തി തേ.

‘‘‘തേവിജ്ജാ ഛളഭിഞ്ഞാ ച, ഇദ്ധിയാ പാരമിം ഗതാ;
പഞ്ഞായ പാരമിപ്പത്താ, ധമ്മനഗരേ വസന്തി തേ’തി.

‘‘യേ ഖോ തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ അപരിമിതഞാണവരധരാ അസങ്ഗാ അതുലഗുണാ [അതുലിയഗുണാ (സീ॰ പീ॰ ക॰)] അതുലയസാ അതുലബലാ അതുലതേജാ ധമ്മചക്കാനുപ്പവത്തകാ പഞ്ഞാപാരമിം ഗതാ, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘ധമ്മസേനാപതിനോ’**തി വുച്ചന്തി.

‘‘യേ പന തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഇദ്ധിമന്തോ അധിഗതപ്പടിസമ്ഭിദാപത്തവേസാരജ്ജാ ഗഗനചരാ ദുരാസദാ ദുപ്പസഹാ അനാലമ്ബചരാ സസാഗരമഹിധരപഥവികമ്പകാ ചന്ദസൂരിയപരിമജ്ജകാ വികുബ്ബനാധിട്ഠാനാഭിനീഹാരകുസലാ ഇദ്ധിയാ പാരമിം ഗതാ, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘പുരോഹിതാ’**തി വുച്ചന്തി.

‘‘യേ പന തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ധുതങ്ഗമനുഗതാ അപ്പിച്ഛാ സന്തുട്ഠാ വിഞ്ഞത്തിമനേസനജിഗുച്ഛകാ പിണ്ഡായ സപദാനചാരിനോ ഭമരാവ ഗന്ധമനുഘായിത്വാ പവിസന്തി വിവിത്തകാനനം, കായേ ച ജീവിതേ ച നിരപേക്ഖാ അരഹത്തമനുപ്പത്താ ധുതങ്ഗഗുണേ അഗ്ഗനിക്ഖിത്താ, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘അക്ഖദസ്സാ’**തി വുച്ചന്തി.

‘‘യേ പന തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ പരിസുദ്ധാ വിമലാ നിക്കിലേസാ ചുതൂപപാതകുസലാ ദിബ്ബചക്ഖുമ്ഹി പാരമിം ഗതാ, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘നഗരജോതകാ’**തി വുച്ചന്തി.

‘‘യേ പന തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ബഹുസ്സുതാ ആഗതാഗമാ ധമ്മധരാ വിനയധരാ മാതികാധരാ സിഥിലധനിതദീഘരസ്സഗരുകലഹുകക്ഖരപരിച്ഛേദകുസലാ നവങ്ഗസാസനധരാ, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘ധമ്മരക്ഖാ’**തി വുച്ചന്തി.

‘‘യേ പന തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ വിനയഞ്ഞൂ വിനയകോവിദാ ഠാനാട്ഠാനകുസലാ [നിദാനപഠനകുസലാ (സീ॰ പീ॰), നിദാനവത്ഥുകുസലാ (സ്യാ॰)] ആപത്താനാപത്തിഗരുകലഹുകസതേകിച്ഛഅതേകിച്ഛവുട്ഠാനദേസനാനിഗ്ഗഹ- പടികമ്മഓസാരണനിസ്സാരണപടിസാരണകുസലാ വിനയേ പാരമിം ഗതാ, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘രൂപരക്ഖാ’**തി [രൂപദക്ഖാതി (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] വുച്ചന്തി.

“യേ പന തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ വിമുത്തിവരകുസുമമാലബദ്ധാ വരപവരമഹഗ്ഘസേട്ഠഭാവമനുപ്പത്താ ബഹുജനകന്തമഭിപത്ഥിതാ, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘പുപ്ഫാപണികാ’**തി വുച്ചന്തി.

“യേ പന തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ചതുസച്ചാഭിസമയപ്പടിവിദ്ധാ ദിട്ഠസച്ചാ വിഞ്ഞാതസാസനാ ചതൂസു സാമഞ്ഞഫലേസു തിണ്ണവിചികിച്ഛാ പടിലദ്ധഫലസുഖാ അഞ്ഞേസമ്പി പടിപന്നാനം തേ ഫലേ സംവിഭജന്തി, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘ഫലാപണികാ’**തി വുച്ചന്തി.

“യേ പന തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ സീലസംവരഗന്ധമനുലിത്താ [സീലവരസുഗന്ധമനുലിത്താ (സീ॰ പീ॰)] അനേകവിധബഹുഗുണധരാ കിലേസമലദുഗ്ഗന്ധവിധമകാ, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘ഗന്ധാപണികാ’**തി വുച്ചന്തി.

“യേ പന തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ധമ്മകാമാ പിയസമുദാഹാരാ അഭിധമ്മേ അഭിവിനയേ ഉളാരപാമോജ്ജാ അരഞ്ഞഗതാപി രുക്ഖമൂലഗതാപി സുഞ്ഞാഗാരഗതാപി ധമ്മവരരസം പിവന്തി, കായേന വാചായ മനസാ ധമ്മവരരസമോഗാള്ഹാ അധിമത്തപടിഭാനാ ധമ്മേസു ധമ്മേസനപ്പടിപന്നാ ഇതോ വാ തതോ വാ യത്ഥ യത്ഥ അപ്പിച്ഛകഥാ സന്തുട്ഠികഥാ പവിവേകകഥാ അസംസഗ്ഗകഥാ വീരിയാരമ്ഭകഥാ സീലകഥാ സമാധികഥാ പഞ്ഞാകഥാ വിമുത്തികഥാ വിമുത്തിഞാണദസ്സനകഥാ , തത്ഥ തത്ഥ ഗന്ത്വാ തം തം കഥാരസം പിവന്തി, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘സോണ്ഡാ പിപാസാ’**തി വുച്ചന്തി.

“യേ പന തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ പുബ്ബരത്താപരരത്തം ജാഗരിയാനുയോഗമനുയുത്താ നിസജ്ജട്ഠാനചങ്കമേഹി രത്തിന്ദിവം വീതിനാമേന്തി, ഭാവനാനുയോഗമനുയുത്താ കിലേസപടിബാഹനായ സദത്ഥപ്പസുതാ, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘നഗരഗുത്തികാ’**തി വുച്ചന്തി.

“യേ പന തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ നവങ്ഗം ബുദ്ധവചനം അത്ഥതോ ച ബ്യഞ്ജനതോ ച നയതോ ച കാരണതോ ച ഹേതുതോ ച ഉദാഹരണതോ ച വാചേന്തി അനുവാചേന്തി ഭാസന്തി അനുഭാസന്തി, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘ധമ്മാപണികാ’**തി വുച്ചന്തി.

“യേ പന തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ധമ്മരതനഭോഗേന ആഗമപരിയത്തിസുതഭോഗേന ഭോഗിനോ ധനിനോ നിദ്ദിട്ഠസരബ്യഞ്ജനലക്ഖണപ്പടിവേധാ വിഞ്ഞൂ ഫരണാ, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘ധമ്മസേട്ഠിനോ’**തി വുച്ചന്തി.

“യേ പന തേ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഉളാരദേസനാപടിവേധാ പരിചിണ്ണാരമ്മണവിഭത്തിനിദ്ദേസാ സിക്ഖാഗുണപാരമിപ്പത്താ, ഏവരൂപാ ഖോ, മഹാരാജ, ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ധമ്മനഗരേ **‘വിസ്സുതധമ്മികാ’**തി വുച്ചന്തി.

“ഏവം സുവിഭത്തം ഖോ, മഹാരാജ, ഭഗവതോ ധമ്മനഗരം ഏവം സുമാപിതം ഏവം സുവിഹിതം ഏവം സുപരിപൂരിതം ഏവം സുവവത്ഥാപിതം ഏവം സുരക്ഖിതം ഏവം സുഗോപിതം ഏവം ദുപ്പസയ്ഹം പച്ചത്ഥികേഹി പച്ചാമിത്തേഹി, ഇമിനാ, മഹാരാജ, കാരണേന ഇമിനാ ഹേതുനാ ഇമിനാ നയേന ഇമിനാ അനുമാനേന ഞാതബ്ബം അത്ഥി സോ ഭഗവാതി.

“‘യഥാപി നഗരം ദിസ്വാ, സുവിഭത്തം മനോരമം;
അനുമാനേന ജാനന്തി, വഡ്ഢകിസ്സ മഹത്തനം.

“‘തഥേവ ലോകനാഥസ്സ, ദിസ്വാ ധമ്മപുരം വരം;
അനുമാനേന ജാനന്തി, അത്ഥി സോ ഭഗവാ ഇതി.

“‘അനുമാനേന ജാനന്തി, ഊമിം ദിസ്വാന സാഗരേ;
യഥായം ദിസ്സതേ ഊമി, മഹന്തോ സോ ഭവിസ്സതി.

“‘തഥാ ബുദ്ധം സോകനുദം, സബ്ബത്ഥമപരാജിതം;
തണ്ഹക്ഖയമനുപ്പത്തം, ഭവസംസാരമോചനം.

“‘അനുമാനേന ഞാതബ്ബം, ഊമിം ദിസ്വാ സദേവകേ;
യഥാ ധമ്മൂമിവിപ്ഫാരോ, അഗ്ഗോ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

“‘അനുമാനേന ജാനന്തി, ദിസ്വാ അച്ചുഗ്ഗതം ഗിരിം;
യഥാ അച്ചുഗ്ഗതോ ഏസോ, ഹിമവാ സോ ഭവിസ്സതി.

“‘തഥാ ദിസ്വാ ധമ്മഗിരിം, സീതീഭൂതം നിരൂപധിം;

അച്ചുഗ്ഗതം ഭഗവതോ, അചലം സുപ്പതിട്ഠിതം.

"'അനുമാനേന ഞാതബ്ബം, ദിസ്വാന ധമ്മപബ്ബതം;
തഥാ ഹി സോ മഹാവീരോ, അഗ്ഗോ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

"'യഥാപി ഗജരാജസ്സ, പദം ദിസ്വാന മാനുസാ;
അനുമാനേന ജാനന്തി, മഹാ ഏസോ ഗജോ ഇതി.

"'തഥേവ ബുദ്ധനാഗസ്സ, പദം ദിസ്വാ വിഭാവിനോ;
അനുമാനേന ജാനന്തി, ഉളാരോ സോ ഭവിസ്സതി.

"'അനുമാനേന ജാനന്തി, ഭീതേ ദിസ്വാന കുമ്മിഗേ;
മിഗരാജസ്സ സദ്ദേന, ഭീതാമേ കുമ്മിഗാ ഇതി.

"'തഥേവ തിത്ഥിയേ ദിസ്വാ, വിത്ഥതേ ഭീതമാനസേ;
അനുമാനേന ഞാതബ്ബം, ധമ്മരാജേന ഗജ്ജിതം.

"'നിബ്ബുതം പഥവിം ദിസ്വാ, ഹരിതപത്തം മഹോദികം;
അനുമാനേന ജാനന്തി, മഹാമേഘേന നിബ്ബുതം.

"'തഥേവിമം ജനം ദിസ്വാ, ആമോദിതപമോദിതം;
അനുമാനേന ഞാതബ്ബം, ധമ്മമേഘേന തപ്പിതം.

"'ലഗ്ഗം ദിസ്വാ ഭുസം പങ്കം, കലലദ്ദഗതം മഹിം;
അനുമാനേന ജാനന്തി, വാരിക്ഖന്ധോ മഹാ ഗതോ.

"'തഥേവിമം ജനം ദിസ്വാ, രജപങ്കസമോഹിതം;
വഹിതം ധമ്മനദിയാ, വിസട്ഠം ധമ്മസാഗരേ.

"'ധമ്മാമതഗതം ദിസ്വാ, സദേവകമിമം മഹിം;
അനുമാനേന ഞാതബ്ബം, ധമ്മക്ഖന്ധോ മഹാ ഗതോ.

"'അനുമാനേന ജാനന്തി, ഘായിത്വാ ഗന്ധമുത്തമം;
യഥായം വായതേ ഗന്ധോ, ഹേസ്സന്തി പുപ്ഫിതാ ദുമാ.

"'തഥേവായം സീലഗന്ധോ, പവായതി സദേവകേ;
അനുമാനേന ഞാതബ്ബം, അത്ഥി ബുദ്ധോ അനുത്തരോ'തി.

"ഏവരൂപേന ഖോ, മഹാരാജ, കാരണസതേന കാരണസഹസ്സേന ഹേതുസതേന ഹേതുസഹസ്സേന നയസതേന നയസഹസ്സേന ഓപമ്മസതേന ഓപമ്മസഹസ്സേന സക്കാ ബുദ്ധബലം ഉപദസ്സയിതും. യഥാ, മഹാരാജ, ദക്ഖോ മാലാകാരോ നാനാപുപ്ഫരാസിമ്ഹാ ആചരിയാനുസിട്ഠിയാ പച്ചത്തപുരിസകാരേന വിചിത്തം മാലാഗുണരാസിം കരേയ്യ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സോ ഭഗവാ വിചിത്തപുപ്ഫരാസി വിയ അനന്തഗുണോ അപ്പമേയ്യഗുണോ, അഹമേതരഹി ജിനസാസനേ മാലാകാരോ വിയ പുപ്ഫഗന്ഥകോ പുബ്ബകാനം ആചരിയാനം മഗ്ഗേനപി മയ്ഹം ബുദ്ധിബലേനപി അസങ്ഖ്യേയ്യേനപി കാരണേന അനുമാനേന ബുദ്ധബലം ദീപയിസ്സാമി, ത്വം പനേത്ഥ ഛന്ദം ജനേഹി സവനായാ"തി.

"ദുക്കരം , ഭന്തേ നാഗസേന, അഞ്ഞേസം ഏവരൂപേന കാരണേന അനുമാനേന ബുദ്ധബലം ഉപദസ്സയിതും, നിബ്ബുതോസ്മി, ഭന്തേ നാഗസേന, തുമ്ഹാകം പരമവിചിത്തേന പഞ്ഹവേയ്യാകരണേനാ"തി.

അനുമാനപഞ്ഹോ പഠമോ.

**൨. ധുതങ്ഗപഞ്ഹോ**

"പസ്സതാരഞ്ഞകേ ഭിക്ഖൂ, അജ്ഝോഗാള്ഹേ ധുതേ ഗുണേ;
പുന പസ്സതി ഗിഹീ രാജാ, അനാഗാമിഫലേ ഠിതേ.

"ഉഭോപി തേ വിലോകേത്വാ, ഉപ്പജ്ജി സംസയോ മഹാ;
ബുജ്ഝേയ്യ ചേ ഗിഹീ ധമ്മേ, ധുതങ്ഗം നിപ്ഫലം സിയാ.

“പരവാദിവാദമഥനം, നിപുണം പിടകത്തയേ;
ഹന്ദ പുച്ഛേ കഥിസേട്ഠം, സോ മേ കങ്ഖം വിനേസ്സതീ”തി.

അഥ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ യേനായസ്മാ നാഗസേനോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി, ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഖോ മിലിന്ദോ രാജാ ആയസ്മന്തം നാഗസേനം ഏതദവോച “ഭന്തേ നാഗസേന, അത്ഥി കോചി ഗിഹീ അഗാരികോ കാമഭോഗീ പുത്തദാരസമ്ബാധസയനം അജ്ഝാവസന്തോ കാസികചന്ദനം പച്ചനുഭോന്തോ മാലാഗന്ധവിലേപനം ധാരയന്തോ ജാതരൂപരജതം സാദിയന്തോ മണിമുത്താകഞ്ചനവിചിത്തമോളിബദ്ധോ യേന സന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികത”ന്തി?

“ന, മഹാരാജ, ഏകഞ്ഞേവ സതം ന ദ്വേ സതാനി ന തീണി ചത്താരി പഞ്ച സതാനി ന സഹസ്സം ന സതസഹസ്സം ന കോടിസതം ന കോടിസഹസ്സം ന കോടിസതസഹസ്സം, തിട്ഠതു മഹാരാജ ദസന്നം വീസതിയാ സതസ്സ സഹസ്സസ്സ അഭിസമയോ, കതമേന തേ പരിയായേന അനുയോഗം ദമ്മീ”തി.

“ത്വമേവേതം ബ്രൂഹീ”തി. “തേനഹി തേ, മഹാരാജ, കഥയിസ്സാമി സതേന വാ സഹസ്സേന വാ സതസഹസ്സേന വാ കോടിയാ വാ കോടിസതേന വാ കോടിസഹസ്സേന വാ കോടിസതസഹസ്സേന വാ, യാ കാചി നവങ്ഗേ ബുദ്ധവചനേ സല്ലേഖിതാചാരപ്പടിപത്തിധുതവരങ്ഗഗുണനിസ്സിതാ [ധുതവരങ്ഗഗുണനിസ്സിതാ (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] ഥാ, താ സബ്ബാ ഇധ സമോസരിസ്സന്തി. യഥാ, മഹാരാജ, നിന്നുന്നതസമവിസമഥലാഥലദേസഭാഗേ അഭിവുട്ഠം ഉദകം, സബ്ബം തം തതോ വിനിഗളിത്വാ മഹോദധിം സാഗരം സമോസരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സമ്പാദകേ സതി യാ കാചി നവങ്ഗേ ബുദ്ധവചനേ സല്ലേഖിതാചാരപ്പടിപത്തിധുതങ്ഗഗുണധരനിസ്സിതാ കഥാ, താ സബ്ബാ ഇധ സമോസരിസ്സന്തി.

“മയ്ഹമ്പേത്ഥ , മഹാരാജ, പരിബ്യത്തതായ ബുദ്ധിയാ കാരണപരിദീപനം സമോസരിസ്സതി, തേനേസോ അത്ഥോ സുവിഭത്തോ വിചിത്തോ പരിപുണ്ണോ പരിസുദ്ധോ സമാനീതോ ഭവിസ്സതി. യഥാ, മഹാരാജ, കുസലോ ലേഖാചരിയോ അനുസിട്ഠോ ലേഖം ഓസാരേന്തോ അത്തനോ ബ്യത്തതായ ബുദ്ധിയാ കാരണപരിദീപനേന ലേഖം പരിപൂരേതി, ഏവം സാ ലേഖാ സമത്താ പരിപുണ്ണാ അനൂനികാ ഭവിസ്സതി. ഏവമേവ മയ്ഹമ്പേത്ഥ പരിബ്യത്തതായ ബുദ്ധിയാ കാരണപരിദീപനം സമോസരിസ്സതി, തേനേസോ അത്ഥോ സുവിഭത്തോ വിചിത്തോ പരിപുണ്ണോ പരിസുദ്ധോ സമാനീതോ ഭവിസ്സതി.

“നഗരേ, മഹാരാജ, സാവത്ഥിയാ പഞ്ചകോടിമത്താ അരിയസാവകാ ഭഗവതോ ഉപാസകഉപാസികായോ സത്തപണ്ണാസസഹസ്സാനി തീണി ച സതസഹസ്സാനി അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠിതാ, തേ സബ്ബേപി ഗിഹീ യേവ, ന പബ്ബജിതാ. പുന തത്ഥേവ കണ്ഡമ്ബമൂലേ യമകപാടിഹാരിയേ വീസതി പാണകോടിയോ അഭിസമിംസു, പുന ചൂളരാഹുലോവാദേ [മഹാരാഹുലോവാദേ (സീ॰ പീ॰)], മഹാമങ്ഗലസുത്തന്തേ, സമചിത്തപരിയായേ, പരാഭവസുത്തന്തേ, പുരാഭേദസുത്തന്തേ, കലഹവിവാദസുത്തന്തേ, ചൂളബ്യൂഹസുത്തന്തേ, മഹാബ്യൂഹസുത്തന്തേ, തുവടകസുത്തന്തേ, സാരിപുത്തസുത്തന്തേ ഗണനപഥമതീതാനം ദേവതാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി.

“നഗരേ രാജഗഹേ പഞ്ഞാസസഹസ്സാനി തീണി ച സതസഹസ്സാനി അരിയസാവകാ ഭഗവതോ ഉപാസകഉപാസികായോ, പുന തത്ഥേവ ധനപാലഹത്ഥിനാഗദമനേ നവുതി പാണകോടിയോ, പാരായനസമാഗമേ പാസാണകചേതിയേ ചുദ്ദസ പാണകോടിയോ, പുന ഇന്ദസാലഗുഹായം അസീതി ദേവതാകോടിയോ, പുന ബാരാണസിയം ഇസിപതനേ മിഗദായേ പഠമേ ധമ്മദേസനേ അട്ഠാരസ ബ്രഹ്മകോടിയോ അപരിമാണാ ച ദേവതായോ, പുന താവതിംസഭവനേ പണ്ഡുകമ്ബലസിലായം അഭിധമ്മദേസനായ അസീതി ദേവതാകോടിയോ, ദേവോരോഹണേ സങ്കസ്സനഗരദ്വാരേ ലോകവിവരണപാടിഹാരിയേ പസന്നാനം നരമരൂനം തിംസ കോടിയോ അഭിസമിംസു.

പുന സക്കേസു കപിലവത്ഥുസ്മിം നിഗ്രോധാരാമേ ബുദ്ധവംസദേസനായ മഹാസമയസുത്തന്തദേസനായ ച ഗണനപഥമതീതാനം ദേവതാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി . പുന സുമനമാലാകാരസമാഗമേ, ഗരഹദിന്നസമാഗമേ, ആനന്ദസേട്ഠിസമാഗമേ, ജമ്ബുകാജീവകസമാഗമേ, മണ്ഡുകദേവപുത്തസമാഗമേ, മട്ഠകുണ്ഡലിദേവപുത്തസമാഗമേ, സുലസാനഗരസോഭിനിസമാഗമേ, സിരിമാനഗരസോഭിനിസമാഗമേ, പേസകാരധീതുസമാഗമേ, ചൂളസുഭദ്ദാസമാഗമേ, സാകേതബ്രാഹ്മണസ്സ ആളാഹനദസ്സനസമാഗമേ, സൂനാപരന്തകസമാഗമേ, സക്കപഞ്ഹസമാഗമേ, തിരോകുട്ടസമാഗമേ [തിരോകുഡ്ഡസമാഗമേ (സീ॰ പീ॰)], രതനസുത്തസമാഗമേ പച്ചേകം ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി, യാവതാ, മഹാരാജ, ഭഗവാ ലോകേ അട്ഠാസി, താവ തീസു മണ്ഡലേസു സോളസസു മഹാജനപദേസു യത്ഥ യത്ഥ ഭഗവാ വിഹാസി, തത്ഥ തത്ഥ യേഭുയ്യേന ദ്വേ തയോ ചത്താരോ പഞ്ച സതം സഹസ്സം സതസഹസ്സം ദേവാ ച മനുസ്സാ ച സന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികരിംസു. യേ തേ, മഹാരാജ, ദേവാ ഗിഹീ യേവ, ന തേ പബ്ബജിതാ, ഏതാനി ചേവ, മഹാരാജ,

അഞ്ഞാനി ച അനേകാനി ദേവതാകോടിസതസഹസ്സാനി ഗിഹീ അഗാരികാ കാമഭോഗിനോ സന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികരിംസൂ''തി.

''യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, ഗിഹീ അഗാരികാ കാമഭോഗിനോ സന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോന്തി, അഥ ഇമാനി ധുതങ്ഗാനി കിമത്ഥം സാധേന്തി, തേന കാരണേന ധുതങ്ഗാനി അകിച്ചകരാനി ഹോന്തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, വിനാ മന്തോസധേഹി ബ്യാധയോ വൂപസമന്തി, കിം വമനവിരേചനാദിനാ സരീരദുബ്ബലകരണേന? യദി മുട്ഠീഹി പടിസത്തുനിഗ്ഗഹോ ഭവതി, കിം അസിസത്തിസരധനുകോദണ്ഡലഗുളമുഗ്ഗരേഹി? യദി ഗണ്ഠികുടിലസുസിരകണ്ടലതാസാഖാ ആലമ്ബിത്വാ രുക്ഖമഭിരൂഹനം ഭവതി, കിം ദീഘദള്ഹനിസ്സേണിപരിയേസനേന? യദി ഥണ്ഡിലസേയ്യായ ധാതുസമതാ ഭവതി, കിം സുഖസമ്ഫസ്സമഹതിമഹാസിരിസയനപരിയേസനേന? യദി ഏകകോ സാസങ്കസപ്പടിഭയവിസമകന്താരതരണസമത്ഥോ ഭവതി, കിം സന്നദ്ധസജ്ജമഹതിമഹാസത്ഥപരിയേസനേന? യദി നദിസരം ബാഹുനാ തരിതും സമത്ഥോ ഭവതി, കിം ധുവസേതുനാവാപരിയേസനേന? യദി സകസന്തകേന ഘാസച്ഛാദനം കാതും പഹോതി, കിം പരൂപസേവനപിയസമുല്ലാപപച്ഛാപുരേധാവനേന? യദി അഖാതതളാകേ ഉദകം ലഭതി, കിം ഉദപാനതളാകപോക്ഖരണിഖണനേന? ഏവമേവ ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, യദി ഗിഹീ അഗാരികാ കാമഭോഗിനോ സന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോന്തി, കിം ധുതഗുണവരസമാദിയനേനാ''തി?

''അട്ഠവീസതി ഖോ പനിമേ, മഹാരാജ, ധുതങ്ഗഗുണാ യഥാഭുച്ചഗുണാ, യേഹി ഗുണേഹി ധുതങ്ഗാനി സബ്ബബുദ്ധാനം പിഹയിതാനി പത്ഥിതാനി. കതമേ അട്ഠവീസതി? ഇധ, മഹാരാജ, ധുതങ്ഗം സുദ്ധാജീവം സുഖഫലം അനവജ്ജം ന പരദുക്ഖാപനം അഭയം അസമ്പീളനം ഏകന്തവഡ്ഢികം അപരിഹാനിയം അമായം ആരക്ഖാ പത്ഥിതദദം സബ്ബസത്തദമനം സംവരഹിതം പതിരൂപം അനിസ്സിതം വിപ്പമുത്തം രാഗക്ഖയം ദോസക്ഖയം മോഹക്ഖയം മാനപ്പഹാനം കുവിതക്കച്ഛേദനം കങ്ഖാവിതരണം കോസജ്ജവിദ്ധംസനം അരതിപ്പഹാനം ഖമനം അതുലം അപ്പമാണം സബ്ബദുക്ഖക്ഖയഗമനം, ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, അട്ഠവീസതി ധുതങ്ഗഗുണാ യഥാഭുച്ചഗുണാ യേഹി ഗുണേഹി ധുതങ്ഗാനി സബ്ബബുദ്ധാനം പിഹയിതാനി പത്ഥിതാനി.

''യേ ഖോ തേ, മഹാരാജ, ധുതഗുണേ സമ്മാ ഉപസേവന്തി, തേ അട്ഠാരസഹി ഗുണേഹി സമുപേതാ ഭവന്തി. കതമേഹി അട്ഠാരസഹി? ആചാരോ തേസം സുവിസുദ്ധോ ഹോതി, പടിപദാ സുപൂരിതാ ഹോതി, കായികം വാചസികം സുരക്ഖിതം ഹോതി, മനോസമാചാരോ സുവിസുദ്ധോ ഹോതി, വീരിയം സുപഗ്ഗഹിതം ഹോതി, ഭയം വൂപസമ്മതി, അത്താനുദിട്ഠിബ്യപഗതാ ഹോതി, ആഘാതോ ഉപരതോ ഹോതി, മേത്താ ഉപട്ഠിതാ ഹോതി, ആഹാരോ പരിഞ്ഞാതോ ഹോതി, സബ്ബസത്താനം ഗരുകതോ ഹോതി, ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ ഹോതി, ജാഗരിയമനുയുത്തോ ഹോതി, അനികേതോ ഹോതി, യത്ഥ ഫാസു തത്ഥ വിഹാരീ ഹോതി, പാപജേഗുച്ഛീ ഹോതി, വിവേകാരാമോ ഹോതി, സതതം അപ്പമത്തോ ഹോതി, യേ തേ, മഹാരാജ, ധുതഗുണേ സമ്മാ ഉപസേവന്തി, തേ ഇമേഹി അട്ഠാരസഹി ഗുണേഹി സമുപേതാ ഭവന്തി.

''ദസ ഇമേ, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലാ ധുതഗുണാരഹാ. കതമേ ദസ? സദ്ധോ ഹോതി ഹിരിമാ ധിതിമാ അകുഹോ അത്ഥവസീ അലോലോ സിക്ഖാകാമോ ദള്ഹസമാദാനോ അനുജ്ഝാനബഹുലോ മേത്താവിഹാരീ, ഇമേ ഖോ, മഹാരാജ, ദസ പുഗ്ഗലാ ധുതഗുണാരഹാ.

''യേ തേ, മഹാരാജ, ഗിഹീ അഗാരികാ കാമഭോഗിനോ സന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോന്തി, സബ്ബേ തേ പുരിമാസു ജാതീസു തേരസസു ധുതഗുണേസു കതൂപാസനാ കതഭൂമികമ്മാ, തേ തത്ഥ ചാരഞ്ച പടിപത്തിഞ്ച സോധയിത്വാ അജ്ജേതരഹി ഗിഹീ യേവ സന്താ സന്തം പരമത്തം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോന്തി.

''യഥാ , മഹാരാജ, കുസലോ ഇസ്സാസോ അന്തേവാസികേ പഠമം താവ ഉപാസനസാലായം ചാപഭേദചാപാരോപനഗ്ഗഹണമുട്ഠിപ്പടിപീളനഅങ്ഗുലിവിനാമനപാദഠപനസരഗ്ഗഹണസന്നഹനആകഡ്ഢന സന്ധാരണലക്ഖനിയമനഖിപനേ തിണപുരിസകഛകണ [ഖണക (സീ॰ പീ॰)] തിണപലാലമത്തികാപുഞ്ജഫലകലക്ഖവേധേ അനുസിക്ഖാപേത്വാ രഞ്ഞോ സന്തികേ ഉപാസനം ആരാധയിത്വാ ആജഞ്ഞരഥഗജതുരങ്ഗധനധഞ്ഞഹിരഞ്ഞസുവണ്ണദാസിദാസഭരിയഗാമവരം ലഭതി , ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ ഗിഹീ അഗാരികാ കാമഭോഗിനോ സന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോന്തി, തേ സബ്ബേ പുരിമാസു ജാതീസു തേരസസു ധുതഗുണേസു കതൂപാസനാ കതഭൂമികമ്മാ, തേ തത്ഥേവ ചാരഞ്ച പടിപത്തിഞ്ച സോധയിത്വാ അജ്ജേതരഹി ഗിഹീ യേവ സന്താ സന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോന്തി. ന, മഹാരാജ, ധുതഗുണേസു പുബ്ബാസേവനം വിനാ ഏകിസ്സാ യേവ ജാതിയാ അരഹത്തം സച്ഛികിരിയാ ഹോതി, ഉത്തമേന പന വീരിയേന ഉത്തമായ പടിപത്തിയാ തഥാരൂപേന ആചരിയേന കല്യാണമിത്തേന അരഹത്തം സച്ഛികിരിയാ ഹോതി.

''യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഭിസക്കോ സല്ലകത്തോ ആചരിയം ധനേന വാ വത്തപ്പടിപത്തിയാ വാ ആരാധേത്വാ സത്തഗ്ഗഹണഛേദനലേഖനവേധനസല്ലുദ്ധരണവണധോവനസോസനഭേസജ്ജാനുലിമ്പനവമന

വിരേചനാനുവാസനകിരിയമനുസിക്ഖിത്വാ വിജ്ജാസു കതസിക്ഖോ കതൂപാസനോ കതഹത്ഥോ ആതുരേ ഉപസങ്കമതി തികിച്ഛായ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യേ തേ ഗിഹീ അഗാരികാ കാമഭോഗിനോ സന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോന്തി, തേ സബ്ബേ പുരിമാസു ജാതീസു തേരസസു ധുതഗുണേസു കതൂപാസനാ കതഭൂമികമ്മാ, തേ തത്ഥേവ ചാരഞ്ച പടിപത്തിഞ്ച സോധയിത്വാ അജ്ജേതരഹി ഗിഹീ യേവ സന്താ സന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോന്തി, ന, മഹാരാജ, ധുതഗുണേഹി അവിസുദ്ധാനം ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി.

"യഥാ, മഹാരാജ, ഉദകസ്സ അസേചനേന ബീജാനം അവിരൂഹനം ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ധുതഗുണേഹി അവിസുദ്ധാനം ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതി.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, അകതകുസലാനം അകതകല്യാണാനം സുഗതിഗമനം ന ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ധുതഗുണേഹി അവിസുദ്ധാനം ധമ്മാഭിസമയോ ന ഹോതി.

"പഥവിസമം , മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം പതിട്ഠാനട്ഠേന. ആപോസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം സബ്ബകിലേസമലധോവനട്ഠേന. തേജോസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം സബ്ബകിലേസവനജ്ഝാപനട്ഠേന . വായോസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം സബ്ബകിലേസമലരജോപവാഹനട്ഠേന. അഗദസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം സബ്ബകിലേസബ്യാധിവൂപസമനട്ഠേന. അമതസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം സബ്ബകിലേസവിസനാസനട്ഠേന. ഖേത്തസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം സബ്ബസാമഞ്ഞഗുണസസ്സവിരൂഹനട്ഠേന. മനോഹരസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം പത്ഥിതിച്ഛിതസബ്ബസമ്പത്തിവരദദട്ഠേന. നാവാസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം സംസാരമഹണ്ണവപാരഗമനട്ഠേന. ഭീരുത്താണസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം ജരാമരണഭീതാനം അസ്സാസകരണട്ഠേന. മാതുസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം കിലേസദുക്ഖപ്പടിപീളിതാനം അനുഗ്ഗാഹകട്ഠേന. പിതുസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം കുസലവഡ്ഢികാമാനം സബ്ബസാമഞ്ഞഗുണജനകട്ഠേന. മിത്തസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം സബ്ബസാമഞ്ഞഗുണപരിയേസനഅവിസംവാദകട്ഠേന. പദുമസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം സബ്ബകിലേസമലേഹി അനുപലിത്തട്ഠേന. ചതുജ്ജാതിയവരഗന്ധസമം , മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം കിലേസദുഗ്ഗന്ധപടിവിനോദനട്ഠേന. ഗിരിരാജവരസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം അട്ഠലോകധമ്മവാതേഹി അകമ്പിയട്ഠേന. ആകാസസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം സബ്ബത്ഥ ഗഹണാപഗതഉരുവിസടവിത്ഥതമഹന്തട്ഠേന. നദീസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം കിലേസമലപവാഹനട്ഠേന. സുദേസകസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം ജാതികന്താരകിലേസവനഗഹനനിത്ഥരണട്ഠേന. മഹാസത്ഥവാഹസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം സബ്ബഭയസുഞ്ഞഖേമഅഭയവരപവരനിബ്ബാനനഗരസമ്പാപനട്ഠേന . സുമജ്ജിതവിമലാദാസസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം സങ്ഖാരാനം സഭാവദസ്സനട്ഠേന. ഫലകസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം കിലേസലഗുളസരസത്തിപടിബാഹനട്ഠേന. ഛത്തസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം കിലേസവസ്സതിവിധഗ്ഗിസന്താപാതപപടിബാഹനട്ഠേന. ചന്ദസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം പിഹയിതപത്ഥിതട്ഠേന. സൂരിയസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം മോഹതമതിമിരനാസനട്ഠേന. സാഗരസമം, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം അനേകവിധസാമഞ്ഞഗുണവരരതനുട്ഠാനട്ഠേന, അപരിമിതഅസങ്ഖ്യേയ്യഅപ്പമേയ്യട്ഠേന ച. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, ധുതഗുണം വിസുദ്ധികാമാനം ബഹൂപകാരം സബ്ബദരഥപരിളാഹനുദം അരതിനുദം ഭയനുദം ഭവനുദം ഖിലനുദം മലനുദം സോകനുദം ദുക്ഖനുദം രാഗനുദം ദോസനുദം മോഹനുദം മാനനുദം ദിട്ഠിനുദം സബ്ബാകുസലധമ്മനുദം യസാവഹം ഹിതാവഹം സുഖാവഹം ഫാസുകരം പീതികരം യോഗക്ഖേമകരം അനവജ്ജം ഇട്ഠസുഖവിപാകം ഗുണരാസിഗുണപുഞ്ജം അപരിമിതഅസങ്ഖ്യേയ്യ അപ്പമേയ്യഗുണം വരം പവരം അഗ്ഗം.

"യഥാ , മഹാരാജ, മനുസ്സാ ഉപത്ഥമ്ഭവസേന ഭോജനം ഉപസേവന്തി, ഹിതവസേന ഭേസജ്ജം ഉപസേവന്തി, ഉപകാരവസേന മിത്തം ഉപസേവന്തി, താരണവസേന നാവം ഉപസേവന്തി, സുഗന്ധവസേന മാലാഗന്ധം ഉപസേവന്തി, അഭയവസേന ഭീരുത്താണം ഉപസേവന്തി, പതിട്ഠാവസേന [പതിട്ഠാനവസേന (ക॰)] പഥവിം ഉപസേവന്തി, സിപ്പവസേന ആചരിയം ഉപസേവന്തി, യസവസേന രാജാനം ഉപസേവന്തി, കാമദദവസേന മണിരതനം ഉപസേവന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, സബ്ബസാമഞ്ഞഗുണദദവസേന അരിയാ ധുതഗുണം ഉപസേവന്തി.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഉദകം ബീജവിരൂഹനായ, അഗ്ഗി ഝാപനായ, ആഹാരോ ബലാഹരണായ, ലതാ ബന്ധനായ, സത്ഥം ഛേദനായ, പാനീയം പിപാസാവിനയനായ, നിധി അസ്സാസകരണായ, നാവാ തീരസമ്പാപനായ, ഭേസജ്ജം ബ്യാധിവൂപസമനായ, യാനം സുഖഗമനായ, ഭീരുത്താണം ഭയവിനോദനായ, രാജാ ആരക്ഖത്ഥായ, ഫലകം ദണ്ഡലേഡ്ഡുലഗുളസരസത്തിപടിബാഹനായ, ആചരിയോ അനുസാസനായ, മാതാ പോസനായ,

ആദാസോ ഓലോകനായ, അലങ്കാരോ സോഭനായ, വത്ഥം പടിച്ഛാദനായ, നിസ്സേണീ ആരോഹനായ, തുലാ വിസമവിക്ഖേപനായ [നിക്ഖേപനായ (സീ॰ പീ॰)], മന്തം പരിജപ്പനായ, ആവുധം തജ്ജനീയപടിബാഹനായ , പദീപോ അന്ധകാരവിധമനായ, വാതോ പരിളാഹനിബ്ബാപനായ, സിപ്പം വുത്തിനിപ്ഫാദനായ, അഗദം ജീവിതരക്ഖണായ, ആകരോ രതനുപ്പാദനായ, രതനം അലങ്കരായ, ആണാ അനതിക്കമനായ, ഇസ്സരിയം വസവത്തനായ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ധുതഗുണം സാമഞ്ഞബീജവിരൂഹനായ, കിലേസമലധോപനായ, ഇദ്ധിബലാഹരണായ, സതിസംവരനിബന്ധനായ, വിമതിവിചികിച്ഛാസമുച്ഛേദനായ, തണ്ഹാപിപാസാവിനയനായ, അഭിസമയഅസ്സാസകരണായ, ചതുരോഘനിത്ഥരണായ, കിലേസബ്യാധിവൂപസമായ, നിബ്ബാനസുഖപ്പടിലാഭായ, ജാതിജരാബ്യാധിമരണസോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസഭയവിനോദനായ, സാമഞ്ഞഗുണപരിരക്ഖണായ, അരതികുവിതക്കപടിബാഹനായ, സകലസാമഞ്ഞത്ഥാനുസാസനായ, സബ്ബസാമഞ്ഞഗുണപോസനായ, സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനദസ്സനായ, സകലലോകഥുതഥോമിതമഹതിമഹാസോഭനകരണായ, സബ്ബാപായപിദഹനായ, സാമഞ്ഞത്ഥസേലസിഖരമുദ്ധനി അഭിരൂഹനായ, വങ്കകുടിലവിസമചിത്തവിക്ഖേപനായ [ചിത്തനിക്ഖേപനായ (സീ॰ പീ॰)], സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബധമ്മേ സാധുസജ്ഝായകരണായ, സബ്ബകിലേസപടിസത്തുതജ്ജനായ , അവിജ്ജന്ധകാരവിധമനായ, തിവിധഗ്ഗിസന്താപപരിളാഹനിബ്ബാപനായ, സണ്ഹസുഖുമസന്തസമാപത്തിനിപ്ഫാദനായ, സകലസാമഞ്ഞഗുണപരിരക്ഖണായ, ബോജ്ഝങ്ഗവരരതനുപ്പാദനായ, യോഗിജനാലങ്കരണായ, അനവജ്ജനിപുണസുഖുമസന്തിസുഖമനതിക്കമനായ , സകലസാമഞ്ഞഅരിയധമ്മവസവത്തനായ. ഇതി, മഹാരാജ, ഇമേസം ഗുണാനം അധിഗമായ യദിദം ഏകമേകം ധുതഗുണം, ഏവം, മഹാരാജ, അതുലിയം ധുതഗുണം അപ്പമേയ്യം അസമം അപ്പടിസമം അപ്പടിഭാഗം അപ്പടിസേട്ഠം ഉത്തരം സേട്ഠം വിസിട്ഠം അധികം ആയതം പുഥുലം വിസടം വിത്ഥതം ഗരുകം ഭാരിയം മഹന്തം.

"യോ ഖോ, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലോ പാപിച്ഛോ ഇച്ഛാപകതോ കുഹകോ ലുദ്ധോ ഓദരികോ ലാഭകാമോ യസകാമോ കിത്തികാമോ അയുത്തോ അപ്പത്തോ അനനുച്ഛവികോ അനരഹോ അപ്പതിരൂപോ ധുതങ്ഗം [ധുതഗുണം (ക॰) ഏവമുപരിപി] സമാദിയതി, സോ ദിഗുണം ദണ്ഡമാപജ്ജതി, സബ്ബഗുണഘാതമാപജ്ജതി, ദിട്ഠധമ്മികം ഹീളനം ഖീളനം ഗരഹനം ഉപ്പണ്ഡനം ഖിപനം അസമ്ഭോഗം നിസ്സാരണം നിച്ഛുഭനം പവാഹനം പബ്ബാജനം പടിലഭതി, സമ്പരായേപി സതയോജനികേ അവീചിമഹാനിരയേ ഉണ്ഹകഠിതതത്തസന്തത്തഅച്ചിജാലാമാലകേ അനേകവസ്സകോടിസതസഹസ്സാനി ഉദ്ധമധോ തിരിയം ഫേണുദ്ദേഹകം സമ്പരിവത്തകം പച്ചതി, തതോ മുച്ചിത്വാ [മുച്ചിത്വാ (സീ॰ പീ॰)] കിസഫരുസകാളങ്ഗപച്ചങ്ഗോ സൂനുദ്ധുമാതസുസിരുത്തമങ്ഗോ [സൂനുദ്ധുമാതസൂചിമുഖപമാണസുസിരുത്തമങ്ഗോ (സീ॰ പീ॰)] ഛാതോ പിപാസിതോ വിസമഭീമരൂപവണ്ണോ ഭഗ്ഗകണ്ണസോതോ ഉമ്മീലിതനിമീലിതനേത്തനയനോ അരുഗത്തപക്കഗത്തോ പുളവാകിണ്ണസബ്ബകായോ വാതമുഖേ ജലമാനോ വിയ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ അന്തോ ജലമാനോ പജ്ജലമാനോ അതാണോ അസരണോ ആരുണ്ണരുണ്ണകാരുഞ്ഞരവം പരിദേവമാനോ നിജ്ഝാമതണ്ഹികോ സമണമഹാപേതോ ഹുത്വാ ആഹിണ്ഡമാനോ മഹിയാ അട്ടസ്സരം കരോതി.

"യഥാ , മഹാരാജ, കോചി അയുത്തോ അപ്പത്തോ അനനുച്ഛവികോ അനരഹോ അപ്പതിരൂപോ ഹീനോ കുജാതികോ ഖത്തിയാഭിസേകേന അഭിസിഞ്ചതി, സോ ലഭതി ഹത്ഥച്ഛേദം പാദച്ഛേദം ഹത്ഥപാദച്ഛേദം കണ്ണച്ഛേദം നാസച്ഛേദം കണ്ണനാസച്ഛേദം ബിലങ്ഗഥാലികം സങ്ഖമുണ്ഡികം രാഹുമുഖം ജോതിമാലികം ഹത്ഥപജ്ജോതികം ഏരകവത്തികം ചീരകവാസികം ഏണേയ്യകം ബളിസമംസികം കഹാപണകം ഖാരാപതച്ഛികം പലിഘപരിവത്തികം പലാലപീഠകം തത്തേന തേലേന ഓസിഞ്ചനം സുനഖേഹി ഖാദാപനം ജീവസൂലാരോപനം അസിനാ സീസച്ഛേദം അനേകവിഹിതമ്പി കമ്മകാരണം അനുഭവതി. കിം കാരണാ? അയുത്തോ അപ്പത്തോ അനനുച്ഛവികോ അനരഹോ അപ്പതിരൂപോ ഹീനോ കുജാതികോ മഹന്തേ ഇസ്സരിയേ ഠാനേ അത്താനം ഠപേസി, വേലം ഘാതേസി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോ കോചി പുഗ്ഗലോ പാപിച്ഛോ...പേ॰... മഹിയാ അട്ടസ്സരം കരോതി.

"യോ പന, മഹാരാജ, പുഗ്ഗലോ യുത്തോ പത്തോ അനുച്ഛവികോ അരഹോ പതിരൂപോ അപ്പിച്ഛോ സന്തുട്ഠോ പവിവിത്തോ അസംസട്ഠോ ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോ അസഠോ അമായോ അനോദരികോ അലാഭകാമോ അയസകാമോ അകിത്തികാമോ സദ്ധോ സദ്ധാപബ്ബജിതോ ജരാമരണാ മുച്ചിതുകാമോ 'സാസനം പഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീ'തി ധുതങ്ഗം സമാദിയതി, സോ ദിഗുണം പൂജം അരഹതി ദേവാനഞ്ച പിയോ ഹോതി മനാപോ പിഹയിതോ പത്ഥിതോ, ജാതിസുമനമല്ലികാദീനം വിയ പുപ്ഫം നഹാതാനുലിത്തസ്സ, ജിഘച്ഛിതസ്സ വിയ പണീതഭോജനം, പിപാസിതസ്സ വിയ സീതലവിമലസുരഭിപാനീയം, വിസഗതസ്സ വിയ ഓസധവരം, സീഘഗമനകാമസ്സ വിയ ആജഞ്ഞരഥവരുത്തമം, അത്ഥകാമസ്സ വിയ മനോഹരമണിരതനം, അഭിസിഞ്ചിതുകാമസ്സ വിയ പണ്ഡരവിമലസേതച്ഛത്തം, ധമ്മകാമസ്സ വിയ അരഹത്തഫലാധിഗമമനുത്തരം. തസ്സ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി പഞ്ച ബലാനി സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛതി, സമഥവിപസ്സനാ അധിഗച്ഛതി, അധിഗമപ്പടിപത്തി പരിണമതി, ചത്താരി

സാമഞ്ഞഫലാനി ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ തിസ്സോ വിജ്ജാ ഛളഭിഞ്ഞാ കേവലോ ച സമണധമ്മോ സബ്ബേ തസ്സാധേയ്യാ ഹോന്തി, വിമുത്തിപണ്ഡരവിമലസേതച്ഛത്തേന അഭിസിഞ്ചതി.

"യഥാ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ ഖത്തിയസ്സ അഭിജാതകുലകുലീനസ്സ ഖത്തിയാഭിസേകേന അഭിസിത്തസ്സ പരിചരന്തി സരട്ഠനേഗമജാനപദഭടബലാ [ബലത്ഥാ (സീ॰ പീ॰)] അട്ഠത്തിംസാ ച രാജപരിസാ നടനച്ചകാ മുഖമങ്ഗലികാ സോത്ഥിവാചകാ സമണബ്രാഹ്മണസബ്ബപാസണ്ഡഗണാ അഭിഗച്ഛന്തി, യം കിഞ്ചി പഥവിയാ പട്ടനരതനാകരനഗരസുങ്കട്ഠാനവേരജ്ജകഛേജ്ജഭേജ്ജജനമനുസാസനം സബ്ബത്ഥ സാമികോ ഭവതി, ഏവമേവ ഖോ , മഹാരാജ, യോ കോചി പുഗ്ഗലോ യുത്തോ പത്തോ…പേ॰… വിമുത്തിപണ്ഡരവിമലസേതച്ഛത്തേന അഭിസിഞ്ചതി.

"തേരസിമാനി , മഹാരാജ, ധുതങ്ഗാനി, യേഹി സുദ്ധികതോ നിബ്ബാനമഹാസമുദ്ദം പവിസിത്വാ ബഹുവിധം ധമ്മകീളമഭികീളതി, രൂപാരൂപഅട്ഠസമാപത്തിയോ വളഞ്ജേതി, ഇദ്ധിവിധം ദിബ്ബസോതധാതും പരചിത്തവിജാനനം പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിം ദിബ്ബചക്ഖും സബ്ബാസവക്ഖയഞ്ച പാപുണാതി. കതമേ തേരസ? പംസുകൂലികങ്ഗം തേചീവരികങ്ഗം പിണ്ഡപാതികങ്ഗം സപദാനചാരികങ്ഗം ഏകാസനികങ്ഗം പത്തപിണ്ഡികങ്ഗം ഖലുപച്ഛാഭത്തികങ്ഗം ആരഞ്ഞികങ്ഗം രുക്ഖമൂലികങ്ഗം അബ്ഭോകാസികങ്ഗം സോസാനികങ്ഗം യഥാസന്ഥതികങ്ഗം നേസജ്ജികങ്ഗം, ഇമേഹി ഖോ, മഹാരാജ, തേരസഹി ധുതഗുണേഹി പുബ്ബേ ആസേവിതേഹി നിസേവിതേഹി ചിണ്ണേഹി പരിചിണ്ണേഹി ചരിതേഹി ഉപചരിതേഹി പരിപൂരിതേഹി കേവലം സാമഞ്ഞം പടിലഭതി, തസ്സാധേയ്യാ ഹോന്തി കേവലാ സന്താ സുഖാ സമാപത്തിയോ.

"യഥാ, മഹാരാജ, സധനോ നാവികോ പട്ടനേ സുട്ഠു കതസുങ്കോ മഹാസമുദ്ദം പവിസിത്വാ വങ്ഗം തക്കോലം ചീനം സോവീരം സുരട്ഠം അലസന്ദം കോലപട്ടനം സുവണ്ണഭൂമിം ഗച്ഛതി അഞ്ഞമ്പി യം കിഞ്ചി നാവാസഞ്ചരണം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇമേഹി തേരസഹി ധുതഗുണേഹി പുബ്ബേ ആസേവിതേഹി നിസേവിതേഹി ചിണ്ണേഹി പരിചിണ്ണേഹി ചരിതേഹി ഉപചരിതേഹി പരിപൂരിതേഹി കേവലം സാമഞ്ഞം പടിലഭതി, തസ്സാധേയ്യാ ഹോന്തി കേവലാ സന്താ സുഖാ സമാപത്തിയോ.

"യഥാ, മഹാരാജ, കസ്സകോ പഠമം ഖേത്തദോസം തിണകട്ഠപാസാണം അപനേത്വാ കസിത്വാ വപിത്വാ സമ്മാ ഉദകം പവേസേത്വാ രക്ഖിത്വാ ഗോപേത്വാ ലവനമദ്ദനേന ബഹുധഞ്ഞകോ ഹോതി, തസ്സാധേയ്യാ ഭവന്തി യേ കേചി അധനാ കപണാ ദലിദ്ദാ ദുഗ്ഗതജനാ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇമേഹി തേരസഹി ധുതഗുണേഹി പുബ്ബേ ആസേവിതേഹി…പേ॰… കേവലാ സന്താ സുഖാ സമാപത്തിയോ.

"യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, ഖത്തിയോ മുദ്ധാവസിത്തോ അഭിജാതകുലീനോ ഛേജ്ജഭേജ്ജജനമനുസാസനേ ഇസ്സരോ ഹോതി വസവത്തീ സാമികോ ഇച്ഛാകരണോ, കേവലാ ച മഹാപഥവീ തസ്സാധേയ്യാ ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇമേഹി തേരസഹി ധുതഗുണേഹി പുബ്ബേ ആസേവിതേഹി നിസേവിതേഹി ചിണ്ണേഹി പരിചിണ്ണേഹി ചരിതേഹി ഉപചരിതേഹി പരിപൂരിതേഹി ജിനസാസനവരേ ഇസ്സരോ ഹോതി വസവത്തീ സാമികോ ഇച്ഛാകരണോ, കേവലാ ച സമണഗുണാ തസ്സാധേയ്യാ ഹോന്തി.

"നനു , മഹാരാജ, ഥേരോ ഉപസേനോ വങ്ഗന്തപുത്തോ സല്ലേഖധുതഗുണേ പരിപൂരകാരിതായ അനാദിയിത്വാ സാവത്ഥിയാ സങ്ഘസ്സ കതികം സപരിസോ നരദമ്മസാരഥിം പടിസല്ലാനഗതം ഉപസങ്കമിത്വാ ഭഗവതോ പാദേ സിരസാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി, ഭഗവാ ച തം സുവിനീതം പരിസം ഓലോകേത്വാ ഹട്ഠതുട്ഠോ പമുദിതോ ഉദഗ്ഗോ പരിസായ സദ്ധിം സല്ലാപം സല്ലപിത്വാ അസമ്ഭിന്നേന ബ്രഹ്മസ്സരേന ഏതദവോച 'പാസാദികാ ഖോ പന ത്യായം ഉപസേന പരിസാ, കഥം ത്വം ഉപസേന പരിസം വിനേസീ'തി. സോപി സബ്ബഞ്ഞുനാ ദസബലേന ദേവാതിദേവേന പുട്ഠോ യഥാഭൂതസഭാവഗുണവസേന ഭഗവന്തം ഏതദവോച -

"യോ കോചി മം, ഭന്തേ, ഉപസങ്കമിത്വാ പബ്ബജ്ജം വാ നിസ്സയം വാ യാചതി, തമഹം ഏവം വദാമി "അഹം ഖോ ആവുസോ ആരഞ്ഞികോ പിണ്ഡപാതികോ പംസുകൂലികോ തേചീവരികോ. സചേ ത്വമ്പി ആരഞ്ഞികോ ഭവിസ്സസി പിണ്ഡപാതികോ പംസുകൂലികോ തേചീവരികോ, ഏവാഹം തം പബ്ബാജേസ്സാമി നിസ്സയം ദസ്സാമീ"തി, സചേ സോ മേ, ഭന്തേ, പടിസ്സുണിത്വാ നന്ദതി ഓരമതി, ഏവാഹം തം പബ്ബാജേമി നിസ്സയം ദേമി, സചേ ന നന്ദതി ന ഓരമതി, ന തം പബ്ബാജേമി, ന നിസ്സയം ദേമി, ഏവാഹം, ഭന്തേ, പരിസം വിനേമീ"തി. ഏവം ഖോ [ഏവമ്പി (ക॰)], മഹാരാജ, ധുതഗുണവരസമാദിണ്ണോ ജിനസാസനവരേ ഇസ്സരോ ഹോതി. വസവത്തീ സാമികോ ഇച്ഛാകരണോ, തസ്സാധേയ്യാ ഹോന്തി കേവലാ സന്താ സുഖാ സമാപത്തിയോ.

"യഥാ, മഹാരാജ, പദുമം അഭിവുദ്ധപരിസുദ്ധഉദിച്ചജാതിപ്പഭവം സിനിദ്ധം മുദു ലോഭനീയം സുഗന്ധം പിയം പത്ഥിതം പസത്ഥം ജലകദ്ദമമനുപലിത്തം അണുപത്തകേസരകണ്ണികാഭിമണ്ഡിതം

ഭമരഗണസേവിതം സീതലസലിലസംവദ്ധം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, ഇമേഹി തേരസഹി ധുതഗുണേഹി പുബ്ബേ ആസേവിതേഹി നിസേവിതേഹി ചിണ്ണേഹി പരിചിണ്ണേഹി ചരിതേഹി ഉപചരിതേഹി പരിപൂരിതേഹി അരിയസാവകോ തിംസഗുണവരേഹി സമുപേതോ ഹോതി.

“കതമേഹി തിംസഗുണവരേഹി? സിനിദ്ധമുദുമദ്ദവമേത്തചിത്തോ ഹോതി, ഘാതിതഹതവിഹതകിലേസോ ഹോതി, ഹതനിഹതമാനദബ്ബോ ഹോതി, അചലദള്ഹനിവിട്ഠനിബ്ബേമതികസദ്ധോ ഹോതി, പരിപുണ്ണപീണിതപഹട്ഠലോഭനീയസന്തസുഖസമാപത്തിലാഭീ ഹോതി, സീലവരപവരഅസമസുചിഗന്ധപരിഭാവിതോ ഹോതി, ദേവമനുസ്സാനം പിയോ ഹോതി മനാപോ, ഖീണാസവഅരിയവരപുഗ്ഗലപത്ഥിതോ, ദേവമനുസ്സാനം വന്ദിതപൂജിതോ, ബുധവിബുധപണ്ഡിതജനാനം ഥുതഥവിതഥോമിതപസത്ഥോ , ഇധ വാ ഹുരം വാ ലോകേന അനുപലിത്തോ, അപ്പഥോകവജ്ജേപി [അപ്പസാവജ്ജേപി (ക॰)] ഭയദസ്സാവീ, വിപുലവരസമ്പത്തികാമാനം മഗ്ഗഫലവരത്ഥസാധനോ, ആയാചിതവിപുലപണീതപച്ചയഭാഗീ, അനികേതസയനോ, ഝാനജ്ഝോസിതതപ്പവരവിഹാരീ , വിജടിതകിലേസജാലവത്ഥു, ഭിന്നഭഗ്ഗസങ്കുടിതസഞ്ഛിന്നഗതിനീവരണോ, അകുപ്പധമ്മോ, അഭിനീതവാസോ, അനവജ്ജഭോഗീ , ഗതിവിമുത്തോ, ഉത്തിണ്ണസബ്ബവിചികിച്ഛോ, വിമുത്തിജ്ഝോസിതത്ഥോ [വിമുത്തിജ്ഝാസിതത്തോ (സീ॰ പീ॰)], ദിട്ഠധമ്മോ, അചലദള്ഹഭീരുത്താണമുപഗതോ, സമുച്ഛിന്നാനുസയോ, സബ്ബാസവക്ഖയം പത്തോ, സന്തസുഖസമാപത്തിവിഹാരബഹുലോ, സബ്ബസമണഗുണസമുപേതോ, ഇമേഹി തിംസഗുണവരേഹി സമുപേതോ ഹോതി.

“നനു, മഹാരാജ, ഥേരോ സാരിപുത്തോ ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ അഗ്ഗപുരിസോ ഠപേത്വാ ദസബലം ലോകാചരിയം, സോപി അപരിമിതമസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പേ സമാചിതകുസലമൂലോ [സമാചിണ്ണകുസലമൂലോ (ക॰)] ബ്രാഹ്മണകുലകുലീനോ മനാപികം കാമരതിം അനേകസതസങ്ഖം ധനവരഞ്ച ഓഹായ ജിനസാസനേ പബ്ബജിത്വാ ഇമേഹി തേരസഹി ധുതഗുണേഹി കായവചീചിത്തം ദമയിത്വാ അജ്ജേതരഹി അനന്തഗുണസമന്നാഗതോ ഗോതമസ്സ ഭഗവതോ സാസനവരേ ധമ്മചക്കമനുപ്പവത്തകോ ജാതോ. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന ഏകങ്ഗുത്തരനികായവരലഞ്ഛകേ -

“നാഹം, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞം ഏകപുഗ്ഗലമ്പി സമനുപസ്സാമി, യോ ഏവം തഥാഗതേന അനുത്തരം ധമ്മചക്കം പവത്തിതം സമ്മദേവ അനുപ്പവത്തേതി, യഥയിദം ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ, സാരിപുത്തോ. ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അനുത്തരം ധമ്മചക്കം പവത്തിതം സമ്മദേവ അനുപ്പവത്തേതീ’”തി.

“സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, യം കിഞ്ചി നവങ്ഗം ബുദ്ധവചനം, യാ ച ലോകുത്തരാ കിരിയാ, യാ ച ലോകേ അധിഗമവിപുലവരസമ്പത്തിയോ, സബ്ബം തം തേരസസു ധുതഗുണേസു സമോധാനോപഗത” [സമോധാനേതബ്ബം (ക॰)] ന്തി.

ധുതങ്ഗപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

അനുമാനവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

## ൬. ഓപമ്മകഥാപഞ്ഹോ

# മാതികാ

ഭന്തേ നാഗസേന, കതിഹങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു അരഹത്തം സച്ഛികരോതീതി?

ഇധ, മഹാരാജ, അരഹത്തം സച്ഛികാതുകാമേന ഭിക്ഖുനാ -

ഗദ്രഭസ്സ [ഘോരസ്സരസ്സ (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

കുക്കുടസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

കലന്ദകസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ദീപിനിയാ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ദീപികസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

കുമ്മസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

വംസസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ചാപസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

വായസസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

മക്കടസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഗദ്രഭവഗ്ഗോ പഠമോ.

ലാബുലതായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

പദുമസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ബീജസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

സാലകല്യാണികായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

നാവായ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

നാവാലഗ്ഗനകസ്സ [നാവാലഗനകസ്സ (സീ॰ പീ॰)] ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

കൂപസ്സ [കൂപകസ്സ (ക॰)] ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

നിയാമകസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

കമ്മകാരസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

സമുദ്ദസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

സമുദ്ദവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

പഥവിയാ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ആപസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

തേജസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

വായുസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

പബ്ബതസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ആകാസസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ചന്ദസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

സൂരിയസ്സ സത്ത അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

സക്കസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ചക്കവത്തിസ്സ ചത്താരി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

പഥവീവഗ്ഗോ തതിയോ.

ഉപചികായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ബിളാരസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഉന്ദൂരസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

വിച്ഛികസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

നകുലസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ജരസിങ്ഗാലസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

മിഗസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഗോരൂപസ്സ ചത്താരി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

വരാഹസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഹത്ഥിസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഉപചികാവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

സീഹസ്സ സത്ത അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ചക്കവാകസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

പേണാഹികായ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഘരകപോതസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ഉലൂകസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

സതപത്തസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

വഗ്ഗുലിസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ജലൂകായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

സപ്പസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

അജഗരസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

സീഹവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

പന്ഥമക്കടകസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ഥനസിതദാരകസ്സ [ഥനപീതദാരകസ്സ (സ്യാ॰)] ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ചിത്തകധരകുമ്മസ്സ [ചിത്തകഥലകുമ്മസ്സ (ക॰)] ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

പവനസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

രുക്ഖസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

മേഘസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

മണിരതനസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

മാഗവികസ്സ ചത്താരി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ബാളിസികസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

തച്ഛകസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

മക്കടവഗ്ഗോ ഛട്ഠോ.

കുമ്ഭസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

കാളായസസ്സ [കാളഹംസസ്സ (ക॰)] ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഛത്തസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഖേത്തസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

അഗദസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഭോജനസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഇസ്സാസസ്സ ചത്താരി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

കുമ്ഭവഗ്ഗോ സത്തമോ.

രഞ്ഞോ ചത്താരി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ദോവാരികസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

നിസദായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

പദീപസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

മയൂരസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

തുരങ്ഗസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

സോണ്ഡികസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഇന്ദഖീലസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

തുലായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ഖഗ്ഗസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

മച്ഛസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഇണഗ്ഗാഹകസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ബ്യാധിതസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

മതസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

നദിയാ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഉസഭസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

മഗ്ഗസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

സുങ്കസായികസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ചോരസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

സകുണഗ്ഘിയാ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

സുനഖസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

തികിച്ഛകസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഗബ്ഭിനിയാ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ചമരിയാ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

കികിയാ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

കപോതികായ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഏകനയനസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

കസ്സകസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ജമ്ബുകസിങ്ഗാലിയാ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ചങ്ഗവാരകസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ദബ്ബിയാ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ഇണസാധകസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

അനുവിചിനകസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

സാരഥിസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

ഭോജകസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനി.

തുന്നവായസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

നാവികസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

ഭമരസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീതി.

മാതികാ നിട്ഠിതാ.

**൧. ഗദ്രഭവഗ്ഗോ**

**൧. ഗദ്രഭങ്ഗപഞ്ഹോ**

൧. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘ഗദ്രഭസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ’ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ’’ന്തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, ഗദ്രഭോ നാമ സങ്കാരകൂടേപി ചതുക്കേപി സിങ്ഘാടകേപി ഗാമദ്വാരേപി ഥുസരാസിമ്ഹിപി യത്ഥ കത്ഥചി സയതി, ന സയനബഹുലോ ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന തിണസന്ഥാരേപി പണ്ണസന്ഥാരേപി കട്ഠമഞ്ചകേപി ഛമായപി യത്ഥ കത്ഥചി ചമ്മഖണ്ഡം പത്ഥരിത്വാ യത്ഥ കത്ഥചി സയിതബ്ബം, ന സയനബഹുലേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഗദ്രഭസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന ‘കലിങ്ഗരൂപധാനാ, ഭിക്ഖവേ, ഏതരഹി മമ സാവകാ

വിഹരന്തി അപ്പമത്താ ആതാപിനോ പധാനസ്മി'ന്തി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാപി -

'''പല്ലങ്കേന നിസിന്നസ്സ, ജണ്ണുകേനാഭിവസ്സതി;
അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ'''തി.

ഗദ്രഭങ്ഗപഞ്ഹോ പഠമോ.

**൨. കുക്കുടങ്ഗപഞ്ഹോ**

൨. ''ഭന്തേ നാഗസേന, 'കുക്കുടസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ''തി? ''യഥാ, മഹാരാജ, കുക്കുടോ കാലേന സമയേന പടിസല്ലീയതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കാലേന സമയേനേവ ചേതിയങ്ഗണം സമ്മജ്ജിത്വാ പാനീയം പരിഭോജനീയം ഉപട്ഠപേത്വാ സരീരം പടിജഗ്ഗിത്വാ നഹായിത്വാ ചേതിയം വന്ദിത്വാ വുഡ്ഢാനം ഭിക്ഖൂനം ദസ്സനായ ഗന്ത്വാ കാലേന സമയേന സുഞ്ഞാഗാരം പവിസിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, കുക്കുടസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, കുക്കുടോ കാലേന സമയേനേവ വുട്ഠാതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കാലേന സമയേനേവ വുട്ഠഹിത്വാ ചേതിയങ്ഗണം സമ്മജ്ജിത്വാ പാനീയം പരിഭോജനീയം ഉപട്ഠപേത്വാ സരീരം പടിജഗ്ഗിത്വാ ചേതിയം വന്ദിത്വാ പുനദേവ സുഞ്ഞാഗാരം പവിസിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, കുക്കുടസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, കുക്കുടോ പഥവിം ഖണിത്വാ ഖണിത്വാ അജ്ഝോഹാരം അജ്ഝോഹരതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പച്ചവേക്ഖിത്വാ പച്ചവേക്ഖിത്വാ അജ്ഝോഹാരം അജ്ഝോഹരിതബ്ബം 'നേവ ദവായ ന മദായ ന മണ്ഡനായ ന വിഭൂസനായ, യാവദേവ ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാ യാപനായ വിഹിംസൂപരതിയാ ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായ, ഇതി പുരാണഞ്ച വേദനം പടിഹങ്ഖാമി നവഞ്ച വേദനം ന ഉപ്പാദേസ്സാമി, യാത്രാ ച മേ ഭവിസ്സതി അനവജ്ജതാ ച ഫാസുവിഹാരോ ചാ'തി. ഇദം, മഹാരാജ, കുക്കുടസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന -

'''കന്താരേ പുത്തമംസംവ, അക്ഖസ്സബ്ഭഞ്ജനം യഥാ;
ഏവം ആഹരി ആഹാരം, യാപനത്ഥമമുച്ഛിതോ'തി.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, കുക്കുടോ സചക്ഖുകോപി രത്തിം അന്ധോ ഹോതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അനന്ധേനേവ അന്ധേന വിയ ഭവിതബ്ബം, അരഞ്ഞേപി ഗോചരഗാമേ പിണ്ഡായ ചരന്തേനപി രജനീയേസു രൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബധമ്മേസു അന്ധേന ബധിരേന മൂഗേന വിയ ഭവിതബ്ബം, ന നിമിത്തം ഗഹേതബ്ബം, നാനുബ്യഞ്ജനം ഗഹേതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, കുക്കുടസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന മഹാകച്ചായനേന -

'ചക്ഖുമാസ്സ യഥാ അന്ധോ, സോതവാ ബധിരോ യഥാ;
പഞ്ഞവാസ്സ [ജിവ്ഹാവസ്സ (സീ॰ പീ॰)] യഥാ മൂഗോ, ബലവാ ദുബ്ബലോരിവ;
അത്തഅത്ഥേ [അഥ അത്ഥേ (സീ॰ പീ॰)] സമുപ്പന്നേ, സയേഥ മതസായിക'ന്തി.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, കുക്കുടോ ലേഡ്ഡുദണ്ഡലഗുളമുഗ്ഗരേഹി പരിപാതിയന്തോപി സകം ഗേഹം ന വിജഹതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ചീവരകമ്മം കരോന്തേനപി നവകമ്മം കരോന്തേനപി വത്തപ്പടിവത്തം കരോന്തേനപി ഉദ്ദിസന്തേനപി ഉദ്ദിസാപേന്തേനപി യോനിസോ മനസികാരോ ന വിജഹിതബ്ബോ, സകം ഖോ പനേതം, മഹാരാജ, യോഗിനോ ഗേഹം, യദിദം യോനിസോ മനസികാരോ . ഇദം, മഹാരാജ, കുക്കുടസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം . ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന 'കോ ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ഗോചരോ സകോ പേത്തികോ വിസയോ? യദിദം ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ'തി. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാപി -

'''യഥാ സുദന്തോ മാതങ്ഗോ, സകം സോണ്ഡം ന മദ്ദതി;
ഭക്ഖാഭക്ഖം വിജാനാതി, അത്തനോ വുത്തികപ്പനം.

'''തഥേവ ബുദ്ധപുത്തേന, അപ്പമത്തേന വാ പന;
ജിനവചനം ന മദ്ദിതബ്ബം, മനസികാരവരുത്തമ'''ന്തി.

കുക്കുടങ്ഗപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

## ൩. കലന്ദകങ്ഗപഞ്ഹോ

൩. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'കലന്ദകസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ"ന്തി? "യഥാ, മഹാരാജ, കലന്ദകോ പടിസത്തുമ്ഹി ഓപതന്തേ നങ്ഗുട്ഠം പപ്ഫോടേത്വാ മഹന്തം കത്വാ തേനേവ നങ്ഗുട്ഠലഗുളേന പടിസത്തും പടിബാഹതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കിലേസസത്തുമ്ഹി ഓപതന്തേ സതിപട്ഠാനലഗുളം പപ്ഫോടേത്വാ മഹന്തം കത്വാ തേനേവ സതിപട്ഠാനലഗുളേന സബ്ബകിലേസാ പടിബാഹിതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, കലന്ദകസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന ചൂളപന്ഥകേന -

'യദാ കിലേസാ ഓപതന്തി, സാമഞ്ഞഗുണധംസനാ;
സതിപട്ഠാനലഗുളേന, ഹന്തബ്ബാ തേ പുനപ്പുന'"ന്തി.

കലന്ദകങ്ഗപഞ്ഹോ തതിയോ.

## ൪. ദീപിനിയങ്ഗപഞ്ഹോ

൪. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'ദീപിനിയാ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ"ന്തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ദീപിനീ സകിം യേവ ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാതി, ന പുനപ്പുനം പുരിസം ഉപേതി? ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ആയതിം പടിസന്ധിം ഉപ്പത്തിം ഗബ്ഭസേയ്യം ചുതിം ഭേദം ഖയം വിനാസം സംസാരഭയം ദുഗ്ഗതിം വിസമം സമ്ബാളിതം ദിസ്വാ 'പുനബ്ഭവേ നപ്പടിസന്ദഹിസ്സാമീ'തി യോനിസോ മനസികാരോ കരണീയോ. ഇദം, മഹാരാജ, ദീപിനിയാ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സുത്തനിപാതേ ധനിയഗോപാലകസുത്തേ -

"'ഉസഭോരിവ ഛേത്വ ബന്ധനാനി, നാഗോ പൂതിലതംവ ദാലയിത്വാ;
നാഹം പുനുപേസ്സം ഗബ്ഭസേയ്യം, അഥ ചേ പത്ഥയസീ പവസ്സ ദേവാ'"തി.

ദീപിനിയങ്ഗപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

## ൫. ദീപികങ്ഗപഞ്ഹോ

൫. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'ദീപികസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ദീപികോ അരഞ്ഞേ തിണഗഹനം വാ വനഗഹനം വാ പബ്ബതഗഹനം വാ നിസ്സായ നിലീയിത്വാ മിഗേ ഗണ്ഹാതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന വിവേകം സേവിതബ്ബം അരഞ്ഞം രുക്ഖമൂലം പബ്ബതം കന്ദരം ഗിരിഗുഹം സുസാനം വനപത്ഥം അബ്ഭോകാസം പലാലപുഞ്ജം അപ്പസദ്ദം അപ്പനിഗ്ഘോസം വിജനവാതം മനുസ്സരാഹസേയ്യകം പടിസല്ലാനസാരുപ്പം; വിവേകം സേവമാനോ ഹി, മഹാരാജ, യോഗീ യോഗാവചരോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞാസു ച വസിഭാവം പാപുണാതി. ഇദം, മഹാരാജ, ദീപികസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേഹി ധമ്മസങ്ഗാഹകേഹി -

"'യഥാപി ദീപികോ നാമ, നിലീയിത്വാ ഗണ്ഹതേ [ഗണ്ഹതീ (സീ॰ പീ॰)] മിഗേ;
തഥേവായം ബുദ്ധപുത്തോ, യുത്തയോഗോ വിപസ്സകോ;
അരഞ്ഞം പവിസിത്വാന, ഗണ്ഹാതി ഫലമുത്തമ'ന്തി.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, ദീപികോ യം കിഞ്ചി പസും വധിത്വാ വാമേന പസ്സേന പതിതം ന ഭക്ഖേതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന വേളുദാനേന വാ പത്തദാനേന വാ പുപ്ഫദാനേന വാ ഫലദാനേന വാ സിനാനദാനേന വാ മത്തികാദാനേന വാ ചുണ്ണദാനേന വാ ദന്തകട്ഠദാനേന വാ മുഖോദകദാനേന വാ ചാതുകമ്യതായ വാ മുഗ്ഗസുപ്യതായ [മുഗ്ഗസുപ്പതായ (സീ॰ പീ॰)] വാ പാരിഭട [പാരിഭട്ടതായ (സീ॰ പീ॰)] യതായ വാ ജങ്ഘപേസനീയേന വാ വേജ്ജകമ്മേന വാ ദൂതകമ്മേന വാ പഹിണഗമനേന വാ പിണ്ഡപടിപിണ്ഡേന വാ ദാനാനുപ്പദാനേന വാ വത്ഥുവിജ്ജായ വാ നക്ഖത്തവിജ്ജായ വാ അങ്ഗവിജ്ജായ [നഗവിജ്ജായ (ക॰)] വാ അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന വാ ബുദ്ധപ്പടികുട്ഠേന മിച്ഛാജീവേന നിപ്ഫാദിതം ഭോജനം ന ഭുഞ്ജിതബ്ബം [പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം (സീ॰ പീ॰)] വാമേന പസ്സേന പതിതം പസും വിയ ദീപികോ. ഇദം, മഹാരാജ, ദീപികസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

‘‘‘വചീവിഞ്ഞത്തിവിപ്ഫാരാ, ഉപ്പന്നം മധുപായസം;
സചേ ഭുത്തോ ഭവേയ്യാഹം, സാജീവോ ഗരഹിതോ മമ.

‘‘‘യദിപി മേ അന്തഗുണം, നിക്ഖമിത്വാ ബഹീ ചരേ;
നേവ ഭിന്ദേയ്യമാജീവം, ചജമാനോപി ജീവിത’’’ന്തി.

ദീപികങ്ഗപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. കുമ്മങ്ഗപഞ്ഹോ**

൬. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘കുമ്മസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’’തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, കുമ്മോ ഉദകചരോ ഉദകേയേവ വാസം കപ്പേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബപാണഭൂതപുഗ്ഗലാനം ഹിതാനുകമ്പിനാ മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ വിപുലേന മഹഗ്ഗതേന അപ്പമാണേന അവേരേന അബ്യാപജ്ജേന സബ്ബാവന്തം ലോകം ഫരിത്വാ വിഹരിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, കുമ്മസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, കുമ്മോ ഉദകേ ഉപ്പിലവന്തോ സീസം ഉക്ഖിപിത്വാ യദി കോചി പസ്സതി, തത്ഥേവ നിമുജ്ജതി ഗാള്ഹമോഗാഹതി ‘മാ മം തേ പുന പസ്സേയ്യു’ന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കിലേസേസു ഓപതന്തേസു ആരമ്മണസരേ നിമുജ്ജിതബ്ബം ഗാള്ഹമോഗാഹിതബ്ബം ‘മാ മം കിലേസാ പുന പസ്സേയ്യു’ന്തി. ഇദം, മഹാരാജ, കുമ്മസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം , മഹാരാജ, കുമ്മോ ഉദകതോ നിക്ഖമിത്വാ കായം ഓതാപേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന നിസജ്ജട്ഠാനസയനചങ്കമതോ മാനസം നീഹരിത്വാ സമ്മപ്പധാനേ മാനസം ഓതാപേതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, കുമ്മസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, കുമ്മോ പഥവിം ഖണിത്വാ വിവിത്തേ വാസം കപ്പേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ലാഭസക്കാരസിലോകം പജഹിത്വാ സുഞ്ഞം വിവിത്തം കാനനം വനപത്ഥം പബ്ബതം കന്ദരം ഗിരിഗുഹം അപ്പസദ്ദം അപ്പനിഗ്ഘോസം പവിവിത്തമോഗാഹിത്വാ വിവിത്തേ യേവ വാസം ഉപഗന്തബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, കുമ്മസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന ഉപസേനേന വങ്ഗന്തപുത്തേന -

‘‘‘വിവിത്തം അപ്പനിഗ്ഘോസം, വാളമിഗനിസേവിതം;
സേവേ സേനാസനം ഭിക്ഖു, പടിസല്ലാനകാരണാ’തി.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, കുമ്മോ ചാരികം ചരമാനോ യദി കഞ്ചി പസ്സതി വാ, സദ്ദം സുണാതി വാ, സോണ്ഡിപഞ്ചമാനി അങ്ഗാനി സകേ കപാലേ നിദഹിത്വാ അപ്പോസ്സുക്കോ തുണ്ഹീഭൂതോ തിട്ഠതി കായമനുരക്ഖന്തോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബത്ഥ രൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബധമ്മേസു ആപതന്തേസു ഛസു ദ്വാരേസു സംവരകവാടം അനുഗ്ഘാടേത്വാ മാനസം സമോദഹിത്വാ സംവരം കത്വാ സതേന സമ്പജാനേന വിഹാതബ്ബം സമണധമ്മം അനുരക്ഖമാനേന. ഇദം, മഹാരാജ, കുമ്മസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സംയുത്തനികായവരേ കുമ്മൂപമസുത്തന്തേ -

‘‘‘കുമ്മോവ അങ്ഗാനി സകേ കപാലേ, സമോദഹം ഭിക്ഖു മനോവിതക്കേ;
അനിസ്സിതോ അഞ്ഞമഹേഠയാനോ, പരിനിബ്ബുതോനൂപവദേയ്യ കഞ്ചീ’’’തി.

കുമ്മങ്ഗപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

**൭. വംസങ്ഗപഞ്ഹോ**

൭. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘വംസസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ’ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ’’ന്തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, വംസോ യത്ഥ വാതോ, തത്ഥ അനുലോമേതി, നാഞ്ഞത്ഥമനുധാവതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന യം ബുദ്ധേന ഭഗവതാ ഭാസിതം നവങ്ഗം സത്ഥു സാസനം, തം അനുലോമയിത്വാ കപ്പിയേ അനവജ്ജേ ഠത്വാ സമണധമ്മം യേവ പരിയേസിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, വംസസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം മഹാരാജ ഥേരേന രാഹുലേന -

‘‘‘നവങ്ഗം ബുദ്ധവചനം, അനുലോമേത്വാന സബ്ബദാ;

കപ്പിയേ അനവജ്ജസ്മിം, ഠത്വാപായം സമുത്തരി’’’ന്തി.

വംസങ്ഗപഞ്ഹോ സത്തമോ.

### ൮. ചാപങ്ഗപഞ്ഹോ

**൮**. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘ചാപസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ’ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ’’ന്തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, ചാപോ സുതച്ഛിതോ നമിതോ [മിതോ (സീ॰ പീ॰ ക॰)] യാവഗ്ഗമൂലം സമകമേവ അനുനമതി നപ്പടിത്ഥമ്ഭതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഥേരനവമജ്ഝിമസമകേസു അനുനമിതബ്ബം നപ്പടിഫരിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ചാപസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന വിധുര [പുണ്ണക] ജാതകേ -

‘‘‘ചാപോവൂനുദരോ ധീരോ, വംസോ വാപി പകമ്പയേ [ചാപോ വാ നുന മേ ധീരോ, വംസോവ അനുലോമയം (സീ॰ പീ॰ ക॰)];
പടിലോമം ന വത്തേയ്യ, സ രാജവസതിം വസേ’’’തി.

ചാപങ്ഗപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

### ൯. വായസങ്ഗപഞ്ഹോ

**൯**. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘വായസസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’’തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, വായസോ ആസങ്കിതപരിസങ്കിതോ യത്തപ്പയത്തോ ചരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ആസങ്കിതപരിസങ്കിതേന യത്തപയത്തേന ഉപട്ഠിതായ സതിയാ സംവുതേഹി ഇന്ദ്രിയേഹി ചരിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, വായസസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, വായസോ യം കിഞ്ചി ഭോജനം ദിസ്വാ ഞാതീഹി സംവിഭജിത്വാ ഭുഞ്ജതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന യേ തേ ലാഭാ ധമ്മികാ ധമ്മലദ്ധാ അന്തമസോ പത്തപരിയാപന്നമത്തമ്പി, തഥാരൂപേഹി ലാഭേഹി പടിവിഭത്തഭോഗിനാ ഭവിതബ്ബം സീലവന്തേഹി സബ്രഹ്മചാരീഹി. ഇദം, മഹാരാജ, വായസസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

‘‘‘സചേ മേ ഉപനാമേന്തി, യഥാലദ്ധം തപസ്സിനോ;
സബ്ബേ സംവിഭജിത്വാന, തതോ ഭുഞ്ജാമി ഭോജന’’’ന്തി.

വായസങ്ഗപഞ്ഹോ നവമോ.

### ൧൦. മക്കടങ്ഗപഞ്ഹോ

**൧൦**. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘മക്കടസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’’തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, മക്കടോ വാസമുപഗച്ഛന്തോ തഥാരൂപേ ഓകാസേ മഹതിമഹാരുക്ഖേ പവിവിത്തേ സബ്ബട്ഠകസാഖേ [സബ്ബത്ഥകസാഖേ (സ്യാ॰), സബ്ബട്ഠസാഖേ (ക॰)] ഭീരുത്താണേ വാസമുപഗച്ഛതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ , യോഗിനാ യോഗാവചരേന ലജ്ജിം പേസലം സീലവന്തം കല്യാണധമ്മം ബഹുസ്സുതം ധമ്മധരം വിനയധരം പിയം ഗരുഭാവനീയം വത്താരം വചനക്ഖമം ഓവാദകം വിഞ്ഞാപകം സന്ദസ്സകം സമാദപകം സമുത്തേജകം സമ്പഹംസകം ഏവരൂപം കല്യാണമിത്തം ആചരിയം നിസ്സായ വിഹരിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, മക്കടസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, മക്കടോ രുക്ഖേ യേവ ചരതി തിട്ഠതി നിസീദതി, യദി നിദ്ദം ഓക്കമതി, തത്ഥേവ രത്തിം വാസമനുഭവതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പവനാഭിമുഖേന ഭവിതബ്ബം, പവനേ യേവ ഠാനചങ്കമനിസജ്ജാസയനം നിദ്ദം ഓക്കമിതബ്ബം, തത്ഥേവ സതിപട്ഠാനമനുഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, മക്കടസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

‘‘‘ചങ്കമന്തോപി തിട്ഠന്തോ, നിസജ്ജാസയനേന വാ;
പവനേ സോഭതേ ഭിക്ഖു, പവനന്തംവ വണ്ണിത’’’ന്തി.

മക്കടങ്ഗപഞ്ഹോ ദസമോ.

ഗദ്രഭവഗ്ഗോ പഠമോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

ഗദ്രഭോ ചേവ [ഘോരസ്സരോ ച (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] കുക്കുടോ, കലന്ദോ ദീപിനി ദീപികോ;
കുമ്മോ വംസോ ച ചാപോ ച, വായസോ അഥ മക്കടോതി.

## ൨. സമുദ്ദവഗ്ഗോ

### ൧. ലാബുലതങ്ഗപഞ്ഹോ

൧. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'ലാബുലതായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ"ന്തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ലാബുലതാ തിണേ വാ കട്ഠേ വാ ലതായ വാ സോണ്ഡികാഹി ആലമ്ബിത്വാ തസ്സൂപരി വഡ്ഢതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അരഹത്തേ അഭിവഡ്ഢിതുകാമേന മനസാ ആരമ്മണം ആലമ്ബിത്വാ അരഹത്തേ അഭിവഡ്ഢിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ലാബുലതായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

"'യഥാ ലാബുലതാ നാമ, തിണേ കട്ഠേ ലതായ വാ;
ആലമ്ബിത്വാ സോണ്ഡികാഹി, തതോ വഡ്ഢതി ഉപ്പരി.

"'തഥേവ ബുദ്ധപുത്തേന, അരഹത്തഫലകാമിനാ;
ആരമ്മണം ആലമ്ബിത്വാ, വഡ്ഢിതബ്ബം അസേക്ഖഫലേ'"തി.

ലാബുലതങ്ഗപഞ്ഹോ പഠമോ.

### ൨. പദുമങ്ഗപഞ്ഹോ

൨. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'പദുമസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി ? "യഥാ, മഹാരാജ, പദുമം ഉദകേ ജാതം ഉദകേ സംവദ്ധം അനുപലിത്തം ഉദകേന, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കുലേ ഗണേ ലാഭേ യസേ സക്കാരേ സമ്മാനനായ പരിഭോഗപച്ചയേസു ച സബ്ബത്ഥ അനുപലിത്തേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പദുമസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, പദുമം ഉദകാ അച്ചുഗ്ഗമ്മ ഠാതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബലോകം അഭിഭവിത്വാ അച്ചുഗ്ഗമ്മ ലോകുത്തരധമ്മേ ഠാതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പദുമസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, പദുമം അപ്പമത്തകേനപി അനിലേന ഏരിതം ചലതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അപ്പമത്തകേസുപി കിലേസേസു സംയമോ കരണീയോ, ഭയദസ്സാവിനാ വിഹരിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പദുമസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന 'അണുമത്തേസു വജ്ജേസു ഭയദസ്സാവീ സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസൂ'തി.

പദുമങ്ഗപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

### ൩. ബീജങ്ഗപഞ്ഹോ

൩. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'ബീജസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ബീജം അപ്പകമ്പി സമാനം ഭദ്ദകേ ഖേത്തേ വുത്തം ദേവേ സമ്മാ ധാരം പവേച്ഛന്തേ സുബഹൂനി ഫലാനി അനുദസ്സതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന യഥാ പടിപാദിതം സീലം കേവലം സാമഞ്ഞഫലമനുദസ്സതി. ഏവം സമ്മാ പടിപജ്ജിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ബീജസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, ബീജം സുപരിസോധിതേ ഖേത്തേ രോപിതം ഖിപ്പമേവ സംവിരൂഹതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന മാനസം സുപരിഗ്ഗഹിതം സുഞ്ഞാഗാരേ പരിസോധിതം സതിപട്ഠാനഖേത്തവരേ ഖിത്തം ഖിപ്പമേവ വിരൂഹതി. ഇദം, മഹാരാജ, ബീജസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം . ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന അനുരുദ്ധേന -

"'യഥാപി ഖേത്തേ [യഥാ ഖേത്തേ (സീ॰)] പരിസുദ്ധേ, ബീജഞ്ചസ്സ പതിട്ഠിതം;

വിപുലം തസ്സ ഫലം ഹോതി, അപി തോസേതി കസ്സകം.

'''തഥേവ യോഗിനോ ചിത്തം, സുഞ്ഞാഗാരേ വിസോധിതം;
സതിപട്ഠാനഖേത്തമ്ഹി, ഖിപ്പമേവ വിരൂഹതീ'''തി.

ബീജങ്ഗപഞ്ഹോ തതിയോ.

**൪. സാലകല്യാണികങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൪**. ''ഭന്തേ നാഗസേന, 'സാലകല്യാണികായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ''ന്തി? ''യഥാ, മഹാരാജ, സാലകല്യാണികാ നാമ അന്തോപഥവിയം യേവ അഭിവഡ്ഢതി ഹത്ഥസതമ്പി ഭിയ്യോപി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ ഛളഭിഞ്ഞായോ കേവലഞ്ച സമണധമ്മം സുഞ്ഞാഗാരേ യേവ പരിപൂരയിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സാലകല്യാണികായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന രാഹുലേന -

'''സാലകല്യാണികാ നാമ, പാദപോ ധരണീരുഹോ;
അന്തോപഥവിയം യേവ, സതഹത്ഥോപി വഡ്ഢതി.

'''യഥാ കാലമ്ഹി സമ്പത്തേ, പരിപാകേന സോ ദുമോ;
ഉഗ്ഗന്ത്വാന ഏകാഹം, സതഹത്ഥോപി വഡ്ഢതി.

'''ഏവമേവാഹം മഹാവീര, സാലകല്യാണികാ വിയ;
അബ്ഭന്തരേ സുഞ്ഞാഗാരേ, ധമ്മതോ അഭിവഡ്ഢയി'''ന്തി.

സാലകല്യാണികങ്ഗപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. നാവങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൫**. ''ഭന്തേ നാഗസേന, 'നാവായ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ''തി? ''യഥാ, മഹാരാജ, നാവാ ബഹുവിധദാരുസങ്ഘാടസമവായേന ബഹുമ്പി ജനം താരയതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ആചാരസീലഗുണവത്തപ്പടിവത്തബഹുവിധധമ്മസങ്ഘാടസമവായേന സദേവകോ ലോകോ താരയിതബ്ബോ. ഇദം, മഹാരാജ, നാവായ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, നാവാ ബഹുവിധഊമിത്ഥനിതവേഗവിസടമാവട്ടവേഗം സഹതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ബഹുവിധകിലേസഊമിവേഗം ലാഭസക്കാരയസസിലോകപൂജനവന്ദനാ പരകുലേസു നിന്ദാപസംസാസുഖദുക്ഖസമ്മാനനവിമാനനബഹുവിധദോസഊമിവേഗഞ്ച സഹിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, നാവായ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, നാവാ അപരിമിതമനന്തമപാരമക്ഖോഭിതഗമ്ഭീരേ മഹതിമഹാഘോസേ തിമിതിമിങ്ഗലമകരമച്ഛഗണാകുലേ മഹതിമഹാസമുദ്ദേ ചരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന തിപരിവട്ട ദ്വാദസാകാര ചതുസച്ചാഭിസമയപ്പടിവേധേ മാനസം സഞ്ചാരയിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, നാവായ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സംയുത്തനികായവരേ സച്ചസംയുത്തേ -

'''വിതക്കേന്താ ച ഖോ തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, ''ഇദം ദുക്ഖ''ന്തി വിതക്കേയ്യാഥ, ''അയം ദുക്ഖസമുദയോ''തി വിതക്കേയ്യാഥ, ''അയം ദുക്ഖനിരോധോ''തി വിതക്കേയ്യാഥ, ''അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ''തി വിതക്കേയ്യാഥാ'''തി.

നാവങ്ഗപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. നാവാലഗ്ഗനകങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൬**. ''ഭന്തേ നാഗസേന, 'നാവാലഗ്ഗനകസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ''തി? ''യഥാ, മഹാരാജ, നാവാലഗ്ഗനകം ബഹുഊമിജാലാകുലവിക്ഖോഭിതസലിലതലേ മഹതിമഹാസമുദ്ദേ നാവം ലഗ്ഗേതി ഠപേതി, ന ദേതി ദിസാവിദിസം ഹരിതും, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന

രാഗദോസമോഹൂമിജാലേ മഹതിമഹാവിതക്കസമ്പഹാരേ ചിത്തം ലഗ്ഗേതബ്ബം, ന ദാതബ്ബം ദിസാവിദിസം ഹരിതും. ഇദം, മഹാരാജ, നാവാലഗ്ഗനകസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, നാവാലഗ്ഗനകം ന പ്ലവതി [ന പിലവതി (സീ॰ പീ॰)] വിസീദതി, ഹത്ഥസതേപി ഉദകേ നാവം ലഗ്ഗേതി ഠാനമുപനേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ലാഭയസസക്കാരമാനനവന്ദനപൂജനഅപചിതീസു ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗേപി ന പ്ലവിതബ്ബം, സരീരയാപനമത്തകേ യേവ ചിത്തം ഠപേതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, നാവാലഗ്ഗനകസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

“‘യഥാ സമുദ്ദേ ലഗ്ഗനകം, ന പ്ലവതി വിസീദതി;
തഥേവ ലാഭസക്കാരേ, മാ പ്ലവഥ വിസീദഥാ’”തി.

നാവാലഗ്ഗനകങ്ഗപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

### ൭. കൂപങ്ഗപഞ്ഹോ

൭. “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘കൂപസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ’ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ”ന്തി? “യഥാ, മഹാരാജ, കൂപോ രജ്ജുഞ്ച വരത്തഞ്ച ലങ്കാരഞ്ച ധാരേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സതിസമ്പജഞ്ഞസമന്നാഗതേന ഭവിതബ്ബം, അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ ആലോകിതേ വിലോകിതേ സമിഞ്ജിതേ പസാരിതേ സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേ അസിതേ പീതേ ഖായിതേ സായിതേ ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മേ ഗതേ ഠിതേ നിസിന്നേ സുത്തേ ജാഗരിതേ ഭാസിതേ തുണ്ഹീഭാവേ സമ്പജാനകാരിനാ ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, കൂപസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന ‘സതോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു വിഹരേയ്യ സമ്പജാനോ, അയം വോ അമ്ഹാകം അനുസാസനീ’”തി.

കൂപങ്ഗപഞ്ഹോ സത്തമോ.

### ൮. നിയാമകങ്ഗപഞ്ഹോ

൮. “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘നിയാമകസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, നിയാമകോ രത്തിന്ദിവം സതതം സമിതം അപ്പമത്തോ യത്തപ്പയത്തോ നാവം സാരേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ചിത്തം നിയാമയമാനേന രത്തിന്ദിവം സതതം സമിതം അപ്പമത്തേന യത്തപ്പയത്തേന യോനിസോ മനസികാരേന ചിത്തം നിയാമേതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, നിയാമകസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന ധമ്മപദേ -

“‘അപ്പമാദരതാ ഹോഥ, സചിത്തമനുരക്ഖഥ;
ദുഗ്ഗാ ഉദ്ധരഥത്താനം, പങ്കേ സന്നോവ [സത്തോവ (സീ॰ പീ॰)] കുഞ്ജരോ’തി.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, നിയാമകസ്സ യം കിഞ്ചി മഹാസമുദ്ദേ കല്യാണം വാ പാപകം വാ, സബ്ബം തം വിദിതം ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കുസലാകുസലം സാവജ്ജാനവജ്ജം ഹീനപ്പണീതം കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗം വിജാനിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, നിയാമകസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, നിയാമകോ യന്തേ മുദ്ദികം ദേതി ‘മാ കോചി യന്തം ആമസിത്ഥാ’തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ചിത്തേ സംവരമുദ്ദികാ ദാതബ്ബാ ‘മാ കിഞ്ചി പാപകം അകുസലവിതക്കം വിതക്കേസീ’തി, ഇദം, മഹാരാജ, നിയാമകസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സംയുത്തനികായവരേ ‘മാ, ഭിക്ഖവേ, പാപകേ അകുസലേ വിതക്കേ വിതക്കേയ്യാഥ, സേയ്യഥീദം, കാമവിതക്കം ബ്യാപാദവിതക്കം വിഹിംസാവിതക്ക’”ന്തി.

നിയാമകങ്ഗപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

### ൯. കമ്മകാരങ്ഗപഞ്ഹോ

൯. “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘കമ്മകാരസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ’ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ”ന്തി? “യഥാ, മഹാരാജ, കമ്മകാരോ ഏവം ചിന്തയതി ‘ഭതകോ അഹം ഇമായ നാവായ കമ്മം കരോമി, ഇമായാഹം നാവായ വാഹസാ ഭത്തവേതനം ലഭാമി, ന മേ പമാദോ കരണീയോ, അപ്പമാദേന മേ അയം നാവാ വാഹേതബ്ബാ’തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ

യോഗാവചരേന ഏവം ചിന്തയിതബ്ബം 'ഇമം ഖോ അഹം ചാതുമഹാഭൂതികം കായം സമ്മസന്തോ സതതം സമിതം അപ്പമത്തോ ഉപട്ഠിതസ്സതി സതോ സമ്പജാനോ സമാഹിതോ ഏകഗ്ഗചിത്തോ ജാതിജരാബ്യാധിമരണസോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസേഹി പരിമുച്ചിസ്സാമീതി അപ്പമാദോ മേ കരണീയോ'തി, ഇദം, മഹാരാജ, കമ്മകാരസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

"'കായം ഇമം സമ്മസഥ, പരിജാനാഥ പുനപ്പുനം;
കായേ സഭാവം ദിസ്വാന, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സഥാ'തി.

കമ്മകാരങ്ഗപഞ്ഹോ നവമോ.

**൧൦. സമുദ്ദങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൧൦.** "ഭന്തേ നാഗസേന, 'സമുദ്ദസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ മതേന കുണപേന സദ്ധിം ന സംവസതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന രാഗദോസമോഹമാനദിട്ഠിമക്ഖപളാസഇസ്സാമച്ഛരിയമായാസാഠേയ്യകുടിലവിസമദുച്ചരിതകിലേസമലേഹി സദ്ധിം ന സംവസിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സമുദ്ദസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ മുത്താമണിവേളുരിയസങ്ഖസിലാപവാളഫലികമണിവിവിധരതനനിചയം ധാരേന്തോ പിദഹതി, ന ബഹി വികിരതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന മഗ്ഗഫലഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തിവിപസ്സനാഭിഞ്ഞാവിവിധഗുണരതനാനി അധിഗന്ത്വാ പിദഹിതബ്ബാനി, ന ബഹി നീഹരിതബ്ബാനി. ഇദം, മഹാരാജ, സമുദ്ദസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ മഹന്തേഹി മഹാഭൂതേഹി സദ്ധിം സംവസതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അപ്പിച്ഛം സന്തുട്ഠം ധുതവാദം സല്ലേഖവുത്തിം ആചാരസമ്പന്നം ലജ്ജിം പേസലം ഗരും ഭാവനീയം വത്താരം വചനക്ഖമം ചോദകം പാപഗരഹിം ഓവാദകം അനുസാസകം വിഞ്ഞാപകം സന്ദസ്സകം സമാദപകം സമുത്തേജകം സമ്പഹംസകം കല്യാണമിത്തം സബ്രഹ്മചാരിം നിസ്സായ വസിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ നവസലിലസമ്പുണ്ണാഹി ഗങ്ഗായമുനാഅചിരവതീസരഭൂമഹീആദീഹി നദീസതസഹസ്സേഹി അന്തലിക്ഖേ സലിലധാരാഹി ച പൂരിതോപി സകം വേലം നാതിവത്തതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ലാഭസക്കാരസിലോകവന്ദനമാനനപൂജനകാരണാ ജീവിതഹേതുപി സഞ്ചിച്ച സിക്ഖാപദവീതിക്കമോ ന കരണീയോ. ഇദം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന -

'സേയ്യഥാപി, മഹാരാജ [പഹാരാധ (സീ॰ പീ॰)], മഹാസമുദ്ദോ ഠിതധമ്മോ വേലം നാതിക്കമതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യം മഹാ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, തം മമ സാവകാ ജീവിതഹേതുപി നാതിക്കമന്തീ'തി.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദോ സബ്ബസവന്തീഹി ഗങ്ഗായമുനാഅചിരവതീസരഭൂമഹീഹി അന്തലിക്ഖേ ഉദകധാരാഹിപി ന പരിപൂരതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാസവനധാരണവിനിച്ഛയഅഭിധമ്മവിനയഗാള്ഹസുത്തന്തവിഗ്ഗഹപദനിക്ഖേപപദസന്ധിപദവിഭത്തിനവങ്ഗജിനസാസനവരം സുണന്തേനാപി ന തപ്പിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, മഹാസമുദ്ദസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സുതസോമജാതകേ -

"'അഗ്ഗി യഥാ തിണകട്ഠം ദഹന്തോ, ന തപ്പതി സാഗരോ വാ നദീഹി;
ഏവമ്പി ചേ [ഏവമ്പി വേ (സ്യാ॰), ഏവം ഹി മേ (ക॰) ജാ॰ ൨ അസീതിനിപാതേ] പണ്ഡിതാ രാജസേട്ഠ, സുത്വാ ന തപ്പന്തി സുഭാസിതേനാ'"തി.

സമുദ്ദങ്ഗപഞ്ഹോ ദസമോ.സമുദ്ദവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

ലാബുലതാ ച പദുമം, ബീജം സാലകല്യാണികാ;
നാവാ ച നാവാലഗ്ഗനം, കൂപോ നിയാമകോ തഥാ;
കമ്മകാരോ സമുദ്ദോ ച, വഗ്ഗോ തേന പവുച്ചതീതി.

### ൯. പഥവീവഗ്ഗോ

### ൧. പഥവീഅങ്ഗപഞ്ഹോ

൧. ''ഭന്തേ നാഗസേന, 'പഥവിയാ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ''തി? ''യഥാ, മഹാരാജ, പഥവീ ഇട്ഠാനിട്ഠാനി കപ്പൂരാഗരുതഗരചന്ദനകുങ്കുമാദീനി ആകിരന്തേപി പിത്തസേമ്ഹപുബ്ബരുഹിരസേദമേദവേളസിങ്ഘാണികലസിക- മുത്തകരീസാദീനി ആകിരന്തേപി താദിസാ യേവ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഇട്ഠാനിട്ഠേ ലാഭാലാഭേ യസായസേ നിന്ദാപസംസായ സുഖദുക്ഖേ സബ്ബത്ഥ താദിനാ യേവ ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പഥവിയാ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, പഥവീ മണ്ഡനവിഭൂസനാപഗതാ സകഗന്ധപരിഭാവിതാ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന വിഭൂസനാപഗതേന സകസീലഗന്ധപരിഭാവിതേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പഥവിയാ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, പഥവീ നിരന്തരാ അഖണ്ഡച്ഛിദ്ദാ അസുസിരാ ബഹലാ ഘനാ വിത്ഥിണ്ണാ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന നിരന്തരമഖണ്ഡച്ഛിദ്ദമസുസിരബഹലഘനവിത്ഥിണ്ണസീലേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പഥവിയാ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, പഥവീ ഗാമനിഗമനഗരജനപദരുക്ഖപബ്ബതനദീതളാകപോക്ഖരണീമിഗപക്ഖിമനുജനരനാരിഗണം ധാരേന്തീപി അകിലാസു ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഓവദന്തേനപി അനുസാസന്തേനപി വിഞ്ഞാപേന്തേനപി സന്ദസ്സേന്തേനപി സമാദപേന്തേനപി സമുത്തേജേന്തേനപി സമ്പഹംസേന്തേനപി ധമ്മദേസനാസു അകിലാസുനാ ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പഥവിയാ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, പഥവീ അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്താ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്തേന പഥവിസമേന ചേതസാ വിഹരിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പഥവിയാ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം , മഹാരാജ, ഉപാസികായ ചൂളസുഭദ്ദായ സകസമണേ പരികിത്തയമാനായ -

'''ഏകഞ്ചേ ബാഹം വാസിയാ, തച്ഛേ കുപിതമാനസാ [കുപിതമാനസോ (ക॰)];
ഏകഞ്ചേബാഹം ഗന്ധേന, ആലിമ്പേയ്യ പമോദിതാ [പമോദിതോ (ക॰)].

'''അമുസ്മിം പടിഘോ നത്ഥി, രാഗോ അസ്മിം ന വിജ്ജതി;
പഥവീസമചിത്താ തേ, താദിസാ സമണാ മമാ'''തി.

പഥവീഅങ്ഗപഞ്ഹോ പഠമോ.

### ൨. ആപങ്ഗപഞ്ഹോ

൨. ''ഭന്തേ നാഗസേന, 'ആപസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ''തി? ''യഥാ, മഹാരാജ, ആപോ സുസണ്ഠിതമകമ്പിതമലുളിതസഭാവപരിസുദ്ധോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കുഹനലപനനേമിത്തകനിപ്പേസികതം അപനേത്വാ സുസണ്ഠിതമകമ്പിതമലുളിതസഭാവപരിസുദ്ധാചാരേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ആപസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, ആപോ സീതലസഭാവസണ്ഠിതോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബസത്തേസു ഖന്തിമേത്താനുദ്ദയസമ്പന്നേന ഹിതേസിനാ അനുകമ്പകേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ആപസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ആപോ അസുചിം സുചിം കരോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഗാമേ വാ അരഞ്ഞേ വാ ഉപജ്ഝായേ ഉപജ്ഝായമത്തേസു ആചരിയേ ആചരിയമത്തേസു സബ്ബത്ഥ അനധികരണേന ഭവിതബ്ബം അനവസേസകാരിനാ. ഇദം, മഹാരാജ, ആപസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ആപോ ബഹുജനപത്ഥിതോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അപ്പിച്ഛസന്തുട്ഠപവിവിത്തപടിസല്ലാനേന സതതം സബ്ബലോകമഭിപത്ഥിതേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ആപസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ആപോ ന കസ്സചി അഹിതമുപദഹതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പരഭണ്ഡനകലഹവിഗ്ഗഹവിവാദരിത്തജ്ഝാനഅരതിജനനം കായവചീചിത്തേഹി പാപകം ന കരണീയം. ഇദം, മഹാരാജ, ആപസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം മഹാരാജ, ഭഗവതാ, ദേവാതിദേവേന കണ്ഹജാതകേ -

“‘വരഞ്ചേ മേ അദോ സക്ക, സബ്ബഭൂതാനമിസ്സര;
ന മനോ വാ സരീരം വാ, മം-കതേ സക്ക കസ്സചി;
കദാചി ഉപഹഞ്ഞേഥ, ഏതം സക്ക വരം വരേ’”തി.

ആപങ്ഗപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

**൩. തേജങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൩**. “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘തേജസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, തേജോ തിണകട്ഠസാഖാപലാസം ഡഹതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന യേ തേ അബ്ഭന്തരാ വാ ബാഹിരാ വാ കിലേസാ ഇട്ഠാനിട്ഠാരമ്മണാനുഭവനാ, സബ്ബേ തേ ഞാണഗ്ഗിനാ ഡഹിതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, തേജസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, തേജോ നിദ്ദയോ അകാരുണികോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബകിലേസേസു കാരുഞ്ഞാനുദ്ദയാ ന കാതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, തേജസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, തേജോ സീതം പടിഹനതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന വീരിയസന്താപതേജം അഭിജനേത്വാ കിലേസാ പടിഹന്തബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, തേജസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, തേജോ അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്തോ ഉണ്ഹമഭിജനേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അനുനയപ്പടിഘവിപ്പമുത്തേന തേജോസമേന ചേതസാ വിഹരിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, തേജസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, തേജോ അന്ധകാരം വിധമിത്വാ [വിധമതി (സീ॰ പീ॰ ക॰)] ആലോകം ദസ്സയതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അവിജ്ജന്ധകാരം വിധമിത്വാ ഞാണാലോകം ദസ്സയിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, തേജസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സകം പുത്തം രാഹുലം ഓവദന്തേന -

‘തേജോസമം [മ॰ നി॰ ൨.൧൨൧], രാഹുല, ഭാവനം ഭാവേഹി, തേജോസമം ഹി തേ, രാഹുല, ഭാവനം ഭാവയതോ ഉപ്പന്നാ? മനാപാമനാപാ ഫസ്സാ ചിത്തം ന പരിയാദായ ഠസ്സന്തീ’”തി.

തേജങ്ഗപഞ്ഹോ തതിയോ.

**൪. വായുങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൪**. “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘വായുസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, വായു സുപുപ്ഫിതവനസണ്ഡന്തരം അഭിവായതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന വിമുത്തിവരകുസുമപുപ്ഫിതാരമ്മണവനന്തരേ രമിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, വായുസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, വായു ധരണീരുഹപാദപഗണേ മഥയതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന വനന്തരഗതേന സങ്ഖാരേ വിചിനന്തേന കിലേസാ മഥയിതബ്ബാ. ഇദം,

മഹാരാജ, വായുസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, വായു ആകാസേ ചരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ലോകുത്തരധമ്മേസു മാനസം സഞ്ചാരയിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, വായുസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, വായു ഗന്ധം അനുഭവതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അത്തനോ സീലവരസുരഭിഗന്ധോ [സീലസുരഭിഗന്ധോ (സീ॰ പീ॰)] അനുഭവിതബ്ബോ. ഇദം, മഹാരാജ, വായുസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, വായു നിരാലയോ അനികേതവാസീ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന നിരാലയമനികേതമസന്ഥവേന സബ്ബത്ഥ വിമുത്തേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, വായുസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സുത്തനിപാതേ -

“‘സന്ഥവാതോ ഭയം ജാതം, നികേതാ ജായതേ രജോ;
അനികേതമസന്ഥവം, ഏതം വേ മുനിദസ്സന’”ന്തി.

വായുങ്ഗപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. പബ്ബതങ്ഗപഞ്ഹോ**

൫. “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘പബ്ബതസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ”തി ? “യഥാ, മഹാരാജ, പബ്ബതോ അചലോ അകമ്പിതോ [അകമ്പിയോ (സീ॰ പീ॰)] അസമ്പവേധീ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സമ്മാനനേ വിമാനനേ സക്കാരേ അസക്കാരേ ഗരുകാരേ അഗരുകാരേ യസേ അയസേ നിന്ദായ പസംസായ സുഖേ ദുക്ഖേ ഇട്ഠാനിട്ഠേസു സബ്ബത്ഥ രൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബധമ്മേസു രജനീയേസു ന രജ്ജിതബ്ബം, ദുസ്സനീയേസു ന ദുസ്സിതബ്ബം, മുയ്ഹനീയേസു ന മുയ്ഹിതബ്ബം, ന കമ്പിതബ്ബം ന ചലിതബ്ബം, പബ്ബതേന വിയ അചലേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പബ്ബതസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന -

“‘സേലോ യഥാ ഏകഘനോ [ഏകഗ്ഘനോ (ക॰) ധ॰ പ॰ ൮൧ ധമ്മപദേ], വാതേന ന സമീരതി;
ഏവം നിന്ദാപസംസാസു, ന സമിഞ്ജന്തി പണ്ഡിതാ’തി.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, പബ്ബതോ ഥദ്ധോ ന കേനചി സംസട്ഠോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഥദ്ധേന അസംസട്ഠേന ഭവിതബ്ബം, ന കേനചി സംസഗ്ഗോ കരണീയോ. ഇദം, മഹാരാജ, പബ്ബതസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന -

“‘അസംസട്ഠം ഗഹട്ഠേഹി, അനാഗാരേഹി ചൂഭയം;
അനോകസാരിമപ്പിച്ഛം, തമഹം ബ്രൂമി ബ്രാഹ്മണ’ന്തി.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, പബ്ബതേ ബീജം ന വിരൂഹതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സകമാനസേ കിലേസാ ന വിരൂഹാപേതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, പബ്ബതസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സുഭൂതിനാ -

“‘രാഗൂപസംഹിതം ചിത്തം, യദാ ഉപ്പജ്ജതേ മമ;
സയംവ പച്ചവേക്ഖാമി [പച്ചവേക്ഖിത്വാ (സബ്ബത്ഥ)], ഏകഗ്ഗോ [ഏകകോ (സബ്ബത്ഥ)] തം ദമേമഹം.

“‘രജ്ജസേ [രജ്ജസി (സീ॰), രഞ്ജസി (പീ॰)] രജനീയേ ച, ദുസ്സനീയേ ച ദുസ്സസേ;
മുയ്ഹസേ [മുയ്ഹസി (സീ॰)] മോഹനീയേ ച, നിക്ഖമസ്സു വനാ തുവം.

“‘വിസുദ്ധാനം അയം വാസോ, നിമ്മലാനം തപസ്സിനം;
മാ ഖോ വിസുദ്ധം ദൂസേസി, നിക്ഖമസ്സു വനാ തുവ’ന്തി.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, പബ്ബതോ അച്ചുഗ്ഗതോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഞാണച്ചുഗ്ഗതേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പബ്ബതസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന -

‘‘‘പമാദം അപ്പമാദേന, യദാ നുദതി പണ്ഡിതോ;
പഞ്ഞാപാസാദമാരുയ്ഹ, അസോകോ സോകിനിം പജം;
പബ്ബതട്ഠോവ ഭൂമട്ഠേ [ഭുമ്മട്ഠേ (സീ॰ പീ॰)], ധീരോ ബാലേ അവേക്ഖതീ’തി.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, പബ്ബതോ അനുന്നതോ അനോനതോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഉന്നതാവനതി ന കരണീയാ. ഇദം, മഹാരാജ, പബ്ബതസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഉപാസികായ ചൂളസുഭദ്ദായ സകസമണേ പരികിത്തയമാനായ -

‘‘‘ലാഭേന ഉന്നതോ ലോകോ, അലാഭേന ച ഓനതോ;
ലാഭാലാഭേന ഏകത്ഥാ [ഏകട്ഠാ (സീ॰ പീ॰)], താദിസാ സമണാ മമാ’’’തി.

പബ്ബതങ്ഗപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. ആകാസങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൬.** ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘ആകാസസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’’തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, ആകാസോ സബ്ബസോ അഗയ്ഹോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബസോ കിലേസേഹി അഗയ്ഹേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ആകാസസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, ആകാസോ ഇസിതാപസഭൂതദിജഗണാനുസഞ്ചരിതോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ‘അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ’തി സങ്ഖാരേസു മാനസം സഞ്ചാരയിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ആകാസസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, ആകാസോ സന്താസനീയോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ , യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബഭവപടിസന്ധീസു മാനസം ഉബ്ബേജയിതബ്ബം, അസ്സാദോ ന കാതബ്ബോ. ഇദം, മഹാരാജ, ആകാസസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, ആകാസോ അനന്തോ അപ്പമാണോ അപരിമേയ്യോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അനന്തസീലേന അപരിമിതഞാണേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ആകാസസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, ആകാസോ അലഗ്ഗോ അസത്തോ അപ്പതിട്ഠിതോ അപലിബുദ്ധോ, ഏവമേവ ഖോ , മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കുലേ ഗണേ ലാഭേ ആവാസേ പലിബോധേ പച്ചയേ സബ്ബകിലേസേസു ച സബ്ബത്ഥ അലഗ്ഗേന ഭവിതബ്ബം, അനാസത്തേന അപ്പതിട്ഠിതേന അപലിബുദ്ധേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ആകാസസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സകം പുത്തം രാഹുലം ഓവദന്തേന - ‘സേയ്യഥാപി, രാഹുല [മ॰ നി॰ ൨.൧൨൦], ആകാസോ ന കത്ഥചി പതിട്ഠിതോ, ഏവമേവ ഖോ ത്വം, രാഹുല, ആകാസസമം ഭാവനം ഭാവേഹി, ആകാസസമം ഹി തേ, രാഹുല, ഭാവനം ഭാവയതോ ഉപ്പന്നാ മനാപാമനാപാ ഫസ്സാ ചിത്തം പരിയാദായ ഠസ്സന്തീ’’’തി.

ആകാസങ്ഗപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

**൭. ചന്ദങ്ഗപഞ്ഹോ**

൭. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘ചന്ദസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’’തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, ചന്ദോ സുക്കപക്ഖേ ഉദയന്തോ ഉത്തരുത്തരിം വഡ്ഢതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ആചാരസീലഗുണവത്തപ്പടിപത്തിയാ ആഗമാധിഗമേ പടിസല്ലാനേ സതിപട്ഠാനേ ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതായ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതായ ജാഗരിയാനുയോഗേ ഉത്തരുത്തരിം വഡ്ഢിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ചന്ദസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, ചന്ദോ ഉളാരാധിപതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഉളാരേന ഛന്ദാധിപതിനാ ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ചന്ദസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, ചന്ദോ നിസായ ചരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പവിവിത്തേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ചന്ദസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ചന്ദോ വിമാനകേതു, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സീലകേതുനാ ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ചന്ദസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ചന്ദോ ആയാചിതപത്ഥിതോ ഉദേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ആയാചിതപത്ഥിതേന കുലാനി ഉപസങ്കമിതബ്ബാനി. ഇദം, മഹാരാജ, ചന്ദസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സംയുത്തനികായവരേ ‘ചന്ദൂപമാ, ഭിക്ഖവേ, കുലാനി ഉപസങ്കമഥ, അപകസ്സേവ കായം അപകസ്സ ചിത്തം നിച്ചനവകാ കുലേസു അപ്പഗബ്ഭാ’”തി [അപ്പഗബ്ബാതി (ക॰) സം॰ നി॰ ൨.൧൪൬].

ചന്ദങ്ഗപഞ്ഹോ സത്തമോ.

**൮. സൂരിയങ്ഗപഞ്ഹോ**

൮. “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘സൂരിയസ്സ [സുരിയസ്സ (സീ॰ സ്യാ॰ പീ॰)] സത്ത അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി സത്ത അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, സൂരിയോ സബ്ബം ഉദകം പരിസോസേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബകിലേസാ അനവസേസം പരിസോസേതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, സൂരിയസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, സൂരിയോ തമന്ധകാരം വിധമതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബം രാഗതമം ദോസതമം മോഹതമം മാനതമം ദിട്ഠിതമം കിലേസതമം സബ്ബം ദുച്ചരിതതമം വിധമയിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സൂരിയസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, സൂരിയോ അഭിക്ഖണം ചരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അഭിക്ഖണം യോനിസോ മനസികാരോ കാതബ്ബോ. ഇദം, മഹാരാജ, സൂരിയസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, സൂരിയോ രംസിമാലീ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ആരമ്മണമാലിനാ ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സൂരിയസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, സൂരിയോ മഹാജനകായം സന്താപേന്തോ ചരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ആചാരസീലഗുണവത്തപ്പടിപത്തിയാ ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തിഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗസതിപട്ഠാനസമ്മപ്പധാനഇദ്ധിപാദേഹി സദേവകോ ലോകോ സന്താപയിതബ്ബോ. ഇദം, മഹാരാജ, സൂരിയസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, സൂരിയോ രാഹുഭയാ ഭീതോ ചരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ദുച്ചരിതദുഗ്ഗതിവിസമകന്താരവിപാകവിനിപാതകിലേസജാലജടിതേ ദിട്ഠിസങ്ഘാടപടിമുക്കേ കുപഥപക്ഖന്ദേ കുമ്മഗ്ഗപടിപന്നേ [കുമഗ്ഗപടിപന്നേ (സ്യാ॰ ക॰)] സത്തേ ദിസ്വാ മഹതാ സംവേഗഭയേന മാനസം സംവേജേതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സൂരിയസ്സ ഛട്ഠം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, സൂരിയോ കല്യാണപാപകേ ദസ്സേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗസതിപട്ഠാനസമ്മപ്പധാനഇദ്ധിപാദലോകിയലോകുത്തരധമ്മാ ദസ്സേതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, സൂരിയസ്സ സത്തമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന വങ്ഗീസേന –

“‘യഥാപി സൂരിയോ ഉദയന്തോ, രൂപം ദസ്സേതി പാണിനം;
സുചിഞ്ച അസുചിഞ്ചാപി, കല്യാണഞ്ചാപി പാപകം.

“‘തഥാ ഭിക്ഖു ധമ്മധരോ, അവിജ്ജാപിഹിതം ജനം;
പഥം ദസ്സേതി വിവിധം, ആദിച്ചോവുദയം യഥാ’”തി.

സൂരിയങ്ഗപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

**൯. സക്കങ്ഗപഞ്ഹോ**

൯. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'സക്കസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, സക്കോ ഏകന്തസുഖസമപ്പിതോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഏകന്തപവിവേകസുഖാഭിരതേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സക്കസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, സക്കോ ദേവേ ദിസ്വാ പഗ്ഗണ്ഹാതി, ഹാസമഭിജനേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കുസലേസു ധമ്മേസു അലീനമതന്ദിതം സന്തം മാനസം പഗ്ഗഹേതബ്ബം, ഹാസമഭിജനേതബ്ബം, ഉട്ഠഹിതബ്ബം ഘടിതബ്ബം വായമിതബ്ബം . ഇദം, മഹാരാജ, സക്കസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, സക്കസ്സ അനഭിരതി നുപ്പജ്ജതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സുഞ്ഞാഗാരേ അനഭിരതി ന ഉപ്പാദേതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, സക്കസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സുഭൂതിനാ -

"'സാസനേ തേ മഹാവീര, യതോ പബ്ബജിതോ അഹം;
നാഭിജാനാമി ഉപ്പന്നം, മാനസം കാമസംഹിത'"ന്തി.

സക്കങ്ഗപഞ്ഹോ നവമോ.

## ൧൦. ചക്കവത്തിങ്ഗപഞ്ഹോ

൧൦. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'ചക്കവത്തിസ്സ ചത്താരി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ചത്താരി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ , ചക്കവത്തീ ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി ജനം സങ്ഗണ്ഹാതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ചതസ്സന്നം പരിസാനം മാനസം സങ്ഗഹേതബ്ബം അനുഗ്ഗഹേതബ്ബം സമ്പഹംസേതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ചക്കവത്തിസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, ചക്കവത്തിസ്സ വിജിതേ ചോരാ ന ഉട്ഠഹന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കാമരാഗബ്യാപാദവിഹിംസാവിതക്കാ ന ഉപ്പാദേതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, ചക്കവത്തിസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന -

"'വിതക്കൂപസമേ ച യോ രതോ, അസുഭം ഭാവയതേ [ഭാവയതീ (സ്യാ॰) ധ॰ പ॰ ൩൫൦ ധമ്മപദേ] സദാ സതോ;
ഏസ ഖോ ബ്യന്തികാഹിതി, ഏസ ഛേച്ഛതി മാരബന്ധന'ന്തി.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, ചക്കവത്തീ ദിവസേ ദിവസേ സമുദ്ദപരിയന്തം മഹാപഥവിം അനുയായതി കല്യാണപാപകാനി വിചിനമാനോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കായകമ്മം വചീകമ്മം മനോകമ്മം ദിവസേ ദിവസേ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബം 'കിം നു ഖോ മേ ഇമേഹി തീഹി ഠാനേഹി അനുപവജ്ജസ്സ ദിവസോ വീതിവത്തതീ'തി. ഇദം, മഹാരാജ, ചക്കവത്തിസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന അങ്ഗുത്തരനികായവരേ -

'കഥമ്ഭൂതസ്സ മേ രത്തിന്ദിവാ വീതിവത്തന്തീതി [വീതിപതന്തീതി (സീ॰ പീ॰)] പബ്ബജിതേന അഭിണ്ഹം പച്ചവേക്ഖിതബ്ബ'ന്തി.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, ചക്കവത്തിസ്സ അബ്ഭന്തരബാഹിരാരക്ഖാ സുസംവിഹിതാ ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അബ്ഭന്തരാനം ബാഹിരാനം കിലേസാനം ആരക്ഖായ സതിദോവാരികോ ഠപേതബ്ബോ. ഇദം , മഹാരാജ, ചക്കവത്തിസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന -

'സതിദോവാരികോ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ അകുസലം പജഹതി കുസലം ഭാവേതി, സാവജ്ജം പജഹതി, അനവജ്ജം ഭാവേതി, സുദ്ധമത്താനം പരിഹരതീ'"തി.

ചക്കവത്തിങ്ഗപഞ്ഹോ ദസമോ.

പഥവീവഗ്ഗോ തതിയോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

പഥവീ ആപോ ച തേജോ ച, വായോ ച പബ്ബതേന ച;
ആകാസോ ചന്ദസൂരിയോ ച, സക്കോ ച ചക്കവത്തിനാതി.

### ൪. ഉപചികാവഗ്ഗോ

#### ൧. ഉപചികങ്ഗപഞ്ഹോ

൧. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'ഉപചികായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ"ന്തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ഉപചികാ ഉപരി ഛദനം കത്വാ അത്താനം പിദഹിത്വാ ഗോചരായ ചരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സീലസംവരഛദനം കത്വാ മാനസം പിദഹിത്വാ പിണ്ഡായ ചരിതബ്ബം, സീലസംവരഛദനേന ഖോ, മഹാരാജ, യോഗീ യോഗാവചരോ സബ്ബഭയസമതിക്കന്തോ ഹോതി. ഇദം, മഹാരാജ, ഉപചികായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം, ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന ഉപസേനേന വങ്ഗന്തപുത്തേന -

"'സീലസംവരഛദനം, യോഗീ കത്വാന മാനസം;
അനുപലിത്തോ ലോകേന, ഭയാ ച പരിമുച്ചതീ'"തി.

ഉപചികങ്ഗപഞ്ഹോ പഠമോ.

#### ൨. ബിളാരങ്ഗപഞ്ഹോ

൨. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'ബിളാരസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ബിളാരോ ഗുഹാഗതോപി സുസിരഗതോപി ഹമ്മിയന്തരഗതോപി ഉന്ദൂരം യേവ പരിയേസതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഗാമഗതേനാപി അരഞ്ഞഗതേനാപി രുക്ഖമൂലഗതേനാപി സുഞ്ഞാഗാരഗതേനാപി സതതം സമിതം അപ്പമത്തേന കായഗതാസതിഭോജനം യേവ പരിയേസിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ബിളാരസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, ബിളാരോ ആസന്നേ യേവ ഗോചരം പരിയേസതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഇമേസു യേവ പഞ്ചസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു ഉദയബ്ബയാനുപസ്സിനാ വിഹരിതബ്ബം 'ഇതി രൂപം ഇതി രൂപസ്സ സമുദയോ ഇതി രൂപസ്സ അത്ഥങ്ഗമോ, ഇതി വേദനാ ഇതി വേദനായ സമുദയോ ഇതി വേദനായ അത്ഥങ്ഗമോ, ഇതി സഞ്ഞാ ഇതി സഞ്ഞായ സമുദയോ ഇതി സഞ്ഞായ അത്ഥങ്ഗമോ, ഇതി സങ്ഖാരാ ഇതി സങ്ഖാരാനം സമുദയോ ഇതി സങ്ഖാരാനം അത്ഥങ്ഗമോ, ഇതി വിഞ്ഞാണം ഇതി വിഞ്ഞാണസ്സ സമുദയോ ഇതി വിഞ്ഞാണസ്സ അത്ഥങ്ഗമോ'തി. ഇദം, മഹാരാജ, ബിളാരസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന -

"'ന ഇതോ ദൂരേ ഭവിതബ്ബം, ഭവഗ്ഗം കിം കരിസ്സതി;
പച്ചുപ്പന്നമ്ഹി വോഹാരേ, സകേ കായമ്ഹി വിന്ദഥാ'"തി.

ബിളാരങ്ഗപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

#### ൩. ഉന്ദൂരങ്ഗപഞ്ഹോ

൩. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'ഉന്ദൂരസ്സ [ഉന്ദുരസ്സ (സ്യാ॰ ക॰)] ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ"ന്തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ഉന്ദൂരോ ഇതോചിതോ ച വിചരന്തോ ആഹാരൂപാസീസകോ യേവ ചരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ , യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഇതോചിതോ ച വിചരന്തേന യോനിസോ മനസികാരൂപാസീസകേനേവ ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഉന്ദൂരസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന ഉപസേനേന വങ്ഗന്തപുത്തേന -

"'ധമ്മാസീസം [ധമ്മസീസം (സീ॰ പീ॰)] കരിത്വാന, വിഹരന്തോ വിപസ്സകോ;
അനോലീനോ വിഹരതി, ഉപസന്തോ സദാ സതോ'"തി.

ഉന്ദൂരങ്ഗപഞ്ഹോ തതിയോ.

#### ൪. വിച്ഛികങ്ഗപഞ്ഹോ

൪. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'വിച്ഛികസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ"ന്തി? "യഥാ, മഹാരാജ, വിച്ഛികോ നങ്ഗുലാവുധോ നങ്ഗുലം ഉസ്സാപേത്വാ

ചരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഞാണാവുധേന ഭവിതബ്ബം, ഞാണം ഉസ്സാപേത്വാ വിഹരിതബ്ബം . ഇദം, മഹാരാജ, വിച്ഛികസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന ഉപസേനേന വങ്ഗന്തപുത്തേന -

'"ഞാണഖഗ്ഗം ഗഹേത്വാന, വിഹരന്തോ വിപസ്സകോ;
പരിമുച്ചതി സബ്ബഭയാ, ദുപ്പസഹോ ച സോ ഭവേ"'തി.

വിച്ഛികങ്ഗപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. നകുലങ്ഗപഞ്ഹോ**

൫. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'നകുലസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ"ന്തി? "യഥാ, മഹാരാജ, നകുലോ ഉരഗമുപഗച്ഛന്തോ ഭേസജ്ജേന കായം പരിഭാവേത്വാ ഉരഗമുപഗച്ഛതി ഗഹേതും, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കോധാഘാതബഹുലം കലഹവിഗ്ഗഹവിവാദവിരോധാഭിഭൂതം ലോകമുപഗച്ഛന്തേന മേത്താഭേസജ്ജേന മാനസം അനുലിമ്പിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, നകുലസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

'"തസ്മാ സകം പരേസമ്പി, കാതബ്ബാ മേത്തഭാവനാ;
മേത്തചിത്തേന ഫരിതബ്ബം, ഏതം ബുദ്ധാന സാസന"'ന്തി.

നകുലങ്ഗപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. ജരസിങ്ഗാലങ്ഗപഞ്ഹോ**

൬. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'ജരസിങ്ഗാലസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ജരസിങ്ഗാലോ ഭോജനം പടിലഭിത്വാ അജിഗുച്ഛമാനോ യാവദത്ഥം ആഹരയതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഭോജനം പടിലഭിത്വാ അജിഗുച്ഛമാനേന സരീരയാപനമത്തമേവ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ജരസിങ്ഗാലസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന മഹാകസ്സപേന -

'"സേനാസനമ്ഹാ ഓരുയ്ഹ, ഗാമം പിണ്ഡായ പാവിസിം;
ഭുഞ്ജന്തം പുരിസം കുട്ഠിം, സക്കച്ചം തം ഉപട്ഠഹിം.

'"സോ മേ പക്കേന ഹത്ഥേന, ആലോപം ഉപനാമയി;
ആലോപം പക്ഖിപന്തസ്സ, അങ്ഗുലിപേത്ഥ ഛിജ്ജഥ.

'"കുട്ടമൂലഞ്ച നിസ്സായ, ആലോപം തം അഭുഞ്ജിസം;
ഭുഞ്ജമാനേ വാ ഭുത്തേ വാ, ജേഗുച്ഛം മേ ന വിജ്ജതീ'തി.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, ജരസിങ്ഗാലോ ഭോജനം പടിലഭിത്വാ ന വിചിനാതി ലൂഖം വാ പണീതം വാതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഭോജനം പടിലഭിത്വാ ന വിചിനിതബ്ബം 'ലൂഖം വാ പണീതം വാ സമ്പന്നം വാ അസമ്പന്നം വാ'തി, യഥാലദ്ധേന സന്തുസ്സിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ജരസിങ്ഗാലസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന ഉപസേനേന വങ്ഗന്തപുത്തേന -

'"ലൂഖേനപി ച സന്തുസ്സേ, നാഞ്ഞം പത്ഥേ രസം ബഹും;
രസേസു അനുഗിദ്ധസ്സ, ഝാനേ ന രമതേ [രമതീ (സീ॰ പീ॰)] മനോ;
ഇതരീതരേന സന്തുട്ഠോ [സന്തുട്ഠേ (സീ॰ പീ॰)], സാമഞ്ഞം പരിപൂരതീ"'തി.

ജരസിങ്ഗാലങ്ഗപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

**൭. മിഗങ്ഗപഞ്ഹോ**

൭. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'മിഗസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, മിഗോ ദിവാ അരഞ്ഞേ ചരതി, രത്തിം അബ്ഭോകാസേ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ദിവാ അരഞ്ഞേ വിഹരിതബ്ബം, രത്തിം അബ്ഭോകാസേ. ഇദം, മഹാരാജ, മിഗസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന ലോമഹംസനപരിയായേ -

‘സോ ഖോ അഹം, സാരിപുത്ത, യാ താ രത്തിയോ സീതാ ഹേമന്തികാ അന്തരട്ഠകാ ഹിമപാതസമയാ [അന്തരട്ഠകേ ഹിമപാതസമയേ (സീ॰ പീ॰ ക॰)], തഥാരൂപാസു രത്തീസു രത്തിം അബ്ഭോകാസേ വിഹരാമി, ദിവാ വനസണ്ഡേ. ഗിമ്ഹാനം പച്ഛിമേ മാസേ ദിവാ അബ്ഭോകാസേ വിഹരാമി, രത്തിം വനസണ്ഡേ’തി.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, മിഗോ സത്തിമ്ഹി വാ സരേ വാ ഓപതന്തേ വഞ്ചേതി [വജ്ജേതി (ക॰)] പലായതി, ന കായമുപനേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കിലേസേസു ഓപതന്തേസു വഞ്ചയിതബ്ബം [വജ്ജയിതബ്ബം (ക॰)] പലായിതബ്ബം, ന ചിത്തമുപനേതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, മിഗസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, മിഗോ മനുസ്സേ ദിസ്വാ യേന വാ തേന വാ പലായതി ‘മാ മം തേ അദ്ദസംസൂ’തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഭണ്ഡനകലഹവിഗ്ഗഹവിവാദസീലേ ദുസ്സീലേ കുസീതേ സങ്ഗണികാരാമേ ദിസ്വാ യേന വാ തേന വാ പലായിതബ്ബം ‘മാ മം തേ അദ്ദസംസു, അഹഞ്ച തേ മാ അദ്ദസ’ന്തി. ഇദം, മഹാരാജ, മിഗസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

“‘മാ മേ കദാചി പാപിച്ഛോ, കുസീതോ ഹീനവീരിയോ;
അപ്പസ്സുതോ അനാചാരോ, സമ്മതോ [സമേതോ (സീ॰ പീ॰)] അഹു കത്ഥചീ’”തി.

മിഗങ്ഗപഞ്ഹോ സത്തമോ.

### ൮. ഗോരൂപങ്ഗപഞ്ഹോ

**൮.** “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘ഗോരൂപസ്സ ചത്താരി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ചത്താരി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, ഗോരൂപോ സകം ഗേഹം ന വിജഹതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സകോ കായോ ന വിജഹിതബ്ബോ ‘അനിച്ചുച്ഛാദനപരിമദ്ദനഭേദനവികിരണവിദ്ധംസനധമ്മോ അയം കായോ’തി. ഇദം, മഹാരാജ, ഗോരൂപസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഗോരൂപോ ആദിന്നധുരോ സുഖദുക്ഖേന ധുരം വഹതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ആദിന്നബ്രഹ്മചരിയേന സുഖദുക്ഖേന യാവ ജീവിതപരിയാദാനാ ആപാണകോടികം ബ്രഹ്മചരിയം ചരിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഗോരൂപസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഗോരൂപോ ഛന്ദേന ഘായമാനോ പാനീയം പിവതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ആചരിയുപജ്ഝായാനം അനുസിട്ഠി ഛന്ദേന പേമേന പസാദേന ഘായമാനേന പടിഗ്ഗഹേതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, ഗോരൂപസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഗോരൂപോ യേന കേനചി വാഹിയമാനോ വഹതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഥേരനവമജ്ഝിമഭിക്ഖൂനമ്പി ഗിഹിഉപാസകസ്സാപി ഓവാദാനുസാസനീ സിരസാ സമ്പടിച്ഛിതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, ഗോരൂപസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

“‘തദഹു പബ്ബജിതോ സന്തോ, ജാതിയാ സത്തവസ്സികോ;
സോപി മം അനുസാസേയ്യ, സമ്പടിച്ഛാമി മത്ഥകേ [മുദ്ധനാ (സീ॰)].

“‘തിബ്ബം ഛന്ദഞ്ച പേമഞ്ച, തസ്മിം ദിസ്വാ ഉപട്ഠപേ;
ഠപേയ്യാചരിയട്ഠാനേ, സക്കച്ച നം പുനപ്പുന’”ന്തി.

ഗോരൂപങ്ഗപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

### ൯. വരാഹങ്ഗപഞ്ഹോ

**൯.** “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘വരാഹസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, വരാഹോ സന്തത്തകഠിതേ [സന്തത്തകഠിനേ (സീ॰ പീ॰)] ഗിമ്ഹസമയേ സമ്പത്തേ ഉദകം ഉപഗച്ഛതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ദോസേന ചിത്തേ ആലുളിതഖലിതവിബ്ഭന്തസന്തത്തേ സീതലാമതപണീതമേത്താഭാവനം ഉപഗന്തബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, വരാഹസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, വരാഹോ ചിക്ഖല്ലമുദകമുപഗന്ത്വാ നാസികായ പഥവിം ഖണിത്വാ ദോണിം കത്വാ ദോണികായ സയതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന മാനസേ കായം നിക്ഖിപിത്വാ ആരമ്മണന്തരഗതേന സയിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, വരാഹസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജേന -

“‘കായേ [കായേന (ക॰)] സഭാവം ദിസ്വാന, വിചിനിത്വാ വിപസ്സകോ;
ഏകാകിയോ അദുതിയോ, സേതി ആരമ്മണന്തരേ’”തി.

വരാഹങ്ഗപഞ്ഹോ നവമോ.

**൧൦. ഹത്ഥിങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൧൦**. “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘ഹത്ഥിസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, ഹത്ഥീ നാമ ചരന്തോ യേവ പഥവിം ദാലേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കായം സമ്മസമാനേനേവ സബ്ബേ കിലേസാ ദാലേതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, ഹത്ഥിസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഹത്ഥീ സബ്ബകായേനേവ അപലോകേതി, ഉജുകം യേവ പേക്ഖതി, ന ദിസാവിദിസാ വിലോകേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബകായേന അപലോകിനാ ഭവിതബ്ബം, ന ദിസാവിദിസാ വിലോകേതബ്ബാ, ന ഉദ്ധം ഉല്ലോകേതബ്ബം, ന അധോ ഓലോകേതബ്ബം, യുഗമത്തപേക്ഖിനാ ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഹത്ഥിസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഹത്ഥീ അനിബദ്ധസയനോ ഗോചരായമനുഗന്ത്വാ ന തമേവ ദേസം വാസത്ഥമുപഗച്ഛതി, ന ധുവപ്പതിട്ഠാലയോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അനിബദ്ധസയനേന ഭവിതബ്ബം, നിരാലയേന പിണ്ഡായ ഗന്തബ്ബം, യദി പസ്സതി വിപസ്സകോ മനുഞ്ഞം പതിരൂപം രുചിരദേസേ ഭവം മണ്ഡപം വാ രുക്ഖമൂലം വാ ഗുഹം വാ പബ്ഭാരം വാ, തത്ഥേവ വാസമുപഗന്തബ്ബം, ധുവപ്പതിട്ഠാലയോ ന കാതബ്ബോ. ഇദം, മഹാരാജ, ഹത്ഥിസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഹത്ഥീ ഉദകം ഓഗാഹിത്വാ സുചിവിമലസീതലസലിലപരിപുണ്ണം കുമുദുപ്പലപദുമപുണ്ഡരീകസഞ്ഛന്നം മഹതിമഹന്തം പദുമസരം ഓഗാഹിത്വാ കീളതി ഗജവരകീളം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സുചിവിമലവിപ്പസന്നമനാവിലധമ്മവരവാരിപുണ്ണം വിമുത്തികുസുമസഞ്ഛന്നം മഹാസതിപട്ഠാനപോക്ഖരണിം ഓഗാഹിത്വാ ഞാണേന സങ്ഖാരാ ഓധുനിതബ്ബാ വിധുനിതബ്ബാ, യോഗാവചരകീളാ കീളിതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, ഹത്ഥിസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഹത്ഥീ സതോ പാദം ഉദ്ധരതി, സതോ പാദം നിക്ഖിപതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സതേന സമ്പജാനേന പാദം ഉദ്ധരിതബ്ബം, സതേന സമ്പജാനേന പാദം നിക്ഖിപിതബ്ബം, അഭിക്കമപടിക്കമേ സമിഞ്ജനപസാരണേ സബ്ബത്ഥ സതേന സമ്പജാനേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഹത്ഥിസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സംയുത്തനികായവരേ -

“‘കായേന സംവരോ സാധു, സാധു വാചായ സംവരോ;
മനസാ സംവരോ സാധു, സാധു സബ്ബത്ഥ സംവരോ;
സബ്ബത്ഥ സംവുതോ ലജ്ജീ, രക്ഖിതോതി പവുച്ചതീ’”തി.

ഹത്ഥിങ്ഗപഞ്ഹോ ദസമോ.ഉപചികാവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

ഉപചികാ ബിളാരോ ച, ഉന്ദൂരോ വിച്ഛികേന ച;
നകുലോ സിങ്ഗാലോ മിഗോ,
ഗോരൂപോ വരാഹോ ഹത്ഥിനാ ദസാതി.

**൫. സീഹവഗ്ഗോ**

**൧. സീഹങ്ഗപഞ്ഹോ**

൧. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘സീഹസ്സ സത്ത അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി സത്ത അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’’തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, സീഹോ നാമ സേതവിമലപരിസുദ്ധപണ്ഡരോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സേതവിമലപരിസുദ്ധപണ്ഡരചിത്തേന ബ്യപഗതകുക്കുച്ചേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സീഹസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, സീഹോ ചതുചരണോ വിക്കന്തചാരീ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ചതുരിദ്ധിപാദചരണേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സീഹസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, സീഹോ അഭിരൂപരുചിരകേസരീ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അഭിരൂപരുചിരസീലകേസരിനാ ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സീഹസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, സീഹോ ജീവിതപരിയാദാനേപി ന കസ്സചി ഓനമതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരപരിയാദാനേപി ന കസ്സചി ഓനമിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സീഹസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, സീഹോ സപദാനഭക്ഖോ യസ്മിം ഓകാസേ നിപതതി, തത്ഥേവ യാവദത്ഥം ഭക്ഖയതി, ന വരമംസം വിചിനാതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സപദാനഭക്ഖേന ഭവിതബ്ബം, ന കുലാനി വിചിനിതബ്ബാനി, ന പുബ്ബഗേഹം ഹിത്വാ കുലാനി ഉപസങ്കമിതബ്ബാനി, ന ഭോജനം വിചിനിതബ്ബം, യസ്മിം ഓകാസേ കബളം ആദീയതി, തസ്മിം യേവ ഓകാസേ ഭുഞ്ജിതബ്ബം സരീരയാപനത്ഥം [സരീരയാപനമത്തം (സീ॰ പീ॰)], ന വരഭോജനം വിചിനിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സീഹസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, സീഹോ അസന്നിധിഭക്ഖോ, സകിം ഗോചരം ഭക്ഖയിത്വാ ന പുന തം ഉപഗച്ഛതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അസന്നിധികാരപരിഭോഗിനാ ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സീഹസ്സ ഛട്ഠം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം , മഹാരാജ, സീഹോ ഭോജനം അലദ്ധാ ന പരിതസ്സതി, ലദ്ധാപി ഭോജനം അഗധിതോ [അഗഥിതോ (സീ॰)] അമുച്ഛിതോ അനജ്ഝോസന്നോ പരിഭുഞ്ജതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഭോജനം അലദ്ധാ ന പരിതസ്സിതബ്ബം, ലദ്ധാപി ഭോജനം അഗധിതേന അമുച്ഛിതേന അനജ്ഝോസന്നേന ആദീനവദസ്സാവിനാ നിസ്സരണപഞ്ഞേന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സീഹസ്സ സത്തമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സംയുത്തനികായവരേ ഥേരം മഹാകസ്സപം പരികിത്തയമാനേന –

‘സന്തുട്ഠോയം, ഭിക്ഖവേ, കസ്സപോ ഇതരീതരേന പിണ്ഡപാതേന, ഇതരീതരപിണ്ഡപാതസന്തുട്ഠിയാ ച വണ്ണവാദീ, ന ച പിണ്ഡപാതഹേതു അനേസനം അപ്പതിരൂപം ആപജ്ജതി, അലദ്ധാ ച പിണ്ഡപാതം ന പരിതസ്സതി, ലദ്ധാ ച പിണ്ഡപാതം അഗധിതോ അമുച്ഛിതോ അനജ്ഝോസന്നോ ആദീനവദസ്സാവീ നിസ്സരണപഞ്ഞോ പരിഭുഞ്ജതീ’’’തി.

സീഹങ്ഗപഞ്ഹോ പഠമോ.

### ൨. ചക്കവാകങ്ഗപഞ്ഹോ

൨. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘ചക്കവാകസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീതി’’? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, ചക്കവാകോ യാവ ജീവിതപരിയാദാനാ ദുതിയികം ന വിജഹതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന യാവ ജീവിതപരിയാദാനാ യോനിസോ മനസികാരോ ന വിജഹിതബ്ബോ. ഇദം, മഹാരാജ, ചക്കവാകസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, ചക്കവാകോ സേവാലപണകഭക്ഖോ, തേന ച സന്തുട്ഠിം ആപജ്ജതി, തായ ച സന്തുട്ഠിയാ ബലേന ച വണ്ണേന ച ന പരിഹായതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന യഥാലാഭസന്തോസോ കരണീയോ, യഥാലാഭസന്തുട്ഠോ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗീ യോഗാവചരോ ന പരിഹായതി സീലേന, ന പരിഹായതി സമാധിനാ, ന പരിഹായതി പഞ്ഞായ, ന പരിഹായതി വിമുത്തിയാ, ന പരിഹായതി വിമുത്തിഞാണദസ്സനേന, ന പരിഹായതി സബ്ബേഹി കുസലേഹി ധമ്മേഹി. ഇദം, മഹാരാജ, ചക്കവാകസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ചക്കവാകോ പാണേ ന വിഹേഠയതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന നിഹിതദണ്ഡേന നിഹിതസത്ഥേന ലജ്ജിനാ ദയാപന്നേന സബ്ബപാണഭൂതഹിതാനുകമ്പിനാ ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ചക്കവാകസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന ചക്കവാകജാതകേ -

‘‘‘യോ ന ഹന്തി ന ഘാതേതി, ന ജിനാതി ന ജാപയേ;
മേത്തംസോ [അഹിംസാ (സീ॰ പീ॰)] സബ്ബഭൂതേസു, വേരം തസ്സ ന കേനചീ’’’തി.

ചക്കവാകങ്ഗപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

**൩. പേണാഹികങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൩.** ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘പേണാഹികായ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’’തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, പേണാഹികാ സകപതിമ്ഹി ഉസൂയായ ഛാപകേ ന പോസയതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സകമനേ [സകമനോ (ക॰)] കിലേസേ ഉപ്പന്നേ ഉസൂയായിതബ്ബം, സതിപട്ഠാനേന സമ്മാസംവരസുസിരേ പക്ഖിപിത്വാ മനോദ്വാരേ കായഗതാസതി ഭാവേതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, പേണാഹികായ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, പേണാഹികാ പവനേ ദിവസം ഗോചരം ചരിത്വാ സായം പക്ഖിഗണം ഉപേതി അത്തനോ ഗുത്തിയാ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഏകകേന പവിവേകം സേവിതബ്ബം സംയോജനപരിമുത്തിയാ, തത്ര രതിം അലഭമാനേന ഉപവാദഭയപരിരക്ഖണായ സങ്ഘം ഓസരിത്വാ സങ്ഘരക്ഖിതേന വസിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പേണാഹികായ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ബ്രഹ്മുനാ സഹമ്പതിനാ ഭഗവതോ സന്തികേ -

‘‘‘സേവേഥ പന്താനി സേനാസനാനി, ചരേയ്യ സംയോജനവിപ്പമോക്ഖാ;
സചേ രതിം നാധിഗച്ഛേയ്യ തത്ഥ, സങ്ഘേ വസേ രക്ഖിതത്തോ സതീമാ’’’തി.

പേണാഹികങ്ഗപഞ്ഹോ തതിയോ.

**൪. ഘരകപോതങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൪.** ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘ഘരകപോതസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ’ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ’’ന്തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, ഘരകപോതോ പരഗേഹേ വസമാനോ ന തേസം കിഞ്ചി ഭണ്ഡസ്സ നിമിത്തം ഗണ്ഹാതി, മജ്ഝത്തോ വസതി സഞ്ഞാബഹുലോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പരകുലം ഉപഗതേന തസ്മിം കുലേ ഇത്ഥീനം വാ പുരിസാനം വാ മഞ്ചേ വാ പീഠേ വാ വത്ഥേ വാ അലങ്കാരേ വാ ഉപഭോഗേ വാ പരിഭോഗേ വാ ഭോജനവികതീസു വാ ന നിമിത്തം ഗഹേതബ്ബം, മജ്ഝത്തേന ഭവിതബ്ബം, സമണസഞ്ഞാ പച്ചുപട്ഠപേതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, ഘരകപോതസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന ചൂളനാരദജാതകേ -

‘‘‘പവിസിത്വാ പരകുലം, പാനത്ഥം ഭോജനായ വാ [പാനേസു ഭോജനേസു വാ (സീ॰ പീ॰)];
മിതം ഖാദേ മിതം ഭുഞ്ജേ, ന ച രൂപേ മനം കരേ’’’തി.

ഘരകപോതങ്ഗപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. ഉലൂകങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൫.** ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘ഉലൂകസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’’തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, ഉലൂകോ കാകേഹി പടിവിരുദ്ധോ, രത്തിം കാകസങ്ഘം ഗന്ത്വാ ബഹൂപി കാകേ ഹനതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അഞ്ഞാണേന പടിവിരുദ്ധോ കാതബ്ബോ, ഏകേന രഹോ നിസീദിത്വാ അഞ്ഞാണം സമ്പമദ്ദിതബ്ബം, മൂലതോ ഛിന്ദിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഉലൂകസ്സ പഠമം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഉലൂകോ സുപ്പടിസല്ലീനോ ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പടിസല്ലാനാരാമേന ഭവിതബ്ബം പടിസല്ലാനരതേന. ഇദം, മഹാരാജ, ഉലൂകസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സംയുത്തനികായവരേ -

'"ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പടിസല്ലാനാരാമോ പടിസല്ലാനരതോ "ഇദം ദുക്ഖ"ന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, "അയം ദുക്ഖസമുദയോ"തി യഥാ ഭൂഥം പജാനാതി , "അയം ദുക്ഖനിരോധോ"തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, "അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ"തി യഥാഭൂതം പജാനാതീ'"തി.

ഉലൂകങ്ഗപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. സതപത്തങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൬**. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'സതപത്തസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ"ന്തി? "യഥാ, മഹാരാജ, സതപത്തോ രവിത്വാ പരേസം ഖേമം വാ ഭയം വാ ആചിക്ഖതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പരേസം ധമ്മം ദേസയമാനേന വിനിപാതം ഭയതോ ദസ്സയിതബ്ബം, നിബ്ബാനം ഖേമതോ ദസ്സയിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സതപത്തസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജേന -

'"നിരയേ ഭയസന്താസം, നിബ്ബാനേ വിപുലം സുഖം;
ഉഭയാനേതാനത്ഥാനി ദസ്സേതബ്ബാനി യോഗിനാ'"തി.

സതപത്തങ്ഗപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

**൭. വഗ്ഗുലിങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൭**. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'വഗ്ഗുലിസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, വഗ്ഗുലി ഗേഹം പവിസിത്വാ വിചരിത്വാ നിക്ഖമതി, ന തത്ഥ പലിബുദ്ധതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ സപദാനം വിചരിത്വാ പടിലദ്ധലാഭേന ഖിപ്പമേവ നിക്ഖമിതബ്ബം, ന തത്ഥ പലിബുദ്ധേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, വഗ്ഗുലിസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, വഗ്ഗുലി പരഗേഹേ വസമാനോ ന തേസം പരിഹാനിം കരോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കുലാനി ഉപസങ്കമിത്വാ അതിയാചനായ വാ വിഞ്ഞത്തിബഹുലതായ വാ കായദോസബഹുലതായ വാ അതിഭാണിതായ വാ സമാനസുഖദുക്ഖതായ വാ ന തേസം കോചി വിപ്പടിസാരോ കരണീയോ, നപി തേസം മൂലകമ്മം പരിഹാപേതബ്ബം, സബ്ബഥാ വഡ്ഢി യേവ ഇച്ഛിതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, വഗ്ഗുലിസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന ദീഘനികായവരേ ലക്ഖണസുത്തന്തേ -

'"സദ്ധായ സീലേന സുതേന ബുദ്ധിയാ, ചാഗേന ധമ്മേന ബഹൂഹി സാധുഹി;
ധനേന ധഞ്ഞേന ച ഖേത്തവത്ഥുനാ, പുത്തേഹി ദാരേഹി ചതുപ്പദേഹി ച.

'"ഞാതീഹി മിത്തേഹി ച ബന്ധവേഹി, ബലേന വണ്ണേന സുഖേന ചൂഭയം;
കഥം ന ഹായേയ്യും പരേതി ഇച്ഛതി, അത്ഥസമിദ്ധിഞ്ച പനാഭികങ്ഖതീ'"തി.

വഗ്ഗുലിങ്ഗപഞ്ഹോ സത്തമോ.

**൮. ജലൂകങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൮**. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'ജലൂകായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ"ന്തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ജലൂകാ യത്ഥ അല്ലീയതി, തത്ഥേവ ദള്ഹം അല്ലീയിത്വാ രുഹിരം പിവതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന യസ്മിം ആരമ്മണേ ചിത്തം അല്ലീയതി, തം ആരമ്മണം വണ്ണതോ ച സണ്ഠാനതോ ച ദിസതോ ച ഓകാസതോ ച പരിച്ഛേദതോ ച ലിങ്ഗതോ ച നിമിത്തതോ ച ദള്ഹം പതിട്ഠാപേത്വാ തേനേവാരമ്മണേന വിമുത്തിരസമസേചനകം പാതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ജലൂകായ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന അനുരുദ്ധേന -

'"പരിസുദ്ധേന ചിത്തേന, ആരമ്മണേ പതിട്ഠായ;
തേന ചിത്തേന പാതബ്ബം, വിമുത്തിരസമസേചന'"ന്തി.

ജലൂകങ്ഗപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

**൯. സപ്പങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൯**. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'സപ്പസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, സപ്പോ ഉരേന ഗച്ഛതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പഞ്ഞായ ചരിതബ്ബം, പഞ്ഞായ ചരമാനസ്സ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനോ ചിത്തം ഞായേ ചരതി, വിലക്ഖണം വിവജ്ജേതി, സലക്ഖണം ഭാവേതി. ഇദം, മഹാരാജ , സപ്പസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, സപ്പോ ചരമാനോ ഓസധം പരിവജ്ജേന്തോ ചരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ദുച്ചരിതം പരിവജ്ജേന്തേന ചരിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, സപ്പസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, സപ്പോ മനുസ്സേ ദിസ്വാ തപ്പതി [മനുസ്സം ദിസ്വാ കമ്പതി (ക॰)] സോചതി ചിന്തയതി, ഏവമേവ ഖോ മഹാരാജ യോഗിനാ യോഗാവചരേന കുവിതക്കേ, വിതക്കേത്വാ അരതിം ഉപ്പാദയിത്വാ തപ്പിതബ്ബം സോചിതബ്ബം ചിന്തയിതബ്ബം 'പമാദേന മേ ദിവസോ വീതിനാമിതോ, ന സോ പുന സക്കാ ലദ്ധു'ന്തി. ഇദം, മഹാരാജ, സപ്പസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ഭല്ലാടിയജാതകേ ദ്വിന്നം കിന്നരാനം -

"'മയേകരത്തം [യമേകരത്തിം (സീ॰ പീ॰)] വിപ്പവസിമ്ഹ ലുദ്ദ, അകാമകാ അഞ്ഞമഞ്ഞം സരന്താ;
തമേകരത്തം [തമേകരത്തിം (സീ॰ പീ॰)] അനുതപ്പമാനാ, സോചാമ 'സാ രത്തി പുന നഹേസ്സതീ'"'തി.

സപ്പങ്ഗപഞ്ഹോ നവമോ.

**൧൦. അജഗരങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൧൦**. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'അജഗരസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ"ന്തി? "യഥാ, മഹാരാജ, അജഗരോ മഹതിമഹാകായോ ബഹൂപി ദിവസേ ഊനൂദരോ ദീനതരോ കുച്ഛിപൂരം ആഹാരം ന ലഭതി, അപരിപുണ്ണോ യേവ യാവദേവ സരീരയാപനമത്തകേന യാപേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനോ യോഗാവചരസ്സ ഭിക്ഖാചരിയപ്പസുതസ്സ പരപിണ്ഡമുപഗതസ്സ പരദിന്നപ്പാടികങ്ഖിസ്സ സയംഗാഹപ്പടിവിരതസ്സ ദുല്ലഭം ഉദരപരിപൂരം ആഹാരം, അപി ച അത്ഥവസികേന കുലപുത്തേന ചത്താരോ പഞ്ച ആലോപേ അഭുഞ്ജിത്വാ അവസേസം ഉദകേന പരിപൂരേതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, അജഗരസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

"'അല്ലം സുക്ഖം വാ ഭുഞ്ജന്തോ, ന ബാള്ഹം സുഹിതോ സിയാ;
ഊനൂദരോ മിതാഹാരോ, സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ.

"'ചത്താരോ പഞ്ച ആലോപേ, അഭുത്വാ ഉദകം പിവേ;
അലം ഫാസു വിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ'"തി.

അജഗരങ്ഗപഞ്ഹോ ദസമോ.

സീഹവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

തസ്സുദ്ദാനം -

കേസരീ ചക്കവാകോ ച, പേണാഹി ഘരകപോതകോ;
ഉലൂകോ സതപത്തോ ച, വഗ്ഗുലി ച ജലൂപികാ;
സപ്പോ അജഗരോ ചേവ, വഗ്ഗോ തേന പവുച്ചതീതി.

**൬. മക്കടകവഗ്ഗോ**

**൧. പന്ഥമക്കടകങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൧**. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'പന്ഥമക്കടകസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ"ന്തി? "യഥാ, മഹാരാജ, പന്ഥമക്കടകോ പന്ഥേ മക്കടജാലവിതാനം കത്വാ യദി തത്ഥ ജാലകേ ലഗ്ഗതി കിമി വാ മക്ഖികാ വാ പടങ്ഗോ വാ, തം ഗഹേത്വാ ഭക്ഖയതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഛസു ദ്വാരേസു സതിപട്ഠാനജാലവിതാനം

കത്വാ യദി തത്ഥ കിലേസമക്ഖികാ ബജ്ഝന്തി, തത്ഥേവ ഘാതേതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, പന്ഥമക്കടകസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന അനുരുദ്ധേന -

> '''ചിത്തം നിയമേ ഛസു ദ്വാരേസു, സതിപട്ഠാനവരുത്തമേ;
> കിലേസാ തത്ഥ ലഗ്ഗാ ചേ, ഹന്തബ്ബാ തേ വിപസ്സിനാ'''തി.

പന്ഥമക്കടകങ്ഗപഞ്ഹോ പഠമോ.

**൨. ഥനസ്സിതദാരകങ്ഗപഞ്ഹോ**

൨. ''ഭന്തേ നാഗസേന, 'ഥനസ്സിതദാരകസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ''ന്തി ? ''യഥാ, മഹാരാജ, ഥനസ്സിതദാരകോ സദത്ഥേ ലഗ്ഗതി, ഖീരത്ഥികോ രോദതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സദത്ഥേ ലഗ്ഗിതബ്ബം, സബ്ബത്ഥ ധമ്മഞാണേന ഭവിതബ്ബം, ഉദ്ദേസേ പരിപുച്ഛായ സമ്മപ്പയോഗേ പവിവേകേ ഗരുസംവാസേ കല്യാണമിത്തസേവനേ. ഇദം, മഹാരാജ, ഥനസ്സിതദാരകസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന ദീഘനികായവരേ പരിനിബ്ബാനസുത്തന്തേ -

> '''ഇങ്ഘം തുമ്ഹേ, ആനന്ദ, സാരത്ഥേ [സദത്ഥേ (സീ॰ പീ॰)] ഘടഥ, സാരത്ഥേ അനുയുഞ്ജഥ;
> സാരത്ഥേ അപ്പമത്താ ആതാപിനോ പഹിതത്താ വിഹരഥാ'''തി.

ഥനസ്സിതദാരകങ്ഗപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

**൩. ചിത്തകധരകുമ്മങ്ഗപഞ്ഹോ**

൩. ''ഭന്തേ നാഗസേന, 'ചിത്തകധരകുമ്മസ്സ [ചിത്തകഥലകുമ്മസ്സ (സീ॰ പീ॰)] ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ'ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ''ന്തി? ''യഥാ, മഹാരാജ, ചിത്തകധരകുമ്മോ ഉദകഭയാ ഉദകം പരിവജ്ജേത്വാ വിചരതി, തായ ച പന ഉദകം പരിവജ്ജനായ ആയുനാ ന പരിഹായതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പമാദേ ഭയദസ്സാവിനാ ഭവിതബ്ബം, അപ്പമാദേ ഗുണവിസേസദസ്സാവിനാ. തായ ച പന ഭയദസ്സാവിതായ ന പരിഹായതി സാമഞ്ഞാ, നിബ്ബാനസ്സ സന്തികേ ഉപേതി [ഠപേതി (ക॰)]. ഇദം, മഹാരാജ, ചിത്തകധരകുമ്മസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന ധമ്മപദേ -

> '''അപ്പമാദരതോ ഭിക്ഖു, പമാദേ ഭയദസ്സി വാ;
> അഭബ്ബോ പരിഹാനായ, നിബ്ബാനസ്സേവ സന്തികേ'''തി.

ചിത്തകധരകുമ്മങ്ഗപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൪. പവനങ്ഗപഞ്ഹോ**

൪. ''ഭന്തേ നാഗസേന, 'പവനസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ''തി? ''യഥാ, മഹാരാജ, പവനം നാമ അസുചിജനം പടിച്ഛാദേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പരേസം അപരദ്ധം ഖലിതം പടിച്ഛാദേതബ്ബം ന വിവരിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പവനസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, പവനം സുഞ്ഞം പചുരജനേഹി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന രാഗദോസമോഹമാനദിട്ഠിജാലേഹി സബ്ബേഹി ച കിലേസേഹി സുഞ്ഞേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പവനസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, പവനം വിവിത്തം ജനസമ്ബാധരഹിതം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പാപകേഹി അകുസലേഹി ധമ്മേഹി അനരിയേഹി പവിവിത്തേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പവനസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, പവനം സന്തം പരിസുദ്ധം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സന്തേന പരിസുദ്ധേന ഭവിതബ്ബം, നിബ്ബുതേന പഹീനമാനേന പഹീനമക്ഖേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പവനസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

''പുന ചപരം, മഹാരാജ, പവനം അരിയജനസംസേവിതം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അരിയജനസംസേവിതേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, പവനസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സംയുത്തനികായവരേ -

‘‘‘പവിവിത്തേഹി അരിയേഹി, പഹിതത്തേഹി ഝായിഭി;
നിച്ചം ആരദ്ധവീരിയേഹി, പണ്ഡിതേഹി സഹാവസേ’’’തി.

പവനങ്ഗപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. രുക്ഖങ്ഗപഞ്ഹോ**

൫. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘രുക്ഖസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’’തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, രുക്ഖോ നാമ പുപ്ഫഫലധരോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന വിമുത്തിപുപ്ഫസാമഞ്ഞഫലധാരിനാ ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, രുക്ഖസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, രുക്ഖോ ഉപഗതാനമനുപ്പവിട്ഠാനം ജനാനം ഛായം ദേതി, ഏവമേവ ഖോ , മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഉപഗതാനമനുപ്പവിട്ഠാനം പുഗ്ഗലാനം ആമിസപ്പടിസന്ഥാരേന വാ ധമ്മപ്പടിസന്ഥാരേന വാ പടിസന്ഥരിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, രുക്ഖസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, രുക്ഖോ ഛായാവേമത്തം ന കരോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബസത്തേസു വേമത്തതാ ന കാതബ്ബാ, ചോരവധകപച്ചത്ഥികേസുപി അത്തനിപി സമസമാ മേത്താഭാവനാ കാതബ്ബാ, ‘കിന്തി ഇമേ സത്താ അവേരാ അബ്യാപജ്ജാ [അബ്യാപജ്ഝാ (സീ॰)] അനീഘാ സുഖീ അത്താനം പരിഹരേയ്യു’ന്തി. ഇദം, മഹാരാജ, രുക്ഖസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ –

‘‘‘വധകേ ദേവദത്തമ്ഹി, ചോരേ അങ്ഗുലിമാലകേ;
ധനപാലേ രാഹുലേ ച, സബ്ബത്ഥ സമകോ മുനീ’’’തി.

രുക്ഖങ്ഗപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. മേഘങ്ഗപഞ്ഹോ**

൬. ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘മേഘസ്സ പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’’തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, മേഘോ ഉപ്പന്നം രജോജല്ലം വൂപസമേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഉപ്പന്നം കിലേസരജോജല്ലം വൂപസമേതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, മേഘസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, മേഘോ പഥവിയാ ഉണ്ഹം നിബ്ബാപേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന മേത്താഭാവനായ സദേവകോ ലോകോ നിബ്ബാപേതബ്ബോ. ഇദം, മഹാരാജ, മേഘസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, മേഘോ സബ്ബബീജാനി വിരുഹാപേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബസത്താനം സദ്ധം ഉപ്പാദേത്വാ തം സദ്ധാബീജം തീസു സമ്പത്തീസു രോപേതബ്ബം, ദിബ്ബമാനുസികാസു സുഖസമ്പത്തീസു യാവപരമത്ഥനിബ്ബാനസുഖസമ്പത്തി. ഇദം, മഹാരാജ, മേഘസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, മേഘോ ഉതുതോ സമുട്ഠഹിത്വാ ധരണിതലരുഹേ തിണരുക്ഖലതാഗുമ്ബഓസധിവനപ്പതയോ പരിരക്ഖതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന യോനിസോ മനസികാരം നിബ്ബത്തേത്വാ തേന യോനിസോ മനസികാരേന സമണധമ്മോ പരിരക്ഖിതബ്ബോ, യോനിസോ മനസികാരമൂലകാ സബ്ബേ കുസലാ ധമ്മാ. ഇദം, മഹാരാജ, മേഘസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം , മഹാരാജ, മേഘോ വസ്സമാനോ നദിതളാകപോക്ഖരണിയോ കന്ദരപദരസരസോബ്ഭഉദപാനാനി ച പരിപൂരേതി ഉദകധാരാഹി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ആഗമപരിയത്തിയാ ധമ്മമേഘമഭിവസ്സയിത്വാ അധിഗമകാമാനം മാനസം പരിപൂരയിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, മേഘസ്സ പഞ്ചമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ –

‘‘‘ബോധനേയ്യം ജനം ദിസ്വാ, സതസഹസ്സേപി യോജനേ;
ഖണേന ഉപഗന്ത്വാന, ബോധേതി തം മഹാമുനീ’’’തി.

മേഘങ്ഗപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

**൭. മണിരതനങ്ഗപഞ്ഹോ**

൭. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'മണിരതനസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, മണിരതനം ഏകന്തപരിസുദ്ധം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഏകന്തപരിസുദ്ധാജീവേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, മണിരതനസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, മണിരതനം ന കേനചി സദ്ധിം മിസ്സീയതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പാപേഹി പാപസഹായേഹി സദ്ധിം ന മിസ്സിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, മണിരതനസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, മണിരതനം ജാതിരതനേഹി യോജീയതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഉത്തമവരജാതിമന്തേഹി സദ്ധിം സംവസിതബ്ബം, പടിപന്നകഫലട്ഠസേക്ഖഫലസമങ്ഗീഹി സോതാപന്നസകദാഗാമിഅനാഗാമിഅരഹന്തതേവിജ്ജഛളഭിഞ്ഞസമണമണിരതനേഹി സദ്ധിം സംവസിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, മണിരതനസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സുത്തനിപാതേ -

"'സുദ്ധാ സുദ്ധേഹി സംവാസം, കപ്പയവ്ഹോ പതിസ്സതാ;
തതോ സമഗ്ഗാ നിപകാ, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സഥാ'"തി.

മണിരതനപഞ്ഹോ സത്തമോ.

**൮. മാഗവികങ്ഗപഞ്ഹോ**

൮. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'മാഗവികസ്സ ചത്താരി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ചത്താരി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, മാഗവികോ അപ്പമിദ്ധോ ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന അപ്പമിദ്ധേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, മാഗവികസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, മാഗവികോ മിഗേസു യേവ ചിത്തം ഉപനിബന്ധതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ആരമ്മണേസു യേവ ചിത്തം ഉപനിബന്ധിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, മാഗവികസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, മാഗവികോ കാലം കമ്മസ്സ ജാനാതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പടിസല്ലാനസ്സ കാലോ ജാനിതബ്ബോ 'അയം കാലോ പടിസല്ലാനസ്സ, അയം കാലോ നിക്ഖമനായാ'തി. ഇദം, മഹാരാജ, മാഗവികസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, മാഗവികോ മിഗം ദിസ്വാ ഹാസമഭിജനേതി 'ഇമം ലച്ഛാമീ'തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ആരമ്മണേ അഭിരമിതബ്ബം, ഹാസമഭിജനേതബ്ബം 'ഉത്തരിം വിസേസമധിഗച്ഛിസ്സാമീ'തി. ഇദം, മഹാരാജ, മാഗവികസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം മഹാരാജ ഥേരേന മോഘരാജേന -

"'ആരമ്മണേ ലഭിത്വാന, പഹിതത്തേന ഭിക്ഖുനാ;
ഭിയ്യോ ഹാസോ ജനേതബ്ബോ, അധിഗച്ഛിസ്സാമി ഉത്തരി'"ന്തി.

മാഗവികങ്ഗപഞ്ഹോ അട്ഠമോ.

**൯. ബാളിസികങ്ഗപഞ്ഹോ**

൯. "ഭന്തേ നാഗസേന, 'ബാളിസികസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ'തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ"തി? "യഥാ, മഹാരാജ, ബാളിസികോ ബളിസേന മച്ഛേ ഉദ്ധരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഞാണേന ഉത്തരിം സാമഞ്ഞഫലാനി ഉദ്ധരിതബ്ബാനി. ഇദം, മഹാരാജ, ബാളിസികസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

"പുന ചപരം, മഹാരാജ, ബാളിസികോ പരിത്തകം വധിത്വാ വിപുലം ലാഭമധിഗച്ഛതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പരിത്തലോകാമിസമത്തം പരിച്ചജിതബ്ബം. ലോകാമിസമത്തം, മഹാരാജ, പരിച്ചജിത്വാ യോഗീ യോഗാവചരോ വിപുലം സാമഞ്ഞഫലം അധിഗച്ഛതി. ഇദം, മഹാരാജ, ബാളിസികസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന രാഹുലേന -

‘‘‘സുഞ്ഞതഞ്ചാനിമിത്തഞ്ച, വിമോക്ഖഞ്ചാപ്പണിഹിതം;
ചതുരോ ഫലേ ഫസ്സയിത്വാ, ചജിത്വാ ലോകാമിസം ലഭേ’’’തി.

ബാളിസികങ്ഗപഞ്ഹോ നവമോ.

**൧൦. തച്ഛകങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൧൦.** ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘തച്ഛകസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’’തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, തച്ഛകോ കാളസുത്തം അനുലോമേത്വാ രുക്ഖം തച്ഛതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ജിനസാസനമനുലോമയിത്വാ സീലപഥവിയം പതിട്ഠഹിത്വാ സദ്ധാഹത്ഥേന പഞ്ഞാവാസിം ഗഹേത്വാ കിലേസാ തച്ഛേതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, തച്ഛകസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

‘‘പുന ചപരം, മഹാരാജ, തച്ഛകോ ഫേഗ്ഗും അപഹരിത്വാ സാരമാദിയതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സസ്സതം ഉച്ഛേദം തം ജീവം തം സരീരം അഞ്ഞം ജീവം അഞ്ഞം സരീരം തദുത്തമം അഞ്ഞദുത്തമം അകതമഭബ്ബം അപുരിസകാരം അബ്രഹ്മചരിയവാസം സത്തവിനാസം നവസത്തപാതുഭാവം സങ്ഖാരസസ്സതഭാവം യോ കരോതി, സോ പടിസംവേദേതി, അഞ്ഞോ കരോതി, അഞ്ഞോ പടിസംവേദേതി, കമ്മഫലദസ്സനാ ച കിരിയഫലദിട്ഠി ച ഇതി ഏവരൂപാനി ചേവ അഞ്ഞാനി ച വിവാദപഥാനി അപനേത്വാ സങ്ഖാരാനം സഭാവം പരമസുഞ്ഞതം നിരീഹനിജ്ജീവതം [നിസത്തനിജീവതം (ക॰)] അച്ചന്തം സുഞ്ഞതം ആദിയിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, തച്ഛകസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സുത്തനിപാതേ –

‘‘‘കാരണ്ഡവം നിദ്ധമഥ, കസമ്ബും അപകസ്സഥ;
തതോ പലാപേ വാഹേഥ, അസ്സമണേ സമണമാനിനേ.

‘‘‘നിദ്ധമിത്വാന പാപിച്ഛേ, പാപആചാരഗോചരേ;
സുദ്ധാ സുദ്ധേഹി സംവാസം, കപ്പയവ്ഹോ പതിസ്സതാ;
തതോ സമഗ്ഗാ നിപകാ, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സഥാ’’’തി.

തച്ഛകങ്ഗപഞ്ഹോ ദസമോ.

മക്കടകവഗ്ഗോ ഛട്ഠോ.

തസ്സുദ്ദാനം –

മക്കടോ ദാരകോ കുമ്മോ, വനം രുക്ഖോ ച പഞ്ചമോ;
മേഘോ മണി മാഗവികോ, ബാളിസീ തച്ഛകേന ചാതി.

**൭. കുമ്ഭവഗ്ഗോ**

**൧. കുമ്ഭങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൧.** ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘കുമ്ഭസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ’ന്തി യം വദേസി, കതമം തം ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബ’’ന്തി? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, കുമ്ഭോ സമ്പുണ്ണോ ന സണതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ആഗമേ അധിഗമേ പരിയത്തിയം സാമഞ്ഞേ പാരമിം പത്വാ ന സണിതബ്ബം, ന തേന മാനോ കരണീയോ, ന ദബ്ബോ [ദപ്പോ (സീ॰)] ദസ്സേതബ്ബോ, നിഹതമാനേന നിഹതദബ്ബേന ഭവിതബ്ബം, ഉജുകേന അമുഖരേന അവികത്ഥിനാ. ഇദം, മഹാരാജ, കുമ്ഭസ്സ ഏകം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന സുത്തനിപാതേ –

‘‘‘യദൂനകം തം സണതി, യം പൂരം സന്തമേവ തം;
അഡ്ഢകുമ്ഭൂപമോ [രിത്തകുമ്ഭൂപമോ (സീ॰)] ബാലോ, രഹദോ പൂരോവ പണ്ഡിതോ’’’തി.

കുമ്ഭങ്ഗപഞ്ഹോ പഠമോ.

**൨. കാളായസങ്ഗപഞ്ഹോ**

**൨.** ‘‘ഭന്തേ നാഗസേന, ‘കാളായസസ്സ [കാളഹംസസ്സ (ക॰)] ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’’തി ? ‘‘യഥാ, മഹാരാജ, കാളായസോ സുപീതോ [സുഥിതോ (ക॰)] വമതി [വഹതി (സ്യാ॰ ക॰)], ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനോ

യോഗാവചരസ്സ മാനസം യോനിസോ മനസികാരേന [യോനിസോ മനസികാരേ (സീ॰ സ്യാ॰ ക॰)] അപീതം വമതി. ഇദം, മഹാരാജ, കാളായസസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, കാളായസോ സകിം പീതം ഉദകം ന വമതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ , യോഗിനാ യോഗാവചരേന യോ സകിം ഉപ്പന്നോ പസാദോ, ന പുന സോ വമിതബ്ബോ ‘ഉളാരോ സോ ഭഗവാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോ’തി. ‘രൂപം അനിച്ചം, വേദനാ അനിച്ചാ, സഞ്ഞാ അനിച്ചാ, സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ, വിഞ്ഞാണം അനിച്ച’ന്തി യം സകിം ഉപ്പന്നം ഞാണം, ന പുന തം വമിതബ്ബം. ഇദം , മഹാരാജ, കാളായസസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന -

“‘ദസ്സനമ്ഹി പരിസോധിതോ [പരിസോധികേ (സീ॰ ക॰)] നരോ, അരിയധമ്മേ നിയതോ വിസേസഗൂ;
നപ്പവേധതി അനേകഭാഗസോ, സബ്ബസോ ച മുഖഭാവമേവ സോ’”തി.

കാളായസങ്ഗപഞ്ഹോ ദുതിയോ.

**൩. ഛത്തങ്ഗപഞ്ഹോ**

൩. “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘ഛത്തസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, ഛത്തം ഉപരി മുദ്ധനി ചരതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന കിലേസാനം ഉപരി മുദ്ധനി ചരേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഛത്തസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഛത്തം മുദ്ധനുപത്ഥമ്ഭം ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന യോനിസോ മനസികാരുപത്ഥമ്ഭേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഛത്തസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഛത്തം വാതാതപമേഘവുട്ഠിയോ പടിഹനതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന നാനാവിധദിട്ഠിപുഥുസമണബ്രാഹ്മണാനം [മഹാവാത (ക॰)] മതവാതതിവിധഗ്ഗിസന്താപകിലേസവുട്ഠിയോ പടിഹന്തബ്ബാ . ഇദം, മഹാരാജ, ഛത്തസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

“‘യഥാപി ഛത്തം വിപുലം, അച്ഛിദ്ദം ഥിരസംഹിതം;
വാതാതപം നിവാരേതി, മഹതീ മേഘവുട്ഠിയോ.

“‘തഥേവ ബുദ്ധപുത്തോപി, സീലഛത്തധരോ സുചി;
കിലേസവുട്ഠിം വാരേതി, സന്താപതിവിധഗ്ഗിയോ’”തി.

ഛത്തങ്ഗപഞ്ഹോ തതിയോ.

**൪. ഖേത്തങ്ഗപഞ്ഹോ**

൪. “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘ഖേത്തസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, ഖേത്തം മാതികാസമ്പന്നം ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സുചരിതവത്തപ്പടിവത്തമാതികാസമ്പന്നേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഖേത്തസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഖേത്തം മരിയാദാസമ്പന്നം ഹോതി, തായ ച മരിയാദായ ഉദകം രക്ഖിത്വാ ധഞ്ഞം പരിപാചേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സീലഹിരിമരിയാദാസമ്പന്നേന ഭവിതബ്ബം, തായ ച സീലഹിരിമരിയാദായ സാമഞ്ഞം രക്ഖിത്വാ ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി ഗഹേതബ്ബാനി. ഇദം, മഹാരാജ, ഖേത്തസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഖേത്തം ഉട്ഠാനസമ്പന്നം ഹോതി, കസ്സകസ്സ ഹാസജനകം അപ്പമ്പി ബീജം വുത്തം ബഹു ഹോതി, ബഹു വുത്തം ബഹുതരം ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഉട്ഠാനസമ്പന്നേന വിപുലഫലദായിനാ ഭവിതബ്ബം, ദായകാനം ഹാസജനകേന ഭവിതബ്ബം, യഥാ അപ്പം ദിന്നം ബഹു ഹോതി, ബഹു ദിന്നം ബഹുതരം ഹോതി. ഇദം, മഹാരാജ, ഖേത്തസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന ഉപാലിനാ വിനയധരേന -

“‘ഖേത്തൂപമേന ഭവിതബ്ബം, ഉട്ഠാനവിപുലദായിനാ;
ഏസ ഖേത്തവരോ നാമ, യോ ദദാതി വിപുലം ഫല’”ന്തി.

ഖേത്തങ്ഗപഞ്ഹോ ചതുത്ഥോ.

**൫. അഗദങ്ഗപഞ്ഹോ**

൫. “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘അഗദസ്സ ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ദ്വേ അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ”തി. “യഥാ, മഹാരാജ, അഗദേ കിമീ ന സണ്ഠഹന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന മാനസേ കിലേസാ ന സണ്ഠപേതബ്ബാ. ഇദം, മഹാരാജ, അഗദസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, അഗദോ ദട്ഠഫുട്ഠദിട്ഠഅസിതപീതഖായിതസായിതം സബ്ബം വിസം പടിഹനതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന രാഗദോസമോഹമാനദിട്ഠിവിസം സബ്ബം പടിഹനിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, അഗദസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ ദേവാതിദേവേന -

“‘സങ്ഖാരാനം സഭാവത്ഥം, ദട്ഠുകാമേന യോഗിനാ;
അഗദേനേവ ഹോതബ്ബം, കിലേസവിസനാസനേ’”തി.

അഗദങ്ഗപഞ്ഹോ പഞ്ചമോ.

**൬. ഭോജനങ്ഗപഞ്ഹോ**

൬. “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘ഭോജനസ്സ തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി തീണി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, ഭോജനം സബ്ബസത്താനം ഉപത്ഥമ്ഭോ, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബസത്താനം മഗ്ഗുപത്ഥമ്ഭേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഭോജനസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഭോജനം സബ്ബസത്താനം ബലം വഡ്ഢേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന പുഞ്ഞവഡ്ഢിയാ വഡ്ഢിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഭോജനസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഭോജനം സബ്ബസത്താനം അഭിപത്ഥിതം, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സബ്ബലോകാഭിപത്ഥിതേന ഭവിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഭോജനസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന മഹാമോഗ്ഗല്ലാനേന -

“‘സംയമേന നിയമേന, സീലേന പടിപത്തിയാ;
പത്ഥിതേന ഭവിതബ്ബം, സബ്ബലോകസ്സ യോഗിനാ’”തി.

ഭോജനങ്ഗപഞ്ഹോ ഛട്ഠോ.

**൭. ഇസ്സാസങ്ഗപഞ്ഹോ**

൭. “ഭന്തേ നാഗസേന, ‘ഇസ്സാസസ്സ ചത്താരി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ’തി യം വദേസി, കതമാനി താനി ചത്താരി അങ്ഗാനി ഗഹേതബ്ബാനീ”തി? “യഥാ, മഹാരാജ, ഇസ്സാസോ സരേ പാതയന്തോ ഉഭോ പാദേ പഥവിയം ദള്ഹം പതിട്ഠാപേതി, ജണ്ണുഅവേകല്ലം കരോതി, സരകലാപം കടിസന്ധിമ്ഹി ഠപേതി, കായം ഉപത്ഥദ്ധം കരോതി, ദ്വേ ഹത്ഥേ സന്ധിട്ഠാനം ആരോപേതി, മുട്ഠിം പീളയതി, അങ്ഗുലിയോ നിരന്തരം കരോതി, ഗീവം പഗ്ഗണ്ഹാതി, ചക്ഖൂനി മുഖഞ്ച പിദഹതി, നിമിത്തം ഉജും കരോതി, ഹാസമുപ്പാദേതി ‘വിജ്ഝിസ്സാമീ’തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സീലപഥവിയം വീരിയപാദേ പതിട്ഠാപേതബ്ബം, ഖന്തിസോരച്ചം അവേകല്ലം കാതബ്ബം, സംവരേ ചിത്തം ഠപേതബ്ബം, സംയമനിയമേ അത്താ ഉപനേതബ്ബോ, ഇച്ഛാ മുച്ഛാ പീളയിതബ്ബാ, യോനിസോ മനസികാരേ ചിത്തം നിരന്തരം കാതബ്ബം, വീരിയം പഗ്ഗഹേതബ്ബം, ഛ ദ്വാരാ പിദഹിതബ്ബാ, സതി ഉപട്ഠപേതബ്ബാ, ഹാസമുപ്പാദേതബ്ബം ‘സബ്ബകിലേസേ ഞാണനാരാചേന വിജ്ഝിസ്സാമീ’തി. ഇദം, മഹാരാജ, ഇസ്സാസസ്സ പഠമം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഇസ്സാസോ ആളകം പരിഹരതി വങ്കജിമ്ഹകുടിലനാരാചസ്സ ഉജുകരണായ. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഇമസ്മിം കായേ സതിപട്ഠാനആളകം പരിഹരിതബ്ബം വങ്കജിമ്ഹകുടിലചിത്തസ്സ ഉജുകരണായ. ഇദം, മഹാരാജ, ഇസ്സാസസ്സ ദുതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഇസ്സാസോ ലക്ഖേ ഉപാസേതി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഇമസ്മിം കായേ ഉപാസിതബ്ബം. കഥം മഹാരാജ യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഇമസ്മിം കായേ ഉപാസിതബ്ബം? അനിച്ചതോ ഉപാസിതബ്ബം, ദുക്ഖതോ ഉപാസിതബ്ബം, അനത്തതോ ഉപാസിതബ്ബം, രോഗതോ...പേ॰... ഗണ്ഡതോ...പേ॰... സല്ലതോ...പേ॰... അഘതോ...പേ॰... ആബാധതോ...പേ॰... പരതോ...പേ॰... പലോകതോ...പേ॰... ഈതിതോ...പേ॰... ഉപദ്ദവതോ...പേ॰... ഭയതോ...പേ॰... ഉപസഗ്ഗതോ...പേ॰... ചലതോ...പേ॰... പഭങ്ഗുതോ...പേ॰... അദ്ധുവതോ...പേ॰... അതാണതോ...പേ॰... അലേണതോ...പേ॰... അസരണതോ...പേ॰... രിത്തതോ...പേ॰... തുച്ഛതോ...പേ॰... സുഞ്ഞതോ...പേ॰... ആദീനവതോ...പേ॰... വിപരിണാമധമ്മതോ...പേ॰... അസാരതോ ...പേ॰... അഘമൂലതോ...പേ॰... വധകതോ...പേ॰... വിഭവതോ...പേ॰... സാസവതോ...പേ॰... സങ്ഖതതോ...പേ॰... മാരാമിസതോ...പേ॰... ജാതിധമ്മതോ...പേ॰... ജരാധമ്മതോ...പേ॰... ബ്യാധിധമ്മതോ...പേ॰... മരണധമ്മതോ...പേ॰... സോകധമ്മതോ...പേ॰... പരിദേവധമ്മതോ...പേ॰... ഉപായാസധമ്മതോ...പേ॰... സംകിലേസധമ്മതോ...പേ॰... ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന ഇമസ്മിം കായേ ഉപാസിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഇസ്സാസസ്സ തതിയം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം.

“പുന ചപരം, മഹാരാജ, ഇസ്സാസോ സായം പാതം ഉപാസതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യോഗിനാ യോഗാവചരേന സായം പാതം ആരമ്മണേ ഉപാസിതബ്ബം. ഇദം, മഹാരാജ, ഇസ്സാസസ്സ ചതുത്ഥം അങ്ഗം ഗഹേതബ്ബം. ഭാസിതമ്പേതം, മഹാരാജ, ഥേരേന സാരിപുത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ -

“‘യഥാ ഇസ്സാസകോ നാമ, സായം പാതം ഉപാസതി;
ഉപാസനം അരിഞ്ചന്തോ [ന രിച്ഛന്തോ (സീ॰ ക॰)], ലഭതേ ഭത്തവേതനം.

“‘തഥേവ ബുദ്ധപുത്തോപി, കരോതി കായുപാസനം;
കായുപാസനം അരിഞ്ചന്തോ, അരഹത്തമധിഗച്ഛതീ’”തി.

ഇസ്സാസങ്ഗപഞ്ഹോ സത്തമോ.

കുമ്ഭവഗ്ഗോ സത്തമോ [ഇതോ പരം രാജങ്ഗപഞ്ഹാദികാ അട്ഠതിംസ പഞ്ഹാ വിനട്ഠാ, യേഹി താ ദിട്ഠാ,ട്ടതേഹി നോ ആരോചേതബ്ബാ പുന മുദ്ദാപനകാലേ പക്ഖിപനത്ഥായാതി (ന, ബു, സ)].

തസ്സുദ്ദാനം -

കുമ്ഭോ ച കാളായസോ ച, ഛത്തം ഖേത്തഞ്ച അഗദോ;
ഭോജനേന ച ഇസ്സാസോ, വുത്തം ദാനി വിദൂഹീതി.

ഓപമ്മകഥാപഞ്ഹോ നിട്ഠിതോ.

# നിഗമനം

ഇതി ഛസു കണ്ഡേസു ബാവീസതിവഗ്ഗപതിമണ്ഡിതേസു ദ്വാസട്ഠിഅധികാ ദ്വേസതാ ഇമസ്മിം പോത്ഥകേ ആഗതാ മിലിന്ദപഞ്ഹാ സമത്താ, അനാഗതാ ച പന ദ്വാചത്താലീസാ ഹോന്തി, ആഗതാ ച അനാഗതാ ച സബ്ബാ സമോധാനേത്വാ ചതൂഹി അധികാ തിസതപഞ്ഹാ ഹോന്തി, സബ്ബാവ മിലിന്ദപഞ്ഹാതി സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി.

രഞ്ഞോ ച ഥേരസ്സ ച പുച്ഛാവിസജ്ജനാവസാനേ ചതുരാസീതിസതസഹസ്സയോജനബഹലാ ഉദകപരിയന്തം കത്വാ അയം മഹാപഥവീ ഛദ്ധാ കമ്പിത്ഥ, വിജ്ജുല്ലതാ നിച്ഛരിംസു, ദേവതാ ദിബ്ബപുപ്ഫവസ്സം പവസ്സിംസു, മഹാബ്രഹ്മാ സാധുകാരമദാസി, മഹാസമുദ്ദകുച്ഛിയം മേഘത്ഥനിതനിഗ്ഘോസോ വിയ മഹാഘോസോ അഹോസി, ഇതി സോ മിലിന്ദോ രാജാ ച ഓരോധഗണാ ച സിരസാ അഞ്ജലിം പണാമേത്വാ വന്ദിംസു.

മിലിന്ദോ രാജാ അതിവിയ പമുദിതഹദയോ സുമഥിതമാനഹദയോ ബുദ്ധസാസനേ സാരമതിനോ രതനത്തയേ സുനിക്കങ്ഖോ നിഗ്ഗുമ്ബോ നിത്ഥദ്ധോ ഹുത്വാ ഥേരസ്സ ഗുണേസു പബ്ബജ്ജാസു പടിപദാഇരിയാപഥേസു ച അതിവിയ പസന്നോ വിസ്സത്ഥോ നിരാലയോ നിഹതമാനത്ഥമ്ഭോ ഉദ്ധടദാഠോ വിയ ഭുജഗിന്ദോ ഏവമാഹ “സാധു, ഭന്തേ നാഗസേന, ബുദ്ധവിസയോ പഞ്ഹോ തയാ വിസജ്ജിതോ, ഇമസ്മിം ബുദ്ധസാസനേ ഠപേത്വാ ധമ്മസേനാപതിം സാരിപുത്തഥേരം അഞ്ഞോ തയാ സദിസോ പഞ്ഹവിസജ്ജനേ നത്ഥി, ഖമഥ, ഭന്തേ നാഗസേന, മമ അച്ചയം, ഉപാസകം മം, ഭന്തേ നാഗസേന, ധാരേഥ അജ്ജതഗ്ഗേ പാണുപേതം സരണം ഗത”ന്തി.

തദാ രാജാ സഹ ബലകായേഹി നാഗസേനത്ഥേരം പയിരുപാസിത്വാ മിലിന്ദം നാമ വിഹാരം കാരേത്വാ ഥേരസ്സ നിയ്യാതേത്വാ ചതൂഹി പച്ചയേഹി നാഗസേനം കോടിസതേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം പരിചരി, പുനപി ഥേരസ്സ പഞ്ഞായ പസീദിത്വാ പുത്തസ്സ രജ്ജം നിയ്യാതേത്വാ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി, തേന വുത്തം -

‘‘പഞ്ഞാ പസത്ഥാ ലോകസ്മിം, കതാ സദ്ധമ്മട്ഠിതിയാ;
പഞ്ഞായ വിമതിം ഹന്ത്വാ, സന്തിം പപ്പോന്തി പണ്ഡിതാ.

യസ്മിം ഖന്ധേ ഠിതാ പഞ്ഞാ, സതി തത്ഥ അനൂനകാ;
പൂജാ വിസേസസ്സാധാരോ, അഗ്ഗോ സേട്ഠോ [സോ വ (പീ॰)] അനുത്തരോ;
തസ്മാ ഹി പണ്ഡിതോ പോസോ, സമ്പസ്സം ഹിതമത്തനോ [അത്ഥമത്തനോ (പീ॰)];
പഞ്ഞവന്തംഭിപൂജേയ്യ, ചേതിയം വിയ സാദരോ’’തി [പൂജിയന്തി (പീ॰) ഇതോ പരം തിസ്സോ ഗാഥായോ സീ॰ പീ॰ പോത്ഥകേസു നത്ഥി].

ലങ്കായം ദോണിനഗരേ, വസതാ ദോണിനാമിനാ;
മഹാഥേരേന ലേഖിത്വാ, സുട്ഠപിതം യഥാസുതം;
മിലിന്ദരാജപഞ്ഹോ ച, നാഗസേനവിസജ്ജനം;
മിലിന്ദോ ഹി മഹാപഞ്ഞോ, നാഗസേനോ സുപണ്ഡിതോ;
ഇമിനാ പുഞ്ഞകമ്മേന, ഇതോ ഗച്ഛാമി തുസ്സിതം;
മേത്തേയ്യംനാഗതേ പസ്സേ, സുണേയ്യം ധമ്മമുത്തമന്തി.

മിലിന്ദപഞ്ഹോ നിട്ഠിതോ.